

TEXTUS
III

IV 53

Richard Fuchs,

CORNELII TACITI

LIBRI QUI SUPERSUNT.

QUARTUM RECOGNOVIT

CAROLUS HALM.

TOMUS POSTERIOR

HISTORIAS ET LIBROS MINORES CONTINENS.

LIPSIAE

IN AEDIBUS B. G. TEUBNERI.

MDCCLXXXIX.

CORNELII TACITI
HISTORIARUM

Erasmus
von
149-96.

LIBER I

1. Initium mihi operis Servius Galba iterum Titus Vinius
consules erunt. nam post conditam urbem octingentos et
viginti prioris aevi annos multi auctores rettulerunt, dum res
populi Romani memorabantur pari eloquentia ac libertate:
postquam bellatum apud Actium atque omnem potentiam ad
unum conferri pacis interfuit, magna illa ingenia cessere;
simul veritas pluribus modis infracta, primum inscitia rei
publicae ut alienae, mox libidine adsentandi aut rursus odio
adversus dominantes: ita neutris cura posteritatis inter infen-
sos vel obnoxios. sed ambitionem scriptoris facile averseris 10
ris, obrectatio et livor pronis auribus accipiuntur; quippe
adulationi foedum crimen servitutis, malignitati falsa species
libertatis inest. mihi Galba Otho Vitellius nec beneficio nec
iniuria cogniti. dignitatem nostram a Vespasiano inchoatam,
a Tito auctam, a Domitiano longius provectam non abnuerim: 15
sed incorruptam fidem professis neque amore quisquam et
sine odio dicendus est. quod si vita suppeditet, principatum
divi Nervae et imperium Traiani, uberiorem securioremque
materiam, senectuti seposui, rara temporum felicitate, ubi
sentire quae velis et quae sentias dicere licet. 20

2. Opus adgredior opimum casibus, atrox proeliis, dis-
cors seditionibus, ipsa etiam pace saevum. quattuor princi-

1, 1 Vinius] Iunius dett. | 2 [post cond. urbem] Herm.
Müller mus. rhen. 21,408 | 9 inter fensos | 10 averseris Piche-
na: aduerseris | 16 nec cum amore Muretus | 2, 1 opimum] opi-
bus (horridum Ernesti, rapidum Madvig) | 2 etiam in pace
Ritter | saevum *quibus Otho Vitellius Domitianum

pes ferro interempti: trina bella civilia, plura externa ac ple-
rumque permixta: prosperae in Oriente, adversae in Occi-
dente res: turbatum Illyricum, Galliae nutantes, perdomita
Britannia et statim omissa: coortae in nos Sarmatarum ac Sue-
borum gentes, nobilitatus cladibus mutuis Dacus, mota etiam
prope Parthorum arma falsi Neronis ludibrio. iam vero Ita-
lia novis cladibus vel post longam saeculorum seriem repe-
titis adflicta. hausta aut obruta fecundissima Campaniae
ora, urbs incendiis vastata, consumptis antiquissimis delu-
bris, ipso Capitolio civium manibus incenso. pollutae caer-
moniae, magna adulteria: plenum exiliis mare, infecti caedi-
bus scopuli. atrocius in urbe saevitum: nobilitas, opes,
omissi gestique honores pro crimine et ob virtutes certissi-
mum exitium. nec minus praemia delatorum invisae quam scē-
lera, cum alii sacerdotia et consulatus ut spolia adepti, pro-
curaciones alii et interiorum potentiam, agerent verterent
cuncta odio et terrore. corrupti in dominos servi, in patro-
nos liberti; et quibus deerat inimicus, per amicos oppressi.

3. Non tamen adeo virtutum sterile saeculum, ut non et
bona exempla prodiderit. comitatae profugos liberos matres,
secutae maritos in exilia coniuges: propinqui audentes, con-
stantes generi, contumax etiam adversus tormenta seryorum
fides; supremae clarorum virorum necessitates, ipsa necessi-
tas fortiter tolerata et laudatis antiquorum mortibus pares exi-
tus. praeter multiplices rerum humanarum casus caelo ter-
raque prodigia et fulminum monitus et futurorum praesagia,
laeta tristitia, ambigua manifesta; nec enim unquam atrocio-
ribus populi Romani cladibus magisve iustis iudiciis adpro-

2, 4 prospere In orientem adversae in occidentes. returbatum |
6 omissa Lipsius: missa | coortae Lips. cohorte | 7 etiam prope
Med. corr. et Wölfflin coll. H. 3,46: etiam prope etiam Med.
1 m. | 10 hausta aut obruta Wölfflin: haustae et obrutae urbes |
3, 1 ut non (corr. ex nec) et (et in ras.) | 3 audientes, em. Lip-
sius | constates | 5 necessitates f. toleratae (del. ipsa necessitas)
Ernesti, necessitates ipsa necessitate f. toleratae Madvig, necessi-
tates, ipsa necis necessitas f. t. G. Meiser, an ipsa necis (sc.
necessitas) f. t. ? | 6 pare add. s. s. l. (par Wurm) | 9 tristitia
10 magisve iustis Rhenanus: magis vetustis | vindictis Meiser

batum est non esse curae deis securitatem nostram, esse ul-
tionem.

4. Ceterum antequam destinata componam, repetendum
videtur, qualis status urbis, quae mens exercituum, quis ha-
bitus provinciarum, quid in toto terrarum orbe validum, quid
aegrum fuerit, ut non modo casus eventusque rerum, qui
plerumque fortuiti sunt, sed ratio etiam causaeque noscantur.
finis Neronis ut laetus primo gaudientium impetu fuerat,
ita varios motus animorum non modo in urbe apud patres aut
populum aut urbanum militem, sed omnes legiones ducesque
conceperat, evulgato imperii arcano, posse principem alibi
quam Romae fieri. sed patres laeti, usurpata statim libertate
licentius ut erga principem novum et absentem; primores
equitum proximi gaudio patrum; pars populi integra et mag-
nis domibus adnexa, clientes libertique damnatorum et exu-
lum in spem erecti: plebs sordida et circo ac theatris sueta,
simul deterrimi servorum, aut qui adesis bonis per dedecus
Neronis alebantur, maesti et rumorum avidi.

5. Miles urbanus longo Caesarum sacramento inbutus et
ad destituendum Neronem arte magis et impulsu quam suo
ingenio traductus, postquam neque dari donativum sub no-
mine Galbae promissum neque magnis meritis ac praemiis
eundem in pace quem in bello locum praeventamque gratiam
intellegit apud principem a legionibus factum, pronus
ad novas res scelere insuper Nymphidii Sabini praefecti im-
perium sibi molientis agitatur. et Nymphidius quidem in ipso
conatu oppressus, set quamvis capite defectionis ablato ma-
nebat plerisque militum conscientia, nec deerant sermones
senium atque avaritiam Galbae increpantium. laudata olim et
militari fama celebrata severitas eius angebat aspernantes ve-
terem disciplinam atque ita quattuordecim annis a Nerone ad-
suefactos, ut haud minus vitia principum amarent quam olim
virtutes verebantur. accessit Galbae vox pro re publica ho-
nesta, ipsi anceps, legi a se militem, non emi; nec enim ad
hanc formam cetera erant.

4, 10 usurpata s. libertate | 12 integrā | 5, 8 agitatus Jo.
Fr. Gron. | 9 set Rhenanus: et | 15 reverebantur Pichena

6. Invalidum senem Titus Vinius et Cornelius Laco, alter deterrimus mortalium, alter ignavissimus, odio flagitiorum oneratum contemptu inertiae destruebant. tardum Galbae iter et cruentum, interfectis Cingonio Varrone consule designato et Petronio Turpiliano consulari: ille ut Nymphidi socius, hic ut dux Neronis, inauditi atque indefensi tamquam innocentes perierant. introitus in urbem trucidatis tot milibus inermium militum infaustus omine atque ipsis etiam qui occiderant formidolosus. inducta legione Hispana, remanente ea, quam e classe Nero conscripserat, plena urbs exercitu insolito; multi ad hoc numeri e Germania ac Britannia et Illyrico, quos idem Nero electos praemissosque ad claustra Caspiarum et bellum, quod in Albanos parabat, opprimendis Vindicis coeptis revocaverat: ingens novis rebus materia, ut non in unum aliquem prono favore, ita audenti parata.

7. Forte congruerat ut Clodii Maeri et Fonteii Capitonis caedes nuntiarentur. Macrum in Africa haud dubie turbantem Trebonius Garutianus procurator iussu Galbae, Capitonem in Germania, cum similia coeptaret, Cornelius Aquinus et Fabius Valens legati legionum interfecerant, antequam iuberentur. fuere qui crederent Capitonem ut avaritia et libidine foedum ac maculosum, ita cogitatione rerum novarum abstinuisse, sed a legatis bellum suadentibus, postquam inpellere nequiverint, crimen ac dolum ultro compositum, et Galbam mobilitate ingenii, an ne altius scrutaretur, quoquo modo acta, quia mutari non poterant, comprobasse. ceterum utraque caedes sinistre accepta, et invisio semel principi seu bene seu male facta parem invidiam adferebant. venalia cuncta, praepotentes liberti, servorum manus subitis avidae et tamquam apud senem festinantes, eademque novae aulae mala, aequae gravia, non aequae excusata. ipsa aetas Galbae inrisui ac fastidio erat adsuetis iuventae Neronis et imperatores forma ac decore corporis, ut est mos vulgi, comparantibus.

6, 3 onerabant Lipsius | 4 ciconio barrone | 8 homine | 9 legiones | 15 audenti | 7, 13 parem invidiam Bezzenberger: praeminuit iam

8. Et hic quidem Romae, tamquam in tanta multitudine, habitus animorum fuit. e provinciis Hispaniae praeerat Cluvius Rufus, vir facundus et pacis artibus, bellis inexpertus. Galliae super memoriam Vindicis obligatae recenti dono Romanae civitatis et in posterum tributi levamento. proximae tamen Germanicis exercitibus Galliarum civitates non eodem honore habitae, quaedam etiam finibus adeptis pari dolore commoda aliena ac suas iniurias metiebantur. Germanici exercitus, quod periculosissimum in tantis viribus, solliciti et irati, superbia recentis victoriae et metu tamquam alias partes fovissent. tarde a Nerone desciverant, nec statim pro Galba Verginius. an imperare noluisse dubium: delatum ei a milite imperium conveniebat. Fonteium Capitonem occisum etiam qui queri non poterant, tamen indignabantur. dux deerat, abducto Verginio per simulationem amicitiae; quem non remitti atque etiam reum esse tamquam suum crimen accipiebant.

9. Superior exercitus legatum Hordeonium Flaccum spernebat, senecta ac debilitate pedum invalidum, sine constantia, sine auctoritate: ne quieto quidem milite regimen; adeo furentes infirmitate retinentis ultro accendebantur. inferioris Germaniae legiones diutius sine consulari fuere, donec missu Galbae A. Vitellius aderat, censoris Vitellii ac ter consulis filius: id satis videbatur. in Britannico exercitu nihil irarum. non sane aliae legiones per omnes civium bellorum motus innocentius egerunt; seu quia procul et Oceano divisae, seu crebris expeditionibus doctae hostem potius odisse. quies et Illyrico, quamquam excitae a Nerone legiones, dum in Italia cunctatur, Verginium legationibus adissent: sed longis spatiis discreti exercitus, quod saluberrimum est ad continendam militarem fidem, nec vitiis nec viribus miscerantur.

10. Oriens adhuc inmotus. Suriam et quattuor legiones

8, 2 fuit] fit | 3 et praeclarus pacis Ritter | belli al. | 4 dono Puteolanus: domino in rasura | 6 germanis, cm. Agricola | 8 germani | 10 inflati Heinsius | metus | 9, 12 cunctatur Classen: cunctantur

obtenebat Licinius Mucianus, vir secundis adversisque iuxta famosus, insignes amicitias iuvenis ambitiose coluerat; mox attritis opibus, lubrico statu, suspecta etiam Claudii iracundia, in secretum Asiae sepositus tam prope ab exule fuit quam postea a principe. luxuria industria, comitate adrogantia, malis bonisque artibus mixtus: nimiae voluptates, cum vacaret; quotiens de expedierat, magnae virtutes: palam laudares, secreta male audiebant: sed apud subiectos, apud proximos, apud collegas variis inlecebris potens, et cui expeditius fuerit tradere imperium quam obtinere. bellum Iudaicum Flavius Vespasianus (ducem eum Nero delegerat) tribus legionibus administrabat. nec Vespasiano adversus Galbam votum aut animus: quippe Titum filium ad venerationem cultumque eius miserat, ut suo loco memorabimus. occulta fati et ostentis ac responsis destinatum Vespasiano liberisque eius imperium post fortunam credidimus.

11. Aegyptum copiasque, quibus coërceretur, iam inde a divo Augusto equites Romani obtinent loco regum: ita vim expedire, provinciam aditu difficilem, annonae fecundam, superstitione ac lascivia discordem et mobilem, insciam legum, ignaram magistratum, domui retinere. regebat tum Tiberius Alexander, eiusdem nationis. Africa ac legio in ea interfecto Clodio Macro contenta qualicumque principe post experimentum domini minoris. duae Mauritaniae, Raetia, Noricum, Thraecia et quae aliae procuratoribus cohibentur, ut cuique exercitui vicinae, ita in favorem aut odium contactu valentiorum agebantur. inermes provinciae atque ipsa in primis Italia, cuiusque servitio exposita, in pretium belli cessurae erant. hic fuit rerum Romanarum status, cum Servius Galba iterum Titus Vinius consules inchoavere annum sibi ultimum, rei publicae prope supremum.

12. Paucis post kalendas Ianuarias diebus Pompei Pro-

10, 5 repositus, em. *Acidalius* | 8 se add. *Ritter*, cf. *Madvigii Adv. II pag. 559 not. 1* | 10 et] set *Madvig* | 16 fati vi et *idem* | 11, 1 coërcetur *Ernesti* | 3 difficile | 5 domui *Ricklefs*: domi | 6 legio *Lipsius*: legiones (legio agens *Heinisch*) | 13 cessura

pinqui procuratoris a Belgica litterae adferuntur, superioris Germaniae legiones rupta sacramenti reverentia imperatorem alium flagitare et senatui ac populo Romano arbitrium eligendi permittere, quo seditio mollius acciperetur. matura vit ea res consilium Galbae, iam pridem de adoptione secum et cum proximis agitantis. non sane crebrior tota civitate sermo per illos menses fuerat, primum licentia ac libidine talia loquendi, dein fessa iam aetate Galbae. paucis iudicium aut rei publicae amor: multi stulta spe, prout quis amicus vel cliens, hunc vel illum ambitiosis rumoribus destinabant, etiam in Titi Vini odium, qui in dies quanto potentior, eodem actu invisior erat. quippe hiantes in magna fortuna amicorum cupiditates ipsa Galbae facilitas intendebat, cum apud infirmum et credulum minore metu et maiore praemio peccaretur.

13. Potentia principatus divisa in Titum Vinium consulem et Cornelium Laconem praetorii praefectum; nec minor gratia Icælo Galbae liberto, quem anulis donatum equestri nomine Marcianum vocitabant. hi discordes et rebus minoribus sibi quisque tendentes, circa consilium eligendi successoris in duas factiones scindebantur. Vinius pro M. Othone, Laco atque Icælus consensu non tam unum aliquem fovebant quam alium. neque erat Galbae ignota Othonis ac Titi Vini amicitia; et rumoribus nihil silentio transmittentium, quia Vinius vidua filia, caelebs Otho, gener ac socer destinabantur. credo et rei publicae curam subisse, frustra a Nerone translatae, si apud Othonem relinqueretur. namque Otho pueritiam incuriose, adulescentiam petulantur egerat, gratus Neroni aemulatione luxus. eoque Poppaeam Sabinam, principale scortum, ut apud conscium libidinum deposuerat, donec Octaviam uxorem amoliretur. mox suspectum in eadem Poppaea in provinciam Lusitaniam specie legationis seposuit.

12, 2 a] e *Heraeus* | 4 arbitrio *1 m.* | 10 militis tulta | 11 ambitiosis *Agricola*: ambitionis | 12 etiam Titi Vini odio *Acidalius* | 13 auctu *Jac. Lectius* | 13, 2 et *om.* | 4 r. in minoribus *Muretus* | 7 consensu | 10 caelebs | 14 Poppaeam *Acidalius*: iam poppe (*add. a m. 2 sup. e.*)

Otho comiter administrata provincia primus in partes transgressus nec segnis et, donec bellum fuit, inter praesentes
 20 splendidissimus, spem adoptionis statim conceptam acrius in dies rapiebat, faventibus plerisque militum, prona in eum aula Neronis ut similem.

14. Sed Galba post nuntios Germanicae seditionis, quamquam nihil adhuc de Vitellio certum, anxius quoniam exercituum vis erumperet, ne urbano quidem militi confisus, quod remedium unicum rebatur, comitia imperii transigit; adhibi-
 5 toque super Vinium ac Laconem Mario Celso consule designato ac Ducenio Gemino praefecto urbis, pauca praefatus de sua senectute, Pisonem Licinianum arcessi iubet, seu propria electione sive, ut quidam crediderunt, Lacone instante, cui apud Rubellium Plautum exercita cum Pisone amicitia;
 10 sed callide ut ignotum fovebat, et prospera de Pisone fama consilio eius fidem addiderat. Piso M. Crasso et Scribonia genitus, nobilis utrimque, vultu habituque moris antiqui, ex aestimatione recta severus, deterius interpretantibus tristior habebatur: ea pars morum eius, quo suspectior sollicitis,
 15 adoptanti placebat.

15. Igitur Galba, adprehensa Pisonis manu, in hunc modum locutus fertur: 'si te privatus lege curiata apud pontifices, ut moris est, adoptarem, et mihi egregium erat Gnaei Pompei et M. Crassi subolem in penates meos adsciscere, et
 5 tibi insigne Sulpiciae ac Lutatae decora nobilitati tuae adiecisse: nunc me deorum hominumque consensu ad imperium vocatum praeclara indoles tua et amor patriae impulit, ut principatum, de quo maiores nostri armis certabant, bello adeptus quiescenti offeram, exemplo divi Augusti, qui sororis filium Marcellum, dein generum Agrippam, mox nepotes

13, 19 nec segnis, donec bellum fuit, et *Acidalius*, nec, donec b. fuit, segnis et *Heracus* | 21 indie (corr. m. 2 indies) | 14, 3 erumperet et *Ritter* | 7 accersiri, em. *Jo. Fr. Gronovius*, nisi malis accersi | 8 instigante *Nipperdey* | 12 ex aestimatione *Wurm*: et extimatione (et aestimatione *Beroaldus*) | 15, 3 Gnaei *Freinsheim*: nunc | 5 gentis Sulpiciae *Ernesti*, Sulpicia ac Lutata decora *Freinsheim*

suos, postremo Tiberium Neronem privignum in proximo sibi fastigio conlocavit. sed Augustus in domo successorem quaesivit, ego in re publica, non quia propinquos aut socios belli non habeam, sed neque ipse imperium ambitione accepi,
 et iudicii mei documentum sit non meae tantum necessitudines, quas tibi postposui, sed et tuae. est tibi frater pari nobilitate, natu maior, dignus hac fortuna, nisi tu potior esses. ea aetas tua, quae cupiditates adolescentiae iam effugerit, ea vita, in qua nihil praeteritum excusandum habeas. fortunam
 adhuc tantum adversam tulisti: secundae res acrioribus stimulis animos explorant, quia miseriae tolerantur, felicitate
 corrumpimur. fidem, libertatem, amicitiam, praecipua humani animi bona, tu quidem eadem constantia retinebis, sed alii per obsequium imminuent: inrumpet adulatio, blanditiae et
 pessimum veri adfectus venenum, sua cuique utilitas. etiam si
 25 ego ac tu simplicissime inter nos hodie loquimur, ceteri libentius cum fortuna nostra quam nobiscum; nam suadere principi quod oporteat multi laboris, adsentatio erga quemcumque principem sine adfectu peragitur.

16. 'Si immensum imperii corpus stare ac librari sine rectore posset, dignus eram a quo res publica inciperet: nunc eo necessitatis iam pridem ventum est, ut nec mea senectus conferre plus populo Romano possit quam bonum successorem, nec tua plus iuventa quam bonum principem. sub
 5 Tiberio et Gaio et Claudio unius familiae quasi hereditas fuimus: loco libertatis erit quod eligi coepimus; et finita Iuliorum Claudiorumque domo optimum quemque adoptio inveniet. nam generari et nasci e principibus fortuitum, nec ultra aestimatur: adoptandi iudicium integrum, et si velis eligere,
 10 consensu monstratur. sit ante oculos Nero, quem longa Caesarum serie tumentem non Vindex cum inermi provincia aut ego cum una legione, sed sua immanitas, sua luxuria cervi-

15, 15 sint *Rhenanus* | 16 est] et | 22 praecipua 1 m. | 24 et add. *I. Freudenberg* | 25 etiam si nos: etiam (etenim *Heinsius*, set iam *Ritter*) idem vitium infra 2, 32, 19 | 16, 4 posset, em. *Rhenanus* | 6 *Claudius Hertz*, Claudio ac Nerone *Ritter coll. H. 2, 76, 13* | 7 elegi cepimus | 9 aestimatur *Beroaldus*: extimatur

cibus publicis depulerunt; neque erat adhuc damnati principis exemplum. nos bello et ab aestimantibus adsciti cum invidia quamvis egregii erimus. ne tamen territus fueris, si duae legiones in hoc concussi orbis motu nondum quiescunt: ne ipse quidem ad securas res accessi, et audita adoptione desinam videri senex, quod nunc mihi unum obicitur. Nero a pessimo quoque semper desiderabitur: mihi ac tibi providendum est, ne etiam a bonis desideretur. monere diutius neque temporis huius, et impletum est omne consilium, si te bene elēgi. utilissimus idem ac brevissimus bonarum malarumque rerum dilectus est, cogitare quid aut volueris sub alio principe aut nolueris; neque enim hic, ut gentibus quae regnantur, certa dominorum domus et ceteri servi, sed imperaturus es hominibus, qui nec totam servitutem pati possunt nec totam libertatem. et Galba quidem haec ac talia, tamquam principem faceret, ceteri tamquam cum facto loquebantur.

17. Pisonem ferunt statim intuentibus et mox coniectis in eum omnium oculis nullum turbati aut exultantis animi motum prodidisse. sermo erga patrem imperatoremque reverens, de se moderatus; nihil in vultu habituque mutatum, quasi imperare posset magis quam vellet. consultatum inde, pro rostris an in senatu an in castris adoptio nuncuparetur. iri in castra placuit: honorificum id militibus fore, quorum favorem ut largitione et ambitu male adquiri, ita per bonas artes haud spernendum. circumsteterat interim Palatium publica expectatio, magni secreti inpatiens; et male coērcitam famam suppressantes augebant.

18. Quartum idus Ianuarias, foedum imbribus diem, tonitrua et fulgura et caelestes minae ultra solitum turbaverant. observatum id antiquitus comitiis dirimendis non terruit Galbam quo minus in castra pergeret, contemptorem talium ut fortuitorum; seu quae fato manent, quamvis significata, non vitantur. apud frequentem militum contionem imperatoria

16, 23 idem] bonarum idem | 25 ut in gentibus *ed. princ.* | 18, 4 contemptore | 5 signi facta

brevitate adoptari a se Pisonem exemplo divi Augusti et more militari, quo vir virum legeret, pronuntiat. ac ne dissimulata seditio in maius crederetur, ultro adseverat quartam et duodevicensimam legiones, paucis seditionis auctoribus, non ultra verba ac voces errasse et brevi in officio fore. nec ullum orationi aut lenocinium addit aut pretium. tribuni tamen centurionesque et proximi militum grata auditu respondent: per ceteros maestitia ac silentium, tamquam usurpatam etiam in pace donativi necessitatem bello perdidissent. constat potuisse conciliari animos quantulumque parci senis liberalitate: nocuit antiquus rigor et nimia severitas, cui iam pares non sumus.

19. Inde apud senatum non comptior Galbae, non longior quam apud militem sermo: Pisonis comis oratio. et patrum favor aderat: multi voluntate, effusius qui noluerant, medii ac plurimi obvio obsequio, privatas spes agitantes sine publica cura. nec aliud sequenti quadriduo, quod medium inter adoptionem et caedem fuit, dictum a Pisone in publico factumve. crebrioribus in dies Germanicae defectionis nuntiis et facili civitate ad accipienda credendaque omnia nova, cum tristia sunt, censuerant patres mittendos ad Germanicum exercitum legatos. agitatum secreto, num et Piso proficisceretur, maiore praetextu, illi auctoritatem senatus, hic dignationem Caesaris laturus. placebat et Laconem praetorii praefectum simul mitti: is consilio intercessit. legati quoque (nam senatus electionem Galbae permiserat) foeda inconstantia nominati, excusati, substituti, ambitu remanendi aut eundi, ut quemque metus vel spes inpulerat.

20. Proxima pecuniae cura; et cuncta scrutantibus iustissimum visum est inde repeti, ubi inopiae causa erat. his et viciens miliens sestertium donationibus Nero effuderat: appellari singulos iussit, decuma parte liberalitatis apud quem-

18, 7 exemplo — more *Ferretus*: more — exemplo | 9 duodevicensimam (de *in ras.*) *em. Pichena* | 13 audito | 19, 4 medii *Freinsheim*: medie | 7 in die *cf. 1, 23* | 11 praetexto *Wölfflin* | ille | 13 his | 15 excusatis *1 m.* | 20, 3 milies *Lambinus*: mille

5 que eorum relicta. at illis vix decumae super portiones
erant, isdem erga aliena sumptibus quibus sua prodegerant,
cum rapacissimo cuique ac perditissimo non agri aut faenus,
sed sola instrumenta vitiorum manerent. exactioni triginta
equites Romani praepositi, novum officii genus et ambitu ac
10 numero onerosum: ubique hasta et sector, et inquieta urbs
actionibus. ac tamen grande gaudium, quod tam pauperes
forent quibus donasset Nero quam quibus abstulisset. exau-
ctorati per eos dies tribuni, e praetorio Antonius Taurus et
Antonius Naso, ex urbanis cohortibus Aemilius Pacensis e,
15 vigilibus Iulius Fronto. nec remedium in ceteros fuit, sed me-
tus initium, tamquam per artem et formidine singuli pelle-
rentur, omnibus suspectis.

21. Interea Othonem, cui compositis rebus nulla spes,
omne in turbido consilium, multa simul exstimulabant, luxu-
ria etiam principi onerosa, inopia vix privato toleranda, in
Galbam ira, in Pisonem invidia; fingeat et metum, quo magis
5 concupisceret: praegravem se Neroni fuisse, nec Lusitaniam
rursus et alterius exilii honorem expectandum. suspectum
semper invisumque dominantibus qui proximus destinaretur.
nocuisse id sibi apud senem principem, magis nociturum
apud iuvenem ingenio truce et longo exilio efferatum: oc-
10 cidi Othonem posse. proinde agendum audendumque, dum
Galbae auctoritas fluxa, Pisonis nondum coaluisset. oppor-
tunos magnis conatibus transitus rerum, nec cunctatione opus,
ubi perniciosior sit quies quam temeritas. mortem omnibus
ex natura aequalem oblivione apud posteros vel gloria di-
15 stingui; ac si nocentem innocentemque idem exitus maneat,
acrioris viri esse merito perire.

22. Non erat Othonis mollis et corpori similis animus,

20, 5 illi | 8 exactionis 1 m. (exactionibus C. Völker Symb. philol. Bonn. 453) | quinquaginta malebat Lamb. ex Suet. Galba 15 | 11 auctionibus al. | 12 donasset | 15 e vigilibus Meiser: euigiliis (aut euigilius) s. deleta (euigiliis al. an e vigilum se. cohortibus?) | nec id rem. Acidalius | 16 formidine, em. Heraeus | 21, 4 galba | 8 nocuisset | 9 [occidi O. posse] Ritter et Urlichs | 10 audiendumque | 22, 1 Othoni Pichena

et intimi libertorum servorumque, corruptius quam in privata
domo habiti, aulam Neronis et luxus, adulteria, matrimonia
ceterasque regnorum libidines avido talium, si auderet, ut
sua ostentantes, quiescenti ut aliena exprobrabant, urguen-
tibus etiam mathematicis, dum novos motus et clarum Othoni
annum observatione siderum adfirmant, genus hominum po-
tentibus infidum, sperantibus fallax, quod in civitate nostra
et vetabitur semper et retinebitur. multos secreta Poppaeae
mathematicos, pessimum principalis matrimonii instrumentum,
habuerant: e quibus Ptolemaeus Othoni in Hispania comes,
cum superfuturum eum Neroni promisisset, postquam ex
eventu fides, coniectura iam et rumore senium Galbae et
iuventam Othonis computantium persuaserat fore ut in impe-
rium adscisceretur. sed Otho tamquam peritia et monitu fa-
15 torum praedicta accipiebat, cupidine ingenii humani libentius
obscura credendi. nec deerat Ptolemaeus, iam et sceleris
instinctor, ad quod facillime ab eius modi voto transitur.

23. Sed sceleris cogitatio incertum an repens: studia mi-
litum iam pridem spe successionis aut paratu facinoris adfe-
ctaverat, in itinere, in agmine, in stationibus vetustissimum
quemque militum nomine vocans ac memoria Neroniani co-
mitatus contubernales appellando; alios adgnosere, quos
dam requirere et pecunia aut gratia iuvare, inserendo sae-
pius querellas et ambiguos de Galba sermones quaeque alia
turbamenta vulgi. labores itinerum, inopia com meatuum, du-
ritia imperii atrocius accipiebantur, cum Campania lacus et
Achaiae urbes classibus adire soliti Pyrenaeum et Alpes et
10 inmensa viarum spatia aegre sub armis eniterentur.

24. Flagrantibus iam militum animis velut faces addide-
rat Maevius Pudens, e proximis Tigellini. is mobilissimum
quemque ingenio aut pecuniae indigum et in novas cupidita-
tes praecipitem adliciendo eo paulatim progressus est, ut
per speciem convivii, quotiens Galba apud Othonem epula-

22, 3 adultera Lipsius | [matrimonia] Ritter et Urlichs | 8 spernantibus | 11 ptoloms, item c. 23 in. | 11 Hispaniam Acidalius, provincia Urlichs | 17 credendi Pichena: credi | 23, 3 itinere et agmine coni. Nipperdey | 8 inopia

retur, cohorti excubias agenti viritim centenos nummos divideret; quam velut publicam largitionem Otho secretioribus apud singulos praemiis intendebat, adeo animosus corruptor, ut Cocceio Proculo speculatori, de parte finium cum vicino ambigenti, universum vicini agrum sua pecunia emptum dono dederit, per socordiam praefecti, quem nota pariter et occulta fallebant. X

25. Sed tum e libertis Onomastum futuro sceleri praefecit, a quo Barbium Proculum tesserarium speculatorum et Veturium optionem eorundem perductos, postquam vario sermone callidos audacesque cognovit, pretio et promissis onerat, data pecunia ad pertemptandos plurium animos. suscipere duo manipulares imperium populi Romani transferendum, et transtulerunt. in conscientiam facinoris pauci adsciti: suspensos ceterorum animos diversis artibus stimulant, primores militum per beneficia Nymphidi ut suspectos, vulgus et ceteros ira et desperatione dilati totiens donativi. erant quos memoria Neronis ac desiderium prioris licentiae accenderet: in commune omnes metu mutandae militiae terrebantur. X

26. Infecit ea tabes legionum quoque et auxiliorum motas iam mentes, postquam vulgatum erat labare Germanici exercitus fidem. adeoque parata apud malos seditio, etiam apud integros dissimulatio fuit, ut postero iduum Ian. die redeuntem a cena Othonem rapturi fuerint, ni incerta noctis et tota urbe sparsa militum castra nec facilem inter temulentos consensum timuissent, non rei publicae cura, quam foedare principis sui sanguine sobrii parabant, sed ne per tenebras, ut quisque Pannonici vel Germanici exercitus militibus oblatus esset, ignorantibus plerisque, pro Othone destinaretur. multa erumpentis seditionis indicia per conscios oppressa: quaedam apud Galbae aures praefectus Laco elusit, igna-

25, 10 [et ceteros] Hertz | 12 in communi, em. Rhenanus | 26, 1 legionariorum Ritter | 4 Jan. add. Pichena | die Wölfflin: dierum (lectio incerta est, v. Meiser J. f. class. Phil. 1882 p. 137; cf. de loco etiam Mommsen in Hermae I, 433) | emulentos | 10 erumpentibus | 11 galba

rus militarium animorum consiliique quamvis egregii, quod non ipse adferret, inimicus et adversus peritos pervicax.

27. Octavo decimo kalendas Februarias sacrificanti pro aede Apollinis Galbae haruspex Umbricius tristia exta et instantes insidias ac domesticum hostem praedicit, audiente Othone (nam proximus adstiterat) idque ut laetum e contrario et suis cogitationibus prosperum interpretante. nec multo post libertus Onomastus nuntiat expectari eum ab architecto et redemptoribus, quae significatio coeuntium iam militum et paratae coniurationis convenerat. Otho, causam digressus requirentibus, cum emi sibi praedia vetustate suspecta eoque prius exploranda finxisset, innixus liberto per Tiberianam domum in Velabrum, inde ad miliarium aureum sub aedem Saturni pergit. ibi tres et viginti speculatores consalutatim imperatorem ac paucitate salutantium trepidum et sellae festinanter impositum strictis mucronibus rapiunt; totidem ferme milites in itinere adgregantur, alii conscientia, plerique miraculo, pars clamore et gaudiis, pars silentio, animum ex eventu sumpturi.

28. Stationem in castris agebat Iulius Martialis tribunus. is magnitudine subiti sceleris, an corrupta latius castra et, si contra tenderet, exitium metuens, praebuit plerisque suspicionem conscientiae; anteposuerunt ceteri quoque tribuni centurionesque praesentia dubiis et honestis, isque habitus animorum fuit, ut pessimum facinus auderent pauci, plures velent, omnes paterentur. X

29. Ignarus interim Galba et sacris intentus fatigabat alieni iam imperii deos, cum adfertur rumor rapi in castra incertum quem senatorem, mox Othonem esse qui raperetur, simul ex tota urbe, ut quisque obvius fuerat, alii formidine augentes, quidam minora vero, ne tum quidem obliti adulationis. igitur consultantibus placuit pertemptari animum cohortis, quae in Palatio stationem agebat, nec per ipsum

27, 2 tristitia | 4 adstiterat | 11 sub eadem | 16 gaudiis Faernus: gladiis (gaudio Pichena, et gladiis posuit Ulrichs post mucronibus v. 14) | 29, 3 quem] q

obliti sunt obliti
superiori fuit

Galbam, cuius integra auctoritas maioribus remediis servabatur. Piso pro gradibus domus vocatos in hunc modum adlocutus est: sextus dies agitur, commilitones, ex quo ignarus futuri, et sive optandum hoc nomen sive timendum erat, Caesar adscitus sum, quo domus nostrae aut rei publicae fato, in vestra manu positum est, non quia meo nomine tristio rem casum paveam, ut qui adversas res expertus cum maxime discam ne secundas quidem minus discriminis habere: patris et senatus et ipsius imperii vicem doleo, si nobis aut perire hodie necesse est aut, quod aequae apud bonos miserum est, occidere. solacium proximi motus habebamus incruentam urbem et res sine discordia translatae: provisum adoptione videbatur, ut ne post Galbam quidem bello locus esset.

30. Nihil adrogabo mihi nobilitatis aut modestiae; neque enim relatu virtutum in comparatione Othonis opus est. vitia, quibus solis gloriatur, evertere imperium, etiam cum amicis imperatoris ageret. habitum et incessum an illo muliebri ornatu mereretur imperium? falluntur quibus luxuria specie liberalitatis inponit: perdere iste sciet, donare nec sciet. stupra nunc et comissiones et feminarum coetus voluit animo: haec principatus praemia putat, quorum libido ac voluptas penes ipsum sit, rubor ac dedecus penes omnes; nemo enim unquam imperium flagitio quaesitum bonis artibus exercuit. Galbam consensus generis humani, me Galbae consentientibus vobis Caesarem dixit. si res publica et senatus et populus vacua nomina sunt, vestra, commilitones, interest, ne imperatorem pessimi faciant. legionum se ditio adversus duces suos audita est aliquando: vestra fides fama- que inlaesa ad hunc diem mansit. et Nero quoque vos destituit, non vos Neronem. minus triginta transfugae et desertores, quos centurionem aut tribunum sibi eligentes nemo ferret, imperium adsignabunt? admittitis exemplum et quie-

29, 12 re. p. | fato, em. Puteolanus | 14 res corr. ex rem (adversa rerum Walther) | 15 discam Freinsheim: dicam | 30, 2 in comparationem Eussner | 5 meretur Acidalius | 6 specie Rhena- nus: specie | 7 comissiones, sed 2,76 comissionibus | 9 dedecus Puteolanus: decus | 13 vana nomina al.

scendo commune crimen facitis? transcendet haec licentia in provincias, et ad nos scelerum exitus, bellorum ad vos pertinebunt. nec est plus, quod pro caede principis quam quod innocentibus datur, sed perinde a nobis donativum ob fidem quam ab aliis pro facinore accipietis.

31. Dilapsis speculatoribus cetera cohors non aspernata contionantem, ut turbidis rebus evenit, forte magis et nullo adhuc consilio rapit signa, quam quod postea creditum est, insidiis et simulatione. missus et Celsus Marius ad electos Illyrici exercitus, Vipsania in porticu tendentes; praeceptum Amulio Sereno et Domitio Sabino primipilaribus, ut Germanicos milites e Libertatis atrio accerserent. legioni classicae diffidebatur, infestae ob caedem commilitonum, quos primo statim introitu trucidaverat Galba. pergunt etiam in castra praetorianorum tribuni Cetrius Severus, Subrius Dexter, Pompeius Longinus, si incipiens adhuc et necdum adulta se ditio melioribus consiliis flecteretur. tribunorum Subrium et Cetrium adorti milites minis, Longinum manibus coercent exarmantque, quia non ordine militiae, sed e Galbae amicis, fidus principi suo et desciscentibus suspectior erat. legio classica nihil cunctata praetorianis adiungitur; Illyrici exercitus electi Celsum infestis pilis proturbant. Germanica vexilla diu nutavere, invalidis adhuc corporibus et placatis animis, quod eos a Nerone Alexandriam praemissos atque inde reversos longa navigatione aegros inpensiore cura Galba refovebat.

32. Universa iam plebs Palatium implebat, mixtis servi-

30, 20 transcendet al. | 23 perinde Rhenanus: proinde | donativum, sed 1,5 donatiu | 31, 2 evenit forte Pichena: euentior te | nullo Freinsheim: nonnullo | 3 rapit signa C. Meiser: par signas (parat signa al.) | quamadd. Heinsius | 4 missus.. tendentes transposuit Acidalius. post accerserent | 8 diffidebat, em. Acidalius | 11 et del. Nipperdey | 12 [tribunorum] idem, at cf. Warm in Ann. phil. v. 71, 456 | 13 longinus | 14 militiae pro- vectus, sed Nipperdey | 15 principis | [suo] Ernesti | 17 Celsum infestis] festum incestis (Celsum ingentis al.) | 20 rever- sos Döderlein: rursus | 32, 1 implebat Acidalius

11 tiis et dissono clamore caedem Othonis et coniuratorum exitium poscentium, ut si in circo aut theatro ludicrum aliquod postularent: neque illis iudicium aut veritas, quippe eodem die diversa pari certamine postulaturis, sed tradito more quemcumque principem adulandi licentia adclamationum et studiis inanibus.

Interim Galbam duae sententiae distinebant: Titus Vinius manendum intra domum, opponenda servitia, firmandos aditus, non eundem ad iratos censebat: daret malorum paenitentiae, daret bonorum consensui spatium: scelera impetu, bona consilia mora valescere, denique eundi ultro, si ratio sit, eandem mox facultatem, regressus, si paeniteat, in aliena potestate.

33. Festinandum ceteris videbatur, antequam cresceret invalida adhuc coniuratio paucorum: trepidaturum etiam Othonem, qui furtim digressus, ad ignaros inlatus, cunctatione nunc et segnitia terentium tempus imitari principem discat. non exspectandum ut compositis castris forum invadat et prospectante Galba Capitolium adeat, dum egregius imperator cum fortibus amicis ianua ac limine tenus domum cludit, obsidionem nimirum toleraturus, et praeclarum in servis auxilium, si consensus tanta multitudinis et, quae plurimum valet, prima indignatio relanguescat. perinde intuta quae in decora; vel si cadere necesse sit, occurrendum discrimini: id Othoni invidiosum et ipsis honestum. repugnantem huic sententiae Vinius Laco minaciter invasit, stimulante Icelo privati odii pertinacia in publicum exitium.

34. Nec diutius Galba cunctatus speciosiora suadentibus accessit. praemissus tamen in castra Piso, ut iuvenis magno nomine, recenti favore et infensus Tito Vinio, seu quia erat seu quia irati ita volebant; et facilius de odio creditur. vix-

32, 2 exitium *idem*: exilium | 3 aut theatro *nos*: atheatro (ac th. al.) | 12 ultro spiratio | regressum *Ritter*, at est regressus *genitivus*, scil. facultatem | 33, 5 non: num *Jac. Gronovius*, an *Freinsheim* | 8 obsidione n. toleraturus | 9 consensum | valeat *Ritter* | 10 indignatio relanguescat *nos*: indignatione languescat (i. elanguescat *Jac. Gronovius*) | perinde *Nipperdey*: proinde

dum egresso Pisone occisum in castris Othonem vagus primum et incertus rumor: mox, ut in magnis mendaciis, interfuisse se quidam et vidisse adfirmabant, credula fama intergaudentes et incuriosos. multi arbitrabantur compositum autumque rumorem mixtis iam Othonianis, qui ad evocandum Galbam laeta falso vulgaverint.

35. Tum vero non populus tantum et inperita plebs in plausus et inmodica studia, sed equitum plerique ac senatorum, posito metu incauti, refractis Palatii foribus ruere intus ac se Galbae ostentare, praereptam sibi ultionem quentes, ignavissimus quisque et, ut res docuit, in periculo non ausurus, nimii verbis, linguae feroces; nemo scire et omnes adfirmare, donec inopia veri et consensu errantium victus sumpto thorace Galba inruenti turbae, neque aetate neque corpore sistens, sella levaretur. obfusus in Palatio Iulius Atticus speculator, cruentum gladium ostentans, occisum a se Othonem exclamavit; et Galba 'commilito', inquit, 'quis iussit?' insigni animo ad coercendam militarem licentiam, minantibus intrepidus, adversus blandientes incorruptus.

36. Haud dubiae iam in castris omnium mentes tantusque ardor, ut non contenti agmine et corporibus in suggestu, in quo paulo ante aurea Galbae statua fuerat, medium inter signa Othonem vexillis circumdarent. nec tribunis aut centurionibus adeundi locus: gregarius miles caveri insuper praepositos iubebat. strepere cuncta clamoribus et tumultu et exhortatione mutua, non tamquam in populo ac plebe, variis segni adulatione vocibus, sed ut quemque adfluentium militum adspexerant, prensare manibus, complecti armis, collocare iuxta, praere sacramentum, modo imperatorem militibus, modo milites imperatori commendare. nec deerat Otho protendens manus adorare vulgus, iacere oscula et omnia serviliter pro dominatione. postquam universa classicorum legio sacramentum eius accepit, fidens viribus, et quos ad-

34, 8 multa | arbitrantur *Ulrichs* | 35, 6 lingua *Georges* | ferocis, *em. Lipsius* | 9 corpore resistens *Faërnus* | 36, 9 pressare, *cf. ad XIV, 10* | armis] artius *Muretus* | 12 uulgus.

15 huc singulos extimulaverat, accendendos in commune ratus pro vallo castrorum ita coepit.

37. Quis ad vos processerim, commilitones, dicere non possum, quia nec privatum me vocare sustineo princeps a vobis nominatus, nec principem alio imperante. vestrum quoque nomen in incerto erit, donec dubitabitur, imperato-
 5 rem populi Romani in castris an hostem habeatis. auditisne, ut poena mea et supplicium vestrum simul postulentur? adeo manifestum est neque perire nos neque salvos esse nisi una posse; et cuius lenitatis est Galba, iam fortasse promisit, ut qui nullo exposcente tot milia innocentissimorum militum trucidaverit. horror animum subit, quotiens recordor feralem
 10 introitum et hanc solam Galbae victoriam, cum in oculis urbis decumari deditos iuberet, quos deprecantes in fidem acceperat. his auspiciis urbem ingressus, quam gloriam ad principatum attulit nisi occisi Obultronii Sabini et Cornelii
 15 Marcelli in Hispania, Betui Chilonis in Gallia, Fonteii Capitonis in Germania, Clodii Macri in Africa, Cingonii in via, Turpiliani in urbe, Nymphidi in castris? quae usquam provincia, quae castra sunt nisi cruenta et maculata aut, ut ipse praedicat, emendata et correcta? nam quae alii scelera, hic remedia vocat, dum falsis nominibus severitatem pro saevitia,
 20 parsimoniam pro avaritia, supplicia et contumelias vestras disciplinam appellat. septem a Neronis fine menses sunt, et iam plus rapuit Icelus quam quod Polycliti et Vatini et Tigellini perdidit. minore avaritia ac licentia grassatus
 25 esset T. Vinius, si ipse imperasset: nunc et subiectos nos habuit tamquam suos et viles ut alienos. una illa domus sufficit donativo, quod vobis numquam datur et cotidie exprubatur.

37, 15 Cilonis Ritter | 18 quae in castris repetita lectione versus praecedentis | 23 quod del. Acidalius | 24 Tigellini Jo. Fr. Gronovius: egialii (Elii [immo Helii] Lipsius, Egnatii Bezenberger) | perdidit Ritter: perierunt (sibi pepererunt Heinsius, corripuerunt Weissenborn, interceperunt Urlichs, appetierunt Andresen, quam quo [ob quod Madvig] perierunt Haase) | 26 exprubatur

38. Ac ne qua saltem in successore Galbae spes esset, accersivit ab exilio quem tristitia et avaritia sui simillimum iudicabat. vidistis, commilitones, notabili tempestate etiam deos infaustam adoptionem aversantes. idem senatus, idem populi Romani animus est: vestra virtus exspectatur, apud
 5 quos omne honestis consiliis robur et sine quibus quamvis egregia invalida sunt. non ad bellum vos nec ad periculum voco: omnium militum arma nobiscum sunt. nec una cohors togata defendit nunc Galbam, sed detinet: cum vos adspexerit, cum signum meum acceperit, hoc solum erit certamen,
 10 quis mihi plurimum inputet. nullus cunctationis locus est in eo consilio, quod non potest laudari nisi peractum. aperiri deinde armamentarium iussit. rapta statim arma, sine more et ordine militiae, ut praetorianus aut legionarius insignibus suis distingueretur: miscentur auxiliaribus galeis scutisque,
 15 nullo tribunorum centurionumve adhortante, sibi quisque dux et instigator; et praecipuum pessimorum incitamentum, quod boni maerebant.

39. Iam exterritus Piso fremitu crebrescentis seditionis et vocibus in urbem usque resonantibus, egressum interim Galbam et foro adpropinquantem adsecutus erat; iam Marius Celsus haud laeta rettulerat, cum alii in Palatium rediret, alii Capitolium peteret, plerique rostra occupanda censerent,
 5 plures tantum sententiis aliorum, contra dicerent, utque evenit in consiliis infelicibus, optima viderentur quorum tempus effugerat. agitasse Laco ignaro Galba de occidendo Tito Vinius dicitur, sive ut poena eius animos militum mulceret, seu
 10 conscium Othonis credebat, ad postremum vel odio. haesitationem attulit tempus ac locus, quia initio caedis orto difficilis modus; et turbavere consilium trepidi nuntii ac proximorum diffugia, languentibus omnium studiis, qui primo alacres fidem atque animum ostentaverant.

38, 2 accersivit nos: accersit | 4 aduersantes, em. Agricola | 11 cunctationi al. | 11 aperire, em. Muretus | 39, 4 rediret Nipperdey: redire (redire . . petere al.) | 7 quorum] morum | 10 postremum Rhenanus: posterum | 14 ostentaverint

4. III. 98
40. Agebatur huc illuc Galba vario turbæ fluctuantis impulsu, completis undique basilicis ac templis, lugubri prospectu. neque populi aut plebis ulla vox, sed attoniti vultus et conversæ ad omnia aures; non tumultus, non quies, quale magni metus et magnæ iræ silentium est. Othoni tamen armari plebem nuntiabatur; ire præcipientes et occupare pericula iubet. igitur milites Romani, quasi Vologesum aut Pacorum avito Arsacidarum solio depulsuri ac non imperatorem suum inermem et senem trucidare pergerent, disiecta plebe, 10 proculcato senatu, truces armis, rapidi equis forum inrumpunt. nec illos Capitolii adspectus et imminentium templorum religio et priores et futuri principes terruere, quo minus facerent scelus, cuius ultor est quisquis successit.

4. III. 98
41. Viso comminus armatorum agmine vexillarius comitatae Galbæ cohortis (Atilium Vergilionem fuisse tradunt) dereptam Galbæ imaginem solo adfixit: eo signo manifesta in Othonem omnium militum studia, desertum fuga populi 5 forum, destrecta adversus dubitantes tela. iuxta Curtii lacum trepidatione ferentium Galba proiectus e sella ac provolutus est. extremam eius vocem, ut cuique odium aut admiratio fuit, varie prodidere. alii suppliciter interrogasse, quid mali meruisset, et paucos dies exsolvendo donativo de- 10 precatum: plures obtulisse ultro percussoribus iugulum: agerent ac ferirent, si ita e re publica videretur. non interfuit occidentium quid diceret. de percussore non satis constat: quidam Terentium evocatum, alii Laecanium; crebrior fama tradidit Camurium quintæ decumæ legionis militem inpresso 15 gladio iugulum eius hausisse. ceteri crura brachiaque (nam pectus tegebatur) foede laniavere; pleraque vulnera feritate et saevitia trunco iam corpori adiecta.

4. III. 98
42. Titum inde Vinium invasere, de quo et ipso ambigitur, consumpseritne vocem eius instans metus, an proclamaverit non esse ab Othone mandatum ut occideretur. quod seu finxit formidinis seu conscientiam coniurationis confessus

40, 2 prospectu | 6 plebe (plebes Ritter) | 10 rapidis al. | 41, 2 galbæ | adilium | 8 prodere | 9 et addidi | 10 hoc agerent Muretus coll. Suet. Galb. 20 | 11 e om. | 42, 4 conscientia, em. Acidalius

est, huc potius eius vita famaue inclinât, ut conscius sceleris fuerit, cuius causa erat. ante aedem divi Iulii iacuit primo ictu in poplitem, mox ab Iulio Caro legionario milite in utrumque latus transverberatus.

43. Insignem illa die virum Sempronium Densum aetas nostra vidit. centurio is praetoriae cohortis, a Galba custodiae Pisonis additus, stricto pugione occurrens armatis et scelus exprobrans ac modo manu modo voce vertendo in se percussores quamquam vulnerato Pisoni effugium dedit. Piso 5 in aedem Vestæ pervasit, exceptusque misericordia publici servi et contubernio eius abditus non religione nec caerimoniis, sed latebra imminens exitium differebat, cum advenere missu Othonis nominatim in caedem eius ardentis Sulpicius Florus e Britannicis cohortibus, nuper a Galba civitate 10 donatus, et Staius Murcus speculator, a quibus protractus Piso in foribus templi trucidatus est.

44. Nullam caedem Otho maiore laetitia excepisse, nullum caput tam insatiabilibus oculis perlustrasse dicitur, seu tum primum levata omni sollicitudine mens vacare gaudio coeperat, seu recordatio maiestatis in Galba, amicitiae in Tito Vinio quamvis inमितem animum imagine tristi confuderat: Pisonis ut inimici et aemuli caede laetari ius fasque credebatur: praefixa contis capita gestabantur inter signa cohortium iuxta aquilam legionis, certatim ostentantibus cruentas manus qui occiderant, qui interfuerant, qui vere qui falso ut pulchrum et memorabile facinus iactabant. plures quam 10 centum viginti libellos praemium exposcentium ob aliquam notabilem illa die operam Vitellius postea invenit, omnesque conquiri et interfici iussit, non honore Galbæ, sed tradito principibus more munimentum ad praesens, in posterum ultionem. 15

42, 7 ictus Meiser | Caro Rhenanus: cario | in om. Jo. Fr. Gronovius | 43, 2 agalbae custodiae apisonis | 9 ardentis Heinsius: ardentis | 12 est addidi (trucidatur al.) | 44, 5 confuderat, Pisonis distinguit Joh. Müller, Beiträge z. Kritik I, 23 | 9 quiue aere | 13 honori Nipperdey | 14 munim. in posterum, ad praesens u. Muretus

45. Alium crederes senatum, alium populum: ruere cuncti in castra, anteire proximos, certare cum praecurrentibus, increpare Galbam, laudare militum iudicium, exoculari Othonis manum; quantoque magis falsa erant quae fiebant, tanto plura facere. nec aspernabatur singulos Otho, avidum et minacem militum animum voce voltuque temperans. Marium Celsum, consulem designatum et Galbae usque in extremas res amicam fidumque, ad supplicium exostulabant, industriae eius innocentiaeque quasi malis artibus infensi. caedis et praedarum initium et optimo cuique perniciem quaeri apparebat, sed Othoni nondum auctoritas inerat ad prohibendum scelus: iubere iam poterat. ita simulatione irae vinciri iussum et maiores poenas daturum adfirmans praesenti exitio subtraxit.

46. Omnia deinde arbitrio militum acta: praetorii praefectos sibi ipsi legere, Plotium Firmum e manipularibus quondam, tum vigilibus praepositum et incolumi adhuc Galba partes Othonis secutum; adiungitur Licinius Proculus, intima familiaritate Othonis suspectus consilia eius fovisse. urbi Flavium Sabinum praefecere, iudicium Neronis secuti, sub quo eandem curam obtinuerat, plerisque Vespasianum fratrem in eo respicientibus. flagitatum ut vacationes praestari centurionibus solitae remitterentur; namque gregarius miles ut tributum annum pendebat. quarta pars manipuli sparsa per comneatus aut in ipsis castris vaga, dum mercedem centurioni exsolveret, neque modum oneris quisquam neque genus quaestus pensi habebat: per latrocinia et raptus aut servilibus ministeriis militare otium redimebant. tum locupletissimus quisque miles labore ac saevitia fatigari, donec vacationem emeret. ubi sumptibus exhaustus socordia insuper elanguerat, inops pro locuplete et iners pro strenuo in manipulum redibat, ac rursus alius atque alius, eadem egestate ac licentia corrupti, ad seditiones et discordias et ad extre-

45, 7 celso consulem signatum | 8 ad om. | 13 exspectabatur aut iubens et adfirmans aut iussum . . adfirmans subtraxit sine et Madvig ad Cic. de finn. p. 805 ed. II. | 46, 5 suspecta | 10 manipuli sparsa Pichena: manipulis pars

mum bella civilia ruebant. sed Otho ne vulgi largitione centurionum animos averteret, fiscum suum vacationes annuas exsolviturum promisit, rem haud dubie utilem et a bonis postea principibus perpetuitate disciplinae firmatam. Laco praefectus, tamquam in insulam seponeretur, ab evocato, quem ad caedem eius Otho praemiserat, confossus; in Marcianum Icelum ut in libertum palam animadversum.

47. Exacto per scelera die novissimum malorum fuit laetitia. vocat senatum praetor urbanus, certant adulationibus ceteri magistratus, adcurrunt patres: decernitur Othoni tribunicia potestas et nomen Augusti et omnes principum honores, adnitentibus cunctis abolere convicia ac probra, quae promiscue iacta haesisse animo eius nemo sensit; omisisset offensas an distulisset, brevitate imperii in incerto fuit. Otho cruento adhuc foro per stragem iacentium in Capitolium atque inde in Palatium vectus concedi corpora sepulturae cremarique permisit. Pisonem Verania uxor ac frater Scribonianus, Titum Vinium Crispina filia composuere, quaesitis redemptisque capitibus, quae venalia interfectores servaverant.

48. Piso unum et tricensimum aetatis annum explebat, fama meliore quam fortuna. fratres eius Magnum Claudius, Crassum Nero interfecerant: ipse diu exul, quadriduo Caesar, properata adoptione ad hoc tantum maiori fratri praelatus est, ut prior occideretur. Titus Vinium quinquaginta septem annos variis moribus egit. pater illi praetoria familia, maternus avus e proscriptione. prima militia infamis: legatum Calvisium Sabinum habuerat, cuius uxor mala cupidine visendi situm castrorum, per noctem militari habitu ingressa, cum vigiliis et cetera militiae munia eadem lascivia temptas-

46, 20 in bella Heinsius | 21 averteret Jac. Gronovius: averteret et | 23 profectus Joh. Müller | 24 seponeretur amotus Nipperdey, sep. ablegatus Heraeus | 26 libertinum Ernesti | 47, 2 uacat | 6 omisisse tot fensas | 10 frs (frater eius Ritter) | 48, 3 exui | 9 ritum Ritter | 10 temptasset Puteolanus: temptasset (temerasset Rhenanus, pertemptasset Sedlmayer, Wiener Studien II, 153)

set, in ipsis principiis stuprum ausa est: criminis huius reus Titus Vinius arguebatur. igitur iussu Gai Caesaris oneratus catenis, mox mutatione temporum dimissus, curso honorum inoffenso legioni post praeturam praepositus probatusque
 15 servili deinceps probro respersus est, tamquam scyphum aureum in convivio Claudii furatus, et Claudius postera die soli omnium Vinio fictilibus ministrari iussit. sed Vinius pro consule Galliam Narbonensem severe integreque rexit; mox Galbae amicitia in abruptum tractus, audax, callidus, prom-
 20 ptus et, prout animum intendisset, pravus aut industrius, eadem vi. testamentum Titi Vini magnitudine opum inritum, Pisonis supremam voluntatem paupertas firmavit.

49. Galbae corpus diu neglectum et licentia tenebrarum plurimis ludibriis vexatum dispensator Argius e primoribus servis humili sepultura in privatis eius hortis contextit. caput per lixas calonesque confixum laceratumque ante Patro-
 5 trobii tumultum (libertus is Neronis punitus a Galba fuerat) postera demum die repertum et cremato iam corpori admixtum est. hunc exitum habuit Servius Galba, tribus et septuaginta annis quinque principes prospera fortuna emensus et alieno imperio felicior quam suo. vetus in familia nobilitas,
 10 magnae opes: ipsi medium ingenium, magis extra vitia quam cum virtutibus. famae nec incuriosus nec venditator; pecuniae alienae non adpetens, suae parcus, publicae avarus; amicorum libertorumque, ubi in bonos incidisset, sine reprehensione patiens, si mali forent, usque ad culpam ignarus.
 15 sed claritas natalium et metus temporum obtentui, ut, quod segnitia erat, sapientia vocaretur. dum vigebat aetas, militari laude apud Germanias floruit. pro consule Africam moderate, iam senior citeriorem Hispaniam pari iustitia continuit, maior privato visus, dum privatus fuit, et omnium consensu capax
 20 imperii, nisi imperasset. // *Wiederholung von 18.*

48, 11 est Ritter: et (est et Nipperdey) | 12 agebatur Wurm | 17 pro consule nos: proconsulatu (proconsul Muretus) | 19 calidus | 20 ignavus aut Nipperdey | 22 supraema | 49, 1 licentia tenebrarum posuit Döderlein post vexatum | 2 primoribus Faërus: prioribus | 10 magnis extra | 14 ignavus Acidalius

50. Trepidam urbem ac simul atrocitatem recentis sceleris, simul veteres Othonis mores paventem novus insuper de Vitellio nuntius exterruit, ante caedem Galbae suppressus, ut tantum superioris Germaniae exercitus descivisse crederetur. tum duos omnium mortalium inpudicitia ignavia
 5 luxuria deterrimos velut ad perdendum imperium fataliter electos non senatus modo et eques, quis aliqua pars et cura rei publicae, sed vulgus quoque palam maerere. nec iam recentia saevae pacis exempla, sed repetita bellorum civi-
 10 lium memoria captam totiens suis exercitibus urbem, vastitatem Italiae, direptiones provinciarum, Pharsaliam Philippos et Perusiam ac Mutinam, nota publicarum cladum nomina, loquebantur. prope eversum orbem, etiam cum de principatu
 15 Caesare Augusto victore imperium; mansuram fuisse sub Pompeio Brutoque rem publicam: nunc pro Othone an pro Vitellio in templa ituros? utrasque impias preces, utraque detestanda vota inter duos, quorum bello solum id scires, deteriorem fore qui vicisset. erant qui Vespasianum et arma
 20 Orientis augurarentur, et ut potior utroque Vespasianus, ita bellum aliud atque alias clades horrebant. et ambigua de Vespasiano fama, solusque omnium ante se principum in melius mutatus est.

51. Nunc initia causasque motus Vitelliani expediam. caeso cum omnibus copiis Iulio Vindice ferox praeda gloriaque exercitus, ut cui sine labore ac periculo ditissimi belli victoria evenisset, expeditionem et aciem, praemia quam stipendia malebat. diu infructuosam et asperam militiam to-
 5 leraverant ingenio loci caelique et severitate disciplinae, quam in pace inexorabilem discordiae civium resolvunt, paratis utrimque corruptoribus et perfidia impunita. viri, arma, equi ad usum et ad decus supererant. sed ante bellum centurias tantum suas turmasque noverant; exercitus finibus pro-
 10

50, 4 exercitus Ritter: exercitūs (exercitum al.) | 11 pars aliam (Pharsaliam ac Mutinam, Philippos et Per. Bonnet) | 17 templo | 22 principum Imelius mutus | 51, 4 expeditionum feracium praemia Bezzenberger | 9 dedecus

13
 5
 8
 40
 192
 1520
 691200
 24.60
 1470.60
 1100

vinciarum discernebantur: tum adversus Vindicem contractae legiones, seque et Gallias expertae, quaerere rursus armas novasque discordias; nec socios, ut olim, sed hostes et victos vocabant. nec deerat pars Galliarum, quae Rhenum accolit, easdem partes secuta ac tum acerrima instigatrix adversum Galbianos; hoc enim nomen fastidito Vindice indiderant. igitur Sequanis Aeduisque ac deinde, prout opulentia civitatibus erat, infensi expugnationes urbium, populationes agrorum, raptus penatium hauserant animo, super avaritiam et adrogantiam, praecipua validiorum vitia, contumacia Gallorum inritati, qui remissam sibi a Galba quartam tributorum partem et publice donatos in ignominiam exercitus iactabant. accessit callide vulgatum, temere creditum, decumari legiones et propitissimum quemque centurionum dimitti. undique atroces nuntii, sinistra ex urba fama; infensa Lugdunensis colonia et pertinaci pro Nerone fide fecunda rumoribus; sed plurima ad fingendum credendumque materies in ipsis castris, odio metu et, ubi vires suas respexerant, securitate.

52. Sub ipsas superioris anni kalendas Decembres Aulus Vitellius inferiorem Germaniam ingressus hiberna legionum cura adierat: redditus plerisque ordines, remissa ignominia, adlevatae notae, plura ambitione, quaedam iudicio, in quibus sordes et avaritiam Fonteii Capitonis adimendis adsignandisve militiae ordinibus integre mutaverat. nec consularis legati mensura, sed in maius omnia accipiebantur. et ut Vitellius apud severos humilis, ita comitatem bonitatemque faventes vocabant, quod sine modo, sine iudicio donaret sua, largiretur aliena; simul aviditate imperi dandi ipsa vitia pro virtutibus interpretabantur. multi in utroque exercitu sicut modesti quietique, ita mali et strenui. sed profusa cupidine et

51, 11 contractae, em. *Rhenanus* | 12 rursus 1 m. rursus corr. | 14 qua herenum | 19 hauserant *Haase Z. f. A. W. 1836 p. 678*: hauserunt | 26 facunda | 52, 1 ipsa | 5 sordes *Acidalius*: sorde | in adimendis *Ritter*, [adimendis . . ordinibus] *Nipperdey* | 7 ut add. *Rhenanus* | 10 imperi dandi *Nipperdey*: imperandi (impetrandi *Agricola*)

insigni temeritate legati legionum Alienus Caecina et Fabius Valens; e quibus Valens infensus Galbae, tamquam detectam a se Verginii cunctationem, oppressa Capitonis consilia ingratis tulisset, instigare Vitellium, ardorem militum ostentans: ipsum celebri ubique fama, nullam in Flacco Hordeonio moram; adfore Britanniam, secutura Germanorum auxilia: male fidas provincias, precarium seni imperium et brevi transiturum: panderet modo sinum et venienti Fortunae occurreret. merito dubitasse Verginium equestri familia, ignoto patre, inparem, si recepisset imperium, tutum, si recusasset: Vitellio tres patris consulatus, censuram, collegium Caesaris et inponere iam pridem imperatoris dignationem et auferre privati securitatem. quatiebatur his segne ingenium, ut concupisceret magis quam ut speraret.

53. At in superiore Germania Caecina, decorus iuventa, corpore ingens, animi inmodicus, scito sermone, erecto incessu, studia militum inlexerat. hunc iuvenem Galba, quaestorem in Baetica impigre in partes suas transgressum, legioni praeposuit: mox compertum publicam pecuniam avertisse ut peculatorem flagitari iussit. id Caecina aegre passus miscere cuncta et privata vulnera rei publicae malis operire statuit. nec deerant in exercitu semina discordiae, quod et bello adversus Vindicem universus adfuerat, nec nisi occiso Nerone translatus in Galbam atque in eo ipso sacramento vexillis inferioris Germaniae praeventus erat. et Treveri ac Lingones, quasque alias civitates atrocibus edictis aut damno finium Galba perculerat, hibernis legionum propius miscentur: unde seditiosa colloquia et inter paganos corruptior miles; et in Verginium favor cuicumque alii profuturus.

54. Miserat civitas Lingonum vetere instituto dona legionibus dextras, hospitii insigne. legati eorum in squalorem maestitiamque compositi per principia per contubernia modo suas iniurias, modo vicinarum civitatum praemia, et

52, 13 et bias | 16 obtentans | 17 nulla | 22 titum | 53, 1 decorus *Baiter*: decori (pro decori) | 2 scito *Lipsius*: cito | 3 [iuvenem] *Nipperdey* | 6 id add. *Heinsius* | 10 galba | 11 inferioribus 1 m. | 54, 4 modo *Insuas*

5 ubi pronis militum auribus accipiebantur, ipsius exercitus pericula et contumelias conquerentes accendebant animos. nec procul seditione aberant, cum Hordeonius Flaccus abire legatos, utque occultior digressus esset, nocte castris excedere iubet. inde atrox rumor, adfirmantibus plerisque interfectos, ac ni sibi ipsi consularent, fore ut acerrimi militum et praesentia conquesti per tenebras et inscitiam ceterorum occiderentur. obstringuntur inter se tacito foedere legiones, adsciscitur auxiliorum miles, primo suspectus, tamquam circumdatis cohortibus alisque impetus in legiones pararetur, 10 mox eadem acrius volvens, faciliore inter malos consensu ad bellum quam in pace ad concordiam.

55. Inferioris tamen Germaniae legiones sollemni kalendarum Ianuariarum sacramento pro Galba adactae, multa cunctatione et raris primorum ordinum vocibus, ceteri silentio proximi cuiusque audaciam exspectantes, insita mortalibus natura, propere sequi quae piget inchoare. sed ipsi legionibus inerat diversitas animorum: primani quintanique turbidi adeo, ut quidam saxa in Galbae imagines iecerint: quinta decuma ac sexta decuma legiones nihil ultra fremitum et minas ausae initium erumpendi circumspectabant. at in 10 superiore exercitu quarta et duetvicensima legiones, isdem hibernis tendentes, ipso kalendarum Ianuariarum die dirumpunt imagines Galbae, quarta legio promptius, duetvicensima cunctanter, mox consensu. ac ne reverentiam imperii exuere viderentur, senatus populique Romani oblitterata iam 15 nomina sacramento advocabant, nullo legatorum tribunorumve pro Galba nitente, quibusdam, ut in tumultu, notabilibus turbantibus. non tamen quisquam in modum contionis aut suggestu locutus; neque enim erat adhuc cui imputaretur.

56. Spectator flagitii Hordeonius Flaccus consularis legatus aderat, non compescere ruentes, non retinere dubios,

54, 10 ni sibi nos: nisi cf. *Ann.* 1,48 | 14 legione | 55, 4 insito con. *Lipsius*, at cf. 2,20 | 5 pigit (fort. piguit) | 11 dirumpunt (diruunt vel diripiunt *Acidalius*, derumpunt *Ritter*) | 12 promptus | 15 sacramenta | 18 e suggestu *Heinsius*, pro s. *Heraeus*, de s. nos

non cohortari bonos ausus, sed segnis, pavidus et socordia innocens. quattuor centuriones duetvicensimae legionis, Nonius Receptus, Donatius Valens, Romilius Marcellus, 5 Calpurnius Repentinus, cum protegerent Galbae imagines, impetu militum abrepti vinctique. nec cuiquam ultra fides aut memoria prioris sacramenti, sed quod in seditionibus accidit, unde plures erant, omnes fuere.

Nocte, quae kalendas Ianuarias secuta est, in coloniam 10 Agrippinensem aquilifer quartae legionis epulanti Vitellio nuntiat, quartam et duetvicensimam legiones proiectis Galbae imaginibus in senatus ac populi Romani verba iurasse. id sacramentum inane visum: occupari nutantem fortunam et offerri principem placuit. missi a Vitellio ad legiones le- 15 gatosque, qui descivisse a Galba superiorem exercitum nuntiarent: proinde aut bellandum adversus desciscentes aut, si concordia et pax placeat, faciendum imperatorem: et minore discrimine sumi principem quam quaeri.

57. Proxima legionis primae hiberna erant et promptissimus e legatis Fabius Valens. is die proximo coloniam Agrippinensem cum equitibus legionis auxiliariorumque ingressus imperatorem Vitellium consalutavit. secutae ingenti certamine eiusdem provinciae legiones; et superior exerci- 5 tus, speciosis senatus populique Romani nominibus relictis, tertium nonas Ianuarias Vitellio accessit: scires illum priore biduo non penes rem publicam fuisse. ardorem exercituum Agrippinenses, Treveri, Lingones aequabant, auxilia equos, arma pecuniam offerentes, ut quisque corpore opibus inge- 10 nio validus. nec principes modo coloniarum aut castrorum, quibus praesentia ex affluentia et parta victoria magnae spes, sed manipuli quoque et gregarius miles viatica sua et balteos phalerasque, insignia armorum argento decora, loco pecuniae tradebant, instinctu et impetu et avaritia. 15

58. Igitur laudata militum alacritate Vitellius ministeria

56, 4 nocens *Jo. Fr. Gronovius* | 7 abrepti | 9 Inde | 57, 3 agrippinensem | gressus | 7 tertio *ed. Spir.* | 9 agrippinenses | 11 validis | 13 phalerasque | 15 vel (an aut?) avaritia *Wölflin*, cf. tamen 1,63,5.

principatus per libertos agi solita in equites Romanos disponit, vacationes centurionibus ex fisco numerat, saevitiam militum plerosque ad poenam exposcentium saepius adprobat, raro simulatione vinculorum frustratur. Pompeius Propinquus procurator Belgicae statim interfectus; Iulium Burdonem Germanicae classis praefectum astu subtrahit. exarserat in eum iracundia exercitus, tamquam crimen ac mox insidias Fonteio Capitoni struxisset. grata erat memoria Capitonis, et apud saevientes occidere palam, ignoscere non nisi fallendo licebat: ita in custodia habitus et post victoriam demum, sedatis iam militum odiis, dimissus est. interim ut piaculum obicitur centurio Crispinus. is sanguine Capitonis se cruentaverat eoque et postulantibus manifestior et puni-

15 enti vilior fuit.

59. Iulius deinde Civilis periculo exemptus, praepotens inter Batavos, ne supplicio eius ferox gens alienaretur. et erant in civitate Lingonum octo Batavorum cohortes, quartae decimae legionis auxilia, tum discordia temporum a legione digressae, prout inclinassent, grande momentum sociae aut adversae. Nonium, Donatium, Romilium, Calpurnium centuriones, de quibus supra rettulimus, occidi iussit, damnatos fidei crimine, gravissimo inter desciscentes. accessere partibus Valerius Asiaticus, Belgicae provinciae legatus, quem

10 mox Vitellius generum adscivit, et Iunius Blaesus, Lugdunensis Galliae rector, cum Italica legione et ala Tauriana Lugduni tendentibus. nec in Raeticis copiis mora, quo minus statim adiungerentur: ne in Britannia quidem dubitatum.

60. Praerat Trebellius Maximus, per avaritiam ac sordes contemptus exercitui invisusque. accendebat odium eius Roscius Caelius legatus vicensimae legionis, olim discors, sed occasione civilium armorum atrocius proruperat.

58, 5 raro *Fr. Jacob*: paro (p et r litterae in scriptura Longobardica simillimae sunt) | 6 belligicae | burdunem | 11 in custodiam abditus *Wurm* | 12 sedatis *Döderlein*: statis (stratis *al.* statis tuetur *Jacob* ut participium verbi sistere | 13 is *add. Haase* | se *add. Jac. Gronovius* | 60, 1 trebellinus | sorde (sardem *Baier*)

Trebellius seditionem et confusum ordinem disciplinae Caelio, spoliatas et inopes legiones Caelius Trebellio obiecitabat, cum interim foedis legatorum certaminibus modestia exercitus corrupta eoque discordiae ventum, ut auxiliarium quoque militum conviciis proturbatus et adgregantibus se Caelio cohortibus alisque desertus Trebellius ad Vitellium perfugerit. quies provinciae quamquam remoto consulari mansit: rexere legati legionum, pares iure, Caelius audendo potentior.

61. Adiuncto Britannico exercitu ingens viribus opibusque Vitellius duos duces, duo itinera bello destinavit: Fabius Valens adlicere vel, si abnuerent, vastare Gallias et Cottianis Alpibus Italiam inrumpere, Caecina propiore transitu Poeninis iugis degredi iussus. Valenti inferioris exercitus electi cum aquila quintae legionis et cohortibus alisque, ad quadraginta milia armatorum data; triginta milia Caecina e superiore Germania ducebat, quorum robur legio unatvicensima fuit. addita utrique Germanorum auxilia, e quibus Vitellius suas quoque copias supplevit, tota mole belli secuturus.

62. Mira inter exercitum imperatoremque diversitas: instare miles, arma poscere, dum Galliae trepident, dum Hispaniae cunctentur: non obstare hiemem neque ignavae pacis moras: invadendam Italiam, occupandam urbem; nihil in discordiis civilibus festinatione tutius, ubi facto magis quam consulto opus esset. torpebat Vitellius et fortunam principatus inertis luxu ac prodigiis epulis praesumebat, medio diei temulentus et sagina gravis, cum tamen ardor et vis militum ultro ducis munia implebat, ut si adesset imperator et strenuis vel ignavis spem metumve adderet. instructi tentisque signum profectionis exposcunt, nomine Germanici Vitellio statim addito: Caesarem se appellari etiam victor

60, 7 fœdus | 12 audiendo | 61, 3 abnuerint, *em. Rhenanus* | 4 italia | 5 Poeninis *Rhenanus*: paennis | 8 una *Lipsius*: una prima (unetvicesima *Nipperdey*) | 62, 1 mira inter | mirante | 5 uilibus festinatiusne | 6 fortuna | 7 inertis | 10 metumque *sed q. deleta, ut coni. Al. Ruperti* | 11 nom | 12 addito 1 m. aditu *corr.* (nomen . . . additum *al.*)

prohibuit. laetum augurium Fabio Valenti exercituique, quem in bellum agebat, ipso profectionis die aquila leni meatu, prout agmen incederet, velut dux viae praevolavit, longumque per spatium is gaudentium militum clamor, ea quies in-
15 territae alitis fuit, ut haud dubium magnae et prosperae rei omen acciperetur.

63. Et Treveros quidem ut socios securi adiere: Divoduri (Mediomatricorum id oppidum est) quamquam omni comitate exceptos subitus pavor terruit, raptis repente armis ad caedem innoxiae civitatis, non ob praedam aut spoliandi cupidine, sed furore et rabie et causis incertis eoque difficilius remediis, donec precibus ducis mitigati ab excidio civitatis temperavere; caesa tamen ad quattuor milia hominum. isque terror Gallias invasit, ut venienti mox agmini universae civitates cum magistratibus et precibus
10 occurrerent, stratis per vias feminis puerisque, quaeque alia placamenta hostilis irae non quidem in bello, sed pro pace tendebantur.

64. Nuntium de caede Galbae et imperio Othonis Fabius Valens in civitate Leucorum accepit. nec militum animus in gaudium aut formidine permotus: bellum volvebat. Gallis cunctatio exempta est: in Othonem ac Vitellium odium par,
5 ex Vitellio et metus. proxima Lingonum civitas erat, fida partibus. benigne excepti modestia certavere, sed brevis laetitia fuit cohortium intemperie, quas a legione quarta decuma, ut supra memoravimus, digressas exercitui suo Fabius Valens adiunxerat. iurgia primum, mox rixa inter Batavos
10 et legionarios, dum his aut illis studia militum adgregantur, prope in proelium exarsere, ni Valens animadversione paucorum oblitos iam Batavos imperii admonisset. frustra adversus Aeduos quaesita belli causa: iussi pecuniam atque

62, 14 leni *Pichena*: leui | 18 nomen | 63, 3 raptisae (e *deleta*) repente | 5 cupidinē et | rabie | et] eunt vel iere *Heracius* | 7 ad] a | 9 et principibus *Wex* | 12 tendebant *Muretus*, temptabantur *Acidalius* | 64, 2 leuchrorum | 3 formidinem *al.* | volvebant *Gracivius* | 4 est nos: et (etenim *Nipperdey*) | 7 quattuordecim | 9 rixae *O. Günthling* | 10 is | 11 animadversionē

Armadaferre gratuitos insuper commeatus praebuere. quod Aedui formidine, Lugdunenses gaudio fecere. sed legio Italica et ala Tauriana abductae: cohortem duodevicesimam Lugduni, solitis sibi hibernis, relinqui placuit. Manlius Valens legatus Italicae legionis, quamquam bene de partibus meritus, nullo apud Vitellium honore fuit: secretis eum criminationibus infamaverat Fabius ignarum et, quo incautior
20 deciperetur, palam laudatum.

65. Veterem inter Lugdunenses et Viennenses discordiam proximum bellum accenderat. multae in vicem clades, crebrius infestiusque, quam ut tantum propter Neronem Galbamque pugnaretur. et Galba reditus Lugdunensium occasione irae in fiscum verterat; multus contra in Viennenses honor: unde aemulatio et invidia et uno amne discretis conexum odium. igitur Lugdunenses exstimulare singulos militum et in eversionem Viennensium impellere, obsessam ab illis coloniam suam, adiutos Vindicis conatus, conscriptas nuper legiones in praesidium Galbae referendo. et ubi causas odiorum praetenderant, magnitudinem praedae ostendebant, nec iam secreta exhortatio, sed publicae preces: irent ultores, excinderent sedem Gallici belli: cuncta illic externa et hostilia: se coloniam Romanam et partem exercitus et prosperarum adversarumque rerum socios; si fortuna contra
15 daret, iratis ne relinquerentur.

66. His et pluribus in eundem modum perpulerant, ut ne legati quidem ac duces partium restinguī posse iracundiam exercitus arbitrarentur, cum haud ignari discriminis sui Viennenses, velamenta et infulas praeferebant, ubi agmen incesserat, arma genua vestigia prensando flexere militum
5 animos; addidit Valens trecenos singulis militibus sestertios. tum vetustas dignitasque coloniae valuit et verba Fabi salutem incolunitatemque Viennensium commendantis aequis

64, 14 deferret (deferrent *Jacob*) | 16 Tauriana nos: taurina *cf. 1, 59* | 16 XVIII (tertiam decimam *Mommsen*, v. *Nipperdey ad Ann. 3, 41*) | 65, 1 et Vienn. om. Viennensesque *Puteolanus* | 11 magnitudine | 15 contraderet (contra caderet *Jacob*) | 66, 2 ne *J. Fr. Gronovius*: nec | posset | 7 vetusta | 8 uienisium

auribus accepta; publice tamen armis multati, privatis et
 10 promiscuis copiis iuvere militem. sed fama constans fuit ipsum
 Valentem magna pecunia emptum. is diu sordidus, repente
 dives mutationem fortunae male tegebat, accensis egestate
 longa cupidinibus immoderatus et inopi iuventa senex pro-
 digus. lento deinde agmine per fines Allobrogum ac Vocon-
 15 tiorum ductus exercitus, ipsa itinerum spatia et stativorum
 mutationes venditante duce, foedis pactionibus adversus
 possessores agrorum et magistratus civitatum, adeo minaciter,
 ut Luco (municipium id Vocontiorum est) faces admoverit,
 donec pecunia mitigaretur. quotiens pecuniae materia dees-
 20 set, stupris et adulteriis exorabatur. sic ad Alpes perventum.

67. Plus praedae ac sanguinis per Caecinam haustum. iri-
 taverant turbidum ingenium Helvetii, Gallica gens olim armis
 virisque, mox memoria nominis clara, de caede Galbae
 ignari et Vitellii imperium abnuentes. initium bello fuit
 5 avaritia ac festinatio unaetvicensimae legionis; rapuerant
 pecuniam missam in stipendium castelli, quod olim Helvetii
 suis militibus ac stipendiis tuebantur. aegre id passi Helvetii,
 interceptis epistulis, quae nomine Germanici exercitus ad
 Pannonicas legiones ferebantur, centurionem et quosdam
 10 militum in custodia retinebant. Caecina belli avidus proximam
 quamque culpam, antequam paeniteret, ultum ibat: mota
 propere castra, vastati agri, direptus longa pace in modum
 municipii exstructus locus, amoeno salubrium aquarum usu
 frequens; missi ad Raetica auxilia nuntii, ut versos in legio-
 15 nem Helvetios a tergo adgrederentur.

68. Illi ante discrimen feroces, in pericula pavidi, quam-
 quam primo tumultu Claudium Severum ducem legerant, non
 arma noscere, non ordines sequi, non in unum consulere.
 exitiosum adversus veteranos proelium, intuta obsidio dila-
 5 psis vetustate moenibus; hinc Caecina cum valido exercitu,
 inde Raeticae alae cohortesque et ipsorum Raetorum iuven-
 tus, sueta armis et more militiae exercita. undique populatio

66, 9 saxuribus (mox auribus *Meiser*) | 14 uocantiorum |
 67, 1 per Caecinam haustum *Meiser*: p̄ caecina hausit | 68, 7
 Romanae more mil. *Heinsius*, more nostrae mil. *Sirker*

et caedes: ipsi medio vagi, abiectis armis, magna pars
 saucii aut palantes, in montem Vocetium perfergere. ac statim
 inmissa cohorte Thraecum depulsi et consecantibus Ger-
 10 manis Raetisque per silvas atque in ipsis latebris trucidati.
 multa hominum milia caesa, multa sub corona venundata.
 cumque dirutis omnibus Aventicum gentis caput iusto agmine
 peteretur, missi qui dederent civitatem, et deditio ac-
 cepta. in Iulium Alpinum e principibus ut concitorem belli
 15 Caecina animadvertit: ceteros veniae vel saevitiae Vitellii
 reliquit.

69. Haud facile dictu est, legati Helvetiorum minus
 placabilem imperatorem an militem invenerint. civitatis exci-
 dium poscunt, tela ac manus in ora legatorum intentant. ne
 Vitellius quidem verbis ac minis temperabat, cum Claudius
 Cossus, unus ex legatis, notae facundiae, sed dicendi artem
 5 apta trepidatione occultans atque eo validior, militis animum
 mitigavit. ut est mos, vulgus mutabile subitis et tam pronum in
 misericordiam, quam immodicum saevitia fuerat: effusis lacri-
 mis et meliora constantius postulando inpunitatem salutemque
 civitati inpetravere. 10

70. Caecina paucos in Helvetiis moratus dies, dum sen-
 tentiae Vitellii certior fieret, simul transitum Alpium parans,
 laetum ex Italia nuntium accipit alam Silianam circa Padum
 agentem sacramento Vitellii accessisse. pro consule Vitel-
 5 lium Siliani in Africa habuerant; mox a Nerone, ut in Aeg-
 yptum praemitterentur, exciti et ob bellum Vindicis revo-

68, 8 in medio *Puteolanus* | 14 dederunt | 16 animā ad-
 uertit | 69, 2 verba [placabilem — incertum (c. 75, 10), item
 inopia (c. 86, 13) usque ad Cyprum (II, 2, 7) nunc in *Med. de-*
sunt, bifolio deperdito; ad hanc partem lectiones duorum *Flo-*
rentinorum (ab) ex *Med. descriptorum*, priusquam illud bifolium
 perisset, repetimus; aliorum librorum lectiones signo al. indica-
 vimus | civitatis] novitatis a b | 4 et minis b, minis ac verbis
 al. ut est *H. 3, 24* | 5 cossutianus unus e b | 7 mos vulgus ab
 (mos vulgo al. ut est vulgus *Weissenborn*, mox ut est vulgus
Heraeus) | mutabilem . . immodicus *Freinsheim* | 8 misericordia
 a b | saevitiae *Heinsius* | effusi ed. *princ.* | 9 molliora *Lipsius* |
 70, 3 et 5 silanam et silani, cm. *Bipontini* | 6 prouocati a b

cati ac tum in Italia manentes, instinctu decurionum, qui Othonis ignari, Vitellio obstricti robur adventantium legionum et famam Germanici exercitus attollebant, transiere in partes et ut donum aliquod novo principi firmissima transpadanae regionis municipia, Mediolanum ac Novariam et Eporediam et Vercellas, adiungere. id Caecinae per ipsos compertum. et quia praesidio alae unius latissima Italiae pars defendi nequibat, praemissis Gallorum Lusitanorumque et Britanno-
 15 rum cohortibus et Germanorum vexillis cum ala Petriana, ipse paulum cunctatus est, num Raeticis iugis in Noricum flecteret adversus Petronium Urbicum procuratorem, qui concitis auxiliis et interruptis fluminum pontibus fidus Othoni putabatur. sed metu, ne amitteret praemissas iam cohortes alasque, simul
 20 reputans plus gloriae retenta Italia, et ubicumque certatum foret, Noricos in cetera victoriae praemia cessuros, Poenino itinere subsignanum militem et grave legionum agmen hibernis adhuc Alpibus transduxit.

71. Otho interim contra spem omnium non deliciis neque desidia torpescere: dilatae voluptates, dissimulata luxuria et cuncta ad decorem imperii composita, eoque plus formidinis adferebant falsae virtutes et vitia reditura. Marium
 5 Celsum consullem designatum, per speciem vinculorum saevitiae militum subtractum, acciri in Capitolium iubet; clementiae titulus e viro claro et partibus in viso petebatur. Celsus constanter servatae erga Galbam fidei crimen confessus, exemplum ultro imputavit. nec Otho quasi ignosceret, sed
 10 ne hostem metueret, conciliationes adhibens, statim inter intimos amicos habuit et mox bello inter duces delegit, man-

70, 9 transire *ab* | 10 domum *ab* | 11 eporediam *ab* | 15 cum alpe triaria, *em. Savilius ex H. 4, 49, sed scribens Petrina, cf. Henzen, Jahrb. des rheinl. V. f. Alterthumsfr. 13, 73 et 80* | 16 num *Puteolanus*: ut *ab*, unde *al.* | 17 Urbicum *Freinsheim*: urbi *ab* *cf. XI, 35* | 19 simula *ab*, simul ac *al.* | 21 certa *ab* | 22 [legionum] *Nipperdey* | 71, 10 ne hostem metueret conciliationes nos: ne hostes metueret conciliationis (consiliationis *b*) *ab* (ne hostem metueret, consiliatorem *Meiser*, deos testes mutuae reconciliationis *Heracius*; *sententia est*: ne Celsus sibi hostis metuendus esset, conciliandi rationes adhibens)

sitque Celso velut fataliter etiam pro Othone fides integra et infelix. laeta primoribus civitatis, celebrata in vulgus Celsi salus ne militibus quidem ingrata fuit, eandem virtutem admirantibus, cui irascebantur.

72. Par inde exultatio disparibus causis consecuta inpetrato Tigellini exitio. Sophonius Tigellinus obscuris parentibus, foeda pueritia, inpudica senecta, praefecturam vigilum et praetorii et alia praemia virtutum, quia velocius erat, vitis adeptus, crudelitatem mox, deinde avaritiam, virilia scelera, exercuit, corrupto ad omne facinus Nerone, quaedam ignaro ausus, ac postremo eiusdem desertor ac proditor: unde non alium pertinacius ad poenam flagitaverunt, diverso adfectu, quibus odium Neronis inerat et quibus desiderium. apud Galbam Titi Vinii potentia defensus, praetextis servatam ab eo filiam. haud dubie servaverat, non clementia, quippe tot interfectis, sed effugium in futurum, quia pessimus quisque diffidentia praesentium mutationem pavens adversus publicum odium privatam gratiam praeparat: unde
 15 nulla innocentiae cura, sed vices impunitatis. eo infensior populus, addita ad vetus Tigellini odium recenti Titi Vinii invidia, concurrere ex tota urbe in Palatium ac fora, et ubi plurima vulgi licentia, in circum ac theatra effusi seditiosis vocibus strepere, donec Tigellinus accepto apud Sinuessanas aquas supremas necessitatis nuntio inter supra concubinarum
 20 et oscula et deformes moras sectis novacula faucibus infamem vitam foedavit etiam exitu sero et inhonesto.

73. Per idem tempus expostulata ad supplicium Calvia Crispinilla variis frustrationibus et adversa dissimulantis principis fama periculo exempta est. magistra libidinum Neronis, transgressa in Africam ad instigandum in arma Clodium Macrum, famem populo Romano haud obscure molita,
 5 totius postea civitatis gratiam obtinuit, consulari matrimonio

71, 13 primoribus *Rhenanus*: pro moribus | 72, 2 ophonius, *em. Lipsius* | 5 mox crudelitatem *Wölfflin* | et virilia *al.* | 8 flagitare *al.* | 10 defensus est *Nipp.* | 11 et haud *al.* | 17 in palatium et (ex *Heracius*) tota urbe *ab* | 18 et *b* | seditioibus *ab* | 19 obstrepere *al.* | 73, 1 Calvia *Lipsius*: galvia | 5 et famem *Ritter*

subnixa et apud Galbam Othonem Vitellium inlaesa, mox potens pecunia et orbitate, quae bonis malisque temporibus iuxta valent.

74. Crebrae interim et muliebribus blandimentis infectae ab Othone ad Vitellium epistulae offerebant pecuniam et gratiam et quemcumque quietis locum prodigae vitae legisset. paria Vitellius ostentabat, primo mollius, stulta utrimque et indecora simulatione, mox quasi rixantes stupra ac flagitia in vicem obiectavere, neuter falso. Otho, revocatis quos Galba miserat legatis, rursus ad utrumque Germanicum exercitum et ad legionem Italicam easque, quae Lugduni agebant, copias specie senatus misit. legati apud Vitellium remansere, promptius quam ut retenti viderentur; praetoriani, quos per simulationem officii legatis Otho adiunxerat, remissi, antequam legionibus miscerentur. addidit epistulas Fabius Valens nomine Germanici exercitus ad praetorias et urbanas cohortes, de viribus partium magnificas et concordiam offerentes; increpabat ultro, quod tanto ante traditum Vitellio imperium ad Othonem vertissent.

75. Ita promissis simul ac minis temptabantur, ut bello impares, in pace nihil amissuri; neque ideo praetorianorum fides mutata. sed insidiatores ab Othone in Germaniam, a Vitellio in urbem missi. utrisque frustra fuit, Vitellianis in-
pune, per tantam hominum multitudinem mutua ignorantia fallentibus: Othoniani novitate vultus, omnibus in vicem gnaris, prodebantur. Vitellius litteras ad Titianum fratrem Othonis composuit, exitium ipsi filioque eius minitans, ni incolumes sibi mater ac liberi servarentur. et stetit domus
utraque, sub Othone incertum an metu: Vitellius victor clementiae gloriam tulit.

74, 2 epulae *ab*¹ | offerebantur, *em. Rhenanus* | 3 quaecumque *ab* | e quietis *Madvig* | 5 et flag. *b et al.* | 7 rursus alios ad *al.* | 8 quas *ab*¹ | 12 addit epulas *a* | 15 increpat *b* | tanto *om. a* | 75, 1 tendebatur *a* | 2 ita pace (*om. in Acidalius*) | admis-
suri *ab* | 3 sed et *Heracius* | 7 gnaris *Rhenanus*: ignaris | tu-
tanium *ab*, *em. Rhenanus* (*Salvium Titianum Ritter*) | 9 inco-
lumis *ab* | 10 an metu] *hic redit Medicus*

76. Primus Othoni fiduciam addidit ex Illyrico nuntius, iurasse in eum Delmatiae ac Pannoniae et Moesiae legiones. idem ex Hispania adlatum laudatusque per edictum Cluvius Rufus: set statim cognitum est conversam ad Vitellium Hispaniam. ne Aquitania quidem, quamquam ab Iulio Cordo
in verba Othonis obstricta, diu mansit. nusquam fides aut amor: metu ac necessitate huc illuc mutabantur. eadem formido provinciam Narbonensem ad Vitellium vertit, facili transitu ad proximos et validiores. longinquae provinciae et quidquid armorum mari dirimitur penes Othonem manebant, non partium studio, sed erat grande momentum in nomine urbis ac praetexto senatus, et occupaverat animos prior auditus. Iudaicum exercitum Vespasianus, Suriae legiones Mucianus sacramento Othonis adegere; simul Aegyptus omnesque versae in Orientem provinciae nomine eius tenebantur. idem Africae obsequium, initio Karthagine orto. neque expectata Vipstani Aproniani proconsulis auctoritate Crescens Neronis libertus (nam et hi malis temporibus partem se rei publicae faciunt) epulum plebi ob laetitiam recentis imperii obtulerat, et populus pleraque sine modo festinavit.
Karthaginem ceterae civitates secutae.

77. Sic distractis exercitibus ac provinciis Vitellio quidem ad capessendam principatus fortunam bello opus erat, Otho ut in multa pace munia imperii obibat, quaedam ex dignitate rei publicae, pleraque contra decus ex praesenti usu properando. consul cum Titiano fratre in kalendas Martias ipse; proximos menses Verginio destinat ut aliquod exercitui Germanico delentum; iungitur Verginio Pompeius Vopiscus praetexto veteris amicitiae; plerique Viennensium honori datum interpretabantur. ceteri consulatus ex destinatione Neronis aut Galbae mansere, Caelio ac Flavio Sabinis in Iulias, Arrio Antonino et Mario Celso in Septem-

76, 4 set *Ritter*: et | 10 manebat | 15 versa | tenebatur | 16 orto neque .. auctoritate: Crescens *Heracius* | 17 Vipstani *Chr. A. Rupertus*: uipsani | 77, 10 coelio ac flavio sabinis | 11 in Kal. Iulias *Ritter* | antonio, *em. Lipsius*

bres, quorum honoribus ne Vitellius quidem victor interces-
sit. sed Otho pontificatus auguratusque honoratis iam senibus
cumulum dignitatis addidit, aut recens ab exilio reversos
15 nobiles adulescentulos avitis ac paternis sacerdotiis in sola-
cium recoluit. redditus Cadio Rufo, Pedio Blaeso, Saevino
P*** senatorius locus. repetundarum criminibus sub Claudio
ac Nerone ceciderant: placuit ignoscentibus verso nomine,
quod avaritia fuerat, videri maiestatem, cuius tum odio etiam
20 bonae leges peribant.

78. Eadem largitione civitatum quoque ac provinciarum
animos adgressus Hispalensibus et Emeritensibus familiarum
adiectiones, Lingonibus universis civitatem Romanam, pro-
vinciae Baeticae Maurorum civitates dono dedit; nova iura
5 Cappadociae, nova Africae, ostentui magis quam mansura.
inter quae necessitate praesentium rerum et instantibus curis
excusata ne tum quidem inmemor amorum statuas Poppaeae
per senatus consultum reposuit; creditus est etiam de cele-
branda Neronis memoria agitavisse spe vulgum adliciendi.
10 et fuere qui imagines Neronis proponerent: atque etiam
Othoni quibusdam diebus populus et miles, tamquam nobili-
tatem ac decus adstruerent, Neroni Othoni adclamavit. ipse
in suspensio tenuit, vetandi metu vel adgnoscenti pudore.

79. Conversis ad civile bellum animis externa sine cura
habebantur. eo audentius Rhoxolani, Sarmatica gens, priore
hieme caesis duabus cohortibus, magna spe [ad] Moesiam
inruperant, novem milia equitum, ex ferocia et successu
5 praedae magis quam pugnae intenta. igitur vagos et incurio-
sos tertia legio adiunctis auxiliis repente invasit. apud Roma-
nos omnia proelio apta: Sarmatae dispersi cupidine prae-

77, 12 honoribus *Haase*: honoris (honori *al.*) | 16 Scae-
uino *al.* | 17 P***] promptius *partim ex corr. v. Meiser J. f.*
class. Phil. 1882 p. 135 (Pontio *al. Pomptino Brotier, Porcio*
Haase) | 78, 2 Hispalensibus *Faërnus*: hispaniensibus | 3 Lu-
sonibus *vel Illurconibus coni. Lipsius, Lanciensibus Heraeus* |
5 ostentai (ostenta *al.*, ostentata *Ernesti*) | 9 vulgus *Ritter* | 12
acclamavere *idem* | 79, 2 rholanis, *em. Beroaldus* | 3 ad] elati
Heraeus, fort. acti, ante novem Acidalius posuit | 7 sarmata
cup. pr. aut *Acidalius*: aut cupidine praedae (ante c. pr. *Meutzner*)

dae aut graves onere sarcinarum et lubrico itinerum adempta
equorum pernecitate velut vincti caedebantur. namque mirum
dictu, ut sit omnis Sarmatarum virtus velut extra ipsos. nihil
10 ad pedestrem pugnam tam ignavum: ubi per turmas adve-
nere, vix ulla acies obstiterit. sed tum umido die et soluto
gelu neque conti neque gladii, quos praelongos utraque
manu regunt, usui, lapsantibus equis et catafractarum pon-
dere. id principibus et nobilissimo cuique tegimen, ferreis
15 lamminis aut praeduro corio consertum, ut adversus ictus
inpenetrabile, ita impetu hostium provolutis inhabile ad
resurgendum; simul altitudine et mollitia nivis hauriebantur.
Romanus miles facilis lorica et missili pilo aut lanceis adsul-
tans, ubi res posceret, levi gladio inermem Sarmatam (ne-
20 que enim scuto defendi mos est) comminus fodiebat, donec
pauci, qui proelio superfuerant, paludibus abderentur. ibi
saevitia hiemis aut vulnere absumpti. postquam id Romae
comperit, M. Aponius Moesiam obtinens triumphali statua,
Fulvus Aurelius et Iulianus Tettius ac Numisius Lupus, 25
legati legionum, consularibus ornamentis donantur, laeto
Othone et gloriam in se trahente, tamquam et ipse felix bello
et suis ducibus suisque exercitibus rem publicam auxisset.

80. Parvo interim initio, unde nihil timebatur, orta
seditio prope urbi excidio fuit. septumam decumam cohortem
ex colonia Ostiensi in urbem acciri Otho iusserat; armandae
eius cura Vario Crispino tribuno e praetorianis data. is quo
magis vacuus quietis castris iussa exsequeretur, vehicula
5 cohortis incipiente nocte onerari aperto armamentario iubet.
tempus in suspicionem, causa in crimen, adfectatio quietis
in tumultum evaluit, et visa inter temulentos arma cupidinem
sui movere. fremit miles et tribunos centurionesque pro-
ditionis arguit, tamquam familiae senatorum ad perniciem
10 Othonis armarentur, pars ignari et vino graves, pessimus
quisque in occasionem praedarum, vulgus, ut mos est,

79, 17 inpetrabile 1 m. | 23 hiemis aut *Car. Schneider*:
hic *mīa* (hiemis et *Nipperdey*, hiemis ac vi *Heraeus*) | 25 Fulvus
Borghesi: Fulvius | Tettius *Ritter* (v. 2, 85): et titius | 80, 7
spicionem, *item* 81, 6 | 9 et centurionesque 1 m.

cuiuscumque motus novi cupidum; et obsequia meliorum nox abstulerat. resistentem seditioni tribunum et severissimos centurionum obruncant; raptam arma, nudati gladii; insidentes equis urbem ac Palatium petunt.

81. Erat Othoni celebre convivium primoribus feminis virisque; qui trepidi, fortuitusne militum furor an dolus imperatoris, manere ac deprehendi an fugere et dispergi periculosius foret, modo constantiam simulare, modo formidine detegi, simul Othonis vultum intueri; utque evenit inclinatis ad suspicionem mentibus, cum timeret Otho, timebatur. sed haud secus discrimine senatus quam suo territus et praefectos praetorii ad mitigandas militum iras statim miserat et abire prope omnes e convivio iussit. tum vero passim magistratus proiectis insignibus, vitata comitum et servorum frequentia, senes feminaeque per tenebras diversa urbis itinera, rari domos, plurimi amicorum tecta et ut cuique humillimus cliens, incertas latebras petivere.

82. Militum impetus ne foribus quidem Palati coercitus, quo minus convivium inrumperent, ostendi sibi Othonem expostulantes, vulnerato Iulio Martiale tribuno et Vitellio Saturnino praefecto legionis, dum ruentibus obsistunt. undique arma et minae, modo in centuriones tribunosque, modo in senatum universum, lymphatis caeco pavore animis, et quia neminem unum destinare irae poterant, licentiam in omnes poscentibus, donec Otho contra decus imperii toro insistens precibus et lacrimis aegre cohibuit, redieruntque in castra inviti neque innocentes. postera die velut capta urbe clausae domus, rarus per vias populus, maesta plebs; deiecti in terram militum vultus ac plus tristitiae quam paenitentiae. manipulatim adlocuti sunt Licinius Proculus et Plotius Firmus praefecti, ex suo quisque ingenio militum aut horridius. finis sermonis in eo, ut quina milia nummum singulis militibus numerarentur: tum Otho ingredi castra ausus. atque illum tribuni centurionesque circumstant,

80, 13 cuiusque *Rhenanus* | cupidus | 14 seditione | 82, 4 legionis] alae *Ritter*, at v. *Heracius* | 13 Proculus *Rhenanus*: et proculus

abiectis militiae insignibus otium et salutem flagitantes. sensit invidiam miles et compositus in obsequium auctores seditionis ad supplicium ultro postulabat.

83. Otho, quamquam turbidis rebus et diversis militum animis, cum optimus quisque remedium praesentis licentiae posceret, vulgus et plures seditionibus et ambitioso imperio laeti per turbas et raptus facilius ad civile bellum impellerentur, simul reputans non posse principatum scelere quaesitum subita modestia et prisca gravitate retineri, sed discrimine urbis et periculo senatus anxius, postremo ita disseruit: 'neque ut adfectus vestros in amorem mei accenderem, commilitones, neque ut animum ad virtutem cohortarer (utraque enim egregie supersunt), sed veni postulaturus a vobis temperamentum vestrae fortitudinis et erga me modum caritatis. tumultus proximi initium non cupiditate vel odio, quae multos exercitus in discordiam egere, ac ne detrectatione quidem aut formidine periculorum: nimia pietas vestra acrius quam considerate excitavit; nam saepe honestas rerum causas, ni iudicium adhibeas, perniciosi exitus consecuntur. imus ad bellum. num omnes nuntios palam audiri, omnia consilia cunctis praesentibus tractari ratio rerum aut occasionum velocitas patitur? tam nescire quaedam milites quam scire oportet: ita se ducum auctoritas, sic rigor disciplinae habet, ut multa etiam centuriones tribunosque tantum iuberi expediat. si, cur iubeantur, quaerere singulis liceat, pereunte obsequio etiam imperium intercidit. an et illic nocte intempesta rapiuntur arma? unus alterve perditus ac temulentus (neque enim plures consternatione proxima insanisse crediderim) centurionis ac tribuni sanguine manus imbuet, imperatoris sui tentorium inrumperet?'

84. 'Vos quidem istud pro me: sed in discursu ac tenebris et rerum omnium confusione patefieri occasio etiam

82, 20 postulauit (postulavit *Weissenborn*) | 83, 12 cupiditate (cupidine al.) cf. *infra ad I, 84, 26* | 13 egre | 14 periculorum ortum *Ernesti* | 15 considerate *Walther*: considerat (consideratus al.) cf. *Agr. 4* | 19 patietur *Ulrichs* | 22 si cur *Agri-cola*: sic ubi (si ubi al.) | 23 intercidet *Heinsius* | 26 tribunis

adversus me potest. si Vitellio et satellitibus eius eligendi facultas detur, quem nobis animum, quas mentes inprecen-
 5 tur, quid aliud quam seditionem et discordiam optabunt? ne miles centurioni, ne centurio tribuno obsequatur, hinc confusi pedites equitesque in exitium ruamus. parendo potius, commilitones, quam imperia ducum sciscitando res militares continentur, et fortissimus in ipso discrimine exercitus est,
 10 qui ante discrimen quietissimus. vobis arma et animus sit: mihi consilium et virtutis vestrae regimen relinquite. paucorum culpa fuit, duorum poena erit: ceteri abolete memoriam foedissimae noctis. nec illas adversus senatum voces ullus usquam exercitus audiat. caput imperii et decora
 15 omnium provinciarum ad poenam vocare non hercule illi, quos cum maxime Vitellius in nos ciet, Germani audeant. ulline Italiae alumni et Romana vere iuventus ad sanguinem et caedem depoposcerint ordinem, cuius splendore et gloria sordes et obscuritatem Vitellianarum partium praestringimus?
 20 nationes aliquas occupavit Vitellius, imaginem quandam exercitus habet, senatus nobiscum est: sic fit ut hinc res publica, inde hostes rei publicae constiterint. quid? vos pulcherrimam hanc urbem domibus et tectis et congestu lapidum stare creditis? muta ista et inanima intercidere ac
 25 reparari promisca sunt: aeternitas rerum et pax gentium et mea cum vestra salus incolumitate senatus firmatur. hunc auspicato a parente et conditore urbis nostrae institutum et a regibus usque ad principes continuum et inmortalem, sicut a maioribus accepimus, sic posteris tradamus; nam ut ex
 30 vobis senatores, ita ex senatoribus principes nascuntur.

85. Et oratio apta ad perstringendos mulcendosque militum animos et severitatis modus (neque enim in plures quam in duos animadverti iusserat) grate accepta compositique ad praesens qui coerceri non poterant. non tamen quies urbi

84, 6 nec centurio | 18 depoposcerit, em. *Jac. Gronovius* | 19 perstringimus, em. *Jo. Fr. Gronovius* | 22 inde] in | 24 multa | inanima *Lipsius*: inania | 25 an promiscumst? | 26 incolumite | 27 conditores | 29 amatoribus | 85, 1 apta ad perstringendos *Meiser*: p ad pstringendos | 4 potuerant *Acidalius* | urbi *Rhenanus*: urbis cf. 3, 66, 12

redierat: strepitus telorum et facies belli, [et] militibus ut
 5 nihil in commune turbantibus, ita sparsis per domos occulto habitu, et maligna cura in omnes, quos nobilitas aut opes aut aliqua insignis claritudo rumoribus obiecerat: Vitellianos quoque milites venisse in urbem ad studia partium noscenda plerique credebant: unde plena omnia suspicionum et vix
 10 secreta domuum sine formidine. sed plurimum trepidationis in publico, ut quemque nuntium fama adtulisset, animum vultumque conversis, ne diffidere dubiis ac parum gaudere prosperis viderentur. coacto vero in curiam senatu arduus rerum omnium modus, ne contumax silentium, ne suspecta
 15 libertas; et privato Othoni nuper atque eadem dicenti nota adulatio. igitur versare sententias et huc atque illuc torquere, hostem et parricidam Vitellium vocantes, providentissimus quisque vulgaribus conviciis, quidam vera probra iacere, in clamore tamen et ubi plurimae voces, aut tumultu
 20 verborum sibi ipsi obstrepentes.

86. Prodigia insuper terrebant diversis auctoribus vulgata: in vestibulo Capitolii omissas habenas bigae, cui Victoria institerat, erupisse cella Iunonis maiorem humana speciem, statuam divi Iulii in insula Tiberini amnis sereno et immoto die ab occidente in orientem conversam, prolocutum
 5 in Etruria bovem, insolitos animalium partus, et plura alia rudibus saeculis etiam in pace observata, quae nunc tantum in metu audiuntur. sed praecipuus et cum praesenti exitio etiam futuri pavor subita inundatione Tiberis, qui immenso auctu proruto ponte sublicio ac strage obstantis molis refu-
 10 sus, non modo iacentia et plana urbis loca, sed secunda eius modi casuum implevit: rapti e publico plerique, plures in tabernis et cubilibus intercepti. fames in vulgus inopia quaestus et penuria alimentorum. corrupta stagnantibus aquis

85, 5 et del. *Döderlein* | 8 aliquas | 12 in palatio *Classen* | ut] uim | animo vultuque *Muretus* | 13 conversi *Heraeus* | ac] aut *Ursinus* | 14 arduū | 16 dicenti *Lipsius*: dicendi (timenti *Classen*) | 86, 2 uigae | 3 specie | 10 proruto *J. Fr. Gronovius*: prorupto (*idem vitium* 12, 43, 15, 40) | 11 adiacentia *Ritter* | 13 et] ex | inopia] cf. ad 69, 2

15 insularum fundamenta, dein remeante flumine dilapsa. utque
 primum vacuus a periculo animus fuit, id ipsum, quod paranti
 expeditionem Othoni campus Martius et via Flaminia iter
 belli esset obstructum, a fortuitis vel naturalibus causis in
 prodigium et omen imminentium cladum vertebatur.

87. Otho lustrata urbe et expensis belli consiliis, quando
 Poeninae Cottiaeque Alpes et ceteri Galliarum aditus Vitel-
 lianis exercitibus claudebantur, Narbonensem Galliam ad-
 gredi statuit classe valida et partibus fida, quod reliquos
 5 caesorum ad pontem Mulvium et saevitia Galbae in custodia
 habitos in numeros legionis composuerat, facta et ceteris
 spe honoratoris in posterum militiae. addidit classi urbanas
 cohortes et plerosque e praetorianis, viris et robur exerci-
 tus atque ipsis ducibus consilium et custodes. summa expe-
 10 ditionis Antonio Novello, Suedio Clementi primipilaribus,
 Aemilio Pacensi, cui ademptum a Galba tribunatum reddi-
 derat, permissa. curam navium Moschus libertus retinebat
 ad observandam honestiorum fidem [immutatus]. peditum e-
 quitumque copiis Suetonius Paulinus, Marius Celsus, Annius
 15 Gallus rectores destinati, sed plurima fides Licinio Proculo
 praetorii praefecto. is urbanae militiae impiger, bellorum
 insolens, auctoritatem Paulini, vigorem Celsi, maturitatem
 Galli, ut cuique erat, criminando, quod facillimum factu est,
 pravus et callidus bonos et modestos anteibat.

88. Sepositus per eos dies Cornelius Dolabella in colo-
 niam Aquinatem, neque arcta custodia neque obscura, nullum
 ob crimen, sed vetusto nomine et propinquitate Galbae mon-
 stratus. multos e magistratibus, magnam consularium partem
 5 Otho non participes aut ministros bello, sed comitum specie

86, 15 utque *b* corr. ut qui *ab* | 16 quod *b* corr. quidem
ab | 87, 1 belli *Rhenanus*: bello | 2 penninae, *em. Puteolanus* |
 Cottianaque *Ritter* | 5 caesarum *a* | Mulvium *Bekker*: mil-
 vium | custodiam *ab* | 7 spe *Jo. Fr. Gronovius*: spes | honoratae
ab | 8 et *Lipsius*: ut | 10 suelio *ab*, v. *I. R. Neap. 2314* |
 11 emulio | 12 Moschus *Orelli*: oschus *ab* | 13 [immutatus]
Muretus, imitatus vel inuitatus *al.* (impositus *Ernesti*, minister
 datus *Heraeus*, alii alia coniecerunt) | ceteris peditum *Nipper-*
dey | 88, 2 equitantem *a*

secum expediri iubet, in quis et Lucium Vitellium, eodem
 quo ceteros cultu, nec ut imperatoris fratrem nec ut hostis.
 igitur motae urbis curae; nullus ordo metu aut periculo va-
 cuus. primores senatus aetate invalidi et longa pace desides,
 segnis et oblita bellorum nobilitas, ignarus militiae eques, 10
 quanto magis occultare et abdere pavorem nitebantur, ma-
 nifestius pavidi. nec deerant e contrario qui ambitione sto-
 lida conspicua arma, insignes equos, quidam luxuriosos
 apparatus conviviorum et irritamenta libidinum ut instrumen-
 tum belli mercarentur. sapientibus quietis et rei publicae 15
 cura; levissimus quisque et futuri improvidus spe vana tu-
 mens; multi adflicta fide in pace anxii, turbatis rebus ala-
 cres et per incerta tutissimi.

89. Sed vulgus et magnitudine nimia communium cura-
 rum expers populus sentire paulatim belli mala, conversa
 in militum usum omni pecunia, intentis alimentorum pretiis,
 quae motu Vindicis haud perinde plebem attriverant, segura
 tum urbe et provinciali bello, quod inter legiones Galliasque 5
 velut externum fuit. nam ex quo divus Augustus res Caes-
 arum composuit, procul et in unius sollicitudinem aut decus
 populus Romanus bellaverat; sub Tiberio et Gaio tantum pacis
 adversa ad rem publicam pertinere; Scriboniani contra Clau-
 dium incepta simul audita et coërcita; Nero nuntiis magis et 10
 rumoribus quam armis depulsus: tum legiones classesque et,
 quod raro alias, praetorianus urbanusque miles in aciem de-
 ducti, Oriens Occidensque et quidquid utrimque virium est a
 tergo, si ducibus aliis bellatum foret, longo bello materia. fuere
 qui proficiscenti Othoni moras religionemque nondum condito- 15

88, 6 expedire, *em. Faërnus* (se secum expedire *Ritter*) |
 et *b*: ut *a* | 8 mota u. cura *al.* | 9 inualida *ab* | 10 bellorum
b in *margin. om. a* | 14 instrumenta *al.* | 17 multis afflicta fides
ab | anxii *Nolte*: ac si *ab*, ac *al.* | 89, 1 magn. imperii nimia
Heraeus | 4 proinde *ab* | 7 in *om. a*, in unius *b* in *rasura* |
 9 in (immo ad) rem p. pertinere *Oberlin alique*: r. p. per-
 tinuere *ab*, rei p. pertinere *al.* (pertinere *Lipsius*, res p. per-
 tinuerat *Pichena*, rem p. perdidere *Ernesti*, rem p. perculere
Nipperdey) | 10 inepta *ab*¹

rum ancilium adferrent: aspernatus est omnem cunctationem ut Neroni quoque exitiosam; et Caecina iam Alpes transgressus exstimulabat.

90. Pridie idus Martias commendata patribus re publica reliquias Neronianarum sectionum nondum in fiscum conversas revocatis ab exilio concessit, iustissimum donum et in speciem magnificum, sed festinata iam pridem exactione usu sterile. mox vocata contione maiestatem urbis et consensum populi ac senatus pro se attollens, adversum Vitellianas partes modeste disseruit, inscitiam potius legionum quam audaciam increpans, nulla Vitellii mentione, sive ipsius ea moderatio, seu scriptor orationis sibi metuens contumeliis in Vitellium abstinuit, quando, ut in consiliis militiae Suetonio Paulino et Mario Celso, ita in rebus urbanis Galeri Trachali ingenio Othonem uti credebatur; et erant qui genus ipsum orandi noscerent, crebro fori usu celebre et ad implendas populi aures latum et sonans. clamor vocesque vulgi ex more adulandi nimiae et falsae: quasi dictatorem Caesarem aut imperatorem Augustum prosequerentur, ita studiis votisque certabant, nec metu aut amore, sed ex libidine servitii, ut in familiis, privata cuique stimulatio et vile iam decus publicum. profectus Otho quietem urbis curasque imperii Salvio Titiano fratri permisit.

89, 16 ancilium] ancilium scutum vel arma caelestia *ab*, sed in *b* haec glossa punctata | 90, 5 sterile *Lipsius*: sterili | 12 Othonem *Acidalio suspectum probante Wölfflino Philol.* 26, 119 | 13 et *om.* *ab* | 18 simulatio *ab* | 20 titiano *b*

CORNELII TACITI HISTORIARUM

LIBER II.

1. Struebat iam fortuna in diversa parte terrarum initia causasque imperio, quod varia sorte laetum rei publicae aut atrox, ipsis principibus prosperum vel exitio fuit. Titus Vespasianus, e Iudaea incolumi adhuc Galba missus a patre, causam protectionis officium erga principem et maturam petendis honoribus inventam ferebat, sed vulgus fingendi avidum disperserat accitum in adoptionem. materia sermonibus senium et orbitas principis et intemperantia civitatis, donec unus eligatur, multos destinandi. augebat famam ipsius Titi ingenium quantaecumque fortunae capax, decor oris cum quadam maiestate, prosperae Vespasiani res, praesaga responsa, et inclinatis ad credendum animis loco omnium etiam fortuita. ubi Corinthi, Achaiae urbe, certos nuntios accepit de interitu Galbae et aderant qui arma Vitellii bellumque adfirmarent, anxius animo paucis amicorum adhibitis cuncta utrimque perlustrat: si pergeret in urbem, nullam officii gratiam in alterius honorem suscepti, ac se Vitellio sive Othoni obsidem fore: sin rediret, offensam haud dubiam victoris, set incerta adhuc victoria et concedente in partes patre

1, 2 varia sorte *Lipsius*: varie ortum *ab* | 3 vel *ab*: aut *al.* | 8 [et] *Heraeus* | 10 decor oris *Rhenanus*: decoris | 11 praesagia, responsa *Jo. Fr. Gronovius coll. H. 1, 10, 16* | 12 omnium *ab* | 13 fortuita *Grotius*: fortuna | [Achaiae urbe] *Fr. Jacob* | 15 animi *Heinsius* | 19 set *Rhenanus*: et | incertam adhuc victoris *ab*, incertam a. uictoriam *al.*

20 filium excusatum. sin Vespasianus rem publicam susciperet, obliviscendum offensarum de bello agitantibus.

2. His ac talibus inter spem metumque iactatum spes vicit. fuerunt qui accensum desiderio Berenices reginae vertisse iter crederent; neque abhorrebat a Berenice iuvenilis animus, sed gerendis rebus nullum ex eo impedimentum. 5 laetam voluptatibus adulescentiam egit, suo quam patris imperio moderatior. igitur oram Achaiae et Asiae ac laeva maris praevectus, Rhodum et Cyprum insulas, inde Suriam audentioribus spatiis petebat. atque illum cupido incessit adeundi visendique templum Paphiae Veneris, inclutum per 10 indigenas advenasque. haud fuerit longum initia religionis, templi ritum, formam deae (neque enim alibi sic habetur) paucis disserere.

3. Conditorem templi regem Aëriam vetus memoria, quidam ipsius deae nomen id perhibent. fama recentior tradit a Cinyra sacratum templum deamque ipsam conceptam mari huc adpulsam; sed scientiam artemque haruspicum accitam 5 et Cilicem Tamiram intulisse, atque ita pactum, ut familiae utriusque posterì caerimoniis praesiderent. mox, ne honore nullo regionis genus peregrinam stirpem antecelleret, ipsa quam intulerant scientia hospites cessere: tantum Cinyrades sacerdos consulitur. hostiae, ut quisque vovit, sed mares 10 deliguntur: certissima fides haedorum fibris. sanguinem arae obfundere vetitum: precibus et igne puro altaria adolentur, nec ullis imbribus quamquam in aperto madescunt. simulacrum deae non effigie humana, continuus orbis latiore initio tenuem in ambitum metae modo exurgens, set ratio in obscuro.

4. Titus spectatâ opulentâ donisque regum quaeque alia laetum antiquitatibus Graecorum genus, incertae vetustati adtingit, de navigatione primum consulit. postquam pandi viam et mare prosperum accepit, de se per ambages inter-

2, 1 spem et metumque a | 2 fuere al. | 6 modestior al. | 7 insulas] hic redit Med. | 11 ritum Dureau de Lamalle: situm | 3, 1 Aëriam Rhenanus: uerian; (Aërian Jac. Gronovius) | 5 et cilicen, em. Rhenanus (e Cilicia Puteolanus) | 7 ipsâ 1 m. (ipsi Ritter) | 8 intulerat, em. Puteolanus | 14 meta | set Wurm: et | 4, 4 perambales

rogat caesis compluribus hostiis. Sostratus (sacerdoti id 5 nomen erat) ubi laeta et congruentia exta magnisque consultis adnuere deam videt, pauca in praesens et solita respondens, petito secreto futura aperit. Titus aucto animo ad patrem pervectus suspensis provinciarum et exercituum mentibus ingens rerum fiducia accessit. 10

Profligaverat bellum Iudaeicum Vespasianus, obpugnatione Hierosolymorum reliqua, duro magis et arduo opere ob ingenium montis et pervicaciam superstitionis, quam quo 11 satis virium obsessis ad tolerandas necessitates superesset. tres, ut supra memoravimus, ipsi Vespasiano legiones erant, 15 exercitae bello: quattuor Mucianus obtinebat in pace, sed aemulatio et proximi exercitus gloria depulerat segnitiam, quantumque illis roboris discrimina et labor, tantum his vigoris addiderat integra quies et inexperti belli amor. auxilia utrique cohortium alarumque et classes regesque ac 20 nomen dispari fama celebre.

5. Vespasianus acer militiae anteire agmen, locum castris capere, noctu diuque consilio ac, si res posceret, manu hostibus obniti, cibo fortuito, veste habituque vix a gregario milite discrepans; prorsus, si avaritia abesset, anti- 5 quis ducibus par. Mucianum e contrario magnificentia et opes et cuncta privatum modum supergressa extollebant; aptior sermone, dispositu provisuque civilium rerum peritus: egregium principatus temperamentum, si demptis utriusque vitiis solae virtutes miscerentur. ceterum hic Suriae, ille Iudaeae praepositus, vicinis provinciarum administrationibus invidia 10 discordes, exitu demum Neronis positus odiis in medium consulere, primum per amicos, dein praecipua concordiae fides Titus prava certamina communi utilitate aboleverat, natura atque arte compositus adliciendis etiam Muciani moribus. tribuni centurionesque et vulgus militum industria 15

4, 5 sacerdoti Heinsius: sacerdotis corr. ex sacerdotii, ut Pichena quoque in Med. legit | 19 amor Orelli: labor (favor Jacob, inexpertus belli ardor Rhenanus, inexpertum bellum Nipperdey) cf. 2, 37 s. f. | 5, 11 exitū

licentia, per virtutes per voluptates, ut cuique ingenium, adsciscabantur.

6. Antequam Titus adventaret, sacramentum Othonis acceperat uterque exercitus, pernicious, ut adsolet, nuntiis et tarda mole civilis belli, quod longa concordia quietus Oriens tunc primum parabat. namque olim validissima inter
5 se civium arma in Italia Galliave viribus Occidentis coepta; et Pompeio, Cassio, Bruto, Antonio, quos omnes trans mare secutum est civile bellum, haud prosperi exitus fuerant; auditique saepius in Suria Iudaeaque Caesares quam inspecti. nulla seditio legionum, tantum adversus Parthos minae,
10 vario eventu; et proximo civili bello turbatis aliis inconcussa ibi pax, dein fides erga Galbam. mox, ut Othonem ac Vitellium scelestis armis res Romanas raptum ire vulgatum est, ne penes ceteros imperii praemia, penes ipsos tantum servitii necessitas esset, fremere miles et vires suas circumspicere.
15 septem legiones statim et cum ingentibus auxiliis Suria Iudaeaque; inde continua Aegyptus duaeque legiones, hinc Cappadocia Pontusque et quidquid castrorum Armeniis praetenditur. Asia et ceterae provinciae nec virorum inopes et pecunia opulentae. quantum insularum mari cingitur, [et]
20 parando interim bello secundum tutumque ipsum mare.

7. Non fallebat duces impetus militum, sed bellantibus aliis placuit expectari. bello civili victores victosque numquam solida fide coalescere, nec referre, Vitellium an Othonem superstitem fortuna faceret. rebus secundis etiam egregios duces insolescere: discordiam his, ignaviam, luxuriam; et suismet vitiis alterum bello, alterum victoria periturum. igitur arma in occasionem distulere, Vespasianus Mucianusque nuper, ceteri olim mixtis consiliis, optimus quisque amore rei publicae, multos dulcedo praedarum stimulabat,

6, 2 pernicious *Jacob* (coll. *H. 3, 40* pernicious nuntiis): precibus (praecipitibus *Beroaldus*) | 8 aditque | 10 vano eventu *Acidalius* | 19 pecuniae, em. *Ritter* | [et] *Acidalius* | 20 belli 1 m. | 7, 2 bello civili *Heimsch*: bellū cū In (bellorum civilium *Ritter*, belli civilis *Nipperdey quondam*) | 3 solidā 1 m. | 5 luxurie

alios ambiguae domi res: ita boni malique causis diversis, studio pari, bellum omnes cupiebant.

8. Sub idem tempus Achaia atque Asia falso exterritae, velut Nero adventaret, vario super exitu eius rumore eoque pluribus vivere eum fingentibus credentibusque. ceterorum casus conatusque in contextu operis dicemus: tunc servus e Ponto sive, ut alii tradidere, libertinus ex Italia, citharae et cantus peritus, unde illi super similitudinem oris pronior ad fallendum fides, adiunctis desertoribus, quos inopia vagos ingentibus promissis corruerat, mare ingreditur; ac vi tempestatum Cythnum insulam detrusus et militum quosdam ex Oriente commeantium adscivit vel abnuentes interfici iussit, et spoliatis negotiatoribus mancipiorum valentissimum quemque armavit. centurionemque Sisennam, dextras, concordiae insignia, Suriaci exercitus nomine ad praetorianos ferentem, variis artibus adgressus est, donec Sisenna clam relicta insula trepidus et vim metuens aufugeret. inde late terror: multi ad celebritatem nominis erecti rerum novarum cupidine et odio praesentium. gliscentem in dies famam fors discussit.

9. Galatiam ac Pamphyliam provincias Calpurnio Asprenati regendas Galba permiserat. datae e classe Misenensi duae triremes ad prosequendum, cum quibus Cythnum insulam tenuit: nec defuere qui trierarchos nomine Neronis accirent. is in maestitiam compositus et fidem suorum quondam militum invocans, ut eum in Suria aut Aegypto sisterent, orabat. trierarchi, nutantes seu dolo, adloquendos sibi milites et paratis omnium animis reversuros firmaverunt. sed Asprenati cuncta ex fide nuntiata, cuius cohortatione expugnata navis et interfectus quisquis ille erat. caput, insigne oculis comaque et torvitate vultus, in Asiam atque inde Romam pervectum est.

10. In civitate discordi et ob crebras principum mutationes inter libertatem ac licentiam incerta parvae quoque

8, 6 pronior *Heinsius*: propior (promptior *Freinsheim*) | 16 celebritem | erecti *Weissenborn*: erectis | 9, 3 Cythnum *Lipsius*: scithinum | 7 trierarchis (trierarchi seu *Ernesti*) | 9 asprenatis | 10 quisque | caput *Wurm*: corpus | 10, 1 ob] hoc

res magnis motibus agebantur. Vibius Crispus, pecunia potentia ingenio inter claros magis quam inter bonos, Annium Faustum equestris ordinis, qui temporibus Neronis delationem factitaverat, ad cognitionem senatus vocabat; nam recenti Galbae principatu censuerant patres, ut accusatorum causae noscerentur. id senatus consultum varie iactatum et, prout potens vel inops reus inciderat, infirmum aut validum, retinebatur adhuc terrori. set propria vi Crispus incubuerat delatorem fratris sui pervertere, traxeratque magnam senatus partem, ut indefensum et inauditum dedi ad exitium postularent. contra apud alios nihil aequo reo proderat quam nimia potentia accusatoris: dari tempus, edi crimina, quamvis invisum ac nocentem more tamen audiendum censebant. et valere primo dilataque in paucos dies cognitio: mox damnatus est Faustus, nequaquam eo adsensu civitatis, quem pessimis moribus meruerat: quippe ipsum Crispum easdem accusationes cum praemio exercuisse meminerant, nec poena criminis, sed ultor displicebat. *10. 2. 99. cap. 7*

11. Laeta interim Othoni principia belli, motis ad imperium eius e Delmatia Pannoniaque exercitibus. fuere quatuor legiones, e quibus bina milia praemissa; ipsae modicis intervallis sequebantur, septima a Galba conscripta, veteranae undecuma ac tertia decuma et praecipui fama quartadecumani, rebellione Britanniae compressa. addiderat gloriam Nero eligendo ut potissimos, unde longa illis erga Neronem fides et erecta in Othonem studia. sed quo plus virium ac roboris, e fiducia tarditas inerat. agmen legionum alae cohortesque praeveniebant; et ex ipsa urbe haud spernenda manus, quinque praetoriae cohortes et equitum vexilla cum legione prima, ac deforme insuper auxilium, duo milia gladiatorum, sed per civilia arma etiam severis ducibus usurpatum. his copiis rector additus Annius Gallus, cum Vestricio Spurinna ad occupandas Padi ripas praemissus, quoniam

10, 6 cognationem | recenti *Nipperdey*: recens | 7 principatū | 10 retinebat, *em. Puteolanus* | ad hunc (ne in ras.) | terrori set nos: terroris et (terrori. et *Acidalius*, retinebat a. terrores. et *Madvig*) | 11, 9 roboris

prima consiliorum frustra ceciderant, transgresso iam Alpes Caecina, quem sisti intra Gallias posse speraverat. ipsum Othonem comitabantur speculatorum lecta corpora cum ceteris praetoriis cohortibus, veterani e praetorio, classicorum ingens numerus. nec illi segne aut corruptum luxu iter, sed lorica ferrea usus est et ante signa pedes ire, horridus, incomptus famaeque dissimilis.

12. Blandiebatur coeptis fortuna, possessa per mare et naves maiore Italiae parte penitus usque ad initium maritimarum Alpium, quibus temptandis adgrediendaeque provinciae Narbonensi Suedium Clementem, Antonium Novellum, Aemilium Pacensem duces dederat. sed Pacensis per licentiam militum vinctus, Antonio Novello nulla auctoritas: Suedius Clemens ambitioso imperio regebat, ut adversus modestiam disciplinae corruptus, ita proeliorum avidus. non Italia adiri nec loca sedesque patriae videbantur: tamquam externa litora et urbes hostium urere, vastare, rapere eo atrocius, quod nihil usquam provisum adversum metus. pleni agri, apertae domus; occursantes domini iuxta coniuges et liberos securitate pacis et belli malo circumveniebantur. maritimas tum Alpes tenebat procurator Marius Maturus. is concita gente (nec deest iuventus) arcere provinciae finibus Othonianos intendit: sed primo impetu caesi disiectique montani, ut quibus temere collectis, non castra, non ducem noscitantibus, neque in victoria decus esset neque in fuga flagitium.

13. Irritatus eo proelio Othonis miles vertit iras in municipium Albintimilium. quippe in acie nihil praedae, inopes agrestes et vilia arma; nec capi poterant, pernix genus et gnari locorum: sed calamitatibus insontium expleta avaritia.

11, 21 est *om. al.* (usus iit ante *Rupertii*) | et *om. Nipperdey* | pedes ire *Madvig*: pedestre *cf. Agr. 35 extr.* | 12, 2 naves *Rhenanus*: naues et | maiore orae *It. Madvig* | 5 legerat *Freinsheim* | 6 [Novello] et [Clemens] *Ritter* | 7 immodestiam *Döderlein*, at *v. Lex. Tacit. s. v. adversus* | 8 corruptius | 13 pacis belli *Acidalius* | 13, 2 Albintimilium *Puteolanus*: albiniti militum

5 auxit invidiam praeclaro exemplo femina Ligus, quae filio
abdito, cum simul pecuniam occultari milites credidissent
eoque per cruciatus interrogarent, ubi filium occuleret, utrum
ostendens latere respondit, nec ullis deinde terroribus aut
morte constantiam vocis egregiae mutavit.

14. Inminere provinciae Narbonensi, in verba Vitellii
adactae, classem Othonis trepidi nuntii Fabio Valenti attu-
lere; aderant legati coloniarum auxilium orantes. duas Tun-
grorum cohortes, quattuor equitum turmas, universam Tre-
verorum alam cum Iulio Classico praefecto misit, e quibus
5 pars in colonia ForoIulensi retenta, ne omnibus copiis in
terrestre iter versis vacuo mari classis adceleraret. duode-
cim equitum turmae et lecti e cohortibus adversus hostem
iere, quibus adiuncta Ligurum cohors, vetus loci auxilium,
10 et quingenti Pannonii, nondum sub signis. nec mora proe-
lio est, acie ita instructa, ut pars classicorum mixtis pa-
ganis in colles mari propinquos exurgeret, quantum inter
colles ac litus aequi loci praetorianus miles expleret, in ipso
mari ut adnexa classis et pugnae parata conversa et minaci
15 fronte praetenderetur: Vitelliani, quibus minor peditum vis,
in equite robur, Alpinos proximis iugis, cohortes densis or-
dinibus post equitem locant. Treverorum turmae obtulere se
hosti incaute, cum exciperet contra veteranus miles, simul a
latere saxis urgueret apta ad iaciendum etiam paganorum
20 manus, qui sparsi inter milites, strenui ignavique, in victo-
ria idem audebant. additus percussis terror invecta in terga
pugnantium classe: ita undique clausi deletaeque omnes co-
piae forent, ni victorem exercitum attinisset obscurum no-
ctis, obtentui fugientibus.

15. Nec Vitelliani quamquam victi quievere: accitis au-
xiliis securum hostem ac successu rerum socordius agentem
invadunt. caesi vigiles, perrupta castra, trepidatum apud

13, 5 ausit | 8 ibi (hic *Agricola*) latere *Ernesti* | 14, 2
audacta e | 4 universa mire uirorum | 10 quingentis | 11 est
nos: sed (proelio Othonianis, sed *Urlichs*, proelio; sed ab Otho-
nianis *Nipperdey*) | acies *Ruperti*, et (pro sed) acies *Fr. Tho-*
mae | 13 praetorianus et urbanus *Nipp. coll. H. 1, 87* | 24 obtenui

navis, donec sidente paulatim metu, occupato iuxta colle
defensi, mox inrupere. atrox ibi caedes, et Tungrarum co-
hortium praefecti sustentata diu acie telis obruuntur. ne Otho-
nianis quidem incruenta victoria fuit, quorum improvide se-
cutos conversi equites circumvenerunt. ac velut pactis in-
dutiis, ne hinc classis, inde eques subitam formidinem infer-
rent, Vitelliani retro Antipolim Narbonensis Galliae munici-
10 pium, Othoniani Albigaunum interioris Liguria revertere.

16. Corsicam ac Sardiniam ceterasque proximi maris
insulas fama victricis classis in partibus Othonis tenuit. sed
Corsicam prope adflixit Decumi Pacarii procuratoris temeri-
tas, tanta mole belli nihil in summam profutura, ipsi exitiosa.
namque Othonis odio iuvare Vitellium Corsorum viribus sta-
5 tuit, inani auxilio, etiam si provenisset. vocatis principibus
insulae consilium aperit, et contra dicere ausos, Claudium
Pyrrhicum trierarchum Liburnicarum ibi navium, Quintium
Certum equitem Romanum, interfici iubet: quorum morte ex-
territi qui aderant, simul ignara et alieni metus socia impe-
10 ritorum turba in verba Vitellii iuravere. sed ubi dilectum
agere Pacarius et inconditos homines fatigare militiae mune-
ribus coepit, laborem insolitum perosi infirmitatem suam
reputabant: insulam esse quam incolerent, et longe Germa-
niam viresque legionum; direptos vastatosque classe etiam
15 quos cohortes alaeque protegerent. et aversi repente animi,
nec tamen aperta vi: aptum tempus insidiis legere. digres-
sis qui Pacarium frequentabant, nudus et auxiliii inops bali-
neis interficitur; trucidati et comites. capita ut hostium ipsi
interfectores ad Othonem tulere; neque eos aut Otho prae-
20 mio adfecit aut puniit Vitellius, in multa conluvie rerum ma-
ioribus flagitiis permixtos.

17. Aperuerat iam Italiam bellum, quod transmiserat, ut

15, 5 Tungricarum *Ritter* | 9 ne] nec | 16, 4 summam
Rhenanus: summa | praefectura *Freinsheim*, ut est *A 13, 38* |
8 pyrrhicum | 10 ignava *Sirker* | imperatorum | 16 animis
nec tamen a. vi aptum *Urlichs* | 18 in balineis *Heinsius* | 21
puniit *al.* | 17, 1 italia, *em. Rhenanus* | bellum quod *Haase et*
alii: bellumque

supra memoravimus, ala Siliana, nullo apud quemquam Othonis favore, nec quia Vitellium mallent, sed longa pax ad omne servitium fregerat faciles occupantibus et melioribus incuriosos. florentissimum Italiae latus, quantum inter Padum Alpesque camporum et urbium, armis Vitellii (namque et praemissae a Caecina cohortes advenerant) tenebatur. capta Pannoniorum cohors apud Cremonam; intercepti centum equites ac mille classici inter Placentiam Ticinumque. quo successu Vitellianus miles non iam flumine aut ripis arcebat; inritabat quin etiam Batavos transrhenanosque Padus ipse, quem repente contra Placentiam transgressi raptis quibusdam exploratoribus ita ceteros terruere, ut adesse omnem Caecinae exercitum trepidi ac falsi nuntiarent.

18. Certum erat Spurinnae (is enim Placentiam optinebat) necdum venisse Caecinam et, si propinquaret, coercere intra munimenta militem nec tris praetorias cohortes et mille vexillarios cum paucis equitibus veterano exercitui obicere: sed indomitus miles et belli ignarus correptis signis vexillisque ruere et retinenti duci tela intentare, spretis centurionibus tribunisque: quin prodi Othonem et accitum Caecinam clamitabant. fit temeritatis alienae comes Spurinna, primo coactus, mox velle simulans, quo plus auctoritatis inesset consiliis, si seditio mitesceret.

19. Postquam in conspectu Padus et nox adpetebat, valari castra placuit. is labor urbano militi insolitus contundit animos. tum vetustissimus quisque castigare credulitatem suam, metum ac discrimen ostendere, si cum exercitu Caecina patentibus campis tam paucas cohortes circumfundisset. iamque totis castris modesti sermones, et inserentibus se centurionibus tribunisque laudari providentia ducis, quod coloniam virium et opum validam robur ac sedem bello legis-

17, 4 meliorum *Groslotius* | 18, 7 tribunisque providentiam ducis laudari tria postrema verba delevit *Muretus* praecepta ex c. 19, 7; cf. *Madvig. Op. acad. II, 217* | quin prodi *Bekker*: qui pro (quin proditum *Ritter*) | 19, 1 e conspectu (vel in prospectu) *Heraeus*, in conspectu hostis *Classen* | 2 contudit al. | 7 providentiã, em. *Jo. Fr. Gronovius* (laudare providentiam al.)

set. ipse postremo Spurinna, non tam culpam exprobrans quam rationem ostendens, relictis exploratoribus ceteros Placentiam reduxit minus turbidos et imperia accipientes. solidati muri, propugnacula addita, auctae turres, provisa parataque non arma modo, sed obsequium et parendi amor, quod solum illis partibus defuit, cum virtutis haud paeniteret.

20. At Caecina, velut relicta post Alpes saevitia ac licentia, modesto agmine per Italiam incessit. ornatum ipsius municipia et coloniae in superbiam trahebant, quod versicolori sagulo, bracas [barbarum tegmen] indutus togatos adloqueretur. uxoremque eius Saloninam, quod quamquam in nullius iniuriam insignis equo ostroque veheretur, tamquam laesi gravabantur, insita mortalibus natura recentem aliorum felicitatem acribus oculis introspicere modumque fortunae a nullis magis exigere, quam quos in aequo viderunt. Caecina Padum transgressus, temptata Othonianorum fide per conloquium et promissa, isdem petitus, postquam pax et concordia speciosis et inritis nominibus iactata sunt, consilia curaque in oppugnationem Placentiae magno terrore vertit, gnarus, ut initia belli provenissent, famam in cetera fore.

21. Sed primus dies impetu magis quam veterani exercitus artibus transactus: aperti incautique muros subiere, cibo vinoque praegraves. in eo certamine pulcherrimum amphitheatri opus, situm extra muros, conflagravit, sive ab oppugnantibus incensum, dum faces et glandes et missilem ignem in obsessos iaculantur, sive ab obsessis, dum retorta ingerunt. municipale vulgus, pronum ad suspiciones, fraude inlata ignis alimenta credidit a quibusdam ex vicinis coloniis invidia et aemulatione, quod nulla in Italia moles tam capax foret. quocumque casu accidit, dum atrociora metuebantur,

19, 10 rationem *Nipperdey*: ratione | 20, 3 uersicoloris | 4 [barb. tegmen] *Ritter*, b. tegimen *Walther* | 5 uxoremque *Haase*: uxorem aũ (u. autem *Jac. Gronovius*, u. quoque al.) | quod add. *Classen* | 6 insigni *Puteolanus* | 9 inequos (in aequo sibi *Jacob*) | 14 fama | 21, 3 ciuos | 5 flandes | 6 retorta ingerunt *Jac. Gronovius*: reportans gerunt (regerunt *Puteolanus*, retro transgerunt *Heraeus*) | 8 ex nos: et | 9 invidia et *Muretus*: invidiae

in levi habitum, reddita securitate, tamquam nihil gravius pati potuissent, maerebant. ceterum multo suorum cruore pulsus Caecina, et nox parandis operibus absumpta. Vitelliani pluteos cratesque et vineas subfodiendis muris protegendisque
 15 obpugnatoribus, Othoniani sudes et immensas lapidum ac plumbi aerisque moles perfringendis *operibus* obruendisque hostibus expediunt. utrimque pudor, utrimque gloria et diversae exhortationes hinc legionum et Germanici exercitus robur, inde urbanae militiae et praetoriarum cohortium decus
 20 attollentium; illi ut segnem et desidem et circo ac theatris corruptum militem, hi peregrinum et externum increpabant. simul Othonem ac Vitellium celebrantes culpantesve uberioribus inter se probris quam laudibus stimulabantur.

22. Vixdum orto die plena propugnatoribus moenia, fulgentes armis virisque campi: densum legionum agmen, sparsa auxiliorum manus altiora murorum sagittis aut saxis incessere, neglecta aut aevo fluxu comminus adgredi. ingerunt
 5 desuper Othoniani pila librato magis et certo ictu adversus temere subeuntes cohortes Germanorum, cantu truci et more patrio nudis corporibus super umeros scuta quatientium. legionarius pluteis et cratibus tectus subruit muros, instruit aggerem, molitur portas: contra praetoriani dispositos ad id
 10 ipsum molares ingenti pondere ac fragore provolvunt. pars subeuntium obruti, pars confixi et exsanguis aut laceri: cum auget stragem trepidatio eoque acrius e moenibus vulnerarentur, rediere infracta partium fama. et Caecina pudore coeptae temere obpugnationis, ne inrisus ac vanus isdem
 15 castris adsideret, traiecit rursus Pado Cremonam petere intendit. tradidere sese abeunti Turullius Cerialis cum compluribus classicis et Iulius Briganticus cum paucis equitum, hic praefectus alae in Batavis genitus, ille primipila-

21, 13 adsumpta, em. Muretus | 16 operibus addidi, vineis add. Classen | 17 fort. gloriae diversae | 22, 2 campis | legionariorum Ritter, at v. Heraeus | 5 iactu Th. Kiessling | 7 legionariū | 9 praetorianis | 13 redire | caecina fama pudore 1 m. | 17 briganticus

ris et Caecinae haud alienus, quod ordines in Germania duxerat.

23. Spurinna comperto itinere hostium defensam Placentiam, quaeque acta et quid Caecina pararet, Annium Gallum per litteras docet. Gallus legionem primam in auxilium Placentiae ducebat, diffusus paucitati cohortium, ne longius
 5 obsidium et vim Germanici exercitus parum tolerarent. ubi pulsum Caecinam pergere Cremonam accepit, aegre coërcitam legionem et pugnandi ardore usque ad seditionem progressam Bedriaci sistit. inter Veronam Cremonamque situs est vicus, duabus iam Romanis cladibus notus infastusque.

10 Isdem diebus a Marcio Macro haud procul Cremona prospere pugnatum; namque promptus animi Marcius transvectos navibus gladiatores in adversam Padi ripam repente effudit. turbata ibi Vitellianorum auxilia, et ceteris Cremonam fugientibus caesi qui restiterant: sed repressus vincen-
 15 tium impetus, ne novis subsidiis firmati hostes fortunam proelii mutarent. suspectum id Othonianis fuit, omnia ducum facta prave aestimantibus. certatim, ut quisque animo ignavus, procax ore, Annium Gallum et Suetonium Paulinum et Marium Celsum — nam eos quoque Otho praefecerat — variis
 20 criminibus incessebant. acerrima seditionum ac discordiae incitamenta, interfectores Galbae, scelere et metu vacordes miscere cuncta, modo palam turbidis vocibus, modo occultis ad Othonem litteris; qui humillimo cuique credulus, bonos metuens trepidabat, rebus prosperis incertus et inter
 25 adversa melior. igitur Titianum fratrem accitum bello praeposuit.

24. Interea Paulini et Celsi ductu res egregie gestae. angebant Caecinam nequiquam omnia coepta et senescens exercitus sui fama. pulsus Placentia, caesis nuper auxiliis,

23, 4 paucitati corr. 1 m. ex paucitate | 6 pulsu | 12 promptius | 15 resisterant sed reprehensis | 17 ducum Freinsheim: quocum (suorum Döderlein) | 20 iam Nolte | quoque: copiis Urlichs, [nam . . praefecerat] Ritter | 21 incessebant Agricola: incesserant | 24, 1 Celsi] consilii | egregiae

etiam per concursum exploratorum, crebra magis quam digna
 5 memoratu proelia, inferior, propinquante Fabio Valente, ne
 omne belli decus illuc concederet, recipere gloriam avi-
 dius quam consultius properabat. ad duodecimum a Cre-
 mona (locus Castorum vocatur) ferocissimos auxiliarium in-
 10 minentibus viae lucis occultos componit: equites procedere
 sequentium elicere, donec insidiae coererentur. proditum id
 Othonianis ducibus, et curam peditum Paulinus, equitum Cel-
 sus sumpsere. tertiae decumae legionis vexillum, quattuor
 auxiliorum cohortes et quingenti equites in sinistro locantur;
 15 aggerem viae tres praetoriae cohortes altis ordinibus obti-
 nuere; dextra fronte prima legio incessit cum duabus auxi-
 liaribus cohortibus et quingentis equitibus: super hos ex
 praetorio auxiliisque mille equites, cumulus prosperis aut
 subsidium laborantibus, ducebantur.

25. Antequam miscerentur acies, terga vertentibus Vi-
 tellianis, Celsus doli prudens repressit suos: Vitelliani te-
 mere exsurgentes cedente sensim Celso longius secuti ul-
 tro in insidias praecipitantur; nam a lateribus cohortes, le-
 5 gionum adversa frons, et subito discursu terga cinxe-
 rat eques. signum pugnae non statim a Suetonio Paulino
 pediti datum: cunctator natura et cui cauta potius consilia
 cum ratione quam prospera ex casu placerent, compleri fos-
 sas, aperiri campum, pandi aciem iubebat, satis cito incipi
 10 victoriam ratus, ubi provisum foret, ne vincerentur. ea cun-
 ctatione spatium Vitellianis datum in vineas nexu traducum
 impeditas refugiendi; et modica silva adhaerebat, unde rur-
 sus ausi promptissimos praetorianorum equitum interfe-
 cere. vulneratur rex Epiphanes, impigre pro Othone pu-
 15 gnans ciens.

26. Tum Othonianus pedes erupit; protrita hostium acie

24, 8 Castorum *Alciatus*: castrorum | 10 iussit, *em. Rhen.* |
 festinatione | 11 coercentur, *em. Rhenanus* | 16 auxiliariibus
Mercerus: vexillaribus | 17 ex *Bach*: et | 25, 3 cedunt. e | 6
 eques *Ritter*: equites (cinxerant equites *al.*) | 13 ausi prorum-
 pere *Ritter* | 26, 1 acies *idem*

versi in fugam etiam qui subveniebant; nam Caecina non si-
 mul cohortes, sed singulas acciverat, quae res in proelio tre-
 pidationem auxit, cum dispersos nec usquam validos pavor
 fugientium abriperet. orta et in castris seditio, quod non 5
 universi ducerentur: vinctus praefectus castrorum Iulius Gra-
 tus, tamquam fratri apud Othonem militanti proditionem age-
 ret, cum fratrem eius, Iulium Frontonem tribunum, Othoni-
 ani sub eodem crimine vinxissent. ceterum ea ubique for-
 mido fuit apud fugientes occurrentes, in acie pro vallo, ut 10
 deleri cum universo exercitu Caecinam potuisse, ni Suetoni-
 us Paulinus receptui cecinisset, utrisque in partibus per-
 crebruerit. timuisse se Paulinus ferebat tantum insuper la-
 boris atque itineris, ne Vitellianus miles recens e castris
 fessos adgrederetur et percussis nullum retro subsidium fo- 15
 ret. apud paucos ea ducis ratio probata, in vulgus adverso
 rumore fuit.

27. Haud perinde id damnum Vitellianos in metum com-
 pulit quam ad modestiam composuit: nec solum apud Caecina-
 m, qui culpam in militem conferebat, seditioni magis
 quam proelio paratum: Fabii quoque Valentis copiae (iam
 enim Ticinum venerat) posito hostium contemptu et recipe- 5
 randi decoris cupidine reverentius et aequalius duci pare-
 bant. gravis alioquin seditio exarserat, quam altiore initio
 (neque enim rerum a Caecina gestarum ordinem interrumpi
 oportuerat) repetam. cohortes Batavorum, quas bello Ne-
 ronis a quarta decuma legione digressas, cum Britanniam 10
 peterent, audito Vitellii motu in civitate Lingonum Fabio Va-
 lenti adiunctas rettulimus, superbe agebant, ut cuiusque le-
 gionis tentoria accessissent, coercitos a se quartadecumanos,
 ablatam Neroni Italiam atque omnem belli fortunam in ipso-
 rum manu sitam iactantes. contumeliosum id militibus, acer- 15
 bum duci; corrupta iurgiis aut rixis disciplina; ad postremum
 Valens e petulantia etiam perfidiam suspectabat.

28. Igitur nuntio adlato pulsam Treverorum alam Tun-

26, 12 percrebruit, *em. Beroaldus* | 15 periculosus | 27, 12
 ut cuius | 16 aut] ac *Nipp.* | 28, 1 ireuitorum

grosque a classe Othonis et Narbonensem Galliam circum-
 iri, simul cura socios tuendi et militari astu cohortes tur-
 bidas ac, si una forent, praevalidas dispergendi, partem Ba-
 5 tavorum ire in subsidium iubet. quod ubi auditum vulgatum-
 que, maerere socii, fremere legiones. orbari se fortissimo-
 rum virorum auxilio; veteres illos et tot bellorum victores,
 postquam in conspectu sit hostis, velut ex acie abduci. si
 provincia urbe et salute imperii potior sit, omnes illuc se-
 10 querentur; sin victoriae [sanitas, sustentaculum] columen
 in Italia verteretur, non abrumpendos ut corpori validissi-
 mos artus.

29. Haec ferociter iactando, postquam inmissis lictori-
 bus Valens coërcere seditionem coeptabat, ipsum invadunt,
 saxa iaciunt, fugientem secuntur. spolia Galliarum et Vien-
 nensium aurum, pretia laborum suorum, occultari clami-
 5 tantes, directis sarcinis tabernacula ducis ipsamque humum
 pilis et lanceis rimabantur; nam Valens servili veste apud
 decurionem equitum tegebatur. tum Alfenus Varus prae-
 fectus castrorum, deflagrante paulatim seditione, addit con-
 silium, vetitis obire vigiliis centurionibus, omisso tubae
 10 sono, quo miles ad belli munia cietur. igitur torpere cuncti,
 circumspectare inter se attoniti et id ipsum, quod nemo re-
 geret, paventes, silentio, patientia, postremo precibus ac
 lacrimis veniam quaerebant. ut vero deformis et flens et
 praeter spem incolumis Valens processit, gaudium misera-
 15 tio favor: versi in laetitiam, ut est vulgus utroque inmodi-
 cum, laudantes gratantesque circumdatum aquilis signisque
 in tribunal ferunt. ille utili moderatione non supplicium cu-
 iusquam poposcit, ac ne dissimulans suspectior foret, pau-
 20 cos incusavit, gnarus civilibus bellis plus militibus quam du-
 cibus licere.

30. Munientibus castra apud Ticinum de adversa Cae-
 cinae pugna adlatum, et prope renovata seditio, tamquam

28, 10 [sanitas sustent.] *Nipperdey*, sanitas partiumque
 columen *Heracius* | 11 ut: suo *Heinsius* | 29, 4 pretia *Classen*:
 et pretia | occultari nos: occultare | 5 tabernaculum *Nipperdey*
 | 7 alfenius | 9 circuire *margo*

fraude et cunctationibus Valentis proelio defuissent: nolle
 requiem, non expectare ducem, anteire signa, urgere signi-
 feros; rapido agmine Caecinae iunguntur. inprospera Va- 5
 lentis fama apud exercitum Caecinae erat: expositos se tanto
 pauciores integris hostium viribus querebantur, simul in
 suam excusationem et adventantium robur per adulationem
 attollentes, ne ut victi et ignavi despectarentur. et quam-
 10 quam plus virium, prope duplicatus legionum auxiliorumque
 numerus erat Valenti, studia tamen militum in Caecinam in-
 clinabant, super benignitatem animi, qua promptior habeba-
 tur, etiam vigore aetatis, proceritate corporis et quodam
 inani favore. hinc aemulatio ducibus: Caecina ut foedum
 ac maculosum, ille ut tumidum ac vanum irridebant. sed 15
 condito odio eandem utilitatem fovere, crebris epistulis sine
 respectu veniae probra Othoni obiectantes, cum duces par-
 tium Othonis quamvis uberrima conviciorum in Vitellium ma-
 teria abstinerent.

31. Sane ante utriusque exitum, quo egregiam Otho
 famam, Vitellius flagitiosissimam meruere, minus Vitellii
 ignavae voluptates quam Othonis flagrantissimae libidines
 timebantur: addiderat huic terrorem atque odium caedes Gal-
 5 bae, contra illi initium belli nemo inputabat. Vitellius ven-
 tre et gula sibi inhonestus, Otho luxu saevitia audacia rei
 publicae exitiosior ducebatur.

Coniunctis Caecinae ac Valentis copiis nulla ultra penes
 Vitellianos mora quin totis viribus certarent: Otho consul-
 10 tavit, trahi bellum an fortunam experiri placeret.

32. Tunc Suetonius Paulinus dignum fama sua ratus,
 qua nemo illa tempestate militaris rei callidior habebatur, de
 toto genere belli censere, festinationem hostibus, moram
 ipsi utilem disseruit: exercitum Vitellii universum adven-
 5 nisse, nec multum virium a tergo, quoniam Galliae tumeant
 et deserere Rheni ripam inrupturis tam infestis nationibus
 non conducat; Britannicum militem hoste et mari distineri:

30, 12 habebantur | 31, 9 fragrantissime | 6 inhonestus
P. Victorius et Pichena: inhostus (sic item 15, 25 inhosta) |
 32, 7 destineri

Hispanias armis non ita redundare; provinciam Narbonensem incursu classis et adverso proelio contremuisse; clausam Alpibus et nullo maris subsidio transpadanam Italiam atque ipso transitu exercitus vastam; non frumentum usquam exercitui, nec exercitum sine copiis retineri posse: iam Germanos, quod genus militum apud hostis atrocissimum sit, tracto in aestatem bello, fluxis corporibus, mutationem soli caelique haud toleraturos. multa bella impetu valida per taedia et moras evanuisse. contra ipsis omnia opulenta et fida, Pannoniam Moesiam Delmatiam Orientem cum integris exercitibus, Italiam et caput rerum urbem senatumque et populum, numquam obscura nomina, etiam si aliquando obumbrentur; publicas privatasque opes et immensam pecuniam, inter civiles discordias ferro validiorem; corpora militum aut Italiae sueta aut aestibus; obiacere flumen Padum, tutas viris murisque urbes, e quibus nullam hosti cessuram Placentiae defensione exploratum: proinde duceret bellum. paucis diebus quartam decumam legionem, magna ipsam fama, cum Moesicis copiis adfore: tum rursus deliberaturum et, si proelium placuisset, auctis viribus certaturos.

33. Accedebat sententiae Paulini Marius Celsus; idem placere Annio Gallo, paucos ante dies lapsu equi adflicto, missi qui consilium eius sciscitarentur rettulerant. Otho pronus ad decertandum; frater eius Titianus et praefectus praetorii Proculus, imperitia properantes, fortunam et deos et numen Othonis adesse consiliis, adfore conatibus testantur, neu quis obviam ire sententiae auderet, in adulationem concesserant. postquam pugnari placitum, interesse pugnae imperatorem an seponi melius foret dubitavere. Paulino et Celso iam non adversantibus, ne principem obiectare periculis viderentur, idem illi deterioris consilii auctores perpulere, ut Brixellum concederet ac dubiis proeliorum exemptus

32, 19 etiamsi] etiam (etsi al.) cf. ad H. 1, 15 | 23 censuram | defensionē | 25 magnam ipsam famam sine cum | moesiaticis (moesiaticis Lapsius) cf. H. 2, 44, 85. 86 etc. | Moes. cum copiis Ritter | 33, 7 ne quis Jo. Müller | audiret

summae rerum et imperii se ipsum reservaret. is primus dies Othonianas partes adflixit; namque et cum ipso praetoriarum cohortium et speculatorum equitumque valida manus discessit, et remanentium fractus animus, quando suspecti duces et Otho, cui uni apud militem fides, dum et ipse non nisi militibus credit, imperia ducum in incerto reliquerat.

34. Nihil eorum Vitellianos fallebat, crebris, ut in civili bello, transfugiis; et exploratores cura diversa sciscitandi sua non occultabant. quieti intentique Caecina ac Valens, quando hostis imprudentia rueret, quod loco sapientiae est, alienam stultitiam opperiebantur, inchoato ponte transitum Padi simulantes adversus obpositam gladiatorum manum, ac ne ipsorum miles segne otium tereret. naves pari inter se spatio, validis utrimque trabibus conexae, adversum in flumen dirigebantur, iactis super ancoris, quae firmitatem pontis continerent, sed ancorarum funes non extenti fluitabant, ut augescente flumine inoffensus ordo navium attolleretur. claudebat pontem inposita turris et in extremam navem educta, unde tormentis ac machinis hostes propulsarentur. Othoniani in ripa turrim struxerant saxaque et faces iaculantur.

35. Et erat insula amne medio, in quam gladiatores navibus molientes, Germani nando perlabebantur. ac forte plures transgressos completis Liburnicis per promptissimos gladiatorum Macer adgreditur: sed neque ea constantia gladiatoribus ad proelia quae militibus, nec perinde nutantes navibus quam stabili gradu e ripa vulnera derigebant. et cum variis trepidantium inclinationibus mixti remiges propugnatoresque turbarentur, desilire in vada ultro Germani, retentare puppes, scandere foros aut comminus mergere: quae cuncta in oculis utriusque exercitus quanto laetiora Vitellia-

33, 13 summam | imperiis 1 m. | 16 suspectu | 17 et] et ut | 18 in om. | 34, 5 aliena | 9 insuper A. Gerber | firmitate | 10 extensi (-ti corr.) fluuitabant | 35, 2 molientes transitum Ritter | perlabebantur nos: praelabebantur | 5 proinde | 6 stabiles Nipperdey | et tum

nis, tanto acrius Othoniani causam auctoremque cladis detestabantur.

36. Et proelium quidem, abruptis quae supererant navibus, fuga diremptum: Macer ad exitium posebatur, iamque vulneratum eminus lancea strictis gladiis invaserant, cum intercurso tribunorum centurionumque protegitur. nec multo post Vestricius Spurinna iussu Othonis, relicto Placentiae modico praesidio, cum cohortibus subvenit. dein Flavianum Sabinum consulem designatum Otho rectorem copiis misit, quibus Macer praefuerat, laeto milite ad mutationem ducum et ducibus ob crebras seditiones tam infestam militiam aspernantibus.

37. Invenio apud quosdam auctores, pavore belli seu fastidio utriusque principis, quorum flagitia ac dedecus apertiore in dies fama noscebantur, dubitasse exercitus, numposito certamine vel ipsi in medium consultant, vel senatui permitterent legere imperatorem, atque eo duces Othonianos spatium ac moras suasisse, praecipua spe Paulini, quod vetustissimus consularium et militia clarus gloriam nomenque Britannicis expeditionibus meruisset. ego ut concesserim apud paucos tacito voto quietem pro discordia, bonum et innocentem principem pro pessimis ac flagitiosissimis expetitur, ita neque Paulinum, qua prudentia fuit, sperasse corruptissimo saeculo tantam vulgi moderationem reor, ut qui pacem belli amore turbaverant, bellum pacis caritate deponerent, neque aut exercitus linguis moribusque dissonos in hunc consensum potuisse coalescere, aut legatos ac duces magna ex parte luxus egestatis scelerum sibi conscios nisi pollutum obstrictumque meritis suis principem passuros.

38. Vetus ac iam pridem insita mortalibus potentiae cupido cum imperii magnitudine adolevit erupitque; nam rebus modicis aequalitas facile habebatur. sed ubi subacto orbe et aemulis urbibus regibusve excisis securas opes con-

36, 1 abruptis (abreptis Jo. Fr. Gronovius) | 2 ad om. | 8 milite et ad (et milite ad Döderlein, post et add. Sirker mitigato, Heraeus modestiore) | 37, 6 praecipua spe Bipontini: praecipuas | 7 consiliarium, em. Rhenanus | 38, 4 excisis Heraeus

cupiscere vacuum fuit, prima inter patres plebemque certamina exarsere. modo turbulenti tribuni, modo consules praevales, et in urbe ac foro temptamenta civium bellorum; mox e plebe infima C. Marius et nobilium saevissimus L. Sulla victam armis libertatem in dominationem verterunt. post quos Cn. Pompeius occultior, non melior, et nunquam postea nisi de principatu quaesitum. non discessere ab armis in Pharsalia ac Philippis civium legiones, nedum Othonis ac Vitellii exercitus sponte posituri bellum fuerint: eadem illos deum ira, eadem hominum rabies, eadem scelerum causae in discordiam egere. quod singulis vel ictibus transacta sunt bella, ignavia principum factum est. sed veterum novorumque morum reputatio longius tulit: nunc ad rerum ordinem redeo.

39. Profecto Brixellum Othone honor imperii penes Titianum fratrem, vis ac potestas penes Proculum praefectum; Celsus et Paulinus, cum prudentia eorum nemo uteretur, inani nomine ducum alienae culpa praetendebantur; tribuni centurionesque ambigui, quod spretis melioribus deterrimi valebant; miles alacer, qui tamen iussa ducum interpretari quam exequi mallet. promoveri ad quartum a Bedriaco castra placuit, adeo imperite, ut quamquam verno tempore anni et tot circum annibus penuria aquae fatigarentur. ibi de proelio dubitatum, Othone per litteras flagitante ut maturent, militibus ut imperator pugnae adesset poscentibus: plerique copias trans Padum agentes acciri postulabant. nec perinde diiudicari potest, quid optimum factu fuerit, quam pessimum fuisse quod factum est.

40. Non ut ad pugnam sed ad bellandum profecti confluentes Padi et Aduae fluminum, sedecim inde milium spatio distantes, petebant. Celso et Paulino abnuentibus militem itinere fessum, sarcinis gravem obicere hosti, non omissuro,

38, 5 partes | 10 quo gn. | 14 eadem] caedem | 18 redeo Heraeus: venio corr. e veniu | 39, 9 manibus | 13 proinde | quid Rhenanus: quod | factum | 40, 1 debellandum Grotius, | 2 Aduae Puteolanus, [Padi et Aduae] Nipperdey, cf. Heraei adnot. | 4 omissuro Micyllus: amissuro

5 quo minus expeditus et vix quattuor milia passuum progres-
sus aut incompósitos in agmine aut dispersos et vallum mo-
lientes adgrederetur, Titianus et Proculus, ubi consiliis vin-
cerentur, ad ius imperii transibant. aderat sane citus equo
Numida cum atrocibus mandatis, quibus Otho increpita du-
10 cum segnitia rem in discrimen mitti iubebat, aeger mora et
spei inpatiens.

8. März 98. 41. Eodem die ad Caecinam operi pontis intentum duo
praetoriarum cohortium tribuni, colloquium eius postulan-
tes, venerant: audire condiciones ac reddere parabat, cum
praecipites exploratores adesse hostem nuntiavere. interr-
5 ptus tribunorum sermo, eoque incertum fuit, insidias an pro-
ditionem vel aliquod honestum consilium coeptaverint. Cae-
cina dimissis tribunis revector in castra datum iussu Fabii
Valentis pugnae signum et militem in armis invenit. dum le-
giones de ordine agminis sortiuntur, equites prorupere; et
10 mirum dictu, a paucioribus Othonianis quo minus in vallum
impingerentur, Italicae legionis virtute deterriti sunt: ea stri-
ctis mucronibus redire pulsos et pugnam resumere coëgit.
disposita Vitellianarum legionum acies sine trepidatione:
etenim quamquam vicino hoste adspectus armorum densis ar-
15 bustis prohibebatur. apud Othonianos pavidi duces, miles
ducibus infensus, mixta vehicula et lixae, et praeruptis
utrimque fossis via quieto quoque agmini angusta. circum-
sistere alii signa sua, quaerere alii; incertus undique clamor
adcurrentium, vocitantium: ut cuique audacia vel formido,
20 in primam postremamve aciem prorumpabant aut relabe-
bantur.

42. Attonitas subito terrore mentes falsum gaudium in
languorem vertit, repertis qui descivisse a Vitellio exercitum
ementirentur. is rumor ab exploratoribus Vitellii dispersus,

41, 3 venerant Haase: venerunt | 5 i. vel proditionem an al.
Herm. Schütz | 11 ea strictis Rhenanus: et astrictis | 13 acies
Lipsius: arte | 19 vocitantium Pichena: clamantium 1 m., uoc-
mantium (sic) corr. manu vetere (vocantium Jo. Fr. Gronovius,
volitantium Walther, alii aliã) cf. Meiser Jahrb. f. class. Phil.
1882 p. 138 | 20 relebebantur, em. Victorius

an in ipsa Othonis parte seu dolo seu forte surrexerit, pa-
rum compertum. omisso pugnae ardore Othoniani ultro sa-
5 lutavere; et hostili murmure excepti, plerisque suorum igna-
ris quae causa salutandi, metum proditionis fecere. tum
incubuit hostium acies, integris ordinibus, robore et numero
praestantior: Othoniani, quamquam dispersi, pauciores, fessi,
proelium tamen acriter sumpserunt. et per locos arboribus ac
10 vineis impeditos non una pugnae facies: comminus eminus,
catervis et cuneis concurrebant. in aggere viae conlato gradu
corporibus et umbonibus niti, omisso pilorum iactu gladiis
et securibus galeas loricasque perrumpere: noscentes inter
se, ceteris conspicui in eventum totius belli certabant. 15

43. Forte inter Padum viamque patenti campo duae le-
giones congressae sunt, pro Vitellio unaetvicensima, cui
cognomen Rapaci, vetere gloria insignis, e parte Othonis
prima Adiutrix, non ante in aciem deducta, sed ferox et novi
decoris avida. primani stratis unaetvicensimanorum princi-
5 piis aquilam abstulere; quo dolore accensa legio et inpulit
rursus primanos, interfecto Orfidio Benigno legato, et plu-
rima signa vexillaque ex hostibus rapuit. a parte alia pro-
pulsam quintanorum impetu tertia decuma legio, circumventi
plurium adcursum quartadecumani. et ducibus Othonis iam
10 pridem profugis Caecina ac Valens subsidiis suos firmabant.
accessit recens auxilium, Varus Alfenus cum Batavis, fusa
gladiatorum manu, quam navibus transvectam obpositae co-
hortes in ipso flumine trucidaverant: ita victores latus ho-
stium invecti. 15

44. Et media acie perrupta fugere passim Othoniani,
Bedriacum petentes. immensum id spatium, obstructae strage
corporum viae, quo plus caedis fuit; neque enim civilibus
bellis capti in praedam vertuntur. Suetonius Paulinus et Li-
cinius Proculus diversis itineribus castra vitavere. Vedium 5
Aquilam tertiae decumae legionis legatum irae militum in-
consultus pavor obtulit. multo adhuc die vallum ingressus

42, 5 omisse | 6 et] set Ritter | 13 gladibus 1 m. | 43, 5
una et vicensimanorum | 12 Varus Rhenanus: uarenus | 13
obpositae

clamore seditiosorum et fugacium circumstrepitur; non probris, non manibus abstinent; desertorem proditoremque increpant, nullo proprio crimine eius, sed more vulgi suum quisque flagitium aliis obiectantes. Titianum et Celsum nox iuvit, dispositis iam excubiis compressisque militibus, quos Annius Gallus consilio precibus auctoritate flexerat, ne super cladem adversae pugnae suismet ipsi caedibus saevirent: sive finis bello venisset seu resumere arma mallent, unicum victis in consensu levamentum. ceteris fractus animus: praetorianus miles non virtute se, sed proditione victum fremebat: ne Vitellianis quidem incrementam fuisse victoriam, pulso equite, rapta legionis aquila; superesse cum ipso Othone militum quod trans Padum fuerit, venire Moesicas legiones, magnam exercitus partem Bedriaci remansisse: hos certe nondum victos et, si ita ferret, honestius in acie perituros. his cogitationibus truces aut pavidi extrema desperatione ad iram saepius quam in formidinem stimulantur.

45. At Vitellianus exercitus ad quintum a Bedriaco lapidem consedit, non ausis ducibus eadem die obpugnationem castrorum; simul voluntaria deditio sperabatur: sed expeditis et tantum ad proelium egressis munimentum fuere arma et victoria. postera die haud ambigua Othoniani exercitus voluntate et qui ferociore fuerant ad paenitentiam inclinantibus missa legatio; nec apud duces Vitellianos dubitatum, quo minus pacem concederent. legati paulisper retenti: ea res haesitationem attulit ignaris adhuc an impetrassent. mox remissa legatione patuit vallum. tum victi victoresque in lacrimas effusi, sortem civilium armorum misera laetitia detestantes; isdem tentoriis alii fratrum, alii propinquorum vulnera fovebant: spes et praemia in ambiguo, certa funera et luctus, nec quisquam adeo mali expers, ut non aliquam mortem maereret. requisitum Orfidii legati corpus honore solito crematur; paucos necessarii ipsorum sepelivere, ceterum vulgus super humum relictum.

44, 18 incurta | 45, 5 exercitu | 7 legatione capud, em. Pichena | 11 misera] mixta Schöntag

46. Opperiebatur Otho nuntium pugnae nequaquam trepidus et consilii certus. maesta primum fama, dein profugi e proelio perditas res patefaciunt. non expectavit militum ardor vocem imperatoris; bonum haberet animum iubebant: superesse adhuc novas vires, et ipsos extrema passuros ausurosque. neque erat adulatio: ire in aciem, excitare partium fortunam furore quodam et instinctu flagrabant. qui procul adstiterant, tendere manus, et proximi prensare genua, promptissimo Plotio Firmo. is praetorii praefectus identidem orabat, ne fidissimum exercitum, ne optime meritos milites desereret: maiore animo tolerari adversa quam relinqui; fortes et strenuos etiam contra fortunam insistere spei, timidos et ignavos ad desperationem formidine propere rare. quas inter voces ut flexerat vultum aut induraverat Otho, clamor et gemitus. nec praetoriani tantum, proprius Othonis miles, sed praemissi e Moesia eandem obstinationem adventantis exercitus, legiones Aquileiam ingressas nuntiabant, ut nemo dubitet potuisse renovari bellum atrox, lugubre, incertum victis et victoribus.

47. Ipse aversus a consiliis belli 'hunc' inquit 'animum, hanc virtutem vestram ultra periculis obicere nimis grande vitae meae pretium puto. quanto plus spei ostenditis, si vivere placeret, tanto pulchrior mors erit. experti in vicem sumus ego ac fortuna. nec tempus computaveritis: difficilius est temperare felicitati, qua te non putes diu usurum. civile bellum a Vitellio coepit, et ut de principatu certaremus armis, initium illinc fuit: ne plus quam semel certemus, penes me exemplum erit; hinc Othonem posteritas aestimet. fruetur Vitellius fratre, coniuge, liberis: mihi non ultione neque solaciis opus est. alii diutius imperium tenuerint: nemo tam fortiter reliquerit. an ego tantum Romanae pubis, tot egregios exercitus sterni rursus et rei publicae eripi patiar? eat hic mecum animus, tamquam perituri pro me fueritis, sed este superstites. nec diu moremur, ego incolumitatem ve-

46, 7 fraglabant | 8 manus, set Walther | 47, 6 civili | 8 illinc Rhenanus: illic | 13 streni

stram, vos constantiam meam. plura de extremis loqui pars ignaviae est. praecipuum destinationis meae documentum habete, quod de nemine queror; nam incusare deos vel homines eius est, qui vivere velit.²

48. Talia locutus, ut cuique aetas aut dignitas, comiter appellatos, irent prope neu remanendo iram victoris asperarent, iuvenes auctoritate, senes precibus movebat, placidus ore, intrepidus verbis, intempestivas suorum lacrimas
5 coërcens. dari naves ac vehicula abeuntibus iubet; libellos epistulasque studio erga se aut in Vitellium contumeliis insignes abolet; pecunias distribuit parce nec ut periturus. mox Salvium Cocceianum, fratris filium, prima iuventa, trepidum et maerentem ultro solatus est, laudando pietatem
10 eius, castigando formidinem: an Vitellium tam inmitis animi fore, ut pro incolumi tota domo ne hanc quidem sibi gratiam redderet? mereri se festinato exitu clementiam victoris; non enim ultima desperatione, sed poscente proelium exercitu remisisse rei publicae novissimum casum. satis sibi nomi-
15 nis, satis posteris suis nobilitatis quaesitum. post Iulios Claudios Servios se primum in familiam novam imperium intulisse: proinde erecto animo capesseret vitam, neu patrum sibi Othonem fuisse aut oblivisceretur umquam aut nimium meminisset.

49. Post quae dimotis omnibus paulum requievit. atque illum supremas iam curas animo volutantem repens tumultus avertit, nuntiata consternatione ac licentia militum; namque abeuntibus exitium minitabantur, atrocissima in Verginium
5 vi, quem clausa domo obsidebant. increpitis seditionis auctoribus regressus vacavit abeuntium adloquiis, donec omnes inviolati digrederentur. vespascente die sitim haustu gelidae aquae sedavit. tum adlatis pugionibus *duobus*, cum utrumque pertemptasset, alterum capiti subdidit. et explorato iam pro-
10 fectos amicos, noctem quietam, utque adfirmatur, non in somnem egit: luce prima in ferrum pectore incubuit. ad ge-

48, 7 nec ut] ne cui | 9 pietate | 13 exercitū | 49, 2 voluntatem | 3 advertit *Heinsius* | 8 duobus *om.*

mitum morientis ingressi liberti servique et Plotius Firmus praetorii praefectus unum vulnus invenerere. funus maturatum; ambitiosis id precibus petierat, ne amputaretur caput ludibrio futurum. tulere corpus praetoriae cohortes cum
15 laudibus et lacrimis, vulnus manusque eius exosculantes. quidam militum iuxta rogam interfecere se, non noxa neque ob metum, sed aemulatione decoris et caritate principis. ac postea promisce Bedriaci, Placentiae aliisque in castris celebratum id genus mortis. Othoni sepulchrum exstructum est
20 modicum et mansurum. hunc vitae finem habuit septimo et tricenisimo aetatis anno.

50. Origo illi e municipio Ferentino, pater consularis, avus praetorius; maternum genus inpar nec tamen indecorum. pueritia ac iuventa, qualem monstravimus. duobus facinoribus, altero flagitiosissimo, altero egregio, tantundem apud posteros meruit bonae famae quantum malae. ut con-
5 quirere fabulosa et fictis oblectare legentium animos procul gravitate coepti operis crediderim, ita vulgatis traditisque demere fidem non ausim. die, quo Bedriaci certabatur, avem invisitata specie apud Regium Lepidum celebri luco condisse incolae memorant, nec deinde coetu hominum aut cir-
10 cumvolitantium alitum territam pulsamve, donec Otho se ipse interficeret; tum ablatam ex oculis: et tempora reputantibus initium finemque miraculi cum Othonis exitu competisse.

51. In funere eius novata luctu ac dolore militum seditio, nec erat qui coërceret. ad Verginium versi, modo ut reciperet imperium, nunc ut legatione apud Caecinam ac Valentem fungeretur, minitantes orabant: Verginius per aversam domus partem furtim digressus inrumpentes frustratus est.
5 earum quae Brixelli egerant cohortium preces Rubrius Gallus tulit, et venia statim impetrata, concedentibus ad victricem per Flavium Sabinum iis copiis, quibus praefuerat.

52. Posito ubique bello magna pars senatus extremum

49, 19 celebrarum | 50, 1 ferentio, *em. Puteolanus* | 7 gravitatem cepti, *fort. gravitate incepti* | 10 neque inde *Petersen* | 12 ablata | 51, 4 adversam | 5 degressus inrumpente | 7 veniā (veniam.. impetrat *Wurm*)

discrimen adiit, profecta cum Othone ab urbe, dein Mutinae relicta. illuc adverso de proelio adlatum: sed milites ut falsum rumorem aspernantes, quod infensum Othoni senatum arbitrabantur, custodire sermones, vultum habitumque trahere in deterius; conviciis postremo ac probris causam et initium caedis quaerebant, cum alius insuper metus senatoribus instaret, ne praevalidis iam Vitellii partibus cunctanter exceperis victoriam crederentur. ita trepidi et utrimque anxii coeunt, nemo privatim expedito consilio, inter multos societate culpa tutior. onerabat paventium curas ordo Mutinensis arma et pecuniam offerendo, appellabatque patres conscriptos intempestivo honore.

53. Notabile iurgium fuit, quo Licinius Caecina Marcelum Eprium ut ambigua disserentem invasit. nec ceteri sententiam aperiebant: sed invisum memoria delationum expositumque ad invidiam Marcelli nomen inritaverat Caecinam, ut novus adhuc et in senatum nuper adscitus magnis inimicitiiis claresceret. moderatione meliorum dirempti. et redire omnes Bononiam, rursus consiliaturi; simul medio temporis plures nuntii sperabantur. Bononiae, divisus per itinera qui recentissimum quemque percontarentur, interrogatus Othonis libertus causam digressus habere se suprema eius mandata respondit; ipsum viventem quidem relictum, sed sola posteritatis cura et abruptis vitae blandimentis. hinc admiratio et plura interrogandi pudor, atque omnium animi in Vitellium inclinavere.

54. Intererat consiliis frater eius L. Vitellius seque iam adulantibus offerebat, cum repente Coenus libertus Neronis atroci mendacio universos perculit, adfirmans superventu quartae decumae legionis, iunctis a Brixello viribus, caesos victores; versam partium fortunam. causa fingendi fuit, ut diplomata Othonis, quae neglegebantur, laetiore nuntio revelacerent. et Coenus quidem raptim in urbem vectus paucos

52, 8 instraret | 13 intempesti | 53, 1 iurgium *Bekker*: iurgium | 2 ianuasi nec ceteris sententiās | 9 Imbertus | 54, 3 superuentū | 7 raptim in *Jac. Gronovius*: rapidum (rapide in *al.*) *cf. H. 4, 50, 3*

post dies iussu Vitellii poenas luit: senatorum periculum auctum credentibus Othonianis militibus vera esse quae adferebantur. intendebat formidinem, quod publici consilii facie discessum Mutina desertaeque partes forent. nec ultra in commune congressi sibi quisque consulere, donec missae a Fabio Valente epistolae demerent metum. et mors Othonis quo laudabilior, eo velocius audita.

55. At Romae nihil trepidationis; Ceriales ludi ex more spectabantur. ut cecidisse Othonem et a Flavio Sabino praefecto urbis quod erat in urbe militum sacramento Vitellii adactum certi auctores in theatrum adtulerunt, Vitellio plausere; populus cum lauru ac floribus Galbae imagines circum templa tulit, congestis in modum tumuli coronis iuxta lacum Curti, quem locum Galba moriens sanguine infecerat. in senatu cuncta longis aliorum principatibus composita statim decernuntur; additae erga Germanicum exercitum laudes gratesque et missa legatio, quae gaudio fungeretur. recitatae Fabii Valentis epistolae ad consules scriptae haud immoderate: gratior Caecinae modestia fuit, quod non scripsisset.

56. Ceterum Italia gravius atque atrocius quam bello afflictabatur. dispersi per municipia et colonias Vitelliani spoliare, rapere, vi et stupris polluere: in omne fas nefasque avidi aut venales non sacro, non profano abstinebant. et fuere qui inimicos suos specie militum interficerent. ipsique milites regionum gnari refertos agros, dites dominos in praedam aut, si repugnatum foret, ad exitium destinabant, obnoxii ducibus et prohibere non ausis. minus avaritiae in Caecina, plus ambitionis: Valens ob lucra et quaestus infamis eoque alienae etiam culpae dissimulator. iam pridem adtritis Italiae rebus tanta peditum equitumque vis damnaque et iniuriae aegre tolerabantur.

55, 1 cereales *al. cf. 15, 74* | 2 cecidisse *Petersen*: cessisse (*excessisse Stangl*) | 3 sacramento *Rhenanus*: in sacramento | 4 adtulerant *Haase* | 9 exercitus, *em. Ritter* | 12 immoderatae | 56, 1 atrocius victoria quam *Haase* | 8 et] vel *Wurm*, aut *Ritter* | 11 tanta *Acidalius*: tantum

57. Interim Vitellius victoriae suae nescius ut ad integrum bellum reliquas Germanici exercitus vires trahebat. pauci veterum militum in hibernis relictis, festinatis per Gallias dilectibus, ut remanentium legionum nomina supplerentur. cura ripae Hordeonio Flacco permissa; ipse e Britannico exercitu delecta octo milia sibi adiunxit. et paucorum dierum iter progressus prosperas apud Bedriacum res ac morte Othonis concidisse bellum accepit: vocata contione virtutem militum laudibus cumulat. postulante exercitu, ut libertum suum Asiaticum equestri dignitate donaret, inhonestam adulationem contempnit; dein mobilitate ingenii, quod palam abnuerat, inter secreta convivii largitur, honoravitque Asiaticum anulis, foedum mancipium et malis artibus ambitiosum.

58. Isdem diebus accessisse partibus utramque Mauretania, interfecto procuratore Albino, nuntii venere. Luceius Albinus a Nerone Mauretaniae Caesariensi praepositus, addita per Galbam Tingitanae provinciae administratione, haud spernendis viribus agebat. decem novem cohortes, quinque alae, ingens Maurorum numerus aderat, per latrocinia et raptus apta bello manus. caeso Galba in Othonem pronus nec Africa contentus Hispaniae angusto freto diremptae iminebat. inde Cluvio Rufo metus, et decumam legionem propinquare littori ut transmissurus iussit; praemissi centuriones, qui Maurorum animos Vitellio conciliarent. neque arduum fuit, magna per provincias Germanici exercitus fama; spargebatur insuper, spreto procuratoris vocabulo Albinum insigne regis et Iubae nomen usurpare.

59. Ita mutatis animis Asinius Pollio alae praefectus, e fidissimis Albino, et Festus ac Scipio cohortium praefecti opprimuntur: ipse Albinus dum e Tingitana provincia Caesariensem Mauretania petat, in adpulsu litoris trucidatus; uxor eius cum se percussoribus obtulisset, simul interfecta est,

57, 4 nomina] numeri *Acidalius* | 6 exercitu *add. Heraeus* | 10 inhonesta | 12 conuii | oneravitque, *em. Puteolanus* (ornavitque *al.*) | 58, 4 tangitanae | 5 d. et novem *Bach* (XVIII *al.*) | 7 Othonem *Rhenanus*: othone | 59, 4 mauretianam | petit in nos: petiti | trucidatur *al.*

nihil eorum quae fierent Vitellio anquirente: brevi auditu quamvis magna transibat, impar curis gravioribus.

Exercitum itinere terrestri pergere iubet: ipse Arare flumine devehitur, nullo principali paratu, sed vetere egestate conspicuus, donec Iunius Blaesus Lugudunensis Galliae rector, genere illustri, largus animo et par opibus, circumdaret principi ministeria, comitaretur liberaliter, eo ipso ingratus, quamvis odium Vitellius vernilibus blanditiis velaret. praesto fuere Luguduni victricium victarumque partium duces. Valentem et Caecinam pro contione laudatos curuli suae circumposuit. mox universum exercitum occurrere infanti filio iubet, perlatumque et paludamento opertum sinu retinens Germanicum appellavit cinxitque eunctis fortunae principalis insignibus. nimius honos inter secunda rebus adversis in solacium cessit.

60. Tum interfecti sunt centuriones promptissimi Othonianorum, unde praecipua in Vitellium alienatio per Illyricos exercitus; simul ceterae legiones contactu et adversus Germanicos milites invidia bellum meditabantur. Suetonium Paulinum ac Licinium Proculum tristi mora squalidos tenuit, donec auditis necessariis magis defensionibus quam honestis uterentur. proditionem ultro inputabant, spatium longi ante proelium itineris, fatigationem Othonianorum, permixtum vehiculis agmen ac pleraque fortuita fraudi suae adsignantes. et Vitellius credidit de perfidia et fidem absolvit. Salvius Titianus Othonis frater nullum discrimen adiit, pietate et ignavia excusatus. Mario Celso consulatus servatur: sed creditum fama obiectumque mox in senatu Caecilio Simplici, quod eum honorem pecunia mercari, nec sine exitio Celsi, voluisset: restitit Vitellius deditque postea consulatum Simplici innoxium et inemptum. Trachalum adversus criminantes Galeria uxor Vitellii protexit.

61. Inter magnorum virorum discrimina, pudendum dictu,

59, 6 breue auditu vi quamvis | 20 non cessit *Ritter, Classen* nec *ante* rebus *add.* | 60, 1 interfecti sunt *Ritter*: interfectis | 2 illycos | 3 et *bis* | 8 permixtu | 12 famae *Freinsheim* | 13 honore

Mariccus quidam, e plebe Boiorum, inserere sese fortunae et provocare arma Romana simulatione numinum ausus est. iamque adsertor Galliarum et deus (nam id sibi *nomen* indiderat) concitis octo milibus hominum proximos Aeduorum pagos trahebat, cum gravissima civitas electa iuventute, adiectis a Vitellio cohortibus, fanaticam multitudinem disiecit. captus in eo proelio Mariccus ac mox feris obiectus quia non laniabatur, stolidum vulgus inviolabilem credebat, donec spectante Vitellio interfectus est.

62. Nec ultra in defectores aut bona cuiusquam saevitum: rata fuere eorum, qui acie Othoniana ceciderant, testamenta aut lex intestatis: prorsus, si luxuriae temperaret, avaritiam non timeres. epularum foeda et inexplebilis libido: ex urbe atque Italia inritamenta gulae gestabantur, strepentibus ab utroque mari itineribus; exhausti conviviorum apparatus principes civitatum; vastabantur ipsae civitates; degenerabat a labore ac virtute miles adsuetudine voluptatum et contemptu ducis. praemisit in urbem edictum, quo vocabulum Augusti differret, Caesaris non reciperet, cum de potestate nihil detraheret. pulsi Italia mathematici; cautum severe, ne equites Romani ludo et harena polluerentur. priores id principes pecunia et saepius vi perpulerant, ac pleraque municipia et coloniae aemulabantur corruptissimum quemque adulescentium pretio indicere.

63. Sed Vitellius adventu fratris et inrepentibus dominationis magistris superbior et atrocior occidi Dolabellam iussit, quem in coloniam Aquinatem sepositum ab Othone retulimus. Dolabella audita morte Othonis urbem introierat: id ei Plancius Varus praetura functus, ex intimis Dolabellae amicis, apud Flavium Sabinum praefectum urbis obiecit, tamquam rupta custodia ducem se victis partibus ostentasset; addidit temptatam cohortem, quae Ostiae ageret; nec ullis tantorum criminum probationibus in paenitentiam versus seram veniam post scelus quaerebat. cunctantem super tanta

61, 4 *nomen add. Andresen* (nomen pro nam *Beroaldus*) | 5 haeduorum | 62, 1 defectores] vitam *Nipperdey* | 12 et] aut *Ritter* | 63, 8 temptata | 10 supertentare

re Flavium Sabinum Triaria L. Vitellii uxor, ultra feminam ferox, terruit, ne e periculo principis famam clementiae adfectaret. Sabinus suoapte ingenio mitis, ubi formido incessisset, facilis mutatu et in alieno discrimine sibi pavens, ne adlevasse videretur, impulit ruentem.

64. Igitur Vitellius metu et odio, quod Petroniam uxorem eius mox Dolabella in matrimonium accepisset, vocatum per epistulas vitata Flaminiae viae celebritate devertere Interamnium atque ibi interfici iussit. longum interfectori visum: in itinere ac taberna proiectum humi iugulavit, magna cum invidia novi principatus, cuius hoc primum specimen noscebatur. et Triariae licentiam modestum e proximo exemplum onerabat, Galeria imperatoris uxor non inmixta tristibus; et pari probitate mater Vitelliorum Sextilia, antiqui moris: dixisse quin etiam ad primas filii sui epistulas ferebatur, non Germanicum a se, sed Vitellium genitum. nec ullis postea fortunae inlecebris aut ambitu civitatis in gaudium evicta domus suae tantum adversa sensit.

65. Digressum a Luguduno Vitellium Cluvius Rufus adsequitur omissa Hispania, laetitiam et gratulationem vultu ferens, animo anxius et petitum se criminationibus gnarus. Hilarius Caesaris libertus detulerat, tamquam audito Vitellii et Othonis principatu propriam ipse potentiam et possessionem Hispaniarum temptasset, eoque diplomatibus nullum principem praescripsisset; et interpretabatur quaedam ex orationibus eius contumeliosa in Vitellium et pro se ipso popularia. auctoritas Cluvii praevaluit, ut puniri ultro libertum suum Vitellius iuberet. Cluvius comitatu principis adiectus, non adempta Hispania, quam rexit absens exemplo L. Arruntii. hunc Tiberius Caesar ob metum, Vitellius Cluvium nulla formidine retinebat. non idem Trebellio Maximo honos: profu-

63, 12 ne e nos: e (ne al.) | 64, 3 Interamniam *Puteolanus*, cf. H. 3, 61 | 8 inmixta *Jo. Fr. Gronovius*: inmix | 65, 1 ligunduno | Cluvius *Ritter*: m. cluvius | 7 et add. *Ernesti* | ex orationibus *Rhenanus*: exortationibus | 8 eius ut c. *Nipperdey* | 11 Arruntii: hunc *Weissenborn*: arruntium (Arruntii. eum *Pichena*, Arruntii. Arruntium *Ritter*) | 13 nondidem

gerat Britannia ob iracundiam militum; missus est in locum
15 eius Vettius Bolanus e praesentibus.

66. Angebat Vitellium victarum legionum haudquaquam
fractus animus. sparsae per Italiam et victoribus permixtae
hostilia loquebantur, praecipua quartadecumanorum ferocia,
qui se victos abnuebant: quippe Bedriacensi acie vexilla-
5 riis tantum pulsas vires legionis non adfuisse. remitti eos
in Britanniam, unde a Nerone exciti erant, placuit atque in-
terim Batavorum cohortes una tendere ob veterem adver-
sus quartadecumanos discordiam. nec diu in tantis arma-
torum odiis quies fuit: Augustae Taurinorum, dum opificem
10 quendam Batavus ut fraudatorem insectatur, legionarius ut
hospitem tuetur, sui cuique commilitones adgregati a con-
viciis ad caedem transiere. et proelium atrox exarsisset, ni
duae praetoriae cohortes causam quartadecumanorum secu-
tae his fiduciam et metum Batavis fecissent: quos Vitellius
15 agmini suo iungi ut fidos, legionem Grais Alpibus traductam
eo flexu itineris ire iubet, quo Viennam vitarent; namque et
Viennenses timebantur. nocte, qua proficiscebatur legio, re-
lictis passim ignibus pars Taurinae coloniae ambusta, quod
damnum, ut pleraque belli mala, maioribus aliarum urbium
20 cladibus oblitteratum. quartadecumani postquam Alpibus de-
gressi sunt, seditiosissimus quisque signa Viennam fere-
bant: consensu meliorum compressi et legio in Britanniam
transvecta.

67. Proximus Vitellio e praetoriis cohortibus metus erat.
separati primum, deinde addito honestae missionis lenimento,
arma ad tribunos suos deferebant, donec motum a Vespasiano bellum
5 crebresceret: tum resumpta militia robur Flavianarum partium fuere.
prima classicorum legio in Hispaniam missa, ut pace et otio mitesceret,
undecuma ac septima suis hibernis redditae, tertiadecumani struere amphitheatra
iussi; nam Caecina Cremonae, Valens Bononiae spectaculum
gladiatorum edere parabant, numquam ita ad curas intento
10 Vitellio, ut voluptatum oblivisceretur.

66, 9 augusta | 12 atrox arsisset | 17 proficiscebantur | 20
digressi, em. *Pichena* | 67, 8 iussit, em. *Rhenanus* | ualen

68. Et *victas* quidem partes modeste distraxerat: apud
victores orta seditio, ludicro initio, *ni* numerus caesorum in-
vidiam Vitellio auxisset. discubuerat Vitellius Ticini adhibito
ad epulas Verginio. legati tribunisque ex moribus imperatorum
severitatem aemulantur vel tempestivis conviviis gaudent; pro-
5 inde miles intentus aut licenter agit. apud Vitellium omnia
indisposita, temulenta, pervigiliis ac bacchanalibus quam dis-
cipliniae et castris propiora. igitur duobus militibus, altero
legionis quintae, altero e Gallis auxiliariis, per lasciviam
ad certamen luctandi accensis, postquam legionarius proci-
10 derat, insultante Gallo et iis qui ad spectandum convenerant
in studia diductis, erupere legionarii in perniciem auxilio-
rum ac duae cohortes interfectae. remedium tumultus fuit
alius tumultus. pulvis procul et arma adspiciebantur: con-
clamatum repente quartam decumam legionem verso itinere
15 ad proelium venire; sed erant agminis coactores: adgniti
dempere sollicitudinem. interim Verginii servus forte obvius
ut percussor Vitellii insimulatur: et ruebat ad convivium mi-
les, mortem Verginii exoscens. ne Vitellius quidem, quam-
quam ad omnes suspiciones pavidus, de innocentia eius du-
20 bitavit: aegre tamen cohibiti qui exitium consularis et quon-
dam ducis sui flagitabant. nec quemquam saepius quam Ver-
ginium omnis seditio infestavit: manebat admiratio viri et
fama, set oderant ut fastiditi.

69. Postero die Vitellius senatus legatione, quam ibi op-
periri iusserat, audita transgressus in castra ultro pietatem
militum conlaudavit, frementibus auxiliis tantum impunitatis
atque adrogantiae legionariis accessisse. Batavorum cohortes,
5 ne quid truculentius auderent, in Germaniam remissae,
principium interno simul externoque bello parantibus fatis.
reddita civitatibus Gallorum auxilia, ingens numerus et prima
statim defectione inter inania belli adsumptus. ceterum ut
largitionibus adfectae iam imperii opes sufficerent, amputari

68, 1 *victas* add. *Haase* | 2 *ni* om. | 3 Vitellio *Döderlein*:
bello | 5 *severitate* | *perinde al.* | 11 spectandu convenerant
corr. ex spectaculum venerant | 12 deductis | pernicie |
69, 5 audirent | 8 inter initia b. *Acidalius* | 9 tam

10 legionum auxiliorumque numeros iubet vetitis supplementis;
et promiscuae missiones offerebantur. exitiabile id rei publi-
cae, ingratum militi, cui eadem munia inter paucos pericu-
laque ac labor crebrius redibant: et vires luxu corrumpen-
bantur, contra veterem disciplinam et instituta maiorum, apud
15 quos virtute quam pecunia res Romana melius stetit.

70. Inde Vitellius Cremonam flexit et spectato munere
Caecinae insistere Bedriacensibus campis ac vestigia recentis
victoriae lustrare oculis concupivit, foedum atque atrox spec-
taculum. intra quadragesimum pugnae diem lacera corpora,
5 trunci artus, putres virorum equorumque formae, infecta
tabo humus, protritris arboribus ac frugibus dira vastitas. nec
minus inhumana pars viae, quam Cremonenses lauru rosa-
que constraverant, exstructis altaribus caesisque victimis regi-
um in morem; quae laeta in praesens mox perniciem ipsis
10 fecere. aderant Valens et Caecina, monstrabantque pugnae
locos: hinc inrupisse legionum agmen, hinc equites coortos,
inde circumfusas auxiliorum manus: iam tribuni praefectique,
sua quisque facta extollentes, falsa vera aut maiora vero
miscabant. vulgus quoque militum clamore et gaudio desle-
15 ctere via, spatia certaminum recognoscere, aggerem armorum,
strues corporum intueri mirari; et erant quos varia
sors rerum lacrimaeque et misericordia subiret. at non Vi-
telli flexit oculos nec tot milia insepulorum civium exhor-
ruit: laetus ultro et tam propinquae sortis ignarus instaura-
20 bat sacrum dis loci.

71. Exim Bononiae a Fabio Valente gladiatorum specta-
culum editur, advecto ex urbe cultu. quantoque magis propin-
quabat, tanto corruptius iter inmixtis histrionibus et spado-
num gregibus et cetero Neronianae aulae ingenio; nam-
5 que et Neronem ipsum Vitellius admiratione celebrabat, sectari
cantantem solitus, non necessitate, qua honestissimus quisque,
sed luxu et saginae mancipatus emptusque. ut Valenti et
Caecinae vacuos honoris menses aperiret, coartati

70, 7 rosaque *Döderlein*: rosasque (rosisque *al.*) | 10 ad-
erat | 15 aggeres *Nipperdey*, stragem *Classen* | 17 fors | 71, 7
luxu *Ritter*; luxu est *dativus*

aliorum consulatus, dissimulatus Marci Macri tamquam Otho-
nianarum partium ducis; et Valerium Marinum destinatum 10
a Galba consulem distulit, nulla offensa, sed mitem et iniuriam
segniter laturum. Pedanius Costa omittitur, ingratus principi
ut adversus Neronem ausus et Verginii exstimulator, sed
alias protulit causas; actaeque insuper Vitellio gratiae con-
suetudine servitii. 15

72. Non ultra paucos dies quamquam acribus initiis
coeptum mendacium valuit. extiterat quidam Scribonianum
se Camerinum ferens, Neronianorum temporum metu in Hi-
stria occultatum, quod illic clientelae et agri veterum Cras-
sorum ac nominis favor manebat. igitur deterrimo quoque 5
in argumentum fabulae adsumpto vulgus credulum et quidam
militum, errore veri seu turbarum studio, certatim adgrega-
bantur, cum pertractus ad Vitellium interrogatusque, quisnam
mortalium esset. postquam nulla dictis fides et a domino
noscebatur condicione fugitivus, nomine Geta, sumptum de 10
eo supplicium in servilem modum.

73. Vix credibile memoratu est, quantum superbiae so-
cordiaeque Vitellio adoleverit, postquam speculatores e Su-
ria Iudaeaque adactum in verba eius Orientem nuntiavere.
nam etsi vagis adhuc et incertis auctoribus erat tamen in ore
famaque Vespasianus ac plerumque ad nomen eius Vitellius 5
excitabatur: tum ipse exercitusque, ut nullo aemulo, saevitia
libidine raptu in externos mores proruperant.

74. At Vespasianus bellum armaque et procul vel iuxta 11. II. 9
sitas vires circumspectabat. miles ipsi adeo paratus, ut prae-
euntem sacramentum et fausta Vitellio omnia precantem per
silentium audierint; Muciani animus nec Vespasiano alienus
et in Titum pronior; praefectus Aegypti *Ti. Alexander* con- 5
silia sociaverat; tertiam legionem, quod e Suria in Moesiam
transisset, suam numerabat; ceterae Illyrici legiones secutu-
rae sperabantur; namque omnis exercitus flammaverat adro-

71, 9 ma marci matri | 13 vim ausus *Urlichs* | 72, 9 fort.
esset et | 73, 7 proruperunt *Nipperdey* | 74, 3 omnia, i.e. omnia,
ut paulo post v. 8 omis, sed 78, 5 item omnia = omina, ut hic
coni. *Lipsius* | 5 *Ti. add. Ursinus* | 6 e *Lipsius*: de

gantia venientium a Vitellio militum, quod truces corpore,
 10 horridi sermone ceteros ut inpares inridebant. sed in tanta
 mole belli plerumque cunctatio; et Vespasianus modo in
 spem erectus, aliquando adversa reputabat: quis ille dies fo-
 ret, quo sexaginta aetatis annos et duos filios iuvenes bello
 15 permitteret? esse privatis cogitationibus progressum, esse
regressum, et prout velint, plus minusve sumi ex fortuna: imperium
 cupientibus nihil medium inter summa aut praecipitia.

75. Versabatur ante oculos Germanici exercitus robor,
 notum viro militari: suas legiones civili bello inexpertas,
 Vitellii victrices, et apud victos plus querimoniarum quam
 virium. fluxam per discordias militum fidem et periculum ex
 5 singulis: quid enim profuturas cohortes alasque, si unus al-
 terve praesenti facinore paratum ex diverso praemium petat?
 sic Scribonianum sub Claudio interfectum, sic percussorem
 eius Volaginium e gregario ad summa militiae pro-
 vectum: facilius universos inPELLI quam singulos vitari.

76. His pavoribus nutantem et alii legati amicique firma-
 bant et Mucianus, post multos secretosque sermones iam et
 coram ita locutus: 'omnes, qui magnarum rerum consilia
 suscipiunt, aestimare debent, an quod inchoaturi rei publicae
 5 utile, ipsis gloriosum, an promptum effectu aut certe non
 arduum sit; simul ipse qui suadet considerandus est, ad-
 iciatne consilio periculum suum, et, si fortuna coeptis adfue-
 rit, cui summum decus adquiratur. ego te, Vespasiane, ad
 imperium voco, quam salutare rei publicae, quam tibi magnifi-
 10 cum, iuxta deos in tua manu positum est. nec speciem adu-
 lantis expaveris: a contumelia quam a laude propius fuerit
 post Vitellium eligi. non adversus divi Augusti acerrimam
 mentem nec adversus cautissimam Tiberii senectutem, ne
 contra Gaii quidem aut Claudii vel Neronis fundatam longo

74, 10 sed iniant amole | 14 esse regressum *add. Heraeus*,
 et regressum *add. Weissenborn* | 75, 5 alterque, *em. Wurm* |
 6 facinora | 76, 3 coronam (iam et amicis coram malebat
Freinsheim) | 4 inchoatur *al.*, inchoaturi sunt *Ritter* | 5 an
Classen: aut (ac *Pluygers*, *om. Nipperdey*) | effectū aut non
 certe non | 9 quam (*post voco*) *Jo. Müller*: tanquam (tam *al.*)

imperio domum exurgimus; cessisti etiam Galbae imagini-
 15 bus: torpere ultra et pollendam perdendamque rem publi-
 cam relinquere sopor et ignavia videretur, etiam si tibi quam
 inhonesta, tam tuta servitus esset. abiit iam et transvectum
 est tempus, quo posses videri concupisse: confugiendum est
 ad imperium. an excidit trucidatus Corbulo? splendidior
 20 origine quam nos sumus, fateor, sed et Nero nobilitate na-
 talium Vitellium anteibat. satis clarus est apud timentem
 quisquis timetur. et posse ab exercitu principem fieri sibi
 ipse Vitellius documento, nullis stipendiis, nulla militari fama,
 Galbae odio provectus. ne Othonem quidem ducis arte aut
 25 exercitus vi, sed praepropera ipsius desperatione victum,
 iam desiderabilem et magnum principem fecit, cum interim
 spargit legiones, exarmat cohortes, nova cotidie bello se-
 mina ministrat. si quid ardoris ac ferociae miles habuit, po-
 pinis et commissationibus et principis imitatione deteritur: tibi
 30 e Iudaea et Suria et Aegypto novem legiones integrae, nulla
 acie exhaustae, non discordia corruptae, sed firmatus usu
 miles et belli domitor externi: classium alarum cohortium
 robora et fidissimi reges et tua ante omnis experientia.

77. 'Nobis nihil ultra adrogabo, quam ne post Valentem
 et Caecinam numeremur: ne tamen Mucianum socium spre-
 veris, quia aemulum non experiris. me Vitellio antepono, te
 mihi. tuae domui triumphale nomen, duo iuvenes, capax iam
 imperii alter et primis militiae annis apud Germanicos quo-
 5 que exercitus clarus. absurdum fuerit non cedere imperio
 ei, cuius filium adoptaturus essem, si ipse imperarem. ceterum
 inter nos non idem prosperarum adversarumque rerum
 ordo erit: nam si vincimus, honorem, quem dederis, habebō:
 discrimen ac pericula ex aequo patiemur. immo, ut melius
 10 est, tu hos exercitus rege, mihi bellum et proeliorum incerta
 trade. acriore hodie disciplina victi quam victores agunt.

76, 16 torpore | 20 splendidior *corr. e* splendiori | 26 exerci-
 tus vi *Rhenanus*: exercitus sui | 30 commissationibus | 34 ante
 omnia *Ruperti* | 77, 1 ne postulantem *1 m.* | 10 partiemur *Pu-*
teolanus | 11 tu hos *Puteolanus*: tuos (tu ex tuto *Heraeus*, tu
 tutus *Nipperdey*)

hos ira, odium, ultionis cupiditas ad virtutem accendit: illi per fastidium et contumacia hebescunt. aperiet et recludet
 15 contecta et tumescentia victricum partium vulnera bellum ipsum; nec mihi maior in tua vigilantia parsimonia sapientia fiducia est quam in Vitellii torpore inscitia saevitia. sed meliorem in bello causam quam in pace habemus; nam qui deliberant, desciverunt.²

78. Post Muciani orationem ceteri audentius circum-
 sistere, hortari, responsa vatum et siderum motus referre. nec erat intactus tali superstitione, ut qui mox rerum dominus Seleucum quendam mathematicum rectorem et praescium
 5 palam habuerit. recursabant animo vetera omina: cupressus arbor in agris eius conspicua altitudine repente prociderat ac postera die eodem vestigio resurgens procerata et latior virebat. grande id prosperumque consensu haruspicum et summa claritudo iuveni admodum Vespasiano promissa, sed
 10 primo triumphalia et consulatus et Iudaeicae victoriae decus inpluisse fidem ominis videbantur: ut haec adeptus est, portendi sibi imperium credebat. est Iudaeam inter Suriamque Carmelus: ita vocant montem deumque. nec simulacrum deo aut templum — sic tradidere maiores —: ara tantum et reverentia. illic sacrificanti Vespasiano, cum spes occultas versaret animo, Basilides sacerdos inspectis identidem extis 'quidquid est' inquit, 'Vespasiane, quod paras, seu domum extruere seu prolatare agros sive ampliare servitia, datur tibi magna sedes, ingentes termini, multum hominum.' has ambages et statim exceperat fama et tunc aperiebat; nec quicquam magis in ore vulgi. crebriores apud ipsum sermones, quanto sperantibus plura dicuntur. haud dubia destinatione discessere Mucianus Antiochiam, Vespasianus Caesaream: illa Suriae, hoc Iudaeae caput est.

79. Initium ferendi ad Vespasianum imperii Alexandriae

77, 14 contumaciam *al.* | habescunt | 78, 5 omina *Rhenanus*: omnia | 7 laetior *Triller*; *Suet. Vesp.* 5 *habet*: arbor. .viridior ac firmior resurrexit | 11 hominis | videbatur | 12 est | et | 14 ara. .reuerentia *Rhenanus*: aram. .reuerentiam | 24 hoc: haec *al.*

coeptum, festinante Tiberio Alexandro, qui kalendis Iuliis sacramento eius legiones adegit. isque primus principatus dies in posterum celebratus, quamvis Iudaeicus exercitus quinto nonas Iulias apud ipsum iurasset, eo ardore, ut ne Titus
 5 quidem filius expectaretur, Suria remeans et consiliorum inter Mucianum ac patrem nuntius. cuncta impetu militum acta non parata contione, non coniunctis legionibus.

80. Dum quaeritur tempus locus quodque in re tali difficillimum est, prima vox, dum animo spes timor, ratio casus obversantur, egressum cubiculo Vespasianum pauci milites, solito adsistentes ordine ut legatum salutaturi, imperatorem salutavere: tum ceteri adcurrere, Caesarem et Augustum et
 5 omnia principatus vocabula cumulare. mens a metu ad fortunam transierat: in ipso nihil tumidum, adrogans aut in rebus novis novum fuit. ut primum tantae altitudinis obfusam oculis caliginem disiecit, militariter locutus laeta omnia et affluentia excepit; namque id ipsum opperiens Mucianus ala-
 10 crem militem in verba Vespasiani adegit. tum Antiochensium theatrum ingressus, ubi illis consultare mos est, concurrentes et in adulationem effusos adloquitur, satis decorus etiam Graeca facundia, omniumque quae diceret atque ageret arte quadam ostentator. nihil aequae provinciam exercitum-
 15 que accendit quam quod adseverabat Mucianus, statuisse Vitellium, ut Germanicas legiones in Suriam ad militiam opulentam quietamque transferret, contra Suriacis legionibus Germanica hiberna caelo ac laboribus dura mutarentur; quippe et provinciales sueto militum contubernio gaudebant, plerique
 20 necessitudinibus et propinquitatibus mixti, et militibus vetustate stipendiorum nota et familiaria castra in modum penatium diligebantur.

81. Ante idus Iulias Suria omnis in eodem sacramento fuit. accessere cum regno Sohaemus haud spernendis viribus, Antiochus vetustis opibus et inservientium regum di-

79, 4 V. (quintum *Ritter*) | 5 iulii | 8 cognitione | 80, 4 adsistent, *em. Pichena* | 8 altitudinis *Triller*: multitudinis (mutationis *Jo. Fr. Gronovius*, amplitudinis *Kiessling*) | 12 illi, *fort.* illic | 19 hiberno, *em. Rhenanus* | 81, 1 iulj

tissimus. mox per occultos suorum nuntios excitus ab urbe
 5 Agrippa, ignaro adhuc Vitellio, celeri navigatione propera-
 verat. nec minore animo regina Berenice partes iuvabat,
 florens aetate formaque et seni quoque Vespasiano magnifi-
 centia munerum grata. quidquid provinciarum adluitur mari
 Asia atque Achaia tenus, quantumque introrsus in Pontum
 10 et Armenios patescit, iuravere; sed inermes legati regebant,
 nondum additis Cappadociae legionibus. consilium de summa
 rerum Beryti habitum. illuc Mucianus cum legatis tribunisque
 et splendidissimo quoque centurionum ac militum venit, et e
 Iudaeico exercitu lecta decora: tantum simul peditum equi-
 15 tumque et aemulantium inter se regum paratus speciem for-
 tunae principalis effecerant.

82. Prima belli cura agere dilectus, revocare veteranos;
 destinantur validae civitates exercendis armorum officinis;
 apud Antiochenses aurum argentumque signatur, eaque cun-
 cta per idoneos ministros suis quidque locis festinabantur.
 5 ipse Vespasianus adire, hortari, bonos laude, segnes exemplo
 incitare saepius quam coërcere, vitia magis amicorum
 quam virtutes dissimulans. multos praefecturis et procura-
 tionibus, plerosque senatorii ordinis honore percoluit, egre-
 gios viros et mox summa adeptos; quibusdam fortuna pro
 10 virtutibus fuit. donativum militi neque Mucianus prima con-
 tione nisi modice ostenderat, ne Vespasianus quidem plus ci-
 vili bello obtulit quam alii in pace, egregie firmus adversus
 militarem largitionem eoque exercitu meliore. missi ad Par-
 thum Armeniumque legati, provisumque, ne versis ad civile
 15 bellum legionibus terga nudarentur. Titum instare Iudaeae,
 Vespasianum obtinere claustra Aegypti placuit: sufficere vi-
 debantur adversus Vitellium pars copiarum et dux Mucianus
 et Vespasiani nomen ac nihil arduum fatis. ad omnes exer-
 citus legatosque scriptae epistolae praeceptumque, ut praer-
 20 torianos Vitellio infensos recipiendae militiae praemio in-
 vitarent.

81, 4 exercitus | 82, 4 quidque *Heraeus*: quoque (quaeque
 margo, quodque *Ritter*) | 11 ac ne *Ritter*

83. Mucianus cum expedita manu, socium magis imperii
 quam ministrum agens, non lento itinere, ne cunctari videre-
 tur, neque tamen properans, gliscere famam ipso spatio sine-
 bat, gnarus modicas vires sibi et maiora credi de absentibus;
 sed legio sexta et tredecim vexillariorum milia ingenti 5
 agmine sequebantur. classem e Ponto Byzantium adigi iusse-
 rat, ambiguus consilii, num ommissa Moesia Dyrrachium peditate
 atque equite, simul longis navibus versum in Italiam mare
 clauderet, tuta pone tergum Achaia Asiaque, quas inermes
 exponi Vitellio, ni praesidiis firmarentur; atque ipsum Vitel- 10
 lium in incerto fore, quam partem Italiae protegeret, si [sibi]
 Brundisium Tarentumque et Calabriae Lucaniaeque litora in-
 festis classibus peterent.

84. Igitur navium militum armorum paratu strepere pro-
 vinciae, sed nihil aequae fatigabat quam pecuniarum conqui-
 sitio: eos esse belli civilis nervos dictitans Mucianus non ius
 aut verum in cognitionibus, sed solam magnitudinem opum
 spectabat. passim delationes, et locupletissimus quisque in 5
 praedam correpti. quae gravia atque intoleranda, sed ne-
 cessitate armorum excusata etiam in pace mansere, ipso
 Vespasiano inter initia imperii ad optinendas iniquitates haud
 perinde obstinante, donec indulgentia fortunae et pravis ma-
 gistris didicit aususque est. propriis quoque opibus Mucia- 10
 nus bellum iuvit, largus privatim, quo avidius de re publica
 sumeret. ceteri conferendarum pecuniarum exemplum se-
 cuti, rarissimus quisque eandem in recipiendo licentiam
 habuerunt.

85. Adcelerata interim Vespasiani coepta Illyrici exer-
 citus studio transgressi in partes: tertia legio exemplum ce-
 teris Moesiae legionibus praebuit; octava erat ac septima
 Claudiana, inbutae favore Othonis, quamvis proelio non inter-
 fuissent. Aquileiam progressae, proturbatis qui de Othone 5
 nuntiabant laceratisque vexillis nomen Vitellii praeferebant,
 rapta postremo pecunia et inter se divisa, hostiliter egerant.

83, 11 sibi *del. Weissenborn*, simul *Rhenanus* | 12 Inli-
 tora | 84, 9 *perin in fine versus* | 10 dicit | 11 quo *Muretus*:
 quod | 12 pecuniam | 85, 2 studio. transgressa *Agricola*

unde metus et ex metu consilium, posse imputari Vespasiano quae apud Vitellium excusanda erant. ita tres Moesicae legiones per epistulas adliciebant Pannonicum exercitum aut abnuenti vim parabant. in eo motu Aponius Saturninus Moesiae rector pessimum facinus audet, misso centurione ad interficiendum Tettium Iulianum septimae legionis legatum ob simultates, quibus causam partium praetendebat. Iulianus comperto discrimine et gnaris locorum adscitis per avia Moesiae ultra montem Haemum profugit; nec deinde civili bello interfuit, per varias moras susceptum ad Vespasianum iter trahens et ex nuntiis cunctabundus aut properans.

86. At in Pannonia tertia decuma legio ac septima Galbiana, dolorem iramque Bedriacensis pugnae retinentes, haud cunctanter Vespasiano accessere, vi praecipua Primi Antonii. is legibus nocens et tempore Neronis falsi damnatus inter alia belli mala senatorium ordinem recipaverat. praepositus a Galba septimae legioni scriptitasse Othoni credebatur, ducem se partibus offerens; a quo neglectus in nullo Othoniani belli usu fuit. labantibus Vitellii rebus Vespasianum secutus grande momentum addidit, strenuus manu, sermone promptus, serendae in alios invidiae artifex, discordiis et seditionibus potens, raptor, largitor, pace pessimus, bello non spernendus. iuncti inde Moesici ac Pannonici exercitus Delmaticum militem traxere, quamquam consularibus legatis nihil turbantibus. Tampius Flavianus Pannoniam, Pompeius Silvanus Delmatiam tenebant, divites senes; sed procurator aderat Cornelius Fuscus, vicens aetate, claris natalibus. prima iuventa quaestus cupidine senatorium ordinem exuerat; idem pro Galba dux coloniae suae, eaque opera procurationem adeptus, susceptis Vespasiani partibus acerrimam bello facem praetulit: non tam praemiis periculorum quam ipsis periculis laetus pro certis et olim partis nova ambigua ancipitia malebat. igitur movere et quater, quidquid usquam aegrum foret, adgrediuntur. scriptae in Britanniam ad quar-

85, 10 alliebant | 14 causās | 17 ad] a | 86, 5 bellum (bellorum *Döderlein*) | 14 Tampius *Faërnus*: titus amplius | 17 quaestus *Grotius*: quietis

tadecumanos, in Hispaniam ad primanos epistulae, quod utraque legio pro Othone, adversa Vitellio fuerat; sparguntur per Gallias litterae; momentoque temporis flagrabat ingens bellum, Illyricis exercitibus palam desciscentibus, ceteris fortunam secuturis.

87. Dum haec per provincias a Vespasiano ducibusque partium geruntur, Vitellius contemptior in dies segniorque, ad omnis municipiorum villarumque amoenitates resistens, gravi urbem agmine petebat. sexaginta milia armatorum sequebantur, licentia corrupta; calorum numerus amplior, procacissimis etiam inter servos lixarum ingeniis; tot legatorum amicorumque comitatus inhabilis ad parendum, etiam si summa modestia regeretur. onerabant multitudinem obvii ex urbe senatores equitesque, quidam metu, multi per adulatorem, ceteri ac paulatim omnes, ne aliis proficiscentibus ipsi remanerent. adgregabantur e plebe flagitiosa per obsequia Vitellio cogniti, scurrae, histriones, aurigae, quibus ille amicitiarum dehonestamentis mire gaudebat. nec coloniae modo aut municipia congestu copiarum, sed ipsi cultores arvaeque maturis iam frugibus ut hostile solum vastabantur.

88. Multae et atroces inter se militum caedes, post seditionem Ticini coeptam manente legionum auxiliorumque discordia; ubi adversus paganos certandum foret, consensu. sed plurima strages ad septimum ab urbe lapidem. singulis ibi militibus Vitellius paratos cibos ut gladiatoriam saginam dividebat; et effusa plebes totis se castris miscuerat. incuriosos milites — vernacula utebantur urbanitate — quidam spoliavere, abscisis furtim balteis an accincti forent rogantes. non tulit ludibrium insolens contumeliarum animus: inermem populum gladiis invasere. caesus inter alios pater militis, cum filium comitaretur; deinde adgnitus et vulgata caede temperatum ab innoxiiis. in urbe tamen trepidatum praecurrentibus passim militibus; forum maxime petebant, cupidine visendi locum, in quo Galba iacuisset. nec minus saevum

87, 8 regetur | 88, 3 certando (*1 m.*) fore | 7 ut rebantur *Lipsius* | 9 contumeliarum *Ritter*: contumeliā (-liae corr. *m. 2*), cf. *supra ad 84, 12* | 14 scaevum

15 spectaculum erant ipsi, tergis ferarum et ingentibus telis horrentes, cum turbam populi per inscitiam parum vitarent, aut ubi lubrico viae vel occursu alicuius procidissent, ad iurgium, mox ad manus et ferrum transirent. quin et tribuni praefectique cum terrore et armatorum catervis volitabant.

89. Ipse Vitellius a ponte Mulvio insigni equo, paludatus accinctusque, senatum et populum ante se agens, quo minus ut captam urbem ingrederetur, amicorum consilio deterritus, sumpta praetexta et composito agmine inessit. 5 quattuor legionum aquilae per frontem totidemque circa e legionibus aliis vexilla, mox duodecim alarum signa et post peditum ordines eques; dein quattuor et triginta cohortes, ut nomina gentium aut species armorum forent, discretae. ante aquilas praefecti castrorum tribunique et primi centurionum 10 candida veste, ceteri iuxta suam quisque centuriam, armis donisque fulgentes; et militum phalerae torquesque splendebant: decora facies et non Vitellio principe dignus exercitus. sic Capitolium ingressus atque ibi matrem complexus Augustae nomine honoravit.

90. Postera die tamquam apud alterius civitatis senatum populumque magnificam orationem de semet ipso prompsit, industriam temperantiamque suam laudibus adtollens, consciis flagitiorum ipsis qui aderant omnique Italia, per quam 5 somno et luxu pudendus incesserat. vulgus tamen vacuum curis et sine falsi verique discrimine solitas adulationes edoctum clamore et vocibus adstrepebat; abnuentique nomen Augusti expressere ut adsumeret, tam frustra quam recusaverat.

91. Apud civitatem cuncta interpretantem funesti ominis loco acceptum est, quod maximum pontificatum adeptus Vitellius de caerimoniis publicis XV kalendas Augustas edixisset, antiquitus infausto die Cremerensi Alliensique cladi- 5 bus: adeo omnis humani divinique iuris expers, pari libertorum, amicorum socordia, velut inter temulentos agebat.

89, 1 mului | 9 aquilas *Lipsius*: aquila | 90, 4 ipsius *Ritter* | 6 solas *Acidalius* | 91, 1 omis | 3 quintum decimum *Ritter* | Augustas] ãg

sed comitia consulum cum candidatis civiliter celebrans omnem infimae plebis rumorem in theatro ut spectator, in circo ut fautor adfectavit: quae grata sane et popularia, si a virtutibus proficiscerentur, memoria vitae prioris indecora 10 et vilia accipiebantur. ventitabat in senatum, etiam cum parvis de rebus patres consulerentur. ac forte Priscus Helvidius praetor designatus contra studium eius censuerat. commotus primo Vitellius, non tamen ultra quam tribunos plebis in auxilium spretae potestatis advocavit; mox mitigantibus ami- 15 cis, qui altio rem iracundiam eius verebantur, nihil novi accidisse respondit, quod duo senatores in re publica dissentirent; solitum se etiam Thraseae contra dicere. inrisere plerique inprudenciam aemulationis; aliis id ipsum placebat, quod neminem ex praepotentibus, sed Thraseam ad exemplar ve- 20 rae gloriae legisset.

92. Praeposuerat praetorianis Publilium Sabinum a praefectura cohortis, Iulium Priscum tum centurionem: Priscus Valentis, Sabinus Caecinae gratia pollebant; inter discordes Vitellio nihil auctoritatis. munia imperii Caecina ac Valens obibant, olim anxii odiis, quae bello et castris male dissimulata 5 pravitas amicorum et fecundagignendis inimicitiis civitas auxerat, dum ambitu comitatu et immensis salutantium agminibus contendunt comparanturque, variis in hunc aut illum Vitellii inclinationibus; nec umquam satis fida potentia, ubi nimia est: simul ipsum Vitellium, subitis offensis aut intempesti- 10 vis blanditiis mutabilem, contemnebant metuebantque. nec eo segnius invaserant domos hortos opesque imperii, cum flebilis et egens nobilium turba, quos ipsos liberosque patriae Galba reddiderat, nulla principis misericordia iuvarentur. gratum primoribus civitatis etiam plebs adprobavit, quod re- 15 versis ab exilio iura libertorum concessisset, quamquam id omni modo servilia ingenia corrumpabant, abditis pecuniis per occultos aut ambitiosos sinus, et quidam in domum Caesaris transgressi atque ipsis dominis potentiores.

91, 12 consularentur | 92, 1 Publilium nos: P. cf. ad H. 3, 36 | a *Mercerus*: ad (ab *Ritter*) | 2 tum centurionem *Lipsius*: dum centurio ã

93. Sed miles, plenis castris et redundante multitudine, in porticibus aut delubris et urbe tota vagus, non principia noscere, non servare vigiliis neque labore firmari: per inlecebras urbis et inhonesta dictu corpus otio, animum libidinibus imminuebant. postremo, ne salutis quidem cura, infamibus Vaticanis locis magna pars tetendit, unde crebrae in vulgus mortes; et adiacente Tiberi Germanorum Gallorumque obnoxia morbis corpora fluminis aviditas et aestus impatientia labefecit. insuper confusus pravitate vel ambitu ordo militiae: sedecim praetoriae, quattuor urbanae cohortes scribebantur, quis singula milia inessent. plus in eo dilectu Valens audebat, tamquam ipsum Caecinam periculo emisisset. sane adventu eius partes convaluerant, et sinistrum lenti itineris rumore prospero proelio verterat. omnisque inferioris Germaniae miles Valentem adsectabatur, unde primum creditur Caecinae fides fluitasse.

94. Ceterum non ita ducibus indulset Vitellius, ut non plus militi liceret. sibi quisque militiam sumpsere: quamvis indignus, si ita maluerat, urbanae militiae adscribebatur; rursus bonis remanere inter legionarios aut alares volentibus permissum. nec deerant qui vellent, fessi morbis et intemperiem caeli incusantes; robora tamen legionibus alisque subtracta, convulsum castrorum decus, viginti milibus e toto exercitu permixtis magis quam electis. 3. 3. 99.

Contionante Vitellio postulantur ad supplicium Asiaticus et Flavius et Rufinus duces Galliarum, quod pro Vindice bellassent. nec coercerebat eius modi voces Vitellius: super insitam inertis animo ignaviam conscius sibi instare donativum et deesse pecuniam omnia alia militi largiebatur. liberti principum conferre pro numero mancipiorum ut tributum iussi: ipse sola perdendi cura stabula aurigis extruere, cir-

93, 5 postremo (ne s. q. cura) *distinxit Heraeus* | 7 gaorumque | 8 aviditate, *em. Puteolanus* | 9 confusus insuper *A. Gerber* | 94, 3 maluerit *1 m.* | 4 alares | 12 inertis *Pichena*: morte (*om. Heraeus*, marcenti *Orelli coll. H. 3, 36*, socordi *Helmreich*)

cum gladiatorum ferarumque spectaculis oplere, tamquam in summa abundantia pecuniae inludere.

95. Quin et natalem Vitellii diem Caecina ac Valens editis tota urbe vicatim gladiatoribus celebrare, ingenti paratu et ante illum diem insolito. laetum foedissimo cuique apud bonos invidiae fuit, quod extractis in campo Martio aris inferias Neroni fecisset. caesae publice victimae cremaeque; facem Augustales subdidere, quod sacerdotium, ut Romulus/Tatio regi, ita Caesar Tiberius Iuliae genti sacrauit. nondum quartus a victoria mensis, et libertus Vitellii Asiaticus Polyclitos Patrobios et vetera odiorum nomina aequabat. nemo in illa aula probitate aut industria certavit: unum ad potentiam iter, prodigis epulis et sumptu ganeaque satiare inexplebiles Vitellii libidines. ipse abunde ratus, si praesentibus frueretur, nec in longius consultans, noviens miliens sestertium paucissimis mensibus intervertisse creditur sagina. at misera civitas, eodem anno Othonem, Vitellium passa, inter Vinios Fabios Icelos Asiaticos varia et pudenda sorte agebat, donec successere Mucianus et Marcellus et magis alii homines quam alii mores.

96. Prima Vitellio tertiae legionis defectio nuntiatur, missis ab Aponio Saturnino epistulis, antequam is quoque Vespasiani partibus adgregaretur; sed neque Aponius cuncta, ut trepidans re subita, perscripserat, et amici adulates mollius interpretabantur: unius legionis eam seditionem, ceteris exercitibus constare fidem. in hunc modum etiam Vitellius apud milites disseruit, praetorianos nuper exactoratos insectatus, a quibus falsos rumores dispergi, nec ullum civilis belli metum adseverabat, suppresso Vespasiani nomine et vagis per urbem militibus, qui sermones populi coercerent. id praecipuum alimentum famae erat.

94, 17 abundantiae | 95, 5 neronis *1 m.* | fecisset *Lipsius*: *leisisset* | 6 subdere, *em. Rhenanus* | [quod..sacrauit] *Nipperdey et Ritter* | 7 statio (*Titios T. Tatio Heraeus probabiliter*) | gentis *1 m.* | 11 ganeaque *Palmerius*: galane aque | 14 crederetur | sagina. at *E. Mebler (Mnemos. IV, 151)*: magna et | 15 Vitelliumque *al. at v. J. Müller l. c. 1, 8* | 96, 5 mollius *Rhenanus*: nullius | 7 exacto rato

97. Auxilia tamen e Germania Britanniaque et Hispaniis excivit, segniter et necessitatem dissimulans. perinde legati provinciaeque cunctabantur, Hordeonius Flaccus suspectis iam Batavis anxius proprio bello, Vettius Bolanus numquam satis quieta Britannia, et uterque ambigui. neque ex Hispaniis properabatur, nullo tum ibi consulari: trium legionum legati, pares iure et prosperis Vitellii rebus certaturi ad obsequium, adversam eius fortunam ex aequo detrectabant. in Africa legio cohortesque delectae a Clodio Macro, mox a Galba dimissae, rursus iussu Vitellii militiam cepere; simul cetera iuventus dabat inpigre nomina. quippe integrum illic ac favorabilem proconsulatum Vitellius, famosum invisumque Vespasianus egerat: proinde socii de imperio utriusque coniectabant, sed experimentum contra fuit.

98. Ac primo Valerius Festus legatus studia provinciarum cum fide iuvit; mox nutabat, palam epistulis edictisque Vitellium, occultis nuntiis Vespasianum fovens et haec illave defensurus, prout invaluissent. deprehensi cum litteris edictisque Vespasiani per Raetiam et Gallias militum et centurionum quidam ad Vitellium missi necantur: plures fefellere, fide amicorum aut suomet astu occultati. ita Vitellii paratus noscebantur, Vespasiani consiliorum pleraque ignota, primum socordia Vitellii, dein Pannonicae Alpes praesidiis insessae nuntios retinebant. mare quoque etesiarum flatu in Orientem navigantibus secundum, inde adversum erat.

99. Tandem inruptione hostium atrocibus undique nuntiis exterritus Caecinam ac Valentem expediri ad bellum iubet. praemissus Caecina, Valentem e gravi corporis morbo tum primum adsurgentem infirmitas tardabat. longe alia proficiscentis ex urbe Germanici exercitus species: non vigor corporibus, non ardor animis; lentum et rarum agmen, fluxa arma, segnes equi; inpatiens solis pulveris tempestatum, quantumque hebes ad sustinendum laborem miles, tanto ad

97, 13 perinde *Rhenanus* | 98, 7 suo mestatu, *em. Agricola* | 10 etesiarum *Rhenanus*: etesi flabra aquilonis arum | 99, 1 tandem de *Freudenberg* | 2 expedire *Acidalius*

discordias promptior. accedebat huc Caecinae ambitio vetus, torpor recens, nimia fortunae indulgentia solati in luxum: seu perfidiam meditati infringere exercitus virtutem inter artes erat. credere plerique Flavii Sabini consulis concussant Caecinae mentem, ministro sermonum Rubri Gallo: apud Vespasianum fore pacta transitionis. simul odiorum invidiaeque erga Fabium Valentem admonebatur, ut inpar apud Vitellium gratiam viresque apud novum principem pararet.

100. Caecina e complexu Vitellii multo cum honore digressus partem equitum ad occupandam Cremonam praemisit. mox vexilla primae, quartae, quintaedecimae, sextaedecimae legionum, dein quinta et duoetvicensima secutae; postremo agmine unaetvicensima Rapax et prima Italica incessere cum vexillariis trium Britannicarum legionum et electis auxiliis. profecto Caecina scripsit Fabius Valens exercitui, quem ipse ductaverat, ut in itinere opperiretur: sic sibi cum Caecina convenisse. qui praesens eoque validior mutatum id consilium finxit, ut ingruenti bello tota mole occurreretur. ita adcelerare legiones, Cremonam, pars Hostilium petere iussae: ipse Ravennam devertit praetexto classem adloquendi; mox Patavi secretum componendae proditioni quaesitum. namque Lucilius Bassus post praefecturam alae Ravennati simul ac Misenensi classibus a Vitellio praepositus, quod non statim praefecturam praetorii adeptus foret, iniquam iracundiam flagitiosa perfidia ulcisceretur. nec sciri potest traxeritne Caecinam, an, quod eventus inter malos [ut et similes sint], eadem illos pravitas inpulerit.

99, 11 meditati *Rhenanus*: meditatio (meditato *Jac. Gronovius*) | 100, 3 primae.. sextae decimae *Ferretus* (*sed add. et ante XVI, quod Nipperdey abiecit*): in quattuor decum *XUI Med.* 'Omnia haec numeris perscripta erant, lineolis, ut solet, superductis. Inde ex I ortum est in IV male explicata quattuor, ex XV vel potius XU natum decum' *Nipperdey* | 10 mutatum *Haase*: ramutatum, *sed r deleta* (immutatum *al.*) | 13 patui | proditionis, *em. Rhenanus* | 14 Bassus *idem*: blaessus | praefectura | 19 [ut et sim. sint] *Wurm*, ut et consiliis similes sint *Urtichs*

101. Scriptores temporum, qui potiente rerum Flavia
domo monumenta belli huiusce composuerunt, curam pacis
et amorem rei publicae, corruptas in adulationem causas,
tradidere: nobis super insitam levitatem et prodito Galba vi-
5 lem mox fidem aemulatione etiam invidiaque, ne ab aliis apud
Vitellium anteirentur, pervertisse ipsi Vitellium videntur.
Caecina legiones adsecutus centurionum militumque animos
obstinatos pro Vitellio variis artibus subruebat: Basso eadem
molienti minor difficultas erat, lubrica ad mutandam fidem
10 classe ob memoriam recentis pro Othone militiae.

101, 2 Caecinae curam *Ritter* | 6 anteiretur pervertisse
ipsum (*om. Vitellium*) uidetur *al.* | ipsi *Classen*: ipsum

CORNELII TACITI HISTORIARUM

LIBER III.

1. Meliore fato fideque partium Flavianarum duces con-
silia belli tractabant. Poetovionem in hiberna tertiae decu-
mae legionis convenerant. illic agitavere, placeretne obstrui
Pannoniae Alpes, donec a tergo vires universae consurge-
rent, an ire comminus et certare pro Italia constantius foret. 5
quibus opperiri auxilia et trahere bellum videbatur, Germa-
nicarum legionum vim famaque extollebant, et advenisse
mox cum Vitellio Britannici exercitus robor: ipsis nec nu-
merum parem pulsarum nuper legionum, et quamquam atro-
citer loquerentur, minorem esse apud victos animum. sed in- 10
sensus interim Alpibus venturum cum copiis Orientis Mucia-
num; superesse Vespasiano mare, classes, studia provincia-
rum, per quas velut alterius belli molem cieret. ita salubri
mora novas vires adfore, ex praesentibus nihil perituum.

2. Ad ea Antonius Primus (is acerrimus belli concitator)
festinationem ipsis utilem, Vitellio exitiosam disseruit. plus
socordiae quam fiduciae accessisse victoribus; neque enim
in procinctu et castris habitos: per omnia Italiae municipia
desides, tantum hospitibus metuendos, quanto ferocius antea 5
egerint, tanto cupidius insolitas voluptates hausisse. circo

1, 4 Pannonicas *Ruperti*, ut est *H. 2, 98* | 8 mox] modo
Wölflin | 12 classem *Wurm* | 13 per quae *Nipperdey* | 14 ex
Urlichs: et | 2, 1 conciator (concitor *Orelli*, ut *4, 28. H. 1, 68.*
4, 58 et 68) | 5 antea *Nipperdey*: ante se (ante *Lallemand*)

quoque ac theatris et amoenitate urbis emollitos aut valetudinibus fessos; sed addito spatio rediturum et his robur meditatione belli; nec procul Germaniam, unde vires; Britanniam freto dirimi, iuxta Gallias Hispaniasque, utrimque viros, equos, tributa ipsamque Italiam et opes urbis; ac si inferre arma ultro velint, duas classes vacuumque Illyricum mare. quid tum claustra montium profutura? quid tractum in aestatem aliam bellum? unde interim pecuniam et com-
 10 meatus? quin potius eo ipso uterentur, quod Pannonicae legiones deceptae magis quam victae resurgere in ultionem properent, Moesici exercitus integras vires attulerint. si numerus militum potius quam legionum putetur, plus hinc roboris, nihil libidinum; et profuisse disciplinae ipsum pudorem: equites vero ne tum quidem victos, sed quamquam re-
 20 bus adversis disiectam Vitellii aciem. 'duae tunc Pannonicae ac Moesicae alae perrupere hostem: nunc sedecim alarum coniuncta signa pulsu sonituque et nube ipsa operient ac superfundent oblitos proeliorum equites equosque. nisi quis
 25 retinet, idem suasor auctorque consilii ero. vos, quibus fortuna in integro est, legiones continete: mihi expeditae cohortes sufficient. iam reseratam Italiam, impulsas Vitellii res audietis. iuvabit sequi et vestigiis vincentis insistere.'

3. Haec ac talia flagrans oculis, truci voce, quo latius audiretur (etenim se centuriones et quidam militum consilio miscuerant), ita effudit, ut cautos quoque ac providos permoveret, vulgus et ceteri unum virum ducemque, spreto aliorum segnitia, laudibus ferrent. hanc sui famam ea statim contione commoverat, qua recitatis Vespasiani epistulis non ut plerique incerta disseruit, huc illuc tracturus interpretatione, prout conduxisset: aperte descendisse in causam videbatur, eoque gravior militibus erat culpae vel gloriae
 10 socius.

4. Proxima Cornelii Fusci procuratoris auctoritas. is

2, 25 actorque Jacob, at cf. Cic. off. 3, 109 huius deditio-
 nis Postumius suasor et auctor fuit | 27 reseratam Italiam Pichena: reserata militiam (reseratam militi viam Döderlein) | 3,
 4 ceteri | 7 interpretatione, em. Acidalius

quoque inclementer in Vitellium invehi solitus nihil spei sibi inter adversa reliquerat. Tampus Flavianus, natura ac se-necta cunctantior, suspiciones militum inritabat, tamquam adfinitatis cum Vitellio meminisset; idemque, quod coeptante
 5 legionum motu profugus, dein sponte remeaverat, perfidiae locum quaesisse credebatur. nam Flavianum, ommissa Pannonia ingressum Italiam et discrimini exemptum, rerum novarum cupido legati nomen resumere et misceri civilibus armis impulerat, suadente Cornelio Fusco, non quia industria Fla-
 10 viani egebat, sed ut consulare nomen surgentibus cum maxime partibus honesta specie praetenderetur.

5. Ceterum ut transmittere in Italiam bellum inpune et usi foret, scriptum Aponio Saturnino, cum exercitu Moesico celaret. ac ne inermes provinciae barbaris nationibus exponerentur, principes Sarmatarum Iazygum, penes quos civitatis regimen, in commilitium adsciti. plebem quoque et vim equitum, qua
 5 sola valent, offerebant: remissum id munus, ne inter discordias externa molirentur aut maiore ex diverso mercede ius fasque exuerent. trahuntur in partes Sido atque Italicus reges Sueborum, quis vetus obsequium erga Romanos et gens fidei
 10 quam iussorum patientior. opposita in latius auxilia, infesta Raetia, cui Porcius Septiminus procurator erat, incorruptae erga Vitellium fidei. igitur Sextilius Felix cum ala Auriana et octo cohortibus ac Noricorum iuventute ad occupandam
 15 ripam Aeni fluminis, quod Raetos Noricosque interfluit, missus. nec his aut illis proelium temptantibus, fortuna partium alibi transacta.

4, 4 cunctantior nos: cunctatior (cunctator Lipsius) cf. var. lect. ad H. 3, 50, 15 | 5 idque | 12 honestas | 5, 1 bellum add. Acidalius (coll. H. 2, 17), militem Ritter | inpune | 2 aponio satii, post quae verba sequitur (c. 7, 11) reirescere. ut inimici (9, 22), deinde ninocū exercitum moesico (5, 2); verum ordinem Pichena restituit | 3 ac ne. exponerentur transposuit Acidalius ante opposita in l. v. 10 | 4 principis | Iazygum Oberlin; 12, 29 sq. Med. habet iazygibus et iazyges | 8 trauntur in parte | 10 quam iussorum Joh. Schaffer Misc. Observv. VIII, 293: commissior (commissi Muretus) cf. Heraeum | opposita Rhenanus: posita (Noricum in latius auxilio Nipperdey) | 14 Aeni Rhenanus: rheni (Eni Ritter)

6. Antonio vexillarios e cohortibus et partem equitum ad invadendam Italiam rapienti comes fuit Arrius Varus, strenuus bello, quam gloriam ei dux Corbulus et prosperae in Armenia res addiderant. idem secretis apud Neronem sermonibus fe-
 5 rebatur Corbulonis virtutes criminatus; unde infami gratia primum pilum adepto laeta ad praesens male parta mox in perniciem vertere. sed Primus ac Varus occupata Aquileia
 per proxima quaeque et Opitergii et Altini laetis animis accipiuntur. relictum Altini praesidium adversus classis Raven-
 10 natis conatus, nondum defectione eius audita. inde Patavium et Ateste partibus adiungere. illic cognitum tris Vitellianas cohortes et alam, cui Sebostianae nomen, ad Forum Alieni ponte iuncto consedissee. placuit occasio invadendi incuriosos; nam id quoque nuntiabatur. luce prima inermos pleros-
 15 que oppressere. praedictum, ut paucis interfectis ceteros pavore ad mutandam fidem cogerent. et fuere qui se statim dederent: plures abrupto ponte instanti hosti viam abstulerunt.

7. Vulgata victoria, post principia belli secundum Flavianos data legiones septima Galbiana, tertia decuma Gemina cum Vedio Aquila legato Patavium alacres veniunt. ibi pauci dies ad requiem sumpti, et Minucius Iustus praefectus castrorum legionis septimae, quia adductius quam civili bello imperitabat, subtractus militum irae ad Vespasianum missus est. desiderata diu res interpretatione gloriae in maius accipitur, postquam Galbae imagines discordia temporum subversas in omnibus municipiis recoli iussit Antonius, de-

6, 3 ei *Lipsius*: et | 6 parata ([male parta *Prammer*]) | 7 uarius | 8 per *add. Baier*, prox. quaeque trahunt *Heraeus*, p. q. vi obtinent *Haase* | 9 alpini | 10 conatus *supplevit Heinisch*, coepta *Weissenborn*, nisi malis motum | 11 Ateste *Beroaldus*: aceste | 12 et *om.* (alamque *Ritter*) | sebonianae, *em. Nipperdey* | 15 oppresse | 17 abstulerant *Heraeus olim* | 7, 1 principia, i. e. postrincipia, ut similiter c. 8 p̄tres pro post res (Principia belli s. Flavianos data. Vulgata victoria legiones *Nipperdey*) | 2 data *Rhenanus*: datae | 3 Vedio *Rhenanus*: uideo | 4 municipius | 7 gloriaeque, *em. Jac. Gronovius* | in *om.* | 9 municipis

corum pro causa ratus, si placere Galbae principatus et par-
 10 tes revirescere crederentur.

8. Quaesitum inde, quae sedes bello legeretur. Verona potior visa, patentibus circum campis ad pugnam equestrem, qua praevalebant: simul coloniam copiis validam auferre Vitellio in rem famamque videbatur. possessa ipso transitu Vi-
 cetia; quod per se parvum (etenim modicae municipio vires) 5 magni momenti locum obtinuit reputantibus illic Caecinam genitum et patriam hostium duci ereptam. in Veronensibus pretium fuit: exemplo opibusque partes iuvare; et interiectus exercitus Raetiam Iuliasque Alpes, [ac] ne pervium illa Germanicis exercitibus foret, obsaeperat. quae ignara
 10 Vespasiano aut vetita: quippe Aquileiae sisti bellum expectarique Mucianum iubebat, adiciebatque imperio consilium, quando Aegyptus, claustra annonae, vectigalia opulentissimarum provinciarum obtinerentur, posse Vitellii exercitum egestate stipendii frumentique ad deditionem subigi. eadem
 15 Mucianus crebris epistulis monebat, incruentam et sine luctu victoriam et alia huiusce modi praetexendo, sed gloriae avidus atque omne belli decus sibi retinens. ceterum ex distantibus terrarum spatiis consilia post res adferebantur.

9. Igitur repentino incursu Antonius stationes hostium inrupit; temptatisque levi proelio animis ex aequo discessum. mox Caecina inter Hostiliam, vicum Veronensium, et paludes Tartari fluminis castra permuniit, tutus loco, cum terga flumine, latera obiectu paludis tegerentur. quod si adfuisset
 5 fides, aut opprimi universis Vitellianorum viribus duae legiones, nondum coniuncto Moesico exercitu, potuere, aut retro actae deserta Italia turpem fugam conscivissent. sed Caecina per varias moras prima hostibus prodidit tempora belli, dum quos armis pellere promptum erat, epistulis increpat, donec
 10 per nuntios pacta perfidiae firmaret. interim Aponius Saturninus cum legione septima Claudiana advenit. legioni tribu-

8, 5 parvum *scripsi*: parum | 8 interiectus | 9 praetiam (iter per Raetiam *Heraeus*) | ac *del. Lipsius*, ac Noricum *Weissenborn* | 13 [Aegyptus] *Ritter* | 9, 3 hostiam | 4 cartari

nus Vipstanus Messalla praeerat, claris maioribus, egregius ipse et qui solus ad id bellum artes bonas attulisset. has ad copias nequaquam Vitellianis pares (quippe tres adhuc legiones erant) misit epistulas Caecina, temeritatem victa arma tractantium incusans. simul virtus Germanici exercitus laudibus attollebatur, Vitellii modica et vulgari mentione, nulla in Vespasianum contumelia: nihil prorsus, quod aut corrumpere hostem aut terreret. Flavianarum partium duces ommissa prioris fortunae defensione pro Vespasiano magnifice, pro causa fidenter, de exitu securi, in Vitellium ut inimici praesumpsere, facta tribunis centurionibusque retinendi quae Vitellius indulsisset spe; atque ipsum Caecinam non obscure ad transitionem hortabantur. recitatae pro contione epistulae addidere fiduciam, quod submisit Caecina, velut offendere Vespasianum timens, ipsorum duces contemptim tamquam insultantes Vitellio scripsissent.

10. Adventu deinde duarum legionum, e quibus tertiam Dillius Aponianus, octavam Numisius Lupus ducebant, ostentare vires et militari vallo Veronam circumdare placuit. forte Galbiana legionem in adversa fronte valli opus cesserat, et visi procul sociorum equites vanam formidinem ut hostes fecere. rapiuntur arma metu proditoris. ira militum in Tampilium Flavianum incubuit, nullo criminis argumento, sed iam pridem invisus turbine quodam ad exitium posebatur: propinquum Vitellii, proditorem Othonis, interceptorem donativi clamitabant. nec defensionem locus, quamquam supplices manus tenderet, humi plerumque stratus, lacera veste, pectus atque ora singultu quatiens. id ipsum apud infensos incitamentum erat, tamquam nimius pavor conscientiam argueret. obturbabatur militum vocibus Aponius, cum loqui coeptaret;

9, 13 Vipstanus *Chr. Ad. Rupertus*: uipsianus (item infra c. 18 et 25) | 17 retractantium *Acidalius* | ante simul duae litterae *erasae* | 22 exitu *Lipsius*: exercitu | rescribere *Freinsheim* | 26 summissee | 27 contempti, *em. Puteolanus* | 10, 2 apontanus, *em. Rhenanus ex c. 11* | 5 uisi in (visi non procul *Ritter*) | 6 arma metu *Faërnus*: armā et ut (arma et metu *Nipperdey*) | T. ampium, v. ad H. 2, 86 | 14 obturbatur *Orelli*

fremitu et clamore ceteros asperrantur. uni Antonio apertae militum aures; namque et facundia aderat mulcendique vulgum artes et auctoritas. ubi crudescere seditio et a conviciis ac probris ad tela et manus transibant, inici catenas Flaviano iubet. sensit ludibrium miles, disiectisque qui tribunal tuebantur extrema vis parabatur. opposuit sinum Antonius stricto ferro, aut militum se manibus aut suis moriturum obtestans, ut quemque notum et aliquo militari decore insignem adspexerat, ad ferendam opem nomine ciens. mox conversus ad signa et bellorum deos, hostium potius exercitibus illum furorem, illam discordiam inicerent orabat, donec fatisceret seditio et extremo iam die sua quisque in tentoria dilaberentur. profectus eadem nocte Flavianus obvis Vespasiani litteris discrimini exemptus est.

11. Legiones velut tabe infectae Aponium Saturninum Moesici exercitus legatum eo atrocius adgrediuntur, quod non, ut prius, labore et opere fessae, sed medio diei exarserant, vulgatis epistulis, quas Saturninus ad Vitellium scripsisse credebatur. ut olim virtutis modestiaeque, tunc proccacitatis et petulantiae certamen erat, ne minus violenter Aponium quam Flavianum ad supplicium deposcerent. quippe Moesicae legiones adiutam a se Pannonicorum ultionem referentes, et Pannonicis, velut absolventur aliorum seditione, iterare culpam gaudebant. in hortos, in quibus devertebatur Saturninus, pergunt. nec tam Primus et Aponianus et Messalla, quamquam omni modo nisi, eripuerunt Saturninum, quam obscuritas latebrarum, quibus occulebatur, vacantium forte balnearum fornacibus abditus. mox omissis lictoribus Patavium concessit. digressu consularium uni Antonio vis ac potestas in utrumque exercitum fuit, cedentibus collegis et obversis militum studiis. nec deerant qui crederent utramque seditionem fraude Antonii coeptam, ut solus bello frueretur.

12. Ne in Vitellii quidem partibus quietae mentes: exitiosiore discordia non suspicionibus vulgi, sed perfidia ducum

10, 16 vulgus *Ritter* | 22 aspexerat auferendam | 25 fatiscere | 28 discriminis | 11, 6 volenter | 10 hortus | 17 militibus (militaribus *Pichena*, an militis?)

turbabantur. Lucilius Bassus classis Ravennatis praefectus ambiguo militum animos, quod magna pars Delmatae Pannonique erant, quae provinciae Vespasiano tenebantur, partibus eius adgregaverat. nox proditioni electa, ut ceteris ignaris soli in principia defectores coirent. Bassus pudore seu metu, quisnam exitus foret, intra domum opperiebatur. trierarchi magno tumultu Vitellii imagines invadunt; et paucis resistentium obruncatis ceterum vulgus rerum novarum studio in Vespasianum inclinabat. tum progressus Lucilius auctorem se palam praebet. classis Cornelium Fuscum praefectum sibi destinat, qui prope adcurrit. Bassus honorata custodia Liburnicis navibus Atriam pervectus a praefecto alae Viventio Rufino, praesidium illic agitante, vincitur, sed exsoluta statim vincula interventu Hormi Caesaris liberti: is quoque inter duces habebatur.

13. At Caecina, defectione classis vulgata, primores centurionum et paucos militum, ceteris per militiae munia dispersis, secretum castrorum adfectans in principia vocat. ibi Vespasiani virtutem viresque partium extollit: transfugisse classem, in arto commeatum, adversas Gallias Hispaniasque, nihil in urbe fidum; atque omnia de Vitellio in deterius. mox incipientibus qui conscii aderant, ceteros re nova attonitos in verba Vespasiani adigit; simul Vitellii imagines deceptae et missi qui Antonio nuntiarent. sed ubi totis castris in fama proditio, recurrens in principia miles praescriptum Vespasiani nomen, proiectas Vitellii effigies adspexit, vastum primo silentium, mox cuncta simul erumpunt. huc cecidisse Germanici exercitus gloriam, ut sine proelio, sine vulnere vinctas manus et capta traderent arma? quas enim ex diverso legiones? nempe victas; et abesse unicum Othoniani exercitus robur, primanos quartadecumanosque, quos tamen isdem illis campis fuderint straverintque. ut tot armatorum milia,

12, 8 trierarchus | 10 obüratis (obturatis L. Schiller) | 12 tuscum | 13, 2 munia Ritter: munera | 3 secretum Agricola: secretorum (secreta al.) | 4 transfugisset (et transfugisse G. Clemm de brevilocu. Tac. p. 71) | 12 recidisse Heinsius | 17 tot add. Ritter; ut . . . darentur transposuit Haase post arma v. 14 | milia LX Weissenborn

velut grex venalium, exuli Antonio donum darentur? octo nimirum legiones unius classis accessionem fore. id Basso, id Caecinae visum, postquam domos hortos opes principi abstulerint, etiam auferre militem. integros incruentosque, Flavianis quoque partibus viles, quid dicturos reposcentibus aut prospera aut adversa?

14. Haec singuli, haec universi, ut quemque dolor inpulerat, vociferantes, initio a quinta legione orto, repositis Vitellii imaginibus vincla Caecinae iniciunt; Fabium Fabulum quintae legionis legatum et Cassium Longum praefectum castrorum duces deligunt; forte oblatos trium Liburnicarum milites, ignaros et insontes, trucidant; relictis castris, abrupto ponte, Hostiliam rursus, inde Cremonam pergunt, ut legionibus primae Italicae et unetvicensimae Rapaci iungerentur, quas Caecina ad obtinendam Cremonam cum parte equitum praemiserat.

15. Ubi haec comperta Antonio, discordes animis, discretos viribus hostium exercitus adgredi statuit, antequam ducibus auctoritas, militi obsequium et iunctis legionibus fiducia rediret. namque Fabium Valentem profectum ab urbe adceleraturumque cognita Caecinae proditione coniecitabat; et fidus Vitellio Fabius nec militiae ignarus. simul ingens Germanorum vis per Raetiam timebatur. ex Britannia Galliae et Hispania auxilia Vitellius acciverat, immensam belli molem, ni Antonius id ipsum metuens festinato proelio victoriam praecepisset. universo cum exercitu secundis a Verona castris Bedriacum venit. postero die legionibus ad munendum retentis, auxiliares cohortes in Cremonensem agrum

13, 20 principis | 21 etiam auferre militem nos: etiam militibus principem auferre litem (e. militem principi, militibus principem auferre Heraeus, e. militem, militibus principem auferre Nipperdey et similiter alii; probabilius Ferretus e. milites auferre; videtur enim, postquam militem in litem truncatum est, ex interpolatione militibus principem adiectum esse | 14, 1 inpulerant 1 m. (dolor ira inpulerant Ritter) | 8 unetvicensimae Nipperdey, unaetvicensimae Ritter | 15, 7 ex Agricola: et (et ex al.) | 9 molem Faërmus: litem | 10 secundi

missae, ut specie parandarum copiarum civili praeda milites inbuerentur: ipse cum quattuor milibus equitum ad octavum
 15 a Bedriaco progressus, quo licentius popularentur. exploratores, ut mos est, longius cursabant.

16. Quinta ferme hora diei erat, cum citus eques adventare hostes, praegredi paucos, motum fremitumque late audiri nuntiavit. dum Antonius quidnam agendum consultat, aviditate navandae operae Arrius Varus cum promptissimis equitum
 5 prorupit inpulitque Vitellianos modica caede; nam plurium adkursu versa fortuna, et acerrimus quisque sequentium fugae citissimus erat. nec sponte Antonii properatum, et fore quae acciderunt rebatur. hortatus suos ut magno animo capesserent pugnam, diductis in latera turmis vacuum medio relinquit
 10 iter, quo Varum equitesque eius reciperet; iussae armari legiones: datum per agros signum ut, qua cuique proximum, omissa praeda proelio occurreret. pavidus interim Varus turbae suorum miscetur intulitque formidinem. pulsus cum sauciis integri suomet ipsi metu et angustiis viarum conflictabantur.
 15 bantur.

17. Nullum in illa trepidatione Antonius constantis ducis aut fortis militis officium omisit. occurrere paventibus, retinere cedentes, ubi plurimus labor, unde aliqua spes, consilio manu voce insignis hosti, conspicuus suis. eo postremo
 5 ardoris provectus est, ut vexillarium fugientem hasta transverberaret; mox raptum vexillum in hostem vertit. quo pudore haud plures quam centum equites restitere: iuvit locus, artiore illic via et fracto interfluentis rivi ponte, qui incerto alveo et praecipitibus ripis fugam impediabat. ea necessitas
 10 seu fortuna lapsas iam partes restituit. firmati inter se densis ordinibus excipiunt Vitellianos temere effusos, atque illi consternantur. Antonius instare percussis, sternere obvios, si-

15, 13 milites nos: miles (miles inbueretur al.) | 16 cursabant Haase: curabant | 16, 7 citissimus nos: ultimus (celerimus Nipperdey, primus Ernesti) | 8 acciderunt Madvig: acciderant | 14 integrū suū et | 17, 2 fortis Acidalius: fortissimi | 3 aliquo | 7 resistere | 11 illi Rhenanus: illic | 12 periculi (periculis corr.)

mul ceteri, ut cuique ingenium, spoliare, capere, arma equosque abripere. et exciti prospero clamore, qui modo per agros fuga palabantur, victoriae se miscebant.
 15

18. Ad quartum a Cremona lapidem fulsere legionum signa Rapacis atque Italicae, laeto inter initia equitum suorum proelio illuc usque provecta. sed ubi fortuna contra fuit, non laxare ordines, non recipere turbatos, non obviam ire ultroque adgredi hostem tantum per spatium cursu et pugnando fessum. forte ducti haud perinde rebus prosperis ducem desideraverant atque in adversis deesse intellegebant. nutantem aciem victor equitatus incursat; et Vipstanus Messalla tribunus cum Moesicis auxiliariis adsequitur, quos multi e legionariis quamquam raptim ductos aequabant: ita
 10 mixtus pedes equesque rupere legionum agmen. et propinqua Cremonensium moenia quanto plus spei ad effugium, minorem ad resistendum animum dabant. nec Antonius ultra institit, memor laboris ac vulnerum, quibus tam anceps proelii fortuna, quamvis prospero fine, equites equosque afflictaverat.
 15

19. Inumbrante vespera universum Flaviani exercitus robur advenit. utque cumulos super et recentia caede vestigia incessere, quasi debellatum foret, pergere Cremonam et victos in deditionem accipere aut expugnare deposcunt. haec in medio, pulchra dictu: illa sibi quisque, posse coloniam
 5 plano sitam impetu capi. idem audaciae per tenebras inrumpentibus et maiorem rapiendi licentiam. quod si lucem operiantur, iam pacem, iam preces, et pro labore ac vulneribus clementiam et gloriam, inania, laturus, sed opes Cremonensium in sinu praefectorum legatorumque fore. expugnatae
 10 urbis praedam ad militem, deditae ad duces pertinere. spernuntur centuriones tribunique, ac ne vox cuiusquam audiat, quatiant arma, rupturi imperium, ni ducantur.

18, 3 provectas et | 6 ducti nos: uicti (acti Freinsheim, et vi tracti Bernhardy, profecti Wölfflin) | 8 uipsanus, v. ad c. 9 | 10 multi e Dübner: militiae | d. cursu aequabant Nipperdey | 19, 2 caedis Pichena | 6 in plano Muretus, ut est H. 5, 23 castra in plano sita: cf. tamen H. 3, 38 turrim vicino sitam et H. 3, 48 | 13 quatiantur

20. Tum Antonius inserens se manipulis, ubi adspectu et auctoritate silentium fecerat, non se decus neque pretium eripere tam bene meritis adfirmabat, sed divisa inter exercitum ducesque munia: militibus cupidinem pugnandi convenire, duces providendo, consultando, cunctatione saepius quam temeritate prodesse. ut pro virili portione armis ac manu victoriam iuverit, ratione et consilio, propriis ducis artibus, profuturum; neque enim ambigua esse, quae occurrant, noctem et ignotae situm urbis, intus hostes et cuncta insidiis oportuna. non si pateant portae, nisi explorato, nisi die intrandum. an obpugnationem inchoaturos adempto omni prospectu, quis aequus locus, quanta altitudo moenium, tormentisne et telis an operibus et vineis adgredienda urbs foret? mox conversus ad singulos, num secures dolabrasque et cetera expugnandis urbibus secum attulissent, rogabat. et cum abnuerent, 'gladiisne' inquit 'et pilis perfringere ac subruere muros ullae manus possunt? si aggerem struere, si pluteis cratibusve protegi necesse fuerit, ut vulgus improvidum inriti stabimus, altitudinem turrium et aliena munimenta mirantes? quin potius mora noctis unius, advectis tormentis machinisque, vim victoriamque nobiscum ferimus?' simul lixas calonesque cum recentissimis equitum Bedriacum mittit, copias ceteraque usui adlaturos.

21. Id vero aegre tolerante milite prope seditionem ventum, cum progressi equites sub ipsa moenia vagos e Cremonensibus corripunt, quorum indicio noscitur sex Vitellianas legiones omnemque exercitum, qui Hostiliae egerat, eo ipso die triginta milia passuum emensum, comperta suorum clade in proelium accingi ac iam adfore. is terror obstructas mentes consiliis ducis aperuit. sistere tertiam decumam legionem in ipso viae Postumiae aggere iubet, cui iuncta a laevo septima Galbiana patenti campo stetit, dein septima

20, 3 eriperet an bene | 7 iuverit, ita *Acidalius* | 8 occurrunt (*I m.*) nocte | 13 vineis] *add. in M* machinamenti genus ad expugnandos muros in modum turrium factum, *quam glossam Puteolanus sustulit* | 21, 8 In alaeo (inde a laevo *Wurm*)

Claudiana, agresti fossa (ita locus erat) praemunita; dextro octava per apertum limitem, mox tertia densis arbustis intersaepta. hic aquilarum signorumque ordo: milites mixti per tenebras, ut fors tulerat; praetorianum vexillum proximum tertianis, cohortes auxiliorum in cornibus, latera ac terga equite circumdata; Sido atque Italicus Suebi cum delectis popularium primore in acie versabantur.

22. At Vitellianus exercitus, cui adquiescere Cremonae et reciperatis cibo somnoque viribus confectum algore atque inedia hostem postera die profligare ac proruere ratio fuit, indigus rectoris, inops consilii, tertia ferme noctis hora paratis iam dispositisque Flavianis impingitur. ordinem agminis disiecti per iram ac tenebras adseverare non ausim, quamquam alii tradiderint quartam Macedonicam dextrum suorum cornu, quintam et quintam decumam cum vexillis nonae secundaeque et vicensimae Britannicarum legionum mediam aciem, sextadecumanos duoetvicensimanosque et primanos laevum cornu complexisse. Rapaces atque Italici omnibus se manipulis miscuerant; eques auxiliaque sibi ipsi locum legere. proelium tota nocte varium, anceps, atrox, his, rursus illis exitiabile. nihil animus aut manus, ne oculi quidem provisu iuvabant. eadem utraque acie arma, crebris interrogationibus notum pugnae signum, permixta vexilla, ut quisque globus capta ex hostibus huc vel illuc raptabat. urgebatur maxime septima legio, nuper a Galba conscripta. occisi sex primorum ordinum centuriones, abrepta quaedam signa: ipsam aquilam Atilius Verus primi pili centurio multa cum hostium strage et ad extremum moriens servaverat.

23. Sustinuit labentem aciem Antonius accitis praetorianis. qui ubi exceperere pugnam, pellunt hostem, dein pel-

21, 10 a dextro *Heraeus*, dextro cornu *Ritter* | 11 tertia *Pichena*: tertia decima | 13 praetorianorum *Ritter* | 16 primore *Ritter*: primori (prima *Wurm*) | 22, 4 hara | 7 dextrum *Faërus*: dextro (dextrovorsum cornu *Jacob*) | 11 cornū | 13 his modo, rursus illis *Acidalius*, ut *H. 3, 83* | 18 ad gaba | 23, 1 labantem *al. at cf. Cic. p. Rab. Post. 43. or. Phil. II, 51* | 2 excipere

luntur. namque Vitelliani tormenta in aggerem viae contulerant, ut tela vacuo atque aperto excuterentur, dispersa primo
 5 et arbustis sine hostium noxa inlisa. magnitudine eximia quintae decumae legionis ballista ingentibus saxis hostilem aciem prouebat. lateque cladem intulisset, ni duo milites praeclarum facinus ausi, arreptis e strage scutis ignorati, vincla ac libramenta [tormentorum] abscidissent. statim con-
 10 fossi sunt eoque intercidere nomina: de facto haud ambigitur. neutro inclinaverat fortuna, donec adulta nocte luna surgens ostenderet acies falleretque. sed Flavianis aequior a tergo; hinc maiores equorum virorumque umbrae, et falso, ut in corpora, ictu tela hostium citra cadebant: Vitelliani aduerso
 15 lumine conflucentes velut ex occulto iaculantibus incauti offerebantur.

24. Igitur Antonius, ubi noscere suos noscique poterat, alios pudore et probris, multos laude et hortatu, omnes spe promissisque accendens, cur resumpissent arma, Pannonicas legiones interrogabat: illos esse campos, in quibus
 5 abolere labem prioris ignominiae, ubi recipere gloriam possent. tum ad Moesicos conversus principes auctoresque belli ciebat: frustra minis et verbis provocatos Vitellianos, si manus eorum oculosque non tolerent. haec, ut quosque accesserat; plura ad tertianos, veterum recentiumque admo-
 10 nens, ut sub M. Antonio Parthos, sub Corbulone Armenios, nuper Sarmatas pepulissent. mox infensus praetorianis 'vos' inquit, 'nisi vincitis, pagani, quis alius imperator, quae castra alia excipient? illic signa armaque vestra sunt, et mors victis; nam ignominiam consumpsistis.' undique clamor, et
 15 orientem solem (ita in Suria mos est) tertiani salutavere.

25. Vagus inde an consilio ducis subditus rumor, advenisse Mucianum, exercitus in vicem salutasse. gradum in-

23, 4 e vacuo *Heracius* | disperso | 6 quintae *Lipsius*: quartae | 9 [tormentorum] *Nipperdey*, tormento *Ritter* | 14 iactu *Acidalius* | 24, 2 laudes *I m.* | 3 cur resumpissent *Lipsius*: currari sumpsissent (cur rursus sumpsissent *Ferretius*, curnam sumps. *Weissenborn*) | 7 frustra inisset | 11 infensus *Jo. Fr. Gronovius*: infensus | 14 ignominia | 25, 2 exercitūs

ferunt quasi recentibus auxiliis aucti, rariore iam Vitellianorum acie, ut quos nullo rectore suos quemque impetus vel pavor contraheret diduceretve. postquam impulsos sensit An-
 5 tonius, denso agmine obturbabat. laxati ordines abrumpuntur, nec restitui quivere inpedientibus vehiculis tormentisque. per limitem viae sparguntur festinatione consecrandi victores. eo notabilior caedes fuit, quia filius patrem interfecit. rem nominaque auctore Vipstano Messalla tradam. Iulius
 10 Mansuetus ex Hispania, Rapaci legioni additus, inpubem filium domi liquerat. is mox adultus, inter septimanos a Galba conscriptus, oblatum forte patrem et vulnere stratum dum semianimem scrutatur, adgnitus adgnoscensque et ex-
 15 sanguem amplexus, voce flebili precabatur platos patris matris, neve se ut parricidam aversarentur: publicum id facinus; et unum militem quotam civilium armorum partem? simul attollere corpus, aperire humum, supremo erga parentem officio fungi. advertere proximi, deinde plures: hinc per omnem aciem miraculum et questus et saevissimi belli ex-
 20 secretatio. nec eo segnius propinquos adfinis fratres trucidant spoliant: factum esse scelus loquuntur faciuntque.

26. Ut Cremonam venire, novum immensumque opus occurrit. Othoniano bello Germanicus miles moenibus Cremonensium castra sua, castris vallum circumiecerat eaque munimenta rursus auxerat. quorum adspectu haesere victores, incertis ducibus quid iuberent. incipere obpugnationem
 5 fesso per diem noctemque exercitu arduum et nullo iuxta subsidio anceps: sin Bedriacum redirent, intolerandus tam longi itineris labor, et victoria ad inritum revolvebatur: munire castra, id quoque propinquis hostibus formidolosum, ne dispersos et opus molientes subita eruptione turbarent. quae
 10 super cuncta terrebat ipsorum miles periculi quam morae patientior: quippe ingrata quae tuta, ex temeritate spes;

25, 5 diduceretve *Lipsius*: duceretve | impulsos *Bipontini*: pulsos (perculosos *Acidalius*) | 10 uipstano, v. ad c. 9 | 15 platos *m. I.*, placatos *corr. m. recentiore* | 21 trucidant *Jac. Gronovius*: trucidati (trucidatos *al.*) | 26, 6 fessos | 10 subite ruptione

omnisque caedes et vulnera et sanguis aviditate praedae pensabantur.

27. Huc inclinavit Antonius cingique vallum corona iussit. primo sagittis saxisque eminus certabant, maiore Flavianorum pernicie, in quos tela desuper librabantur; mox vallum portasque legionibus attribuit, ut discretus labor fortes ignarentur. proxima Bedriacensi viae tertiani septimanique sumpsere, dexteriora valli octava ac septima Claudiana; tertiadecumanos ad Brixianam portam impetus tulit. paulum inde morae, dum ex proximis agris ligones dolabras et alii falces scalasque convectant: tum elatis super capita scutis densa testudine succedunt. Romanae utrimque artes: pondera saxorum Vitelliani provolvunt, disiectam fluitantemque testudinem lanceis contisque scrutantur, donec soluta compage scutorum exsanguis aut laceros prosternerent multa cum strage. incesserat cunctatio, ni duces fesso militi et velut

28. Hormine id ingenium, ut Messalla tradit, an potior auctor sit C. Plinius, qui Antonium incusat, haud facile discreverim, nisi quod neque Antonius neque Hormus a fama vitae sua quamvis pessimo flagitio degeneravere. non iam sanguis neque vulnera morabantur, quin subruerent vallum quaterentque portas, innixi umeris et super iteratam testudinem scandentes prensarent hostium tela brachiaque. integri cum sauciis, semineces cum expirantibus volvuntur, varia pereuntium forma et omni imagine mortuum.

29. Acerrimum tertiae septimaeque legionum certamen; et dux Antonius cum delectis auxiliariis eodem incuberat. obstinatos inter se cum sustinere Vitelliani nequirent et superiacta tela de testudine laberentur, ipsam postremo ballistam in subeuntes propulere, quae ut ad praesens disiecit

27, 5 ipsi Ritter | 9 ex | et | ligones Rhenanus: legiones | 12 fluuitantemq; | 13 concitisque | compale 1 m. | 28, 1 traditā an potiora | 2 G. plinius | discrenerit 1 m. | 7 integris | 29, 4 de addidi | 5 disiecto bruitque

obruitque quos inciderat, ita pinnas ac summa valli ruina sua traxit; simul iuncta turris ictibus saxorum cessit, qua septimani dum nituntur cuneis, tertianus securibus gladiisque portam perfregit. primum inrupisse C. Volusium tertiae legionis militem inter omnes auctores constat. is in vallum egressus, deturbatis qui restiterant, conspicuus manu ac voce capta castra conclamavit; ceteri trepidis iam Vitellianis seque e vallo praecipitantibus perrupere. completur caede quantum inter castra murosque vacui fuit.

30. Ac rursus nova laborum facies: ardua urbis moenia, saxae turres, ferrati portarum obices, vibrans tela miles, frequens obstrictusque Vitellianis partibus Cremonensis populus, magna pars Italiae stato in eosdem dies mercatu congregata, quod defensoribus auxilium ob multitudinem, obpugnantibus incitamentum ob praedam erat. rapi ignes Antonius inferrique amoenissimis extra urbem aedificiis iubet, si damno rerum suarum Cremonenses ad mutandam fidem traherentur. propinqua muris tecta et altitudinem moenium egressa fortissimo quoque militum complet; illi trabibus tegulisque et facibus propugnatores deturbant.

31. Iam legiones in testudinem glomerabantur, et alii tela saxaque incutiebant, cum languescere paulatim Vitellianorum animi. ut quis ordine anteibat, cedere fortunae, ne Cremona quoque excisa nulla ultra venia omnisque ira victoris non in vulgus inops, sed in tribunos centurionesque, ubi pretium caedis erat, reverteretur. gregarius miles futuri socors et ignobilitate tutior perstabat: vagi per vias, in domibus abditi pacem ne tum quidem orabant, cum bellum possuissent. primores castrorum nomen atque imagines Vitellii amoliuntur; catenas Caecinae (nam etiam tunc vinctus erat) exsolvunt orantque, ut causae suae deprecator adsistat. asperrantem tumentemque lacrimis fatigant, extremum malorum, tot fortissimi viri proditoris opem invocantes; mox vela-

29, 6 quis Ernesti, in quos malebat Nipperdey | 8 dolabrisque Heinsius | 11 resisterant | 30, 4 mercatus | 31, 3 ante ibant | 4 excissa Heraeus | 6 verteretur Muretus | 8 potuissent 1 m.

menta et infulas pro muris ostentant. cum Antonius inhiberi
 15 tela iussisset, signa aquilasque extulere; maestum inermium
 agmen deiectis in terram oculis sequebatur. circumstiterant
 victores et primo ingerebant probra, intentabant ictus: mox,
 ut praebere ora contumeliis et posita omni ferocia cuncta
 victi patiebantur, subit recordatio illos esse, qui nuper Be-
 20 driaci victoriae temperassent. sed ubi Caecina praetexta
 lictoribusque insignis, dimota turba, consul incessit, exarsere
 victores: superbiam saevitiamque (adeo invisae scelera sunt),
 etiam perfidiam obiectabant. obstitit Antonius datisque de-
 fensoribus ad Vespasianum dimisit.

32. Plebs interim Cremonensium inter armatos conflicta-
 batur; nec procul caede aberant, cum precibus ducum miti-
 gatus est miles. et vocatos ad contionem Antonius adloqui-
 tur, magnifice victores, victos clementer, de Cremona in
 5 neutrum. exercitus praeter insitam praedandi cupidinem ve-
 tere odio ad excidium Cremonensium incubuit. iuisse par-
 tes Vitellianas Othonis quoque bello credebantur; mox tertia-
 decumanos ad extruendum amphitheatrum relictos, ut sunt
 procacia urbanae plebis ingenia, petulantibus iurgiis inluse-
 10 rant. auxit invidiam editum illic a Caecina gladiatorum spe-
 ctaculum eademque rursus belli sedes et praebiti in acie
 Vitellianis cibi, caesae quaedam feminae studio partium ad
 proelium progressae; tempus quoque mercatus ditem alioqui
 coloniam maiore opum specie complebat. ceteri duces in ob-
 15 scuro: Antonium fortuna famaue omnium oculis exposuerat.
 is balineas abluendo cruori propere petit. excepta vox est,
 cum teporem incusaret, statim futurum ut incalescerent: ver-
 nile dictum omnem invidiam in eum vertit, tamquam signum
 incendendae Cremonae dedisset, quae iam flagrabat.

33. Quadraginta armatorum milia inrupere, calorum
 lixarumque amplior numerus et in libidinem ac saevitiam cor-
 ruptior. non dignitas, non aetas protegebat, quo minus stu-
 pra caedibus, caedes stupris miscerentur. grandaevos senes,

31, 19 subiit *Nipperdey* | 32, 14 maiorem (maiorum *al.*) |
 16 petiit *Nipperdey* | 17 inalescerent

exacta aetate feminas, viles ad praedam, in ludibrium trahe- 5
 bant: ubi adulta virgo aut quis forma conspicuus incidisset,
 vi manibusque rapientium divulsus ipsos postremo direpto-
 res in mutuam perniciem agebat. dum pecuniam vel gravia
 auro templorum dona sibi quisque trahunt, maiore aliorum
 vi truncabantur. quidam obvia aspernati verberibus tormen- 10
 tisque minorum abdita scrutari, defossa eruere: faces in
 manibus, quas, ubi praedam egresserant, in vacuas domos et
 inania templa per lasciviam iaculabantur; utque exercitu va-
 rio linguis moribus, cui cives socii externi interessent, di-
 versae cupidines et aliud cuique fas nec quicquam illicitum. 15
 per quadriduum Cremona suffecit. cum omnia sacra profana-
 que in ignem considerent, solum Mestis templum stetit ante
 moenia, loco seu numine defensum.

34. Hic exitus Cremonae anno ducesimo octogesimo
 sexto a primordio sui. condita erat Ti. Sempronio P. Cor-
 nelio consulibus, ingruente in Italiam Annibale, propugnacu-
 lum adversus Gallos trans Padum agentes et si qua alia vis
 per Alpes rueret. igitur numero colonorum, opportunitate 5
 fluminum, ubere agri, adnexu conubiisque gentium adolevit
 floruitque, bellis externis intacta, civilibus infelix. Antonius
 pudore flagitii, crebrescente invidia, edixit ne quis Cremon-
 nensem captivum detineret. inritamque praedam militibus
 effecerat consensus Italiae, emptionem talium mancipiorum 10
 aspernantis: occidi coepere; quod ubi enotuit, a propinquis
 adfinibusque occulte redemptabantur. mox rediit Cremonam
 reliquus populus: reposita fora templaque magnificentia mun-
 nicipum; et Vespasianus hortabatur.

35. Ceterum adsidere sepultrae urbis ruinis noxia tabo
 humus haud diu permisit. ad tertium lapidem progressi va-

33, 10 obtruncabantur *Heinsius*, trucidabantur *Ernesti* | ob-
 uia | 11 domorum (*immo domuum*) *Ursinus* | 14 inessent *Ernesti*
 | 17 ignem (*vel ignes coll. Verg. Aen. 2, 624. Stat. Theb. 3,*
285) *Heinsius*: igne | 34, 1 cremonā | 2 Ti. *Lipsius*: .T. | P.
 nos: et (*contrario vitio abiit XI, 13 et Largo in P. largo* | 5
 irrueret *al.* | 11 aspernantes | 13 munificentia *al. at cf. He-*
raeus | 35, 1 adsideres *epulidae*

gos paventesque Vitellianos, sua quemque apud signa, componunt; et victae legiones, ne manente adhuc civili bello ambiguerent, per Illyricum dispersae. in Britanniam inde et Hispanias nuntios famamque, in Galliam Iulium Calenum tribunum, in Germaniam Alpinum Montanum praefectum cohortis, quod hic Trevir, Calenus Aeduus, uterque Vitelliani fuerant, ostentui misere. simul transitus Alpium praesidiis occupati, suspecta Germania, tamquam in auxilium Vitellii adtingeretur.

36. At Vitellius profecto Caecina, cum Fabium Valentem paucis post diebus ad bellum impulisset, curis luxum obtendebat: non parare arma, non adloquio exercitioque militem firmare, non in ore vulgi agere, sed umbraculis hortorum abditus, ut ignava animalia, quibus si cibum suggeras, iacent torpentque, praeterita instantia futura pari oblivione dimiserat. atque illum in nemore Aricino desidem et marcentem proditio Lucilii Bassi ac defectio classis Ravennatis percudit; nec multo post de Caecina adfertur mixtus gaudio dolor, et descivisse et ab exercitu vinctum. plus apud socordem animi laetitia quam cura valuit. multa cum exultatione in urbem reiectus frequenti contione pietatem militum laudibus cumulat; Publilium Sabinum praetorii praefectum ob amicitiam Caecinae vinciri iubet, substituto in locum eius Alfeno Varo.

37. Mox senatum composita in magnificentiam oratione adlocutus, exquisitis patrum adulationibus attollitur. initium atrocis in Caecinam sententiae a L. Vitellio factum; dein ceteri composita indignatione, quod consul rem publicam, dux imperatorem, tantis opibus tot honoribus cumulatus amicum prodidisset, velut pro Vitellio conquerentes, suum dolorem proferebant. nulla in oratione cuiusquam erga Flavianos duces obrectatio: errorem imprudentiamque exercituum culpantes, Vespasiani nomen suspensi et vitabundi circumibant, nec defuit qui unum consulatus diem (is enim in locum Caecinae supererat) magno cum inrisu tribuentis accipientisque

35, 4 ambiguae | 7 Alpinum *Puteolanus* | 36, 4 firmaret | 5 suggerant *1 m.* | 13 Publilium nos: *plubilium*

eblandiretur. pridie kalendas Novembris Rosius Regulus iniit eiuravitque. adnotabant periti numquam antea non abrogato magistratu neque lege lata alium subfectum; nam consul uno die et ante fuerat Caninius Rebilus C. Caesare dictatore, cum belli civilis praemia festinarentur.

38. Nota per eos dies Iunii Blaesi mors et famosa fuit, de qua sic accepimus. gravi corporis morbo aeger Vitellius Servilianis hortis turrim vicino sitam concludere per noctem crebris luminibus animadvertit. sciscitanti causam apud Caecinam Tuscum epulari multos, praecipuum honore Iunium Blaesum nuntiatur; cetera in maius, de apparatu et solutis in lasciviam animis. nec defuere qui ipsum Tuscum et alios, sed criminosius Blaesum incusarent, quod aegro principe laetos dies ageret. ubi asperatum Vitellium et posse Blaesum perverti satis patuit iis, qui principum offensas acriter speculantur, datae L. Vitellio delationis partes. ille infensus Blaeso aemulatione prava, quod eum omni dedecore maculosum egregia fama anteibat, cubiculum imperatoris reserat, filium eius sinu complexus et genibus accidens. causam confusionis quaerenti, non se proprio metu nec sui anxium, sed pro fratre, pro liberis fratris preces lacrimasque attulisse. frustra Vespasianum timeri, quem tot Germanicae legiones, tot provinciae virtute ac fide, tantum denique terrarum ac maris inmensis spatiis arceat: in urbe ac sinu cavendum hostem, Iunios Antoniosque avos iactantem, qui se stirpe imperatoria comem ac magnificentum militibus ostendet. versas illuc omnium mentes, dum Vitellius amicorum inimicorumque neglegens fovet aemulum principis labores e convivio prospectantem. reddendam pro intempestiva laetitia maestam et funebrem noctem, qua sciat et sentiat vivere Vitellium et imperare et, si quid fato accidat, filium habere.

39. Trepidanti inter scelus metumque, ne dilata Blaesi mors maturam perniciem, palam iussa atrocem invidiam fer-

37, 12 blandiretur, *em. Rhenanus* | 15 Rebilus *idem*: *rebitus* | 38, 3 in vicino *Muretus, v. ad H. 3, 19* | 8 criminosiū | 24 reddenda | 25 imperaret

ret, placuit veneno grassari; addidit facinori fidem notabili gaudio, Blaesum visendo. quin et audita est saevissima Vitellii vox, qua se (ipsa enim verba referam) pavisse oculis spectata inimici morte iactavit. Blaeso super claritatem natalium et elegantiam morum fidei obstinatio fuit. integris quoque rebus a Caecina et primoribus partium iam Vitellium asperrantibus ambitus abnuere perseveravit. sanctus, inturbidus, nullius repentini honoris, adeo non principatus appetens, parum effugerat, ne dignus crederetur.

40. Fabius interim Valens multo ac molli concubinarum spadonumque agmine segnius quam ad bellum incedens, proditam a Lucilio Basso Ravennatem classem pernicious nuntiis accepit. et si coeptum iter properasset, nutantem Caecinam praevire aut ante discrimen pugnae adsequi legiones potuisset; nec deerant qui monerent, ut cum fidissimis per occultos tramites vitata Ravenna Hostilium Cremonamve pergeret. aliis placebat accitis ex urbe praetoriis cohortibus valida manu perrumpere: ipse inutili cunctatione agendi tempora consultando consumpsit; mox utrumque consilium asperrantibus, quod inter ancipitia deterrimum est, dum media sequitur, nec ausus est satis nec providit.

41. Missis ad Vitellium litteris auxilium postulat. venere tres cohortes cum ala Britannica, neque ad fallendum aptus numerus neque ad penetrandum. sed Valens ne in tanto quidem discrimine infamia caruit, quo minus rapere illicitas voluptates adulteriisque ac stupris polluere hospitum domus crederetur: aderant vis et pecunia et ruentis fortunae novissima libido. adventu demum peditum equitumque pravitas consilii patuit, quia nec vadere per hostes tam parva manu poterat, etiam si fidissima foret, nec integram fidem attulerant; pudor tamen et praesentis ducis reverentia morabatur, haud diurna vincla apud pavidos periculorum et decoris securos. eo metu cohortes Ariminum praemittit,

39, 3 grassari | notabili *Faërnus*: nobili | 4 L. Vitellii Ritter | 7 fides obstinata v. l. in marg. | 41, 10 reverentia 1 m. | 11 pavidos *Faërnus*: avidos | 12 eo metu et paucis... comitantibus cohortes, in qua codicis lectione verba paucis... comi-

alam tueri terga iubet: ipse paucis, quos adversa non mutaverant, comitantibus flexit in Umbriam atque inde Etruriam, ubi cognito pugnae Cremonensis eventu non ignavum et, si provenisset, atrox consilium iniit, ut arreptis navibus in quamcumque partem Narbonensis provinciae egressus Gallias et exercitus et Germaniae gentes novumque bellum cieret.

42. Digresso Valente trepidos, qui Ariminum tenebant, Cornelius Fuscus, admoto exercitu et missis per proxima litorum Liburnicis, terra marique circumvenit: occupantur plana Umbriae et qua Picenus ager Hadria adluitur, omnisque Italia inter Vespasianum ac Vitellium Appennini iugis dividebatur. Fabius Valens e sinu Pisano segnitia maris aut adversante vento portum Herculis Monoeci depellitur. haud procul inde agebat Marius Maturus Alpium maritimarum procurator, fidus Vitellio, cuius sacramentum cunctis circa hostilibus nondum exuerat. is Valentem comiter exceptum, ne Galliam Narbonensem temere ingrederetur, monendo terruit; simul ceterorum fides metu infracta.

43. Namque circumiectas civitates procurator Valerius Paulinus, strenuus militiae et Vespasiano ante fortunam amicus, in verba eius adegerat; concitisque omnibus, qui ex auctoritate a Vitellio bellum sponte sumebant, ForoIuliensem coloniam, claustra maris, praesidio tuebatur, eo gravior auctor, quod Paulino patria Forum Iuli et honos apud praetorianos, quorum quondam tribunus fuerat, ipsique pagani favore municipali et futurae potentiae spe iuvare partes adnitebantur. quae ut paratu firma et aucta rumore apud varios Vitellianorum animos increbuerent, Fabius Valens cum quatuor speculatoribus et tribus amicis, totidem centurionibus, ad naves regreditur; Maturus ceterisque remanere et in verba Vespasiani adigi volentibus fuit. ceterum ut mare tutius Va-

tantibus ante flexit pertinere *Acidalius intellexit*, quibus in alienum locum translatis et post eo metu additum est | 41, 15 eventum | 42, 2 proximas 1 m. | 3 occupatur | 5 appenninis, em. Puteolanus | 12 intracta | 43, 1 valerios | 10 ut *Jacob*: vi (ubi al.) cf. infra ad 56, 4 | 12 Maturus *Agricola*: maturae

lenti quam litora aut urbes, ita futuri ambiguus et magis quid vitaret quam cui fideret certus, adversa tempestate Stoechas Massiliensium insulas defertur. ibi eum missae a Paulino Liburnicae oppressere.

44. Capto Valente cuncta ad victoris opes conversa, initio per Hispaniam a prima Adiutrice legione orto, quae memoria Othonis infensa Vitellio decumam quoque ac sextam traxit. nec Galliae cunctabantur. at Britanniam inclinatus erga Vespasianum favor, quod illic secundae legioni a Claudio praepositus et bello clarus egerat, non sine motu adiunxit ceterarum, in quibus plerique centuriones ac milites a Vitellio provecti expertum iam principem anxii mutabant.

45. Ea discordia et crebris belli civilis rumoribus Britannii sustulere animos auctore Venutio, qui super insitam ferociam et Romani nominis odium propriis in Cartimandua reginam stimulis accendebatur. Cartimandua Brigantibus imperitabat, pollens nobilitate; et auxerat potentiam, postquam capto per dolum rege Carataco instruxisse triumphum Claudii Caesaris videbatur. inde opes et rerum secundarum luxus: spreto Venutio (is fuit maritus) armigerum eius Vellocatum in matrimonium regnumque accepit. concussa statim flagitio domus: pro marito studia civitatis, pro adultero libido reginae et saevitia. igitur Venutius accitis auxiliis, simul ipsorum Brigantum defectione in extremum discrimen Cartimandua adduxit. tum petita a Romanis praesidia. et cohortes alaeque nostrae variis proeliis, exemere tamen periculo reginam; regnum Venutio, bellum nobis relictum.

46. Turbata per eosdem dies Germania, et socordia ducum, seditione legionum, externa vi, perfidia sociali prope adflita Romana res. id bellum cum causis et eventibus (etenim longius provectum est) mox memorabimus. mota et Dacorum gens numquam fida, tunc sine metu, abducto e

43, 16 defertur *Ernesti*: adfertur | 44, 2 hispania adprima | 4 at *Noite*: et | 5 inclinatus *H. Schütz*: inditus (vetus *Haase*, insitus *Ernesti*) | legionis 1 m. | 45, 2 Venutio *Bipontini*: venusio et sic deinceps | 3 cartis manduam | 46, 3 romanus

Moesia exercitu. sed prima rerum quieti speculabantur: ubi flagrare Italiam bello, cuncta in vicem hostilia acceperere, expugnatis cohortium alarumque hibernis utraque Danuvii ripa potiebantur. iamque castra legionum excindere parabant, ni Mucianus sextam legionem opposuisset, Cremonensis victoriae gnarus, ac ne externa moles utrimque ingrueret, si Dacus Germanusque diversi inrupissent. adfuit, ut saepe alias, fortuna populi Romani, quae Mucianum viresque Orientis illuc tulit, et quod Cremonae interim transegimus. Fonteius Agrippa ex Asia (pro consule eam provinciam annuo imperio tenuerat) Moesiae praepositus est, additis copiis e Vitelliano exercitu, quem spargi per provincias et externo bello inligari pars consilii pacisque erat.

47. Nec ceterae nationes silebant. subita per Pontum arma barbarum mancipium, regiae quondam classis praefectus, moverat. is fuit Anicetus Polemonis libertus, praepotens olim, et postquam regnum in formam provinciae verterat, mutationis inpatiens. igitur Vitellii nomine adscitis gentibus, quae Pontum adcolunt, corrupto in spem rapinarum egentissimo quoque, haud temnendae manus ductor, Trapezuntum vetusta fama civitatem, a Graecis in extremo Ponticae orae conditam, subitus inrupit. caesa ibi cohors, regium auxilium olim; mox donati civitate Romana signa armaque in nostrum modum, desidiam licentiamque Graecorum retinebant. classi quoque faces intulit, vacuo mari eludens, quia lectissimas Liburnicarum omnemque militem Mucianus Byzantium adegerat: quin et barbari contemptim vagabantur, fabricatis repente navibus. camaras vocant artis lateribus latam alvum sine vinculo aeris aut ferri conexam; et tumido mari, prout fluctus attollitur, summa navium tabulis augent, donec in modum tecti claudantur. sic inter undas volvuntur, pari

46, 12 saepelias 1 m. | 16 copis | 47, 2 quodam 1 m. | 3 libertus prepotens libertus | 8 mama, sed f. *suprascr.* | 12 classi *Rhenanus*: classis | 13 lectissima | 14 contempti | 15 navibus (camaras vocant) artis lateribus, lata alvo .. connexa *Lipsius* | altis lateribus *Nipperdey*

utrimque prora et mutabili remigio, quando hinc vel illinc
 20 appellere indiscretum et innoxium est.

48. Advertit ea res Vespasiani animum, ut vexillarios e
 legionibus ducemque Viridium Geminum spectatae militiae
 deligeret. ille inconpositum et praedae cupidine vagum ho-
 stem adortus coëgit in naves; effectisque raptim Liburnicis
 5 adsequitur Anicetum in ostio fluminis Chobi, tutum sub Se-
 dochezorum regis auxilio, quem pecunia donisque ad socie-
 tatem perpulerat. ac primo rex minis armisque supplicem
 tueri: postquam merces proditionis aut bellum ostendebatur,
 fluxa, ut est barbaris, fide pactus Aniceti exitium perfugas
 10 tradidit, belloque servili finis inpositus.

Laetum ea victoria Vespasianum, cunctis super vota flu-
 entibus, Cremonensis proelii nuntius in Aegypto adsequitur.
 eo properantius Alexandriam perguit, ut fracto Vitellii exer-
 citu urbem Italiamque externae opis indigam fame urgueret.
 15 namque et Africam, eodem latere sitam, terra marique inva-
 dere parabat, clausis annonae subsidiis inopiam ac discor-
 diam hosti facturus.

49. Dum hac totius orbis nutatione fortuna imperii trans-
 it, Primus Antonius nequaquam pari innocentia post Cre-
 monam agebat, satis factum bello ratus et cetera ex facili,
 seu felicitas in tali ingenio avaritiam superbiam ceteraque
 5 occulta mala patefecit. ut captam Italiam persultare, ut suas
 legiones colere; omnibus dictis factisque viam sibi ad poten-
 tiam struere. utque licentia militem inbueret, interfectorum
 centurionum ordines legionibus offerebat. eo suffragio turbi-
 dissimus quisque delecti; nec miles in arbitrio ducum, sed
 10 duces militari violentia trahebantur. quae seditiosa et cor-
 ruptendae disciplinae mox in praedam vertebat, nihil ad-
 ventantem Mucianum veritus, quod exitiosius erat quam Ve-
 spasianum sprevisse.

50. Ceterum propinqua hieme et umentibus Pado cam-

47, 20 appellare | 48, 5 Chobi *Colerus*: cohibi | 11 supra
Wölflin | 14 urbemque] Italiam ante urbem *Ritter* *supplevit*,
 post urbem *Heraeus* (urbem quoque *al.*) | 49, 1 dum ac | 6
 viam *Lipsius*: uim

pis expeditum agmen incedere. signa aquilaeque victricium
 legionum, milites vulneribus aut aetate graves, plerique etiam
 integri Veronae relictis: sufficere cohortes alaeque et e legio-
 nibus lecti profligato iam bello videbantur. undecuma legio 5
 sese adiunxerat, initio cunctata, sed prosperis rebus anxia
 quod defuisset; sex milia Delmatarum, recens dilectus, comi-
 tabantur; ducebat Pompeius Silvanus consularis; vis consi-
 liorum penes Annium Bassum legionis legatum. is Silvanum
 socordem bello et dies rerum verbis terentem specie obse- 10
 qui regebat *et ad* omnia, quae agenda forent, quieta cum
 industria aderat. ad has copias e classicis Ravennatibus,
 legionariam militiam poscentibus, optimus quisque adsciti:
 classem Delmatae supplevere. exercitus ducesque ad Fanum
 Fortunae iter sistunt, de summa rerum cunctantes, quod mo- 15
 tas ex urbe praetorias cohortes audierant et teneri praesi-
 diis Appenninum rebantur; et ipsos in regione bello attrita
 inopia et seditiosae militum voces terrebant, clavarium [do-
 nativi nomen est] flagitantium. nec pecuniam aut frumentum
 providerant, et festinatio atque aviditas praepediebant, dum 20
 quae accipi poterant rapiuntur.

51. Celeberrimos auctores habeo, tantam victoribus ad-
 versus fas nefasque inreverentiam fuisse, ut gregarius eques
 occisum a se proxima acie fratrem professus praemium a
 ducibus petierit. nec illis aut honorare eam caedem ius homi-
 num aut ulcisci ratio belli permittebat. distulerant tamquam 5
 maiora meritum, quam quae statim exsolverentur; nec quic-
 quam ultra traditur. ceterum et prioribus civium bellis par-
 scelus inciderat. nam proelio, quo apud Ianiculum adversus
 Cinnam pugnatum est, Pompeianus miles fratrem suum, dein
 cognito facinore se ipsum interfecit, ut Sisenna memorat: 10
 tanto acrior apud maiores, sicut virtutibus gloria, ita flagitiis
 paenitentia fuit. sed haec aliaque ex vetere memoria petita,

50, 11 *et ad omnia nos*: omniaque (ad omniaque *Puteo-*
lanus) | 15 cunctates | 17 regione *Faërnus*: legione | 18 [dona-
 tivi nomen est] *Castalio* | 51, 5 distulerunt *Faërnus* | 6 quam
 quae *Puteolanus*: quamquã | 10 ipse *Ruperti* | 11 flagitii *al.*

quotiens res locusque exempla recti aut solacia mali poscet, haud absurde memorabimus.

52. Antonio ducibusque partium praemitti equites omnemque Umbriam explorari placuit, si qua Appennini iuga clementius adirentur: acciri aquilas signaque et quidquid Veronae militum foret, Padumque et mare com meatibus compleri. 5 erant inter duces qui neccerent moras: quippe nimius iam Antonius, et certiora ex Muciano sperabantur. namque Mucianus tam celeri victoria anxius, et ni praesens urbe poteretur, expertem se belli gloriaeque ratus, ad Primum et Varum media scriptitabat, instandum coeptis aut rursus cunctandi 10 utilitates edisserens atque ita compositus, ut ex eventu rerum adversa abnueret vel prospera adgnosceret. Plotium Griphum, nuper a Vespasiano in senatorium ordinem adscitum ac legioni praepositum, ceterosque sibi fidos apertius monuit, hique omnes de festinatione Primi ac Vari sinistre et 15 Muciano volentia rescripsere. quibus epistulis Vespasiano missis effecerat, ut non pro spe Antonii consilia factaque eius aestimarentur.

53. Aegre id pati Antonius et culpam in Mucianum conferre, cuius criminationibus evluissent pericula sua; nec sermonibus temperabat, immodicus lingua et obsequii insolens. litteras ad Vespasianum composuit iactantius quam ad principem, nec sine occulta in Mucianum insectatione: se Pannonicas legiones in arma egisse; suis stimulis excitos Moesiae duces, sua constantia perruptas Alpes, occupatam Italiam, intersaepta Germanorum Raetorumque auxilia. quod discordes dispersasque Vitellii legiones equestri procella, 10 mox peditum vi per diem noctemque fudisset, id pulcherrimum et sui operis. casum Cremonae bello inputandum: maiore damno, plurium urbium excidiis veteres civium discordias rei publicae stetisse. non se nuntiis neque epistulis, sed manu et armis imperatori suo militare; neque officere gloriae 15 eorum, qui Daciam interim composuerint: illis Moesiae pacem,

52, 7 potiretur | 10 ex uentu | 12 adscitum *Ritter*: additum | 53, 3 linguae | 4 littera | 11 bellū 1 m. | 15 Daciam *Sirker*: asiam (alia *Ritter*) cf. c. 46

sibi salutem securitatemque Italiae cordi fuisse; suis exhortationibus Gallias Hispaniasque, validissimam terrarum partem, ad Vespasianum conversas. sed cecidisse in inritum labores, si praemia periculorum soli adsequantur qui periculis non adfuerint. nec fefellere ea Mucianum; inde graves similitates, quas Antonius simplicius, Mucianus callide eoque in- 20 placabilius nutriebat.

54. At Vitellius fractis apud Cremonam rebus nuntios cladis occultans stulta dissimulatione remedia potius malorum quam mala differebat. quippe confitenti consultantique supererant spes viresque: cum e contrario laeta omnia fingeret, falsis ingravescebat. mirum apud ipsum de bello silentium; prohibiti per civitatem sermones, eoque plures ac, si liceret, vere narraturi, quia vetabantur, atrociora vulgaverant. nec duces hostium augendae famae deerant, captos Vitellii exploratores circumductosque, ut robora victoris exercitus noscerent, remittendo; quos omnis Vitellius secreto percon- 10 tatus interfici iussit. notabili constantia centurio Iulius Agrestis post multos sermones, quibus Vitellium ad virtutem frustra accendebat, perpulit, ut ad vires hostium spectandas quaeque apud Cremonam acta forent ipse mitteretur. nec exploratione occulta fallere Antonium temptavit, sed mandata imperatoris 15 suumque animum professus, ut cuncta viseret postulat. missi qui locum proelii, Cremonae vestigia, captas legiones ostenderent. Agrestis ad Vitellium remeavit abnuentique vera esse, quae adferret, atque ultro corruptum arguenti 'quando quidem' inquit 'magno documento opus est, nec alius iam 20 tibi aut vitae aut mortis meae usus, dabo cui credas.' atque ita digressus voluntaria morte dicta firmavit. quidam iussu Vitellii interfectum, de fide constantiaque eadem tradidere.

55. Vitellius ut e somno excitus Iulium Priscum et Alfenum Varum cum quattuordecim praetoriis cohortibus et omnibus equitum alis obsidere Appenninum iubet; secuta e classicis legio. tot milia armatorum, lecta equis virisque, si

54, 5 ingravescebant (*sc. mala*) *Ernesti* | 18 adgrestis | 55, 2 tredecim malebat *Nipperdey coll. H. 2, 73. 3, 78.*

5 dux alius foret, inferendo quoque bello satis pollebant. ceterae cohortes ad tuendam urbem L. Vitellio fratri datae: ipse nihil e solito luxu remittens et diffidentia properus festinare comitia, quibus consules in multos annos destinabat; foedera sociis, Latium externis dilargiri; his tributa dimittere, alios
10 immunitatibus iuvare; denique nulla in posterum cura lacere imperium. sed vulgus ad magnitudinem beneficiorum aderat, stultissimus quisque pecuniis mercabatur, apud sapientes cassa habebantur, quae neque dari neque accipi salve publica poterant. tandem flagitante exercitu, qui Mevaniam
15 insederat, magno senatorum agmine, quorum multos ambitione, plures formidine trahebat, in castra venit, incertus animi et infidis consiliis obnoxius.

56. Contionanti — prodigiosum dictu — tantum foedarum volucrum supervolitavit, ut nube atra diem obtenderent. accessit dirum omen, profugus altaribus taurus disiecto sacrificii apparatu, longe, nec ut feriri hostias mos est, confossus.
5 sed praecipuum ipse Vitellius ostentum erat, ignarus militiae, improvidus consilii, quis ordo agminis, quae cura explorandi, quantus urguendo trahendove bello modus, alios rogitans et ad omnis nuntios vultu quoque et incessu trepidus, dein temulentus. postremo taedio castrorum et audita defectione
10 Misenensis classis Romam revertit, recentissimum quodque vulnus pavens, summi discriminis incuriosus. nam cum transgredi Appenninum integro exercitus sui robore et fessos hieme atque inopia hostes adgredi in aperto foret, dum dispergit vires, acerrimum militem et usque in extrema obstinatum trucidandum capiendumque tradidit, peritissimis centurionum dissentientibus et, si consulerentur, vera dicturis.
15 arcuere eos intimi amicorum Vitellii, ita formati principis auribus, ut aspere quae utilia, nec quicquam nisi iucundum et laesurum acciperet.

55, 9 ternis | remittere *nescio quis* | 12 haberat (*hiabat Jo. Fr. Gronovius*) | 56, 4 ut *Fr. Schneider*: *ui* (*ubi al., cui Schramm*) | 6 consiliis | 8 denique *Heraeus* | 10 recentissim; (*Im.*) quoque | 11 summis | 13 dispergunt *Nipperdey* | 16 sentientibus *idem malebat* | 17 arcuere *Lipsius*: arguere | 18 aspera, *em. Bipontini* | 19 acciperent *Faërnus*

57. Sed classem Misenensem (tantum civilibus discordiis etiam singulorum audacia valet) Claudius Faventinus centurio per ignominiam a Galba dimissus ad defectionem traxit, fictis Vespasiani epistulis pretium prodicionis ostentans. praecerat classi Claudius Apollinaris, neque fidei constans neque strenuus in perfidia; et Apinius Tiro praetura functus ac tum forte Minturnis agens duces se defectoribus obtulit. a quibus municipia coloniaeque impulsae, praecipuo Puteolanorum in Vespasianum studio, contra Capua Vitellio fida, municipalem aemulationem bellis civilibus miscebant. Vitellius Claudium
10 Iulianum (is nuper classem Misenensem molli imperio rexerat) permulcendis militum animis delegit; data in auxilium urbana cohors et gladiatores, quibus Iulianus praecerat. ut conlata utrimque castra, haud magna cunctatione Iuliano in partes Vespasiani transgresso, Tarracinam occupare, moenibus
15 situque magis quam ipsorum ingenio tutam.

58. Quae ubi Vitellio cognita, parte copiarum Narniae cum praefectis praetorii relicta L. Vitellium fratrem cum sex cohortibus et quingentis equitibus ingruenti per Campaniam bello opposuit. ipse aeger animi studiis militum et clamoribus populi arma poscentis refovebatur, dum vulgus ignavum
5 et nihil ultra verba ausurum falsa specie exercitum et legiones appellat. hortantibus libertis (nam amicorum eius quanto quis clarior, minus fidus) vocari tribus iubet, dantes nomina sacramento adigit. superfluenta multitudo curam dilectus in consules partitur; servorum numerum et pondus argenti
10 senatoribus indicit. equites Romani obtulere operam pecuniasque, etiam libertinis idem munus ultro flagitantibus. ea simulatio officii a metu profecta verterat in favorem; ac plerique haud perinde Vitellium quam casum locumque principatus miserabantur. nec deerat ipse vultu voce lacrimis
15 misericordiam elicere, largus promissis, et quae natura trepidantium est, inmodicus. quin et Caesarem se dici voluit, aspernatus antea, sed tunc superstitione nominis, et quia in

58, 2 praetoriis *1 m.* | 8 dante (*dantem Jacob*) | 14 proinde

metu consilia prudentium et vulgi rumor iuxta audiuntur.
 20 ceterum ut omnia inconsulti impetus coepta initiis valida
 spatio languescunt, dilabi paulatim senatores equitesque,
 primo cunctanter et ubi ipse non aderat, mox contemptim et
 sine discrimine, donec Vitellius pudore inriti conatus quae
 non dabantur remisit.

59. Ut terrorem Italiae possessa Mevania ac velut renatum
 ex integro bellum intulerat, ita haud dubium erga Flavianas
 partes studium tam pavidus Vitellii discessus addidit.
 erectus Samnis Paelignusque et Marsi aemulatione, quod Campania
 5 praevenisset, ut in novo obsequio ad cuncta belli munia
 acres erant. sed foeda hieme per transitum Appennini
 conflictatus exercitus, et vix quieto agmine nives eluctantibus
 patuit, quantum discriminis adeundum foret, ni Vitellium
 retro fortuna vertisset, quae Flavianis ducibus non minus
 10 saepe quam ratio adfuit. obvium illic Petilium Cerialem habuere,
 agresti cultu et notitia locorum custodias Vitellii elapsum.
 propinqua adfinitas Ceriali cum Vespasiano, nec ipse inglorius
 militiae, eoque inter duces adsumptus est. Flavio quoque Sabino
 ac Domitiano patuisse effugium multi tradidere; et missi ab
 15 Antonio nuntii per varias fallendi artes penetrabant, locum
 ac praesidium monstrantes. Sabinus inhabilem labori et audaciae
 valetudinem causabatur: Domitiano aderat animus, sed custodes
 a Vitellio additi, quamquam se socios fugae promitterent,
 tamquam insidiantes 20 timebantur. atque ipse Vitellius respectu
 suarum necessitudinum nihil in Domitianum atrox parabat.

60. Duces partium ut Carsulas venere, paucos ad requiem
 dies sumunt, donec aquilae signaque legionum adsequerentur.
 et locus ipse castrorum placebat, late prospectans, tuto copiarum
 adgestu, florentissimis pone tergum municipiis; 5 simul conloquia
 cum Vitellianis decem milium spatio distantibus et proditione
 sperabatur. aegre id pati miles et victoriam malle quam pacem;
 ne suas quidem legiones opperiebantur,

58, 21 se senectores | 22 contemptim et sine *Pichena*: contempti mesti ne | 59, 4 aelignusque *1 m.* (non eliginusque) | 13 flaviano | 20 respectu uarū

ut praedae quam periculorum socias. vocatos ad contionem
 Antonius docuit esse adhuc Vitellio vires, ambiguas, si deliberarent,
 acres, si desperassent. initia bellorum civilium 10 fortunae
 permittenda: victoriam consiliis et ratione perfici. iam Misenensem
 classem et pulcherrimam Campaniae oram descivisse, nec plus e
 toto terrarum orbe reliquum Vitellio quam quod inter Tarracinam
 Narniamque iaceat. satis gloriae proelio Cremonensi partum
 et exitio Cremonae nimium invidiae: ne concupiscerent Romam
 15 capere potius quam servare. maiora illis praemia et multo maximum
 decus, si incolumitatem senatui populoque Romano sine sanguine
 quaeissent. his ac talibus mitigati animi.

61. Nec multo post legiones venere. et terrore famaue aucti
 exercitus Vitellianae cohortes nutabant, nullo in bellum adhortante,
 multis ad transitionem, qui suas centurias turmasque tradere,
 donum victori et sibi in posterum gratiam, certabant. per eos
 cognitum est Interamnam proximis campis 5 praesidio quadringentorum
 equitum teneri. missus extemplo Varus cum expedita manu
 paucos repugnantium interfecit; plures abiectis armis veniam
 petivere. quidam in castra refugi cuncta formidine implebant,
 augendo rumoribus virtutem copiasque hostium, quo amissi
 praesidii dedecus lenirent. 10 nec ulla apud Vitellianos flagitii
 poena, et praemiis defectorum versa fides ac reliquum perfidiae
 certamen. crebra transfugia tribunorum centurionumque;
 nam gregarius miles indueratur pro Vitellio, donec Priscus et
 Alfenus desertis castris ad Vitellium regressi pudore proditionis
 15 cunctos exsolverent.

62. Isdem diebus Fabius Valens Urbini in custodia interficitur.
 caput eius Vitellianis cohortibus ostentatum, ne quam ultra
 spem foverent; nam pervasisse in Germanias Valentem et
 veteres illic novosque exercitus ciere credebant: visa caede
 in desperationem versi. et Flavianus exercitus immane quantum
 5 aucto animo exitium Valentis ut finem belli accepit. natus
 erat Valens Anagninae equestri familia, procax moribus

60, 11 perfici *Lipsius*: profici | 12 capinae | 16 ne] nec | 17 malor | 61, 2 nuntiabant | 12 versa *Freinsheim*: uerba | 62, 6 aucto *add. Haase*, animo auctus *Acidalius*

neque absurdus ingenio, *ni* famam urbanitatis per lasciviam peteret. ludicro Iuvenalium sub Nerone velut ex necessitate, mox sponte mimos actitavit, scite magis quam probe. legatus legionis et fovit Verginium et infamavit; Fonteium Capitonem corruptum, seu quia corrumpere nequiverat, interfecit: Galbae proditor, Vitellio fidus et aliorum perfidia inlustratus.

63. Abrupta undique spe Vitellianus miles transiturus in partes, id quoque non sine decore, sed sub signis vexillisque in subiectos Narniae campos descendere. Flavianus exercitus, ut ad proelium intentus ornatusque, densis circa viam ordinibus adstiterat. accepti in medium Vitelliani, et circumdatos Primus Antonius clementer adloquitur: pars Narniae, pars Interamnae subsistere iussi. relictas simul e victricibus legiones, neque quiescentibus graves et adversus contumaciam validas. non omisere per eos dies Primus ac Varus crebris nuntiis salutem et pecuniam et secreta Campaniae offerre Vitellio, si positis armis seque ac liberos suos Vespasiano permisisset. in eundem modum et Mucianus composuit epistulas; quibus plerumque fidere Vitellius ac de numero servorum, electione litorum loqui. tanta torpedo invaserat animum, ut, si principem eum fuisse ceteri non meminissent, ipse oblivisceretur.

64. At primores civitatis Flavium Sabinum praefectum urbis secretis sermonibus incitabant, victoriae famaеque partem capesseret: esse illi proprium militem cohortium urbanarum, nec defuturas vigilum cohortes, servitia ipsorum, fortunam partium, et omnia prona victoribus: ne Antonio Varoque de gloria concederet. paucas Vitellio cohortes et maestis undique nuntiis trepidas; populi mobilem animum et, si ducem se praeuisset, easdem illas adulationes pro Vespasiano fore; ipsum Vitellium ne prosperis quidem parem, adeo ruentibus debilitatum. gratiam patrati belli penes eum,

62, 8 *ni* .. peteret nos: peteret (petere *al.*, cum .. peteret *coni. Nypperdey*) | 9 Iuvenalium *Lipsius*: iuvenum | 63, 2 idque *Acidalius* | 5 adstiterat | 7 substitere | 64, 10 ruentibus rebus *malebat Heraeus*

qui urbem occupasset: id Sabino convenire, ut imperium fratri reservaret, id Vespasiano, ut ceteri post Sabinum haberentur.

65. Haudquaquam erecto animo eas voces accipiebat, invalidus senecta; sed erant qui occultis suspicionibus incesserent, tamquam invidia et aemulatione fortunam fratris moreretur. namque Flavius Sabinus aetate prior privatis utriusque rebus auctoritate pecuniaque Vespasianum anteibat, et credebatur adfectam eius fidem parce iuisse domo agrisque pignori acceptis; unde, quamquam manente in speciem concordia, offensarum aperta metuebantur. melior interpretatio, mitem virum abhorreere a sanguine et caedibus, eoque crebris cum Vitellio sermonibus de pace ponendis per condicionem armis agitare. saepe domi congressi, postremo in aede Apollinis, ut fama fuit, pepigere. verba vocesque duos testes habebant, Cluvium Rufum et Silium Italicum: vultus procul visentibus notabantur, Vitellii proiectus et degener, Sabinus non insultans et miseranti propior.

66. Quod si tam facile suorum mentes flexisset Vitellius, quam ipse cesserat, incruentam urbem Vespasiani exercitus intrasset. ceterum ut quisque Vitellio fidus, ita pacem et condiciones abnuebant, discrimen ac dedecus ostentantes et fidem in libidine victoris. nec tantam Vespasiano superbiam, ut privatum Vitellium pateretur, ne victos quidem laturos: ita periculum ex misericordia. ipsum sane senem et prosperis adversisque satiatum, sed quod nomen, quem statum filio eius Germanico fore? nunc pecuniam et familiam et beatos Campaniae sinus promitti: set ubi imperium Vespasianus invaserit, non ipsi, non amicis eius, non denique exerciti-

64, 12 reseraret *Jacob* | 65, 2 senecta] *sequitur in Med.* seu ferebatur lecticula (c. 67, 9) .. in Capit. acciuit (69, 23); *rectum ordinem Puteolanus restituit* | sed *Haase*: seu, cuius loco *Puteolanus* simul c. 67 ante ferebatur *scripsit* (erantque *Ritter*) | 3 invidiae | 6 parce iuisse *scripsi*: praeiuisse (parum iuisse *Bipontini*, praes iuisse *Heinsius*) | 10 ponensisque | condiciones *Agricola* | 15 Sabini *Acidalius* | propior | 66, 6 lauros (laturo *H. Tiedke, Mus. rhen. vol. 34, 625 sq.*) | 10 promittis et

bus securitatem nisi extincto aemulatore redituram. Fabium illis Valentem, captivum et casibus dubiis reservatum, praegravem fuisse, nedum Primus ac Fuscus et specimen partium
 15 Mucianus ullam in Vitellium nisi occidendi licentiam habeant. non a Caesare Pompeium, non ab Augusto Antonium incolumes relictos, nisi forte Vespasianus altiores spiritus gerat, Vitelli cliens, cum Vitellius collega Claudio foret. quin, ut censuram patris, ut tres consulatus, ut tot egregiae domus
 20 honores deceret, desperatione saltem in audaciam accingeretur. perstare militem, superesse studia populi; denique nihil atrocius eventurum, quam in quod sponte ruant. moriendum victis, moriendum deditis: id solum referre, novissimum spiritum per ludibrium et contumelias effundant an per
 25 virtutem.

67. Surdae ad fortia consilia Vitellio aures: obruebatur animus miseratione curaque, ne pertinacibus armis minus placabilem victorem relinqueret coniugi ac liberis. erat illi et fessa aetate parens; quae tamen paucis ante diebus oppor-
 5 tuna morte excidium domus praevenit, nihil principatu fili adsecuta nisi luctum et bonam famam. XV kalendas Ianuarias audita defectione legionis cohortiumque, quae se Narniae dederant, pullo amictu Palatio degreditur, maesta circum familia; ferebatur lecticula parvulus filius velut in funebrem pompam: voces populi blandae et intempestivae, miles
 10 minaci silentio.

68. Nec quisquam adeo rerum humanarum inmemor, quem non commoveret illa facies, Romanum principem et generis humani paulo ante dominum relicta fortunae suae sede per populum, per urbem exire de imperio. nihil tale viderant, nihil audierant. repentina vis dictatorem Caesarem
 5 oppresserat, occultae Gaium insidiae, nox et ignotum rus

66, 12 aemulatore dituram (aemulo redituram *Rhenanus*, aemulatu redituram *Lipsius*) | 13 captivum et captis diebus | 19 ut res (et tres *Acidalius*) | 20 degeret | audacia | 22 ruat *Nipperdey* | 67, 1 obruebantur | 3 coniugis | 4 [ante] *Joh. Müller* | 5 filia | 7 legiones | 9 famia | simul ferebatur *Puteolanus*, cf. ad 65, 2

fugam Neronis absconderant, Piso et Galba tamquam in acie cecidere: in sua contione Vitellius, inter suos milites, prospectantibus etiam feminis, pauca et praesenti maestitiae congruentia locutus, cedere se pacis et rei publicae causa —
 10 retinerent tantum memoriam sui fratremque et coniugem et innoxiam liberorum aetatem miserarentur —, simul filium protendens, modo singulis modo universis commendans, postremo fletu praepediente adsistenti consuli (Caecilius Simplex erat) exsolutum a latere pugionem, velut ius necis
 15 vitaeque civium, reddebat. aspernante consule, reclamantibus qui in contione adstiterant, ut in aede Concordiae positurus insignia imperii domumque fratris petiturus discessit. maior hinc clamor obsistentium penetibus privatis, in Palatium vocantium. interclusum aliud iter, idque solum, quo in
 20 sacram viam pergeret, patebat: tum consilii inops in Palatium rediit.

69. Praevenerat rumor eiurari ab eo imperium, scripseratque Flavius Sabinus cohortium tribunis, ut militem cohiberent. igitur tamquam omnis res publica in Vespasiani sinum cecidisset, primores senatus et plerique equestri ordinis omnisque miles urbanus et vigiles domum Flavii Sabini
 5 complevere. illuc de studiis vulgi et minis Germanicarum cohortium adfertur. longius iam progressus erat, quam ut regredi posset; et suo quisque metu, ne disiectos eoque minus validos Vitelliani consecrarentur, cunctantem in arma
 10 inpellebant: sed quod in eius modi rebus accidit, consilium ab omnibus datum est, periculum pauci sumpsere. circa lacum Fundani descendentibus qui Sabinum comitabantur armatis occurrunt promptissimi Vitellianorum. modicum ibi proelium inproviso tumultu, sed prosperum Vitellianis fuit. Sabinus re trepida, quod tutissimum e praesentibus, arcem
 15 Capitolii insedit mixto milite et quibusdam senatorum equitumque, quorum nomina tradere haud promptum est, quo-

68, 11 suā 1 m. | 19 hinc *Haase*: hic | 20 inter clausum | quod in sacra | 22 redit | 69, 1 iurari | 4 cecidisset (cessisset al. cf. *Jacob obs. in Hist. II, 18 et Haase in Philol. 3, 158*) | 15 quod corr. ex quoq; | 17 nomina aut tradere

niam victore Vespasiano multi id meritum erga partes simulavere. subierunt obsidium etiam feminae, inter quas maxime insignis Verulana Gratilla, neque liberos neque propinquos sed bellum secuta. Vitellianus miles socordi custodia clausos circumdedit; eoque concubia nocte suos liberos Sabinus et Domitianum fratris filium in Capitolium accivit, misso per neglecta ad Flavianos duces nuntio, qui circumsideri ipsos et, ni subveniretur, artas res nuntiaret. noctem adeo quietam egit, ut digredi sine noxa potuerit: quippe miles Vitellii adversus pericula ferox, laboribus et vigiliis parum intentus erat, et hibernus imber repente fusus oculos auresque impediēbat.

70. Luce prima Sabinus, antequam in vicem hostilia coeptarent, Cornelium Martialem e primipilaribus ad Vitellium misit cum mandatis et questu, quod pacta turbarentur: simulationem prorsus et imaginem deponendi imperii fuisse ad decipiendos tot illustres viros. cur enim e rostris fratris domum, imminetent foro et inritandis hominum oculis, quam Aventinum et penates uxoris petisset? ita privato et omnem principatus speciem vitanti convenisse. contra Vitellium in Palatium, in ipsam imperii arcem regressum; inde armatum agmen emissum, stratam innocentium caedibus celeberrimam urbis partem, ne Capitolio quidem abstineri. togatum nempe se et unum e senatoribus: dum inter Vespasianum ac Vitellium proeliis legionum, captivitatibus urbium, deditioibus cohortium iudicatur, iam Hispaniis Germaniisque et Britannia desciscensibus, fratrem Vespasiani mansisse in fide, donec ultro ad condiciones vocaretur. pacem et concordiam victis utilia, victoribus tantum pulchra esse. si conventionis paeniteat, non se, quem perfidia deceperit, ferro peteret, non filium Vespasiani vix puberem — quantum occisis uno sene et uno iuvene profici? — : iret obviam legionibus et de summa re-

69, 19 subierant *Haase* | 20 Gratilla *Ernesti*: gratilia, cf. *Plin. ep. 3, 11. 5, 1* | 24 ipsos et ni *Pichena*: ipso se ini | 26 digredi *Ernesti* | 70, 3 simulatione | 8 contēnisse | 14 germanisque (Galliisque *Ritter coll. c. 44*, Galliis Germaniisque *coni. Nipperdey*) | 18 sequo

rum illic certaret: cetera secundum eventum proelii cessura. trepidus ad haec Vitellius pauca purgandi sui causa respondit, culpam in militem conferens, cuius nimio ardori inparem esse modestiam suam; et monuit Martialem, ut per secretam aedium partem occulte abiret, ne a militibus internuntius invisae pacis interficeretur: ipse neque iubendi neque vetandi potens non iam imperator, sed tantum belli causa erat.

71. Vixdum regresso in Capitolium Martiale furens miles aderat, nullo duce, sibi quisque auctor. cito agmine forum et imminetentia foro templa praetervecti erigunt aciem per adversum collem usque ad primas Capitolinae arcis fores. erant antiquitus porticus in latere clivi dextrae subeuntibus, in quarum tectum egressi saxis tegulisque Vitellianos obruebant. neque illis manus nisi gladiis armatae, et arcessere tormenta aut missilia tela longum videbatur: faces in prominentem porticum iecerē et sequebantur ignem ambustasque Capitolii fores penetrassent, ni Sabinus revulsas undique statuas, decora maiorum, in ipso aditu vice muri obiecisset. tum diversos Capitolii aditus invadunt iuxta lucum asyli et qua Tarpeia rupes centum gradibus aditur. improvisa utraque vis; propior atque acrior per asyllum ingruebat. nec sisti poterant scandentes per coniuncta aedificia, quae ut in multa pace in altum edita solum Capitolii aequabant. hic ambigitur, ignem tectis obpugnatores iniecerint, an obsessi, quae crebrior fama, dum nitentes ac progressos depellunt. inde lapsus ignis in porticus adpositas aedibus; mox sustinentes fastigium aquilae vetere ligno traxerunt flammam aluerunt. sic Capitolium clausis foribus indefensum et indireptum conflagravit.

72. Id facinus post conditam urbem luctuosissimum foedissimumque rei publicae populi Romani accidit, nullo externo hoste, propitiis, si per mores nostros liceret, deis, sedem

70, 23 nimio ardori *Puteolanus*: nimius ardor | 25 a om. | 71, 2 aderat. nullo. auctor, cito *Döderlein* | 16 sonum | 18 fama dum. depellunt *Heracius*: famam. depulerint (fama ita. depulerint *Ruperti*, fama ut. depellerent *Bezenberger*) | 20 uertere

Iovis Optimi Maximi auspicio a maioribus pignus imperii
 5 conditam, quam non Porsenna dedita urbe neque Galli capta
 temerare potuissent, furore principum excindi. arserat et
 ante Capitolium civili bello, sed fraude privata: nunc palam
 obsessum, palam incensum, quibus armorum causis, quo
 tantae cladis pretio? stetit, dum pro patria bellavimus. voverat
 10 Tarquinius Priscus rex bello Sabino ieceratque fundamenta
 spe magis futurae magnitudinis, quam quo modicae adhuc
 populi Romani res sufficerent. mox Servius Tullius sociorum
 studio, dein Tarquinius Superbus capta Suessa Pometia hos-
 tium spoliis extruxere. sed gloria operis libertati reservata:
 15 pulsus regibus Horatius Pulvillus iterum consul dedicavit ea
 magnificentia, quam immensae postea populi Romani opes
 ornarent potius quam auferent. isdem rursus vestigiis situm
 est, postquam interiecto quadringentorum quindecim anno-
 rum spatio L. Scipione C. Norbano consulibus flagraverat.
 20 curam victor Sulla suscepit, neque tamen dedicavit: hoc
 solum felicitati eius negatum. Lutatii Catuli nomen inter tanta
 Caesarum opera usque ad Vitellium mansit. ea tunc aedes
 cremabatur.

73. Sed plus pavoris obsessis quam obsessoribus intulit.
 quippe Vitellianus miles neque astu neque constantia inter
 dubia indigebat: ex diverso trepidi milites, dux segnis et
 velut captus animi non lingua, non auribus competere, neque
 5 alienis consiliis regi neque sua expedire, huc illuc clamori-
 bus hostium circumagi, quae iusserat vetare, quae vetuerat
 iubere: mox, quod in perditis rebus accidit, omnes praeci-
 pere, nemo exsequi; postremo abiectis armis fugam et fal-
 lendi artes circumspectabant. inrumpunt Vitelliani et cuncta
 10 sanguine ferro flammisque miscent. pauci militarium viror-
 um; inter quos maxime insignes Cornelius Martialis, Aemi-
 lius Pacensis, Casperius Niger, Didius Scaeva, pugnam ausi
 obtruncantur. Flavium Sabinum inermem neque fugam coe-

72, 4 optimū | 9 dum *add. Haase* (pretio? scilicet pro
Acidalius) | 14 patrati operis *Ritter*, cf. *H. 3, 64, 10* | 15 pul-
 villius | consule | 18 quindecim] *XXV Lipsius* | 19 norbana |
 21 tanta] ta (tot *Pichena*) | 73, 11 insignis

ptantem circumstant, et Quintium Atticum consulem, umbra
 honoris et suamet vanitate monstratum, quod edicta in po-
 15 pulum pro Vespasiano magnifica, probrosa adversus Vi-
 tellium iecerat. ceteri per varios casus elapsi, quidam ser-
 vili habitu, alii fide clientium protecti et inter sarcinas abdit.
 fuere qui excepto Vitellianorum signo, quo inter se nosce-
 bantur, ultro rogitantes respondentesse audaciam pro late-
 20 bra haberent.

74. Domitianus prima inruptione apud aedituum occul-
 tatus, sollertia liberti lineo amictu turbae sacrificarum inmix-
 tus ignoratusque, apud Cornelium Primum paternum clien-
 tem iuxta Velabrum delituit. ac potiente rerum patre, disiecto
 aeditui contubernio, modicum sacellum Iovi Conservatori 5
 aramque posuit casus suos in marmore expressam; mox im-
 perium adeptus Iovi Custodi templum ingens seque in sinu
 dei sacravit. Sabinus et Atticus onerati catenis et ad Vitel-
 lium ducti nequaquam infesto sermone vultuque excipiuntur,
 frementibus qui ius caedis et praemia navatae operae pete-
 10 bant. clamore a proximis orto sordida pars plebis supplicium
 Sabini exposcit, minas adulationesque miscet. stantem pro
 gradibus Palatii Vitellium et preces parantem pervicere, ut
 absisteret: tum confossum conlaceratumque et absciso capite
 truncum corpus Sabini in Gemonias trahunt. 15

75. Hic exitus viri haud sane spernendi. quinque et
 triginta stipendia in re publica fecerat, domi militiaeque cla-
 rus. innocentiam iustitiamque eius non argueres; sermonis
 nimius erat: id unum septem annis quibus Moesiam, duo-
 5 decim quibus praefecturam urbis obtinuit, calumniatus est
 rumor. in fine vitae alii segnem, multi moderatum et civium
 sanguinis parcum credidere. quod inter omnis constiterit, ante
 principatum Vespasiani decus domus penes Sabinum erat.
 caedem eius laetam fuisse Muciano accepimus. ferebant ple-

73, 15 in publicum *Acidalius* | 18 protecti *Nipperdey*: con-
 tecti | 74, 10 enovatae (enavatae *al. an a se navatae?*) | 11 a
om., e *Baier* | 13 parentem *1 m.* | 14 laceratumque *Nipperdey*
 | 75, 4 duodecim] septem (vel totidem) *Borghesi (opp. 3, 327),*
 VIII (vel VIII) *Ritter*

10 rique etiam paci consultum dirempta aemulatione inter duos,
 quorum alter se fratrem imperatoris, alter consortem imperii
 cogitaret. sed Vitellius consulis supplicium poscenti populo
 restitit, placatus ac velut vicem reddens, quod interroganti-
 bus, quis Capitolium incendisset, se reum Atticus obtulerat
 15 eaque confessione, sive aptum tempori mendacium fuit, in-
 vidiam crimenque adgnosuisse et a partibus Vitellii amolitus
 videbatur.

76. Isdem diebus L. Vitellius positus apud Feroniam
 castris excidio Tarracinae imminebat, clausis illic gladiatoribus
 remigibusque, qui non egredi moenia neque periculum
 in aperto audebant. praeerat, ut supra memoravimus, Iulia-
 5 nus gladiatoribus, Apollinaris remigibus, lascivia socordiaque
 gladiatorum magis quam ducum similes. non vigilias agere,
 non intuta moenium firmare: noctu dieque fluxi et amoena
 litorum personantes, in ministerium luxus dispersis militibus,
 de bello tantum inter convivia loquebantur. paucos ante dies
 10 discesserat Apinius Tiro donisque ac pecuniis acerbe per
 municipia conquirendis plus invidiae quam virium partibus
 addebat.

77. Interim ad L. Vitellium servus Verginii Capitonis
 perfugit pollicitusque, si praesidium acciperet, vacuam ar-
 cem traditurum, multa nocte cohortes expeditas summis
 montium iugis super caput hostium sistit: inde miles ad cae-
 5 dem magis quam ad pugnam decurrit. sternunt inermos aut
 arma capientes et quosdam somno excitos, cum tenebris,
 pavore, sonitu tubarum, clamore hostili turbarentur. pauci
 gladiatorum resistentes neque inulti cecidere: ceteri ad naves
 ruebant, ubi cuncta pari formidine implicabantur, permixtis
 10 paganis, quos nullo discrimine Vitelliani trucidabant. sex
 Liburnicae inter primum tumultum evasere, in quis praefectus
 classis Apollinaris; reliquae in litore captae, aut nimio ruen-

75,10 direpta | 15 temporis | 76,1 Feroniae malit *Heracius*
 | 2 terracinae, *sed infra tarr.* | 5 pollinaris | 7 diuque *Wurm*
coll. 15, 12. H. 2, 5. Sall. Jug. 38 | 77, 1 uergilii, *em. Puteo-*
lanus | 3 traditurum *Bekker: tradi futurum* | 12 reliquas | aut
 ut | irruentium *coni. Nipperdey, at v. Ann. 2, 17, 20*

tium onere pressas mare hausit. Iulianus ad L. Vitellium
 perductus et verberibus foedatus in ore eius iugulatur. fuere
 qui uxorem L. Vitellii Triariam incesserent, tamquam gladio 15
 militari cincta inter luctum cladesque expugnatae Tarracinae
 superbe saeveque egisset. ipse lauream gestae prospere rei
 ad fratrem misit, percontatus statim regredi se an perdo-
 mandae Campaniae insistere iuberet. quod salutare non modo
 partibus Vespasiani, sed rei publicae fuit. nam si recens 20
 victoria miles et super insitam pervicaciam secundis ferox
 Romam contendisset, haud parva mole certatum nec sine
 exitio urbis foret. quippe L. Vitellio quamvis infami inerat
 industria, nec virtutibus, ut boni, sed quo modo pessimus
 quisque, vitiis valebat. 25

78. Dum haec in partibus Vitellii geruntur, digressus
 Narnia Vespasiani exercitus festos Saturni dies Ocriculi per
 otium agitabat. causa tam pravae morae, ut Mucianum oppre-
 rarentur. nec defuere qui Antonium suspicionibus arguerent
 tamquam dolo cunctantem post secretas Vitellii epistulas, 5
 quibus consulatum et nubilem filiam et dotaes opes pretium
 prodicionis offerebat. alii ficta haec et in gratiam Muciani
 composita; quidam omnium id ducum consilium fuisse, osten-
 tare potius urbi bellum quam inferre, quando validissimae
 cohortes a Vitellio descivissent, et abscisis omnibus praesi- 10
 diis cessurus imperio videbatur: sed cuncta festinatione,
 deinde ignavia Sabini corrupta, qui sumptis temere armis
 munitissimam Capitolii arcem et ne magnis quidem exerciti-
 bus expugnabilem adversus tris cohortes tueri nequivisset.
 haud facile quis uni adsignaverit culpam, quae omnium fuit. 15
 nam et Mucianus ambiguis epistulis victores morabatur, et
 Antonius praepostero obsequio, vel dum regerit invidiam,
 crimen meruit; ceterique duces dum peractum bellum putant,
 finem eius insignivere. ne Petilius quidem Cerialis, cum mille
 equitibus praemissus, ut transversis itineribus per agrum 20
 Sabinum Salaria via urbem introiret, satis maturaverat, donec
 obsessi Capitolii fama cunctos simul exciret.

77, 15 incesserant, *em. Ernesti* | 16 cincta | 24 bonis | 78,
 2 festo | 7 gratia | 17 regerit *Pichena: regeret*

79. Antonius per Flaminiam ad Saxa rubra multo iam noctis serum auxilium venit. illic interfectum Sabinum, conflagrasset Capitolium, tremere urbem, maesta omnia accepit; plebem quoque et servitia pro Vitellio armari nuntiabatur. et Petilio Ceriali equestre proelium adversum fuerat; namque incautum et tamquam ad victos ruentem Vitelliani, interiectus equiti pedes, exceperet. pugnatum haud procul urbe inter aedificia hortosque et anfractus viarum, quae gnara Vitellianis, inconperta hostibus metum fecerant. neque omnis eques concursus, adiunctis quibusdam, qui nuper apud Narniam dediti fortunam partium speculabantur. capitur praefectus alae Iulius Flavianus; ceteri foeda fuga consternantur, non ultra Fidenas secutis victoribus.

80. Eo successu studia populi aucta; vulgus urbanum arma cepit. paucis scuta militaria, plures raptis quod cuique obvium telis signum pugnae exposcunt. agit grates Vitellius et ad tuendam urbem prorumpere iubet. mox vocato senatu deliguntur legati ad exercitus, ut praetexto rei publicae concordiam pacemque suaderent. varia legatorum sors fuit. qui Petilio Ceriali occurrerant, extremum discrimen adiere, aspernante milite condiciones pacis. vulneratur praetor Arulenus Rusticus: auxit invidiam super violatum legati praetorisque nomen propria dignatio viri. pulsantur comites, occiditur proximus lictor, dimovere turbam ausus: et ni dato a duce praesidio defensi forent, sacrum etiam inter exterarum gentes legatorum ius ante ipsa patriae moenia civilis rabies usque in exitium temerasset. aequioribus animis accepti sunt qui ad Antonium venerant, non quia modestior miles, sed duci plus auctoritatis.

81. Miscuerat se legatis Musonius Rufus equestris ordinis, studium philosophiae et placita Stoicorum aemulatus; coeptabatque permixtus manipulis, bona pacis ac belli discrimina disserens, armatos monere. id plerisque ludibrio, pluribus taedio: nec deerant qui propellerent proculcarentque, ni admonitu modestissimi cuiusque et aliis minitantibus omni-

79, 12 tullius (Tullius *al.*) | in foedam fugam *Ernesti* | 80, 2 rapti | 9 arulenus | 10 pulsantur *Kiessling*: palantur | 12 inter | in

sisset intempestivam sapientiam. obviae fuere et virgines Vestales cum epistulis Vitellii ad Antonium scriptis: eximi supremo certamini unum diem postulabat: si moram interiecissent, facilius omnia conventura. virgines cum honore dimissae; Vitellio rescriptum Sabini caede et incendio Capitolii dirempta belli commercia.

82. Temptavit tamen Antonius vocatas ad contionem legiones mitigare, ut castris iuxta pontem Mulvium positae postera die urbem ingrederentur. ratio cunctandi, ne asperatus proelio miles non populo, non senatui, ne templis quidem ac delubris deorum consuleret. sed omnem prolationem ut inimicam victoriae suspectabant; simul fulgentia per colles vexilla, quamquam inbellis populus sequeretur, speciem hostilis exercitus fecerant. tripertito agmine pars, ut adstiterat, Flaminia via, pars iuxta ripam Tiberis incessit; tertium agmen per Salariam Collinae portae propinquabat. plebs invectis equitibus fusa; miles Vitellianus trinis et ipse praesidiis occurrit. proelia ante urbem multa et varia, sed Flavianis consilio ducum praestantibus saepius prospera. ii tantum conflictati sunt, qui in partem sinistram urbis ad Sallustianos hortos per angusta et lubrica viarum flexerant. superstantes maceris hortorum Vitelliani ad serum usque diem saxis pilisque subeuntes arcebant, donec ab equitibus, qui porta Collina inruperant, circumvenirentur. concurrere et in campo Martio infestae acies. pro Flavianis fortuna et parta totiens victoria: Vitelliani desperatione sola ruebant, et quamquam pulsi, rursus in urbe congregabantur.

83. Aderat pugnantibus spectator populus, utque in ludicro certamine, hos, rursus illos clamore et plausu fovebat. quotiens pars altera inclinasset, abditos in tabernis aut si quam in domum perfugerant, erui iugularique expostulantes parte maiore praedae potiebantur: nam milite ad sanguinem et caedes obverso spolia in vulgus cedebant. saeva ac deformis urbe tota facies: alibi proelia et vulnera, alibi balineae popinaeque; simul cruor et strues corporum, iuxta

81, 9 certamine | 82, 2 mului, *em. Oberlin* | 8 adsisterat, *em. Puteolanus* | 83, 7 iacies (*sed fa s. l.*) alii | 8 [simul] *Nipperdey*

scorta et scortis similes; quantum in luxurioso otio libidinum, quidquid in acerbissima captivitate scelerum, prorsus ut eandem civitatem et furere crederes et lascivire. conflixerant et ante armati exercitus in urbe, bis Lucio Sulla, semel L. Cinna victoribus, nec tunc minus crudelitatis: nunc inhumana securitas et ne minimo quidem temporis voluptates intermissae: velut festis diebus id quoque gaudium accederet, exultabant, fruebantur, nulla partium cura, malis publicis laeti.

84. Plurimum molis in obpugnatione castrorum fuit, quae acerrimus quisque novissimam spem retinebant. eo intentius victores, praecipuo veterum cohortium studio, cuncta validissimarum urbium excidiis reperta simul admovent, testudinem tormenta aggerem facesque, quidquid tot proeliis laboris ac periculi hausissent, opere illo consummari clamitantes. urbem senatui ac populo Romano, templa dis reddita: proprium esse militis decus in castris: illam patriam, illos penates. ni statim recipiantur, noctem in armis agendam. contra Vitelliani, quamquam numero faetique dispares, inquietare victoriam, morari pacem, domos arasque cruore foedare suprema victis solacia amplectebantur. multi semianimes super turres et propugnacula moenium exspiraverunt: convulsis portis reliquus globus obtulit se victoribus, et cecidere omnes contrariis vulneribus, versi in hostem: ea cura etiam morientibus decori exitus fuit.

Vitellius capta urbe per aversam Palatii partem [Aventinum] in domum uxoris sellula defertur, ut si diem latebra vitavisset, Tarracinam ad cohortes fratremque perfugeret. dein mobilitate ingenii et, quae natura pavoris est, cum omnia metuenti praesentia maxime displicerent, in Palatium regreditur vastum desertumque, dilapsis etiam infimis servitiorum aut occursum eius declinantibus. terret solitudo et tacentes loci; temptat clausa, inhorescit vacuis; fessusque misero errore et pudenda latebra semet occultans ab Iulio Placido tribuno cohortis protrahitur. vinctae pone tergum

83, 12 et add. Ritter | 13 L. add. idem | 84, 5 aggerem Ritter: aggeres | 17 [Aventinum] Nipp. et Ritter | 25 latebras | 26 poene

manus; laniata veste, foedum spectaculum, ducebatur, multis increpantibus, nullo inlacrimante: deformitas exitus misericordiam abstulerat. obvius e Germanicis militibus Vitellium infesto ictu per iram, vel quo maturius ludibrio eximeret, an tribunum adpetierit, in incerto fuit: aurem tribuni amputavit ac statim confossus est.

85. Vitellium infestis mucronibus coactum modo erigere os et offerre contumeliis, nunc cadentes statuas suas, plerumque rostra aut Galbae occisi locum contueri, postremo ad Gemonias, ubi corpus Flavii Sabini iacuerat, propulere. una vox non degeneris animi excepta, cum tribuno insultanti se tamen imperatorem eius fuisse respondit; ac deinde ingestis vulneribus concidit. et vulgus eadem pravitate insectabatur interfectum, qua foverat viventem.

86. Patria illi Luceria: septimum et quinquagesimum aetatis annum explebat, consulatum, sacerdotia, nomen locumque inter primores nulla sua industria, sed cuncta patris claritudine adeptus. principatum ei detulere qui ipsum non noverant: studia exercitus raro cuiquam bonis artibus quae sita perinde adfuere quam huic per ignaviam. inerat tamen simplicitas ac liberalitas, quae, ni adsit modus, in exitium vertuntur. amicitias dum magnitudine munerum, non constantia morum contineri putat, meruit magis quam habuit. rei publicae haud dubie intererat Vitellium vinci, sed impetare perfidiam non possunt qui Vitellium Vespasiano prodidit, cum a Galba descivissent.

Praecipiti in occasum die ob pavorem magistratum senatorumque, qui dilapsi ex urbe aut per domos clientium semet occultabant, vocari senatus non potuit. Domitianum, postquam nihil hostile metuebatur, ad duces partium progressum et Caesarem consulatum miles frequens utque erat in armis in paternos penates deduxit. //

86, 1 patria illi Luceria Oberlin: patrem illi luceriā (Nuceria Gruter e Suet. Vit. 1; Weissenborn quaedam intercidisse putat, velut: patrem. habuit, patriam Luceriam) | 4 eidē tulere, em. Rhenanus | 9 continere, em. Acidalius | 10 vicinis sed | 13 precipit

CORNELII TACITI HISTORIARUM

LIBER IV.

1. Interfecto Vitellio bellum magis desierat quam pax coeperat. armati per urbem victores inplacabili odio victos consecrabantur: plenae caedibus viae, cruenta fora templaque, passim trucidatis, ut quemque fors obtulerat. ac mox augescente licentia scrutari ac protrahere abditos; si quem procerum habitu et iuventa conspexerant, obtruncare nullo militum aut populi discrimine. quae saevitia recentibus odiis sanguine explebatur, dein verterat in avaritiam. nihil usquam secretum aut clausum sinebant, Vitellianos occultari simulantes. initium id perfringendarum domuum, vel si resisteretur, causa caedis; nec deerat egentissimus quisque e plebe et pessimi servitiorum prodere ultro dites dominos, alii ab amicis monstrabantur. ubique lamenta, conclamationes et fortuna captae urbis, adeo ut Othoniani Vitellianique militis invidiosa antea petulantia desideraretur. duces partium accendendo civili bello acres, temperandae victoriae inpares, quippe inter turbas et discordias pessimo cuique plurima vis, pax et quies bonis artibus indigent.

2. Nomen sedemque Caesaris Domitianus acceperat, nondum ad curas intentus, sed stupris et adulteriis filium principis agebat. praefectura praetorii penes Arrium Varum, summa potentiae in Primo Antonio. is pecuniam familiamque e principis domo quasi Cremonensem praedam rapere:

1, 4 sors | 6 obtruncaret | 10 domum | 14 fortunae | 16 accendo | 17 inter *Wurm*: in

ceteri modestia vel ignobilitate ut in bello obscuri, ita praemiorum expertes. civitas pavida et servitio parata occupari redeuntem Tarracina L. Vitellium cum cohortibus extinguique reliqua belli postulabat: praemissi Ariciam equites, agmen legionum intra Bovillas stetit. nec cunctatus est Vitellius seque et cohortes arbitrio victoris permittere, et miles infelicia arma haud minus ira, quam metu abiecit. longus ditorum ordo saeptus armatis per urbem incessit, nemo supplici vultu, sed tristes et truces et adversum plausus ac lasciviam insultantis vulgi immobiles. paucos erumpere ausos circumiecti oppressere; ceteri in custodiam conditi, nihil quisquam locutus indignum, et quamquam inter adversa, salva virtutis fama. dein L. Vitellius interficitur, par vitiis fratri, in principatu eius vigilantior, nec perinde prosperis socius quam adversis abstractus.

3. Isdem diebus Lucilius Bassus cum expedito equite ad componendam Campaniam mittitur, discordibus municipiorum animis magis inter semet quam contumacia adversus principem. viso milite quies et minoribus coloniis impunitas: Capuae legio tertia hiemandi causa locatur et domus inlustres adflictae, cum contra Tarracinenses nulla ope iuvarentur. tanto proclivius est iniuriae quam beneficio vicem exsolvere, quia gratia oneri, ultio in quaestu habetur. solacio fuit servus Verginii Capitonis, quem proditorem Tarracinensium diximus, patibulo adfixus in isdem anulis, quos acceptos a Vitellio gestabat. at Romae senatus cuncta principibus solita Vespasiano decernit, laetus et spei certus, quippe sumpta per Gallias Hispaniasque civilia arma, motis ad bellum Germaniis, mox Illyrico, postquam Aegyptum Iudaeam Suriamque et omnis provincias exercitusque lustraverant, velut expiato terrarum orbe cepisse finem videbantur: addidere alacritatem Vespasiani litterae tamquam manente bello scriptae. ea prima specie forma; ceterum ut princeps loquebatur, ci-

2, 16 oppressere *Faërnus*: pressere | 18 fratri *idem*: fratris | 3, 9 *vergillii*, *em. Puteolanus* | 13 Germaniis *nos*: germanis, *cf. ad H. 3, 70, 14*

vilia de se, de re publica egregia. nec senatus obsequium
 20 deerat: ipsi consulatus cum Tito filio, praetura Domitiano
 et consulare imperium decernuntur.

4. Miserat et Mucianus epistulas ad senatum, quae ma-
 teriam sermonibus praebuere. si privatus esset, cur publice
 loqueretur? potuisse eadem paucos post dies loco senten-
 tiae dici. ipsa quoque insectatio in Vitellium sera et sine
 5 libertate: id vero erga rem publicam superbum, erga prin-
 cipem contumeliosum, quod in manu sua fuisse imperium do-
 natumque Vespasiano iactabat. ceterum invidia in occulto,
 adulatione in aperto erant: multo cum honore verborum Muciano
 triumphalia de bello civium data, sed in Sarmatas expeditio
 10 fingebatur. adduntur Primo Antonio consularia, Cornelio
 Fusco et Arrio Varo praetoria insignia. mox deos respexere,
 restitui Capitolium placuit. eaque omnia Valerius Asiaticus
 consul designatus censuit: ceteri vultu manuque, pauci,
 quibus conspicua dignitas aut ingenium adulatione exercitum,
 15 compositis orationibus adsentiebantur. ubi ad Helvidium Pri-
 scum praetorem designatum ventum, prompsit sententiam ut
 honorificam in novum principem, ** falsa aberant, et studiis
 senatus intollebatur. isque praecipuus illi dies magnae of-
 fensae initium et magnae gloriae fuit.

5. Res poscere videtur, quoniam iterum in mentionem
 incidimus viri saepius memorandi, ut vitam studiaque eius,
 et quali fortuna sit usus, paucis repetam. Helvidius Priscus
 origine Italica e Caracinae municipio Cluviis, patre, qui or-
 5 dinem primi pili duxisset, ingenium inlustre altioribus studiis
 iuvenis admodum dedit, non, ut plerique, ut nomine ma-
 gnifico segne otium velaret, sed quo firmior adversus for-

3, 19 de re p. *Muretus*: et RP. (et reip. *Jac. Gronovius*) |
 4, 8 erat | 9 civium *Walther*: civium (civili al.) | 17 novum
scripsi: bonum, cf. *H. 2, 99, 16* | principem] *suppl. Lipsius*
 ita adulationis expertem, *Heraeus* ita pro re p. decoram | 5, 1
 q. (quia al.) | 4 origine Italica *Lipsius*: regione italiae [re-
 gione Italiae] *Ernesti* | e Caracinae *Madvig*: carecinae | Clu-
 viis *Nipperdey*: cluuios corr. in. cluuiio (Cluviano *Heraeus*) |
 patrē 1 m. | 6 ut post plerique om. (plerique, quo *Weissenborn*)

tuita rem publicam capesseret. doctores sapientiae secutus
 est, qui sola bona quae honesta, mala tantum quae turpia,
 potentiam nobilitatem ceteraque extra animum neque bonis 10
 neque malis adnumerant. quaestorius adhuc a Pacto Thrasea
 gener delectus e moribus soceri nihil aeque ac libertatem
 hausit, civis, senator, maritus, gener, amicus, cunctis vitae
 officiis aequabilis, opum contemptor, recti pervicax, con-
 stans adversus metus. 15

6. Erant quibus adpetentior famae videretur, quando
 etiam sapientibus cupido gloriae novissima exuitur. ruina so-
 cერი in exilium pulsus, ut Galbae principatu rediit, Marcellum
 Eprium, delatorem Thraseae, accusare adgreditur. ea ultio,
 incertum maior an iustior, senatum in studia diduxerat: nam 5
 si caderet Marcellus, agmen reorum sternebatur. primo minax
 certamen et egregiis utriusque orationibus testatum; mox
 dubia voluntate Galbae, multis senatorum deprecantibus,
 omisit Priscus, variis, ut sunt hominum ingenia, sermonibus
 moderationem laudantium aut constantiam requirentium. 10

Ceterum eo senatus die, quo de imperio Vespasiani cen-
 sebant, placuerat mitti ad principem legatos. hinc inter Hel-
 vidium et Eprium acre iurgium: Priscus eligi nominatim a
 magistratibus iuratis, Marcellus urnam postulabat, quae con-
 sulis designati sententia fuerat. 15

7. Sed Marcelli studium proprius rubor excitabat, ne aliis
 electis posthabitus crederetur. paulatimque per altercatio-
 nem ad continuas et infestas orationes proveci sunt, quae-
 rente Helvidio, quid ita Marcellus iudicium magistratum
 pavesceret: esse illi pecuniam et eloquentiam, quis multos 5
 anteiret, ni memoria flagitiorum urgueretur. sorte et urna
 mores non discerni: suffragia et existimationem senatus re-
 perta, ut in cuiusque vitam famamque penetrarent. pertinere
 ad utilitatem rei publicae, pertinere ad Vespasiani honorem,
 occurrere illi, quos innocentissimos senatus habeat, qui ho- 10
 nestis sermonibus aures imperatoris inbuant. fuisse Vespasiano
 amicitiam cum Thrasea, Sorano, Sentio; quorum ac-

6, 7 testatum mox *Heraeus* | 7, 12 Seneca al., Anteio *Rit-
 ter coll. XVI, 14*

cusatores etiam si puniri non oporteat, ostentari non debere. hoc senatus iudicio velut admoneri principem, quos probet, quos reformidet. nullum maius boni imperii instrumentum quam bonos amicos esse. satis Marcello, quod Neronem in exitium tot innocentium inpulerit: frueretur praemiis et in-punitate, Vespasianum melioribus relinqueret.

8. Marcellus non suam sententiam inpugnari, sed con-sulem designatum censuisse dicebat, secundum vetera exem-pla, quae sortem legationibus posuissent, ne ambitioni aut inimicitii locus foret. nihil evenisse, cur antiquitus instituta exolescerent aut principis honor in cuiusquam contumeliam verteretur; sufficere omnes obsequio. id magis vitandum, ne pervicacia quorundam iritaretur animus novo principatu suspensus et vultus quoque ac sermones omnium circumspectans. se meminisse temporum, quibus natus sit, quam civi-tatis formam patres avique instituerint; ulteriora mirari, praesentia sequi; bonos imperatores voto expetere, qualescum-que tolerare. non magis sua oratione Thraseam quam iudicio senatus afflictum; saevitiam Neronis per eius modi imagi-nes inlusisse, nec minus sibi anxiam talem amicitiam quam aliis exilium. denique constantia fortitudine Catonibus et Brutis aequaretur Helvidius: se unum esse ex illo senatu, qui simul servierit. suadere etiam Prisco, ne supra principem scanderet, ne Vespasianum senem triumphalem, iuvenum liberorum patrem, praeceptis coerceret. quo modo pessimis imperatoribus sine fine dominationem, ita quamvis egregiis modum libertatis placere. haec magnis utrimque contentio-nibus iactata diversis studiis accipiebantur. vicit pars, quae sortiri legatos malebat, etiam mediis patrum adnitentibus re-tinere morem; et splendidissimus quisque eodem inclinabat metu invidiae, si ipsi eligerentur

9. Secutum aliud certamen. praetores aerarii (nam tum a praetoribus tractabatur aerarium) publicam paupertatem questi modum impensis postulaverant. eam curam consul designatus ob magnitudinem oneris et remedii difficultatem prin-cipi reservabat: Helvidius arbitrio senatus agendum censuit. cum perrogarent sententias consules, Volcatius Tertullinus

tribunus plebis intercessit, ne quid super tanta re principe absente statueretur. censuerat Helvidius, ut Capitolium pu-blice restitueretur, adiuveret Vespasianus. eam sententiam modestissimus quisque silentio, deinde oblivio transmisit: fuere qui et meminissent.

10. Tum invectus est Musonius Rufus in P. Celerem, a quo Baream Soranum falso testimonio circumventum argue-bat. ea cognitione renovari odia accusationum videbantur. sed vilis et nocens reus protegi non poterat: quippe Sorani sancta memoria; Celer professus sapientiam, dein testis in Baream, proditor corruptorque amicitiae, cuius se magi-strum ferebat. proximus dies causae destinatur; nec tam Musonius aut Publius quam Priscus et Marcellus ceterique, motis ad ultionem animis, expectabantur.

11. Tali rerum statu, cum discordia inter patres, ira apud victos, nulla in victoribus auctoritas, non leges, non princeps in civitate essent, Mucianus urbem ingressus cuncta simul in se traxit. fracta Primi Antonii Varique Arrii potentia, male dissimulata in eos Muciani iracundia, quamvis vultu te-geretur. sed civitas rimandis offensis sagax verterat se trans-tuleratque: ille unus ambiri, coli. nec deerat ipse, stipa-tus armatis domos hortosque permutans, apparatu incessu excubiis vim principis amplecti, nomen remittere. plurimum terroris intulit caedes Calpurnii Galeriani. is fuit filius Gai Pisonis, nihil ausus: sed nomen insigne et decora ipsius iu-venta rumore vulgi celebrabantur, erantque in civitate adhuc turbida et novis sermonibus laeta qui principatus inanem ei famam circumdarent. iussu Muciani custodia militari cinctus, ne in ipsa urbe conspectior mors foret, ad quadragensimum ab urbe lapidem Appia via fuso per venas sanguine extingui-tur. Iulius Priscus praetoriarum sub Vitellio cohortium prae-fectus se ipse interfecit, pudore magis quam necessitate. Al-

9, 10 oblivione *Madvig* | 10, 3 accusatorum *Nipperdey* | 6 amici et cuius *Lipsius*, cuius se m. fer. *Ulrichs* ponebat post Baream | 9 ad ultionem *Faërnus*: adulationib (. . onē corr.) | 11, 1 partes | 7 stipatis | 11 ipsi

fenus Varus ignaviae infamiaeque suae superfuit. Asiaticus
20 (etenim is libertus) malam potentiam servili supplicio expiavit.

12. Isdem diebus crebrescentem cladis Germanicae famam
nequaquam maesta civitas excipiebat; caesos exercitus, capta
legionum hiberna, descivisse Gallias non ut mala loquebantur.
id bellum quibus causis ortum, quanto externarum sociarum-
5 que gentium motu flagraverit, altius expediam. Batavi, donec
trans Rhenum agebant, pars Chattorum, seditione domestica
pulsis extrema Gallicae orae vacua cultoribus simulque insu-
lam iuxta sitam occupavere, quam mare Oceanus a fronte,
Rhenus amnis tergum ac latera circumluit. nec opibus (ra-
rum in societate validiorum) adtritum viros tantum armaque
10 imperio ministrant, diu Germanicis bellis exerciti, mox aucta
per Britanniam gloria, transmissis illuc cohortibus, quas ve-
tere instituto nobilissimi popularium regebant. erat et domi
delectus eques, praecipuo nandi studio, arma equosque re-
15 tinens integris turmis Rhenum perrumpere . . .

13. Iulius Paulus et Iulius Civilis regia stirpe multo ce-
teros anteibant. Paulum Fonteius Capito falso rebellionis
crimine interfecit; iniectae Civili catenae, missusque ad Ne-
ronem et a Galba absolutus sub Vitellio rursus discrimen
5 adiit, flagitante supplicium eius exercitu: inde causae ira-
rum spesque ex malis nostris. sed Civilis ultra quam bar-
baris solitum ingenio sollers et Sertorium se aut Annibalem
ferens simili oris dehonestamento, ne ut hosti obviam iretur,
si a populo Romano palam descivisset, Vespasiani amicitiam
10 studiumque partium praetendit, missis sane ad eum Primi

11, 20 etenim *Ernesti*: enim (is enim *Döderlein*) | 12, 8
iuxta sitam *Walch*: iuuata sit an | 9 rarum in *H. Tiedke* (*Mus.*
rhen. 34, 626): romanis | 10 adtritum *idem*: adtriti | 11 ministra-
bant *Wurm* | 13 erant (adsuerat vel insuerat *Heinisch*, suerat
Heraeus, erant et docti, delectus *C. Jacoby*) | 15 perrumpere]
suetus vel solitus vel exercitus *supplet Pichena*, doctus *Brotier*
| 13, 1 Iulius Civilis *Ritter* (*coll. H. 1, 59. Front. Strat. 4, 3,*
14): claudius ciuilis (Iulius Civilis et Claudius Paulus *Heraeus*,
immo, si nomina gentilicia locum inter se mutarunt, potius hoc
ordine: Claudius Paulus et Iulius Civilis, ut sequentia docent) |
5 adit

Antonii litteris, quibus avertere accita a Vitellio auxilia et tu-
multus Germanici specie retentare legiones iuebatur. ead-
dem Hordeonius Flaccus praesens monuerat, inclinato in Ve-
spasianum animo et rei publicae cura, cui excidium adventa-
bat, si redintegratum bellum et tot armatorum milia Italiam 15
inrupissent.

14. Igitur Civilis desciscendi certus, occultato interim
altiore consilio, cetera ex eventu iudicaturus, novare res hoc
modo coepit. iussu Vitellii Batavorum iuventus ad dilectum
vocabatur, quem suapte natura gravem onerabant ministri
avaritia ac luxu, senes aut invalidos conquirendo, quos pretio 5
dimitterent: rursus inpubes et forma conspicui (et est pleris-
que procera pueritia) ad stuprum trahebantur. hinc invidia,
et compositae seditionis auctores perpulere, ut dilectum ab-
nuerent. Civilis primores gentis et promptissimos vulgi spe-
cie epularum sacrum in nemus vocatos, ubi nocte ac laetitia 10
incaluisse videt, a laude gloriaque gentis orsus iniurias et
raptus et cetera servitii mala enumerat: neque enim societa-
tem, ut olim, sed tamquam mancipia haberi: quando legatum,
gravi quidem comitatu et superbo, cum imperio venire?
tradi se praefectis centurionibusque: quos ubi spoliis et san- 15
guine expleverint, mutari, exquirique novos sinus et varia
praedandi vocabula. instare dilectum, quo liberi a parenti-
bus, fratres a fratribus velut supremum dividantur. num-
quam magis afflictam rem Romanam nec aliud in hibernis
quam praedam et senes: attollerent tantum oculos et inania 20
legionum nomina ne pavescerent. at sibi robur peditum equi-
tumque, consanguineos Germanos, Gallias idem cupientis. ne
Romanis quidem ingratum id bellum, cuius ambiguum fortu-
nam Vespasiano inputaturos: victoriae rationem non reddi.

15. Magno cum adsensu auditus barbaro ritu et patriis
exsecrationibus universos adigit. missi ad Canninefates qui
consilia sociarent. ea gens partem insulae colit, origine lin-

13, 11 auerteret | a *addidi* | 14, 6 inpubes et nos: inpubes
sed | 8 compositi | 14 sup. cum imperio, venire? *vulgo, rectius*
distincit Wurm | 17 apparentibus | 15, 2 caninefates, *item v. 7*
canin.

gua virtute par Batavis; numero superantur. mox occultis
 5 nuntiis pellexit Britannica auxilia, Batavorum cohortes mis-
 sas in Germaniam, ut supra rettulimus, ac tum Mogontiaci
 agentes. erat in Canninefatibus stolidae audaciae Brinno,
 claritate natalium insigni; pater eius multa hostilia ausus
 Gaianarum expeditionum ludibrium inpune spreverat. igitur
 10 ipso rebellis familiae nomine placuit inpositusque scuto more
 gentis et sustinentium umeris vibratus dux deligitur. statim-
 que accitis Frisiis (transrhenana gens est) duarum cohorti-
 um hiberna proxima occupatum Oceano inrumpit. nec pro-
 viderant impetum hostium milites, nec, si providissent, satis
 15 virium ad arcendum erat: capta igitur ac direpta castra.
 dein vagos et pacis modo effusos lixas negotiatoresque Ro-
 manos invadunt. simul excidiis castellorum imminabant, quae
 a praefectis cohortium incensa sunt, quia defendi nequibant.
 signa vexillaque et quod militum in superiorem insulae par-
 tem congregantur, duce Aquilio primipilari, nomen magis
 20 exercitus quam robur: quippe viribus cohortium abductis
 Vitellius e proximis Nerviorum Germanorumque pagis segnem
 numerum armis oneraverat.

16. Civilis dolo grassandum ratus incusavit ultro prae-
 fectos, quod castella deseruissent: sese cum cohorte, cui
 praeerat, Canninefatem tumultum compressurum, illi sua
 quisque hiberna repeterent. subesse fraudem consilio et dis-
 5 persas cohortes facilius opprimi, nec Brinnonem ducem eius
 belli, sed Civilem esse patuit, erumpentibus paulatim indiciis,
 quae Germani, laeta bello gens, non diu occultaverant. ubi
 insidiae parum cessere, ad vim transgressus Canninefates,
 Frisios, Batavos propriis cuneis componit: directa ex diverso
 10 acies haud procul a flumine Rheno et obversis in hostem
 navibus, quas incensis castellis illuc adpulerant. nec diu
 certato Tungrorum cohors signa ad Civilem transtulit, per-

15, 8 insignis *Wurm* | 10 homine *1 m.* | 12 adscitis *Acidaltus* | 13 occupatum *Weissenborn*: occupata (occupatu *Lip-sius*) cf. *H. 4, 23, 4* | 13 praeviderant. .prouidissent (praeuide-rant. .praeuidissent *al.*) | 22 Gubernorumque *Ritter*, Tungro-rumque *Heraeus* | 16, 6 esse] eius | 10 acie *Pichena*

culsique milites improvisa prodicione a sociis hostibusque
 caedebantur. eadem etiam in navibus perfidia: pars remigum
 e Batavis tamquam inperitia officia nautarum propugnato- 15
 rumque impediabant; mox contra tendere et puppes hostili
 ripae obicere: ad postremum gubernatores centurionesque,
 nisi eadem volentis, trucidant, donec universa quattuor et
 viginti navium classis transfugeret aut caperetur.

17. Clara ea victoria in praesens, in posterum usui; ar-
 maque et naves, quibus indigebant, adepti magna per Ger-
 manias Galliasque fama libertatis auctores celebrabantur.
 Germaniae statim misere legatos auxilia offerentes: Gallia-
 rum societatem Civilis arte donisque adfectabat, captos co- 5
 hortium praefectos suas in civitates remittendo, cohortibus,
 abire an manere mallent, data potestate. manentibus hono-
 rata militia, digredientibus spolia Romanorum offerebantur:
 simul secretis sermonibus admonebat malorum, quae tot an-
 nis perpassi miseram servitutum falso pacem vocarent. Ba- 10
 tavos, quamquam tributorum expertes, arma contra commu-
 nes dominos cepisse; prima acie fusum victumque Romanum.
 quid si Galliae iugum exuant, quantum in Italia reliquum?
 provinciarum sanguine provincias vinci. ne Vindicis aciem
 cogitarent: Batavo equite protritos Aeduos Arvernosque; 15
 fuisse inter Verginii auxilia Belgas, vereque reputantibus
 Gallias suismet viribus concidisse. nunc easdem omnium par-
 tes, addito, si quid militaris disciplinae in castris Romano-
 rum vigerit; esse secum veteranas cohortes, quibus nuper
 Othonis legiones procubuerint. servirent Suria Asiaque et 20
 suetus regibus Oriens: multos adhuc in Galliis vivere ante
 tributa genitos. nuper certe caeso Quintilio Varo pulsam e
 Germania servitutum, nec Vitellium principem, sed Caesarem
 Augustum bello provocatum. libertatem natura etiam mutis
 animalibus datam, virtutem proprium hominum bonum; deos 25
 fortioribus adesse: proinde arripent vacui occupatos, in-

16, 14 in *add. Wurm* | remigium | 17, 4 Germani *Ritter* |
 13 exuant, quantum *Döderlein*: exuant? quantum *vulgo* | 16
 rem reputantibus *Prammer* | 17 Gallias et 21 Galliis *Wurm*:
 galliâ. .gallias | 22 [nuper] *Prammer* | 24 brutis *Acidaltus*

tetri fessos. dum alii Vespasianum, alii Vitellium foveant, patere locum adversus utrumque. 18. sic in Gallias Germaniasque intentus, si destinata provenissent, validissimarum ditissimarumque nationum regno imminabat.

At Flaccus Hordeonius primos Civilis conatus per dissimulationem aluit: ubi expugnata castra, deletas cohortes, pulsum Batavorum insula Romanum nomen trepidi nuntii adferebant, Munium Lupercum legatum (is duarum legionum hibernis praeerat) egredi adversus hostem iubet. Lupercus legionarios e praesentibus, Ubios e proximis, Treverorum equites haud longe agentis raptim transmisit, addita Batavorum ala, quae iam pridem corrupta fidem simulabat, ut proditis in ipsa acie Romanis maiore pretio fugeret. Civilis captarum cohortium signis circumdatus, ut suo militi recens gloria ante oculos et hostes memoria cladis terrentur, matrem suam sororesque, simul omnium coniuges parvosque liberos consistere a tergo iubet, hortamenta victoriae vel pulsis pudorem. ut virorum cantu, feminarum ululatu sonuit acies, nequaquam par a legionibus cohortibusque redditur clamor. nudaverat sinistrum cornu Batavorum ala transfugiens statimque in nos versa. sed legionarius miles, quamquam rebus trepidis, arma ordinesque retinebat. Ubiorum Treverorumque auxilia foeda fuga dispersa totis campis palantur: illuc incubuere Germani, et fuit interim effugium legionibus in castra, quibus Veterum nomen est. praefectus alae Batavorum Claudius Labeo, oppidano certamine aemulus Civilis, ne interfectus invidiam apud populares vel, si retineretur, semina discordiae praeberet, in Frisios avehitur.

19. Isdem diebus Batavorum et Canninefatium cohortes, cum iussu Vitellii in urbem pergerent, missus a Civile nuntius adsequitur. intumuere statim superbia ferociaeque et pretium itineris donativum, duplex stipendium, augeri equitum numerum, promissa sane a Vitellio, postulabant, non ut adsequerentur, sed causam seditioni. et Flaccus multa concedendo nihil aliud effecerat, quam ut acrius exposcerent

18, 12 caesarum *Nipperdey* | 16 pulsus | 19 cornū

quae sciebant negaturum. spreto Flacco inferiorem Germaniam petivere, ut Civili iungerentur. Hordeonius adhibitis tribunis centurionibusque consultavit, num obsequium abnuentes vi coërceret; mox insita ignavia et trepidis ministris, quos ambiguus auxiliorum animus et subito dilectu suppletae legiones angebant, statuit continere intra castra militem: dein paenitentia et arguentibus ipsis, qui suaserant, tamquam secuturus scripsit Herennio Gallo legionis primae legato, qui Bonnam obtinebat, ut arceret transitu Batavos: se cum exercitu tergis eorum haesurum. et opprimi poterant, si hinc Hordeonius, inde Gallus, motis utrimque copiis, medios clausissent. Flaccus omisit inceptum aliisque litteris Gallum monuit, ne terreret abeuntes: unde suspicio sponte legatorum excitari bellum cunctaque, quae acciderant aut metuebantur, non inertia militis neque hostium vi, sed fraude ducum evenire.

20. Batavi cum castris Bonnensibus propinquarent, praemisere qui Herennio Gallo mandata cohortium exponeret. nullum sibi bellum adversus Romanos, pro quibus totiens bellassent: longa atque irrita militia fessis patriae atque otii cupidinem esse. si nemo obsisteret, innoxium iter fore: sin arma occurrant, ferro viam inventuros. cunctantem legatum milites perpulerant, fortunam proelii experiretur. tria milia legionariorum et tumultuariae Belgarum cohortes, simul paganorum lixarumque ignava, sed procax ante periculum manus omnibus portis prorumpunt, ut Batavos numero in pares circumfundant. illi veteres militiae in cuneos congregantur, densi undique et frontem tergaque ac latus tuti; sic tenuem nostrorum aciem perfringunt. cedentibus Belgis pellitur legio, et vallum portasque trepidi petebant. ibi plurimum cladis: cumulatae corporibus fossae, nec caede tantum et vulneribus, sed ruina et suis plerique telis interiire. victores colonia Agrippinensium vitata, nihil cetero in itinere hostile

20, 3 aduersu *1 m.* (adversum *Ritter*) | 6 cunctem | 7 experiri. igitur *Wurm* | 10 prorumpunt *Ritter*: rumpunt | 16 inire

ausi, Bonnense proelium excusabant, tamquam petita pace, postquam negabatur, sibimet ipsi consulissent.

21. Civilis adventu veteranarum cohortium iusti iam exercitus ductor, sed consilii ambiguus et vim Romanam reputans, cunctos qui aderant in verba Vespasiani adigit mittitque legatos ad duas legiones, quae priore acie pulsae in Vetera castra concesserant, ut idem sacramentum acciperent. redditur responsum: neque proditoris neque hostium se consiliis uti; esse sibi Vitellium principem, pro quo fidem et arma usque ad supremum spiritum retenturos: proinde perfuga Batavus arbitrium rerum Romanarum ne ageret, sed meritis sceleris poenas expectaret. quae ubi relata Civili, incensus ira universam Batavorum gentem in arma rapit; iunguntur Bructeri Tencterique et excita nuntiis Germania ad praedam famamque.

22. Adversus has concurrentis belli minas legati legio- num Munius Lupercus et Numisius Rufus vallum murosque firmabant. subversa longae pacis opera, haud procul castris in modum municipii exstructa, ne hostibus usui forent. sed parum provisum, ut copiae in castra conveherentur; rapi permisere: ita paucis diebus per licentiam absumpta sunt quae adversus necessitates in longum suffecissent. Civilis medium agmen cum robore Batavorum obtinens utramque Rheni ripam, quo truculentior visu foret, Germanorum catervis complet, adsultant per campos equite; simul naves in adversum amnem agebantur. hinc veteranarum cohortium signa, inde depromptae silvis lucisque ferarum imagines, ut cuique genti inire proelium mos est, mixta belli civilis externique facie obstupescerant obsessos. et spem obpugnantium augebat amplitudo valli, quod duabus legionibus situm vix quinque milia armatorum Romanorum tuebantur; sed lixarum multitudo turbata pace illuc congregata et bello ministra aderat.

23. Pars castrorum in collem leniter exurgens, pars

21, 9 arbitrum *Puteolanus*, at v. XIII, 14 | 22, 5 ut *Lipsius*: ui | 8 utrimque *Lipsius* | 12 lusgue | 13 ciuili | 16 Romanorum *om. al.*

aequo adibatur. quippe illis hibernis obsideri premique Germanias Augustus crediderat, neque umquam id malorum, ut obpugnatum ultro legiones nostras venirent; inde non loco neque munimentis labor additus: vis et arma satis placebant. Batavi Transrhenanique, quo discreta virtus manifestius spectaretur, sibi quaeque gens consistunt, eminus lacessentes. post ubi pleraque telorum turribus pinnisque moenium irrita haerebant et desuper saxis vulnerabantur, clamore atque impetu invasere vallum, adpositis plerique scalis, alii per testudinem suorum; scandebantque iam quidam, cum gladiis et armorum incussu praecipitati sudibus et pilis obruntur, praeferos initio et rebus secundis nimii. sed tum praedae cupidine adversa quoque tolerabant; machinas etiam, insolitum sibi, ausi. nec ulla ipsis sollertia: perfugae captivique docebant struere materias in modum pontis, mox subiectis rotis propellere, ut alii superstantes tamquam ex aggere proeliarentur, pars intus occulti muros subruerent. sed excussa ballistis saxa stravere informe opus. et crates vineasque parantibus adactae tormentis ardentes hastae, ultroque ipsi obpugnatores ignibus petebantur, donec desperata verterent consilium ad moras, haud ignari paucorum dierum inesse alimenta et multum inbellis turbae; simul ex inopia proditio et fluxa servitiorum fides ac fortuita belli sperabantur.

24. Flaccus interim cognito castrorum obsidio et missis per Gallias qui auxilia concirent, lectos e legionibus Dillio Voculae duoetvicensimae legionis legato tradit, ut quam maximis per ripam itineribus celeraret, ipse navibus, invalidus corpore, invisus militibus. neque enim ambigue fremebant: emissas a Mogontiaci Batavorum cohortes, dissimulatos Civilis conatus, adsciri in societatem Germanos. non Primi Antonii neque Muciani ope Vespasianum magis adolevisse. aperta odia armaque palam depelli: fraudem et dolum obscura eoque inevitabilia. Civilem stare contra, struere aciem: Hor-

23, 18 occultis muro | 24, 2 e *om.* | 4 navi vectus *Ritter*, navibus vectus *Haase*, navibus secutus *Heracus*, pavidus *al.* | 5 fremebant *Rhenanus*: pmebant

deonium e cubiculo et lectulo iubere quidquid hosti conducatur. tot armatas fortissimorum virorum manus unius senis valetudine regi: quin potius interfecto proditore fortunam virtutemque suam malo omine exsolvent. his inter se vocibus
 15 instinctos flammavere insuper adlatae a Vespasiano litterae, quas Flaccus, quia occultari nequibant, pro contione recitavit, vinctosque qui attulerant ad Vitellium misit.

25. Sic mitigatis animis Bonnam, hiberna primae legionis, ventum. infensior illic miles culpam cladis in Hordeonium vertebat: eius iussu directam adversus Batavos aciem, tamquam a Mogontiaci legiones sequerentur; eiusdem prodicione caesos, nullis supervenientibus auxiliis: ignota haec
 5 ceteris exercitibus neque imperatori suo nuntiari, cum ad cursu tot provinciarum extingui repens perfidia potuerit. Hordeonius exemplares omnium litterarum, quibus per Gallias Britanniamque et Hispanias auxilia orabat, exercitui recitavit instituitque pessimum facinus, ut epistulae aquiliferis
 10 legionum traderentur, a quis ante militi quam ducibus legabantur. tum e seditiosis unum vinciri iubet, magis usurpandi iuris, quam quia unius culpa foret. motusque Bonna exercitus in coloniam Agrippinensem, adfluentibus auxiliis Gallorum, qui primo rem Romanam enixe iuvabant: mox valescentibus
 15 Germanis pleraeque civitates adversum nos arma *sumpsere* spe libertatis et, si exuissent servitium, cupidine imperitandi. gliscebant iracundia legionum, nec terrorem unius militis vincula indiderant: quin idem ille arguebat ultro conscientiam
 20 ducis, tamquam nuntius inter Civilem Flaccumque falso crimine testis veri opprimeretur. conscendit tribunal Vocula mira constantia, presumque militem ac vociferantem duci ad supplicium iussit: et dum mali pavent, optimus quisque iussis parvere. exim consensu ducem Voculam poscentibus,
 25 Flaccus summam rerum ei permisit.

24, 13 proditore *Ferretus*: traditore | 14 homine | 25, 4 magontiaci hoc loco et *infra c. 33* | 5 se caesos *Ritter* | 8 exemplaria *al.*, exempla *Ritter* | 16 *sumpsere add. Agricola*, idem vel cepere *Weissenborn* | 19 indiderat, *em. Puteolanus*

26. Sed discordes animos multa efferabant: inopia stipendii frumentique et simul dilectum tributaque Galliae aspernantes, Rhenus incognita illi caelo siccitate vix navium patiens, arti commeatus, dispositae per omnem ripam stationes, quae Germanos vado arcerent, eademque de causa minus
 5 frugum et plures qui consumerent. apud imperitos prodigii loco accipiebatur ipsa aquarum penuria, tamquam nos amnes quoque et vetera imperii munimenta desererent: quod in pace fors seu natura, tunc fatum et ira deum vocabatur.

Ingressis Novaesium sexta decuma legio coniungitur. ad-
 10 ditus Voculae in partem curarum Herennius Gallus legatus; nec ausi ad hostem pergere ** (loco Gelduba nomen est) castra fecere. ibi struenda acie, muniendo vallandoque et ceteris belli meditamentis militem firmabant. utque praeda ad virtutem accenderetur, in proximos Cugernorum pagos,
 15 qui societatem Civilis acceperant, ductus a Vocula exercitus; pars cum Herennio Gallo remansit.

27. Forte navem haud procul castris, frumento gravem, cum per vada haesisset, Germani in suam ripam trahebant. non tulit Gallus misitque subsidio cohortem: auctus et Germanorum numerus, paulatimque adgregantibus se auxiliis acie certatum. Germani multa cum strage nostrorum navem
 5 abripiunt. victi, quod tum in morem verterat, non suam ignaviam, sed perfidiam legati culpabant. protractum e tentorio, scissa veste, verberato corpore, quo pretio, quibus consciis prodidisset exercitum, dicere iubent. redit in Hordeonium invidia: illum auctorem sceleris, hunc ministrum vocant, do-
 10 nec exitium minitantibus exterritus prodicionem et ipse Hordeonio obiecit; vinctusque adventu demum Voculae exsolvitur. is postera die auctores seditionis morte adfecit: tanta

26,1 efferabant *Beroaldus*: efferebant | 9 deum *Nipperdey*: dī, i. e. dei (divom *Wurm*) | 10 sexta d.] xij | 12 loco cui gelduba *al.*, rectius *Wurm* (*Philol.* 9, 103) signum lacunae posuit, haec fere supplens: ad quintum (ad XIII *Heracius*) ab Novaesio lapidem *coll. I, 45. H. 2, 24* | 15 gugernorum *cf. H. 5, 16* | 16 a om. (*Voculae Agricola*) | 17 permansit, *em. Nipperdey* | 27, 6 abripiunt, *corr. 1 m. in* abripiunt

illi exercitui diversitas inerat licentiae patientiaeque. haud
 15 dubie gregarius miles Vitellio fidus, splendidissimus quisque
 in Vespasianum proni: inde scelerum ac suppliciorum vices
 et mixtus obsequio furor, ut contineri non possent qui pu-
 niri poterant.

28. At Civilem inmensis auctibus universa Germania ex-
 tollebat, societate nobilissimis obsidum firmata. ille, ut cui-
 que proximum, vastari Ubios Treverosque, et aliam manum
 Mosam amnem transire iubet, ut Menapios et Morinos et ex-
 5 trema Galliarum quateret. actae utrobique praedae, infestius
 in Ubiis, quod gens Germanicae originis eiurata patria [Ro-
 manorum nomen] Agrippinenses vocarentur. caesae cohortes
 eorum in vico Marcoduro incuriosius agentes, quia procul
 ripa aberant. nec quievire Ubi, quo minus praedas e Ger-
 10 mania peterent, primo inpune, dein circumventi sunt, per
 omne id bellum meliore usi fide quam fortuna. contusis Ubiis
 gravior et successu rerum ferocior Civilis obsidium legionum
 urgebat, intentis custodiis, ne quis occultus nuntius venien-
 tis auxilii penetraret. machinas molemque operum Batavis
 15 delegat: Transrhenanos proelium poscentis ad scindendum
 vallum ire detrusosque redintegrare certamen iubet, supe-
 rante multitudine et facili damno.

29. Nec finem labori nox attulit: congestis circum lignis
 accensisque, simul epulantes, ut quisque vino incaluerat, ad
 pugnam temeritate inani ferebantur. quippe ipsorum tela per
 tenebras vana: Romani conspicuam barbarorum aciem, et si
 5 quis audacia aut insignibus effulgens, ad ictum destinabant.
 intellectum id Civili et restincto igne misceri cuncta tenebris
 et armis iubet. tum vero strepitus dissoni, concursus incerti, ne-
 que feriendi neque declinandi providentia: unde clamor acci-
 derat, circumagere corpora, tendere artus; nihil prodesse

28, 3 alia manu, em. *Freinsheim* | 4 transiri corr. | 6 Rom.
 nomen glossam esse vidit *Gruterus* (Romanorum nomine *Weis-*
senborn, romano nomine *Lipsius*) | 29, 4 perspicuam 1 m. | 5
 et fulgens, i. e. efulgens | 7 concursus incerti *Heracius*: cursus
 incepti (?) *Med. in frustulo membrano adglutinato* (casus in-
 certi al., incursum i. *Wölfflin*) | 9 artus *Lipsius*: arcus (inten-
 dere ictus *Weissenborn*)

virtus, fors cuncta turbare et ignavorum saepe telis fortissimi 10
 cadere. apud Germanos inconsulta ira: Romanus miles peri-
 culorum gnarus ferratas sudes, gravia saxa non forte iacie-
 bat. ubi sonus molientium aut adpositae scalae hostem in
 manus dederant, propellere umbone, pilo sequi; multos in
 moenia egressos pugionibus fodere. sic exhausta nocte no- 15
 vam aciem dies aperuit.

30. Eduxerant Batavi turrim duplici tabulato, quam prae-
 toriae portae (is aequissimus locus) propinquantem promoti
 contra validi asseres et incussae trabes perfringere multa su-
 perstantium pernicie. pugnatumque in percussos subita et
 prospera eruptione; simul a legionariis peritia et arte prae- 5
 stantibus plura struebantur. praecipuum pavorem intulit sus-
 pensum et nutans machinamentum, quo repente demisso prae-
 ter suorum ora singuli pluresve hostium sublime rapti verso
 pondere intra castra effundebantur. Civilis ommissa expu-
 gnandi spe rursus per otium adsidebat, nuntiis et promissis 10
 fidem legionum convellens.

31. Haec in Germania ante Cremonense proelium gesta,
 cuius eventum litterae Primi Antonii docuere, addito Caeci-
 nae edicto; et praefectus cohortis e victis, Alpinus Monta-
 nus, fortunam partium praesens fatebatur. diversi hinc motus
 animorum: auxilia e Gallia, quis nec amor neque odium in 5
 partes, militia sine adfectu, hortantibus praefectis statim a
 Vitellio desciscunt: vetus miles cunctabatur. sed adigente
 Hordeonio Flacco, instantibus tribunis, dixit sacramentum,
 non vultu neque animo satis adfirmans: et cum cetera iuris
 iurandi verba conciperent, Vespasiani nomen haesitantes aut 10
 levi murmure et plerumque silentio transmittabant.

32. Lectae deinde pro contione epistulae Antonii ad Ci-
 vilem suspiciones militum irritavere, tamquam ad socium
 partium scriptae et de Germanico exercitu hostiliter. mox
 adlatis Geldubam in castra nuntiis eadem dicta factaque, et

29, 12 gnarus *Rhenanus*: ignarus (non ignarus *Ritter*) | 30, 9
 infra | obpugnandi, em. *Nipperdey* | 31, 3 uictus | 6 militiae,
 em. *Rhenanus*

missus cum mandatis Montanus ad Civilem, ut absisteret bello neve externa armis falsis velaret: si Vespasianum iuvare adgressus foret, satis factum coeptis. ad ea Civilis primo callide: post ubi videt Montanum praeferoce ingenio paratumque in res novas, orsus a questu periculisque, quae per quinque et viginti annos in castris Romanis exhausisset, 'egregium' inquit 'pretium laborum recepi, necem fratris et vincula mea et saevissimas huius exercitus voces, quibus ad supplicium petitus iure gentium poenas reposito. vos autem Treveri ceteraque servientium animae, quod praemium effusi totiens sanguinis expectatis nisi ingratis militiam, immortalia tributa, virgas, secures et dominorum ingenia? en ego praefectus unius cohortis et Canninefates Batavique, exigua Galliarum portio, vana illa castrorum spatia excidimus vel saepta ferro fameque premimus. denique ausos aut libertas sequetur aut victi idem erimus.' sic accensum, sed molliora referre iussum dimittit: ille ut inritus legationis redit, cetera dissimulans, quae mox erupere.

33. Civilis parte copiarum retenta veteranas cohortes et quod e Germanis maxime promptum adversus Voculam exercitumque eius mittit, Iulio Maximo et Claudio Victore, sororis suae filio, ducibus. rapiunt in transitu hiberna alae Asciburgii sita; adeoque improvisi castra involavere, ut non adloqui, non pandere aciem Vocula potuerit: id solum ut in tumultu monuit, subsigano milite media firmare: auxilia passim circumfusa sunt. eques prorupit, exceptusque compositis hostium ordinibus terga in suos vertit. caedes inde, non proelium. et Nerviorum cohortes, metu seu perfidia, latera nostrorum nudavere: sic ad legiones perventum, quae amissis signis intra vallum sternebantur, cum repente novo auxilio fortuna pugnae mutatur. Vasconum lectae a Galba cohortes ac tum accitae, dum castris propinquant, audito proeliantium clamore intentos hostis a tergo invadunt latiorremque quam pro numero terrorem faciunt, aliis a Novaesio,

32, 6 arma Lipsius | 11 recipi | 21 rediit Rhenanus | 33, 15 intento

aliis a Mogontiaco universas copias advenisse credentibus. is error addit animos, et dum alienis viribus confidunt, suas recepere. fortissimus quisque e Batavis, quantum peditum erat, conciduntur: eques evasit cum signis captivisque, quos prima acie corripuerant. caesorum eo die in partibus nostris maior numerus, set inbellior, e Germanis ipsa robora.

34. Dux uterque pari culpa meritis adversa prosperis defuere. nam Civilis si maioribus copiis instruxisset aciem, circumiri a tam paucis cohortibus nequisset castraque perrupta excidisset: Vocula nec adventum hostium exploravit, eoque simul egressus victusque; dein victoriae parum confisus, tritis frustra diebus castra in hostem movit, quem si statim impellere cursumque rerum sequi maturasset, solvere obsidium legionum eodem impetu potuit. temptaverat interim Civilis obsessorum animos, tamquam perditae apud Romanos res et suis victoria provenisset: circumferebantur signa vexillaque, ostentati etiam captivi. ex quibus unus, egregium facinus ausus, clara voce gesta patefecit, confossus ilico a Germanis: unde maior indici fides, simul vastatione incendiisque flagrantium villarum venire victorem exercitum intellegebatur. in conspectu castrorum constitui signa fossamque et vallum circumdari Vocula iubet: depositis inpedimentis sarcinisque expediti certarent. hinc in ducem clamor pugnam poscentium; et minari adsueverant. ne tempore quidem ad ordinandam aciem capto incompositi fessique proelium sumpsere; nam Civilis aderat, non minus vitiis hostium quam virtute suorum fretus. varia apud Romanos fortuna et seditiosissimus quisque ignavus: quidam recentis victoriae memores retinere locum, ferire hostem, seque et proximos hortari et redintegrata acie manus ad obsessos tendere, ne tempori deessent. illi cuncta e muris cernentes omnibus portis prorumpunt. ac forte Civilis lapsu equi prostratus, credita per utrumque exercitum fama vulneratum aut

33, 18 is error Romanis al., 18 nostris error Joh. Müller | 20 conciduntur nos: funduntur (trucidantur Nipperdey) | 22 set Madvig: et | 34, 13 illico Freinsheim: illic

interfectum, inmane quantum suis pavoris et hostibus alacritatis indidit: sed Vocula omissis fugientium tergis vallum
 50 turrisque castrorum augebat, tamquam rursus obsidium immineret, corrupta totiens victoria non falso suspectus bellum malle.

35. Nihil aequae exercitus nostros quam egestas copiarum fatigabat. impedimenta legionum cum inbelli turba Novaesium missa, ut inde terrestri itinere frumentum adveherent; nam flumine hostes potiebantur. primum agmen secum
 5 non accessit, nondum satis firmo Civile. qui ubi rursus missos Novaesium frumentatores datasque in praesidium cohortes velut multa pace ingredi accepit, rarum apud signa militem, arma in vehiculis, cunctos licentia vagos, compositus invadit, praemissis qui pontes et viarum angusta insiderent.
 10 pugnatum longo agmine et incerto Marte, donec proelium nox dirimeret. cohortes Geldubam perrexere, manentibus, ut fuerant, castris, quae relictorum illic militum praesidio tenebantur. non erat dubium, quantum in regressu discriminis adeundum foret frumentatoribus onustis percussisque. addit
 15 exercitui suo Vocula mille delectos e quinta et quinta decuma legionibus apud Vetera obsessis, indomitum militem et ducibus infensum. plures quam iussum erat profecti palam in agmine fremebant, non se ultra famem, insidias legatorum toleraturos: at qui remanserant, desertos se abducta parte
 20 legionum querebantur. duplex hinc seditio, aliis revocantibus Voculam, aliis redire in castra abnudentibus.

36. Interim Civilis Vetera circumsevit: Vocula Geldubam atque inde Novaesium concessit. Civilis capit Geldubam; mox haud procul Novaesio equestri proelio prospere certavit. sed miles secundis adversisque perinde in exitium
 5 ducum accendebatur; et adventu quintanorum quintadecumanorumque auctae legiones donativum exposcunt, conperto

35, 14 percussisque *Agricola*: periculisque | 19 desertos se] desertosque (desertos se proditosque *Weissenborn*) | 36, 1 Iterum *Nipperdey* | 2 [Civ. c. Geldubam] *Ulrichs* | 3 mox *Vocula Gutmann* | inprospere *Weissenborn*, Romanus prospere *Ritter*, at v. *Heraeus* | 4 proinde

pecuniam a Vitellio missam. nec diu cunctatus Hordeonius nomine Vespasiani dedit, idque praecipuum fuit seditionis alimentum. effusi in luxum et epulas et nocturnos coetus
 10 terem in Hordeonium iram renovant, nec ullo legatorum tribunorumve obsistere auso (quippe omnem pudorem nox ademerat) protractum e cubili interficiunt. eadem in Voculam parabantur, nisi servili habitu per tenebras ignoratus evasisset.

37. Ubi sedato impetu metus rediit, centuriones cum epistulis ad civitates Galliarum misere, auxilia ac stipendia oratores: ipsi, ut est vulgus sine rectore praeceps pavidum socors, adventante Civile raptis temere armis ac statim omissis, in fugam vertuntur. res adversae discordiam peperere,
 5 iis qui e superiore exercitu erant causam suam dissociantibus; Vitellii tamen imagines in castris et per proximas Belgicarum civitates repositae, cum iam Vitellius occidisset. dein mutati in paenitentiam primani quartanique et duoetvicensimani Voculam sequuntur, apud quem resumpto Vespasiani
 10 sacramento ad liberandum Mogontiaci obsidium ducebantur. discesserant obsessores, mixtus ex Chattis Usipis Mattiacis exercitus, satietate praedae nec incruentati, quia dispersos et nescios miles noster invaserat. quin et lorica vallumque per fines suos Treveri struxere, magnisque in vicem cladibus
 15 cum Germanis certabant, donec egregia erga populum Romanum merita mox rebelles foedarent.

38. Interea Vespasianus iterum ac Titus consulatum absentes inierant, maesta et multiplici metu suspensa civitate, quae super instantia mala falsos pavores induerat, descivisse
 5 Africam res novas moliente L. Pisone. is pro consule provinciae nequaquam turbidus ingenio, sed quia naves saevitia hiemis prohibebantur, vulgus alimenta in dies mercari solitum, cui una ex re publica annonae cura, clausum litus, retineri commeatus, dum timet, credebat, argentibus famam Vitellianis, qui studium partium nondum posuerant, ne victori-

37, 12 ex Chattis *Rhenanus*: et caitis | 13 incruentati quia *Heraeus*: incruentari uia (incruenti: in via *Lipsius*) | 38, 2 inierant *Haase*: inier | 4 pro cons. *add. Jac. Gronovius* | 8 commeatus *1 m.* | 9 ne *Jac. Gronovius*: nec

bus quidem ingrato rumore, quorum cupiditates externis quoque bellis inexplebiles nulla umquam civilis victoria satiavit.

39. Kalendis Ianuariis in senatu, quem Iulius Frontinus praetor urbanus vocaverat, legatis exercitibusque ac regibus laudes gratesque decretae; et Tettio Iuliano praetura, tamquam transgredientem in partes Vespasiani legionem deseruisset, ablata, ut in Plotium Griphum transferretur; Hormo dignitas equestris data. et mox eiurante Frontino Caesar Domitianus praetoram cepit. eius nomen epistulis edictisque praeponeretur, vis penes Mucianum erat, nisi quod pleraque Domitianus instigantibus amicis aut propria libidine audebat. sed praecipuus Muciano metus e Primo Antonio Varoque Arrio, quos recentes clarosque rerum fama ac militum studiis etiam populus fovebat, quia in neminem ultra aciem saevierant. et ferebatur Antonius Scribonianum Crassum, egregiis moribus et fraterna imagine fulgentem, ad capessendam rem publicam hortatus, haud defutura consociorum manu, ni Scribonianus abnuisset, ne paratis quidem corrumpi facilis, adeo metuens incerta. igitur Mucianus, quia propalam opprimi Antonius nequibat, multis in senatu laudibus cumulatam secretis promissis onerat, citeriorem Hispaniam ostentans discessu Cluvii Rufi vacuam; simul amicis eius tribunatus praefecturasque largitur. dein postquam inanem animum spe et cupidine inpleverat, vires abolet dimissa in hiberna legione septima, cuius flagrantissimus in Antonium amor. et tertia legio, familiaris Arrio Varo miles, in Suriam remissa; pars exercitus in Germanias ducebatur. sic egesto quidquid turbidum rediit urbi sua forma legesque et munia magistratuum.

40. Quo die, senatum ingressus est Domitianus, de absentia patris fratrisque ac iuventa sua pauca et modica disseruit, decorus habitu; et ignotis adhuc moribus crebra oris confusio pro modestia accipiebatur. referente Caesare de restituendis Galbae honoribus, censuit Curtius Montanus, ut Piso-

39, 3 Tettio Orelli: tito | 14 moribus Bötticher: maioribusque, sed que deletum | 19 decessu Nipperdey, at v. Mommsen, Hermes IV, 319 | 26 rediit Haase: redit

nis quoque memoria celebraretur. patres utrumque iussere: de Pisone irritum fuit. tum sorte ducti, per quos redderentur bello rapta, quique aera legum vetustate delapsa noscerent figerentque, et fastos adulatione temporum foedatos exonerarent modumque publicis inpensis facerent. redditur Tettio Iuliano praetura, postquam cognitus est ad Vespasianum confugisse: Gripho honor mansit. repeti inde cognitionem inter Musonium Rufum et Publium Celerem placuit, damnatusque Publius et Sorani manibus satis factum. insignis publica severitate dies ne privatim quidem laude caruit. iustum officium explesse Musonium videbatur, diversa fama de Demetrio Cynicam sectam professo, quod manifestum reum ambitiosius quam honestius defendisset: ipsi Publio neque animus in periculis neque oratio subpeditavit. signo ultionis in accusatores dato, petit a Caesare Iunius Mauricus, ut commentariorum principalium potestatem senatui faceret, per quos nosceret, quem quisque accusandum poposcisset. consulendum tali super re principem respondit.

41. Senatus inchoantibus primoribus ius iurandum concepit, quo certatim omnes magistratus, ceteri, ut sententiam rogabantur, deos testes advocabant, nihil ope sua factum quo cuiusquam salus laederetur, neque se praemium aut honorem ex calamitate civium cepisse, trepidis et verba iuris iurandi per varias artes mutantibus, quis flagitii conscientia inerat. probabant religionem patres, periurium arguebant; eaque velut censura in Sariolenum Voculam et Nonium Attianum et Cestium Severum acerrime incubuit, crebris apud Neronem delationibus famosos. Sariolenum et recens crimen urgebat, quod apud Vitellium molitus eadem foret: nec destitit senatus manus intentare Voculae, donec curia excederet. ad Paccium Africanum transgressi eum quoque proturbant, tamquam Neroni Scribonios fratres concordia opibusque insignes ad exitium monstravisset. Africanus neque fateri audebat

40, 8 dilapsa ed. princ. | 16 officium Nipperdey: iudicium (iudicium Ernesti, odium nos olim) | de add. Heraeus | 20 petit Nipperdey | maricus, em. Beroaldus | 41, 11 destit

neque abnuere poterat: in Vibium Crispum, cuius interrogationibus fatigabatur, ultro conversus, miscendo quae defendere nequibat, societate culpaev invidiam declinavit.

42. Magnam eo die pietatis eloquentiaeque famam Vipstanus Messalla adeptus est, nondum senatoria aetate, ausus pro fratre Aquilio Regulo deprecari. Regulum subversa Crasorum et Orfiti domus in summum odium extulerat: sponte
5 Caesaris accusationem subisse iuvenis admodum, nec depellendi periculi sed in spem potentiae videbatur; et Sulpicia Praetextata Crassi uxor quattuorque liberi, si cognosceret senatus, ultores aderant. igitur Messalla non causam neque reum tueri, sed periculis fratris semet opponens flexerat quosdam.
10 occurrit truci oratione Curtius Montanus, eo usque progressus, ut post caedem Galbae datam interfectori Pisonis pecuniam a Regulo adpetitumque morsu Pisonis caput obiectaret. 'hoc certe' inquit 'Nero non coëgit, nec dignitatem aut salutem illa saevitia redemisti. sane toleremus istorum defension-
15 nes, qui perdere alios quam periclitari ipsi maluerunt: te securum reliquerat exul pater et divisa inter creditores bona, nondum honorum capax aetas, nihil quod ex te concupisceret Nero, nihil quod timeret. libidine sanguinis et hiatu praemiorum ignotum adhuc ingenium et nullis defensionibus ex-
20 pertum caede nobili inuisti, cum ex funere rei publicae raptis consularibus spoliis, septuagens sesterterio saginatus et sacerdotio fulgens innoxios pueros, inlustres senes, conspicuas feminas eadem ruina prosterneret, cum segnitiam Neronis incusares, quod per singulas domos seque et delatores
25 fatigare: posse universum senatum una voce subverti. retinete, patres conscripti, et reservate hominem tam expediti consilii, ut omnis aetas instructa sit, et quo modo senes nostri Marcellum, Crispum, iuvenes Regulum imitentur. invenit aemulos etiam infelix nequitia: quid si floreat vigeatque? et

42, 1 uiptanus, em. *Rupertus* | 4 sponte Caesaris accusationem *Joh. Müller*: sponte eXSC accusatio (fort. sponte eas accusationes) | 6 Sulpicia *Puteolanus*: supplicia | 13 aut salutem illa *Lipsius*: austa latē illā | 21 saginatus *Faërnus*: signatus | 29 aemulos etiam *Acidalius*: etiam aemulos

quem adhuc quaestorium offendere non audemus, praetorium
30 et consulem ausuri sumus? an Neronem extremum dominorum putatis? idem crediderant qui Tiberio, qui Gaio superstites fuerunt, cum interim intestabilior et saevior exortus est. non timemus Vespasianum; ea principis aetas, ea moderatio: sed diutius durant exempla quam mores. elanguimus, patres
35 conscripti, nec iam ille senatus sumus, qui occiso Nerone delatores et ministros more maiorum puniendos flagitabat. optimus est post malum principem dies primus.'

43. Tanto cum adsensu senatus auditus est Montanus, ut spem caperet Helvidius posse etiam Marcellum prosterni. igitur a laude Cluvii Rufi orsus, qui perinde dives et eloquentia clarus nulli umquam sub Nerone periculum facesisset, crimine simul exemploque Eprum urgebat, ardentibus
5 patrum animis. quod ubi sensit Marcellus, velut excedens curia 'imus' inquit, 'Prisce, et relinquimus tibi senatum tuum: regna praesente Caesare.' sequebatur Vibius Crispus, ambo infensi, vultu diverso, Marcellus minacibus oculis, Crispus renidens, donec adcursum amicorum retraherentur. cum glisce-
10 ret certamen, hinc multi bonique, inde pauci et validi pertinacibus odiis tenderent, consumptus per discordiam dies.

44. Proximo senatu, inchoante Caesare de abolendo dolore iraque et priorum temporum necessitatibus, censuit Mucianus pro accusatoribus; simul eos, qui coeptam, deinde omissam actionem repeterent, monuit sermone molli et tamquam rogaret. patres coeptatam libertatem, postquam
5 obviam itum, omisere. Mucianus, ne sperni senatus iudicium et cunctis sub Nerone admissis data impunitas videretur, Octavium Sagittam et Antistium Sosianum senatorii ordinis egressos exilium in easdem insulas redegit. Octavius Pontiam Postumiam, stupro cognitam et nuptias suas abnuentem,
10 inpotens amoris interfecerat, Sosianus pravitate morum multis exitiosus. ambo gravi senatus consulto damnati pulsique, quamvis concesso aliis reditu, in eadem poena retenti sunt.

42, 31 ausuri *Lipsius*: uisuri | 35 quam auctores *Lipsius* | 43, 4 facesisset | 44, 8 Sagittam *Rhenanus*: sabinum sagittam

nec ideo lenita erga Mucianum invidia: quippe Sosianus ac
 15 Sagitta viles, etiam si reverterentur: accusatorum ingenia et
 opes et exercita malis artibus potentia timebantur.

45. Reconciliavit paulisper studia patrum habita in senatu
 cognitio secundum veterem morem. Manlius Patruitus sena-
 tor pulsatum se in colonia Seniensi coetu multitudinis et iussu
 magistratum querebatur; nec finem iniuriae hic stetisse:
 5 planctum et lamenta et supremorum imaginem praesenti sibi
 circumdata cum contumeliis ac probris, quae in senatum uni-
 versum iacerentur. vocati qui arguebantur, et cognita causa
 in convictos vindicatum, additumque senatus consultum, quo
 10 Senensium plebes modestiae admoneretur. isdem diebus
 Antonius Flamma *accusantibus* Cyrenensibus damnatur lege
 repetundarum et exilio ob saevitiam.

46. Inter quae militaris seditio prope exarsit. praetoria-
 nam militiam repetebant a Vitellio dimissi, pro Vespasiano
 congregati; et lectus in eandem spem e legionibus miles pro-
 missa stipendia flagitabat. ne Vitelliani quidem sine multa
 5 caede depelli poterant: sed immensa pecunia tanta vis homi-

45, 2 Patruinus *Lipsius* | 3 et 9 Senensi . . Senensium
Oberlin | 10 *accusantibus add. Wurm coll. 12, 18. 13, 33. Plin.*
ep. 2, 11 | 46, 5 *in Med. verba sic se excipiunt: pelli poterant*
sed immensa pecunia [iam sequuntur . . ferunt ne criminantium
nuntiis usque ad templi magnificentiae defuisse crede c. 52, 2
— 53, 23] tanta vis hominum retinenda erat usque ad Titum
antequam digrederetur multo apud patrem sermone orasse
c. 52, 2; iam sequuntur: dicebatur audita interim c. 54 in.
In turbato verborum ordine ab aliis iam intellecto Madvigius
in appendice disputationis de Asconio p. 23 not. hoc primum
vidit ferunt non ad immensa pecunia (c. 46) pertinere, sed ad
ne criminantium nuntiis c. 52 in.; ab hoc enim voc. ferunt no-
vum folium cod. archetypi exorsum erat, cuius postrema verba
fuerant: defuisse crede c. 53 extr. His recte collocatis iam
verba c. 53 extr et 54 in. sic se excipiunt: defuisse crede di-
cebatur audita interim etc. Quod autem ad vocabulum dice-
batur attinet, manifestum videtur, cum unum folium in arche-
typo sic desineret 'defuisse crede' et deinde sequens pergeret
batur audita, foliis transpositis syllabas, quae mancae videban-
tur batur, male a librario quodam in dicebatur expletas esse |
mercede Weissenborn | depelli nos: pelli | pecunia terrebat qua

num retinenda erat. ingressus castra Mucianus, quo rectius
 stipendia singulorum spectaret, suis cum insignibus armisque
 victores constituit, modicis inter se spatiis discretos. tum
 Vitelliani, quos apud Bovillas in deditionem acceptos memo-
 ravimus, ceterique per urbem et urbi vicina conquisiti pro-
 10 ducuntur prope intecto corpore. eos Mucianus diduci et
 Germanicum Britannicumque militem, ac si qui aliorum exer-
 cituum, separatim adistere iubet. illos primus statim ad-
 spectus obstupescerat, cum ex diverso velut aciem telis et
 armis trucem, semet clausos nudosque et inlucie deformes
 15 aspicerent: ut vero huc illuc distrahi coepere, metus per
 omnes et praecipua Germanici militis formido, tamquam ea
 separatione ad caedem destinaretur. prensare commanipula-
 rium pectora, cervicibus innecti, suprema oscula petere, ne
 desererentur soli neu pari causa disparem fortunam pateren-
 20 tur; modo Mucianum, modo absentem principem, postremum
 caelum ac deos obtestari, donec Mucianus cunctos eiusdem
 sacramenti, eiusdem imperatoris milites appellans, falso ti-
 mori obviam iret; namque et victor exercitus clamore lacri-
 mas eorum iuvabat. isque finis illa die. paucis post diebus
 25 adloquentem Domitianum firmati iam exceperunt: spernunt ob-
 latos agros, militiam et stipendia orant. preces erant, sed
 quibus contra dici non posset; igitur in praetorium accepti.
 dein quibus aetas et iusta stipendia, dimissi cum honore, alii
 ob culpam, sed captim ac singuli, quo tutissimo remedio
 30 consensus multitudinis extenuatur.

47. Ceterum verane pauperie an uti videretur, actum in
 senatu, ut sescentiens sestertium a privatis mutuam accipere-
 tur, praepositusque ei curae Pompeius Silvanus. nec multo
 post necessitas abiit sive omnia simulatio. abrogati inde le-

(si *Nipperdey*) tanta vis *Bötticher* | 46, 6 redimenda *Weissen-*
born | 18 destinarentur *Rhenanus*; *singulari legentium animi*
potissimum ad G. militem, cuius formido praecipua erat, con-
vertuntur | 18 pressare *Döderlein* | 19 pectora] dexteras *Acida-*
lius (dexteras, complecti pectora *cont. Nipperdey*) | 20 pauci
 causa (pari in causa *al.*) | 21 postremo *Wölflin Philol. 27, 119*
 | 28 recepti *A. Gerber* | 47, 4 abroganti, *em. Puteolanus*

5 gem ferente Domitiano consulatus, quos Vitellius dederat, funusque censorium Flavio Sabino ductum, magna documenta instabilis fortunae summaque et ima miscentis.

48. Sub idem tempus L. Piso pro consule interficitur. ea de caede quam verissime expediam, si puca supra repetiero ab initio causisque talium facinorum non absurda. legio in Africa auxiliaque tutandis imperii finibus sub divo Augusto 5 Tiberioque principibus proconsuli parebant. mox Gaius Caesar, turbidus animi ac Marcum Silanum obtinentem Africam metuens, ablatam proconsuli legionem misso in eam rem legato tradidit. aequatus inter duos beneficiorum numerus, et mixtis utriusque mandatis discordia quaesita aucta 10 que pravo certamine. legatorum vis adolevit diuturnitate officii, vel quia minoribus maior aemulandi cura, proconsulum splendidissimus quisque securitati magis quam potentiae consulebant.

49. Sed tum legionem in Africa regebat Valerius Festus, sumptuosae adulescentiae neque modica cupiens et adfinitate Vitellii anxius. is crebris sermonibus temptaveritne Pisonem ad res novas an temptanti restiterit, incertum, quoniam 5 secreto eorum nemo adfuit, et occiso Pisonem plerique ad gratiam interfectoris inclinavere. nec ambigitur provinciam et militem alienato erga Vespasianum animo fuisse; et quidam e Vitellianis urbe profugi ostentabant Pisoni nutantes Gallias, paratam Germaniam, pericula ipsius et in pace suspecto tutius bellum. inter quae Claudius Sagitta, praefectus alae Petrianae, prospera navigatione praevenit Papirium centurionem a Muciano missum, adseveravitque mandata interficiendi Pisonis centurioni data: cecidisse Galerianum consobrinum eius generumque; unam in audacia spem salutis, sed duo 10 itinera audendi, seu mallet statim arma, seu petita navibus Gallia ducem se Vitellianis exercitibus ostenderet, nihil ad ea moto Pisonem. centurio a Muciano missus ut portum Kar-

47, 7 et ima *Agricola*: etiā | 48, 2 petiero, em. *Rhenanus* | 5 [principibus] *Th. Opitz*, ut est *H. 1, 89, 8* | 6 ac] ad | 10 ius corr. ex uis | 49, 9 suspecto *Victorius*: suscepto | 10 petrianae, v. ad *H. 1, 70* | 15 audiendi

thaginis attigit, magna voce laeta Pisoni omina tamquam principi continuare, obvios et subitae rei miraculo attonitos, ut eadem adstreperent, hortari. vulgus credulum ruere in forum, praesentiam Pisonis exposcere; gaudio clamoribusque cuncta miscebant, indiligentia veri et adulandi libidine. Piso indicio Sagittae vel insita modestia non in publicum egressus est neque se studiis vulgi permisit: centurionemque percontatus, postquam quaesitum sibi crimen caedemque com- 25 perit, animadverti in eum iussit, haud perinde spe vitae quam ira in percussorem, quod idem ex interfectore Clodii Marci cruentas legati sanguine manus ad caedem proconsulis rettulisset. anxio deinde edicto Karthaginiensibus increpitis, ne solita quidem munia usurpabat, clausus intra domum, ne 30 qua motus novi causa vel forte oreretur.

50. Sed ubi Festo consternatio vulgi, centurionis supplicium veraque et falsa more famae in maius innotuere, equites in necem Pisonis mittit. illi raptim vecti obscuro adhuc coeptae lucis domum proconsulis inrumpunt dstrictis gladiis, et magna pars Pisonis ignari, quod Poenos auxiliares Maurisque in eam caedem delegerat. haud procul cubiculo obvium forte servum, quisnam et ubi esset Piso, interrogavere. servus egregio mendacio se Pisonem esse respondit ac statim obruncatur. nec multo post Piso interficitur; namque aderat qui nosceret, Baebius Massa e procuratoribus Africae, 10 iam tunc optimo cuique exitiosus et inter causas malorum, quae mox tulimus, saepius rediturus. Festus Adrumeto, ubi speculabundus substiterat, ad legionem contendit praefectumque castrorum Caetronium Pisanum vinciri iussit proprias ob similtates, sed Pisonis satellitem vocabat milites- 15 que et centuriones quosdam punit, alios praemiis adfecit, neutrum ex merito, sed ut obpressisse bellum crederetur. mox Oeensium Leptitanorumque discordias componit, quae raptu frugum et pecorum inter agrestes modicis principiis,

49, 18 omina *Acidalius*: oīa, i. e. omnia | 21 exposcerent 1 m. | 22 veri *Rhenanus*: uiri | 50, 11 inter *Haase*: in | 18 Oeensium *Lipsius*: offensium

20 iam per arma atque acies exercebantur; nam populus Oeensis multitudine inferior Garamantas exciverat, gentem indomitam et inter accolae latrocinii fecundam. unde artae Lepitanis res, lateque vastatis agris intra moenia trepidabant, donec interventu cohortium alarumque fusi Garamantes et re-
25 cepta omnis praeda, nisi quam vagi per inaccessa mapalium ulterioribus vendiderant.

51. At Vespasiano post Cremonensem pugnam et prosperos undique nuntios cecidisse Vitellium multi cuiusque ordinis, pari audacia fortunaque hibernum mare adgressi, nuntiavere. aderant legati regis Volgesi quadraginta milia
5 Parthorum equitum offerentes. magnificum laetumque tantis sociorum auxiliis ambiri neque indigere: gratiae Volgeso actae mandatumque, ut legatos ad senatum mitteret et pacem esse sciret. Vespasianus in Italiam resque urbis intentus adversam de Domitiano famam accipit, tamquam terminos aetatis
10 et concessa filio egrederetur: igitur validissimam exercitus partem Tito tradit ad reliqua Iudaici belli perpetranda.

52. Titum, antequam digrederetur, multo apud patrem sermone orasse ferunt, ne criminantium nuntiis temere accenderetur integrumque se ac placabilem filio praestaret. non legiones, non classes perinde firma imperii munimenta
5 quam numerum liberorum; nam amicos tempore, fortuna, cupidinibus aliquando aut erroribus imminui, transferri, desinere: suum cuique sanguinem indiscretum, sed maxime principibus, quorum prosperis et alii fruuntur, adversa ad iunctissimos pertineant. ne fratribus quidem mansuram concordiam, ni parens exemplum praebuisset. Vespasianus haud
10 aequae Domitiano mitigatus quam Titi pietate gaudens, bono esse animo iubet belloque et armis rem publicam attollere: sibi pacem domumque curae fore. tum celerrimas navium frumento onustas saevo adhuc mari committit: quippe tanto
15 discrimine urbs nutabat, ut decem haud amplius dierum frumentum in horreis fuerit, cum a Vespasiano commeatus subvenere.

50, 20 offensis | 51, 4 milia om. | 7 pacem sanciret Wurm
| 52, 2 ferunt] cf. ad 46, 4 | 4 proinde

53. Curam restituendi Capitolii in L. Vestinum confert, equestris ordinis virum, sed auctoritate famaue inter proceres. ab eo contracti haruspices monuere, ut reliquiae prioris delubri in paludes aveherentur, templum isdem vestigiis sisteretur: nolle deos mutari veterem formam. XI kalen-
5 das Iulias serena luce spatium omne, quod templo dicabatur, evinctum vittis coronisque ingressi milites, quis fausta nomina, felicibus ramis; dein virgines Vestales cum pueris puellisque patrimis matrimisque aqua e fontibus annibusque hausta perluere. tum Helvidius Priscus praetor, praeceunte
10 Plautio Aeliano pontifice, lustrata suovetaurilibus area et super caespitem redditis extis, Iovem, Iunonem, Minervam praesidesque imperii deos precatus, ut coepta prosperarent sedesque suas pietate hominum inchoatas divina ope attollerent, vittas, quis ligatus lapis innexique funes erant, contigit;
15 simul ceteri magistratus et sacerdotes et senatus et eques et magna pars populi, studio laetitiaeque conixi, saxum ingens traxere. passimque iniectae fundamentis argenti aurique stipes et metallorum primitiae, nullis fornacibus victae, sed ut
20 gignuntur: praedixere haruspices, ne temeraretur opus saxo aurove in alio destinato. altitudo aedibus adiecta: id solum religio adnuere et prioris templi magnificentiae defuisse credebatur.

54. Audita interim per Gallias Germaniasque mors Vitellii duplicaverat bellum. nam Civilis omisa dissimulatione in populum Romanum ruere, Vitellianae legiones vel externum servitium quam imperatorem Vespasianum malle. Galli sustulerant animos, eandem ubique exercituum nostrorum
5 fortunam rati, vulgato rumore a Sarmatis Dacisque Moesica ac Pannonica hiberna circumsederi; paria de Britannia finge-

53, 1 conferte (cura . . confertur Brotier) | 7 uictis | coronisque ingressi al. | 9 post aqua Med. habet trimis, quod delevit Baiter ut ex dittographia ex proximo patrimis matrimisque; eius loco coniecerunt trinis, vivis, conterminis etc. | 10 perluere Rhenanus: pluere | 11 plauto, em. Ursinus | lustratas boue taurilibus, em. Lipsius | 12 sextis | 18 argenti et auri | 22 crede dicebatur v. ad 46, 5 | 54, 1 gallias et germaniasque | 7 circum sederit

bantur. sed nihil aequae quam incendium Capitolii, ut finem imperio adesse crederent, inpulerat. captam olim a Gallis urbem, sed integra Iovis sede mansisse imperium: fatali nunc igne signum caelestis irae datum et possessionem rerum humanarum Transalpinis gentibus portendi superstitione vana Druidae canebant. incesseratque fama primores Galliarum ab Othone adversus Vitellium missos, antequam digrederentur, pepigisse, ne deessent libertati, si populum Romanum continua civilium bellorum series et interna mala fregissent.

55. Ante Flacci Hordeonii caedem nihil prorupit, quo coniuratio intellexeretur: interfecto Hordeonio commeavere nuntii inter Civilem Classicumque praefectum alae Treverorum. Classicus nobilitate opibusque ante alios: regium illi genus et pace belloque clara origo, ipse e maioribus suis hostis populi Romani quam socios iactabat. miscuere sese Julius Tutor et Julius Sabinus, hic Trevir, hic Lingonus, Tutor ripae Rheni a Vitellio praefectus; Sabinum super insitam vanitatem falsae stirpis gloria incendebat: proaviam suam divo Iulio per Gallias bellanti corpore atque adulterio placuisse. hi secretis sermonibus animos ceterorum scrutati, ubi quos idoneos rebantur conscientia obstrinxere, in colonia Agrippinensi in domum privatam conveniunt; nam publice civitas talibus inceptis abhorrebat; ac tamen interfuere quidam Ubiorum Tungrorumque. sed plurima vis penes Treveros ac Lingonas, nec tulere moras consultandi. certatim proclamant furere discordiis populum Romanum, caesas legiones, vastatam Italiam, capi cum maxime urbem, omnis exercitus suis quemque bellis distineri: si Alpes praesidiis firmentur, coalita libertate disceptaturas Gallias, quem virium suarum terminum velint.

56. Haec dicta pariter probataque: de reliquiis Vitel-

55, 6 hostis plures *Ritter* | socios *Mercerus*: socius (socius iactabatur *Urlichs*) | 7 ille Trevir *Pichena* | Lingo *Nipperdey* | 8 Sabinum *Weissenborn*: sabinus | 11 scrutati *Pichena*: scrutari | 14 ac tamen *Med. teste Meisero*, ut ipse conieci: at tamen *edd.* | 20 disceptaturas *Victorius*: discepturas (dispecturas *Rhenanus*) | 56, 1 reliquis

liani exercitus dubitavere. plerique interficiendos censebant, turbidos, infidos, sanguine ducum pollutos: vicit ratio parcendi, ne sublata spe veniae pertinaciam accenderent: adlicendos potius in societatem. legatis tantum legionum interfectis, ceterum vulgus conscientia scelerum et spe impunitatis facile accessurum. ea primi concilii forma missique per Gallias concitatores belli; simulatum ipsis obsequium, quo incautiorum Voculam opprimerent. nec defuere qui Voculae nuntiarent, sed vires ad coercendum deerant, infrequentibus infidisque legionibus. inter ambiguos milites et occultos hostes optimum e praesentibus ratus mutua dissimulatione et isdem quibus petebatur grassari, in coloniam Agrippinensem descendit. illuc Claudius Labeo, quem captum et extra commeatum amandatum in Frisios diximus, corruptis custodibus per fugit; pollicitusque, si praesidium daretur, iturum in Batavos et potiorum civitatis partem ad societatem Romanam retracturum, accepta peditum equitumque modica manu nihil apud Batavos ausus quosdam Nerviorum Baetasiorumque in arma traxit, et furtim magis quam bello Canninefates Marsacosque incurabat.

57. Vocula Gallorum fraude inlectus ad hostem contendit; nec procul Veteribus aberat, cum Classicus ac Tutor per speciem explorandi praegressi cum ducibus Germanorum pacta firmavere. tumque primum discreti a legionibus proprio vallo castra sua circumdant, obtestante Vocula non adeo turbatam civilibus armis rem Romanam, ut Treveris etiam Lingonibusque despectui sit. superesse fidas provincias, victores exercitus, fortunam imperii et ultores deos. sic olim Sacrovirum et Aeduos, nuper Vindicem Galliasque singulis proeliis concidisse. eadem rursus numina, eadem fata ruptores foederum expectarent. melius divo Iulio divoque Augusto notos eorum animos: Galbam et infracta tributa hostiles spiritus induisse. nunc hostes, quia molle servitium; cum

56, 4 spes .. accenderet *Ritter* | 7 consilii *al.* | 14 Claudius *Puteolanus*: gladius | commeatum *Jacob*: cōm̄tum (conventum *al.*, commercium *Heraeus*) | 15 amandatum | [in Frisios] *Ritter* | 57, 10 numina *Rhenanus*: nomina | 13 indidisse *Ritter*

spoliati exutique fuerint, amicos fore. haec ferociter locutus,
 15 postquam perstare in perfidia Classicum Tutoremque videt,
 verso itinere Novaesium concedit: Galli duum milium spatio
 distantibus campis consedere. illuc commeantium centurio-
 num militumque emebantur animi, ut (flagitium incognitum
 Romani exercitus) in externa verba iurarent pignusque tanti
 20 sceleris nece aut vinculis legatorum daretur. Vocula, quam-
 quam plerique fugam suadebant, audendum ratus vocata
 contione in hunc modum disseruit:

58. Numquam apud vos verba feci aut pro vobis solli-
 citior aut pro me securior. nam mihi exitium parari libens
 audio mortemque, in tot malis solacium, ut finem miseriarum
 expecto: vestri me pudet miseretque, adversus quos non
 5 proelium et acies parantur; id enim fas armorum et ius ho-
 stium est: bellum cum populo Romano vestris se manibus
 gesturum Classicus sperat imperiumque et sacramentum Gal-
 liarum ostentat. adeo nos, si fortuna in praesens virtusque
 deseruit, etiam vetera exempla deficiunt, quotiens Romanae
 10 legiones perire praeoptaverint, ne loco pellerentur? socii
 saepe nostri excindi urbes suas seque cum coniugibus ac li-
 beris cremari pertulerunt, neque aliud pretium exitus quam
 fides famaue. tolerant cum maxime inopiam obsidiumque
 apud Vetera legiones nec terrore aut promissis demoveantur:
 15 nobis super arma et viros et egregia castrorum munimenta
 frumentum et commeatus quamvis longo bello pares. pecunia
 nuper etiam donativo suffecit, quod sive a Vespasiano sive a
 Vitellio datum interpretari mavultis, ab imperatore certe Ro-
 mano accepistis. tot bellorum victores, apud Geldubam, apud
 20 Vetera, fuso totiens hoste, si pavetis aciem, indignum id qui-
 dem, sed est vallum muriue et trahendi artes, donec e pro-
 ximis provinciis auxilia exercitusque concurrant. sane ego
 displiceam: sunt alii legati, tribuni, centurio denique aut
 miles, ne hoc prodigium toto terrarum orbe vulgetur, vobis

57, 19 Romani nos: romanus (Romano exercitui *Heraeus*) |
 58, 3 solacium *Gottl. Kiessling*: hostium (hostium *del. Acidalius*,
 solacium et finem *Freudenberg*) | 17 sufficit, *em. Lipsius* |
 24 toto] tantum *Ernesti*

satellitibus Civilem et Classicum Italiam invasuros. an, si ad 25
 moenia urbis Germani Gallique duxerint, arma patriae infere-
 tis? horret animus tanti flagitii imagine. Tutorine Trevero
 agentur excubiae? signum belli Batavus dabit? et Germano-
 rum catervas supplebitis? quis deinde sceleris exitus, cum
 Romanae legiones se contra derexerint? transfugae e transfu- 30
 gis et proditores e proditoribus inter recens et vetus sacra-
 mentum invisi deis errabitis? te, Iuppiter optime maxime,
 quem per octingentos viginti annos tot triumphis coluimus,
 te, Quirine Romanae parens urbis, precor venerorque ut, si
 vobis non fuit cordi me duce haec castra incorrupta et inte- 35
 merata servari, at certe pollui foedariue a Tutore et Classico
 ne sinatis: militibus Romanis aut innocentiam detis aut ma-
 turam et sine noxa paenitentiam.“

59. Varie excepta oratio inter spem metumque ac pu-
 dorem. digressum Voculam et de supremis agitantem liberti
 servique prohibuere foedissimam mortem sponte praevenire.
 et Classicus misso Aemilio Longino, desertore primae legio-
 nis, caedem eius maturavit; Herennium et Numisium legatos 5
 vinciri satis visum. dein sumptis Romani imperii insignibus
 in castra venit. nec illi, quamquam ad omne facinus durato,
 verba ultra suppeditavere, quam ut sacramentum recitaret:
 iuravere qui aderant pro imperio Galliarum. interfectorem
 Voculae altis ordinibus, ceteros, ut quisque flagitium nava- 10
 verat, praemiis attollit.

Divisae inde inter Tutorem et Classicum curae. Tutor
 valida manu circumdatos Agrippinenses quantumque militum
 apud superiorem Rheni ripam in eadem verba adigit, occisis
 Mogontiaci tribunis, pulso castrorum praefecto, qui detracta- 15
 verant: Classicus corruptissimum quemque e deditis pergere
 ad obsessos iubet, veniam ostentantes, si praesentia seque-
 rentur: aliter nihil spei, famem ferrumque et extrema passu-
 ros. adiecere qui missi erant exemplum suum.

58, 27 Tutorine *Jac. Gronovius*: tutor in | 28 [et] *Pichena*,
 Gallorum et Germanorum *Ritter* | 30 se *add. Madvig* (contra
 aciem *Ritter*, aciem c. *Nipperdey*) | 59, 14 occisi

60. Obsessos hinc fides, inde egestas inter decus ac flagitium distrahebant. cunctantibus solita insolitaque alimenta deerant, absumptis iumentis equisque et ceteris animalibus, quae profana foedaque in usum necessitas vertit. 5 virgulta postremo et stirpes et internatas saxis herbas vellent miseriarum patientiaeque documentum fuere, donec egregiam laudem fine turpi macularent, missis ad Civilem legatis vitam orantes. neque ante preces admissae, quam in verba Galliarum iurarent: tum pactus praedam castrorum dat custodes, qui pecuniam calones sarcinas retentarent atque ipsos 10 leves abeuntes prosequerentur. ad quintum fere lapidem coorti Germani incautum agmen adgrediuntur. pugnacissimus quisque in vestigio, multi palantes occubere: ceteri retro in castra perfugiunt, querente sane Civile et increpante 15 Germanos, tamquam fidem per scelus abrumperent. simulata ea fuerint an retinere saevientes nequiverit, parum adfirmatur. direptis castris faces iniciunt, cunctosque, qui proelio superfuerant, incendium hausit.

61. Civilis barbaro voto post coepta adversus Romanos arma propexum rutilatumque crinem patrata demum caede legionum deposuit; et ferebatur parvulo filio quosdam captivorum sagittis iaculisque puerilibus figendos obtulisse. ceterum 5 neque se neque quemquam Batavum in verba Galliarum adegit, sisus Germanorum opibus et, si certandum adversus Gallos de possessione rerum foret, inclutus fama et potior. Munius Lupercus legatus legionis inter dona missus Velaedae. ea virgo nationis Bructerae late imperitabat, vetere apud 10 Germanos more, quo plerasque feminarum fatidicas et auge-scente superstitione arbitrantur deas. tuncque Velaedae auctoritas adolevit; nam prosperas Germanis res et excidium legionum praedixerat. sed Lupercus in itinere interfectus. pauci centurionum tribunorumque in Gallia geniti reservantur 15 pignus societati. cohortium alarum legionum hiberna sub-

60, 3 assumptis | 10 atque *Pichena*: atqui (aut qui *al.*) | 11 ferme *Wölfflin* | 12 cohorti, *em. Rhenanus* | 16 fuerit | 17 direptis — hausit *transposuit Haase ante querente v. 14* | 61, 11 arbitrentur | 15 societate *1 m.*

versa cremataque, iis tantum relictis, quae Mogontiaci ac Vin-donissae sita sunt.

62. Legio sexta decuma cum auxiliis simul deditis a Novaesio in coloniam Treverorum transgredi iubetur, praefinita die, intra quam castris excederet. medium omne tempus per varias curas egere, ignavissimus quisque caesorum apud Vetera exemplo paventes, melior pars rubore et infamia: 5 quale illud iter? quis dux viae? et omnia in arbitrio eorum, quos vitae necisque dominos fecissent. alii nulla dedecoris cura pecuniam aut carissima sibimet ipsi circumdare, quidam expedire arma telisque tamquam in aciem accingi. haec meditantibus advenit proficiscendi hora expectatione tristior. 10 quippe intra vallum deformitas haud perinde notabilis: detexit ignominiam campus et dies. revulsae imperatorum imagines, indecora signa, fulgentibus hinc inde Gallorum vexillis; silens agmen et velut longae exsequiae; dux Claudius Sanctus effosso oculo dirus ore, ingenio debilior. duplicatur 15 flagitium, postquam desertis Bonnensibus castris altera se legio miscuerat. et vulgata captarum legionum fama cuncti, qui paulo ante Romanorum nomen horrebant, procurrentes ex agris tectisque et undique effusi insolito spectaculo nimium fruebantur. non tulit ala Picentina gaudium insultantis 20 vulgi, spretisque Sancti promissis aut minis Mogontiacum abeunt; ac forte obvio interfectore Voculae Longino, coniectis in eum telis initium exsolvendae in posterum culpae fecere: legiones nihil mutato itinere ante moenia Treverorum considunt. 25

63. Civilis et Classicus rebus secundis sublatis, an coloniam Agrippinensem diripiendam exercitibus suis permetterent, dubitavere. saevitia ingenii et cupidine praedae ad excidium civitatis trahebantur: obstabat ratio belli et novum imperium inchoantibus utilis clementiae fama; Civilem etiam 5 beneficii memoria flexit, quod filium eius primo rerum motu

62, 13 indecora *Madvig*: inhora (inhonora *Victorius*) | hinc Germanorum, inde *Ritter* | 14 Sancus et 21 Sancti *coni. Ritter* | 63, 3 ingenii *Agricola*: ingenti

in colonia Agrippinensi deprehensum honorata custodia habuerant. sed Transrhenanis gentibus invisa civitas opulentia auctuque; neque alium finem belli rebantur, quam si promisca
10 ea sedes omnibus Germanis foret aut disiecta Ubios quoque dispersisset.

64. Igitur Tencteri, Rheno discreta gens, missis legatis mandata apud concilium Agrippinensium edi iubent, quae ferocissimus e legatis in hunc modum protulit: 'redisse vos in corpus nomenque Germaniae communibus deis et prae-
5 cipuo deorum Marti grates agimus, vobisque gratulamur, quod tandem liberi inter liberos eritis; nam ad hunc diem flumina ac terras et caelum quodam modo ipsum clausurant Romani, ut conloquia congressusque nostros arcerent, vel, quod contumeliosius est viris ad arma natis, inermes ac prope nudi
10 sub custode et pretio coiremus. sed ut amicitia societasque nostra in aeternum rata sint, postulamus a vobis, muros coloniae, munimenta servitii, detrahatis (etiam fera animalia, si clausa teneas, virtutis obliviscuntur); Romanos omnes in finibus vestris trucidetis (haud facile libertas et domini miscen-
15 tur): bona interfectorum in medium cedant, ne quis occidere quicquam aut segregare causam suam possit. liceat nobis vobisque utramque ripam colere, ut olim maioribus nostris: quo modo lucem diemque omnibus hominibus, ita omnes terras fortibus viris natura aperuit. instituta cultumque patrium
20 resumite, abruptis voluptatibus, quibus Romani plus adversus subiectos quam armis valent. sincerus et integer et servitutis oblitus populus aut ex aequo agetis aut aliis imperitabitis.'

65. Agrippinenses sumpto consultandi spatio, quando neque subire condiciones metus futuri neque palam aspernari condicio praesens sinebat, in hunc modum respondent: 'quae prima libertatis facultas data est, avidius quam cautius
5 sumpsimus, ut vobis ceterisque Germanis, consanguineis nostris, iungeremur. muros civitatis, congregantibus se cum maxime Romanorum exercitibus, augere nobis quam diruere

63, 7 custodia habuerant *Wurm*: custodiae erant (honorate custodierant *al.*) | 64, 2 iuberent | 11 sit *al.* | 22 aliis] ams

tutius est. si qui ex Italia aut provinciis alienigenae in finibus nostris fuerant, eos bellum absumpsit vel in suas quisque sedes refugerunt. deductis olim et nobiscum per conubium
10 sociatis quique mox provenerunt haec patria est; nec vos adeo iniquos existimamus, ut interfici a nobis parentes fratres liberos nostros velitis. vectigal et onera commerciorum resolvimus: sint transitus incustoditi, sed diurni et inermes, donec nova et recentia iura vetustate in consuetudinem ver-
15 tantur. arbitrum habebimus Civilem et Velaedam, apud quos pacta sancientur.' sic lenitis Tencteris legati ad Civilem ac Velaedam missi cum donis cuncta ex voluntate Agrippinensium perpetrare; sed coram adire adloquique Velaedam negatum: arcebantur adpectu, quo venerationis plus inesset.
20 ipsa edita in turre; delectus e propinquis consulta responsaque ut internuntius numinis portabat.

66. Civilis societate Agrippinensium auctus proximas civitates adfectare aut adversantibus bellum inferre statuit. occupatisque Sunucis et iuventute eorum per cohortes composita, quo minus ultra pergeret, Claudius Labeo Baetasiorum
5 Tungrorumque et Nerviorum tumultuaria manu restitit, fretus loco, quia pontem Mosae fluminis anteceperat. pugnabaturque in angustiis ambigue, donec Germani tranantes terga Labeonis invasere; simul Civilis, ausus an ex composito, intulit se agmini Tungrorum, et clara voce 'non ideo' inquit
10 'bellum sumpsimus, ut Batavi et Treveri gentibus imperent: procul haec a nobis adrogantia. accipite societatem: transgredior ad vos, seu me ducem seu militem mavultis.' movebatur vulgus condebantque gladios, cum Campanus ac Juvenalis e primoribus Tungrorum universam ei gentem dedid-
15 dere; Labeo antequam circumveniretur, profugit. Civilis Baetasios quoque ac Nervios in fidem acceptos copiis suis adiunxit, ingens rerum, percussis civitatum animis vel sponte inclinantibus.

65, 9 fuerant *Ritter* | 14 incustoditis | 15 vetustate in consuetudinem *Madvig*: in vetustatem consuetudine | 66, 3 sunnucis *corr.* 1 m. e sunicis | 9 intulisse agmini | 14 e *Orelli*: ei (ex *al.*) | 17 rerum] virium *A. Ruperti*, rerum fiducia *Völker*

67. Interea Iulius Sabinus proiectis foederis Romani monumentis Caesarem se salutari iubet magnamque et inconditam popularium turbam in Sequanos rapit, conterminam civitatem et nobis fidam; nec Sequani detractavere certamen. fortuna melioribus adsuit: fusi Lingones. Sabinus festinatum temere proelium pari formidine deseruit; utque famam exitii sui faceret, villam, in quam perfugerat, cremavit, illic voluntaria morte interisse creditus. sed quibus artibus latebrisque vitam per novem mox annos traduxerit, simul amicorum eius constantiam et insigne Epponinae uxoris exemplum suo loco reddemus. Sequanorum prospera acie belli impetus stetit. respiscere paulatim civitates fasque et foedera respicere, principibus Remis, qui per Gallias edixere, ut missis legatis in commune consultarent, libertas an pax placeret.

68. At Romae cuncta in deterius audita Mucianum angebant, ne quamquam egregii duces (iam enim Gallum Anonium et Petilium Cerialem delegerat) summam belli parum tolerarent. nec relinquenda urbs sine rectore; et Domitiani indomitae libidines timebantur, suspectis, uti diximus, Primo Antonio Varoque Arrio. Varus praetorianis praepositus vim atque arma retinebat: eum Mucianus pulsum loco, ne sine solacio ageret, annonae praefecit. utque Domitiani animum Varo haud alienum deleniret, Arrecinum Clementem, domui Vespasiani per adfinitatem innexum et gratissimum Domitiano, praetorianis praeposuit, patrem eius sub Gaio Caesare egregie functum ea cura dictitans, laetum militibus idem nomen, atque ipsum, quamquam senatorii ordinis, ad utraque munia sufficere. adsumuntur e civitate clarissimus quisque et alii per ambitionem. simul Domitianus Mucianusque accingebantur, dispari animo, ille spe ac iuventa properus, hic moras nectens, quis flagrantem retineret, ne ferocia aetatis et pravis impulsoribus, si exercitum invasisset, paci belloque male consuleret. legiones victrices, octava, undecima,

67, 3 turba | 68, 2 ne quamquam . . . tolerarent *Mercerus*: nequaquam . . . tolerare | 9 arretinum *al. Aricinum Ursinus*, at *v. Henzen n. 5429* | 19 octava undecima *Nipperdey*: um . . . xj uñj. (undecima et octava *Bipontini et Borghesi opp. IV, 226*.

Vitellianarum unaetvicensima, e recens conscriptis secunda Poeninis Cottianisque Alpibus, pars monte Graio traducuntur; quarta decuma legio e Britannia, sexta ac decuma ex Hispania accitae.

Igitur venientis exercitus fama et suopte ingenio ad mitiora inclinantes Galliarum civitates in Remos convenere. Treverorum legatio illic opperiebatur, acerrimo instinctore belli Iulio Valentino. is meditata oratione cuncta magnis imperiis obiectari solita contumeliasque et invidiam in populum Romanum effudit, turbidus miscendis seditionibus et plerisque gratus vaecordi facundia.

69. At Iulius Auspex e primoribus Remorum, vim Romanam pacisque bona dissertans et sumi bellum etiam ab ignavis, strenuissimi cuiusque periculo geri, iamque super caput legiones, sapientissimum quemque reverentia fideque, iuniores periculo ac metu continuit: et Valentini animum laudabant, consilium Auspici sequebantur. constat obstitisse Treveris Lingonibusque apud Gallias, quod Vindicis motu cum Verginio steterant. deterruit plerosque provinciarum aemulatio: quod bello caput? unde ius auspiciumque peteretur? quam, si cuncta provenissent, sedem imperio legerent? nondum victoria, iam discordia erat, aliis foedera, quibusdam opes viresque aut vetustatem originis per iurgia iactantibus: taedio futurorum praesentia placuere. scribuntur ad Treveros epistulae nomine Galliarum, ut abstinerent armis, impetrabili venia et paratis deprecatoribus, si paeniteret: restitit idem Valentinus obstruxitque civitatis suae aures, haud perinde instruendo bello intentus quam frequens contionibus.

70. Igitur non Treveri neque Lingones ceteraevae rebellium civitates pro magnitudine suscepti discriminis agere; ne duces quidem in unum consulere, sed Civilis avia Belgarum circumibat, dum Claudium Labeonem capere aut exturbare nititur; Classicus segne plerumque otium trahens velut

sexta et octava *Savilius*) | 68, 22 decuma *Savilius ex H. 2, 58, 3, 44*: prima | 27 Iulio *Ritter*: Iulio | 69, 12 per Iuria, *em. P. Manutius*

parto imperio fruebatur; ne Tutor quidem maturavit superiorum Germaniae ripam et ardua Alpium praesidiis claudere. atque interim unaevicensima legio Vindonissa, Sextilius Felix cum auxiliariis cohortibus per Raetiam inrupere; accessit 10 ala Singularium, excita olim a Vitellio, deinde in partes Vespasiani transgressa. praeerat Iulius Briganticus sorore Civilis genitus, ut ferme acerrima proximorum odia sunt, invisus avunculo infensusque. Tutor Treverorum copias, recenti Vangionum, Caeracatium, Tribocorum dilectu auctas, veterano 15 pedite atque equite firmavit, corruptis spe aut metu subactis legionariis; qui primo cohortem praemissam a Sextilio Felice interficiunt, mox ubi duces exercitusque Romanus propinquabant, honesto transfugio rediere, secutis Tribocis Vangionibusque et Caeracatibus. Tutor Treveris comitanti- 20 bus, vitato Mogontiaci, Bingium concessit, fidens loco, quia pontem Navae fluminis abruperat, sed incursu cohortium, quas Sextilius ducebat, et reperto vado proditus fususque. ea clade percussi Treveri, et plebes omissis armis per agros palatur: quidam principum, ut primi posuisse bellum viderentur, in civitates, quae societatem Romanam non exuerant, 25 perfergere. legiones a Novaesio Bonnaque in Treveros, ut supra memoravimus, traductae se ipsae in verba Vespasiani adigunt. haec Valentino absente gesta; qui ubi adventabat furens cunctaque rursus in turbas et exitium conversurus, 30 legiones in Mediomatricos, sociam civitatem, abscessere: Valentinus ac Tutor in arma Treveros retrahunt, occisis Herennio ac Numisio legatis, quo minore spe veniae cresceret vinculum sceleris.

71. Hic belli status erat, cum Petilius Cerialis Mogontiacum venit. eius adventu erectae spes; ipse pugnae avidus et contemnendis quam cavendis hostibus melior, ferocia verborum militem incendebat, ubi primum congregari licuisset, 5 nullam proelio moram facturum. dilectus per Galliam habitos

70, 17 Romani *Rhenanus* | 18 sicut is | 21 Navae *Rhenanus*: nauas | 24 palabatur *Wurm* | 26 perfergerent *1 m.* (perfergerunt *al.*) | 27 ipsae *Ernesti*: ipsas | 30 abscessere | 71, 5 facturis

in civitates remittit ac nuntiare iubet sufficere imperio legiones: socii ad munia pacis redirent securi velut confecto bello, quod Romanae manus excepissent. auxit ea res Gallorum obsequium: nam recepta iuventute facilius tributa tolerare, proniores ad officia, quod spernebantur. at Civilis et 10 Classicus ubi pulsum Tutorem, caesos Treveros, cuncta hostibus prospera accepere, trepidi ac properantes, dum dispersas suorum copias conducunt, crebris interim nuntiis Valentinum monuere, ne summae rei periculum faceret. eo rapidius Cerialis, missis in Mediomatricos qui brevior itinere 15 legiones in hostem verterent, contracto quod erat militum Mogontiaci quantumque secum transvexerat, tertiis castris Rigodulum venit, quem locum magna Treverorum manu Valentinus insederat, montibus aut Mosella amne saeptum; et addiderat fossas obicesque saxorum. nec deterruere ea munimenta Romanum ducem, quo minus peditem perrumpere iuberet, equitum aciem in collem erigeret, spreto hoste, quem temere collectum haud ita loco iuvare, ut non plus suis in virtute foret. paulum morae in adscensu, dum missilia hostium praevehuntur: ut ventum in manus, deturbati ruinae 25 modo praecipitantur. et pars equitum aequioribus iugis circumvecta nobilissimos Belgarum, in quis ducem Valentinum, cepit.

72. Cerialis postero die coloniam Treverorum ingressus est, avido milite eruendae civitatis. hanc esse Classici, hanc Tutoris patriam; horum scelere clausas caesasque legiones. quid tantum Cremonam meruisse? quam e gremio Italiae raptam, quia unius noctis moram victoribus attulerit. stare 5 in confinio Germaniae integram sedem spoliis exercituum et ducum caedibus ovantem. redigeretur praeda in fiscum: ipsis sufficere ignes et rebellis coloniae ruinas, quibus tot castrorum excidia pensarentur. Cerialis metu infamiae, si licentia saevitiaque inbuere militem crederetur, pressit iras: et pa- 10 ruere, posito civium bello ad externa modestiores. convertit

71, 8 ausit | 17 traduxerat *Nipperdey* | 22 frigeret, *em. Puteolanus* | 72, 7 ducum] cum | 9 ametu (clementia an metu *Lipsius*, moderatione an *m. Ritter*)

inde animos accitarum e Mediomatricis legionum miserabilis
 adspectus. stabant conscientia flagitii maestae, fixis in terram
 oculis: nulla inter coeuntes exercitus consalutatio; neque so-
 15 lantibus hortantibusve responsa dabant, abditi per tentoria
 et lucem ipsam vitantes. nec perinde periculum aut metus
 quam pudor ac dedecus obstupefecerat, attonitis etiam victo-
 ribus, qui vocem precesque adhibere non ausi lacrimis ac
 silentio veniam posebant, donec Cerialis mulceret animos,
 20 fato acta dicitans, quae militum ducumque discordia vel
 fraude hostium evenissent. primum illum stipendorum et
 sacramenti diem haberent: priorum facinorum neque impe-
 ratorem neque se meminisse. tunc recepti in eadem castra,
 et edictum per manipulos, ne quis in certamine iurgiove se-
 25 ditionem aut cladem commilitoni obiectaret.

73. Mox Treveros ac Lingonas ad contionem vocatos ita
 adloquitur: 'neque ego umquam facundiam exercui, et popu-
 lus Romanus virtutem armis adfirmavit: sed quoniam apud
 vos verba plurimum valent bonaque ac mala non sua natura,
 5 sed vocibus seditiosorum aestimantur, statui pauca disserere,
 quae profligato bello utilius sit vobis audisse quam nobis
 dixisse. terram vestram ceterorumque Gallorum ingressi sunt
 duces imperatoresque Romani nulla cupidine, sed maioribus
 vestris invocantibus, quos discordiae usque ad exitium fati-
 10 gabant, et acciti auxilio Germani sociis pariter atque hosti-
 bus servitutem inposuerant. quot proeliis adversus Cimbros
 Teutonisque, quantis exercituum nostrorum laboribus quoque
 eventu Germanica bella tractaverimus, satis clarum. nec ideo
 Rhenum insedimus, ut Italiam tueremur, sed ne quis alius
 15 Ariovistus regno Galliarum poteretur. an vos cariores Civili
 Batavisque et transrhenanis gentibus creditis, quam maiori-
 bus eorum patres avique vestri fuerunt? eadem semper causa
 Germanis transcendendi in Gallias, libido atque avaritia et
 mutandae sedis amor, ut relictis paludibus et solitudinibus
 20 suis fecundissimum hoc solum vosque ipsos possiderent:

72, 14 consultatio | 16 proinde, *em. Beroaldus* | 73, 2 po-
 puli romani, *em. Nipperdey* | 3 sed q̄ (sed quia al.) | 15 potiretur
 hoc loco

ceterum libertas et speciosa nomina praetexuntur; nec quis-
 quam alienum servitium et dominationem sibi concupivit, ut
 non eadem ista vocabula usurparet'.

74. 'Regna bellaque per Gallias semper fuere, donec in
 nostrum ius concederetis. nos, quamquam totiens lacessiti,
 iure victoriae id solum vobis addidimus, quo pacem tueremur;
 nam neque quies gentium sine armis neque arma sine stipen-
 diis neque stipendia sine tributis haberi queunt: cetera in 5
 communi sita sunt. ipsi plerumque legionibus nostris prae-
 sidetis, ipsi has aliasque provincias regitis; nihil separatum
 clausumve. et laudatorum principum usus ex aequo quam-
 vis procul agentibus: saevi proximis ingruunt. quo modo
 sterilitatem aut nimios imbres et cetera naturae mala, ita lu- 10
 xum vel avaritiam dominantium tolerate. vitia erunt, donec
 homines, sed neque haec continua et meliorum interventu
 pensantur: nisi forte Tutore et Classico regnantibus mode-
 ratius imperium speratis, aut minoribus quam nunc tributis
 parabantur exercitus, quibus Germani Britannique arceantur. 15
 nam pulsus, quod di prohibeant, Romanis quid aliud quam
 bella omnium inter se gentium existent? octingentorum an-
 norum fortuna disciplinaque compages haec coaluit, quae
 convelli sine exitio convellentium non potest: sed vobis ma-
 ximum discrimen, penes quos aurum et opes, praecipuae bel- 20
 lorum causae. proinde pacem et urbem, quam victi victo-
 resque eodem iure obtinemus, amate colite: moneant vos
 utriusque fortunae documenta, ne contumaciam cum pernicie
 quam obsequium cum securitate malitis.' tali oratione gra-
 viora metuentes composuit erexitque. 25

75. Tenebantur victore exercitu Treveri, cum Civilis et
 Classicus misere ad Cerialem epistulas, quarum haec senten-
 tia fuit: Vespasianum, quamquam nuntios occultarent, exces-
 sisse vita, urbem atque Italiam interno bello consumptam,
 Muciani ac Domitiani vana et sine viribus nomina: si Cerialis 5
 imperium Galliarum velit, ipsos finibus civitatum suarum
 contentos; si proelium malit, ne id quidem abnuere. ad ea

74, 16 pulsus | dii | 75, 3 qu. amici nuntios Ritter | 7 mal-
 let ortum ex mendo mallit, ut codex 76, 13 habet et H. 4, 8

Cerialis Civili et Classico nihil: eum qui attulerat et ipsas epistulas ad Domitianum misit.

10 Hostes divisis copiis advenere undique. plerique culpabant Cerialem passum iungi quos discretos intercipere licuisset. Romanus exercitus castra fossa valloque circumdedit, quis temere antea intutis consederat.

76. Apud Germanos diversis sententiis certabatur. Civilis opperendas Transrhenanorum gentes, quarum terrore fractae populi Romani vires opterentur: Gallos quid aliud quam praedam victoribus? et tamen, quod roboris sit, Belgas secum palam aut voto stare. Tutor cunctatione crescere rem Romanam adfirmabat, coeuntibus undique exercitibus: transvectam e Britannia legionem, accitas ex Hispania, adventare ex Italia; nec subitum militem, sed veterem expertumque belli. nam Germanos, qui ab ipsis sperentur, non iuberi, non regi, sed cuncta ex libidine agere; pecuniamque ac dona, quis solis corrumpantur, maiora apud Romanos, et neminem adeo in arma pronum, ut non idem pretium quietis quam periculi malit. quod si statim congregiantur, nullas esse Ceriali nisi e reliquiis Germanici exercitus legiones, foederibus Galliarum obstrictas. idque ipsum, quod inconditam nuper Valentini manum contra spem suam fuderint, alimentum illis ducique temeritatis: ausuros rursus venturosque in manus non inperiti adolescentuli, verba et contiones quam ferrum et arma meditantis, sed Civilis et Classici; quos ubi adspexerint, redituram in animos formidinem, fugam famemque ac totiens captis precariam vitam. neque Treveros aut Lingonas benevolentia contineri: resumpturos arma, ubi metus abscesserit. diremit consiliorum diversitatem adprobata Tutoris sententia Classicus statimque exsequuntur.

77. Media acies Ubiis Lingonibusque data; dextro cornu cohortes Batavorum, sinistro Bructeri Tencterique. pars montibus, alii via, alii viam inter Mosellamque flumen tam impro-

mallebat | 75, 8 et *add. Haase* (ipsasque *Acidalius*, ipsas *del. Ernesti*) | 76, 14 e reliquis germanicis | 24 classibus | 77, 3 alii via alii *Meiser*: alii, I alii | *inprouisa, em. Agricola* (improvisio *Döderlein*)

visi adsiluerunt, ut in cubiculo ac lectulo Cerialis (neque enim noctem in castris egerat) pugnari simul vincique suos audierit, increpans pavorem nuntiantium, donec universa clades in oculis fuit, perrupta legionum castra, fusi equites, medius Mosellae pons, qui ulteriora coloniae adnectit, ab hostibus insessus. Cerialis turbidis rebus intrepidus et fugientes manu retrahens, intecto corpore promptus inter tela, felici temeritate et fortissimi cuiusque adcursum recipere pontem electa manu firmavit. mox in castra reversus palantes captarum apud Novaesium Bonnamque legionum manipulos et rarum apud signa militem ac prope circumventas aquilas videt. incensus ira 'non Flaccum' inquit, 'non Voculam deseritis: 15 nulla hic proditio; neque aliud excusandum habeo, quam quod vos Gallici foederis oblitos redisse in memoriam Romani sacramenti temere credidi. adnumerabor Numisiis et Herenniis, ut omnes legati vestri aut militum manibus aut hostium ceciderint. ite, nuntiate Vespasiano vel, quod propius est, Civili et Classico, relictum a vobis in acie ducem: 20 venient legiones, quae neque me inultum neque vos impunitos patiantur.'

78. Vera erant, et a tribunis praefectisque eadem ingerebantur. consistunt per cohortes et manipulos; neque enim poterat patescere acies effuso hoste et impredientibus tentoriis sarcinisque, cum intra vallum pugnaretur. Tutor et Classicus et Civilis suis quisque locis pugnam ciebant, Gallos pro libertate, Batavos pro gloria, Germanos ad praedam instigantes. et cuncta pro hostibus erant, donec legio unaetvicensima patientiore quam ceterae spatio conglobata sustinuit ruentes, mox inpulit. nec sine ope divina mutatis repente animis terga victores vertere. ipsi territos se cohortium 10 adspectu ferebant, quae primo impetu disiectae summis rursus iugis congregabantur ac speciem novi auxilii fecerant. sed obstetit vincentibus pravum inter ipsos certamen, omisso hoste spolia consecrandi. Cerialis ut incuria prope rem adflixit, ita constantia restituit; secutusque fortunam castrorum eodem die capit exciditque.

77, 17 redisse in *Lipsius*: praedixerim | 78, 8 conglouatā

79. Nee in longum quies militi data. orabant auxilium Agrippinenses offerebantque uxorem ac sororem Civilis et filiam Classici, relicta sibi pignora societatis. atque interim dispersos in domibus Germanos trucidaverant; unde metus
 5 et iustae preces invocantium, antequam hostes reparatis viribus ad spem vel ad ultionem accingerentur. namque et Civilis illuc intenderat, non invalidus, flagrantissima cohortium suarum integra, quae ex Chaucis Frisiisque composita Tolbiaci in finibus Agrippinensium agebat: sed tristis nuntius
 10 avertit, deletam cohortem dolo Agrippinensium, qui largis epulis vinoque sopitos Germanos, clausis foribus, igne iniecto cremavere; simul Cerialis proprio agmine subvenit. circumsteterat Civilem et alius metus, ne quarta decuma legio adiuncta Britannica classe adflicaret Batavos, qua Oceano
 15 ambiuntur. sed legionem terrestri itinere Fabius Priscus legatus in Nervios Tungrosque duxit, eaeque civitates in deditionem acceptae: classem ultro Canninefates adgressi sunt maiorque pars navium depressa aut capta. et Nerviorum multitudinem, sponte commotam ut pro Romanis bellum capesseret, idem Canninefates fudere. Classicus quoque adversus equites Novaesium a Ceriali praemissos secundum proelium fecit: quae modica, sed crebra damna famam victoriae nuper partae lacerabant.

80. Isdem diebus Mucianus Vitellii filium interfici iubet, mansuram discordiam obtendens, ni semina belli restinxisset. neque Antonium Primum adsciri inter comites a Domitiano passus est, favore militum anxius et superbia viri aequalium
 5 quoque, adeo superiorum intolerantis. profectus ad Vespasianum Antonius ut non pro spe sua excipitur, ita neque averso imperatoris animo. trahebatur in diversa, hinc meritis Antonii, cuius ductu confectum haud dubie bellum erat, inde Muciani epistulis: simul ceteri ut infestum tumidumque
 10 insectabantur, adiunctis prioris vitae criminibus. neque ipse deerat adrogantia vocare offensas, nimius commemorandis

79, 8 integra quae e (ex *al.*) Chaucis *Pichena*: integraque et e cauchis | 80, 3 a] ad (ab *Döderlein*) | 7 aduerso | 11 provocare *al.*, cf. *Heraeum*

quae meruisset: alios ut inbelles, Caecinam ut captivum ac dediticium increpat. unde paulatim levior viliorque haberi, manente tamen in speciem amicitia.

81. Per eos menses, quibus Vespasianus Alexandriae statos aestivis flatibus dies et certa maris opperiebatur, multa miracula evenere, quis caelestis favor et quaedam in Vespasianum inclinatio numinum ostenderetur. e plebe Alexandria quidam oculorum tabe notus genua eius advolvitur, remedium
 5 caecitatis exposcens gemitu, monitu Serapidis dei, quem dedita superstitionibus gens ante alios colit; precabaturque principem, ut genas et oculorum orbes dignaretur respargere oris excremento. alius manum aeger eodem deo auctore, ut pede ac vestigio Caesaris calcaretur, orabat. Vespasianus
 10 primo inridere, aspernari; atque illis instantibus modo famam vanitatis metuere, modo obsecratione ipsorum et vocibus adulantium in spem induci: postremo aestimari a medicis iubet, an talis caecitas ac debilitas ope humana superabiles forent. medici varie disserere: huic non exesam vim luminis
 15 et redituram, si pellerentur obstantia; illi elapsos in pravum artus, si salubris vis adhibeatur, posse integrari. id fortasse cordi deis et divino ministerio principem electum; denique patrati remedii gloriam penes Caesarem, inriti ludibrium penes miseris fore. igitur Vespasianus cuncta fortunae suae
 20 patere ratus nec quicquam ultra incredibile, laeto ipse vultu, erecta quae adstabat multitudine, iussa exsequitur. statim conversa ad usum manus, at caeco reluxit dies. utrumque qui interfuere nunc quoque memorant, postquam nullum mendacio pretium.
 25

82. Altior inde Vespasiano cupido adeundi sacram sedem, ut super rebus imperii consuleret: arceri templo cunctos iubet. atque ingressus intentusque numini respexit pontergum e primoribus Aegyptiorum nomine Basiliden, quem procul Alexandria plurium dierum itinere et aegro corpore
 5 detineri haud ignorabat. percontatur sacerdotes, num illo die,

81, 3 caelestis *Rhenanus*: celis est | 6 gemitu *suspectum Ernestio* | 9 manu *al.* | 13 estimari (existimari *Ernesti*) | 15 variae | 17 integrare | 23 manci manus *Freudenberg* | at nos: ac

Basilides templum inisset, percontatur obvios, num in urbe visus sit; denique missis equitibus explorat, illo temporis momento octoginta milibus passuum afuisse: tunc divinam
 10 speciem et vim responsi ex nomine Basilidis interpretatus est.

83. Origo dei nondum nostris auctoribus celebrata: Aegyptiorum antistites sic memorant, Ptolemaeo regi, qui Macedonum primus Aegypti opes firmavit, cum Alexandriae recens conditae moenia templaque et religiones adderet, oblatum
 5 per quietem decore eximio et maiore quam humana specie iuvenem, qui moneret, ut fidissimis amicorum in Pontum missis effigiem suam acciret; laetum id regno magnamque et inclutam sedem fore, quae excepisset: simul visum eundem iuvenem in caelum igne plurimo attolli. Ptolemaeus omine
 10 et miraculo excitus sacerdotibus Aegyptiorum, quibus mortalia intellegere, nocturnos visus aperit. atque illis Ponti et externorum parum gnaris, Timotheum Atheniensem e gente Eumolpidarum, quem ut antistitem caerimoniarum Eleusine exciverat, quatenam illa superstitione, quod numen, interrogat.
 15 Timotheus quaesitis qui in Pontum meassent, cognoscit urbem illic Sinopen, nec procul templum vetere inter accolae fama Iovis Ditis: namque et muliebrem effigiem adistere, quam plerique Proserpinam vocent. sed Ptolemaeus, ut sunt ingenia regum, pronus ad formidinem, ubi securitas rediit,
 20 voluptatum quam religionum adpetens negligere paulatim aliasque ad curas animum vertere, donec eadem species terribilior iam et instantior exitium ipsi regnoque denuntiaret, ni iussa patrentur. tum legatos et dona Scydrothemidi regi (is tunc Sinopensibus imperitabat) expediri iubet praecipitque
 25 navigaturis, ut Pythicum Apollinem adeant. illis mare secundum, sors oraculi haud ambigua: irent simulacrumque patris sui reveherent, sororis relinquerent.

84. Ut Sinopen venere, munera preces mandata regis sui Scydrothemidi adlegant. qui diversus animi modo numen pavescere, modo minis adversantis populi terreri; saepe do-

83, 13 Eleusine Jo. Fr. Gronovius: eleusim | 21 urteret donec caedem | 23 paterentur | 24 praecipitque | 84, 2 alegant | diversus Puteolanus: versus

nis promissisque legatorum flectebatur. atque interim triennio exacto Ptolemaeus non studium, non preces omittere: dignitatem legatorum, numerum navium, auri pondus augebat. tum minax facies Scydrothemidi offertur, ne destinata deo
 ultra moraretur: cunctantem varia pernicies morbique et manifesta caelestium ira graviorque in dies fatigabat. advocata contione iussa numinis, suos Ptolemaei visus, in-
 10 gruentia mala exponit: vulgus aversari regem, invidere Aegypto, sibi metuere templumque circumsedere. maior hinc fama tradidit deum ipsum adpulsas litori navis sponte conscendisse: mirum inde dictu, tertio die tantum maris emensi Alexandriam adpelluntur. templum pro magnitudine urbis
 15 extractum loco, cui nomen Rhacotis; fuerat illic sacellum Serapidi atque Isidi antiquitus sacratum. haec de origine et adventu dei celeberrima. nec sum ignarus esse quosdam, qui Seleucia urbe Suriae accitum regnante Ptolemaeo, quem
 20 tertia aetas tulit; alii auctorem eundem Ptolemaeum, sedem, ex qua transierit, Memphim perhibent, inclutam olim et veteris Aegypti columnen. deum ipsum multi Aesculapium, quod medeatur aegris corporibus, quidam Osirin, antiquissimum illis gentibus numen, plerique Iovem ut rerum omnium potentem, plurimi Ditem patrem insignibus, quae in ipso mani-
 25 festa, aut per ambages coniectant.

85. At Domitianus Mucianusque antequam Alpibus propinquarent, prosperos rerum in Treveris gestarum nuntios accipere. praecipua victoriae fides dux hostium Valentinus nequaquam abiecto animo, quos spiritus gessisset, vultu ferebat. auditus ideo tantum, ut nosceretur ingenium eius, 5 damnatusque inter ipsum supplicium exprobranti cuidam patriam eius captam accipere se solacium mortis respondit. sed Mucianus quod diu occultaverat, ut recens exprompsit: quoniam benignitate deum fractae hostium vires forent, parum decore Domitianum confecto prope bello alienae gloriae
 10 interventurum. si status imperii aut salus Galliarum in dis-

84, 9 manista | 11 aduersari, em. Muretus | 12 circumsidere al. | 25 quae Puteolanus: queq; | 85, 4 uoltū

crimine verteretur, debuisse Caesarem in acie stare, Canninefates Batavosque minoribus ducibus delegandos: ipse Lugduni vim fortunamque principatus e proximo ostentaret, nec parvis periculis inmixtus et maioribus non defuturus.

86. Intellegebantur artes, sed pars obsequii in eo, ne deprehenderentur: ita Lugdunum ventum. unde creditur Domitianus occultis ad Cerialem nuntiis fidem eius temptavisse, an praesenti sibi exercitum imperiumque traditurus foret. qua cogitatione bellum adversus patrem agitaverit an opes viresque adversus fratrem, in incerto fuit: nam Cerialis salubri temperamento elusit ut vana pueriliter cupientem. Domitianus sperni a senioribus iuventam suam cernens modica quoque et usurpata antea munia imperii omittebat, simplicitatis ac modestiae imagine in altitudinem conditus studiumque litterarum et amorem carminum simulans, quo velaret animum et fratris se aemulationi subduceret, cuius disparem mitioremque naturam contra interpretabatur.

85, 14 ostentare, em. *Rhenanus* | 86, 12 se add. *Th. Kiessling* ante subduceret | 13 post interpretabatur add. in *Med.* neque nos inpunitos patiantur, quae repetita sunt ex c. 77 extr.

CORNELII TACITI HISTORIARUM

LIBER V.

1. Eiusdem anni principio Caesar Titus, perdomandae Iudaeae delectus a patre et privatis utriusque rebus militia clarus, maiore tum vi famaue agebat, certantibus provinciarum et exercituum studiis. atque ipse, ut super fortunam crederetur, decorum se promptumque in armis ostendebat, comitate et adloquiis officia provocans ac plerumque in opere, in agmine gregario militi mixtus, incorrupto ducis honore. tres eum in Iudaea legiones, quinta et decuma et quinta decuma, vetus Vespasiani miles, excepere. addidit e Suria duodecumam et adductos Alexandria duoetvicensimos tertianosque; comitabantur viginti sociae cohortes, octo equitum alae, simul Aprippa Sôhaemusque reges et auxilia regis Antiochi validaque et solito inter accolae odio infensa Iudaeis Arabum manus multique, quos urbe atque Italia sua quemque spes acciverat occupandi principem adhuc vacuum. his cum copiis fines hostium ingressus composito agmine, cuncta explorans paratusque decernere, haud procul Hierosolymis castra facit.

2. Sed quoniam famosae urbis supremum diem tradituri sumus, congruens videtur primordia eius aperire.

Iudaeos Creta insula profugos novissima Libyae insedissememorant, qua tempestate Saturnus vi Iovis pulsus cesserit

1, 2 privatis *Rhenanus*: *platis* | 4 super fortunam *Lipsius*: superiori unam | 10 alexandriam *1 m.* | 14 multiq; nos: multi | ex urbe *Nipperdey* | 2, 1 quoniam] *q̄* (quia *al.*)

5 regnis. argumentum e nomine petitur: inclutum in Creta Idam montem, accolae Idaeos aucto in barbarum cognomento Iudaeos vocitari. quidam regnante Iside exundantem per Aegyptum multitudinem ducibus Hierosolymo ac Iuda proximas in terras exoneratam; plerique Aethiopum prolem, quos 10 rege Cepheo metus atque odium mutare sedes perpulerit. sunt qui tradant Assyrios convenas, indigum agrorum populum, parte Aegypti potitos, mox proprias urbes Hebraeasque terras et propiora Suriae coluisse. clara alii Iudaeorum initia, Solymos, carminibus Homeri celebratam gentem, conditae urbi Hierosolyma nomen e suo fecisse.

3. Plurimi auctores consentiunt orta per Aegyptum tabe, quae corpora foedaret, regem Bocchorim adito Hammonis oraculo remedium petentem purgare regnum et id genus hominum ut invisum deis alias in terras avehere iussum. sic 5 conquistum collectumque vulgus, postquam vastis locis relictum sit, ceteris per lacrimas torpentibus, Moysen unum exulum monuisse, ne quam deorum hominumve opem expectarent utrisque deserti, sed sibimet duce caelesti crederent, primo cuius auxilio praesentes miseras pepulissent. 10 adsensere atque omnium ignari fortuitum iter incipiunt. sed nihil aequae quam inopia aquae fatigabat, iamque haud procul exitio totis campis procubuerant, cum grex asinorum agrestium e pastu in rupem nemore opacam concessit. secutus Moyses coniectura herbidi soli largas aquarum venas aperit. id levamen, et continuum sex dierum iter emensi septimo pulsus cultoribus optinere terras, in quibus urbs et templum dicata.

4. Moyses quo sibi in posterum gentem firmaret, novos ritus contrariosque ceteris mortalibus indidit. profana illic omnia quae apud nos sacra, rursum concessa apud illos quae

2, 15 nomen e *Rhenanus*: nomine | 3, 1 Plurimi. pepulissent (v. 9) affert *Orosius I, 10* | 8 utrisque deserti om. *Orosius* | sed *Orosius*: et | duci *Orosius* notabili errore, et duci *Weissenborn*, et ei duci *H. Schütz*, sibimet duces caeleste crederent *Nipperdey*, et sibimet ducem caelestem cr. *Andresen Jahresber. 1873 p. 31* | 9 praesentes *Orosius*: credentes praesentes | 12 totis *Köchly* | 14 reperit *Huet* | 4, 2 illis *Acidalius*

nobis incesta. effigiem animalis, quo monstrante errorem sitimque depulerant, penetrati sacravere, caeso ariete velut 5 in contumeliam Hammonis; bos quoque immolatur, quoniam Aegyptii Apin colunt. suae abstinent memoria cladis, quod ipsos scabies quondam turpaverat, cui id animal obnoxium. longam olim famem crebris adhuc ieiuniis fatentur, et raptarum frugum argumentum panis Iudaicus nullo fermento detinetur. 10 septimo die otium placuisse ferunt, quia is finem laborum tulerit; dein blandiente inertia septimum quoque annum ignaviae datum. alii honorem eum Saturno haberi, seu principia religionis tradentibus Idaeis, quos cum Saturno pulsos et conditores gentis accepimus, seu quod de septem sideribus, 15 quis res mortales reguntur, altissimo orbe et praecipua potentia stella Saturni feratur ac pleraque caelestium vim suam et cursus septenos per numeros compleant.

5. Hi ritus quoquo modo inducti antiquitate defenduntur: cetera instituta, sinistra foeda, pravitate valere. nam pessimus quisque spreto religionibus patriis tributa et stipes illuc congregabant, unde auctae Iudaeorum res, et quia apud ipsos fides obstinata, misericordia in promptu, sed adversus omnes alios hostile odium. separati epulis, discreti cubilibus, proiectissima ad libidinem gens, alienarum concubitu abstinent; inter se nihil illicitum. circumcidere genitalia instituerunt, ut diversitate noscantur. transgressi in morem eorum idem usurpant, nec quicquam prius inbuuntur quam 10 contemnere deos, exuere patriam, parentes liberos fratres vilia habere. augendae tamen multitudini consulitur; nam et necare quemquam ex agnatis nefas, animosque proelio aut

4, 4 animalis] *add. s. l. onagri* | 5 in penetrati *Ritter* | 6 quoniam *Orelli*: $\bar{q}$ (quem *al.*, item *Haase* deleto Apin) | 7 sues *1 m.* | memoria *Med.* (non merito, ut falso *Victorius* legit) | quod] *qua al.* | 11 diei teste *Meisero* | 14 Idaeis *Lipsius*: iudaeis | 16 res *add. Wurm* post mortales, mortalia *Nipperdey* | 17 viam *Bezenberger* | 18 cursum *al.* (via sua et cursu. commearum *Heracius*) | septenos nos: septimos | compleant nos: commearum (commeant *Wölfflin*, conficiant *Ruperti*) | 5, 1 li *corr. in Is* | 4 gerebant, *em. Puteolanus* | 7 alienigenarum *Heinsius* | 13 natis *Lipsius*

suppliciis peremptorum aeternos putant: hinc generandi amor
 15 et moriendi contemptus. corpora condere quam cremare e
 more Aegyptio, eademque cura et de infernis persuasio, cae-
 lestium contra. Aegyptii pleraque animalia effigiesque com-
 positas venerantur, Iudaei mente sola unumque numen in-
 tellegunt: profanos, qui deum imagines mortalibus materiis
 20 in species hominum effingant; summum illud et aeternum
 neque imitabile neque interiturum. igitur nulla simulacra ur-
 bibus suis, nedum templis sistunt; non regibus haec adula-
 tio, non Caesaribus honor. sed quia sacerdotes eorum tibia
 tympanisque concinebant, hedera vinciebantur vitisque au-
 25 rea in templo reperta, Liberum patrem coli, domitorem Orien-
 tis, quidam arbitrati sunt, nequaquam congruentibus institutis.
 quippe Liber festos laetosque ritus posuit, Iudaeorum
 mos absurdus sordidusque. //

6. Terra finesque qua ad Orientem vergunt Arabia ter-
 minantur, a meridie Aegyptus obiacet, ab occasu Phoenices
 et mare, septentrionem e latere Suriae longe prospectant.
 corpora hominum salubria et ferentia laborum. rari imbres,
 5 uber solum: fruges nostrum ad morem praeterque eas bal-
 samum et palmae. palmētis proceritas et decor, balsamum
 modica arbor: ut quisque ramus intumuit, si vim ferri adhi-
 beas, pavent venae; fragmine lapidis aut testa aperiuntur;
 umor in usu medentium est. praecipuum montium Libanum
 10 erigit, mirum dictu, tantos inter ardores opacum fidumque
 nivibus; idem amnem Iordanen alit funditque. nec Iordanes
 pelago accipitur, sed unum atque alterum lacum integer per-
 fluit, tertio retinetur. lacus immenso ambitu, specie maris,
 sapōre corruptior, gravitate odoris accolis pestifer, neque
 15 vento inPELLITUR neque pisces aut suetas aquis volucres pati-
 tur. inertes undae superiacta ut solido ferunt; periti im-

5, 15 condire Triller | 16 Aegyptio cura, eademque et He-
 raeus | 22 sistunt Döderlein: sunt (sinunt Jo. Fr. Gronovius),
 cf. XIV, 61 imagines. foro ac templis statuunt | 28 abstrusus
 Wurm | 6, 2 faenices | 5 fruges Lipsius: exuberant fruges (so-
 lum exuberans [sine uber] Wurm) | 9 humor | 10 terra erigit
 Ritter | 11 agmen 1 m. | 16 inertes Heinsius: incertes erasa s

peritique nandi perinde attolluntur. certo anni bitumen ege-
 rit, cuius legendi usum, ut ceteras artes, experientia docuit.
 ater suapte natura liquor et sparso aceto concretus innatat;
 hunc manu captum, quibus ea cura, in summa navis tra-
 20 hunt: inde nullo iuvante influit oneratque, donec abscindas.
 nec abscindere aere ferrove possis: fugit cruorem vestem-
 que infectam sanguine, quo feminae per menses exsolvun-
 tur. sic veteres auctores, sed gnari locorum tradunt undan-
 tes bitumine moles pelli manuque trahi ad litus, mox, ubi
 25 vapore terrae, vi solis inaruerint, securibus cuneisque ut
 trabes aut saxa discindi.

7. Haud procul inde campi, quos ferunt olim uberes
 magnisque urbibus habitatos fulminum iactu arsisse; et ma-
 nere vestigia, terramque ipsam, specie torridam, vim frugi-
 feram perdidisse. nam cuncta sponte edita aut manu sata,
 sive herba tenus aut flore seu solidam in speciem adolevere,
 5 atra et inania velut in cinerem vanescunt. ego sicut inclutas
 quondam urbes igne caelesti flagrasse concesserim, ita ha-
 litu lacus infici terram, corrumpi superfusum spiritum, eoque
 fetus segetum et autumnii putrescere reor, solo caeloque
 iuxta gravi. at Belus amnis Iudaico mari inlabitur, circa cu-
 10 ius os lectae harenae admixto nitro in vitrum excocuntur.
 modicum id litus et egerentibus inexhaustum.

8. Magna pars Iudaeae vicis dispergitur, habent et op-
 pida; Hierosolyma genti caput. illic immensae opulentiae
 templum, et primis munimentis urbs, dein regia, templum
 intimis clausum. ad fores tantum Iudaeo aditus, limine prae-
 ter sacerdotes arcebantur. dum Assyrios penes Medosque 5

6, 17 anni] add. s. l. m. 2 tempore | 25 trai | 7, 1 haud
 — perdidisse (v. 4), item ego — reor (v. 6—9) habet Orosius
 I, 5 | 2 ictu cod. B Orosii | sed Orosius | 3 torrida (solidam
 Orosius) | 5 herbas tenues aut flores, em. Rhenanus (ubi herba
 tenus aut flore solitam in s. Madvig) | solitam, em. Salmasius
 (hinc prava lectio Orosii v. 3) | 6 * atra (putria Thomas) | in-
 clitas Orosius: indicas | 8 terram et corrumpi reor Orosius
 mediis omissis | 10 at Ritter: et | Belus Rhenanus: bellus |
 11 nitro (in ras.) in | 12 set Rhenanus | 8, 2 caput erat Nip-
 perdey | 3 dein regia Mercerus: de ingia

et Persas Oriens fuit, despectissima pars servientium: postquam Macedones praepolluere, rex Antiochus demere superstitionem et mores Graecorum dare admissus, quo minus ta: terrimam gentem in melius mutaret, Parthorum bello prohibitus est; nam ea tempestate Arsaces desciverat. tum Iudaei Macedonibus invalidis, Parthis nondum adultis (et Romani procul erant), sibi ipsi reges inposuere; qui mobilitate vulgi expulsi, resumpta per arma dominatione fugas civium, urbium eversiones, fratrum coniugum parentum neces aliaque solita regibus ausi superstitionem fovebant, quia honor sacerdotii firmamentum potentiae adsumebatur.

9. Romanorum primus Cn. Pompeius Iudaeos domuit templumque iure victoriae ingressus est: inde vulgatum nulla intus deum effigie, vacuam sedem et inania arcana. muri Hierosolymorum diruti, delubrum mansit. mox civili inter nos bello, postquam in dicionem M. Antonii provinciae cesserant, rex Parthorum Pacorus Iudaea potitus interfectusque a P. Ventidio, et Parthi trans Euphraten redacti: Iudaeos C. Sosius subegit. regnum ab Antonio Herodi datum victor Augustus auxit. post mortem Herodis, nihil exspectato Caesare, Simo quidam regium nomen invaserat. is a Quintilio Varo optinente Suriam punitus, et gentem coercitam liberi Herodis tripertito rexere. sub Tiberio quies. dein iussi a Gaio Caesare effigiem eius in templo locare arma potius sumpsere, quem motum Caesaris mors diremit. Claudius, defunctis regibus aut ad modicum redactis, Iudaeam provinciam equitibus Romanis aut libertis permisit, e quibus Antonius Felix per omnem saevitiam ac libidinem ius regium servili ingenio exercuit, Drusilla Cleopatrae et Antoniae nepte in matrimonium accepta, ut eiusdem Antonii Felix progener, Claudius nepos esset.

10. Duravit tamen patientia Iudaeis usque ad Gessium

8, 6 persaxas | 7 praepolluere scripsi: praepotuer, cf. XI, 14 | 10 [nam. desciverat] Ernesti | 13 uolgis | 9, 4 inter nos Agricola: interno (Ernesti aut civili aut interno pro glossa habebat) | 5 Orientis provinciae Ritter | 10 Simo Ernesti: simon | 19 matrimonia

Florum procuratorem: sub eo bellum ortum. et comprimere coeptantem Cestium Gallum Suriae legatum varia proelia ac saepius adversa exceperē. qui ubi fato aut taedio occidit, missu Neronis Vespasianus fortuna famaue et egregiis ministris intra duas aestates cuncta camporum omnesque praeter Hierosolyma urbes victore exercitu tenebat. proximus annus civili bello intentus quantum ad Iudaeos per otium transiit. pace per Italiam parta et externae curae rediēre: augebat iras, quod soli Iudaei non cessissent; simul manere apud exercitus Titum ad omnes principatus novi eventus casusve utile videbatur.

11. Igitur castris, uti diximus, ante moenia Hierosolymorum positas instructas legiones ostentavit: Iudaei sub ipsos muros struxere aciem, rebus secundis longius ausuri et, si pellerentur, parato perfugio. missus in eos eques cum expeditis cohortibus ambigue certavit; mox cessere hostes et sequentibus diebus crebra pro portis proelia serebant, donec adsiduis damnis intra moenia pellerentur. Romani ad obpugnandum versi; neque enim dignum videbatur famem hostium opperiri, posebantque pericula, pars virtute, multi ferocia et cupidine praemiorum. ipsi Tito Roma et opes voluptatesque ante oculos, ac ni statim Hierosolyma conciderent, morari videbantur. sed urbem arduam situ opera molesque firmaverant, quis vel plana satis munirentur. nam duos colles in inmensum editos claudebant muri per artem obliqui aut introrsus sinuati, ut latera obpugnantium ad ictus patescerent. extrema rupis abrupta, et turres, ubi mons iuvisset, in sexagenos pedes, inter devexa in centenos vicenosque attollebantur, mira specie ac procul intuentibus pares. alia intus moenia regiae circumiecta, conspicuoque fastigio turris Antonia, in honorem M. Antonii ab Herode appellata.

12. Templum in modum arcis propriique muri, labore

10, 8 recaptantem, em. Rhenanus | 4 excipere | 6 intra Rhenanus: inter | 9 parata | et delevit Acidalius | redire | 12 utili 1 m. utilis corr. (utilius Pichena) | 11, 2 sub ipso muro Th. Wagner ad Verg. Aen. 12, 811 | 16 sexagenos Bekker: sexaginta | 17 vicenos Haase

et opere ante alios; ipsae porticus, quis templum ambibatur, egregium propugnaculum. fons perennis aquae, cavati sub terra montes et piscinae cisternaeque servandis imbribus. providerant conditores ex diversitate morum crebra bella: inde cuncta quamvis adversus longum obsidium; et a Pompeio expugnatis metus atque usus pleraque monstrare. atque per avaritiam Claudianorum temporum empto iure muniendi struxere muros in pace tamquam ad bellum, magna conluvies et ceterarum urbium clade aucti; nam per-
 vicacissimus quisque illuc perfugerat eoque seditiosius agebant. tres duces, totidem exercitus: extrema et latissima moenium Simo, mediam urbem Ioannes [quem et Bargioram vocabant], templum Eleazarus firmaverat. multitudine et armis Ioannes ac Simo, Eleazarus loco pollebat: sed proelia dolus incendia inter ipsos, et magna vis frumenti ambusta. mox Ioannes, missis per speciem sacrificandi qui Eleazarum manumque eius obruncarent, templo potitur. ita in duas factiones civitas discessit, donec propinquantibus Romanis bellum externum concordiam pareret.

13. Evenerant prodigia, quae neque hostiis neque votis piare fas habet gens superstitioni obnoxia, religionibus adversa. visae per caelum concurrere acies, rutilantia arma et subito nubium igne concludere templum. apertae repente delubri fores et audita maior humana vox, excedere deos; simul ingens motus excedentium. quae pauci in metum trahebant: pluribus persuasio inerat antiquis sacerdotum litteris contineri, eo ipso tempore fore ut valesceret Oriens profectique Iudaea rerum poterentur. quae ambages Vespasianum ac Titum praedixerat, sed vulgus more humanae cupidinis sibi tantam fatorum magnitudinem interpre-

12, 2 opera | 3 cavati. montes; fons perennis aquae *Nipperdey* | 5 praeviderant *al.* | 6 longum adversus *Heraeus* | 10 conluvies *Nipperdey*: conlubie (tum [mox *Ritter*] magna conlue *Jacob*) | 13 [quem et B. vocabant] *Bipontini*, post *Simo Salinerius posuit* | *Bargioram Rhenanus*: *barbagioram* | 14 et 15 alazarus | 17 lazarum | 13, 4 expertae, *sed ex corr. m. 2* (et apertae *Haase*) | 9 potirentur | 10 praedixerant *al.*, *cf. XII, 63*

tati ne adversis quidem ad vera mutabantur. multitudinem obsessorum omnis aetatis, virile ac muliebre secus, sescenta milia fuisse accepimus: arma cunctis, qui ferre possent, et plures quam pro numero audebant. obstinatio viris feminisque par; ac si transferre sedes cogentur, maior vitae metus quam mortis. hanc adversus urbem gentemque Caesar Titus, quando inpetus et subita belli locus abnueret, aggeribus vineisque certare statuit: dividuntur legionibus munia et quies proeliorum fuit, donec cuncta expugnandis urbibus reperta apud veteres aut novis ingeniis struerentur.

14. At Civilis post malam in Treveris pugnam reparato per Germaniam exercitu apud Vetera castra consedit, tutus loco, et ut memoria prosperarum illic rerum augescerent barbarorum animi. secutus est eodem Cerialis, duplicatis copiis adventu secundae et sextae et quartae decumae legionum; cohortesque et alae iam pridem accitae post victoriam properaverant. neuter ducum cunctator, sed arcebat latitudo camporum suoapte ingenio umentium; addiderat Civilis obliquam in Rhenum molem, cuius obiectu revolutus amnis adiacentibus superfunderetur. ea loci forma, incertis vadis subdola et nobis adversa; quippe miles Romanus armis gravis et nandi pavidus, Germanos fluminibus suetos levitas armorum et proceritas corporum attollit.

15. Igitur lacessentibus Batavis ferocissimo cuique nostrorum coeptum certamen, deinde orta trepidatio, cum praetis paludibus arma equi haurirentur. Germani notis vadis persultabant, omissa plerumque fronte latera ac terga circumvenientes. neque ut in pedestri acie comminus certabatur, sed tamquam navali pugna, vagi inter undas aut, si quid stabile occurrebat, totis illuc corporibus nitentes, vulnerati cum integris, periti nandi cum ignaris in mutuam perniciem implicabantur. minor tamen quam pro tumultu caedes, quia non ausi egredi paludem Germani in castra rediere. eius proelii eventus utrumque ducem diversis animi motibus ad maturandum

13, 13 hominis | secus *corr.* | 14, 5 sextae *Mercerus*: *xiiij.* | 15, 5 comminus minus (comminus *eminus Jac. Gronovius*) | 7 illuc *Madvig*: illic | 9 caedes] *ceres*

summae rei discrimen erexit. Civilis instare fortunae, Cerialis abolere ignominiam: Germani prosperis feroces, Romanos pudor excitaverat. nox apud barbaros cantu aut clamore, nostris per iram et minas acta.

16. Postera luce Cerialis equite et auxiliariis cohortibus frontem explet, in secunda acie legiones locatae, dux sibi delectos retinuerat ad improvisa. Civilis haud porrecto agmine, sed cuneis adstitit: Batavi Cugernique in dextro, laeva ac propiora flumini Transrhenani tenuere. exhortatio ducum non more contionis apud universos, sed ut quosque suorum advehebantur. Cerialis veterem Romani nominis gloriam, antiquas recentesque victorias; ut perfidum ignavum victum hostem in aeternum excinderent, ultione magis quam proelio opus esse. pauciores nuper cum pluribus certasse, ac tamen fusos Germanos, quod roboris fuerit: superesse qui fugam animis, qui vulnera tergo ferant. proprios inde stimulos legionibus admovebat, domitores Britanniae quartadecumanos appellans; principem Galbam sextae legionis auctoritate factum; illa primum acie secundanos nova signa novamque aquilam dicaturos. hinc praevectus ad Germanicum exercitum manus tendebat, ut suam ripam, sua castra sanguine hostium reciperent. alacrior omnium clamor, quis vel ex longa pace proelii cupido vel fessis bello pacis amor, praemiaque et quies in posterum sperantur.

17. Nec Civilis silens instruxit aciem, locum pugnae testem virtutis ciens: stare Germanos Batavosque super vestigia gloriae, cineres ossaque legionum calcantes. quocumque oculos Romanus intenderet, captivitatem clademque et dira omnia observari. ne terrerentur vario Treverici proelii eventum: suam illic victoriam Germanis obstitisse, dum

15, 13 ignominiam properabat *Nipperdey* | 16, 5 fluminis, em. *Nipperdey* | 8 victorias memorabat *Nipperdey* | 9 exciderent | 16 praevectos (pervectus *Agricola*) | 18 alacris *Nipperdey* | 20 sperabatur | 17, 1 silens instruxit *Pichena*: silentem struxit (silens vel silenter struxit *Lipsius*) | 5 oia (omina al.) | 6 avaritiam *Acidalius*, incuriam *Herbst*

omissis telis praeda manus impediunt: sed cuncta mox prospera et hosti contraria evenisse. quae provideri astu ducis oportuerit, providisse, campos madentes et ipsis gnaros, paludes hostibus noxias. Rhenum et Germaniae deos in aspectu: quorum numine capesserent pugnam, coniugum parentum patriae memores: illum diem aut gloriosissimum inter maiores aut ignominiosum apud posteros fore. ubi sono armorum tripudiisque (ita illis mos) adprobata sunt dicta, saxi glandibusque et ceteris missilibus proelium incipitur, neque nostro milite paludem ingrediente et Germanis, ut elicerent, lacerantibus.

18. Absumptis quae iaciuntur et ardesciente pugna procursum ab hoste infestius: immensis corporibus et praelongis hastis fluitantem labantemque militem eminus fodiebant; simul e mole, quam eductam in Rhenum rettulimus, Bructerorum cuneus tranavit. turbata ibi res et pellebatur sociarum cohortium acies, cum legiones pugnam excipiunt suppressaque hostium ferocia proelium aequatur. inter quae perfuga Batavus adiit Cerialem, terga hostium promittens, si extremo paludis eques inmitteretur: solidum illa et Cugernos, quibus custodia obvenisset, parum intentos. duae alae cum perfuga missae incauto hosti circumfunduntur. quod ubi clamore cognitum, legiones a fronte incubuere, pulsique Germani Rhenum fuga petebant. debellatum eo die foret, si Romana classis sequi maturasset: ne eques quidem institit, repente fuis imbribus et propinqua nocte.

19. Postera die quartadecuma legio in superiorem provinciam Gallo Anno missa: Cerialis exercitum decuma ex Hispania legio supplevit: Civili Chaucorum auxilia venere. non tamen ausus oppidum Batavorum armis tueri, raptis quae ferri poterant, ceteris iniecto igni, in insulam concessit, gna-

17, 8 contrarie venisse | 9 preuisse in loco correcto (provisa *Agricola*), cf. *Meiser, J. f. class. Philol. 1882 p. 136* | 12 in maiores *Nipperdey*, inter maiorum malebat *Heraeus* | 14 mos *Puteolanus*: mox | 18, 9 inmitteretur nos: mitteretur | gugeranos | 19, 2 Anno *Puteolanus*: annio | 4 oppida al., cf. *Dederich, Jahrb. f. class. Philol. 1880, 787* | Batavodurum *Lipsius*

rus deesse naves efficiendo ponti, neque exercitum Romanum aliter transmissurum: quin et diruit molem a Druso Germanico factam Rhenumque prono alveo in Galliam ruentem, disiectis quae morabantur, effudit. sic velut abacto amne
 10 tenuis alveus insulam inter Germanosque continentium terrarum speciem fecerat. transiere Rhenum Tutor quoque et Classicus et centum tredecim Treverorum senatores, in quis fuit Alpinus Montanus, quem a Primo Antonio missum in Gallias superius memoravimus. comitabatur eum frater D. Alpinus;
 15 simul ceteri miseratione ac donis auxilia concibant inter gentes periculorum avidas.

20. Tantumque belli superfuit, ut praesidia cohortium alarum legionum uno die Civilis quadripartito invaserit, decumam legionem Arenaci, secundam Batavoduri, et Grinnes Vadamque, cohortium alarumque castra, ita divisis copiis,
 5 ut ipse et Verax, sorore eius genitus, Classicusque ac Tutor suam quisque manum traherent, nec omnia patrandi fiducia, sed multa ausis aliqua in parte fortunam adfore: simul Cerialis neque satis cautum et pluribus nuntiis huc illuc cursantem posse medio intercipi. quibus obvenerant castra
 10 decumanorum, obpugnationem legionis arduam rati egressum militem et caedendis materiis operatum turbavere, occiso praefecto castrorum et quinque primoribus centurionum paucisque militibus: ceteri se munimentis defenderant. interim Germanorum manus Batavoduri interrumpere inchoa-
 15 tum pontem nitebantur: ambiguum proelium nox diremit.

21. Plus discriminis apud Grinnes Vadamque. Vadam Civilis, Grinnes Classicus obpugnabant: nec sisti poterant interfecto fortissimo quoque, in quis Briganticus praefectus alae ceciderat, quem fidum Romanis et Civili avunculo in-
 5 fensum diximus. sed ubi Cerialis cum delecta equitum manu subvenit, versa fortuna praecipites Germani in amnem agun-

19, 7 diluit | 20, 2 legionem modie | quadripartita, em. Ernesti | 6 traheret | 8 pluris (plurimis Wurm) | 13 ceteris eminentis | defenderant nos: defendere a (defendere et al.) | 14 irrumpere, em. Th. Kiessling (rumpere Jac. Gronovius) | 21, 3 brigantibus | 5 duximus

tur. Civilis dum fugientes retentat, adgnitus petitusque telis relicto equo tranavit; idem Veraci effugium: Tutorem Classicumque adpulsae lintres transvexere. ne tum quidem Romana classis pugnae adfuit, ut iussum erat, sed obstitit
 10 formido et remiges per alia militiae munia dispersi. sane Cerialis parum temporis ad exsequenda imperia dabat, subitus consilii et eventu clarus: aderat fortuna, etiam ubi artes defuissent; hinc ipsi exercituique minor cura disciplinae. et paucos post dies, quamquam periculum captivitatis evasisset,
 15 infamiam non vitavit.

22. Profectus Novaesium Bonnamque ad visenda castra, quae hiematuris legionibus erigebantur, navibus remeabat disiecto agmine, incuriosis vigiliis. animadversum id Germanis et insidias conposuere: electa nox atra nubibus, et prono amne rapti nullo prohibente vallum ineunt. prima
 5 caedes astu adiuta: incisis tabernaculorum funibus suis metentoriis coopertos trucidabant. aliud agmen turbare classem, inicere vincla, trahere puppis; utque ad fallendum silentio, ita coepta caede, quo plus terroris adderent, cuncta clamoribus miscebant. Romani vulneribus exciti quaerunt
 10 arma, ruunt per vias, pauci ornatu militari, plerique circum brachia torta veste et strictis mucronibus. dux semisomnus ac prope intectus errore hostium servatur: namque praetoriam navem vexillo insignem, illic duce rati, abripiunt. Cerialis alibi noctem egerat, ut plerique credere, ob stuprum
 15 Claudiae Sacratae mulieris Ubiae. vigiles flagitium suum ducis dedecore excusabant, tamquam iussi silere, ne quietem eius turbarent; ita intermisso signo et vocibus se quoque in somnum lapsos. multa luce revecti hostes captivis navibus, praetoriam triremem flumine Lupia donum Velae-
 20 dae traxere.

23. Civilem cupido incessit navalem aciem ostentandi:

21, 8 Veraci Ritter: germani (Veracis Jac. Gronovius) | 9 lintres | transvexere nos: vexere (avexere Heraeus) | 10 ut ed. princeps: et | 13 et Heinsius: set | 16 mutavit | 22, 7 toriis | 11 ornati | 15 noctem] nave (alia navi noctem Candidus) | 16 ubi euigiles | 20 Inpia | 23, 1 inuasi incessit (inde incessit Heinsius)

complet quod biremium quaeque simplici ordine agebantur; adiecta ingens lintrium vis tricenos quadragenosque * * armamenta Liburnicis solita; et simul captae * * lintres
 5 sagulis versicoloribus haud indecore pro velis iuvabantur. spatium velut aequoris electum, quo Mosae fluminis os amnem Rhenum Oceano adfundit. causa instruendae classis super insitam genti vanitatem, ut eo terrore commeatus Gallia adventantes interciperentur. Cerialis miraculo magis quam
 10 metu derexit classem, numero inparem, usu remigum, gubernatorum arte, navium magnitudine potiozem. his flumen secundum, illi vento agebantur: sic praevecti temptato levium telorum iactu dirimuntur. Civilis nihil ultra ausus trans Rhenum concessit: Cerialis insulam Batavorum hostiliter popu-
 15 latus agros villasque Civilis intactas nota arte ducum sinebat, cum interim flexu autumnni et crebris per equinoctium imbribus superfusus amnis palustrem humilemque insulam in faciem stagni opplevit. nec classis aut commeatus aderant, castraque in plano sita vi fluminis differebantur.

24. Potuisse tunc opprimi legiones et voluisse Germanos, sed dolo a se flexos inputavit Civilis; neque abhorret vero, quando paucis post diebus deditio insecuta est. nam Cerialis per occultos nuntios Batavis pacem, Civili veniam
 5 ostentans, Velaedam propinquosque monebat fortunam belli, tot cladibus adversam, opportuno erga populum Romanum merito mutare: caesos Treveros, receptos Ubios, ereptam Batavis patriam; neque aliud Civilis amicitia partum quam vulnera fugas luctus. exulem eum et extorrem recipientibus
 10 oneri, et satis peccavisse, quod totiens Rhenum transcenderrint. si quid ultra moliantur, inde iniuriam et culpam, hinc ultionem et deos fore.

25. Miscebantur minis promissa; et concussa Trans-

23, 3 lintrium | post quadrag. est in *Med.* lacuna, cuius adhuc supersunt litterae sēr; vexere supplevit *Meiser*, vehementium *Faërnus*, ferentium *Bipontini*, ferentium, quis *Heraeus* | 4 actae *Heraeus*; lacunam notavit *Nipperdey* | 10 remigium | 12 provecti *Puteolanus* | 16 equinoctium, sed partim *erasum* | 24, 8 partum *Ritter*: paratum | 11 iuriam

rhenanorum fide inter Batavos quoque sermones orti: non prorogandam ultra ruinam, nec posse ab una natione totius orbis servitium depelli. quid profectum caede et incendiis legionum, nisi ut plures validioresque accirentur? si *Vespa-*
 5 siano bellum navaverint, *Vespasianum* rerum potiri: sin populum Romanum armis vocent, quotam partem generis humani Batavos esse? respicerent *Ractos Noricosque* et ceterorum onera sociorum: sibi non tributa, sed virtutem et viros indici. proximum id libertati; et si dominorum electio sit,
 10 honestius principes Romanorum quam Germanorum feminas tolerari. haec vulgus, proceres atrociora: Civilis rabie semet in arma trusos; illum domesticis malis excidium gentis obposuisse. tunc infensos Batavis deos, cum obsiderentur legiones, interficerentur legati, bellum uni necessarium, fe-
 15 rale ipsis sumeretur. ventum ad extrema, ni respiscere incipiant et noxii capitis poena paenitentiam fateantur.

26. Non sefellit Civilem ea inclinatio et praevenire statuit, super taedium malorum etiam spe vitae, quae plerumque magnos animos infringit. petito conloquio scinditur *Nabaliae* fluminis pons, in cuius abrupta progressi duces, et Civilis ita coepit: 'si apud *Vitellianum* legatum defenderer, ne-
 5 que facto meo venia neque dictis fides debebatur; cuncta inter nos inimica: hostilia ab illo coepta, a me aucta erant: erga *Vespasianum* vetus mihi observantia, et cum privatus esset, amici vocabamur. hoc *Primo Antonio* notum, cuius epistulis ad bellum actus sum, ne *Germanicae* legiones et
 10 *Gallica* iuventus *Alpes* transcenderent. quae *Antonius* epistulis, *Hordeonius Flaccus* praesens monebat: arma in *Germania* movi, quae *Mucianus* in *Suria*, *Aponius* in *Moesia*, *Flavianus* in *Pannonia* * * *

25, 5 ut fures | 9 sed iuventutem *Rhenanus* | 26, 5 *Vitellianum* *Döderlein*: vitellium (*vitellii al.*) | 7 inimica; hostilia] sic distinguit *Heraeus* | 13 movit

FRAGMENTA HISTORIARUM.

1. Sulpicius Severus Chron. II, 30, 3. Iudaei obsidione clausi, quia nulla neque pacis neque deditiois copia dabatur, ad extremum fame interibant, passimque viae oppleri cadaveribus coepere, victo iam officio humandi: quin omnia nefanda esca super ausi ne humanis quidem corporibus percerunt, nisi quae eiusmodi alimentis tabes praeripuerat.
2. Sulpicius Severus Chron. II, 30, 6. Fertur Titus adhibito consilio prius deliberasse, an templum tanti operis everteret. etenim nonnullis videbatur aedem sacratam ultra omnia mortalia illustrem non oportere deleri, quae servata modestiae Romanae testimonium, diruta perennem crudelitatis notam praerberet. at contra alii et Titus ipse evertendum in primis templum censebant, quo plenius Iudaeorum et Christianorum religio tolleretur: quippe has religiones, licet contrarias sibi, isdem tamen ab auctoribus profectas; Christianos ex Iudaeis extitisse: radice sublata stirpem facile perituram.
3. Orosius VII, 9, 7. Sexcenta milia Iudaeorum eo bello interfecta Cornelius et Suetonius referunt.
4. Orosius VII, 3, 7. Deinde, ut verbis Corneli Taciti loquar, sene Augusto Ianus patefactus, dum apud extremos terrarum terminos novae gentes saepe ex usu et aliquando cum damno quaeruntur, usque ad Vespasiani duravit imperium. hucusque Cornelius.

8. cf. Oros. VII, 9, 5. quod (templum) postquam in potestatem redactum opere atque antiquitate suspexit, diu deliberavit, utrum tamquam incitamentum hostium incenderet an in testimonium victoriae reservaret.

5. Orosius VII, 19, 4. Gordianus . . . Iani portas aperuit: quas utrum post Vespasianum et Titum aliquis clausurit, neminem scripsisse memini, cum tamen eas ab ipso Vespasiano post annum apertas Cornelius Tacitus prodat.

6. Orosius VII, 10, 4. Nam quanta fuerint Diurpaneï, Dacorum regis, cum Fusco duce proelia quantaeque Romanorum clades, longo textu evolverem, nisi Cornelius Tacitus, qui hanc historiam diligentissime contexuit, de reticendo interfectorum numero et Sallustium Crispum et alios auctores quam plurimos sanxisse et se ipsum idem potissimum elegisse dixisset.

7. Orosius VII, 34, 5. Theodosius . . . maximas illas Scythicas gentes formidatasque cunctis maioribus, Alexandro quoque illi Magno, sicut Pompeius Corneliusque testati sunt, evitatas . . . hoc est Alanos Hunos et Gothos, incunctanter adgressus magnis multisque proeliis vicit.

8. Servii Comment. in Verg. Aen. III, 399 (I, p. 413 ed. Thilo). Hi vero (Locri), qui iuxta Delphos colunt, Ozolae nuncupantur . . . qui autem Lybiam delati sunt, Nasamones appellantur, ut Cornelius Tacitus refert, oriundi a Naryciis etc.

CORNELII TACITI
DE GERMANIA
LIBER.

1. Germania omnis a Gallis Raetisque et Pannoniis Rheno et Danuvio fluminibus, a Sarmatis Dacisque mutuo metu aut montibus separatur: cetera Oceanus ambit, latos sinus et insularum immensa spatia complectens, nuper cognitis quibusdam gentibus ac regibus, quos bellum aperuit. Rhenus, Raeticarum Alpium inaccessio ac praecipiti vertice ortus, modico flexu in occidentem versus septentrionali Oceano miscetur. Danuvius molli et clementer edito montis Abnobaе iugo effusus pluris populos adit, donec in Ponticum mare sex meatibus erumpat: septimum os paludibus hauritur.

2. Ipsos Germanos indigenas crediderim minimeque aliarum gentium adventibus et hospitibus mixtos, quia nec terra olim, sed classibus advehebantur qui mutare sedes quae-

B = codex Vaticanus 1862. *b* = Leidensis. *C* = Vaticanus 1518. *c* = Neapolitanus. Lectiones, quibus nulla nota adiecta est, exstant in omnibus aut in plerisque libris. *Mf* = Müllenhoff in commentatione, quae impressa est in 'Zeitschrift für deutsches Alterthum' IX, 223 sqq.

CORNELII (C. CORNELII *Cc*) TACITI DE ORIGINE ET SITV GERMANORVM (GERMANIAE *c*) LIBER *Bc*, CORNELII TACITI DE ORIGINE. SITV. MORIBVS. AC. POPVLIS GERMANORVM LIBER *b*, de situ Germaniae *Reifferscheid*, de situ ac populis Germaniae *Wölfflin*.

1, 1 Raetisque *Cellarius*: retisique (rae, rhe-) | 9 Abnobaе *Rhenanus*: arnobaе vel arbonaе

rebant, et immensus ultra utque sic dixerim adversus Oceanus raris ab orbe nostro navibus aditur. quis porro, praeter periculum horridi et ignoti maris, Asia aut Africa aut Italia relicta Germaniam peteret, informem terris, asperam caelo, tristem cultu aspectuque, nisi si patria sit?

Celebrant carminibus antiquis, quod unum apud illos memoriae et annalium genus est, Tuistonem deum terra editum et filium Mannum originem gentis conditoresque. Manno tris filios adsignant, e quorum nominibus proximi Oceano Ingaevones, medii Herminones, ceteri Istaevones vocentur. quidam, ut in licentia vetustatis, pluris deo ortos plurisque gentis appellationes, Marsos Gambrivios Suebos Vandilios adfirmant, eaque vera et antiqua nomina. ceterum Germaniae vocabulum recens et nuper additum, quoniam qui primi Rhenum transgressi Gallos expulerint ac nunc Tungri, tunc Germani vocati sint: ita nationis nomen, non gentis evaluisse paulatim, ut omnes primum a victore obmetum, mox etiam a se ipsis invento nomine Germani vocarentur.

3. Fuisse apud eos et Herculem memorant, primumque omnium virorum fortium ituri in proelia canunt. sunt illis haec quoque carmina, quorum relatu, quem barditum vocant, accendunt animos futuraeque pugnae fortunam ipso cantu augurantur; terrent enim trepidantve, prout sonuit acies, nec tam vocis ille quam virtutis contentus videtur. adfectatur praecipue asperitas soni et fractum murmur, obiectis ad os scutis, quo plenior et gravior vox repercussu intumescat. ceterum et Ulixen quidam opinantur longo illo

2, 4 aversus *Acidalius* | 8 si *om. b* | 10 Tuistonem *C*: tristonem *Bb*, Teutonem *Perizonius*, cf. *Mf. p. 259* | 11 conditoresque *Rhenanus*: conditorisque *Bb*, conditoris *C*, conditoremque *al.* | 13 Ingaevones *Mf. p. 250* | herminones *Bb¹C* | Istaevones *Mf.*, Iscaevones *J. Grimm* | 14 plures *C* | de eo *al.* | 15 pluresque *BC* | ganbrivios *C*, gabrinios *b¹* | suevos *BC*, item *alias* | 16 vandilios *b* | 18 ac *BC*: ut *b* | 19 nomen in nomen gentis *Acidalius*, nomen in gentis *alii* | 20 a victo *Jac. Grimm* | 3, 3 haec] fort. heroica vel bellica | baritum *al.* | 6 vocis. ille videtur *Rhenanus*: uoces ille (illae). uidentur

10 et fabuloso errore in hunc Oceanum delatum adisse Germaniae terras, Asciburgiumque, quod in ripa Rheni situm hodieque incolitur, ab illo constitutum nominatumque; aram quin etiam Ulixi consecratam, adiecto Laërtæ patris nomine, eodem loco olim repertam, monumentaque et tumulos quosdam Graecis litteris inscriptos in confinio Germaniae Raetiaeque adhuc extare. quae neque confirmare argumentis neque refellere in animo est: ex ingenio suo quisque demat vel addat fidem.

4. Ipse eorum opinioni accedo, qui Germaniae populos nullis [aliis] aliarum nationum conubiis infectos propriam et sinceram et tantum sui similem gentem extitisse arbitrantur. unde habitus quoque corporum, quamquam in tanto hominum numero, idem omnibus: truces et caerulei oculi, rutilae comae, magna corpora et tantum ad impetum valida: laboris atque operum non eadem patientia, minimeque sitim aestumque tolerare, frigora atque inedia caelo solove ad-sueverunt.

5. Terra etsi aliquanto specie differt, in universum tamen aut silvis horrida aut paludibus foeda, umidior qua Gallias, ventosior qua Noricum ac Pannoniam aspicit; satis ferax, frugiferarum arborum inpatiens, pecorum secunda, sed plerumque improcera. ne armentis quidem suis honor aut gloria frontis: numero gaudent, eaeque solae et gratissimae opes sunt. argentum et aurum propitiine an irati di negaverint dubito. nec tamen adfirmaverim nullam Germaniae venam argentum aurumve gignere: quis enim scrutatus est? 10 possessione et usu haud perinde adficiuntur. est videre apud illos argentea vasa, legatis et principibus eorum muneris data, non in alia vilitate quam quae humo finguntur;

3, 10 hunc] illum *Herm. Schütz* | 11 hodie quoque *Mosler* | 12 incolatur *al.* | nominatumque *ασιμβργιον B.*, signum lacunae post nom. posuit *Haupt* | 14 eo *C* | 4, 1 opinioni *C.* *Meiser*: opinionibus | 2 aliis *del. Lipsius et om. Meginhardus* | 4 tamquam *C* | 5 ceruli *B¹b* | 8 assueverunt *C*: assuerunt *Bb* | 5, 1 fort. aliquantum *cf. Agr. 24* | 4 patiens *Tross* | 5 pleraque *Lipsius* | 7 propitii *C* | 10 proinde *C* | 12 alia utilitate *al.*

quamquam proximi ob usum commerciorum aurum et argentum in pretio habent formasque quasdam nostrae pecuniae adgnoscent atque eligunt: interiores simplicius et antiquius 15 permutatione mercium utuntur. pecuniam probant veterem et diu notam, serratos bigatosque. argentum quoque magis quam aurum sequuntur, nulla adfectione animi, sed quia numerus argenteorum facilius usui est promiscua ac vilia mercantibus.

6. Ne ferrum quidem superest, sicut ex genere telorum colligitur. rari gladiis aut maioribus lanceis utuntur: hastas vel ipsorum vocabulo frameas gerunt angusto et brevi ferro, sed ita acri et ad usum habili, ut eodem telo, prout ratio poscit, vel cominus vel eminus pugnent. et eques quidem 5 scuto frameaque contentus est, pedites et missilia spargunt, pluraque singuli, atque in immensum vibrant, nudi aut sagulo leves. nulla cultus iactatio; scuta tantum lectissimis coloribus distingunt. paucis loricae, vix uni alterive cassis aut galea. equi non forma, non velocitate conspicui. sed 10 nec variare gyros in morem nostrum docentur: in rectum aut uno flexu dextros agunt, ita coniuncto orbe, ut nemo posterior sit. in universum aestimanti plus penes peditem roboris; eoque mixti proeliantur, apta et congruente ad equestrem pugnam velocitate peditum, quos ex omni iuventute de- 15 lectos ante aciem locant. definitur et numerus: centeni ex singulis pagis sunt, idque ipsum inter suos vocantur, et quod primo numerus fuit, iam nomen et honor est. acies per cuneos componitur. cedere loco, dummodo rursus instes, consilii quam formidinis arbitrantur. corpora suorum etiam in 20 dubiis proeliis referunt. scutum reliquisse praecipuum flagitium, nec aut sacris adesse aut concilium inire ignominioso fas; multique superstites bellorum infamiam laqueo finierunt.

7. Reges ex nobilitate, duces ex virtute sumunt. nec

5, 17 argentumque *H. Schütz* | 18 adfectione *C*: affectione *Bb* | 6, 7 plura *al.* | in *om. Bb* | 10 galea *Rhenanus*: galeae (galea est *Mützell*) | 11 varietate *b* | 12 dextros vel sinistros *Ad. Michaelis* | cuncto *B*, concto *C*, iuncto *Bachrens* | 15 dilectos *B s. l.* | 17 quod] quidem *Bb* (qui *Ritter*)

regibus infinita aut libera potestas, et duces exemplo potius quam imperio, si prompti, si conspicui, si ante aciem agant, admiratione praesunt. ceterum neque animadvertere neque vincire, ne verberare quidem nisi sacerdotibus permissum, non quasi in poenam nec ducis iussu, sed velut deo imperante, quem adesse bellantibus credunt. effigiesque et signa quaedam detracta lucis in proelium ferunt; quodque praecipuum fortitudinis incitamentum est, non casus nec fortuita conglobatio turmam aut cuneum facit, sed familiae et propinquitates; et in proximo pignora, unde feminarum ululatus audiri, unde vagitus infantium. hi cuique sanctissimi testes, hi maximi laudatores: ad matres, ad coniuges vulnera ferunt; nec illae numerare aut exigere plagas pavent, cibosque et hortamina pugnantibus gestant.

8. Memoriae proditur quasdam acies inclinatam iam et labantes a feminis restitutas constantia precum et obiectu pectorum et monstrata cominus captivitate, quam longe impatientius feminarum suarum nomine timent, adeo ut efficacius obligentur animi civitatum, quibus inter obsides puellae quoque nobiles imperantur. inesse quin etiam sanctum aliquid et providum putant, nec aut consilia earum aspernantur aut responsa neglegunt. vidimus sub divo Vespasiano Velaedam diu apud plerosque numinis loco habitam; sed et olim Albrunam et compluris alias venerati sunt, non adulatione nec tamquam facerent deas.

9. Deorum maxime Mercurium colunt, cui certis diebus humanis quoque hostiis litare fas habent. Herculem ac Martem concessis animalibus placant. pars Sueborum et Isidi sacrificat: unde causa et origo peregrino sacro, parum com-

7, 2 aut] ac C | etiam Bb | 3 agunt C | 6 veluti C | 10 et C: aut Bb | 12 ululatus foeminarum C | audiri del. Ritter, auditur Kritz, audiunt Madvig, audias (vel unde est . . . audire) Wölflin, est audire Schütz, possit post infantium add. Heraeus | 14 enumerare C | aut Bb: et C | 8, 6 nobiles imperentur b corr. solus ex notis | 9 valedam B, Valedam C, uoledam b | 10 Albrunam W. Wackernagel: auriniam BbC, Albriniam B margo | 9, 2 H. ac Martem Cc: martem . . . placant et herculem Bb (et Herculem del. Ritter) | 3 consuetis Reifferscheid

peri, nisi quod signum ipsum in modum liburnae figuratum docet advectam religionem. ceterum nec cohibere parietibus deos neque in ullam humani oris speciem adsimulare ex magnitudine caelestium arbitrantur: lucos ac nemora consecrant deorumque nominibus appellant secretum illud, quod sola reverentia vident.

10. Auspicia sortesque ut qui maxime observant: sortium consuetudo simplex. virgam frugiferae arbori decisam in surculos amputant eosque notis quibusdam discretos super candidam vestem temere ac fortuito spargunt. mox, si publice consultetur, sacerdos civitatis, sin privatim, ipse pater familiae, precatus deos caelumque suspiciens ter singulos tollit, sublatis secundum impressam ante notam interpretatur. si prohibuerunt, nulla de eadem re in eundem diem consultatio; sin permissum, auspiciorum adhuc fides exigitur. et illud quidem etiam hic notum, avium voces volatibusque interrogare: proprium gentis equorum quoque praesagia ac monitus experiri. publice aluntur isdem nemoribus ac lucis, candidi et nullo mortali opere contacti; quos pressos sacro curru sacerdos ac rex vel princeps civitatis comitantur hinnitusque ac fremitus observant. nec ulli auspicio maior fides, non solum apud plebem, sed apud proceres; sacerdotes enim ministros deorum, illos conscios putant. est et alia observatio auspiciorum, qua gravium bellorum eventus explorant. eius gentis, cum qua bellum est, captivum quoque modo interceptum cum electo popularium suorum, patriis quemque armis, committunt: victoria huius vel illius pro praedicio accipitur.

11. De minoribus rebus principes consultant, de maioribus omnes, ita tamen, ut ea quoque, quorum penes plebem arbitrium est, apud principes praetractentur. coeunt, nisi quid

10, 2 est simplex C | 5 consultetur scripsi: consuletur (ei publica consultatio fit Meginhard) | 11 equorumque p. C | 16 sed C: om. Bbc (sed etiam apud proceres habebatur Meginhard) | 17 sacerdotes enim ministros Wölflin: apud sacerdotes se enim ministros libri interpolate | istos Bb | 19 explorant C: explorantur b¹, exploratur Bb² | 11, 3 praetractentur e et corr. C: pertractentur reliqui

fortuitum et subitum incidit, certis diebus, cum aut inchoatur
 5 luna aut impletur; nam agendis rebus hoc auspicatissimum
 initium credunt. nec dierum numerum, ut nos, sed noctium
 computant. sic constituunt, sic condicunt: nox ducere diem
 videtur. illud ex libertate vitium, quod non simul nec ut iussi
 10 conveniunt, sed et alter et tertius dies cunctatione coëuntium
 absimitur. ut turba placuit, considunt armati. silentium per
 sacerdotes, quibus tum et coërcendi ius est, imperatur. mox
 rex vel princeps, prout aetas cuique, prout nobilitas, prout
 decus bellorum, prout facundia est, audiuntur, auctoritate
 suadendi magis quam iubendi potestate. si displicuit senten-
 15 tia, fremitu aspernantur; sin placuit, frameas concutiant:
 honoratissimum adsensus genus est armis laudare.

12. Licet apud concilium accusare quoque et discrimen
 capitum intendere. distinctio poenarum ex delicto. proditores
 et transfugas arboribus suspendunt, ignavos et imbelles et
 corpore infames caeno ac palude, iniecta insuper crate, mergunt.
 5 diversitas supplicii illuc respicit, tamquam scelera
 ostendi oporteat, dum puniuntur, flagitia abscondi. sed et
 levioribus delictis pro modo poena: equorum pecorumque
 numero convicti multantur. pars multae regi vel civitati, pars
 ipsi, qui vindicatur, vel propinquis eius exsolvitur. eliguntur
 10 in isdem conciliis et principes, qui iura per pagos vicosque
 reddunt; centeni singulis ex plebe comites consilium simul
 et auctoritas adsunt.

13. Nihil autem neque publicae neque privatae rei nisi
 armati agunt. sed arma sumere non ante cuiquam moris, quam
 civitas suffectorum probaverit. tum in ipso concilio vel prin-
 cipum aliquis vel pater vel propinqui scuto frameaque iu-
 5 venem ornant: haec apud illos toga, hic primus iuventae
 honos; ante hoc domus pars videntur, mox rei publicae. in-

11, 10 turba Jo. Fr. Gronovius: turbae | 11 tum c: cum
 C, tamen Bb | 12 principes Perizonius | 12, 1 consilium C | 6
 sed et b | 7 poena Acidalius: poenarum | 8 multantur BC |
 9 vindicavit Bb | 11 reddant Ernesti | 13, 3 tum] cum Bb |
 | 4 propinquus (v corr. ex i) C, propinquus c

signis nobilitas aut magna patrum merita principis digna-
 tionem etiam adolescentulis adsignant: ceteri robustioribus
 ac iam pridem probatis adgregantur, nec rubor inter comites
 adspici. gradus quin etiam ipse comitatus habet, iudicio eius
 quem sectantur; magnaque et comitum aemulatio, quibus
 primus apud principem suum locus, et principum, cui plu-
 rimi et acerrimi comites. haec dignitas, hae vires, magno
 semper electorum iuvenum globo circumdari, in pace decus,
 in bello praesidium. nec solum in sua gente cuique, sed apud
 15 finitimas quoque civitates id nomen, ea gloria est, si numero
 ac virtute comitatus emineat; expetuntur enim legationibus
 et muneribus ornantur et ipsa plerumque fama bella pro-
 fligant.

14. Cum ventum in aciem, turpe principi virtute vinci,
 turpe comitatu virtutem principis non adaequare. iam vero
 infame in omnem vitam ac probrosum superstitem principi
 suo ex acie recessisse: illum defendere, tueri, sua quoque
 fortia facta gloriae eius adsignare praecipuum sacramentum
 5 est: principes pro victoria pugnant, comites pro principe. si
 civitas, in qua orti sunt, longa pace et otio torpeat, plerique
 nobilium adolescentium petunt ultro eas nationes, quae tum
 bellum aliquod gerunt, quia et ingrata genti quies et facilius
 inter ancipitia clarescunt magnumque comitatum non nisi vi
 10 belloque tueare: exigunt enim a principis sui liberalitate il-
 lum bellatorem equum, illam cruentam victricemque frameam;
 nam epulae et quamquam incompti, largi tamen apparatus
 pro stipendio cedunt. materia munificentiae per bella et rap-
 tus. nec arare terram aut exspectare annum tam facile per-
 15 suaseris quam vocare hostem et vulnera mereri. pigrum quin
 immo et iners videtur sudore acquirere quod possis sanguine
 parare.

15. Quotiens bella non ineunt, non multum venatibus, plus
 per otium transigunt, dediti somno ciboque, fortissimus

13, 7 dignitatem Bb soli | 8 ceteri Lipsius: ceteris | 9 ru-
 bori Ernesti | 11 quibus] cui Acidalius | 13 haec vires C¹b |
 14, 4 et tueri Meiser | 5 eius om. b | 11 tuentur Bb soli | a
 add. Acidalius | 15, 1 non (ante multum) del. Lipsius

quisque ac bellicosissimus nihil agens, delegata domus et penatium et agrorum cura feminis senibusque et infirmissimo cuique ex familia: ipsi hebet, mira diversitate naturae, cum idem homines sic ament inertiam et oderint quietem. mos est civitatibus ultro ac viritim conferre principibus vel armorum vel frugum, quod pro honore acceptum etiam necessitatibus subvenit. gaudent praecipue finitimarum gentium donis, quae non modo a singulis, sed et publice mittuntur, electi equi, magna arma, phalerae torquesque; iam et pecuniam accipere docuimus.

16. Nullas Germanorum populis urbes habitari satis notum est, ne pati quidem inter se iunctas sedes. colunt discreti ac diversi, ut fons, ut campus, ut nemus placuit. vicos locant non in nostrum morem conexas et cohaerentibus aedificiis: suam quisque domum spatio circumdat, sive adversus casus ignis remedium sive inscitia aedificandi. ne caementorum quidem apud illos aut tegularum usus: materia ad omnia utuntur informi et citra speciem aut delectationem. quaedam loca diligentius inlinunt terra ita pura ac splendente, ut picturam ac liniamenta colorum imitetur. solent et subterraneos specus aperire eosque multo insuper fimo onerant, suffugium hiemis et receptaculum frugibus, quia rigorem frigorum eius modi loci molliunt, et si quando hostis advenit, aperta populatur, abdita autem et defossa aut ignorantur aut eo ipso fallunt, quod quaerenda sunt.

17. Tegumen omnibus sagum fibula aut, si desit, spina consertum: cetera intecti totos dies iuxta focum atque ignem agunt. locupletissimi veste distinguntur, non fluitante, sicut Sarmatae ac Parthi, sed stricta et singulos artus exprimente. gerunt et ferarum pelles, proximi ripae neglegenter, ulterio-

15, 5 habent *Ob* | 7 principibus aliquid *ed. vetus* | 10 et *om. C* | 11 magnifica *Bährens*, insignia *Köchly* | 16, 4 longant *B¹b* | 10 lineamenta *BC* | celorum *C*, locorum *Nipperdey*, corporum *Köchly* | imitentur *al. et H. Schütz* | 12 hiemis *Reifferscheid* (coll. 46 et *Ann.* 4, 66): hiemi libri, an hieme? | 13 locis, *em. Acidalius* | 14 [autem] *Muretus* | 17, 1 figula *b* | 5 gerunt *C* et *corr. b*: ferunt *Bb* | proximi ripae exquisitius, ultiores neglegenter *Carrio*

res exquisitius, ut quibus nullus per commercia cultus. eligunt feras et detracta velamina spargunt maculis pellibusque beluarum, quas exterior Oceanus atque ignotum mare gignit. nec alius feminis quam viris habitus, nisi quod feminae saepius lineis amictibus velantur eosque purpura variant, partemque vestitus superioris in manicas non extendunt, nudae brachia ac lacertos; sed et proxima pars pectoris patet. quamquam severa illic matrimonia, nec ullam morum partem magis laudaveris. nam prope soli barbarorum singulis uxoribus contenti sunt, exceptis admodum paucis, qui non libidine, sed ob nobilitatem pluribus nuptiis ambiuntur.

18. Dotem non uxor marito, sed uxori maritus offert. intersunt parentes et propinqui ac munera probant, munera non ad delicias muliebres quaesita nec quibus nova nupta comatur, sed boves et frenatum equum et scutum cum framea gladioque. in haec munera uxor accipitur, atque in vicem ipsa armorum aliquid viro adfert: hoc maximum vinculum, haec arcana sacra, hos coniugales deos arbitrantur. ne se mulier extra virtutum cogitationes extraque bellorum casus putet, ipsis incipientis matrimonii auspiciis admonetur venire se laborum periculorumque sociam, idem in pace, idem in proelio passuram ausuramque: hoc iuncti boves, hoc paratus equus, hoc data arma denuntiant. sic vivendum, sic pereundum: accipere se quae liberis inviolata ac digna reddat, quae nurus accipiant rursusque ad nepotes referantur.

19. Ergo saepta pudicitia agunt, nullis spectaculorum inlecebris, nullis conviviorum irritationibus corruptae. litterarum secreta viri pariter ac feminae ignorant. paucissima in tam numerosa gente adulteria, quorum poena praesens

17, 7 vellera *Bährens* | 11 superiorem *Ped. Voss, Tidsskr. f. Philol.* 7, 112 | 16 pluribus nos: plurimis (pluris nuptiis ambiunt *Weidner Philol.* 47, 368) | 18, 2 et] ac *b* | ac munera *del. Lachmann*, munera *del. Haase priore loco, posteriore Bernhardy, tuctur Bährens coll. Propert.* 1, 3, 25 | 12 pereundum *b*: pariendum *C*, pariendum *Be* (sic nubendum, sic pariendum *Bährens*) | 13 inviol. reddat ac digna *Acidalius* | reddant *C* | 14 rursusque *C* | 19, 1 saeptae *al.*

5 et maritis permissa: abscessis crinibus nudatam coram propinquis expellit domo maritus ac per omnem vicum verbere agit; publicatae enim pudicitiae nulla venia: non forma, non aetate, non opibus maritum invenerit. nemo enim illic vitia ridet, nec corrumpere et corrumpi saeculum vocatur. melius quidem adhuc eae civitates, in quibus tantum virgines nubunt et cum spe votoque uxoris semel transigitur. sic unum accipiunt maritum quo modo unum corpus unamque vitam, ne ulla cogitatio ultra, ne longior cupiditas, ne tamquam maritum, sed tamquam matrimonium ament. numerum liberorum 15 finire aut quemquam ex adgnatis necare flagitium habetur, plusque ibi boni mores valent quam alibi bonae leges.

20. In omni domo nudi ac sordidi in hos artus, in haec corpora, quae miramur, excrescunt. sua quemque mater uberibus alit, nec ancillis aut nutricibus delegantur. dominum ac servum nullis educationis deliciis dignoscas: inter eadem 5 pecora, in eadem humo degunt, donec aetas separet ingenuos, virtus adgnoscat. sera iuvenum venus, eoque inexhausta libertas. nec virgines festinantur; eadem iuventa, similis proceritas: pares validaeque miscentur, ac robora parentum liberi referunt. sororum filiis idem apud avunculum qui apud 10 patrem honor. quidam sanctiorem artioeremque hunc nexum sanguinis arbitrantur et in accipiendis obsidibus magis exigunt, tamquam et animum firmiter et domum latius teneant. heredes tamen successoresque sui cuique liberi, et nullum testamentum. si liberi non sunt, proximus gradus in possessione fratres, patru, avunculi. quanto plus propinquorum, 15 quanto maior adfinium numerus, tanto gratiosior senectus; nec ulla orbitatis pretia.

21. Suscipere tam inimicitias seu patris seu propinqui

19, 5 adcessis vel accisis libri plerique | 8 inuenit C | [enim] Nipperdey, enimvero Madvig, etiam Lipsius | 13 ne tam maritum quam matrimonium Meiser, tamquam post sed spurium videtur Gulielmo Christ | 15 ex natis Lipsius | 20, 3 aut] ac C | 4 dignoscas BC | 9 apud patrem b: ad patrem BC | 12 et in animum libri fere omnes, et inligent a. Ped. Voss | 16 quanto nos: tanto BC, quo c | gratior B sup. lin.

quam amicitias necesse est; nec implacabiles durant: luitur enim etiam homicidium certo armentorum ac pecorum numero recipitque satisfactionem universa domus, utiliter in publicum, quia periculosiores sunt inimicitiae iuxta libertatem. 5

Convictibus et hospitibus non alia gens effusius indulget. quemcumque mortalium arcere tecto nefas habetur; pro fortuna quisque apparatus epulis excipit. cum defecere, qui modo hospes fuerat, monstrator hospitii et comes; proximam domum non invitati adeunt. nec interest: pari humanitate 10 accipiuntur. notum ignotumque quantum ad ius hospitis nemo discernit. abeunti, si quid poposcerit, concedere moris; et poscendi in vicem eadem facilitas. gaudent muneribus, sed nec data imputant nec acceptis obligantur. [victus inter hospites comis.] 15

22. Statim e somno, quem plerumque in diem extrahunt, lavantur, saepius calida, ut apud quos plurimum hiems occupat. lauti cibum capiunt: separatae singulis sedes et sua cuique mensa. tum ad negotia nec minus saepe ad convivia procedunt armati. diem noctemque continuare potando nulli 5 probrum. crebrae, ut inter vinolentos, rixae raro conviciis, saepius caedē et vulneribus transiguntur. sed et de reconciliandis invicem inimicis et iungendis adfinitatibus et adsciscendis principibus, de pace denique ac bello plerumque in conviviis consultant, tamquam nullo magis tempore aut ad sim- 10 plices cogitationes pateat animus aut ad magnas incalescat. gens non astuta nec callida aperit adhuc secreta pectoris licentia ioci; ergo detecta et nuda omnium mens. postera die retractatur, et salva utriusque temporis ratio est: deliberant, dum fingere nesciunt, constituunt, dum errare non possunt. 15

21, c aliqua Bb | 12 poposcerunt B, poposceris b I m. | 14 verba inclusa Bletorius ex nota marginali illata censet | 15 communis Longolius (cf. W. Christ, Jahrb. f. Philol. 1876, 336), vinclum i. h. comitas Lachmann | 22, 1 e] enim B et I m. b | 2 occupet Prammer, at cf. 17, 6, ubi est (non sit) supplendum est | 7 sed de C | 12 adhuc] ad hec B, adhec b (adhuc suspectum Pichenae) | 13 loci Bb corr. | mens. postera] sic distinguit Passow | 14 res retractatur Meiser

23. Potui humor ex hordeo aut frumento, in quamdam similitudinem vini corruptus: proximi ripae et vinum mercantur. cibi simplices, agrestia poma, recens fera aut lac
5 concretum: sine apparatu, sine blandimentis expellunt famem. adversus sitim non eadem temperantia. si indulseris ebrietati suggerendo quantum concupiscunt, haud minus facile vitii quam armis vincuntur.

24. Genus spectaculorum unum atque in omni coetu idem. nudi iuvenes, quibus id ludicrum est, inter gladios se atque infestas frameas saltu iaciunt. exercitatio artem paravit, ars decorem, non in quaestum tamen aut mercedem:
5 quamvis audacis lasciviae pretium est voluptas spectantem. aleam, quod mirere, sobrii inter seria exercent, tanta lucrandi perdendive temeritate, ut, cum omnia defecerunt, extremo ac novissimo iactu de libertate ac de corpore contendant. victus voluntariam servitutum adit: quamvis iuvenior, quam-
10 vis robustior adligari se ac venire patitur. ea est in re prava pervicacia; ipsi fidem vocant. servos condicionis huius per commercia tradunt, ut se quoque pudore victoriae exsolvant.

25. Ceteris servis non in nostrum morem, discriptis per familiam ministeriis, utuntur: suam quisque sedem, suos penates regit. frumenti modum dominus aut pecoris aut vestis ut colono iniungit, et servus hactenus paret: cetera
5 domus officia uxor ac liberi exsequuntur. verberare servum ac vinculis et opere coërcere rarum: occidere solent, non disciplina et severitate, sed impetu et ira, ut inimicum, nisi quod impune est. liberti non multum supra servos sunt, raro aliquod momentum in domo, numquam in civitate, exceptis
10 dumtaxat iis gentibus quae regnantur. ibi enim et super ingenuos et super nobiles ascendunt: apud ceteros impares libertini libertatis argumentum sunt.

24, 3 parat C | 4 mercede C | 5 expectantium BC | 7 defecerint b | 12 se quisque H. Schütz | 25, 1 descriptis, em. Reifferscheid | 2 ministris Bb¹ | 4 ut] et C | 8 liberti. argum. sunt] haec Bb post ignorantur (c. 26 extr.) habent, sed b hic quoque in marg. habet hac nota adiecta: in hoc loco potius | 12 sunt om. C

26. Faenus agitare et in usuras extendere ignotum; ideoque magis servatur quam si vetitum esset. agri pro numero cultorum ab universis [vices] occupantur, quos mox inter se secundum dignationem partiuntur; facilitatem partiendi camporum spatia praestant. arva per annos mutant, et su-
5 perest ager. nec enim cum ubertate et amplitudine soli labore contendunt, ut pomaria conserant et prata separent et hortos rigent: sola terrae seges imperatur. unde annum quoque ipsum non in totidem digerunt species: hiems et ver et aestas intellectum ac vocabula habent, autumnus perinde nomen ac bona ignorantur.

27. Funerum nulla ambitio: id solum observatur, ut corpora clarorum virorum certis lignis cremantur. struem rogi nec vestibus nec odoribus cumulant: sua cuique arma, quorundam igni et equus adicitur. sepulcrum caespes erigit: monumentorum arduum et operosum honorem ut gravem defunctis aspernantur. lamenta ac lacrimas cito, dolorem et tristitiam tarde ponunt. feminis lugere honestum est, viris meminisse.

Haec in commune de omnium Germanorum origine ac moribus accepimus: nunc singularum gentium instituta ritusque, quatenus differant, quaeque nationes e Germania in Gallias commigraverint, expediám.

// 28. Validiores olim Gallorum res fuisse summus auctorum divus Iulius tradit; eoque credibile est etiam Gallos in Germaniam transgressos: quantulum enim annis obstabat quo minus, ut quaeque gens evaluerat, occuparet permutaretque sedes promiscuas adhuc et nulla regnorum potentia divisas? igitur inter Hercyniam silvam Rhenumque et Moenum amnes

26, 1 ignominiosum Thiersch | 2 aversantur Salmasius, vitatur Ritter | 3 vices C, in vices B, inuicem b, vicis al. (per vicos Pichena, nos inclusimus) | 5 praestant BC: praebent b et B s. l. | 6 laborare b¹ et margo B | 7 ut hortos Bb¹, aut h. Nipperdey | 27, 1 observant b | 11 quaeque nos: quae (quae.. commigraverint inclusit Reifferscheid auctore Heimsoetho) | nationes e Galliis in Germaniam, e Germania Nipperdey | 28, 1 auctor Bb | 6 igitur quantum agri porrigitur inter Wölfflin | hircyniam Bb¹

45
35
30
17. 0. 3
566

12. X

14. X. 98.

Helvetii, ulteriora Boii, Gallica utraque gens, tenere. manet adhuc Boihaemi nomen significatque loci veterem memoriam quamvis mutatis cultoribus. sed utrum Aravisci in Pannoniam ab Osis [Germanorum natione] an Osi ab Araviscis in Germaniam commigraverint, cum eodem adhuc sermone institutis moribus utantur, incertum est, quia pari olim inopia ac libertate eadem utriusque ripae bona malaque erant. Treveri et Nervii circa adfectionem Germanicae originis ultra ambitiosi sunt, tamquam per hanc gloriam sanguinis a similitudine et inertia Gallorum separentur. ipsam Rheni ripam haud dubie Germanorum populi colunt, Vangiones, Triboci, Nemetes. ne Ubii quidem, quamquam Romana colonia esse meruerint ac libentius Agrippinenses conditoris sui nomine vocentur, origine erubescunt, transgressi olim et experimento fidei super ipsam Rheni ripam collocati, ut arcerent, non ut custodirentur.

29. Omnium harum gentium virtute praecipui Batavi non multum ex ripa, sed insulam Rheni amnis colunt, Chattorum quondam populus et seditione domestica in eas sedes transgressus, in quibus pars Romani imperii fierent. manet honos et antiquae societatis insigne; nam nec tributis contentuntur nec publicanus atterit; exempti oneribus et collationibus et tantum in usum proeliorum sepositi, velut tela atque arma, bellis reservantur. est in eodem obsequio et Mattiacorum gens; protulit enim magnitudo populi Romani ultra Rhenum utraque veteres terminos imperii reverentiam. ita sede finibusque in sua ripa, mente animoque nobiscum agunt, cetera similes Batavis, nisi quod ipso adhuc terrae suae solo et caelo acrius animantur.

28, 7 utraque om. b | 8 boiemi vel boiemi plerique; de scriptura nominis v. *Mf.* p. 242 | 8 signatque bc | coli *Weidner Philol.* 41, 367 | 10 boiis BbC, osis margo b | [Germanorum natione] *Passow*, cf. c. 43 | 12 quia] qui Bb¹ | 14 Nervii *Rhenanus*: Neruli | germanae b | 17 dubii *Heinsius* | treboci C | 18 ne Ubii *Gruter*: nubii | 19 e conditoris *Acidalius* | 29, 1 batavi b, batavii BC | 2 cattorum B¹b, item alias in hoc nomine | 5 conteruntur *Ursinus* | 9 matiacorum C | 12 batavis b

Non numeraverim inter Germaniae populos, quamquam trans Rhenum Danuviumque consederint, eos qui decumates agros exercent: levissimus quisque Gallorum et inopia audax dubiae possessionis solum occupavere; mox limite acto promotisque praesidiis sinus imperii et pars provinciae habentur.

30. Ultra hos Chatti: initium sedis ab Hercynio saltu incohatur, non ita effusis ac palustribus locis, ut ceterae civitates, in quas Germania patescit: durant siquidem colles, paulatim rescunt, et Chattos suos saltus Hercynius prosequitur simul atque deponit. duriora genti corpora, stricti artus, minax vultus et maior animi vigor. multum, ut inter Germanos, rationis ac sollertiae: praepone electos, audire praepositos, nosse ordines, intellegere occasiones, differre impetus, disponere diem, vallare noctem, fortunam inter dubia, virtutem inter certa numerare, quodque rarissimum nec nisi Romanae disciplinae concessum, plus reponere in duce quam in exercitu. omne robur in pedite, quem super arma ferramentis quoque et copiis onerant: alios ad proelium ire videas, Chattos ad bellum. rari excursus et fortuita pugna. equestrium sane virium id proprium, cito parere victoriam, cito cedere: velocitas iuxta formidinem, cunctatio propior constantiae est.

31. Et aliis Germanorum populis usurpatum raro et privata cuiusque audentia apud Chattos in consensum vertit, ut primum adoleverint, crinem barbamque submittere, nec nisi hoste caeso exuere votivum obligatumque virtuti oris habitum. super sanguinem et spolia revelant frontem, sequentum demum pretia nascendi rettulisse dignosque patria ac parentibus ferunt: ignavis et imbellibus manet squalor. fortissimus quisque ferreum insuper anulum (ignominiosum id

29, 14 numeraverimus C | 15 danubiumque Bb | 30, 1 incohatur B: incohant (inchoant) plerique; lectio totius loci incerta | 3 durans b corr. | paulatimque *Rhenanus*, an sed paulatim? | 5 atque C et corr. b: ac Bb | 9 diem] aciem *Weidner* | 11 Romanae] ratione C | 14 raro C | 15 parere *Heracius*: parare, cf. 42, 3 | 16 cedere: ceteris velocitas *Eussner* | 31, 1 [Et] *Reiferscheid* | rara B¹ | 6 noscendi plerique

genti) velut vinculum gestat, donec se caede hostis absol-
 10 vat. plurimis Chattorum hic placet habitus, iamque canent
 insignes et hostibus simul suisque monstrati. omnium penes
 hos initia pugnarum; haec prima semper acies, visu nova:
 nam ne in pace quidem cultu mitiore mansuescunt. nulli do-
 mus aut ager aut aliqua cura: prout ad quemque venire,
 15 aluntur, prodigi alieni, contemptores sui, donec exsanguis
 senectus tam durae virtuti impares faciat.

32. Proximi Chattis certum iam alveo Rhenum, quique
 terminus esse sufficiat, Usipi ac Tencteri colunt. Tencteri
 super solitum bellorum decus equestris disciplinae arte prae-
 cellunt; nec maior apud Chattos peditum laus quam Tencte-
 5 ris equitum. sic instituere maiores: posterius imitantur. hi lu-
 sus infantium, haec iuvenum aemulatio: perseverant senes.
 inter familiam et penates et iura successionum equi traduntur:
 excipit filius, non ut cetera, maximus natu, sed prout ferox
 bello et melior.

33. Iuxta Tencteros Bructeri olim occurrebant: nunc
 Chamavos et Angrivarios immigrasse narratur, pulsus Bru-
 cteris ac penitus excisis vicinarum consensu nationum, seu
 superbiae odio seu praedae dulcedine seu favore quodam
 5 erga nos deorum; nam ne spectaculo quidem proelii invidere.
 super sexaginta milia non armis telisque Romanis, sed quod
 magnificentius est, oblectationi oculisque ceciderunt. maneat,
 quaeso, duretque gentibus, si non amor nostri, at certe
 odium sui, quando urguentibus imperii fati nihil iam prae-
 10 stare fortuna maius potest quam hostium discordiam.

34. Angrivarios et Chamavos a tergo Dulgubnii et Cha-
 suarii cludunt aliaque gentes haud perinde memoratae, a
 fronte Frisii excipiunt. maioribus minoribusque Frisiis vo-

31, 9 absoluerit *b*¹ | 10 plurimis] ferocissimis *Nipperdey* |
 11 et *b* s. l. | 12 visu torva *Freinsheim* | 13 cultu *C*: vultu *Bb*
 | 15 exanguis *b* | 32, 9 et bello melior *Muretus* | 33, 2 cha-
 manos *b* | angrivarios *b*¹, angrivarios *C* | 3 fort. excisis | 9
 urgentibus iam *Bb*, in urgentibus *C*, ingruentibus *Bährrens* |
 34, 1 Dulgubnii *Jac. Grimm*: dulgibini, dulgitubini etc. libri
 | occasuarii *C*, thasuarii (ta..) *Bb* | 2 claudunt *b*²

cabulum est ex modo virium. utraeque nationes usque ad
 Oceanum Rheno praetexuntur ambiuntque immensos insuper 5
 lacus et Romanis classibus navigatos. ipsum quin etiam Ocea-
 num illa temptavimus: et superesse adhuc Herculis columnas
 fama vulgavit, sive adiit Hercules, seu quidquid ubique magni-
 ficum est, in claritatem eius referre consensimus. nec defuit
 audentia Druso Germanico, sed obstitit Oceanus in se simul 10
 atque in Herculem inquiri. mox nemo temptavit, sanctiusque
 ac reverentius visum de actis deorum credere quam scire.

35. Hactenus in occidentem Germaniam novimus; in
 septentrionem ingenti flexu recedit. ac primo statim Chauco-
 rum gens, quamquam incipiat a Frisiis ac partem litoris oc-
 cupet, omnium quas exposui gentium lateribus optenditur,
 donec in Chattos usque sinuetur. tam immensum terrarum 5
 spatium non tenent tantum Chauci, sed et implent, populus
 inter Germanos nobilissimus, quique magnitudinem suam malit
 iustitia tueri. sine cupiditate, sine impotentia, quieti secre-
 tique nulla provocant bella, nullis raptibus aut latrociniiis
 populantur. id praecipuum virtutis ac virium argumentum 10
 est, quod, ut superiores agant, non per iniurias adsequun-
 tur; prompta tamen omnibus arma ac, si res poscat [exerci-
 tus], plurimum virorum equorumque; et quiescentibus eadem
 fama.

36. In latere Chaucorum Chattorumque Cherusci nimiam
 ac marcentem diu pacem inaccessiti nutrierunt: idque iucun-
 dius quam tutius fuit, quia inter inpotentes et validos falso
 quiescas: ubi manu agitur, modestia ac probitas nomina su-
 5 periori sunt. ita qui olim boni aequique Cherusci, nunc

34, 8 tetauimus (tent..) *BbC* | magnificentum *C* et in rasura
b: magnu; *B* | 9 consuevimus *al.* | 10 et Germanico *Freins-*
heim, Druso, Neroni, Germanico *Gruber coll. c. 37* | 35, 2 re-
 cedit *Heraeus*: redit | primum *Ritter* | caucorum *b* | 3 Frisii
BbC | 5 tam *Ob*²: Nam *Bb* | 7 suam *om. C* | malit *C*: malint
*b*¹, maluit *Bb*² | 10 idque *Lipsius* | 12 ac] et *b* | [exercitus]
Walch em. Liv. p. 273, exercitui *Heraeus* | 13 plurimum enim
Reifferscheid | 36, 3 potentes *Meiser* | 4 nomina (*sc. inania*)
 superiori *Heinsius*: nomine superioris libri (nomina superioris
Puteolanus, fort. ignominiae superiori sunt)

inertes ac stulti vocantur: Chattis victoribus fortuna in sapientiam cessit. tracti ruina Cheruscorum et Fosi, contermina gens, adversarum rerum ex aequo socii sunt, cum in secundis minores fuissent.

37. Eundem Germaniae sinum proximi Oceano Cimbri tenent, parva nunc civitas, sed gloria ingens. veterisque famae lata vestigia manent, utraque ripa castra ac spatia, quorum ambitu nunc quoque metiaris molem manusque gentis et tam magni exitus fidem. sescentimum et quadragesimum annum urbs nostra agebat, cum primum Cimbrorum audita sunt arma Caecilio Metello et Papirio Carbone consulibus. ex quo si ad alterum imperatoris Traiani consulatum computemus, ducenti ferme et decem anni colliguntur: tam diu Germania vincitur. medio tam longi aevi spatio multa in vicem damna. non Samnis, non Poeni, non Hispaniae Galliaeve, ne Parthi quidem saepius admonere: quippe regno Arsacis acrior est Germanorum libertas. quid enim aliud nobis quam caedem Crassi, amisso et ipse Pacoro, infra Ventidium deiectus Oriens obiecerit? at Germani Carbone et Cassio et Scauro Aurelio et Servilio Caepione Gnaeoque Mallio fuis vel captis quinque simul consulares exercitus populo Romano, Varum trisque cum eo legiones etiam Caesari abstulerunt; nec impune C. Marius in Italia, divus Iulius in Gallia, Drusus ac Nero et Germanicus in suis eos sedibus perculerunt: mox ingentes Gai Caesaris minae in ludibrium versae. inde otium, donec occasione discordiae nostrae et civilium armorum expugnatis legionum hibernis etiam Gallias adfectavere; ac rursus inde pulsus proximis temporibus triumphati magis quam victi sunt.

36, 7 tacti plerique | fosi C et corr. b: fusi Bb | 37, 1 situm b | 3 late al. | 4 ambitum B¹C | 7 et] ac C, an delendum? | 14 et ipso et ipse BbC | 16 L. Cassio Ritter | Gnaeoque nos: Marco quoque vel Marcoque libri (Cn. quoque Ernesti) | 17 Manlio (Mālio B) plerique | 18 populi romani (ro.) Bb¹C | tresque legiones cum eo C | 19 Caesari Augusto Ritter | 21 abspulerunt b | 24 inde pulsus in proximis b, pulsus inde (nam s. l.) proximis B (inde depulsi p. Heracus)

38. Nunc de Suebis dicendum est, quorum non una, ut Chattorum Tencterorumve gens; maiorem enim Germaniae partem optinent, propriis adhuc nationibus nominibusque discreti, quamquam in commune Suebi vocentur. insigne gentis obliquare crinem nodoque substringere: sic Suebi a ceteris Germanis, sic Sueborum ingenui a servis separantur. in aliis gentibus seu cognatione aliqua Sueborum seu, quod saepe accidit, imitatione, rarum et intra iuventae spatium, apud Suebos usque ad canitiem horrentem capillum retorquent, ac saepe in ipso vertice religant; principes et ornatiorem habent. ea cura formae, sed innoxia; neque enim ut ament amenturve, in altitudinem quandam et terrorem adituri bella compta [ut] hostium oculis ornantur.

39. Vetustissimos nobilissimosque Sueborum Semnones memorant; fides antiquitatis religione firmatur. stato tempore in silvam auguriis patrum et prisca formidine sacram omnes eiusdem sanguinis populi legationibus coeunt caesoque publice homine celebrant barbari ritus horrenda primordia. est et alia loco reverentia: nemo nisi vinculo ligatus ingreditur, ut minor et potestatem numinis prae se ferens. si forte prolapsus est, attolli et insurgere haud licitum: per humum evolvuntur. eoque omnis superstitio respicit, tamquam inde initia gentis, ibi regnator omnium deus, cetera subiecta atque parentia. adicit auctoritatem fortuna Semnorum: centum pagi iis habitantur, magnoque corpore efficitur ut se Sueborum caput credant.

38, 4 quamvis b corr. ex quam | 9 retorquent Madvig: retro sequuntur (secuntur, sequentem C) libri (retrosam agunt Haupt, recurvant Lachmann, retorquere suetum nos quondam) | 10 ipso (solo s. l.) b, solo (ipso s. l.) B, ipso solo C | vertici Lachmann, cortice Nipperdey | religant al.: religatur Bb, ligant C | 11 innoxia Muretus: innoxie | 12 adituri bella in altit. qu. et terrorem Acidalius | 13 comptius hostium Lachmann, nos ut inclusimus | armantur B¹b² | 39, 1 vetustissimos se plerique, se om. c et 2 alii | semones b¹, semones BC, señones l. v. in B | 3 patrium BCb¹ | sacram BCb¹ | 4 omnis C | eisdemq; B | 8 est om. C | 12 pagi iis habitantur Brotier: pagis habitantur (pagis habitant Ernesti)

40. Contra Langobardos paucitas nobilitat: plurimis ac valentissimis nationibus cincti non per obsequium, sed proeliis ac periclitando tuti sunt. Reudigni deinde et Aviones et Anglii et Varini et Eudoses et Suardones et Nuitones fluminibus aut silvis muniuntur. nec quicquam notabile in singulis, nisi quod in commune Nerthum, id est Terram matrem, colunt eamque intervenire rebus hominum, invehi populis arbitrantur. est in insula Oceani castum nemus, dicatumque in eo vehiculum, veste contactum; attingere unī sacerdoti concessum. is adesse penetrati deam intellegit vectamque bubus feminis multa cum veneratione prosequitur. laeti tunc dies, festa loca, quaecumque adventu hospitioque dignatur. non bella ineunt, non arma sumunt; clausum omne ferrum; pax et quies tunc tantum nota, tunc tantum amata, donec idem sacerdos satiatam conversatione mortalium deam templo reddat. mox vehiculum et vestes et, si credere velis, numen ipsum secreto lacu abluitur. servi ministrant, quos statim idem lacus haurit. arcanus hinc terror sanctaeque ignorantia, quid sit illud, quod tantum perituri vident.

41. Et haec quidem pars Sueborum in secretiora Germaniae porrigitur: propior, ut, quo modo paulo ante Rhenum, sic nunc Danuvium sequar, Hermundurorum civitas, fida Romanis; eoque solis Germanorum non in ripa commercium, sed penitus atque in splendidissima Raetiae provinciae colonia. passim sine custode transeunt; et cum ceteris gentibus arma modo castraque nostra ostendamus, his domos vilasque patefecimus non concupiscentibus. in Hermunduris Albis oritur, flumen inclutum et notum olim; nunc tantum auditur.

42. Iuxta Hermunduros Naristi ac deinde Marcomani et

40, 1 Largobardos *B*, logobardos *b*, longobardos *C* | nobilitas *BCb* | 3 ac *Bb*: et *C* | Reudigi *C*, Veusdigni *Bb*¹, cf. *Mf.* p. 257 | 4 Suarines *BCb*, sed in *b* Suardones correctum, cf. *Mf.* p. 256 | Nuithones *B*, nurtones *b*¹ | 6 Neithum *Bb*¹, Herthum *Rhenanus*, Hertham *coni. alii* | 8 castrum *C*, vastum *Freinsheim* | 9 eo *Rhenanus*: ea | 14 nota] innota *Freudenberg* | tunc amata *Heracius* | 19 illud] id *C* | 41, 1 Sueborum *Rhenanus*: uerborum | 42, 1 Narisci *margo b*, Varisti *Mf.* p. 244 | marcomani *b*¹, item *alias*

Quadi agunt. praecipua Marcomanorum gloria viresque, atque ipsa etiam sedes pulsus olim Boiis virtute parta. nec Naristi Quadive degenerant. eaque Germaniae velut frons est, quatenus Danuvio praecingitur. Marcomanis Quadisque usque ad nostram memoriam reges manserunt ex gente ipsorum, nobile Marobodui et Tudri genus (iam et externos patiuntur), sed vis et potentia regibus ex auctoritate Romana. raro armis nostris, saepius pecunia iuvantur, nec minus valent.

43. Retro Marsigni, Cotini, Osi, Buri terga Marcomanorum Quadorumque claudunt. e quibus Marsigni et Buri sermone cultuque Suebos referunt: Cotinos Gallica, Osos Pannonica lingua coarguit non esse Germanos, et quod tributa patiuntur. partem tributorum Sarmatae, partem Quadi ut alienigenis imponunt: Cotini, quo magis pudeat, et ferrum effodiunt. omnesque hi populi pauca campestrium, ceterum saltus et vertices montium iugumque insederunt. dirimit enim scinditque Suebiam continuum montium iugum, ultra quod plurimae gentes agunt, ex quibus latissime patet Legiorum nomen in plures civitates diffusum. valentissimas nominasse sufficiet, Harios, Helveconas, Manimos, Elisios, Nahanarvalos. apud Nahanarvalos antiquae religionis lucus ostenditur. praesidet sacerdos muliebri ornatu, sed deos interpretatione Romana Castorem Pollucemque memorant. ea vis numini, nomen Alcis. nulla simulacra, nullum peregrinae superstitionis vestigium; ut fratres tamen, ut iuvenes venerantur. ceterum Harii super vires, quibus enumeratos paulo ante populos antecedunt, truces insitae feritati arte ac tempore lenocinantur: nigra scuta, tincta corpora; atras ad

42, 3 etiam ipsa *b* | bois *BC* | parta *C*: parata *Bb* | 5 praecingitur *Tagmann*: peragitur *libri* | 6 mansere *B* | 7 marobodui *B* | 43, 1 gotini *BbC*, item *infra*, sed *v. 6 C* Cotini | 8 [iugumque] *Acidalius*, [montium iugumque] *Reifferscheid* | 10 legiorum *Bb*, sed *e in y (i) corr.*, leugiorum *C* | 12 Carios (vel Charios) Helvaeonas *Mf.* p. 246 et 248 | Heluetonas *B*¹, eluheconas *C* | 13 naharualos *Bb utroque loco*, sed *priore B*¹ nahanarualos, cf. *Mf.* p. 248 | 15 memorat *Bb* | 16 aleis *b* (Alces vel Alci *Nipperdey*) | 18 arii *al.*, alii *BbC* | 19 truces *Beroaldus*: trucidis

proelia noctes legunt ipsaque formidine atque umbra feralis exercitus terrorem inferunt, nullo hostium sustinente novum ac velut infernum adspectum; nam primi in omnibus proeliis oculi vincuntur.

44. Trans Lugios Gotones regnantur, paulo iam adductius quam ceterae Germanorum gentes, nondum tamen supra libertatem. protinus deinde ab Oceano Rugii et Lemovii; omniumque harum gentium insigne rotunda scuta, breves gladii et erga reges obsequium.

Suionum hinc civitates, ipso in Oceano, praeter viros armaque classibus valent. forma navium eo differt, quod utrimque prora paratam semper adpulsui frontem agit. nec velis ministrant nec remos in ordinem lateribus adiungunt: solum, ut in quibusdam fluminum, et mutabile, ut res poscit, hinc vel illinc remigium. est apud illos et opibus honos, eoque unus imperitat, nullis iam exceptionibus, non precario iure parendi. nec arma, ut apud ceteros Germanos, in promiscuo, sed clausa sub custode, et quidem servo, quia subitos hostium incursum prohibet Oceanus, otiosae porro armatorum manus facile lasciviunt: enimvero neque nobilem neque ingenuum, ne libertinum quidem armis praepone rege utilitas est.

45. Trans Suionas aliud mare, pigrum ac prope innotum, quo cingi cludique terrarum orbem hinc fides, quod extremus cadentis iam solis fulgor in ortum edurat adeo clarus, ut sidera hebetet; sonum insuper emergentis audiri forasque equorum et radios capitis adspici persuasio adicit. illuc usque, si fama vera, tantum natura. ergo iam dextro

44, 1 ligios b | gothones BbC, cf. *Mf.* p. 244 | regnantur c: regnant BbC | 3 lemonii b¹, v. *Mf.* 252 | 6 ipso Cc: ipse B, ipsae b (sitae *Rhenanus*) | oceanum Bb¹ | 9 ministrantur, em. *Lipsius* | 11 uel hic illinc b¹ | 12 non] nec Cc | 13 iure imperandi *Passow* | 14 in] neq; C | promiscuo c | 15 otiosae *Coleman*: ociosa | 18 subtilitas *Madvig* | 45, 1 suiones b | 2 claudiq; Cc | 3 ortus Cc | 4 emergentis om. C, se mergentis *Lipsius*, immergentis *Coleman*, mergentis *Bergk* | formas C | 5 equorum *Coleman*: deorum (formaeque decorem *Heinsius*) | 6 si *Grotius*: et (usque tantum natura, et fama vera *Döderlein*, usque et

Suebici maris litore Aestiorum gentes adluuntur, quibus ritus habitusque Sueborum, lingua Britannicae propior. matrem deum venerantur. insigne superstitionis formas aporum gestant: id pro armis omnique tutela securum deae cultorem etiam inter hostis praestat. rarus ferri, frequens fustium usus. frumenta ceterosque fructus patientius quam pro solita Germanorum inertia laborant. sed et mare scrutantur, ac soli omnium succinum, quod ipsi glaesum vocant, inter vada atque in ipso litore legunt. nec quae natura quaeve ratio gignat, ut barbaris, quaesitum compertumve; diu quin etiam inter cetera eiectamenta maris iacebat, donec luxuria nostra dedit nomen. ipsis in nullo usu: rude legitur, informe perferitur, pretiumque mirantes accipiunt. succum tamen arborum esse intellegas, quia terrena quaedam atque etiam volucris animalia plerumque interiarent, quae implicata humore mox durescente materia cluduntur. fecundiora igitur nemora lucosque sicut Orientis secretis, ubi tura balsamaque sudantur, ita Occidentis insulis terrisque inesse crediderim, quae vicini solis radiis expressa atque liquentia in proximum mare labuntur ac vi tempestatum in adversa litora exundant. si naturam succini admoto igni temptes, in modum taedae accenditur alitque flammam pinguem et olentem; mox ut in picem resinamve lentescit.

Suionibus Sitionum gentes continuantur. cetera similes uno differunt, quod femina dominatur: in tantum non modo a libertate sed etiam a servitute degenerant.

46. Hic Suebiae finis. Peucinorum Venedorumque et Fenafama, ultra tant. nat. *Nipperdey* | 45, 7 estiorum b, cf. *Mf.* p. 225 | adluuntur C: abluuntur Bb | 10 omnique *Lipsius et cod. Turic.*: omniumque (hominumque *Urlichs*) | 11 hostes C | 13 fort. elaborant | 14 succinum b | glesum libri | 19 succum bC | 21 intus tralucent *Bergk* | 23 thura c | sudantur Cc: sudant Bb | 25 quae vicini] quia sucina *Conr. Hofmann*, sucinaque *Reifferscheid* | radius BbC | expressa, ea regelantia *Lachmann* | 26 labuntur, ea vi *Döderlein* | exundant C | 27 igne BC | têtes BbC | 30-32 Suionibus.. degenerant *H. Schütz post cap. 44 ponenda censet* | 30 sithonum b | gens continuatur Bb¹ | 46, 1 hi b | finis *Puteolanus*: fines | Venetorumque, emendavit *Rhenanus*

norum nationes Germanis an Sarmatis adscribam dubito, quam-
 quam Peucini, quos quidam Bastarnas vocant, sermone cultu,
 sede ac domiciliis ut Germani agunt. sordes omnium ac tor-
 5 por: ora procerum conubiis mixtis nonnihil in Sarmatarum ha-
 bitum foedantur. Venedi multum ex moribus traxerunt; nam
 quidquid inter Peucinos Fennoque silvarum ac montium eri-
 gitur latrocinii pererrant. hi tamen inter Germanos potius
 referuntur, quia et domos figunt et scuta gestant et pedum
 10 usu et pernicitate gaudent: quae omnia diversa Sarmatis sunt
 in plastro equoque viventibus. Fennis mira feritas, foeda
 paupertas: non arma, non equi, non penates; victui herba,
 vestitui pelles, cubili humus: solae in sagittis opes, quas in-
 opia ferri ossibus asperant. idemque venatus viros pariter ac
 15 feminas alit; passim enim comitantur partemque praedae pe-
 tunt. nec aliud infantibus ferarum imbriumque suffugium
 quam ut in aliquo ramorum nexu contegantur: huc redeunt
 iuvenes, hoc senum receptaculum. sed beatius arbitrantur
 quam ingemere agris, inlaborare domibus, suas alienasque
 20 fortunas spe metuque versare: securi adversus homines, se-
 curi adversus deos rem difficillimam adsecuti sunt, ut illis
 ne voto quidem opus esset. cetera iam fabulosa: Hellusios et
 Oxionas ora hominum voltusque, corpora atque artus ferarum
 gerere: quod ego ut incompertum in medio relinquam.

46, 4 ut Germani — — Sarmatis (v. 10) om. C | 5 ora pro-
 cerum *Heraeus*: ora om. libri (Peucinorum ora nos quondam,
 at corpora Peucinorum *Mützell*) | mixtos Bc, mistos b¹ | 6 Ve-
 neti (-thi) *plerique* | 8 et hi *Reifferscheid* | 9 pedum *Lipsius*:
 pecudum Bb, peditum b²c | 13 opes *Meiser coll. c. 5*: spes
 17 in obliquo *Heinsius* | 21 difficillimam Cc: difficilem Bb
 | sunt om. b | 22 opus sit *Rhenanus* | 23 oxionas (-es B) Bb,
 sed in utroque etionas sup. lin., exionas C, cf. *Mf. p. 256* | 24
 medio nos: mediū libri.

CORNELII TACITI

DE VITA ET MORIBUS

IULII AGRICOLAE

LIBER.

1. Clarorum virorum facta moresque posteris tradere,
 antiquitus usitatum, ne nostris quidem temporibus quamquam
 incuriosa suorum aetas omisit, quotiens magna aliqua ac no-
 bilis virtus vicit ac supergressa est vitium parvis magnisque
 civitatibus commune, ignorantiam recti et invidiam. sed apud
 5 priores ut agere digna memoratu pronum magisque in aperto
 erat, ita celeberrimus quisque ingenio ad prodendam virtutis
 memoriam sine gratia aut ambitione bonae tantum conscien-
 tia pretio ducebatur. ac plerique suam ipsi vitam narrare
 fiduciam potius morum quam adrogantiam arbitrati sunt, nec
 id Rutilio et Scauro citra fidem aut obtreptioni fuit: adeo
 10 virtutes isdem temporibus optime aestimantur, quibus facil-
 lime gignuntur. at nunc narraturo mihi vitam defuncti homi-
 nis venia opus fuit, quam non petissem incusaturus tam
 saeva et infesta virtutibus tempora.

2. Legimus, cum Aruleno Rustico Paetus Thrasea, He-
 rennio Senecioni Priscus Helvidius laudati essent, capitale
 fuisse, neque in ipsos modo auctores, sed in libros quoque
 eorum saevitum, delegato triumviris ministerio ut monumenta

A = cod. Vaticanus 3429, B = cod. Vat. 4498; lectiones,
 quibus nulla nota adscripta est, exstant in AB.

1, 14 fuerit *Roth* | incusaturus. tam saeva *distinxit Wex*,
 ni incusaturus tam s. *Lipsius* | 2, 2 senetioni, em. *Rhenanus* |
 4 monumenta B

5 clarissimorum ingeniorum in comitio ac foro urerentur. scilicet illo igne vocem populi Romani et libertatem senatus et conscientiam generis humani aboleri arbitrabantur, expulsis insuper sapientiae professoribus atque omni bona arte in exilium acta, ne quid usquam honestum occurreret. dedimus
10 profecto grande patientiae documentum; et sicut vetus aetas vidit quid ultimum in libertate esset, ita nos quid in servitute, adempto per inquisitiones etiam loquendi audiendique commercio. memoriam quoque ipsam cum voce perdidissemus, si tam in nostra potestate esset oblivisci quam tacere.

3. Nunc demum redit animus; set quamquam primo statim beatissimi saeculi ortu Nerva Caesar res olim dissociabiles miscuerit, principatum ac libertatem, augeatque quotidie felicitatem temporum Nerva Traianus, nec spem modo ac
5 votum securitas publica, sed ipsius voti fiduciam ac robur adsumperit, natura tamen infirmitatis humanae tardiora sunt remedia quam mala; et ut corpora nostra lente augescunt, cito extinguuntur, sic ingenia studiaque oppresseris facilius quam revocaveris: subit quippe etiam ipsius inertiae dulcedo, et
10 invisa primo desidia postremo amatur. quid? si per quindecim annos, grande mortalis aevi spatium, multi fortuitis casibus, promptissimus quisque saevitia principis interciderunt, pauci, ut ita dixerim, non modo aliorum sed etiam nostri superstites sumus, exemptis et media vita tot annis, quibus iuvenes ad senectutem, senes prope ad ipsos exactae aetatis
15 terminos per silentium venimus. non tamen pigebit vel incondita ac rudi voce memoriam prioris servitutis ac testimonium praesentium honorum composuisse. hic interim liber honori Agricolae soceri mei destinatus, professione pietatis
20 aut laudatus erit aut excusatus.

4. Gnaeus Iulius Agricola, vetere et illustri Foroiulien-

2, 6 vocem *om. B* | 9 occurrē *B* | 10 grande *om. B* | 3, 1 rediit *Spengel* | set editores *Bipontini*: et | 2 dissolubiles *B* | 5 securitatis res publica *Mützell* | 11 multis, *em. Lipsius* | 13 ut ita *Rhenanus*: et uti (ut sic *Wölfflin in Philol. 26, 139*) | 17 servitutis *Ursinus*: senectutis | 4, 1 foroiulien- sium *B*

sium colonia ortus, utrumque avum procuratorem Caesarum habuit, quae equestris nobilitas est. pater illi Iulius Graecinus senatorii ordinis, studio eloquentiae sapientiaeque notus, iisque ipsis virtutibus iram Gaii Caesaris meritus: namque M. 5 Silanum accusare iussus et, quia abnuerat, interfectus est. mater Iulia Procilla fuit, rarae castitatis. in huius sinu indulgentiaeque educatus per omnem honestarum artium cultum pueritiam adolescentiamque transegit. arcebat eum ab inlecebris peccantium praeter ipsius bonam integramque naturam, 10 quod statim parvulus sedem ac magistram studiorum Massilianam habuit, locum Graeca comitate et provinciali parsimonia mixtum ac bene compositum. memoria teneo solitum ipsum narrare se prima in iuventa studium philosophiae acrius, ultra quam concessum Romano ac senatori, hausisse, 15 ni prudentia matris incensum ac flagrantem animum coercuisset. scilicet sublime et erectum ingenium pulchritudinem ac speciem magnae excelsaeque gloriae vehementius quam caute adpetebat. mox mitigavit ratio et aetas, retinuitque, quod est difficillimum, ex sapientia modum. 20

5. Prima castrorum rudimenta in Britannia Suetonio Paulino, diligenti ac moderato duci, adprobavit, electus quem contubernio aestimaret. nec Agricola licenter, more iuvenum, qui militiam in lasciviam vertunt, neque segniter ad voluptates et comaeatus titulum tribunatus et inscitiam rettulit: 5 sed noscere provinciam, nosci exercitui, discere a peritis, sequi optimos, nihil adpetere in iactationem, nihil ob formidinem recusare simulque et anxius et intentus agere. non sane alias exercitator magisque in ambiguo Britannia fuit: trucidati veterani, incensae coloniae, intercepti exercitus; 10 tum de salute, mox de victoria certavere. quae cuncta etsi

4, 2 Caesaris *B* | 3 illi *Wölfflin*: Iulii *A*, Iuli *B*, *om. Lipsius* | 6 sillanum *A*, sullanum *B* | 8 honestatis *B* | 9 eum] tamen *B* | 14 in *om. B* | 15 acrius] ac iuris *Pichena* | senatorio *Heraeus* | 18 cautius *Nipperdey* | 19 retinuit *B* | 5, 3 contub. adsumeret *Cornelissen* | licenter egit *Heraeus* | 4 nec *B*, ut fere semper | 5 iustitiam *B* | 9 exercitator *Buchner*, erectior *Vielhaber* | 10 incensa colonia *Lipsius* | intersepti, *em. Puteolanus*

consiliis ductuque alterius agebantur, ac summa rerum et reciperae provinciae gloria in duces cessit, artem et usum et stimulos addidere iuveni, intravitque animum militaris gloriae cupido, ingrata temporibus, quibus sinistra erga eminentes interpretatio nec minus periculum ex magna fama quam ex mala:

6. Hinc ad capessendos magistratus in urbem digressus Domitiam Decidianam, splendidis natalibus ortam, sibi iunxit; idque matrimonium ad maiora nitenti decus ac robur fuit. vixeruntque mira concordia, per mutuam caritatem et in vicem se anteponendo, nisi quod in bona uxore tanto maior laus, quanto in mala plus culpa est. sors quaesturae provinciam Asiam, pro consule Salvium Titianum dedit, quorum neutro corruptus est, quamquam et provincia dives ac parata peccantibus, et pro consule in omnem aviditatem pronus quantalibet facilitate redempturus esset mutuam dissimulationem mali. auctus est ibi filia, in subsidium simul et solacium; nam filium ante sublatum brevi amisit. mox inter quaesturam ac tribunatum plebis atque ipsum etiam tribunatus annum quiete et otio transit, gnarus sub Nerone temporum, quibus inertia pro sapientia fuit. idem praeturae tenor et silentium; nec enim iurisdictio obvenerat. ludos et inania honoris medio rationis atque abundantiae duxit, uti longe a luxuria, ita famae propior. tum electus a Galba ad dona templorum recognoscenda diligentissima conquisitione effecit, ne cuius alterius sacrilegium res publica quam Neronis sensisset.

7. Sequens annus gravi vulnere animum domumque eius afflixit. nam classis Othoniana licenter vaga dum Intimilium (Liguria pars est) hostiliter populatur, matrem Agricolae in praediis suis interfecit, praediaque ipsa et magnam patrimonii partem diripuit, quae causa caedis fuerat. igitur ad sollemnia pietatis profectus Agricola, nuntio adfectati a Vespasiano imperii deprehensus ac statim in partes transgressus est. initia principatus ac statum urbis Mucianus regebat, iuvene admodum Domitiano et ex paterna fortuna tantum licentiam usurpante. is missum ad dilectus agendos Agricolam integreque ac strenue versatum vicensimae legioni tarde ad sacramentum transgressae praeponit, ubi decessor seditiose agere narrabatur: quippe legatis quoque consularibus nimia ac formidolosa erat, nec legatus praetorius ad cohibendum potens, incertum suo an militum ingenio. ita successor simul et ultor electus rarissima moderatione maluit videri invenisse bonos quam fecisse.

8. Praeerat tunc Britanniae Vettius Bolanus, placidius quam feroci provincia dignum est. temperavit Agricola vim suam ardoremque compescuit, ne increceret, peritus obsequi eruditusque utilia honestis miscere. brevi deinde Britannia consularem Petilium Cerialem accepit. habuerunt virtutes spatium exemplorum, sed primo Cerialis labores modo et discrimina, mox et gloriam communicabat: saepe parti exercitus in experimentum, aliquando maioribus copiis ex eventu praefecit. nec Agricola umquam in suam famam gestis exsultavit: ad auctorem ac duces ut minister fortunam referebat. ita virtute in obsequendo, verecundia in praedicando extra invidiam nec extra gloriam erat.

9. Revertentem ab legatione legionis divus Vespasianus inter patricos adscivit; ac deinde provinciae Aquitaniae praeponit, splendidae in primis dignitatis administratione ac spe consulatus, cui destinarat. credunt plerique militaribus in-

6, 1 digressus *A* corr. 1 m. ex degressus | 5 appetendo *B* | 8 et 13 ac *A*: et *B* | 10 felicitate *B* | 14 quietis *B* | transit *A* | 15 tenor *Rhenanus*: certior (otium, languor, torpor *alii*) | 17 medio rationis (luxuriae *B*) *AB*: media rat. *Hofman-Peerlkamp*, modo r. *Puteolanus*, moderationis *Lipsius* | 19 effecit *Heinsius*: fecit | 7, 2 Intimilium *Mommsen C. I. L. V, 2 p. 900*: in templo (Intemelium *Ursinus*, Intemelios *Lipsius*)

7, 7 pâtes *A* | 8 est *B* post deprehensus *habet* | 12 t. in Britannia praeponit *Ritter* | Sub decessore *Madvig*, [ubi.. narrabatur] *Wex*, quae seditiose agere narrabatur; quippe..f. erat, nec decessor ad cohibendum p. *Urlichs* | 14 consularis vis nimia *Madvig* | 8, 1 vettius volanus *A* | 2 esset *Acidalius* | 3 nimis increceret *Prammer*, insolesceret *Cornelissen* | obsequii *Ritter* | 11 in exsequendo *Ped. Voss* | 9, 3 dignitate administrationis *Rigler*, at v. *P. D. Hennings in Ann. phil. 1866 p. 377*

5 genii subtilitatem deesse, quia castrensis iurisdictio segura
et obtusior ac plura manu agens calliditatem fori non exer-
ceat. Agricola naturali prudentia, quamvis inter togatos, fa-
cile iusteque agebat. iam vero tempora curarum remissio-
numque divisa: ubi conventus ac iudicia poscerent, gravis
10 intentus severus, et saepius misericors: ubi officio satis
factum, nulla ultra potestatis persona; tristitiam et adrogan-
tiam et avaritiam exuerat. nec illi, quod est rarissimum,
aut facilitas auctoritatem aut severitas amorem deminuit.
integritatem atque abstinentiam in tanto viro referre iniuria
15 virtutum fuerit. ne famam quidem, cui saepe etiam boni in-
dulgent, ostentanda virtute aut per artem quaesivit: procul
ab aemulatione adversus collegas, procul a contentione ad-
versus procuratores et vincere inglorium et atteri sordidum
arbitrabatur. minus triennium in ea legatione detentus ac
20 statim ad spem consulatus revocatus est, comitante opinione
Britanniam ei provinciam dari, nullis in hoc suis sermoni-
bus, sed quia par videbatur. haud semper errat fama;
aliquando et elegit. consul egregiae tum spei filiam iu-
veni mihi despondit ac post consulatum collocavit, et sta-
25 tim Britanniae praepositus est, adiecto pontificatus sacer-
dotio.

10. Britanniae situm populosque multis scriptoribus me-
moratos non in comparisonem curae ingeniive referam, sed
quia tum primum perdomita est: ita quae priores nondum
comperta eloquentia percoluere, rerum fide tradentur. Bri-
5 tannia, insularum quas Romana notitia complectitur maxima,
spatio ac caelo in orientem Germaniae, in occidentem Hi-

9, 5 adesse *B* | 8 temporis et curarum *B* | 10 et] sed
Dräger | 11 nullam . . personam, em. *Rhenanus* | [tristitiam . .
exuerat] *Wex*, [et avaritiam] *Heracus*, nihil ultra; potestatis
personam exuerat *Ulrichs*, nulla ultra tristitia; potestatis per-
sonam exuerat *Eussner* | 13 facultas *B* | diminuit, em. *Lipsius*
| 15 etiam saepe *B* | 16 ostentandam, em. *Rhenanus* (osten-
tando virtutem *Bosius*) | 19 [ac statim] *Peerlkamp et Classen* |
22 aut semper erat *B* | 23 eligit *Rhenanus* | egregiae *Puteola-*
nus: graeciae *A*, grate *B* | iam tum *Ritter*, iam *Rhenanus* | 24
et post *B* | 10, 3 tunc *Wex*

spaniae obtenditur, Gallis in meridiem etiam inspicitur;
septentrionalia eius, nullis contra terris, vasto atque aperto
mari pulsantur. formam totius Britanniae Livius veterum,
Fabius Rusticus recentium eloquentissimi auctores oblongae
10 scutulae vel bipenni adsimulavere. et est ea facies citra Ca-
ledoniam, unde et in universam fama est transgressa, sed
immensum et enorme spatium procurrentium extremo iam li-
tore terrarum velut in cuneum tenuatur. hanc oram novis-
sima maris tunc primum Romana classis circumvecta insulam
15 esse Britanniam adfirmavit, ac simul incognitas ad id tempus
insulas, quas Orcadas vocant, invenit domuitque. dispecta
est et Thule, quia hactenus iussum: et hiems adpetebat. sed
mare pigrum et grave remigantibus perhibent. ne ventis qui-
dem perinde attolli, credo quod rariores terrae montesque,
20 causa ac materia tempestatum, et profunda moles continui
maris tardius impellitur. naturam Oceani atque aestus ne-
que quaerere huius operis est, ac multi rettulere: unum ad-
diderim, nusquam latius dominari mare, multum fluminum huc
atque illuc ferre, nec litore tenuis adcrecere aut resorberi,
25 sed influere penitus atque ambire, et iugis etiam ac montibus
inseri velut in suo.

11. Ceterum Britanniam qui mortales initio coluerint, in-
digenae an advecti, ut inter barbaros parum compertum. ha-
bitus corporum varii atque ex eo argumenta. namque ruti-
lae Caledoniam habitantium comae, magni artus Germanicam
originem adseverant; Silurum colorati vultus, torti plerum-
5 que crines et posita contra Hispania Hiberos veteres traie-
cisse easque sedes occupasse fidem faciunt; proximi Gallis

10, 9 *T. Livius Ritter* | 11 scutulae *B* | adsimilauere *B*,
assimilauere *A* | 12 in om. *A* | universam *Schele*: uniuersum |
transgressa *Rhenanus*: transgressis (u. et in uniuersum fama
est. sed transgressis *Döderlein*) | 13 inorme, em. *Rhenanus* | 17
despecta *B* | 18 Thule *Ernesti*: Thyle *A*, Tyle *B* | sed omissa
quia *Ulrichs* | sed hiems adpetebat et mare *B. Schulz, Ann.*
phil. 1865, 555 | 20 perinde *Grotius*: proinde | 24 dominari
Puteolanus et margo A: damnari | 11, 4 arcus germanam *B* |
6 hispaniam, em. *Muretus* | Iberas *B*

et similes sunt, seu durante originis vi, seu procurrentibus in diversa terris positio caeli corporibus habitum dedit. in universum tamen aestimanti Gallos vicinam insulam occupasse credibile est. eorum sacra deprehendas superstitionum persuasione; sermo haud multum diversus, in deprecandis periculis eadem audacia et, ubi advenere, in detrectandis eadem formido. plus tamen ferociae Britanni praeferunt, ut quos nondum longa pax emollierit. nam Gallos quoque in bellis floruisse accepimus; mox segnitia cum otio intravit, amissa virtute pariter ac libertate. quod Britannorum olim victis evenit: ceteri manent quales Galli fuerunt.

12. In pedite robur; quaedam nationes et curru proeliantur. honestior auriga, clientes propugnant. olim regibus parebant, nunc per principes factionibus et studiis distrahuntur. nec aliud adversus validissimas gentis pro nobis utilius quam quod in commune non consulunt. rarus duabus tribusve civitatibus ad propulsandum commune periculum conventus: ita singuli pugnant, universi vincuntur. caelum crebris imbribus ac nebulis foedum; asperitas frigoribus abest. dierum spatia ultra nostri orbis mensuram; nox clara et extrema Britanniae parte brevis, ut finem atque initium lucis exiguo discrimine internoscas. quod si nubes non officiant, aspici per noctem solis fulgorem, nec occidere et exurgere, sed transire adfirmant. scilicet extrema et plana terrarum humili umbra non erigunt tenebras, infraque caelum et sidera nox cadit. solum praeter oleam vitemque et cetera calidioribus terris oriri sueta patiens frugum, fecundum:

11, 8 vi *Rhenanus*: usu | 10 estimati *A* | 12 persuasiones *amicus Walchii*, persuasionem *Ritter*, pari sup. persuasione *Heracius* | 13 detractandis ea formido *B* | 14 prae se ferunt *Hulleman* | 12, 1 in equite olim *Ulrichs*, item *Nipperdey* | 3 distrahuntur *Heinsius*: trahuntur | 4 gentes *A* | [utilius] *Wez* | 5 tribusque *A* | 6 consensus *Lipsius* | 7 ita dum singuli *Puteolanus* | caelum usque ad finem cap. 12 *Reifferscheid* et aliis inter extremum cap. 10 et initium cap. 11 transponunt; cf. etiam *H. Schütz* in *Ann. phil.* 1881 p. 271 | 8 abest | est *B* | 10 parte Brit. *B* | 12 nec exurgere *B* | 16 pomorum patiens, frugum f. *Ritter* | [fecundum] *Scheffer*

tarde mitescunt, cito proveniunt; eademque utriusque rei causa, multus umor terrarum caelique. fert Britannia aurum et argentum et alia metalla, pretium victoriae. gignit et Oceanus margarita, sed subfusca ac liventia. quidam autem abesse legentibus arbitrantur; nam in rubro mari viva ac spirantia saxis avelli, in Britannia, prout expulsa sint, colligi: ego facilius crediderim naturam margaritis deesse quam nobis avaritiam.

13. Ipsi Britanni dilectum ac tributa et iniuncta imperii munera impigre obeunt, si iniuriae absint: has aegre tolerant, iam domiti ut pareant, nondum ut serviant. igitur primus omnium Romanorum divus Iulius cum exercitu Britanniam ingressus, quamquam prospera pugna terruerit incolas ac litore potitus sit, potest videri ostendisse posteris, non tradidisse. mox bella civilia et in rem publicam versa principum arma, ac longa oblivio Britanniae etiam in pace: consilium id divus Augustus vocabat, Tiberius praeceptum. agitate Gaium Caesarem de intranda Britannia satis constat, ni velox ingenio mobili paenitentiae, et ingentes adversus Germaniam conatus frustra fuissent. divus Claudius auctor iterati operis, transvectis legionibus auxiliisque et adsumpto in partem rerum Vespasiano, quod initium venturae mox fortunae fuit: domitiae gentes, capti reges et monstratus factis Vespasianus.

14. Consularium primus Aulus Plautius praepositus ac subinde Ostorius Scapula, uterque bello egregius: redactaque paulatim in formam provinciae proxima pars Britanniae; addita insuper veteranorum colonia. quaedam civitates Cogidunno regi donatae (is ad nostram usque memoriam fidis-

12, 17 cito proveniunt, tarde mitescunt *Peerlkamp* | 20 suffusa ac liventia *B* | 13, 1 delectum, item alias | 2 subeunt *Nipperdey* | 8 etiam *A*: iam *B* | 9 praeceptum *A margo*: praeceptum .i. (i. e. lege) *B*, precipue *A* | 11 ingenii mobilis paenitentiae *B*, ingenio, mobilis paenitentia *Puteolanus*, at cf. *Andresen not.* | 12 auctor iterati *Wez*: auctoritate (a. iterandi *Madvig*, a. tandem *Fröhlich*, a. patrati *Ritter*, a. statim *Andresen*) | 15 domitiae gentes *Puteolanus*: Domitiae gentis | 14, 1 *Plantius*, em. *Rhenanus* | 4 Cogidunno *B*

simus mansit), vetere ac iam pridem recepta populi Romani consuetudine, ut haberet instrumenta servitutis et reges. mox Didius Gallus parta a prioribus continuit, paucis admodum castellis in ulteriora promotis, per quae fama aucti officii quaereretur. Didium Veranius excepit, isque intra annum extinctus est. Suetonius hinc Paulinus biennio prosperas res habuit, subactis nationibus firmatisque praesidiis; quorum fiducia Monam insulam ut vires rebellibus ministrantem adgressus terga occasione patefecit.

15. Namque absentia legati remoto metu Britanni agitare inter se mala servitutis, conferre iniurias et interpretando accendere: nihil profici patientia nisi ut graviora tamquam ex facili tolerantibus imperentur. singulos sibi olim reges fuisse, nunc binos imponi, e quibus legatus in sanguinem, procurator in bona saeviret. aequae discordiam praepositorum, aequae concordiam subiectis exitiosam. alterius manum centuriones, alterius servos vim et contumelias miscere. nihil iam cupiditati, nihil libidini exceptum. in proelio fortio-
rem esse qui spoliatur: nunc ab ignavis plerumque et imbellibus eripi domos, abstrahi liberos, iniungi dilectus, tamquam mori tantum pro patria nescientibus. quantulum enim transisse militum, si sese Britanni numerent? sic Germanias excussisse iugum: et flumine, non Oceano defendi. sibi patriam
15 coniuges parentes, illis avaritiam et luxuriam causas belli esse. recessuros, ut divus Iulius recessisset, modo virtutem maiorum suorum aemularentur. neve proelii unius aut alterius eventu pavescerent: plus impetus *integrus*, maiorem constantiam penes miseros esse. iam Britannorum etiam deos
20 misereri, qui Romanum ducem absentem, qui relegatum in

14, 6 vetere . . ut haberet *Rhenanus*: ut vetere . . haberet | 7 et om. *B* | regis, em. *Rhenanus* | 10 *Q. Veranius Ritter* | 13 *Nomam B*, item 18, 17 | 15, 3 sapientia *B* | 4 imperantur *B fort. ex* imperarentur | 7 manus *A corr.* (aliis manum, aliis servos delendum videtur) | 8 centurionis, em. *Rhenanus* | 11 diripi *Heinsius* | 18 integris *supplevit Acidalius*, illis *Peerlkamp*, cf. *infra* 31, 19; integri miseris item opponuntur in *Cic. p. Mur.* § 50

alia insula exercitum detinerent; iam ipsos, quod difficillimum fuerit, deliberare. porro in eius modi consiliis periculosius esse deprehendi quam audere.

16. His atque talibus in vicem instincti, Boudicca generis regii femina duce (neque enim sexum in imperiis discernunt) sumpsere universi bellum; ac sparsos per castella milites consecrati, expugnatis praesidiis ipsam coloniam invasere ut sedem servitutis, nec ullum in barbaris saevitiae genus omisit ira et victoria. quod nisi Paulinus cognito provinciae motu prope subvenisset, amissa Britannia foret; quam unius proelii fortuna veteri patientiae restituit, tenentibus arma plerisque, quos conscientia defectionis et propius ex legato timor agitabat, ne quamquam egregius cetera ad-
roganter in deditos et ut suae cuiusque iniuriae ultor durius consuleret. missus igitur Petronius Turpilianus tamquam exorabilior et delictis hostium novus eoque paenitentiae mitior, compositis prioribus nihil ultra ausus Trebellio Maximo provinciam tradidit. Trebellius segnior et nullis castrorum ex-
perimentis, comitate quadam curandi provinciam tenuit. didicere iam barbari quoque ignoscere vitis blandientibus, et interventus civilium armorum praebuit iustam segnitiae excusationem: sed discordia laboratum, cum adsuetus expeditionibus miles otio lasciviret. Trebellius, fuga ac latebris
vitata exercitus ira indecorus atque humilis, precario mox praefuit, ac velut pacti, exercitus licentiam, dux salutem esset, seditio sine sanguine stetit. nec Vettius Bolanus, manentibus adhuc civilibus bellis, agitavit Britanniam disciplina: eadem inertia erga hostis, similis petulantia castrorum, nisi

16, 1 Boudicca *Haase*: Voadicca *A*, Voaduca *B* | 5 ut in barb. *Peerlkamp* | 8 tenentibus tamen *Ritter*, etsi tenentibus *Nipperdey* | 9 plerique *B* | proprius *Rhenanus* | 10 nequaquam | 11 cuiusque *Wex*: eiusque (quisque *Nipperdey*, exercitusque *Mützell*, communisque *H. L. Schmitt*, quoque *Puteolanus*) | 13 novis *B* | 14 ausis *B* | 18 sevitiae acusationem *B* | 21 indecoris, em. *Puteolanus* | 22 praefuit *A*: fuit *B* | pacti essent *Ritter*, facta (immo pacta) exercitus licentia, ducis salute *A margo* | esset (vel essent) nos: et (ea *Döderlein*) | 24 fatigavit (vel castigavit) *Madvig* | 25 et eadem *B* | hostes *A*

quod innocens Bolanus et nullis delictis invisus caritatem paraverat loco auctoritatis.

17. Sed ubi cum cetero orbe Vespasianus et Britanniam recipere, magni duces, egregii exercitus, minuta hostium spes. et terrorem statim intulit Petilius Cerialis, Brigantium civitatem, quae numerosissima provinciae totius perhibetur, 5 adgressus. multa proelia, et aliquando non incruenta; magnamque Brigantium partem aut victoria amplexus est aut bello. et Cerialis quidem alterius successoris curam famamque obruisset: sustinuit[que] molem Iulius Frontinus, vir magnus, quantum licebat, validamque et pugnacem Silurum 10 gentem armis subegit, super virtutem hostium locorum quoque difficultates eluctatus.

18. Hunc Britanniae statum, has bellorum vices media iam aestate transgressus Agricola invenit, cum et milites velut omnia expeditione ad securitatem et hostes ad occasionem verterentur. Ordovicum civitas haud multo ante ad- 5 ventum eius alam in finibus suis agentem prope universam obriverat, eoque initio erecta provincia. et quibus bellum volentibus erat, probare exemplum ac recentis legati animum opperiri, cum Agricola, quamquam transvecta aestas, sparsi per provinciam numeri, praesumpta apud militem illius anni 10 quies, tarda et contraria bellum inchoaturo, et plerisque custodiri suspecta potius videbatur, ire obviam discrimini statuit; contractisque legionum vexillis et modica auxiliorum manu, quia in aequum degredi Ordovices non audebant, ipse ante agmen, quo ceteris par animus simili periculo es- 15 set, erexit aciem. caesaque prope universa gente, non ignarus instandum famae ac, prout prima cessissent, terrorem

17, 3 Bregantium | 4 perhiberet B | 6 bregantium (-tum corr. A) | 7 alterius quidem Hübner | [successoris] Nipperdey | 8 post obruisset Nipperdey cum aliis lacunam statuit sic fere explendam: nisi in medio rerum prosperarum cursu invidia revocatus esset | sustinuit Vielhaber, sustinuit utique Schoemann, subiit sustinuitque nos quondam | 10 locorumque B | 18, 4 uterentur (pro uterentur) A | 7 ac] nec Cornelissen | 8 transacta Rhenanus, at cf. H. 2, 76, 18 | 13 digredi, em. Acidalius | 16 tenorem Boot

ceteris fore, Monam insulam, a cuius possessione revocatum Paulinum rebellione totius Britanniae supra memoravi, redigere in potestatem animo intendit. sed ut in subitis consiliis naves deerant: ratio et constantia ducis transvexit. de- 20 positis omnibus sarcinis lectissimos auxiliarium, quibus nota vada et patrius nandi usus, quo simul seque et arma et equos regunt, ita repente inmisit, ut obstupefacti hostes, qui classem, qui navis, qui mare expectabant, nihil arduum aut invictum crediderint sic ad bellum venientibus. ita petita pace 25 ac dedita insula clarus ac magnus haberi Agricola, quippe cui ingrediti provinciam, quod tempus alii per ostentationem et officiorum ambitum transigunt, labor et periculum placuisset. nec Agricola prosperitate rerum in vanitatem usus, expeditionem aut victoriam vocabat victos continuisse; 30 ne laureatis quidem gesta prosecutus est, sed ipsa dissimulatione famae famam auxit, aestimantibus quanta futuri spe tam magna tacuisset.

19. Ceterum animorum provinciae prudens, simulque doctus per aliena experimenta parum profici armis, si iniuriae sequerentur, causas bellorum statuit excidere. a se suisque orsus primum domum suam coërcuit, quod plerisque haud minus arduum est quam provinciam regere. nihil 5 per libertos servosque publicae rei, non studiis privatis nec ex commendatione aut precibus centurionem militesve ascire, sed optimum quemque fidissimum putare. omnia scire, non omnia exsequi. parvis peccatis veniam, magnis severitatem commodare; nec poena semper, sed saepius paenitentia 10 contentus esse; officiis et administrationibus potius non peccaturos praepone, quam damnare cum peccassent. frumenti et tributorum exactionem aequalitate munerum mollire,

18, 17 a add. Bipontini | 19 subitis Jo. Fr. Gronovius: dubiis | 20 tranueā A, tranare extra B | 21 quibus sueta Cornelissen | 22 prius A: prius B (proprius Wex) | 25 potita B | 30 usus] versus Cornelissen | 31 ne A: nec B | 19, 2 incuriae, em. Puteolanus | 3 excidere Aldus | 4 primam A | 6 liberos, em. Puteolanus | 7 militesve ascire Wex: milites nescire | 10 accommodare Ritter | 13 auctionem A, sed corr. in marg. | inaequalitate, em. Puteolanus (aequitate Muretus)

circumcisis quae in quaestum reperta ipso tributo gravius
 15 tolerabantur. namque per ludibrium adsidere clausis hor-
 reis et emere ultro frumenta ac † ludere pretio cogebantur.
 devortia itinerum et longinquitas regionum indicebatur,
 ut civitates *pro* proximis hibernis in remota et avia deferrent,
 donec quod omnibus in promptu erat paucis lucrosum
 20 fieret.

20. Haec primo statim anno comprimendo egregiam fa-
 mam paci circumdedit, quae vel incuria vel intolerantia prio-
 rum haud minus quam bellum timebatur: sed ubi aestas ad-
 venit, contracto exercitu multus in agmine, laudare mode-
 5 stiam, disiectos coërcere; loca castris ipse capere, aestuaria
 ac silvas ipse praetemptare; et nihil interim apud hostis quietum
 pati, quo minus subitis excursibus popularetur; atque
 ubi satis terruerat, parcendo rursus invitamenta pacis ostentare.
 quibus rebus multae civitates, quae in illum diem ex
 10 aequo egerant, datis obsidibus iram posuere, et praesidiis
 castellisque circumdatae, tanta ratione curaque, ut nulla ante
 Britanniae nova pars *pariter* illaccessita transierit.

21. Sequens hiems saluberrimis consiliis absumpta. nam-
 que ut homines dispersi ac rudes eoque in bella faciles
 quieti et otio per voluptates adsuescerent, hortari privatim,
 adiuvaré publice, ut templa fora domos extruerent, laudando
 5 promptos et castigando segnes: ita honoris aemulatio pro
 necessitate erat. iam vero principum filios liberalibus artibus
 erudire, et ingenia Britannorum studiis Gallorum anteferre,
 ut qui modo linguam Romanam abnuebant, eloquentiam concupiscerent.
 inde etiam habitus nostri honor et frequens

19, 14 circumcisisque quae *Henrichsen* | 16 ac luere *Wez*,
 ac recludere *Hutter*, ac liceri *Heraeus*, auctiore pretio *Urlichs*,
 agri cultores (vel agricolae) *Classen* | 17 divortia, em. *Lipsius*
 | indicebantur *Ruperti* | 18 pro add. *Bezenberger et Fröhlich* |
 20, 4 multum *B et corr. A* | 6 hostes *A* | 7 popularēt *B* | 8 ir-
 ritamenta, em. *Acidalius et Lipsius* | 11 tanta *Rhenanus*: et
 tanta (et t. r. curaque habitae *Ritter*) | 12 pariter add. *Weis-*
senborn, ita *Ernesti*, tam *Urlichs*, perinde *Ritter* (pars. Illa-
 cessita transiit sequens h. *Susius*) | 21, 1 adsumpta, em. *Rhe-*
nanus | 2 bella *Bosius*: bello (bellum *Rhenanus*)

toga. paulatimque descensum ad delinimenta vitiorum, por-
 10 ticus et balinea et conviviorum elegantiam. idque apud im-
 peritos humanitas vocabatur, cum pars servitutis esset.

22. Tertius expeditionum annus novas gentis aperuit,
 vastatis usque ad Tanaum (aestuatio nomen est) nationibus.
 qua formidine territi hostes quamquam conflictatum saevis
 tempestatibus exercitum lacessere non ausi; ponendisque in-
 super castellis spatium fuit. adnotabant periti non alium du-
 5 cem opportunitates locorum sapientius legisse; nullum ab
 Agricola positum castellum aut vi hostium expugnatum aut
 pactione ac fuga desertum; nam adversus moras obsidionis
 annuis copiis firmabantur. ita intrepida ibi hiems, crebrae
 eruptiones et sibi quisque praesidio, irritis hostibus eoque
 10 desperantibus, quia soliti plerumque damna aestatis hiber-
 nis eventibus pensare tum aestate atque hieme iuxta pelle-
 bantur. nec Agricola umquam per alios gesta avidus inter-
 cepit: seu centurio seu praefectus incorruptum facti testem
 habebat. apud quosdam acerbior in conviciis narrabatur, et
 15 erat ut comis bonis, ita adversus malos iniucundus. ceterum
 ex iracundia nihil supererat secretum, ut silentium eius non
 timeres: honestius putabat offendere quam odisse.

23. Quarta aestas obtinendis quae percucurrerat insumpta;
 ac si virtus exercituum et Romani nominis gloria pateretur,
 inventus in ipsa Britannia terminus. namque Clota et Bodo-
 tria diversi maris aestibus per inmensum revectae, angusto
 terrarum spatio dirimuntur: quod tum praesidiis firmabatur
 5 atque omnis propior sinus tenebatur, summotis velut in aliam
 insulam hostibus.

21, 10 descensum *Pichena*: discessum | delinimenta *A*, de-
 liniamenta *B* | 11 balneas *B*, balineas *Ritter* | 22, 1 gentes *A*
 | 2 Tavum *Glück*, Tavam *Nipperdey* | regionibus *Hulleman* |
 8 aut fuga *B* | 9 crebrae eruptiones *huc transposuimus, libri*
post desertum (v. 8) habent | 13 avidius *B*, lividus *Haupt* | 15
 conuiniis *A¹B* | et erat ut *Henrichsen*: ut erat | 17 supererat
 secretum, ut *distinxit Döderlein* | ut] vel *Fr. Jacob*, aut *Haase*,
 et *Puteolanus* | 23, 1 percucurrerat *B* | 2 gloria *om. B* | 3 erat
 inventus *malim*

24. Quinto expeditionum anno nave prima transgressus ignotas ad id tempus gentis crebris simul ac prosperis proeliis domuit; eamque partem Britanniae quae Hiberniam aspici-
 5 copis instruxit, in spem magis quam ob formidinem, si quidem Hibernia medio inter Britanniam atque Hispaniam sita et Gallico quoque mari opportuna valentissimam imperii partem magnis in vicem usibus miscuerit. spatium eius, si Britanniae comparetur, angustius, nostri maris insulas superat. solum caelumque et ingenia cultusque hominum haud multum a Britannia differunt: *interiora parum*, melius aditus portusque per commercia et negotiatores cogniti. Agricola expulsus seditione domestica unum ex regulis gentis exceperat ac specie amicitiae in occasionem retinebat. saepe ex eo audivile-
 10 gione una et modicis auxiliis debellari obtinerique Hiberniam posse; idque etiam adversus Britanniam profuturum, si Romana ubique arma et velut e conspectu libertas tolleretur.

25. Ceterum aestate, qua sextum officii annum incohabat, amplexus civitates trans Bodotriam sitas, quia motus universarum ultra gentium et infesta hostibus exercitus itinera timebantur, portus classe exploravit; quae ab Agricola primum adsumpta in partem virium sequebatur egregia specie, cum simul terra, simul mari bellum impelleretur, ac saepe isdem castris pedes equesque et nauticus miles mixti copiis et laetitia sua quisque facta, suos casus attollerent, ac modo silvarum ac montium profunda, modo tempestatum ac fluctuum adversa, hinc terra et hostis, hinc victus Oceanus militari iactantia compararentur. Britannos quoque, ut ex captivis audiebatur, visa classis obstupesciebat, tamquam aperto maris sui secreto ultimum victis perfrugium clauderetur. ad manus et arma conversi Caledoniam incolentes po-

24, 1 navi in proxima *Rigler et Wea*, in Clotae proxima *Nipperdey*, vere primo *Becker* | 2 gentes *A* | 4 ob *A*: in *B* | 10 differunt *Rhenanus*: differt | interiora parum, melius nos *Ritterum* (in ed. I) secuti: In melius | 11 per *A*: et *B* | 25, 3 hostibus *Becker*: hostilis (hostili exercitu *Rhenanus*) | timebant, em. *Puteolanus* (timebat *Ritter*) | 4 tum primum *Prammer* | 5 species *Mützell* | 6 impellitur, em. *Rhenanus* | 14 Calidoniam incolentis

puli, paratu magno, maiore fama, uti mos est de ignotis, oppugnare ultro castella adorti, metum ut provocantes addiderant; regrediendumque citra Bodotriam et excedendum potius quam pellerentur ignavi specie prudentium admonebant, cum interim cognoscit hostis pluribus agminibus irrupturos. ac ne superante numero et peritia locorum circumiretur, diviso et ipse in tris partes exercitu incessit.

26. Quod ubi cognitum hosti, mutato repente consilio universi nonam legionem ut maxime invalidam nocte adgressi, inter somnum ac trepidationem caesis vigilibus irrupere. iamque in ipsis castris pugnabatur, cum Agricola iter hostium ab exploratoribus edoctus et vestigiis insecutus, velocissimos equitum peditumque adsultare tergis pugnantium iubet, mox ab universis adici clamorem; et propinqua luce fulsere signa. ita ancipiti malo territi Britanni; et Romanis rediit animus, ac securi pro salute de gloria certabant. ultro quin etiam erupere, et fuit atrox in ipsis portarum angustiis proelium, donec pulsus hostes, utroque exercitu certante, his, ut tulisse opem, illis, ne eguisse auxilio viderentur. quod nisi paludes et silvae fugientes texissent, debellatum illa victoria foret.

27. Cuius conscientia ac fama ferox exercitus nihil virtuti suae invium et penetrandam Caledoniam inveniendumque tandem Britanniae terminum continuo procliorum cursu fremebant. atque illi modo cauti ac sapientes prompti post eventum ac magniloqui erant. iniquissima haec bellorum condicio est: prospera omnes sibi vindicant, adversa uni imputantur. at Britanni non virtute se, sed occasione et arte ducis victos rati, nihil ex adrogantia remittere, quo minus iuventutem armarent, coniuges ac liberos in loca tuta transfer-

25, 15 oppugnasse, em. *Rhenanus* | 20 circumiretur *Lipsius* | 21 tres *A* | 26, 8 at Romanis *Bährens* | rediit *Wea*: redit | 9 de salute pro gloria *Acidalius* | 11 ut tulisse *Puteolanus*: intulisse | 13 rexissent *B* | 27, 2 penetrandum *B* (penetrandum in *Dronke*) | 3 praelium, em. *Rhenanus* | 7 se add. *Brotier* post ducis, v. *H. 2, 44* praetorianus miles non virtute se, sed proditione victum fremebat | 8 victos add. *Brotier*

10 rent, coetibus ac sacrificiis conspirationem civitatum sancirent. atque ita irritatis utrimque animis discessum.

28. Eadem aestate cohors Usiporum per Germanias conscripta et in Britanniam transmissa magnum ac memorabile facinus ausa est. occiso centurione ac militibus, qui ad tradendam disciplinam immixti manipulis exemplum et re-
5 ctiores habebantur, tris liburnicas adactis per vim gubernatoribus ascendere; et uno renavigante, suspectis duobus eoque interfectis, nondum vulgato rumore ut miraculum praevehebantur. mox ad aquandum atque utilia raptum egressi et cum plerisque Britannorum sua defensantium proelio congressi
10 ac saepe victores, aliquando pulsus, eo ad extremum inopiae venere, ut infirmissimos suorum, mox sorte ductos vescerentur. atque ita circumvecti Britanniam, amissis per inscitiam regendi navibus, pro praedonibus habiti, primum a Suebis, mox a Frisiis intercepti sunt. ac fuere quos per commercia
15 venundatos et in nostram usque ripam mutatione ementium adductos indicium tanti casus inlustravit.

29. Initio aestatis Agricola domestico vulnere ictus, anno ante natum filium amisit. quem casum neque ut plerique fortium virorum ambitiose, neque per lamenta rursus ac maerorem muliebriter tulit: et in luctu bellum inter remedia erat.
5 igitur praemissa classe, quae pluribus locis praedata magnum et incertum terrorem faceret, expedito exercitu, cui ex Britannis fortissimos et longa pace exploratos addiderat, ad montem Graupium pervenit, quem iam hostis insederat. nam Britanni nihil fracti pugnae prioris eventu, et ultionem aut
10 servitium expectantes, tandemque docti commune periculum

27, 10 ciuitatum *B*, item 29, 12 | 28, 1 usiporum *A* (?): usiporum *B* | 4 inmixtis, *em. Puteolanus* | 5 tres *A* | 6 renavigante *Mützell*: remigante (remeante *Henrichsen*, regente *Döderlein*, morigerante *Wex*, refugiente *Andresen*) | 8 aquandum nos: aquam | Atque ut illa (utilia vel utensilia *Selling*) raptis secum plerisque *AB* (aliorum conatus de loco iam insanabili v. apud *Wexium* p. 280 et in edit. *Andreseni*) | 11 mox] morum *B* | 13 primum *A*: primo dum *B* | 16 iudicium *B* | 29, 1 Septimae initio *Brotier*, i. ultimae aestatis *Bährens* | 8 Graupiam *A*¹, Grampium *Puteolanus* | 10 periculum commune

concordia propulsandum, legationibus et foederibus omnium civitatum vires exciverant. iamque super triginta milia armatorum aspiciebantur, et adhuc adfluebat omnis iuventus et quibus cruda ac viridis senectus, clari bello et sua quisque decora gestantes, cum inter plures duces virtute et ge-
15 nere praestans nomine Calgacus apud contractam multitudinem proelium poscentem in hunc modum locutus fertur:

30. 'Quotiens causas belli et necessitatem nostram intueor, magnus mihi animus est hodiernum diem consensumque vestrum initium libertatis toti Britanniae fore; nam et universi servitutis expertes et nullae ultra terrae ac ne mare quidem securum imminente nobis classe Romana. ita proe-
5 lium atque arma, quae fortibus honesta, eadem etiam ignavis tutissima sunt. priores pugnae, quibus adversus Romanos varia fortuna certatum est, spem ac subsidium in nostris manibus habebant, quia nobilissimi totius Britanniae eoque in ipsis penetralibus siti nec servientium litora aspicientes, 10 oculos quoque a contactu dominationis inviolatos habebamus. nos terrarum ac libertatis extremos recessus ipse ac sinus famae in hunc diem defendit; atque omne ignotum pro magnifico est: sed nunc terminus Britanniae patet, nulla iam ultra gens, nihil nisi fluctus et saxa, et infestiores Romani, quo-
15 rum superbiam frustra per obsequium ac modestiam effugeris. raptores orbis, postquam cuncta vastantibus defuere terrae, iam et mare scrutantur: si locuples hostis est, avari, si pauper, ambitiosi, quos non Oriens, non Occidens satiaverit: soli omnium opes atque inopiam pari adfectu concupi-
20 scunt. auferre trucidare rapere falsis nominibus imperium, atque ubi solitudinem faciunt, pacem appellant.'

31. 'Liberos cuique ac propinquos suos natura carissimos esse voluit: hi per dilectus alibi servituri auferuntur: coniuges sororesque etiam si hostilem libidinem effugiant,

A, sed addita 1 m. puncta transpositionis, cf. c. 12 | 29, 12 ciuitatum *B* | XXX] LXXX *Nipperdey*, CXXX *Urlichs* | 30, 2 consensusque *B* | 9 nauibus *B* | 13 atque. sed *AB* post patet habent; verba transposuerunt *Brueys* alique, [atque. sed] *Muretus* | 18 terrae iam nos: terram (terrae *Rhenanus*)

nomine amicorum atque hospitem polluuntur. bona fortunae-
 5 que in tributum, ager atque annus in frumentum, corpora ipsa
 ac manus silvis ac paludibus emuniendis inter verbera ac con-
 tumelias conteruntur. nata servituti mancipia semel veneunt,
 atque ultro a dominis aluntur: Britannia servitutem suam quo-
 tidie emit, quotidie pascit. ac sicut in familia recentissimus
 10 quisque servorum etiam conservis ludibrio est, sic in hoc
 orbis terrarum vetere famulatu novi nos et viles in excidium
 petimur; neque enim arva nobis aut metalla aut portus sunt,
 quibus exercendis reservemur: virtus porro ac ferocia sub-
 iectorum ingrata imperantibus; et longinquitas ac secretum
 15 ipsum quo tutius, eo suspectius. ita sublata spe veniae tan-
 dem sumite animum, tam quibus salus quam quibus gloria
 carissima est. Brigantes femina duce exurere coloniam, exp-
 ugnare castra, ac nisi felicitas in socordiam vertisset, ex-
 uere iugum potuere: nos integri et indomiti et in liberta-
 20 tem, non in patientiam bellaturi, primo statim congressu
 ostendamus, quos sibi Caledonia viros seposuerit.

32. 'An eandem Romanis in bello virtutem quam in pace
 lasciviam adesse creditis? nostris illi dissensionibus ac dis-
 cordiis clari vitia hostium in gloriam exercitus sui vertunt;
 quem contractum ex diversissimis gentibus ut secundae res
 5 tenent, ita adversae dissolvent: nisi si Gallos et Germanos
 et (pudet dictu) Britannorum plerosque, licet dominationi
 alienae sanguinem commodent, diutius tamen hostes quam
 servos, fide et adfectu teneri putatis. metus ac terror sunt
 infirma vincla caritatis; quae ubi removeris, qui timere desie-
 rint, odisse incipient. omnia victoriae incitamenta pro nobis
 10 sunt: nullae Romanos coniuges accendunt, nulli parentes fu-
 gam exprobraturi sunt; aut nulla plerisque patria aut alia est.

31, 5 ager atque *F. Jacob*: aggerat (ager et *R. Seyffert*) |
 7 conterunt, *em. Jacob et Fröhlich* (conferuntur *Cornelissen*) | 10
 etiam *om. B* | 12 nec *B* | 17 clarissima *B* | Trinobantes *Cam-*
den | et expugnare *B* | 20 in patientiam bellaturi (*nisi malis*
cum Wexio arma laturi) *Wölfflin*: in poenitentiam laturi (*cf.*
 16 veteri patientiae restituit) | 21 calidonia *A* | 32, 4 con-
 tactum *B* | 7 commodent *Puteolanus*: commendent | 8 sunt
Beroaldus: est

paucos numero, trepidos ignorantia, caelum ipsum ac mare
 et silvas, ignota omnia circum spectantes, clausos quodam
 modo ac vinctos di nobis tradiderunt. ne terreat vanus 15
 aspectus et auri fulgor atque argenti, quod neque tegit
 neque vulnerat. in ipsa hostium acie inveniemus nostras ma-
 nus. adgnoscent Britanni suam causam, recordabuntur Galli
 priorem libertatem: deserent illos ceteri Germani, tam quam
 nuper Usipi reliquerunt. nec quicquam ultra formidinis: va- 20
 cua castella, senum coloniae, inter male parentes et iniuste
 imperantes aegra municipia et discordantia. hic dux, hic
 exercitus: ibi tributa et metalla et ceterae servientium poe-
 nae, quas in aeternum perferre aut statim ulcisci in hoc campo
 est. proinde ituri in aciem et maiores vestros et posteros 25
 cogitate.

33. Excepere orationem alacres, ut barbaris moris, cantu
 fremituque et clamoribus dissonis. iamque agmina et armo-
 rum fulgores audentissimi cuiusque procurso: simul instrue-
 batur acies, cum Agricola quamquam laetum et vix muni-
 mentis coërcitum militem accendendum adhuc ratus, ita dis- 5
 seruit: 'septimus annus est, commilitones, ex quo virtute vestra,
 auspiciis imperii Romani, fide atque opera nostra Britanniam
 vicistis. tot expeditionibus, tot proeliis, seu fortitudine ad-
 versus hostis seu patientia ac labore paene adversus ipsam
 rerum naturam opus fuit, neque me militum neque vos ducis 10
 paenituit. ergo egressi, ego veterum legatorum, vos prio-
 rum exercituum terminos, finem Britanniae non fama nec
 rumore, sed castris et armis tenemus: inventa Britannia et
 subacta. equidem saepe in agmine, cum vos paludes mon-
 tesve et flumina fatigarent, fortissimi cuiusque voces audie- 15

32, 13 circum trepidos *AB*, circum *praeceptum ex versu*
sequenti del. Heumann (locorum trepidos *Anquetil*) | 20 Usipii
B | nec *Puteolanus*: ne (nequaquam *B*) | 21 senium *B* | 23 il-
 lic *Kritz* | 33, 1 et ut *Walther*, atque ut *Ritter* | 4 munimentis
B et margo A: monitis *A* | 6 septimus *Acidalius*: octavus |
 vestra *Nipperdey*: et | 7 opera vestra *Puteolanus* (auspiciis
 imp. Ro., virtute et fide vestra atque opera nostra *Urlichs*) |
 hostes *A* | 14 montesque *Urlichs* | 15 et] aut *Britzelmayr* | 9 vo-
 cem *Beroaldus*

bam: 'quando dabitur hostis, quando acies?' veniunt, e latebris suis extrusi, et vota virtusque in aperto, omniaque prona victoribus atque eadem victis adversa. nam ut superasse tantum itineris, silvas evasisse, transisse aestuaria pulchrum ac decorum in frontem, ita fugientibus periculosis-
 20 sima quae hodie prosperrima sunt; neque enim nobis aut locorum eadem notitia aut commeatuum eadem abundantia, sed manus et arma et in his omnia. quod ad me attinet, iam pridem mihi decretum est neque exercitus neque ducis terga
 25 tuta esse. proinde et honesta mors turpi vita potior, et incolumitas ac decus eodem loco sita sunt; nec inglorium fuerit in ipso terrarum ac naturae fine cecidisse.'

34. 'Si novae gentes atque ignota acies constitisset, aliorum exercituum exemplis vos hortarer: nunc vestra decora recensete, vestros oculos interrogate. hi sunt, quos proximo anno unam legionem furto noctis adgressos clamore
 5 debellastis; hi ceterorum Britannorum fugacissimi ideoque tam diu superstites. quo modo silvas saltusque penetrantibus fortissimum quodque animal contra ruere, pavida et inertia ipso agminis sono pellebantur, sic acerrimi Britannorum iam pridem ceciderunt, reliquus est numerus ignavorum et metuentium. quos quod tandem invenistis, non restiterunt, sed
 10 deprehensi sunt; novissimae res et extremo metu torpor defixere aciem in his vestigiis, in quibus pulchram et spectabilem victoriam ederetis. transigite cum expeditionibus, imponite quinquaginta annis magnum diem, adprobate rei publicae numquam exercitui imputari potuisse aut moras belli
 15 aut causas rebellandi.'

33, 16 acies *Rhenanus*: animus | 19 transiisse *B* | 20 ita *Rhenanus*: item | 25 et honesta. . potior posuit *Nipperdey* post sita sunt (v. 26) deleta et ante incolum. | 34, 5 ceterorum posuit *Bährens* post ideoque | 7 quoque | ruere legendum esse movit *Spengel*, ruebat *Andresen*, ruerat *Urlichs* | 8 pelli solent *Wex* | 11 torpor *Ritter*: corpora (novissimi haesere et extremo metu ac torpore defixere aciem *Bezenberger*, novissimae res extremo metu corpora defixere (om. aciem) *Wex*, nov. res et extremus metus torpore defixere a. *Schömann*) | 15 imputare, em. *Puteolanus*

35. Et adloquente adhuc Agricola militum ardor eminebat, et finem orationis ingens alacritas consecuta est, statimque ad arma discursum. instinctos ruentesque ita disposuit, ut peditum auxilia, quae octo milium erant, mediam aciem firmarent, equitum tria milia cornibus adfunderentur. legio-
 5 nes pro vallo stetero, ingens victoriae decus citra Romanum sanguinem bellanti, et auxilium, si pellerentur. Britannorum acies in speciem simul ac terrorem editioribus locis constiterrat ita, ut primum agmen in aequo, ceteri per adclive iugum conexi velut insurgerent; media campi covinnarius eques
 10 strepitu ac discursu complebat. tum Agricola superante hostium multitudine veritus, ne in frontem simul et latera suorum pugnaretur, diductis ordinibus, quamquam porrectior acies futura erat et arcessendas plerique legiones admonebant, promptior in spem et firmus adversis, dimisso
 15 equo pedes ante vexilla constitit.

36. Ac primo congressu eminus certabatur; simulque constantia, simul arte Britanni ingentibus gladiis et brevibus caetris missilia nostrorum vitare vel excutere, atque ipsi magnam vim telorum superfundere, donec Agricola Batavorum cohortes ac Tungrorum duas cohortatus est, ut rem ad mu-
 5 cronas ac manus adducerent; quod et ipsis vetustate militiae exercitatum et hostibus inhabile, parva scuta et enormes gladios gerentibus; nam Britannorum gladii sine mucrone complexum armorum et in arto pugnam non tolerabant. igitur ut Batavi miscere ictus, ferire umbonibus, ora fodere, et stratis
 10 qui in aequo adstiterant, erigere in colles aciem coepere, ceterae cohortes aemulatione et impetu conisae proximos quos-

35, 4 milia *Puteolanus* | 6 victori *Peerkamp* | 7 bellandi, em. *Rhenanus* (bellantibus *H. Schütz*) | pelleretur *Gesner* | 9 agmen in aequo *Bekker*: agmine quo | 10 connexi *Puteolanus*: conexi *AB* | [velut] *Nipperdey* | covinnarius *B*, conuinnarius *A* | et eques *Rhenanus* | 12 ne *Fröhlich*: ne simul | latera *A*: altera *B* | 36, 5 cohortes] tres suppl. *Rhenanus ante* Batav., quinque *Ritter* | 7 [parva. . gerentibus] *Wex* | 8 [nam. . tolerabant] *Haase*, [parva. . tolerabant] *Nipperdey* | 9 arto *Fr. Medicis*: aperto | tolerant *Muretus* | 10 fodere *Gesner*: foedare | stratis *Ernesti*: tratis | 11 capere *B*

que caedere: ac plerique semineces aut integri festinatione victoriae relinquebantur. interim equitum turmae, ut fugere
 15 covinnarii, peditum se proelio miscuere. et quamquam recentem terrorem intulerant, densis tamen hostium agminibus et inaequalibus locis haerebant; minimeque aequa nostris iam pugnae facies erat, cum aegre clivo instantes simul equorum corporibus impellerentur; ac saepe vagi currus, exter-
 20 riti sine rectoribus equi, ut quemque formido tulerat, transversos aut obvios incursabant.

37. Et Britanni, qui adhuc pugnae expertes summa collium insederant et paucitatem nostrorum vacui spernebant, degredi paulatim et circumire terga vincentium coeperant, ni id ipsum veritus Agricola quattuor equitum alas, ad subita
 5 belli retentas, venientibus opposuisset, quantoque ferocius advocurrerant, tanto acrius pulsos in fugam disiecisset. ita consilium Britannorum in ipsos versum, transvectaeque praeepto ducis a fronte pugnantium alae aversam hostium aciem
 10 invasere. tum vero patentibus locis grande et atrox spectaculum: sequi, vulnerare, capere, atque eosdem oblati aliis trucidare. iam hostium, prout cuique ingenium erat, catervae armatorum paucioribus terga praestare, quidam inermes
 15 ultro ruere ac se morti offerre. passim arma et corpora et laceri artus et cruenta humus; et aliquando etiam victis ira virtusque. postquam silvis appropinquaverunt, † item primos sequentium incautos collecti et locorum gnari circum-

36, 14 ut add. *Döderlein*, ubi (vel fugere enim) *Wex* | 15 et: set *B. Schulz* | recentes *B* | 17 aequa nostris iam *Anquetil*: equestres ea enim (equestris ea iam *Haase*, equestris ei *Andresen*) | 18 aegre clivo instantes *Schömann partim cum aliis*: egra diu aut stante (aegre se sustentantes *H. Schütz*, aegre clivum eluctantes *Cornelissen*; aliorum conatus de loco misere corrupto v. apud *Wexium et Andresenum*) | 19 impedirentur *B. Schulz*, pellerentur *Eussner* | 37, 1 expertis *A* | 3 ni *A*: in *B* | 6 occurrerant *B*, accurrerant *Puteolanus* | 10 ablati, em. *Rhenanus* | 13 proruere *Cornelissen*, an contra ruere? | 14 et] est *Bosius*, an set? | 15 ntem *A*, item *B*, idem *Goebel*, iterum *Dronke*, identidem *Hutter*, inde *Ritter*, del. *Nipperdey* (appropinquavere, ultimi *Cornelissen*) | 16 gnari *Dronke*: ignari (ignaros *Puteolanus*, ignaros gnari *al.*)

veniebant. quod ni frequens ubique Agricola validas et expeditas cohortes indaginis modo, et sicubi artiora erant, partem equitum dimissis equis, simul rariores silvas equitem perscrutari iussisset, acceptum aliquod vulnus per
 20 niam fiduciam foret. ceterum ubi compositos firmis ordinibus sequi rursus videre, in fugam versi, non agminibus, ut prius, nec alius alium respectantes, rari et vitabundi in vicem longinqua atque avia petiere. finis sequendi nox et satietas fuit. caesa hostium ad decem milia: nostrorum
 25 trecenti sexaginta cecidere, in quis Aulus Atticus praefectus cohortis, iuvenili ardore et ferocia equi hostibus inlatus.

38. Et nox quidem gaudio praedaque laeta victoribus: Britanni palantes mixtoque virorum mulierumque ploratu trahere vulneratos, vocare integros, deserere domos ac per iram ultro incendere, eligere latebras et statim relinquere; miscere in vicem consilia [aliqua], dein separare; aliquando
 5 frangi aspectu pignorum suorum, saepius concitari. satisque constabat saevisse quosdam in coniuges ac liberos, tamquam miserentur. proximus dies faciem victoriae latius aperuit: vastum ubique silentium, deserti colles, fumantia procul tecta, nemo exploratoribus obvius. quibus in omnem
 10 partem dimissis, ubi incerta fugae vestigia neque usquam conglobari hostes compertum (et exacta iam aestate spargi bellum nequibat), in fines Borestorum exercitum deducit. ibi acceptis obsidibus, praefecto classis circumvehi Britanniam praecipit. datae ad id vires, et praecesserat terror. ipse
 15 peditem atque equites lento itinere, quo novarum gentium animi ipsa transitus mora terrerentur, in hibernis locavit. et simul classis secunda tempestate ac fama Trucculensem por-

37, 18 post modo *Nipperdey lacunae signum posuit* | 19 equite *A*, equites *B* | 20 perscrutari *Cornelissen*: persultari *A*, perlustrari *B* (perlustrare *Urlichs*, persultare *Rhenanus*) | 22 videre, rursus *Peerlkamp* | uersis, em. *Puteolanus* | 23 nec] sed *Acidalius* | sed rari ed. *Bipontini* | 26 queis *B* | 38, 2 Britannique, em. *Puteolanus* | 5 [aliqua] *Classen* | dein *B* | 8 misererät *B* | 9 deserti *Ernesti*: secreti | 14 profecto *B* | 17 terrentur *B* | 18 trucculensem *A*: trutulens est *B*

tum tenuit, unde proximo anno, Britanniae litore lecto omni, 20
reditura erat.

39. Hunc rerum cursum, quamquam nulla verborum ia-
ctantia epistulis Agricolae auctum, ut Domitiano moris erat,
fronte laetus, pectore anxius excepit. inerat conscientia de-
risui fuisse nuper falsum e Germania triumphum, emptis per
5 commercia, quorum habitus et crines in captivorum speciem
formarentur: at nunc veram magnamque victoriam tot mili-
bus hostium caesis ingenti fama celebrari. id sibi maxime
formidolosum, privati hominis nomen supra principis attolli:
frustra studia fori et civilium artium decus in silentium acta,
10 si militarem gloriam alius occuparet; cetera utcumque faci-
lius dissimulari, ducis boni imperatoriam virtutem esse.
talibus curis exercitus, quodque saevae cogitationis indi-
cium erat, secreto suo satiat, optimum in praesentia
statuit reponere odium, donec impetus famae et favor exer-
15 citus languesceret: nam etiam tum Agricola Britanniam ob-
tinebat.

40. Igitur triumphalia ornamenta et inlustris statuae ho-
norem et quidquid pro triumpho datur, multo verborum ho-
nore cumulata, decerni in senatu iubet addique insuper opi-
nionem, Suriam provinciam Agricolae destinari, vacuum tum
5 morte Atilii Rufi consularis et maioribus reservatam. credi-
dere plerique libertum ex secretioribus ministeriis missum
ad Agricolam codicillos, quibus ei Suria dabatur, tulisse,
cum praecepto ut, si in Britannia foret, traderentur; eumque
libertum in ipso ireto Oceani obvium Agricolae, ne appel-
10 lato quidem eo ad Domitianum remeasse, sive verum istud,
sive ex ingenio principis fictum ac compositum est. tradide-

38, 19 anno *add. Madvig* | litore *Pichena*: latere | 20
reditura erat *Madvig*: redierat (unde proximo B. latere lecto
omnia aperta repererat *Urtichs*) | 39, 1 in illa B | 2 auctum
Lipsius: actum | ut Domitianus erat B | 3 cepit B | 5 crinis |
8 principem *Nipperdey* | 10 cetera *Wex*: et cetera | 12 quod-
ue B | 14 seponere *Cornelissen* | 15 [nam .. obtinebat] *Nipper-
dey* | 40, 3 additque *Muretus* | 5 Atili A, Actilii B | 7 eis B |
9 Britanniam, *fort.* in Britannia etiam

rat interim Agricola successori suo provinciam quietam tu-
tamque. ac ne notabilis celebritate et frequentia occurren-
tium introitus esset, vitato amicorum officio noctu in urbem,
noctu in Palatium, ita ut praeceptum erat, venit; exceptusque 15
brevis osculo et nullo sermone turbae servientium inmixtus
est. ceterum uti militare nomen, grave inter otiosos, aliis
virtutibus temperaret, tranquillitatem atque otium penitus
hausit, cultu modicus, sermone facilis, uno aut altero ami-
corum comitatus, adeo uti plerique, quibus magnos viros per 20
ambitionem aestimare mos est, viso aspectoque Agricola
quaerent famam, pauci interpretarentur.

41. Crebro per eos dies apud Domitianum absens ac-
cusatus, absens absolutus est. causa periculi non crimen
ullum aut querela laesi cuiusquam, sed infensus virtutibus
princeps et gloria viri ac pessimum inimicorum genus, lau-
dantes. et ea insecuta sunt rei publicae tempora, quae sileri 5
Agricolam non sinerent: tot exercitus in Moesia Daciaque et
Germania et Pannonia temeritate aut per ignaviam ducum
amissi, tot militares viri cum tot cohortibus expugnati et cap-
ti; nec iam de limite imperii et ripa, sed de hibernis legio-
num et possessione dubitatum. ita cum damna damnis 10
continuarentur atque omnis annus funeribus et cladibus insigni-
retur, poscebatur ore vulgi dux Agricola, comparantibus
cunctis vigorem et constantiam et expertum bellis animum
cum inertia et formidine eorum, quibus exercitus committi
solerent. quibus sermonibus satis constat Domitiani quoque 15
aures verberatas, dum optimus quisque libertorum amore et
fide, pessimi malignitate et livore pronum deterioris prin-
cipem exstimulabant. sic Agricola simul suis virtutibus, si-
mul vitii aliorum in ipsam gloriam praeceps agebatur.

42. Aderat iam annus, quo proconsulatum Africae et

40, 15 praetemptum B | 16 turbae *om.* B | 17 ut *Puteo-
lanus* | 19 hausit *Wex*: auxit | 41, 6 Moesia *Lipsius*: Misia |
8 viri] vici *Jo. Fr. Gronovius* | 10 possessionum B | 13 et ante
const. *om.* A | 14 eorum] ceterorum *Grotius*, aliorum *ed. Bi-
pontini*, priorum *Nolte* | quibus e. c. *solerent* *supplevimus* | 15
Domitianum B | 19 aliorum ipsa gloria *Madvig* | 42, 1 Asiae

Asiae sortiretur, et occiso Civica nuper nec Agricola consili-
 um deerat nec Domitiano exemplum. accessere quidam
 cogitationum principis periti, qui iturusne esset in provin-
 5 ciam ultro Agricolam interrogarent. ac primo occultius quie-
 tem et otium laudare, mox operam suam in adprobanda ex-
 cusatione offerre, postremo non iam obscuri suadentes simul
 terrentesque pertraxere ad Domitianum. qui paratus simu-
 latione, in adrogantiam compositus, et audit preces excu-
 10 santis et, cum adnuisset, agi sibi gratias passus est, nec eru-
 buit beneficii invidia. salarium tamen proconsulare solitum
 offerri et quibusdam a se ipso concessum Agricola non dedi-
 dit, sive offensus non petitum, sive ex conscientia, ne quod
 vetuerat videretur emisse. proprium humani ingenii est odisse
 15 quem laesis: Domitiani vero natura praeceps in iram, et
 quo obscurior, eo inrevocabilius, moderatione tamen pru-
 dentiaque Agricola leniebatur, quia non contumacia neque
 inani iactatione libertatis famam fatumque provocabat. sciant,
 quibus moris est illicita mirari, posse etiam sub malis prin-
 20 cipibus magnos viros esse, obsequiumque ac modestiam, si
 industria ac vigor adsint, eo laudis escendere, quo plerique
 per abrupta, sed in nullum rei publicae usum, ambitiosa
 morte inclaruerunt.

43. Finis vitae eius nobis luctuosus, amicis tristis, ex-
 traneis etiam ignotisque non sine cura fuit. vulgus quoque
 et hic aliud agens populus et ventitavere ad domum et per
 fora et circulos locuti sunt; nec quisquam audita morte Agri-
 5 colae aut laetatus est aut statim oblitus. augebat miseratio-
 nem constans rumor veneno interceptum: nobis nihil com-
 perti, adfirmare ut ausim. ceterum per omnem valetudinem
 et Aphricae B, As. aut (vel *Nipperdey*) Africae *Lipsius*, del.
Urlichs | 41, 3 aderat B | 7 iam *Rhenanus*: tam | 9 in indul-
 gentiam *Cornelissen* | 11 proconsulare *Bletterius*: proconsulari
 (proconsuli consulari *Mommsen R. Staatsr. I, 284 ed. 2*) | 21
 escendere *Lipsius*: excedere (accedere *H. Schütz*) | 22 sed
 enisi *Heraeus* | in nullum rei p. *Muretus*: in ullum rei post
 usum enisi *Schömann* | 43, 4 et per circ. B | 5 laetatus aut
ensor Ienensis a. 1816, 127 | oblitus *Muretus*: oblitus est | 7
 quod adf. *Acidalius*: quodve (vel aut quod) adf. *Ritter*, nec
 adf. *Ernesti*, ut add. *Wez ante adf.*

eius crebrius quam ex more principatus, per nuntios visen-
 tis et libertorum primi et medicorum intimi venere, sive
 cura illud sive inquisitio erat. supremo quidem die momenta 10
 ipsa deficientis per dispositos cursores nuntiata constabat,
 nullo credente sic adcelerari quae tristis audiret. speciem
 tamen doloris habitu vultuque prae se tulit, securus iam odii
 et qui facilius dissimularet gaudium quam metum. satis con-
 stabat lecto testamento Agricolae, quo coheredem optimae 15
 uxori et piissimae filiae Domitianum scripsit, laetatum eum
 velut honore iudicioque. tam caeca et corrupta mens assi-
 duis adulationibus erat, ut nesciret a bono patre non scribi
 heredem nisi malum principem.

44. Natus erat Agricola Gaio Caesare tertium consule
 idibus Iuniis: excessit sexto et quinquagesimo anno, decimo
 kalendas Septembris Collega Priscoque consulibus. quod si
 habitum quoque eius posterius noscere velint, decentior quam
 sublimior fuit; nihil metus in vultu: gratia oris supererat. bo- 5
 num virum facile crederes, magnum libenter. et ipse quidem,
 quamquam medio in spatio integrae aetatis ereptus, quantum
 ad gloriam, longissimum aevum peregit. quippe et vera
 bona, quae in virtutibus sita sunt, impleverat, et consulari
 ac triumphalibus ornamentis praedito quid aliud adstruere 10
 fortuna poterat? opibus nimis non gaudebat, speciosae con-
 tingerant. filia atque uxore superstilibus potest videri etiam
 beatus incolumi dignitate, florente fama, salvis adfinitibus
 et amicitis futura effugisse. nam sicut ei non licuit durare in
 hanc beatissimi saeculi lucem ac principem Traianum videre, 15
 quod augurio votisque apud nostras aures ominabatur, ita

43, 8 principis *Muretus* | uiseritis B | 9 medicorum primi
 et libert. intimi *Ernesti* | 11 constabant, em. *Rhenanus* | 13
 habitu *Ernesti*: animo (sermone *Mohr*, ore nos quondam) |
 44, 1 tertium *Ursinus*: ter (iterum *Nipperdey*) | 2 sexto] quarto
Petavius, quinto *Nipperdey*, tertio *Ritter* | 5 metus margo A:
 impetus A (quod tuetur *Schenkl in Z. f. öst. Gymn. XII, 432*),
 metus et impetus B (imperiosi *Weidner*) | 9 sunt om. B | 11
 speciosae non contigerant, em. *Rhenanus* | 14 sicut ei non li-
 cuit *Dahl*: sicuti (non contigit *suppl. H. Schütz post videre*) |
 in hac luce, em. *Acidalius* | 16 aures A

festinatae mortis grande solacium tulit evasisse postremum illud tempus, quo Domitianus non iam per intervalla ac spiramenta temporum, sed continuo et velut uno ictu rem publicam exhaustit.

45. Non vidit Agricola obsessam curiam et clausum armis senatum et eadem strage tot consularium caedes, tot nobilissimarum feminarum exilia et fugas. una adhuc victoria Carus Metius censebatur, et intra Albanam arcem sententia Messalini strepebat, et Massa Baebius [iam] tum reus erat: mox nostrae duxere Helvidium in carcerem manus; nos Maurici Rusticique visus, nos innocenti sanguine Senecio perdidit. Nero tamen subtraxit oculos suos iussitque scelera, non spectavit: praecipua sub Domitiano miseriarum pars erat videre et aspici, cum suspiria nostra subscriberentur, cum denotandis tot hominum palloribus sufficeret saevus ille vultus et rubor, quo se contra pudorem muniebat.

Tu vero felix, Agricola, non vitae tantum claritate, sed etiam opportunitate mortis. ut perhibent qui interfuerunt novissimis sermonibus tuis, constans et libens fatum excepisti, tamquam pro virili portione innocentiam principi donares. sed mihi filiaeque eius praeter acerbitatem parentis erepti auget maestitiam, quod adsidere valetudini, fovere deficientem, satiari vultu complexuque non contigit. excepissemus certe mandata vocesque, quas penitus animo figeremus. noster hic dolor, nostrum vulnus, nobis tam longae absentiae condicione ante quadriennium amissus est. omnia sine dubio, optime parentum, adsidente amantissima uxore superfuere honori tuo: paucioribus tamen lacrimis comploratus es, et novissima in luce desideravere aliquid oculi tui.

45, 1 clusum *A* | 4 Carus Metius *Rhenanus*: charus (clarus *B*) mitius | 5 iam om. *B*, etiam tum *J. Fr. Gronovius* | 6 Mauricium Rusticumq. diuisimus *margo A*, quam coniecturam esse (admodum infelicem) *Pomponii Laeti* apparet, ut aliae lectiones in *marg. A*, velut infra v. 24 | 7 visus horrore *Henrichsen* | Senetio | 11 pallore oribus *Wea* | 12 quo *Lipsius*: a quo | 14 perhiberent, em. *Puteolanus* | 17 eius] tuae *Cornelissen* | 19 excepissem, em. *Pichena* | 21 nobis om. *B* | longa *A*, nostrae *B* | 22 triennium *Urlichs* | amissus es *Rhenanus* | 24 com-

46. Si quis piorum manibus locus, si, ut sapientibus placet, non cum corpore extinguuntur magnae animae, placide quiescas, nosque domum tuam ab infirmo desiderio et muliebribus lamentis ad contemplationem virtutum tuarum voces, quas neque lugeri neque plangi fas est. admiratione te potius et immortalibus laudibus et, si natura suppeditet, similitudine colamus: is verus honos, ea coniunctissimi cuiusque pietas. id filiae quoque uxori praeceperim, sic patris, sic mariti memoriam venerari, ut omnia facta dictaque eius secum revolvant, formamque ac figuram animi magis quam corporis complectantur, non quia intercedendum putem imaginibus quae marmore aut aere finguntur, sed, ut vultus hominum, ita simulacra vultus imbecilla ac mortalia sunt, forma mentis aeterna, quam tenere et exprimere non per alienam materiam et artem, sed tuis ipse moribus possis. quidquid ex Agricola amavimus, quidquid mirati sumus, manet mansurumque est in animis hominum, in aeternitate temporum, in fama rerum; nam multos veterum velut inglorios et ignobilis oblivio obruit: Agricola posteritati narratus et traditus superstes erit.

positus es *margo A* | 46, 3 nosque et domum *Urlichs* | 4 mulieribus *B* | 5 aemulatione *Cornelissen* | 6 et (te *Lipsius*) immortalibus *Acidalius*: temporalibus | similitudine *Grotius*: militum *A*, multum *B* (aemulatu *Heinsius*) | 7 colamus *Muretus*: decoramus (decoremus *Ursinus*) | 10 formamque *Muretus*: famamque | 11 interdicendum *Ursinus* | 13 imbecillia *B* | 16 ex] in *Cornelissen* | admirati *Wölfflin* | 18 in *addidimus* | 19 obruet, em. *Haupt*.

CORNELII TACITI
DIALOGUS
DE ORATORIBUS.

1. Saepe ex me requiris, Iuste Fabi, cur, cum priora saecula tot eminentium oratorum ingeniis gloriaque floruerint, nostra potissimum aetas deserta et laude eloquentiae orbata vix nomen ipsum oratoris retineat; neque enim ita appellamus nisi antiquos: horum autem temporum disertis causidici et advocati et patroni et quidvis potius quam oratores vocantur. cui percontationi tuae respondere et tam magnae quaestionis pondus excipere, ut aut de ingeniis nostris male existimandum sit, si idem adsequi non possumus, aut de iudiciis, si nolumus, vix hercule auderem, si mihi mea sententia proferenda ac non disertissimorum, ut nostris temporibus, hominum sermo repetendus esset, quos eandem hanc quaestionem pertractantes iuvenis admodum audivi. ita non ingenio, sed memoria et recordatione opus est, ut quae a praestantissimis viris et excogitata subtiliter et dicta graviter accepi, cum singuli diversas [vel easdem sed probabiles] causas adferrent, dum formam sui quisque et animi et ingenii

B = Vaticanus 1862. *b* = Leidensis Pontani. *C* = Vaticanus 1518. *F* = Farnesianus; lectiones, quibus nulla littera adscripta est, exstant in omnibus aut in plerisque libris. *Put.* = editio Puteolani.

1, 4 appellemus | 9 sit *add. Lipsius* | 10 mea mihi *Schulding* | 16 [vel easdem] *Lipsius*, nos praeterea sed probabiles *inclusimus*, [singuli. dum] *Andresen quondam*

redderent, isdem nunc numeris isdemque rationibus persequar, servato ordine disputationis. neque enim defuit qui diversam quoque partem susciperet, ac multum vexata et in-²⁰risa vetustate nostrorum temporum eloquentiam antiquorum ingeniis anteferet.

2. Nam postero die quam Curatius Maternus Catonem recitaverat, cum offendisse potentium animos diceretur, tamquam in eo tragoediae argumento sui oblitus tantum Catonem cogitasset, eaque de re per urbem frequens sermo habetur, venerunt ad eum Marcus Aper et Iulius Secundus, celeberrima tum ingenia fori nostri, quos ego in iudiciis non [utrosque] modo studiose audiebam, sed domi quoque et in publico adsectabar mira studiorum cupiditate et quodam ardore juvenili, ut fabulas quoque eorum et disputationes et arcana semotae dictionis penitus exciperem, quamvis maligne plerique opinarentur, nec Secundo promptum esse sermonem et Aprum ingenio potius et vi naturae quam institutione et litteris famam eloquentiae consecutum. nam et Secundo purus et pressus et, in quantum satis erat, profluens sermo non defuit, et Aper omni eruditione imbutus contemnebat¹⁵ potius litteras quam nesciebat, tamquam maiorem industriae et laboris gloriam habiturus, si ingenium eius nullis alienarum artium adminiculis inniti videretur.

3. Igitur ut intravimus cubiculum Materni, sedentem ipsumque, quem pridie recitaverat librum, inter manus habentem deprehendimus.

Tum Secundus 'nihilne te' inquit, 'Materne, fabulae malignorum terrent, quo minus offensas Catonis tui ames? an ideo librum istum adprehendisti, ut diligentius retractares, et sublatis si qua pravae interpretationi materiam dederunt, emitteres Catonem non quidem meliorem, sed tamen securiorem?'

1, 18 redderet *CF* | persequar *Put.*: prosequar | 2, 2 tamquam non in *Sauppe* | 7 [utrosque] *Ritter*, utrosque post ego *Schopen* | 15 omni *F*: cū *BbC*, fort. multa | 3, 2 ipsumque *editor ed. Walther. in Leipz. Lit. Zeit. 1833, n. 288*: ipsum | inter *Cuiacius*: intra

10 Tum ille 'leges' inquit 'quid Maternus sibi debuerit, et agnosces quae audisti. quod si qua omisit Cato, sequenti recitatione Thyestes dicet; hanc enim tragoediam disposui iam et intra me ipse formavi. atque ideo maturare libri huius editionem festino, ut dimissa priore cura novae cogitationi
15 toto pectore incumbam.'

'Adeo te tragoediae istae non satiant,' inquit Aper 'quo minus omissis orationum et causarum studiis omne tempus modo circa Medeam, ecce nunc circa Thyestem consumas, cum te tot amicorum causae, tot coloniarum et municipiorum
20 clientelae in forum vocent, quibus vix suffeceris, etiam si non novum tibi ipse negotium importasses, ut Domitium et Catonem, id est nostras quoque historias et Romana nomina Graeculorum fabulis adgregares.'

4. Et Maternus: 'perturbarer hac tua severitate, nisi frequens et assidua nobis contentio iam prope in consuetudinem vertisset. nam nec tu agitare et insequi poetas intermittis, et ego, cui desidiam advocationum obicis, quotidianum hoc
5 patrocinium defendendae adversus te poeticae exerceo. quo laetor magis oblatum nobis iudicem, qui me vel in futurum vetet versus facere, vel, quod iam pridem opto, sua quoque auctoritate compellat, ut omissis forensium causarum angustiiis, in quibus mihi satis superque sudatum est, sanctionem illam et augustiorem eloquentiam colam.'

10 5. 'Ego vero' inquit Secundus, 'antequam me iudicem Aper recuset, faciam quod probi et moderati iudices solent, ut in iis cognitionibus se excusent, in quibus manifestum est alteram apud eos partem gratia praevalere. quis enim nescit
5 neminem mihi coniunctiorem esse et usu amicitiae et assiduitate contubernii quam Saleium Bassum, cum optimum virum tum absolutissimum poetam? porro si poetica accusatur, non alium video reum locupletiolem.'

3, 10 inquit quid nos: tu quid Bb, quid F (inquit, si libuerit Nipperdey) | 20 sufficeres Put. | 21 imposuisses Acidalius | ut add. Niebuhr | 23 graecorum b | aggregans Orelli | 4, 10 istam Bb | 5, 2 modesti CF | 3 his Bb | cogitationibus | se add. Pithoeus

'Securus sit' inquit Aper 'et Saleius Bassus et quisquis alius studium poeticae et carminum gloriam fovet, cum cau- 10 sas agere non possit. ego enim, quatenus arbitrum litis huius inveni, non patiar Maternum societate plurium defendi, sed ipsum solum apud vos arguam, quod natus ad eloquentiam virilem et oratoriam, qua parere simul et tueri amicitias, adsciscere necessitudines, complecti provincias possit, 15 omittit studium, quo non aliud in civitate nostra vel ad utilitatem fructuosius vel ad voluptatem dulcius vel ad dignitatem amplius vel ad urbis famam pulchrius vel ad totius imperii atque omnium gentium notitiam inlustrius excogitari potest. nam si ad utilitatem vitae omnia consilia factaque nostra diri- 20 genda sunt, quid est tutius quam eam exercere artem, qua semper armatus praesidium amicis, opem alienis, salutem periclitantibus, invidis vero et inimicis metum et terrorem ultro feras, ipse securus et velut quadam perpetua potentia ac potestate munitus? cuius vis et utilitas rebus prospere flu- 25 entibus aliorum perfugio et tutela intellegitur: sin proprium periculum increpuit, non hercule lorica et gladius in acie firmius munimentum quam reo et periclitanti eloquentia, praesidium simul ac telum, quo propugnare pariter et incessere sive in iudicio sive in senatu sive apud principem possis. quid 30 aliud infestis patribus nuper Eprius Marcellus quam eloquentiam suam opposuit? qua accinctus et minax disertam quidem, sed inexercitatum et eius modi certaminum rudem Helvidii sapientiam elusit. plura de utilitate non dico, cui parti minime contra dicturum Maternum meum arbitror. 35

6. Ad voluptatem oratoriae eloquentiae transeo, cuius

5, 11 ego Pithoeus: et ego | 12 inveni Pithoeus: inveniri (invenimus A. Wager) | plurium Pithoeus: plurimum | 13 vos Lipsius: eos (eum Spengel, se coarguam Andresen, te coarg. Weissenborn) | 15 necessitates Bb | 16 omittit Rhenanus: amitti | 17 vel ad vol. honestius (dulcius Ritter, iucundius Nipperdey, suavius Classen) supplevit Schulting | 20 derigenda Bährens | 21 utilius Acidalius | 24 feras Lipsius: ferat | 27 inrupit Weinkauff | lorica et Seebode: loricae (lorica aut Rhenanus) | 30 sive (ante in iud.) Muretus: uel | 32 qua Ursinus: qui

iucunditas non uno aliquo momento, sed omnibus prope diebus ac prope omnibus horis contingit. quid enim dulcius libero et ingenio animo et ad voluptates honestas nato quam
 5 videre plenam semper et frequentem domum suam concursu splendidissimorum hominum? idque scire non pecuniae, non orbitati, non officii alicuius administrationi, sed sibi ipsi dari? ipsos quin immo orbos et locupletes et potentes venire plerumque ad iuvenem et pauperem, ut aut sua aut amicorum
 10 discrimina commendent. ullane tanta ingentium opum ac magnae potentiae voluptas quam spectare homines veteres et senes et totius urbis gratia subnixos in summa rerum omnium abundantia contentes, id quod optimum sit se non habere? iam vero qui togatorum comitatus et egressus! quae
 15 in publico species! quae in iudicii veneratio! quod illud gaudium consurgendi adistendique inter tacentes et in unum conversos! coire populum et circumfundere coronam et accipere adfectum, quemcumque orator induerit! vulgaria dicentium gaudia et imperitorum quoque oculis exposita percenseo: illa
 20 secretiora et tantum ipsis orantibus nota maiora sunt. sive accuratam, meditatamque profert orationem, est quoddam sicut ipsius dictionis, ita gaudii pondus et constantia; sive novam et recentem curam non sine aliqua trepidatione animi attulerit, ipsa sollicitudo commendat eventum et lenocinatur
 25 voluptati. sed extemporalis audaciae atque ipsius temeritatis vel praecipua iucunditas est; nam in ingenio quoque, sicut in agro, quamquam alia diu serantur atque elaborentur, gratiora tamen quae sua sponte nascuntur.

7. Equidem, ut de me ipso fatear, non eum diem laetior rem egi, quo mihi latus clavus oblatu est, vel quo homo

6, 2 iocunditatis *Bb* | [prope] *Andresen* | 7 neque officii *CF* | 8 ipsos *al.* et *Haase*: istos *BbC*, illos *F* | 11 [veteres] *Acidalius*, divites *Heinsius* | 12 urbis *Pithoeus*: orbis | 15 illud *al.*: id (*om. Put.*) | 17 coronam *Acidalius*: coram | 18 quando-cumque *Bb* | induerit *CF*: indueret *Bb* (voluerit *Andresen*, an inbuerit?) | vulgaria *nos*: vulgata | 23 animus, *em. Pichena* | 26 in *om.* | 27 alia *om. CF*, utilia (vel utiliora) quae serantur *Ernesti*, solidiora serantur diuque elab. *Peerlkamp*, solidiora quae seruntur a. elaborantur *Andresen* | 7, 1 ipse *b*

novus et in civitate minime favorabili natus quaesturam aut tribunatum aut praeturam accepi, quam eos, quibus mihi pro mediocritate huius quantulaecumque in dicendo facultatis aut
 5 apud patres reum prospere defendere aut apud centumviros causam aliquam feliciter orare aut apud principem ipsos illos libertos et procuratores principum tueri et defendere datur. tum mihi supra tribunatus et praeturas et consulatus ascendere videor, tum habere quod, si non in aliquo oritur, nec co-
 10 dicillis datur nec cum gratia venit. quid? fama et laus cuius artis cum oratorum gloria comparanda est? quinam inlustriores sunt in urbe non solum apud negotiosos et rebus intentos, sed etiam apud vacuos et adulescentes, quibus modo recta
 15 indoles est et bona spes sui? quorum nomina prius parentes liberis suis ingerunt? quos saepius vulgus quoque imperitum et tunicatus hic populus transeuntes nomine vocat et digito demonstrat? advenae quoque et peregrini iam in municipiis et coloniis suis auditos, cum primum urbem attigerunt, re-
 20 quirunt ac velut agnoscere concupiscunt.

8. Ausim contendere Marcellum hunc Eprium, de quo modo locutus sum, et Crispum Vibium (libentius enim novis et recentibus quam remotis et oblitteratis exemplis utor) non minus *notos* esse in extremis partibus terrarum quam Capuae aut Vercellis, ubi nati dicuntur. nec hoc illis alterius bis,
 5 alterius ter milies sestertium praestat, quamquam ad has ipsas opes possunt videri eloquentiae beneficio venisse, sed ipsa eloquentia; cuius numen et caelestis vis multa quidem omni-

7, 4 eos ago quibus *Vahlen* | 6 apud patres *add. Michaelis* | 7 ipsum *L. Spengel* | 8 principis *idem* | 10 habere *Pithoeus*: abire | aliquo *Ritter*: alio (*reliquorum conatus v. in edit. Andreseni a. 1877*) | 11 [cum] *Acidalius*, civium *Bährens* | 12 quinam illustriores *Orelli*: qui non illustres (qui tam illustres *Bötticher*, quidnam illustrius est *Steiner*) | 13 sunt *Schopen*: et | 14 vacuos *b*: iuvenes *BCF* | recta et *BCF*, et recta *b*, sed et *sup. lin.* | 15 sit *Michaelis* | nomina] nō *Bb*¹ | 20 vultus *Acidalius*, vultu ipse quondam | 8, 4 *notos hic add. Ursinus*, post esse *Lipsius*, ante non *Sauppe*, n. minus illustres *Ribbeck* | 5 alterius bis *suppl. Pichena* (*cf. schol. Iuv. 4, 81*), alterius bis milies *Friedländer* | 7 sed *add. Lipsius*

bus saeculis exempla edidit, ad quam usque fortunam homi-
 10 nes ingenii viribus pervenerint, sed haec, ut supra dixi, pro-
 xima et quae non auditu cognoscenda, sed oculis spectanda
 haberemus. nam quo sordidius et abiectius nati sunt quoque
 notabilior paupertas et angustiae rerum nascentes eos cir-
 15 cumsteterunt, eo clariora et ad demonstrandam oratoriae
 eloquentiae utilitatem inlustriora exempla sunt, quod sine
 commendatione natalium, sine substantia facultatum, neuter
 moribus egregius, alter habitu quoque corporis contemptus,
 per multos iam annos potentissimi sunt civitatis ac, donec
 20 agunt feruntque cuncta atque ab ipso principe cum quadam
 reverentia diliguntur, quia Vespasianus, venerabilis senex et
 patientissimus veri, bene intellegit ceteros quidem amicos
 suos iis niti, quae ab ipso acceperint quaeque ipsi accumu-
 25 lare et in alios congerere promptum sit, Marcellum autem
 et Crispum attulisse ad amicitiam suam quod non a principe
 acceperint nec accipi possit. minimum inter tot ac tanta lo-
 cum optinent imagines ac tituli et statuae, quae neque ipsa
 tamen negleguntur, tam hercule quam divitiae et opes, quas
 30 facilius invenies qui vituperet quam qui fastidiat. his igitur
 et honoribus et ornamentis et facultatibus refertas domos
 eorum videmus, qui se ab ineunte adulescentia causis foren-
 sibus et oratorio studio dederunt.

9. Nam carmina et versus, quibus totam vitam Maternus
 insumere optat (inde enim omnis fluxit oratio), neque digni-
 tatem ullam auctoribus suis conciliant neque utilitates alunt;
 voluptatem autem brevem, laudem inanem et infructuosam
 5 consequuntur. licet haec ipsa et quae deinceps dicturus sum
 aures tuae, Materne, respuant, cui bono est, si apud te Aga-

8, 9 ad quantam *Acidalius* | 12 habeamus *Dronke* | 13 an-
 gustiae rerum *Lipsius*: angustia ereptum | 15 nobilitatem *Acidalius*,
 dignitatem *Spengel* | 19 nunc [principes] *Helmreich* | 22
 ceteros *Put.*: et ceteros (et sentit ceteros *C. Kraut*) | 23
 his *Bb* | ipsi *Lipsius*: ipsis | 24 sit nos: est | 26 inter haec tot
Vahlen | 31 aetate adulescentia *F*, aetate *Heraeus* | 9, 5 de-
 inde *CF*

memnon aut Iason diserte loquitur? quis ideo domum defen-
 sus et tibi obligatus redit? quis Saleium nostrum, egregium
 poetam vel, si hoc honorificentius est, praeclarissimum vate-
 10 tem, deducit aut salutat aut prosequitur? nempe si amicus
 eius, si propinquus, si denique ipse in aliquod negotium in-
 ciderit, ad hunc Secundum recurret aut ad te, Materne, non
 quia poeta es, neque ut pro eo versus facias; hi enim Basso
 domi nascuntur, pulchri quidem et iucundi, quorum tamen
 hic exitus est, ut cum toto anno, per omnes dies, magna
 15 noctium parte unum librum excudit et elucubrat, rogare
 ultro et ambire cogatur, ut sint qui dignentur audire, et ne
 id quidem gratis; nam et domum mutuatur et auditorium ex-
 struit et subsellia conducit et libellos dispergit. et ut beatis-
 20 simus recitationem eius eventus prosequatur, omnis illa laus
 intra unum aut alterum diem, velut in herba vel flore praec-
 cepta, ad nullam certam et solidam pervenit frugem, nec
 aut amicitiam inde refert aut clientelam aut mansurum in ani-
 mo cuiusquam beneficium, sed clamorem vagum et voces
 inanes et gaudium volucre. laudavimus nuper ut miram et
 25 eximiam Vespasiani liberalitatem, quod quingenta sestertia
 Basso donasset. pulchrum id quidem, indulgentiam principis
 ingenio mereri: quanto tamen pulchrius, si ita res familiaris
 exigat, se ipsum colere, suum genium propitiare, suam ex-
 periri liberalitatem! adice quod poetis, si modo dignum ali-
 30 quid elaborare et efficere velint, relinquenda conversatio
 amicorum et iucunditas urbis, deserenda cetera officia utque
 ipsi dicunt, in nemora et lucos, id est in solitudinem sece-
 dendum est.

10. Ne opinio quidem et fama, cui soli serviunt et quod
 unum esse pretium omnis laboris sui fatentur, aequae poetas
 quam oratores sequitur, quoniam mediocris poetas nemo novit,

9, 11 eius] est *Bb* | 12 decurret *J. Fr. Gronovius* | 20 ista
Bb | 21 praecerta *Schele*: praecerta *CF*, percepta *Bb* | 29
 genium *Lipsius*: ingenium | 30 liberalitatem *idem*: libertatem |
 32 utque (quae *F*) *BF*: quae *C*, et ut *b* | 33 [id est in soli-
 tudinem] *Ad. G. Lange* | recedendum, *em. Schele* | 10, 2 omnes
CF, *om. b* | aequae *Put.*: atque | 3 insequitur *B¹b*

bonos pauci. quando enim rarissimarum recitationum fama in
 5 totam urbem penetrat? nedum ut per tot provincias inno-
 tescat. quotus quisque, cum ex Hispania vel Asia, ne quid
 de Gallis nostris loquar, in urbem venit, Saleium Bassum re-
 quirat? atque adeo si quis requirit, ut semel vidit, transit et
 contentus est, ut si picturam aliquam vel statuam vidisset.
 10 neque hunc meum sermonem sic accipi volo, tamquam eos,
 quibus natura sua oratorium ingenium denegavit, deterream
 a carminibus, si modo in hac studiorum parte oblectare
 otium et nomen inserere possunt famae. ego vero omnem
 eloquentiam omnesque eius partes sacras et venerabiles puto,
 15 nec solum cothurnum vestrum aut heroici carminis sonum,
 sed lyricorum quoque iucunditatem et elegorum lascivias et
 iamborum amaritudinem et epigrammatum lusum et quamcum-
 que aliam speciem eloquentia habet, anteponendam ceteris
 aliarum artium studiis credo. sed tecum mihi, Materne, res
 20 est, quod, cum natura te tua in ipsam arcem eloquentiae ferat,
 errare mavis et summa adepturus in levioribus subsistis. ut si
 in Graecia natus esses, ubi ludicras quoque artis exercere
 honestum est, ac tibi Nicostrati robur ac vires di dedissent,
 non paterer inmanes illos et ad pugnam natos lacertos le-
 25 vitate iaculi aut iactu disci vanescere, sic nunc te ab audito-
 riis et theatris in forum et ad causas et ad vera proelia voco,
 cum praesertim ne ad illud quidem confugere possis, quod
 plerisque patrocinator, tamquam minus obnoxium sit offensa-
 e poetarum quam oratorum studium. effervescit enim vis
 30 pulcherrimae naturae tuae, nec pro amico aliquo, sed, quod
 periculosius est, pro Catone offensis. nec excusatur offensa
 necessitudine officii aut fide advocacionis aut fortuitae et su-

10, 4 rarissimarum libri: clarissimarum Steiner, rarissima-
 harum Andresen, vel praeclarissimarum ipse quondam, harum
 Sedlmayr, Wiener Studien II, 153 | 7 Gallis Schulting | 8 ut
 Acidalius: et | 16 elegiorum Bb | 17 et add. Acidalius | 18
 habet Heumann: habeat | 19 aliarum] altiorum Andresen, an
 liberalium? | 20 te hic addidi, ante ferat Acidalius | arcem]
 artem | 21 adeptus, em. Acidalius | 24 istos BbC | 25 [iactu]
 Andresen | 28 offensa Acidalius: offendere | 29 effervescet |
 31 offendes

bitae dictionis impetu: meditatus videris etiam elegisse per-
 sonam notabilem et cum auctoritate dicturam. sentio quid
 responderi possit: hinc ingentis existere adsensus, haec in ipsis 35
 auditoriis praecipue laudari et mox omnium sermonibus ferri.
 tolle igitur quietis et securitatis excusationem, cum tibi su-
 mas adversarium superiorem. nobis satis sit privatas et no-
 stri saeculi controversias tueri, in quibus [expressis] si quando
 necesse sit pro periclitante amico potentiorum aures offen- 40
 dere, et probata sit fides et libertas excusata.

11. Quae cum dixisset Aper acrius, ut solebat, et in-
 tento ore, remissus et subridens Maternus 'parantem me'
 inquit 'non minus diu accusare oratores quam Aper laudaverat
 (fore enim arbitrabar ut a laudatione eorum digressus
 detrectaret poetas atque carminum studium prosterneret) arte 5
 quadam mitigavit, concedendo iis, qui causas agere non pos-
 sent, ut versus facerent. ego autem sicut in causis agendis
 efficere aliquid et eniti fortasse possum, ita recitatione tra-
 goediarum et ingredi famam auspiciatus sum, cum quidem in
 Nerone improbam et studiorum quoque sacra profanantem 10
 Vatinius potentiam fregi, et hodie si quid [in] nobis notitiae
 ac nominis est, magis arbitrator carminum quam orationum
 gloria partum. ac iam me deiungere a forensi labore consti-
 tuti, nec comitatus istos et egressus aut frequentiam salu-
 tantium concupisco, non magis quam aera et imagines, quae 15
 etiam me nolente in domum meam inruperunt. nam statum
 hucusque ac securitatem melius innocentia tueor quam elo-

10, 33 etiam nos: aut (ultro Schopen, om. Put.) | 35 hinc
 b corr. et Put.: hic | existere Muretus: ex his | haec F: hii
 Bb, hoc C, haec et Andresen | 37 ante tolle quaedam deesse
 censebat Fr. A. Wolf | 39 expressit F, om. Heumann, expo-
 nendis Wagener | 11, 2 parantem me inquit Bekker: parant
 quid enim (enim quid F) me (parantem inquit me Walther) |
 8 laudavit Acidalius | 9 in Nerone Bb (imperante Nerone
 Luc. Müller, in Neronis Osann) | 10 importunam malim | 11
 Vatinius J. Fr. Gronovius: uaticinii | et add. Lipsius | [in] Aci-
 dalius | 12 numinis | 13 diiungere Wölflin | 14 fort. illos | sa-
 lutantium Schele: salutationum | 16 irrumpunt b | 17 hucusque
 ac Lipsius: cuiusque ad (cuiusque ac. tuetur Pichena)

quentia, nec vereor ne mihi umquam verba in senatu nisi pro alterius discrimine facienda sint.

12. Nemora vero et luci et secretum ipsum, quod Aper increpabat, tantam mihi adferunt voluptatem, ut inter praecipuos carminum fructus numerem, quod non in strepitu nec sedente ante ostium litigatore nec inter sordes ac lacrimas reorum componuntur, sed secedit animus in loca pura atque innocentia fruiturque sedibus sacris. haec eloquentiae primordia, haec penetralia; hoc primum habitu cultuque commendata mortalibus in illa casta et nullis contacta vitiis pectora influxit: sic oracula loquebantur. nam lucrosae huius et sanguinantis eloquentiae usus recens et malis moribus natus, atque, ut tu dicebas, Aper, in locum teli repertus. ceterum felix illud et, ut more nostro loquar, aureum saeculum, et oratorum et criminum inops, poetis et vatibus abundabat, qui bene facta canerent, non qui male admissa defenderent. nec ullis aut gloria maior aut augustior honor, primum apud deos, quorum proferre responsa et interesse epulis ferebantur, deinde apud illos dis genitos sacrosque reges, inter quos neminem causicicum, sed Orphea et Linum ac, si introspicere altius velis, ipsum Apollinem accepimus. vel si haec fabulosa nimis et composita videntur, illud certe mihi concedes, Aper, non minorem honorem Homero quam Demostheni apud posteros, nec angustioribus terminis famam Euripidis aut Sophoclis quam Lysiae aut Hyperidis includi. plures hodie reperies, qui Ciceronis gloriam quam qui Virgilii detrectent: nec ullus Asinii aut Messallae liber tam inlustris est quam Medea Ovidii aut Varii Thyestes.

13. Ac ne fortunam quidem vatium et illud felix contu-

12, 2 increpat *b* | 3 in strepitu urbis *Schopen* | 7 commendata *Muretus*: commoda (commodata *Lipsius*) | 8 in illa *CF*: et ista *Bb* | 10 saginantis *ed. Iuntina a. 1527*, sanguini inhiantis *Bezenberger* | et ex malis *F* | 15 ullus *Bb* | maior *Lipsius*: more (mor *b*) . . . *Bb*, more *F*, in ore *C*, maior erat *Ritter* | 16 epulis] oraculis *M. Haupt* | 17 istos *Bb* | 18 causicorum, *em. Heumann* | 18 et *CF*: ac *Bb* | 20 uideantur *Cb*¹ | istud *Bb* | concedis, *em. Acidalius, cf. c. 33, 24* | 21 honorem haberi *Mähly* | 13, 1 istud *Bb*¹

bernum comparare timuerim cum inquieta et anxia oratorum vita. licet illos certamina et pericula sua ad consulatus evererint, malo securum et quietum Virgilii secessum, in quo tamen neque apud divum Augustum gratia caruit neque apud 5 populum Romanum notitia. testes Augusti epistulae, testis ipse populus, qui auditis in theatro Virgilii versibus surrexit universus et forte praesentem spectantemque Virgilium veneratus est sic quasi Augustum. ne nostris quidem temporibus Secundus Pomponius Afro Domitio vel dignitate vitae 10 vel perpetuitate famae cesserit. nam Crispus iste et Marcellus, ad quorum exempla me vocas, quid habent in hac sua fortuna concupiscendum? quod timent, an quod timentur? quod, cum cotidie aliquid rogentur, ii quibus † praestant indignantur? quod adligati canina adulatione nec imperanti- 15 bus umquam satis servi videntur nec nobis satis liberi? quae haec summa eorum potentia est? tantum posse liberti solent. me vero dulces, ut Virgilius ait, Musae, remotum a sollicitudinibus et curis et necessitate cotidie aliquid contra animum faciendi, in illa sacra illosque *ad fontis* ferant; nec insanum ul- 20 tra et lubricum forum famamque pallentem trepidus experiar. non me fremitus salutantium nec anhelans libertus excitet, nec incertus futuri testamentum pro pignore scribam, nec plus habeam quam quod possim cui velim relinquere (quandoque enim fatalis et meus dies veniet), statuarque tumulo non 25 maestus et atrox, sed hilaris et coronatus, et pro memoria mei nec consulat quisquam nec roget.²

14. Vixdum finierat Maternus, concitatus et velut instin-

13, 3 istos *Bb*¹ | ad *Lipsius*: et (ad sacerdotia (vel praeturas) et *Vahlen*, ad opes et *Ritter*) | consulatus *F*: conventus *C*, cent' *B*, coetus *b* | 8 [Virgilium] *Ernesti* | 14 aliqui *BbF* | non praestant *Lipsius*, fort. praesto non sunt vel opem nullam praestant | 15 canina *scripsi*: cum (canum *Haase*, humili *Schulding*) | 20 in] ad *Bährens* | ista sacra istosque *Bb* | ad *add. Ritter* (illasque frondis *Haupt*) | 21 pallentem *b corr.*: pallentem *BF*, palantem *b¹C* (fallacem *Bötticher*) | 24 quodcumque (*om. enim*) *Put.*, quandoque olim *Steiner*, [quandoque . . . veniet] *Ritter* | 25 et *om. Pithoeus* | ueniet *b corr.*: ueniat *BCF* (venerit *Ernesti*)

ctus, cum Vipstanus Messalla cubiculum [eius] ingressus est, suspicatusque ex ipsa intentione singulorum altiorem inter eos esse sermonem, 'num parum tempestivus' inquit 'inter-
5 veni secretum consilium aut causae alicuius meditationem tractantibus?'

'Minime, minime' inquit Secundus, 'atque adeo vellem maturius intervenisses; delectasset enim te et Apri nostri accuratissimus sermo, cum Maternum ut omne ingenium ac studium suum ad causas agendas converteret exhortatus est, et Materni pro carminibus suis laeta, utque poetas defendi decebat, audentior et poetarum quam oratorum similior oratio.'

'Me vero' inquit '[et] sermo iste infinita voluptate adfescisset, atque id ipsum delectat, quod vos, viri optimi et temporum nostrorum oratores, non forensibus tantum negotiis et declamatorio studio ingenia vestra exercetis, sed eius modi etiam disputationes adsumitis, quae et ingenium alunt et eruditionis ac litterarum iucundissimum oblectamentum cum
20 vobis, qui ista disputatis, adferunt, tum etiam iis, ad quorum aures pervenerint. itaque hercle non minus probari video in te, Secunde, quod Iuli Africani vitam componendo spem hominibus fecisti plurium eius modi librorum, quam *damnari* in Aprò, quod nondum ab scholasticis controversiis recessit
25 et otium suum mavult novorum rhetorum more quam veterum oratorum consumere.'

15. Tum Aper: 'non desinis, Messalla, vetera tantum et antiqua mirari, nostrorum autem temporum studia inridere atque contemnere. nam hunc tuum sermonem saepe excepi, cum oblitus et tuae et fratris tui eloquentiae neminem hoc
5 tempore oratorem esse contenderes *parem* antiquis, eo, credo,

14, 2 cum *al.*: tum | Vipstanus *C. A. Rupertus*: Vibanius *BCF*, Libanius *b* | [eius] *Ernesti* | 5 aut *nos*: et | 7 minime *semel B* | 10 et hortatus | 12 ardentior *Bährens* | 14 vere | [et] *nos* | iste *nos*: ipse | 16 summi oratores *nos quondam* | 19 eruditiones | 22 Africani *Nipperdey*: asiatici | 23 *damnari supplevi*, improbari *add. Andresen* | 24 a *CF* | 15, 1 non *b*: num *BCF* (numquam *Bährens*) | 5 *parem add. Lipsius (idem etiam coni. contenderes, atque id eo), an prae antiquis?*

audacius, quod malignitatis opinionem non verebaris, cum eam gloriam, quam tibi alii concedunt, ipse tibi denegares.'

'Neque illius' inquit 'sermonis mei paenitentiam ago, neque aut Secundum aut Maternum aut te ipsum, Aper, quamquam interdum in contrarium disputes, aliter sentire credo. 10 ac velim impetratum ab aliquo vestrum ut causas huius infinitae differentiae scrutetur ac reddat, quas mecum ipse plerumque inquirō. et quod quibusdam solacio est, mihi auget quaestionem, quia video etiam Graeis accidisse ut longius absit *ab* Aeschine et Demosthene Sacerdos ille Nicetes, et si 15 quis alius Ephesum vel Mytilenas concentu scholasticorum et clamoribus quatit, quam Afer aut Africanus aut vos ipsi a Cicerone aut Asinio recessistis.'

16. 'Magnam' inquit Secundus 'et dignam tractatu quaestionem movisti. sed quis eam iustius explicabit quam tu, ad cuius summam eruditionem et praestantissimum ingenium cura quoque et meditatio accessit?'

Et Messalla 'aperiam' inquit 'cogitationes meas, si illud a vobis ante impetravero, ut vos quoque sermonem hunc nostrum adiuvetis.'

'Pro duobus' inquit Maternus 'promitto: nam et ego et Secundus exsequemur eas partes, quas intellexerimus te non tam omisisse quam nobis reliquisse. Aprum enim solere dis- 10 sentire et tu paulo ante dixisti et ipse satis manifestus est iam dudum in contrarium accingi nec aequo animo perferre hanc nostram pro antiquorum laude concordiam.'

'Non enim' inquit Aper 'inauditum et indefensum saeculum nostrum patiar hac vestra conspiratione *damnari*: sed 15 hoc primum interrogabo, quos vocetis antiquos, quam ora-

15, 6 malignitatis *Rhenanus*: malignis iis *Bb*, maligni in iis (hiis *C*) *CF* (maligni iudicis *Acidalius*) | 7 ipsi | 13 con- quiro *B¹b¹CF¹* (v. ad 21, 10), anquiro *Ribbeck*, cf. *Minuc. Fel. Oct. 13* causas inquirō | 14 Graeis *Put.*: gratis (Graecis *Dronke*) | ut vel *Wagener* | 15 ab *add. Wesenberg* | ille *nos*: iste | *Nicetes Lipsius*: enitet | 16 Mitylenas *B* | concentu *Orelli*: concentus *Bb*, contentus *CF* (contentionibus *D. A. Fr. Nissen*) | 17 *nos F* | 18 aut ab *CF* | 16, 2 movistis, *en. Lipsius* | 5 si *om. BCF* | istud *Bb*

torum aetatem significatione ista determinetis. ego enim cum audio antiquos, quosdam veteres et olim natos intellego, ac mihi versantur ante oculos Ulixes ac Nestor, quorum aetas
 20 mille fere et trecentis annis saeculum nostrum antecedit: vos autem Demosthenem et Hyperidem profertis, quos satis constat Philippi et Alexandri temporibus floruisse, ita tamen ut utriusque superstites essent. ex quo apparet non multo plures quam quadringentos annos interesse inter nostram et Demosthenis aetatem. quod spatium temporis si ad infirmitatem corporum nostrorum referas, fortasse longum videatur; si ad naturam saeculorum ac respectum inmensi huius aevi, perquam breve et in proximo est. nam si, ut Cicero in Hortensio scribit, is est magnus et verus annus, quo eadem positio caeli siderumque, quae cum maxime est, rursus existet, isque annus horum quos nos vocamus annorum duodecim milia nongentos quinquaginta quattuor complectitur, incipit Demosthenes [vester], quem vos veterem et antiquum fingitis, non solum eodem anno quo nos, sed etiam eodem mense ex-
 35 titisse.

18. *Mun. 178*
 17. Sed transeo ad Latinos oratores, in quibus non Menenium, ut puto, Agrippam, qui potest videri antiquus, nostrorum temporum disertis antepone soletis, sed Ciceronem et Caesarem et Caelium et Calvum et Brutum et Asinium et Messallam: quos quid antiquis temporibus potius adscribatis quam nostris, non video. nam ut de Cicerone ipso loquar, Hirtio nempe et Pansa consulibus, ut Tiro libertus eius scribit, septimo idus Decembres occisus est, quo anno

16, 19 et *CF* | 22 ut huic (sc. Alexandro) utriusque *Vahlen* | 24 quadringentos *Lipsius*: trecentos | 26 videtur *F* | 27 saeculorum] siderum *Usener* | respectu *Spengel* | huius] totius *Mi-*
chaelis | 32 nongentos *J. Nic. Loensis*: VIII. b, dCCC *CF*,
 VCC *B* | incipit, i. e. sequitur, cf. *Sen. Dial. 3, 10, 3 et Fr. Haase, Miscell. philol. III p. 10* | 33 noster *bF* (sed este *b* in *litura*): videtur *BC*; nos *inclusimus* | 34 etiam *Michaelis*: fama (fere *b* corr.) | 17, 2 antiquos *BCF* | 4 Coelium *b*, alium *BCF* | 5 potius temporibus *b* | 6 ipse *CF* | 8 scribit *Andresen*: scripsit | Decembres *add. Lipsius*

divus Augustus in locum Pansae et Hirtii se et Q. Pedium consules suffecit. statue sex et quinquaginta annos, quibus
 10 mox divus Augustus rem publicam rexit; adice Tiberii tres et viginti, et prope quadriennium Gai, ac bis quaternos denos Claudii et Neronis annos, atque illum Galbae et Othonis et Vitelli longum et unum annum, ac sextam iam felicis huius principatus stationem, quo Vespasianus rem publicam
 15 fovet: centum et viginti anni ab interitu Ciceronis in hunc diem colliguntur, unius hominis aetas. nam ipse ego in Britannia vidi senem, qui se fateretur ei pugnae interfuisse, qua Caesarem inferentem arma Britanni arcere litoribus et pellere adgressi sunt. ita si eum, qui armatus C. Caesari re-
 20 stitit, vel captivitas vel voluntas vel fatum aliquod in urbem pertraxisset, aequae idem et Caesarem ipsum et Ciceronem audire potuit et nostris quoque actionibus interesse. proximo quidem congiario ipsi vidistis plerosque senes, qui se a divo quoque Augusto semel atque iterum accepisse congiarium narrabant. ex quo colligi potest et Corvinum ab illis et Asinium audiri potuisse; nam Corvinus in medium usque Augusti principatum, Asinius paene ad extremum duravit, ne dividatis saeculum, et antiquos ac veteres vocitetis oratores, quos eorundem hominum aures adgnosceret ac velut coniun-
 30 gere et copulare potuerunt.

18. Haec ideo praedixi, ut si qua ex horum oratorum fama gloriaque laus temporibus acquiritur, eam docerem in medio sitam et propiorem nobis quam Servio Galbae aut C. Laelio aut C. Carboni quosque alios merito antiquos vocaverimus; sunt enim horridi et impoliti et rudes et informes et quos utinam nulla parte imitatus esset Calvus vester aut Ca-

17, 10 VI *Lipsius*: novem (VII *Steiner*) | 13 istum *Bb*, ipsum *CF* | 14 septimam iam *Urlichs*, sexennem iam *Meiser*, sex (VIII *Sauppe*, VII *Michaelis*) tam *Spengel* | 18 fatebatur *F* | ei *Muretus*: et | 19 Britanni *Ernesti*: britanniae *C* | 22 aequae idem *Nissen*: et quidem | 27 Corvinus.. Asinius] Asinius.. Corvinus *Borghesi Opp. I, 410* | medium] extremum *Nipperdey* | 29 antiquos ac recentes *Eckstein* | vocitetis *CF*: vocetis *Bb* | 18, 2 eam nos: eandem | 4 Laelio aut C. *supplevit Ritter praecunte Schultingio, cf. c. 25* | 6 in ulla *F* (ne in illa

lius aut ipse Cicero. agere enim fortius iam et audentius volo, si illud ante praedixero, mutari cum temporibus formas quoque et genera dicendi. sic Catoni seni comparatus C. Gracchus plenior et uberior, sic Graccho politior et ornatio Crassus, sic utroque distinctior et urbanior et altior Cicero, Cicerone mitior Corvinus et dulcior et in verbis magis elaboratus. nec quaero quis disertissimus: hoc interim probasse contentus sum, non esse unum eloquentiae vultum, sed in illis quoque quos vocatis antiquos plures species deprehendi, nec statim deterius esse quod diversum est, vitio autem malignitatis humanae vetera semper in laude, praesentia in fastidio esse. num dubitamus inventos qui prae Catone Appium Caecum magis mirarentur? satis constat ne Ciceroni quidem obtractatores defuisse, quibus inflatus et tumens nec satis pressus, sed super modum exsultans et superfluens et parum Atticus videretur. legistis utique et Calvi et Bruti ad Ciceronem missas epistulas, ex quibus facile est deprehendere Calvum quidem Ciceroni visum exsanguem et aridum, Brutum autem otiosum atque diiunctum; rursusque Ciceronem a Calvo quidem male audisse tamquam solutum et enervem, a Bruto autem, ut ipsius verbis utar, tamquam fractum atque elumbem. si me interrogas, omnes mihi videntur verum dixisse: sed mox ad singulos veniam, nunc mihi cum universis negotium est.

19. Nam quatenus antiquorum admiratores hunc velut terminum antiquitatis constituere solent, qui usque ad Cassium**, quem reum faciunt, quem primum adfirmant flexisse ab illa vetere atque directa dicendi via, non infirmitate ingenii nec inscitia litterarum transtulisse se ad aliud dicendi genus contendo, sed iudicio et intellectu. vidit namque, ut paulo ante

Muretus, ne illa nos quondam coll. c. 21, 19 | 18, 8 istud *Bb* | 12 nitidior *Michaelis* | 14 in *om.* | 18 prae *Grossetius*: pro, quod servans *Schurzfleisch* magis *delebat* | 22 Atticus *Ursinus*: antiquus | videtur *CF* | 24 aridum *Schulting*: attritum | 25 distinctum *Rutgersius* | 28 interrogas *CF* | 19, 2 lacunam sic *explet Vahlen*: ad Cassium [Severum eloquentiam aequali et uno tenore processisse statuunt, Cassium] quem r. f. | 4 ista *Bb* | *derecta Bährens* | 5 aliud *Andresen*: illud

dicebam, cum condicione temporum et diversitate aurium formam quoque ac speciem orationis esse mutandam. facile perferbat prior ille populus, ut imperitus et rudis, impeditissimarum orationum spatia, atque id ipsum laudabat, si dicendo quis diem eximeret. iam vero longa principiorum praeparatio et narrationis alte repetita series et multarum divisionum ostentatio et mille argumentorum gradus, et quidquid aliud aridissimis Hermagorae et Apollodori libris praecipitur, in honore erat; quod si quis odoratus philosophiam videretur et ex ea locum aliquem orationi suae insereret, in caelum laudibus ferebatur. nec mirum; erant enim haec nova et incognita, et ipsorum quoque oratorum paucissimi praecepta rhetorum aut philosophorum placita cognoverant. at hercule pervulgatis iam omnibus, cum vix in cortina quisquam adsistat, quin elementis studiorum, etsi non instructus, at certe imbutus sit, novis et exquisitis eloquentiae itineribus opus est, per quae orator fastidium aurium effugiat, utique apud eos iudices, qui vi et potestate, non iure aut legibus cognoscunt, nec accipiunt tempora, sed constituunt, nec exspectandum habent oratorem, dum illi libeat de ipso negotio dicere, sed saepe ultro admonent atque alio transgredientem revocant et festinare se testantur.

20. Quis nunc feret oratorem de infirmitate valetudinis suae praefantem? qualia sunt fere principia Corvini. quis quinque in Verrem libros expectabit? quis de exceptione et formula perpetietur illa immensa volumina, quae pro M. Tullio aut Aulo Caecina legimus? praecurrit hoc tempore iudex dicentem, et nisi aut cursu argumentorum aut colore sententiarum aut nitore et cultu descriptionum invitatus et corruptus est, aversatur [dicentem]. vulgus quoque adsistentium

19, 9 iste *Bb* | imperitissimarum, *em. Muretus* | 10 laudidabatur *F* | 12 narrationum *Spengel* | 15 adoratus | videretur *b*: videtur *BCF* | 17 ferebantur *B* | 20 in corona *Ursinus*; videtur *à p's basilicarum*, in quibus iudicia centumviralia habebantur, significari | quin *Muretus*: qui | 21 etsi | si *Acidalius* | 25 expectantem *Bb* | 20, 3 de *om.* | 4 ista *Bb* | 5 aut | et *b* | 6 dicentes *Bb* | 8 [dicentem] *Schele*

et adfluens et vagus auditor adsuevit iam exigere laetitiam
 10 et pulchritudinem orationis; nec magis perfert in iudiciis tri-
 stem et impexam antiquitatem, quam si quis in scaena Ro-
 scii aut Turpionis Ambivii exprimere gestus velit. iam vero
 iuvenes et in ipsa studiorum incude positi, qui profectus sui
 15 causa oratores sectantur, non solum audire, sed etiam referre
 domum aliquid inlustre et dignum memoria volunt; tradunt-
 que in vicem ac saepe in colonias ac provincias suas scri-
 bunt, sive sensus aliquis arguta et brevi sententia effulsit,
 sive locus exquisito et poetico cultu enituit. exigitur enim
 iam ab oratore etiam poeticus decor, non Accii aut Pacuvii
 20 veterno inquinatus, sed ex Horatii et Virgilio et Lucani sa-
 crario prolatus. horum igitur auribus et iudiciis obtempe-
 rans nostrorum oratorum aetas pulchrior et ornatior extitit.
 neque ideo minus efficaces sunt orationes nostrae, quia ad
 aures iudicantium cum voluptate perveniunt. quid enim, si
 25 infirmiora horum temporum templa credas, quia non rudi
 caemento et informibus tegulis extruuntur, sed marmore ni-
 tent et auro radiantur?

21. Equidem fatebor vobis simpliciter me in quibusdam
 antiquorum vix risum, in quibusdam autem vix somnum te-
 nere. nec unum de populo Canuti aut Atti * * de Furnio et
 Toranio quosque alios in eodem valetudinario haec ossa et haec
 5 macies probant: ipse mihi Calvus, cum unum et viginti, ut
 puto, libros reliquerit, vix in una et altera oratiuncula satis
 facit. nec dissentire ceteros ab hoc meo iudicio video: quo-

20, 11 scenam | Q. Roscii Bötticher | 12 Ambivii Lipsius:
 aut Ambivii | 14 non CF: nec Bb | 16 et prov. b | fort. suis |
 17 sensus Muretus: in suis | 18 exigitur Lipsius: exigitur F,
 exercitur B¹, exercetur B²bC | 27 radiant Lat. Latinus | 21, 3
 unum] dicam Steuding | Ganuti BF, canuti b corr. ex sanuti;
 in loco iam insanabili supplevit Andresen ante de Furnio: 'me-
 morabo nec dicam'; Nipperdey, ut alios omittam, scripsit prae-
 cedente J. F. Gronovio: nec unum de populo nominabo, Ca-
 nutium aut Arrium vel Furnios et Toranios | 4 Coranio BCF
 | quosque alios. haec macies Gronovius: quique (om. F) alios
 . . hanc maciem C, quique alii. hanc maciem produunt Acida-
 lius | fort. valetudinario esse (vel q. alios esse) | 6 aut altera
 Puteolanus

tus enim quisque Calvi in Asitium aut in Drusum legit? at
 hercule in omnium studiosorum manibus versantur accusatio-
 nes quae in Vatinius inscribuntur, ac praecipue secunda ex 10
 his oratio; est enim verbis ornata et sententiis, auribus iudi-
 cum accommodata, ut scias ipsum quoque Calvum intellexisse
 quid melius esset, nec voluntatem ei, quo minus sublimius et
 cultius diceret, sed ingenium ac vires defuisse. quid? ex Cae-
 15 lianis orationibus nempe eae placent, sive universae sive
 partes earum, in quibus nitorem et altitudinem horum tempo-
 rum adgnosimus. sordes autem illae verborum et hians
 compositio et inconditi sensus redolent antiquitatem; nec
 quemquam adeo antiquarium puto, ut Caelium ex ea parte
 laudet qua antiquus est. concedamus sane C. Caesari, ut 20
 propter magnitudinem cogitationum et occupationes rerum
 minus in eloquentia effecerit, quam divinum eius ingenium
 postulabat, tam hercule quam Brutum philosophiae suae re-
 linquamus; nam in orationibus minorem esse fama sua etiam
 admiratores eius fatentur: nisi forte quisquam aut Caesaris 25
 pro Decio Samnite aut Bruti pro Deiotaro rege ceterosque
 eiusdem lentitudinis ac teporis libros legit, nisi qui et car-
 mina eorundem miratur. fecerunt enim et carmina et in by-
 bliothecas rettulerunt, non melius quam Cicero, sed felicius,
 quia illos fecisse pauciores sciunt. Asinius quoque, quam- 30
 quam propioribus temporibus natus sit, videtur mihi inter
 Menenios et Appios studuisse. Pacuvium certe et Accium
 non solum in tragoediis sed etiam orationibus suis expressit;
 adeo durus et siccus est. oratio autem, sicut corpus homi-
 nis, ea demum pulchra est, in qua non eminent venae nec 35

21, 8 Calvi ista in Schulting, Broterius accusationes ex
 sequi. versu huc transposuit | Asinium Lipsius | 9 omnium Aci-
 daliius: hominum | 10 inscribuntur Lipsius: conscribuntur BbC
 (v. ad 15, 13), scribuntur F | 11 iis b | et verbis Andresen |
 13 quo minus nos: quo (quin Put.) | 15 nonne Heumann | uni-
 versae sive partes earum Pithoeus: universa parte serum | 17
 illae F: regulae BbC, hercule Ribbeck, reiculae Mähly | 25
 num forte Classen, nec fere Gronovius | 27 teporis Lipsius:
 temporis | 28 bybliothecas] sic b | 30 qui istos Bb | 33 in add.
 Ritter

ossa numerantur, sed temperatus ac bonus sanguis implet membra et exsurgit toris ipsosque nervos rubor tegit et decor commendat. nolo Corvinum insequi, quia nec per ipsum stetit quo minus laetitiam nitoremque nostrorum temporum exprimeret, et videmus, in quantum iudicio eius vis aut animi aut ingenii suffecerit.

22. Ad Ciceronem venio, cui eadem pugna cum aequalibus suis fuit, quae mihi vobiscum est. illi enim antiquos mirabantur, ipse suorum temporum eloquentiam anteponebat; nec ulla re magis oratores aetatis eiusdem praecurreret quam iudicio. primus enim excoluit orationem, primus et verbis dilectum adhibuit et compositioni artem, locos quoque laetiores attentavit et quasdam sententias invenit, utique in iis orationibus, quas iam senior et iuxta finem vitae composuit, id est, postquam magis profecerat usuque et experimentis didicerat quod optimum dicendi genus esset. nam priores eius orationes non carent vitiiis antiquitatis: lentus est in principiis, longus in narrationibus, otiosus circa excessus; tarde commovetur, raro incalescit; pauci sensus apte et cum quodam lumine terminantur. nihil excerpere, nihil referre possis, et velut in rudi aedificio, firmus sane paries et duraturus, sed non satis expolitus et splendens. ego autem oratorem, sicut locupletem ac lautum patrem familiae, non eo tantum volo tecto tegi quod imbrem ac ventum arceat, sed etiam quod visum et oculos delectet; non ea solum instrui suppellectile quae necessariis usibus sufficiat, sed sit in apparatu eius et aurum et gemmae, ut sumere in manus et aspicere saepius libeat. quaedam vero procul arceantur ut iam obliterata et olentia: nullum sit verbum

21, 37 rubore *BCF* | 38 nec *Bb*: non *CF* | 40 et videmus in quantum *Acidalius*: viderimus inquam (videmus enim in qu. *Bährens*, uberrimus in quantum sufficit *Heumann*) | 22, 4 eiusdem aetatis oratores *CF* | 6 delectum | 8 senior iam *BF* | 10 est | 14 apte et *Acidalius*: opt. et *B*, opt..... et *b*, optet *F*, opti et *C* (apte cadunt et *Michaelis*, apte et ut oportet *Vahlen*) | 15 et] set *Michaelis* | 17 lautum *Lipsius*: laudatum | 20 suppellectili *CF* | 22 et] ut *CF* | libeat *Rud. Agricola*: liceat | 23 arcentur, em. *Lipsius* (arcentor *Bährens*) | anti-

velut rubigine infectum, nulli sensus tarda et inertis structura in morem annalium componantur; fugitet foedam et insulsam scurrilitatem, variet compositionem, nec omnes clausulas uno et eodem modo determinet.

23. Nolo inridere rotam Fortunae et ius verinum et illud tertio quoque sensu in omnibus orationibus pro sententia positum esse videatur. nam et haec invitus rettuli et plura omisi, quae tamen sola mirantur atque exprimentur ii, qui se antiquos oratores vocant. neminem nominabo, genus hominum significasse contentus: sed vobis utique versantur ante oculos illi, qui Lucilium pro Horatio et Lucretium pro Virgilio legunt, quibus eloquentia Aufidi Bassi aut Servillii Noniani ex comparatione Sisennae aut Varronis sordet, qui rhetorum nostrorum commentarios fastidiunt [oderunt], Calvi mirantur. quos more prisco apud iudicem fabulantes non auditores sequuntur, non populus audit, vix denique litigator perpetitur: adeo maesti et inculti illam ipsam, quam iactant, sanitatem non firmitate, sed ieiunio consequuntur. porro ne in corpore quidem valetudinem medici probant, quae nimia anxietate contingit; parum est aegrum non esse: fortem et laetum et alacrem volo. prope abest ab infirmitate, in quo sola sanitas laudatur. vos vero, viri disertissimi, ut potestis, ut facitis, inlustrate saeculum nostrum pulcherrimo genere dicendi. nam et te, Messalla, video laetissima quaeque antiquorum imitantem, et vos, Materne ac Secunde, ita gravitati sensuum nitorem et cultum verborum miscetis, ea electio inventionis, is ordo rerum, ea, quotiens causa poscit, ubertas, ea, quotiens permittit, brevitatis, is compositionis decor, ea sententiarum planitas est, sic expri-

quitatem olentia *Andresen*, exoleta *Acidalius* | 22, 24 velut *Rhenanus*: uel | 27 terminet *Lipsius* | 23, 1 uerrinum *CF*: Verrinum *Bb* | 2 istud *B* | 3 inuitatus | 5 vocant *Lipsius*: uocabant (vocitant *Schurzfleisch*) | 7 illi nos: isti | 8 Aufidi] tui fidi | 11 [oderunt] *Heumann*, et oderunt *b corr.* | L. Aelii *Nipperdey* | 13 istam *Bb* | 14 non firmitate *Acidalius*: infirmitatem *CF*, infirmitatemque *Bb* | 16 nimia *J. H. A. Schultze*: animi | 18 viri *add. Acidalius* | 23 rerum ea *Wopkens*: rerum et | 24 permittitur | 25 plenitas *b corr.*, gravitas *Schulting*

mitis adfectus, sic libertatem temperatis, ut etiam si nostra iudicia malignitas et invidia tardaverit, verum de vobis dicturi sint posteri nostri.

24. Quae cum Aper dixisset, 'adgnoscutisne' inquit Materneus 'vim et ardorem Apri nostri? quo torrente, quo impetu saeculum nostrum defendit! quam copiose ac varie vexavit antiquos! quanto non solum ingenio ac spiritu, sed etiam eruditione et arte ab illis mutuatus est per quae mox ipsos incesseret! tuum tamen, Messalla, promissum immutasse non debet. neque enim defensorem antiquorum exigimus, nec quemquam nostrum, quamquam modo laudati sumus, iis quos insectatus est Aper comparamus. ac ne ipse quidem ita sentit, sed more vetere et a nostris philosophis saepe celebrato sumpsit sibi contra dicendi partes. igitur exprome nobis non laudationem antiquorum (satis enim illos fama sua laudat), sed causas cur tantum ab eloquentia eorum recesserimus, cum praesertim centum et viginti annos ab interitu Ciceronis in hunc diem effici ratio temporum collegerit.'

25. Tum Messalla: 'sequar praescriptam a te, Materne, formam; neque enim diu contra dicendum est Apro, qui primum, ut opinor, nominis controversiam movit, tamquam parum proprie antiqui vocarentur, quos satis constat ante centum annos fuisse. mihi autem de vocabulo pugna non est; sive illos antiquos sive maiores sive quo alio mavult nomine appellet, dum modo in confesso sit eminentiorem illorum temporum eloquentiam fuisse; ne illi quidem parti sermonis eius repugno, si† cominus fatetur plures formas

24, 5 illis nos: ipsis | 8 nostrum *Acidalius*: nostrorum (an nostrorum temporum?) | 9 quos modo insectatus *CF* | 10 uesteri, em. *Ritter* cf. 19 et 28 | uestris *CF*, [nostris] *Muretus*, veteribus *Nipperdey* | 12 istos *Bb* | 13 in tantum *CF* | 14 recessimus *Bb* | fort. centum tantum et | 15 [effici] *Roersch*, *Rev. de l'Instr. publ. en Belge 1865 p. 301* | ratione *Schulting* | colligitur *CF* | 25, 4 constaret *F* | 6 istos et 8 istorum *Bb* | 9 si cominus (comminus) libri, qua in commune *Bötticher*, qua non sine convitiis *Haase*, si comminans *Nissen inepte, ut ipsius explicatio* (v. *Z. f. Alt. Wiss. 1842 p. 511*) satis declarat, quasi convictus ipse tentavi

dicendi etiam isdem saeculis, nedum diversis extitisse. sed quo modo inter Atticos oratores primae Demostheni tribuuntur, proximum [autem] locum Aeschines et Hyperides et Lysias et Lycurgus optinent, omnium autem concessu haec oratorum aetas maxime probatur, sic apud nos Cicero quidem ceteros eorundem temporum disertos antecessit, Calvus autem et Asinius et Caesar et Caelius et Brutus iure et prioribus et sequentibus anteponuntur. nec refert quod inter se specie differunt, cum genere consentiant. adstrictior Calvus, numerosior Asinius, splendidior Caesar, amarior Caelius, gravior Brutus, vehementior et plenior et valentior Cicero: omnes tamen eandem sanitatem eloquentiae prae se ferunt, ut si omnium pariter libros in manum sumpseris, scias, quamvis in diversis ingeniis, esse quandam iudicii ac voluntatis similitudinem et cognationem. nam quod invicem [se] obrectaverunt et sunt aliqua epistulis eorum inserta, ex quibus mutua malignitas detegitur, non est oratorum vitium, sed hominum. nam et Calvum et Asinium et ipsum Cicero-nem credo solitos [et invidere] et vivere et ceteris humanae infirmitatis vitiis adfici: solum inter hos arbitror Brutum non malignitate nec invidia, sed simpliciter et ingenue iudicium animi sui detexisse. an ille Cicero invideret, qui mihi videtur ne Caesari quidem invidisse? quod ad Servium Galbam et C. Laelium attinet, et si quos alios antiquorum agitare non destitit, non exigit defensorem, cum fatear quaedam eloquentiae eorum ut nascenti adhuc nec satis adultae defuisse.

26. Ceterum si omissio optimo illo et perfectissimo ge-

25, 12 [autem] *Ritter* | [et Lysias] *Usener* | 13 consensu *Put.* | 14 sic *b* corr.: sicut *BbCF* | 16 iure] si vero (suo iure *Lipsius*) | 18 differunt nos: differant | 18 adstrictior *Acidalius*: at strictior | 19 nervosior *Meiser* | 21 sanctitatem, em. *Rhenanus* | 22 prae se f. *Andresen*: serunt (praeferunt *Acidalius*, servant *Bährens*) | 23 sciam | 24 cognationem *Beroaldus*: cogitationem | 25 [se] et 28 [et invidere] *Nipperdey* | 28 livore *Ritter* | 29 Brutum *Put.*: utrum (uerum) | 30 invidia detrectasse sed *Ribbeck* | 33 C. Caelium *F*, C. Carbonem *Classen* | antiquorum, em. *Ped. Voss.* | Aper agitare *idem* | 34 desistit *Beroaldus* | defensorem res *Meiser* | 26, 1 opimo, em. *Put.*

nere eloquentiae eligenda sit forma dicendi, malim hercle C. Gracchi impetum aut L. Crassi maturitatem quam calami-
stros Maecenatis aut tinnitus Gallionis: adeo melius est ora-
tionem vel hirta toga induere quam fucatis et meretriciis ve-
stibus insignire. neque enim oratorius iste, immo hercule
ne virilis quidem cultus est, quo plerique temporum nostrorum
actores ita utuntur, ut lascivia verborum et levitate
sententiarum et licentia compositionis histrionales modos
exprimant. quodque vix auditu fas esse debeat, laudis et
gloriae et ingenii loco plerique iactant cantari saltarique
commentarios suos. unde oritur illa foeda et praepostera,
sed tamen frequens quibusdam exclamatio, ut oratores
nostri tenere dicere, histriones diserte saltare dicantur.
equidem non negaverim Cassium Severum, quem solum
Aper noster nominare ausus est, si iis comparatur, qui po-
stea fuerunt, posse oratorem vocari, quamquam in magna
parte librorum suorum plus bilis habeat quam sanguinis. pri-
mus enim contempto ordine rerum, omissa modestia ac pu-
dore verborum, ipsis etiam quibus utitur armis incomposi-
tus et studio feriendi plerumque deiectus, non pugnat, sed
rixatur. ceterum, ut dixi, sequentibus comparatus et varie-
tate eruditionis et lepore urbanitatis et ipsarum virium ro-
bore multum ceteros superat, quorum neminem Aper nomi-
nare et velut in aciem educere sustinuit. ego autem expe-
ctabam, ut incusato Asinio et Caelio et Calvo aliud nobis
agmen produceret, plurisque vel certe totidem nominaret,
ex quibus alium Ciceroni, alium Caesari, singulis deinde
singulos opponeremus. nunc detrectasse nominatim antiquos

26, 3 duritatem *Kraut* | 4 orationem *Andresen*: oratorem
(oratorem vel hirtam togam induere quam fucatis se et *F. Polle*) | 8 auctores *b*, auctores *B*, oratores *Ritter* | 10 debet
Bährens, debebat *Muretus* | 13 quibusdam *Rhenanus*: sicut his
clam et *C* (si dis placet *Andresen*, sicut scitis laus et *Orelli*,
fort. sicut scitis faventium) | 14 temere, *em. Lipsius* | 18 bilis
Wopkens: uis (*alii coni. suci, viri, salis, carnis etc.*) | 21 stu-
diis | deuectus *CF*, detectus *Lipsius* | 24 ceteros] cunctos
Bährens, an eos? | 26 incurato *BbC* | 27 plerisque *CF* | certo
C | 28 Ciceroni, alium Bruto, alium *C. Spengel* | 29 nunc *Rhe-
nanus*: non

oratores contentus neminem sequentium laudare ausus est
nisi in publicum et in commune, veritus credo, ne multos
offenderet, si paucos excerpisset. quotus enim quisque
scholasticorum non hac sua persuasione fruitur, ut se ante
Ciceronem numeret, etsi plane post Gabinianum? at ego
non verebor nominare singulos, quo facilius propositis ex-
emplis adpareat, quibus gradibus fracta sit et deminuta elo-
quentia.

27. 'At parce' inquit Maternus 'et potius exsolve pro-
missum. neque enim hoc colligi desideramus, disertiores
esse antiquos, quod apud me quidem in confesso est, sed
causas exquirimus, quas te solitum tractare dixisti, paulo ante
plane mitior et eloquentiae temporum nostrorum minus ira-
tus, antequam te Aper offenderet maiores tuos lacessendo.'

'Non sum' inquit 'offensus Apri disputatione, nec vos
offendi decebit, si quid forte aures vestras perstringat, cum
sciatis hanc esse eius modi sermonum legem, iudicium animi
citra damnum adfectus proferre.'

'Perge' inquit Maternus 'et cum de antiquis loquaris,
utere antiqua libertate, a qua vel magis degeneravimus quam
ab eloquentia.'

28. Cui Messala 'non reconditas, Materne, causas re-
quiris, nec aut tibi ipsi aut huic Secundo vel huic Apro
ignotas, etiam si mihi partes adsignatis proferendi in me-
dium quae omnes sentimus. quis enim ignorat et eloquen-
tiam et ceteras artes descivisse ab illa vetere gloria non in-

26, 31 veritum, *em. Lipsius* | 32 laederet *b* | excepisset
Pithoeus | 34 etsi *R. Schoell*: sed | 36 fracta *b*: freta *BOF* |
27, 1 Apparate (*Aparte*) libri (at parce iis *Michaelis*, ah (a)
parce *Usener*, parce *Andresen*, apparet *Meiser*) | 2 hoc *F*: hec
Bb, hec *C* | 4 dixisti *suppl. Lipsius post ante*, p. ante dixisti
tum quidem *Haase* | 5 mitior et eloquentiae *Schele*: mitiore
eloquentia et | minus iratus *Nissen*: miratus iratus | 6 inces-
sando *Heumann* | 7 Apri *Vahlen*: a prima (*Apri illa, Apri no-
stri, Apri mei, Apri acerrima coni. al.*) | nec *Put.*: nam nec *F*,
nam et *BbC* (fort. nec iam) | 8 perstringit *F* | 11 et *om. BbC*
| 12 a *om.* | 28, 1 Cui nos: Qui *Bb*, Et *CF* | 3 Etenim iam
si *F* | 5 inopia ingeniorum *Fr. Jacob*

opia hominum, sed desidia iuventutis et negligentia parentum et inscientia praecipientium et oblivione moris antiqui? quae mala primum in urbe nata, mox per Italiam fusa, iam in provincias manant. quamquam vestra vobis notiora sunt: 10 ego de urbe et huius propriis ac vernaculis vitiis loquar, quae natos statim excipiunt et per singulos aetatis gradus cumulantur, si prius de severitate ac disciplina maiorum circa educandos formandosque liberos pauca praedixero. nam pridem suus cuique filius, ex casta parente natus, non in cella 15 emptae nutricis, sed gremio ac sinu matris educabatur, cuius praecipua laus erat tueri domum et inservire liberis. eligebatur autem maior aliqua natu propinqua, cuius probatis spectatisque moribus omnis eiusdem familiae suboles committeretur; coram qua neque dicere fas erat quod turpe dictu, neque facere quod inhonestum factu videretur. ac non 20 studia modo curasque, sed remissiones etiam lususque puerorum sanctitate quadam ac verecundia temperabat. sic Corneliam Gracchorum, sic Aureliam Caesaris, sic Atiam Augusti praefuisse educationibus ac produxisse principes liberos 25 accepimus. quae disciplina ac severitas eo pertinebat, ut sincera et integra et nullis pravitatibus detorta unius cuiusque natura toto statim pectore arriperet artes honestas, et sive ad rem militarem sive ad iuris scientiam sive ad eloquentiae studium inclinasset, id solum ageret, id universum 30 hauriret.

29. At nunc natus infans delegatur Graeculae alicui ancillae, cui adiungitur unus aut alter ex omnibus servis, plebique vilissimus nec cuiquam serio ministerio adcommodatus. horum fabulis et erroribus teneri statim et rudes ani-

28, 9 in om. | 10 huius *Spengel*: his (eius *Meiser*) | 13 nam *Weissenborn*: iam | 14 cella *Put.*, cellā (cellula *Bährens*) | 15 sed in *Andresen* | 16 post liberis posuit *Bernhardy* verba ac non. .accepimus (v.20—25), *Sauppe* sic. .accepimus (v.22—25) | 18 soboles | 19 discere | 23 Atiam *Ernesti*: Acciam | 26 nullis *Rhenanus*: in nullis | 28 rem *CF*: om. *Bb*, fort. militarem rem, cf. *H.* 2, 32 | 29, 4 moribus *discipulus Classeni*, sermonibus *J. J. Cornelissen*, cf. *Minuc. Fel.* 23 | et uirides (uires) teneri libri, sed et uirides in *b* deletum; dittographiam esse

mi imbuuntur; nec quisquam in tota domo pensi habet, quid 5 coram infante domino aut dicat aut faciat. quin etiam ipsi parentes non probitati neque modestiae parvulos adsuefaciunt, sed lasciviae et dicacitati, per quae paulatim impudentia inrepat et sui alienique contemptus. iam vero propria et peculiaris huius urbis vitia paene in utero matris concipi 10 mihi videntur, histrionalis favor et gladiatorum equorumque studia: quibus occupatus et obsessus animus quantum loci bonis artibus relinquit? quotum quemque invenies qui domi quicquam aliud loquatur? quos alios adolescentulorum sermones excipimus, si quando auditoria intravimus? ne prae- 15 ceptores quidem ulla crebriores cum auditoribus suis fabulas habent; colligunt enim discipulos non severitate disciplinae nec ingenii experimento, sed ambitione salutationum et inlecebris adulationis.

30. Transeo prima discentium elementa, in quibus et ipsis parum laboratur: nec in auctoribus cognoscendis nec in evolvenda antiquitate nec in notitia vel rerum vel hominum vel temporum satis operae insumitur. sed expetuntur quos rhetoras vocant; quorum professio quando primum in 5 hanc urbem introducta sit quamque nullam apud maiores nostros auctoritatem habuerit, statim dicturus prius referam necesse est animum ad eam disciplinam, qua usos esse eos oratores accepimus, quorum infinitus labor et cotidiana meditatio et in omni genere studiorum assiduae exercitationes 10 ipsorum etiam continentur libris. notus est vobis utique Ciceronis liber, qui Brutus inscribitur, in cuius extrema parte (nam prior commemorationem veterum oratorum habet) sua initia, suos gradus, suae eloquentiae velut quandam educationem refert: se apud Q. Mucium ius civile didicisse, apud Phi- 15

verborum et rudes facile apparet (virides statim et rudes *Kraut*) | 29, 7 non probitati *Bährens et Vahlen*: improbitati *B¹* et al., nec probitati *bF²*, nec improbitati *CF¹* | 8 bibacitati | 13 relinquitur *CF* | inuenires *Bb* | 15 ne] nec | 30, 5 uocatis *Bb 1 m.* | 6 introducta est, quam nullam *Usener* | 7 dicturus *Jo. Fr. Gronovius*: de curiis (decursurus *Vahlen*) | prius add. *Acidalius* | 11 vobis *Rhenanus*: nobis | 15 referre

lonem Academicum, apud Diodotum Stoicum omnes philoso-
phiae partes penitus hausisse; neque iis doctoribus conten-
tum, quorum ei copia in urbe contigerat, Achaiam quoque
et Asiam peragrasset, ut omnem omnium artium varietatem
20 complecteretur. itaque hercle in libris Ciceronis depre-
hendere licet, non geometriae, non musicae, non grammati-
cae, non denique ullius artis ingenuae scientiam ei defuisse.
ille dialecticae subtilitatem, ille moralis partis utilitatem, ille
rerum motus causasque cognoverat. ita est enim, optimi
25 viri, ita: ex multa eruditione et plurimis artibus et omnium
rerum scientia exundat et exuberat illa admirabilis eloquen-
tia; neque oratoris vis et facultas, sicut ceterarum rerum,
angustis et brevibus terminis cluditur, sed is est orator, qui
de omni quaestione pulchre et ornate et ad persuadendum
30 apte dicere pro dignitate rerum, ad utilitatem temporum, cum
voluptate audientium possit.

31. Hoc sibi illi veteres persuaserant, ad hoc efficiendum
intellegebant opus esse, non ut in rhetorum scholis declama-
rent, nec ut fictis nec ullo modo ad veritatem accedentibus con-
troversis linguam modo et vocem exercerent, sed ut iis arti-
5 bus pectus impleant, in quibus de bonis ac malis, de honesto
et turpi, de iusto et iniusto disputatur; haec enim est oratori
subiecta ad dicendum materia. nam in iudiciis fere de aequitate,
in deliberationibus *de utilitate*, in *laudationibus* de honestate
disserimus, ita *tamen* ut plerumque haec in vicem misceantur:
10 de quibus copiose et varie et ornate nemo dicere potest, nisi
qui cognovit naturam humanam et vim virtutum pravitatemque
vitiis et *habet* intellectum eorum, quae nec in virtutibus
nec in vitiis numerantur. ex his fontibus etiam illa profluunt, ut
facilius iram iudicis vel instiget vel leniat, qui scit quid ira, et

30, 16 Diodorum *BbC* | 22 ingenuae artis *CF* | 23 iste
ter *Bb* | 24 rerum ortus *Peerlkamp* | 26 ista *Bb* | 27 sicut
scientia cet. r. *Kraut* | 31, 1 Hec *BbC* | 4 exercent | ut *Put.*:
ut in | his *Bb* | 6 est enim *CF* | 8 de util. in laudat. *supplevit*
Ursinus | 9 tamen *add. Acidalius* | ut haec ipsa *CF* | 12 habet
add. Schopen post intellectum | neque. .neque *F* | 13 ista *Bb* |
14 ira et *F. Jacob*: irae (ira *Lipsius*, ira sit *Pithoeus*)

promptius ad miserationem impellat, qui scit quid sit miseri- 15
cordia et quibus animi motibus concitetur. in his artibus
exercitationibusque versatus orator, sive apud infestos sive
apud cupidos sive apud invidentes sive apud tristes sive
apud timentes dicendum habuerit, tenebit venas animorum, et
prout cuiusque natura postulabit, adhibebit manum et tempe- 20
rabit orationem, parato omni instrumento et ad omnem usum
reposito. sunt apud quos adstrictum et collectum et singula
statim argumenta concludens dicendi genus plus fidei mere-
tur: apud hos dedisse operam dialecticae proficiet. alios fu-
sa et aequalis et ex communibus ducta sensibus oratio ma- 25
gis delectat: ad hos permovendos mutuabimur a Peripateti-
cis aptos et in omnem disputationem paratos iam locos. da-
bunt Academici pugnacitatem, Plato altitudinem, Xenophon
iucunditatem; ne Epicuri quidem et Metrodori honestas
quasdam exclamationes adsumere iisque, prout res poscit, 30
uti alienum erit oratori. neque enim sapientem informamus
neque Stoicorum comitem, sed eum qui quasdam artes hau-
rere, omnes libare debet. ideoque et iuris civilis scientiam
veteres oratores comprehendebant, et grammatica musica geo-
metria imbuebantur. incidunt enim causae, plurimae quidem ac 35
paene omnes, in quibus iuris notitia desideratur, pleraeque
autem, in quibus haec quoque scientia requiritur.

32. Nec quisquam respondeat sufficere, ut ad tempus sim-
plex quiddam et uniforme doceamur. primum enim aliter
utimur propriis, aliter commodatis, longeque interesse ma-

31, 15 ad *F*: et *BbC* | 17 versatur | 20 postulaverit *F* |
21 omnem orationem *Bb*¹ | 23 fidei *Put.*: fidem | 25 aequabi-
lis *Andresen* | 26 promouendos *Bb*, commouendos *C* | 27 aper-
tos *F* | 30 poscet *Pithoeus* | 32 comitem *Vahlen coll. Plin. N.*
H. praef. § 22 (qui locus non plane similis est): civitatem *B*
CF et margo *b*, artem *b*¹ (civem *Döderlein*, sectatorem *Jos.*
Fischer, informamus Stoicorum, sed *M. Haupt*) | haurire *Lip-*
sius: audire | 33 libare *Bekker*: liberaliter (libare literas *Tho-*
mas) | civilis *om. b* | 34 grammaticae musicae et geometriae (-ice
CF et *corr. Bb*) *BbCF*, *em. Rhenamus*, et *del. Wesenberg* |
36 in *add. Meiser* | pleraeque *Rhenamus*: plerumque | 37 haec
quoque *CF*: haec *Bb* (harum quoque *Schurzsteisch*) | 32, 1
sufficeret | 2 enim *Rhenamus*: autem

nifestum est, possideat quis quae profert an mutuetur. deinde
 5 ipsa multarum artium scientia etiam aliud agentes nos ornat,
 atque ubi minime credas, eminet et excellit. idque non do-
 ctus modo et prudens auditor, sed etiam populus intellegit ac
 statim ita laude prosequitur, ut legitime studuisse, ut per
 omnes eloquentiae numeros isse, ut denique oratorem esse
 10 fateatur; quem non posse aliter existere nec extitisse um-
 quam confirmo, nisi eum, qui tamquam in aciem omnibus
 armis instructus, sic in forum omnibus artibus armatus exie-
 rit. quod adeo negligitur ab horum temporum disertis, ut
 in actionibus eorum huius quoque cotidiani sermonis foeda
 15 ac pudenda vitia deprehendantur; ut ignorent leges, non te-
 neant senatus consulta, ius civitatis ultro derideant, sapien-
 tia vero studium et praecepta prudentium penitus reformi-
 dent. in paucissimos sensus et angustas sententias detrudunt
 eloquentiam velut expulsam regno suo, ut quae olim omnium
 20 artium domina pulcherrimo comitatu pectora implebat, nunc
 circumcisa et amputata, sine apparatu, sine honore, paene
 dixerim sine ingenuitate, quasi una ex sordidissimis artifi-
 ciis discatur. ergo hanc primam et praecipuam causam ar-
 bitror, cur in tantum ab eloquentia antiquorum oratorum
 25 recesserimus. si testes desiderantur, quos potiores nomi-
 nabo quam apud Graecos Demosthenem, quem studiosissi-
 mum Platonis auditorem fuisse memoriae proditum est? et
 Cicero his, ut opinor, verbis refert, quidquid in eloquentia
 effecerit, id se non rhetorum officinis, sed Academiae spa-
 30 tiis consecutum. sunt aliae causae, magnae et graves, quas
 a vobis aperiri aequum est, quoniam quidem ego iam meum
 munus explevi, et quod mihi in consuetudine est, satis mul-
 tos offendi, quos, si forte haec audierint, certum habeo

32, 9 isse *F*: isse et *BbC* | 10 aliter: alium *Andresen* |
 neque *F* | 14 huius nos: ius vel uis (ipsius *Michaelis*, cuius
 loco malis ipsa, vilis *Bährens*) | 15 non *CF*: nec *Bb* | 16 ius
 civile *Bährens* | 18 detrudunt *C*, ut conieceram: detrudant *BbF* |
 23 ergo *CF*: ego *Bb* | arbitror cur *Put.*: arbitratr (-tus) *Bb*,
 arbitror *CF* | 27 et apud Ciceronem qui his *Andresen* | 29 non
 in *Acidalius* | officinis suppl. *Haase ex Cic. Orat. § 12* | 31 a
 om. | 33 quos *Pithoeus*: quod | audierint *b*

dicturos me, dum iuris et philosophiae scientiam tamquam
 oratori necessariam laudo, ineptiis meis plausisse.³⁵

33. Et Maternus 'mihi quidem' inquit 'susceptum a te
 munus adeo peregis nondum videris, ut incohasset tantum et
 velut vestigia ac liniamenta quaedam ostendisse videaris. nam
 quibus artibus instrui veteres oratores soliti sint, dixisti diffe-
 rentiamque nostrae desidia et inscientiae adversus acerrima
 5 et fecundissima eorum studia demonstrasti: cetera expecto,
 ut quem ad modum ex te didici, quid aut illi scierint aut nos
 nesciamus, ita hoc quoque cognoscam, quibus exercitationi-
 bus iuvenes iam et forum ingressuri confirmare et alere in-
 genia sua soliti sint. neque enim tantum arte et scientia, sed
 10 longe magis facultate et usu eloquentiam contineri, nec tu
 puto abnuet et hi significare vultu videntur.'

Deinde cum Aper quoque et Secundus idem adnuissent,
 Messalla quasi rursus incipiens: 'quoniam initia et semina ve-
 teris eloquentiae satis demonstrasse videor, docendo quibus
 15 artibus antiqui oratores institui erudiri soliti sint, perse-
 quar nunc exercitationes eorum. quamquam ipsis artibus
 inest exercitatio, nec quisquam percipere tot tam reconditas
 tamque varias res potest, nisi ut scientiae meditatio, medi-
 tationi facultas, facultati usus eloquentiae accedat. per quae
 20 colligitur eandem esse rationem et percipiendi quae proferas
 et proferendi quae perceperis. sed si cui obscuriora haec
 videntur isque scientiam ab exercitatione separat, illud certe
 concedet, instructum et plenum his artibus animum longe
 paratiorem ad eas exercitationes venturum, quae propriae
 25 esse oratorum videntur.

33, 2 inchoasse *bC* | 4 artibus add. *Schopen* | 5 scientiae,
 en. *Rhenanus* | 7 scierint *Schurzfleisch*: scirent | 9 et iam *Er-
 nesti*, et om. *J. H. A. Schulze* | ingressi *CF* | 10 tantum *Rit-
 ter*: dum (solum *Dronke*) | inscientia *Bb* | 11 usu add. *Tyr-
 whitt* | 12 hi *Rhenanus*: ii | 15 uidetur | 16 persequor | 17 fort.
 in ipsis | 18 tam *Muretus*: aut | 19 tamque nos: tam (ac tam
Heumann, tam reconditas aut varias *Bährens*) | [ut] *Acidalius*
 | 20 usus idem: uis (ius) *C* | [eloquentiae] *Sauppe* | 22 percepe-
 ris *CF*: percipis *Bb* | 23 istud *Bb*, id *C* | 25 paratiorem *Lip-
 sius*: parate *BC*, paratū *b corr.*, aperte *F* | 26 esse oratorum
Agricola: et ornatorum (vel ornaturum)

34. Ergo apud maiores nostros iuvenis ille, qui foro et eloquentiae parabatur, imbutus iam domestica disciplina, refertus honestis studiis deducebatur a patre vel a propinquis ad eum oratorem, qui principem in civitate locum optinebat. hunc sectari, hunc prosequi, huius omnibus dictionibus interesse sive in iudiciis sive in contionibus adsuescebat, ita ut altercationes quoque exciperet et iurgiis interesset utque sic dixerim, pugnare in proelio disceret. magnus ex hoc usus, multum constantiae, plurimum iudicii iuvenibus statim contingebat, in media luce studentibus atque inter ipsa discrimina, ubi nemo impune stulte aliquid aut contrarie dicit, quo minus et iudex respuat et adversarius exprobet, ipsi denique advocati aspernentur. igitur vera statim et incorrupta eloquentia imbuebantur; et quamquam unum sequerentur, tamen omnes eiusdem aetatis patronos in plurimis et causis et iudiciis cognoscebant; habebantque ipsius populi diversissimarum aurium copiam, ex qua facile deprehenderent, quid in quoque vel probaretur vel displiceret. ita nec praeceptor deerat, optimus quidem et electissimus, qui faciem eloquentiae, non imaginem praestaret, nec adversarii et aemuli ferro, non rudibus dimicantes, nec auditorium semper plenum, semper novum ex invidis et faventibus, ut nec bene *nec male* dicta dissimularentur. scitis enim magnam illam et duraturam eloquentiae famam non minus in diversis subselliis parari quam *in suis*; inde quin immo constantius surgere, ibi fidelius corroborari. atque hercule sub eius modi praeceptoribus iuvenis ille, de quo loquimur, oratorum discipulus, fori auditor, sectator iudiciorum, eruditus et adsuefactus alienis experimentis, cui cotidie audienti notae leges, non novi iudicum vultus, frequens in oculis consuetudo contionum, saepe cognitae populi aures, sive accu-

34, 2 praeparabatur Ritter | 7 excipere .. interesse, em. Bekker | 8 magnos | 17 ex quo Meiser | 21 rudibus P. Faber: sudibus | nec Schele: sed (et Schulze) | 22 s. novum s. plenum B | mixtum ex Andresen | 23 nec male add. Agricola post ut, ut nec bene dicta ignorarentur nec male dicta dissimularentur Sauppe | 25 in add. Andresen

sationem susceperat sive defensionem, solus statim et unus cuicumque causae par erat. nono decimo aetatis anno L. Crassus C. Carbonem, unoetvicensimo Caesar Dolabellam, altero et vicensimo Asinius Pollio C. Catonem, non multum aetate antecedens Calvus Vatinius iis orationibus insecuti sunt, quas hodie quoque cum admiratione legimus.

35. At nunc adulescentuli nostri deducuntur in scholas istorum, qui rhetores vocantur, quos paulo ante Ciceronis tempora extitisse nec placuisse maioribus nostris ex eo manifestum est, quod a Crasso et Domitio censoribus cludere, ut ait Cicero, ludum impudentiae iussi sunt. sed ut dicere institueram, deducuntur in scholas, in quibus non facile dixerim utrumne locus ipse an condiscipuli an genus studiorum plus mali ingeniis adferant. nam in loco nihil reverentiae est, in quem nemo nisi aequae imperitus intret; in condiscipulis nihil profectus, cum pueri inter pueros et adulescentulos pari securitate pari dicant et audiantur; ipsae vero exercitationes magna ex parte contrariae. nempe enim duo genera materiarum apud rhetoras tractantur, suasoriae et controversiae. ex his suasoriae quidem, tamquam plane leviores et minus prudentiae exigentes, pueris delegantur, controversiae robustioribus assignantur, quales, per fidem, et quam incredibiliter compositae! sequitur autem, ut materiae abhorrenti a veritate declamatio quoque adhibeatur. sic fit ut tyrannidarum praemia aut vitiatarum electiones aut pestilentiae remedia aut incesta matrum aut quidquid in schola cotidie agitur, in foro

34, 33 XVIII] uno et vicesimo Nipperdey Philol. XIX, 577 | 34 uno] tertio Pichena | 37 hodieque CF | 35, 1 scholas istorum Haupt: seni (se in F, sem C, scenam b corr.) scholasticorum BbCF | 4 a Michaelis: M. | 6 in add. Schurzfleisch | 9 est (vel scilicet) Acidalius: sed (om. Ernesti) | intret Nipperdey: intrat | 13 rhetores bC | 14 iis F | 15 quidem b corr.: quid (quidem F, quod C) etsi libri | 16 delegantur | 17 per fidem CF: perfidie Bb | 19 post quoque alii aliud suppleverunt, velut similis, par, eadem, vana etc. sed videtur declamatio hic proprie de oratione fucata, qualis est abhorrens a veritate, dicta esse | 21 quidquid aliud Andresen, at cf. c. 17, 21

vel raro vel numquam, ingentibus verbis persequantur: cum ad veros iudices ventum * * *

36. * * * rem cogitant. nihil humile vel abiectum eloqui poterat. magna eloquentia, sicut flamma, materia alitur et motibus excitatur et urendo clarescit. eadem ratio in nostra quoque civitate antiquorum eloquentiam provexit. nam
 5 etsi horum quoque temporum oratores ea consecuti sunt, quae composita et quieta et beata re publica tribui fas erat, tamen illa perturbatione ac licentia plura sibi adsequi videbantur, cum mixtis omnibus et moderatore uno carentibus tantum quisque orator saperet, quantum erranti populo per-
 10 suadere poterat. hinc leges assiduae et populare nomen, hinc contiones magistratum paene pernoctantium in rostris, hinc accusationes potentium reorum et adsignatae etiam domibus inimicitiae, hinc procerum factiones et assidua senatus adversus plebem certamina. quae singula etsi distrahebant
 15 rem publicam, exercebant tamen illorum temporum eloquentiam et magnis cumulare praemiis videbantur, quia quanto quisque plus dicendo poterat, tanto facilius honores adsequeretur, tanto magis in ipsis honoribus collegas suos anteibat, tanto plus apud principes gratiae, plus auctoritatis
 20 apud patres, plus notitiae ac nominis apud plebem parabat. hi clientelis etiam exterarum nationum redundabant, hos ituri in provincias magistratus reverebantur, hos reversi colebant, hos et praeturae et consulatus vocare ultro videbantur, hi ne privati quidem sine potestate erant, cum et popu-
 25 lum et senatum consilio et auctoritate regerent. quin immo sibi ipsi persuaserant neminem sine eloquentia aut adsequi posse in civitate aut tueri conspicuum et eminentem locum. nec mirum, cum etiam inviti ad populum producerentur, cum

35, 22 persequantur *Put.*: prosequuntur | 23 ventum] 'Hic desunt sex pagelle' *B* et similiter *b* in marg.; in *CF* est lacuna | 36, 1 cogitare *CF*, fort. cogitare | vel] nihil *CF* | 6 fas non *Schulting*, nefas *Andresen* | 7 illi *Gutmann* | 9 persuaderi, em. *Heumann* | 12 rerum *Bb¹CF* | 16 stimulare *Cornelissen* coll. c. 37 in. | 20 parabat *Pithoeus*: probabat | 26 ipsi om. *b*, fort. quin omnes sibi persuaserant

parum esset in senatu breviter censere, nisi quis ingenio et eloquentia sententiam suam tueretur, cum in aliquam invi-
 30 diam aut crimen vocati sua voce respondendum haberent, cum testimonia quoque in iudiciis non absentes nec per tabellam dare, sed coram et praesentes dicere cogeren-
 tur. ita ad summa eloquentiae praemia magna etiam neces-
 35 sitas accedebat, et quo modo disertum haberi pulchrum et gloriosum, sic contra mutum et elinguem videri deforme ha-
 bebatur.

37. Ergo non minus rubore quam praemiis stimulaban-
 tur, ne clientulorum loco potius quam patronorum numera-
 rentur, ne traditae a maioribus necessitudines ad alios transi-
 rent, ne tamquam inertes et non suffecturi honoribus aut
 non impetrarent aut impetratos male tuerentur. nescio an
 5 venerint in manus vestras haec vetera, quae et in antiqua-
 riorum bybliotheis adhuc manent et cum maxime a Muciano
 contrahuntur, ac iam undecim, ut opinor, Actorum libris et
 tribus Epistularum composita et edita sunt. ex his intellegi
 potest Cn. Pompeium et M. Crassum non viribus modo et ar-
 10 mis, sed ingenio quoque et oratione valuisse; Lentulos et
 Metellos et Lucullos et Curiones et ceteram procerum ma-
 num multum in his studiis operae curaeque posuisse, nec
 quemquam illis temporibus magnam potentiam sine aliqua
 eloquentia consecutum. his accedebat splendor reorum et
 15 magnitudo causarum, quae et ipsa plurimum eloquentiae
 praestant. nam multum interest, utrumne de furto aut formu-
 la et interdicto dicendum habeas, an de ambitu comitorum,
 expilatis sociis et civibus trucidatis. quae mala sicut non

36, 29 quis *Lipsius*: qui (nisi quis breviter dictum est pro illo: sed deberet quisque. tueri) | 30 tuerentur *b* | 32 iudiciis *Heumann*: publicis (publicis causis *Bährens*, iudiciis publicis *R. Agricola*) | 35 quomodo. sic *Acidalius*: commoda. sed | 37, 1 stipulabantur, em. *Rhenanus* | 3 transissent, em. *Lipsius* | 4 honores *Schopen* | 6 vetera volumina *Andresen* | [et] *Heumann* | antiquariorum *Schurzfleisch*: antiquiorum *F*, antiquorum *Bb⁰* | 7 bibliothecis *BCF* | 9 iis *F* | 16 causarum] curarum *Bb¹* | 17 praestabant *B¹* | 19 de expilatis *CF* | civibus *Puteolanus*: comitibus

20 accidere melius est isque optimus civitatis status habendus
est, in quo nihil tale patimur, ita cum acciderent, ingentem
eloquentiae materiam subministrabant. crescit enim cum
amplitudine rerum vis ingenii, nec quisquam claram et in-
lustrem orationem efficere potest nisi qui causam parem in-
25 venit. non, opinor, Demosthenem orationes inlustrant, quas
adversus tutores suos composuit, nec Ciceronem magnum
oratorem P. Quintius defensus aut Licinius Archias faciunt:
Catilina et Milo et Verres et Antonius hanc illi famam cir-
cumdederunt, non quia tanti fuerit rei publicae malos ferre
30 cives, ut uberem ad dicendum materiam oratores haberent,
sed, ut subinde admoneo, quaestionis meminerimus scia-
musque nos de ea re loqui, quae facilius turbidis et inquietis
temporibus existit. quis ignorat utilius ac melius esse frui
pace quam bello vexari? plures tamen bonos proeliatores
35 bella quam pax ferunt. similis eloquentiae condicio. nam
quo saepius steterit tamquam in acie quoque plures et in-
tulit ictus et exceperit quoque maiores adversarios acro-
resque pugnas sibi ipsa desumpserit, tanto altior et excelsior
et illis nobilitata discriminibus in ore hominum agit, quorum
40 ea natura est, ut securi ipsi spectare aliena pericula velint.

38. Transeo ad formam et consuetudinem veterum iu-
dicatorum. quae etsi nunc aptior extiterit, eloquentiam ta-
men illud forum magis exercebat, in quo nemo intra paucis-
simas perorare horas cogebatur et liberae comperendina-

37, 20 est om. CF | 29 fuerit Nissen: fuit | rei p. Heumann: rem p. | 33 existit Lipsius: extitit | 37 maiores adversarios acioresque p. sibi ipsa Bötticher: maior aduersarius et (eo CF) acrior qui pugnas sibi ipsas | 39 nobilitata Latinus: nobilitatus (-tis b¹, -te C) libri; cf. nos in Mus. rhen. 28, 501 | discriminibus Lipsius: criminibus | 40 securi ipsi Bährens: securi spectare a. pericula supplevit Vahlen, aliorum cernere pericula Bährens (ut securi nolint Rhenanus, ut dubia laudent, securi nolint R. Agricola, ut ancipitia, non securi velint Schopen) | 38, 1 [veterum] Andresen | 2 extiterit Walther: est ita erit (est veritati R. Agricola, existimatur Acidalius) | eloquentia, em. Agricola | 4 horas hic supplevi, om. BbC, sed add. in B super paucissimas, paucissimas s. (i. e. scil.) horas F

tiones erant et modum dicendi sibi quisque sumebat et nu- 5
merus neque dierum neque patronorum finiebatur. primus
haec tertio consulatu Cn. Pompeius adstrinxit imposuitque
veluti frenos eloquentiae, ita tamen ut omnia in foro, omnia
legibus, omnia apud praetores gererentur: apud quos quanto
maiora negotia olim exerceri solita sint, quod maius argu- 10
mentum est quam quod causae centumvirales, quae nunc
primum optinent locum, adeo splendore aliorum iudiciorum
obruerantur, ut neque Ciceronis neque Caesaris neque Bruti
neque Caelii neque Calvi, non denique ullius magni oratoris
liber apud centumviros dictus legatur, exceptis orationibus 15
Asinii, quae pro heredibus Urbiniae inscribuntur, ab ipso
tamen Pollione mediis divi Augusti temporibus habitae, post-
quam longa temporum quies et continuum populi otium et
assidua senatus tranquillitas et maxime principis disciplina
ipsam quoque eloquentiam sicut omnia alia pacaverat. 20

39. Parvum et ridiculum fortasse videatur quod dictu-
rus sum, dicam tamen, vel ideo ut ridear. quantum humili-
tatis putamus eloquentiae attulisse paenulas istas, quibus
adstricti et velut inclusi cum iudicibus fabulamur? quantum
virium detraxisse orationi auditoria et tabularia credimus, in 5
quibus iam fere plurimae causae explicantur? nam quo mo-
do nobiles equos cursus et spatia probant, sic est aliquis
oratorum campus, per quem nisi liberi et soluti ferantur,
debilitatur ac frangitur eloquentia. ipsam quin immo curam
et diligentis stili anxietatem contrariam experimur, quia saepe 10
interrogat iudex, quando incipias, et ex interrogatione eius
incipiendum est. frequenter probationibus et testibus silen-
tium inpatiens indicit. unus inter haec dicenti aut alter
adstitit, et res velut in solitudine agitur. oratori autem cla-
more plausuque opus est et velut quodam theatro; qualia 15

38, 5 dicendo | 7 haec CF: hic Bb | 12 aliquorum Bb (illorum H. Meyer) | 16 Urbiniae Lipsius: Vruie B, Vruie CF, urbine b | 19 maxime Haase: maxima Bb, maximi CF | 20 alia om. Bb | depacauerat B, deparauerat b | 39, 1 videatur Orelli: videtur (videbitur Ursinus) cf. 16, 26. Ann. VI, 8 | 2 rideatur CF | 13 inpatiens Haupt: patronus (praetor Orelli,

cotidie antiquis oratoribus contingebant, cum tot pariter ac tam nobiles forum coartarent, cum clientelae quoque ac tribus ac municipiorum etiam legationes ac pars Italiae periclitantibus adstiteret, cum in plerisque iudiciis crederet populus Romanus sua interesse quid iudicaretur. satis constat C. Cornelium et M. Scaurum et T. Milonem et L. Bestiam et P. Vatinius concursu totius civitatis et accusatos et defensos, ut frigidissimos quoque oratores ipsa certantis populi studia excitare et incendere potuerint. itaque hercule eius modi libri extant, ut ipsi quoque qui egerunt non aliis magis orationibus censeantur.

40. Iam vero contiones assiduae et datum ius potentissimum quemque vexandi atque ipsa inimicitiarum gloria, cum se plurimi disertorum ne a Publico quidem Scipione aut L. Sulla aut Cn. Pompeio abstinerent, et ad incessendos principes viros, ut est natura invidiae, populi quoque ut histriones auribus uterentur, quantum ardorem ingeniis, quas oratoribus faces admovebant! non de otiosa et quieta re loquimur et quae probitate et modestia gaudeat, sed est magna illa et notabiles eloquentia alumna licentiae, quam stulti libertatem vocant, comes seditionum, effrenati populi incitamentum, sine obsequio, sine veritate, contumax, temeraria, adrogans, quae in bene constitutis civitatibus non oritur. quem enim oratorem Lacedaemonium, quem Cretensem accepimus? quarum civitatum severissima disciplina

importunus *Weissenborn*, fort. protinus vel ultro coll. c. 19 extr. | 39, 17 nobiles homines *Orelli* | 19 assisterent *Rhenanus* | 25 qui legerunt non a. m. o. accendantur *Andresen* | 40, 4 L. add. *Ritter* | 5 ut histr.] et histr. (populi poetae quoque et histriones aur. *Vahlen*, histriones quoque populi auribus *Acidalius*, populi quoque ut histriones plausibus *Haase*, populi quoque et plebis pronis auribus *Weissenborn*, populi pronis ut histriones a. ipse tentavi, ut est natura populi, invidiae quoque et irrisiois artibus *Bezenberger*) | 7 non enim *Muretus*, ante non *Heumannus* lacunam statuit probante *Andreseno* | 10 vocant *Heumann*: vocabant (vocitant *Hess*) | fomes *Acidalius* | 11 veritate *Steiner*: seruitute (severitate *Pithoeus*, virtute *Wittich*) | 14 accipimus *Bb*

et severissimae leges traduntur. ne Macedonum quidem ac Persarum aut ullius gentis, quae certo imperio contenta fuerit, eloquentiam novimus. Rhodii quidam, plurimi Athenienses oratores extiterunt, apud quos omnia populus, omnia imperiti, omnia, ut sic dixerim, omnes poterant. nostra quoque civitas, donec erravit, donec se partibus et dissensionibus et discordiis confecit, donec nulla fuit in foro pax, nulla in senatu concordia, nulla in iudiciis moderatio, nulla superiorum reverentia, nullus magistratum modus, tulit sine dubio valentiorum eloquentiam, sicut indomitus ager habet quasdam herbas laetiores. sed nec tanti rei publicae Gracchorum eloquentia fuit, ut pateretur et leges, nec bene famam eloquentiae Cicero tali exitu pensavit.

41. Sic quoque quod superest antiqui oratoribus fori non emendatae nec usque ad votum compositae civitatis argumentum est. quis enim nos advocat nisi aut nocens aut miser? quod municipium in clientelam nostram venit, nisi quod aut vicinus populus aut domestica discordia agitat? quam provinciam tuemur nisi spoliata vexatamque? atqui melius fuisset non queri quam vindicari. quod si inveniretur aliqua civitas, in qua nemo peccaret, supervacuum esset inter innocentes orator sicut inter sanos medicus. quo modo enim minimum usus minimumque profectus ars medentis habet in iis gentibus, quae firmissima valetudine ac saluberrimis corporibus utuntur, sic minor oratorum honor obscuriorque gloria est inter bonos mores et in obsequium regentis paratos. quid enim opus est longis in senatu sententiis, cum optimi cito consentiant? quid multis apud populum contio-

40, 15 sanctissimae leges *Schele* | 16 illius | 24 sicuti indomitus (sicuti indomitus *Put.*) | 25 latiores, em. *Rhenanus* | tanti idem: tuta | 27 famam *Muretus*: formam | 41, 1 antiqui o. fori *Spengel*: antiquis oratoribus forum (horum *F¹*) libri, antiqui oratoribus horum temporum *Bährens*, fort. antiquorum oratoribus operum | 2 emendatae *Lipsius*: emendare *C* | 3 quis enim *F*: quid enim (quidem *B¹*) quod nemo *Bb* | 4 clientelam *Pithoeus*: ciuitatem | 10 enim *Heumann*: inde *Bb*, tamen *CF* (autem *Michaelis*) | 12 honor *Orelli*: horum (om. *Rhenanus*) | 15 optima, em. *Rhenanus*

nibus, cum de re publica non imperiti et multi deliberent, sed sapientissimus et unus? quid voluntariis accusationibus, cum tam raro et tam parce peccetur? quid invidiosis et excedentibus modum defensionibus, cum clementia cognoscen-
 20 tis obviam periclitantibus eat? credite, optimi et in quantum opus est disertissimi viri, si aut vos prioribus saeculis aut illi, quos miramur, his nati essent, ac deus aliquis vitas ac [vestra] tempora repente mutasset, nec vobis summa illa laus et gloria in eloquentia neque illis modus et temperamentum
 25 defuisset: nunc, quoniam nemo eodem tempore adsequi potest magnam famam et magnam quietem, bono saeculi sui quisque citra obtrectationem alterius utatur.

42. Finierat Maternus, cum Messalla: 'erant quibus contra dicerem, erant de quibus plura dici vellem, nisi iam dies esset exactus.' 'fiet' inquit Maternus 'postea arbitrato tuo, et si qua tibi obscura in hoc meo sermone visa sunt, de iis
 5 rursus conferemus.' ac simul adsurgens et Aprum completus 'ego' inquit 'te poetis, Messalla autem antiquariis criminabimur.' 'at ego vos rhetoribus et scholasticis' inquit.

Cum adrisissent, discessimus.

41, 22 illi nos: isti | 23 tempora vestra Haase, vitas vestras ac temp. Bekker, nos vestra inclusimus | 42, 6 autem Weissenborn: cum libri, om. Puteolanus.

INDEX HISTORICUS.

Numeri nude positi ad libros ab excessu D. Augusti referendi sunt, H praefixam habentes ad Historias, G ad Germaniam, A ad Agricolam, O ad dialogum de oratoribus, Fr. ad fragmenta Historiarum.

- Abdagaeses Parthus 6, 36. 37.
 43. 44.
 Abdus Parthus 6, 31. 32.
 Abgarus v. Acbarus.
 Abnoba mons G 1.
 Aborigenes litteras ab Euandro didicerunt 11, 14.
 Abudius Ruso 6, 30.
 Academia O 32.
 Academici pugnaces O 31.
 Acbarus Arabum rex 12, 12. 14.
 Accius poeta tragicus O 20. 21.
 accusatores praemiis illecti 4, 30. exilio aut morte multati 6, 9. 30. destructiores velut sacrosancti 4, 36.
 Acerronia Agrippinae familiaris in mari occiditur 14, 5.
 CnAcerronius consul 6, 45.
 Achaemenes magnus 12, 18.
 Achaei 6, 18.
 Achaia proconsulari imperio levatur 1, 76. additur Moesiae 1, 80. terrae motu adflicta 4, 13. exterretur rumore falsi Drusi 5, 10. spoliatur a Nerone 15, 45. studiis clara O 30.
 Acilia Lucani mater 15, 56. 71.
 MAcilius consul 12, 64.
 Acilius Aviola 3, 41.
 Acilius Strabo 14, 18.
 Acratus Neronis libertus 15, 45. 16, 23.
 acta deorum G 43. diurna populi Romani 3, 3. 16, 22. diurna urbis 13, 31. publica 12, 24. senatus 5, 4. principis 1, 72. 4, 42. 13, 5. 11. actorum libri O 37.
 Acte Neronis paelex 13, 12. 46. 14, 2.
 Actium H 1, 1. Actiaca religio 15, 23. victoria 1, 3. 2, 53. 4, 5. Actiacaee legiones 1, 42.
 Actiacum bellum 3, 55.
 actor publicus 2, 30. 3, 67.
 Actumerus Chatterum princeps 11, 16 sq.
 Acutia PVitelli uxore 6, 47.
 Addua fl. H 2, 40.
 Adgandestrius Chatterum princeps 2, 88.
 Adiabeni 12, 13. 15, 4. vastantur a Tigrae 15, 1. Izates 12, 13. 14. Monobazes 15, 1. 14.
 Adiabenum regimen 15, 1.
 adoptio Agrippae H 1, 15. Gai et Lucii Caesarum 1, 3. H 1, 15. Germanici 1, 3. Liviae 5, 1. Marcelli H 1, 15. Neronis

- 12, 25. Pisonis H 1, 14. Tiberii 1, 3. H 1, 12. nulla in gente Claudiorum usque ad Neronem 12, 25.
- adoptio lege curiata H 1, 15 nuncupata in castris, in senatu, pro rostris H 1, 17. simulata prohibetur 15, 19. adoptionis ara 1, 14.
- Adrana fl. 1, 56.
- Adria v. Hadria.
- Adrumetum Africae oppidum 11, 21. H 4, 50.
- adulatores 2, 38. 4, 9. 6, 32. 11, 25.
- adulterii poena 2, 50. apud Germanos G 19.
- advocatorum perfidia 11, 5.
- aediles 2, 85. libros vetitos cremant 4, 35. luxum urbis coercent 3, 52. apud eos licentia stupri vulgatur 2, 85. potestas cohibita 13, 28.
- aedilitas curulis 1, 3.
- Aedui a Romanis desciscunt 3, 40. Romanorum fratres senatorum ius adipiscuntur 11, 25. vincuntur a Silio 3, 46. H 4, 57. iuvant Vitellianos H 1, 64. Vindicem H 1, 51. 4, 17. adhaerent Maricco H 2, 61. contermini Sequanis 3, 45.
- Aeetes rex Colchorum 6, 34.
- Aegaeum mare 5, 10. 15, 71.
- Aegeae civitas Ciliciae 13, 8.
- Aegeatae pop. 2, 47.
- Aegiensis civitas Achaiae 4, 13.
- Aegyptia sacra 2, 85. Aegyptiae litterae 2, 60. 11, 14.
- Aegyptii supersticiosi H 4, 81. animalia venerantur H 5, 5. corpora condunt ib. antistites H 4, 83.
- Aegyptus ab Augusto seponitur 2, 59. ab equitibus Romanis regitur H 1, 11. claustra an-
- nonae H 3, 8. duae in ea Romanae legiones 4, 5. H 2, 6.
- Aelia Paetina 12, 1.
- Aelianus Plautius v. Plautius.
- Aelius Gallus 5, 8.
- Aelius Gracilis Belgicae legatus 13, 53.
- Aelius Lamia 4, 13. censorio [funere] decoratur 6, 27.
- Aelius Seianus praetorii praefectus 1, 24. cum Druso in Pannoniam mittitur ib. Tiberium in Agrippinam accendit 1, 69. socer filio Claudii destinatur 3, 29. a Tiberio laudatur 3, 72. Liviae adulter 4, 3. Liviae matrimonium petit 4, 39. Agrippinam accusat 4, 17. 54. Agrippinae et Neroni insidias nectit 4, 67. Drusum veneno necat 4, 8. effigies ei a senatu decernitur 3, 72. 4, 74. origo ac mores 4, 1. Tiberio vitam rusticam suadet 4, 41. 57. periculo Tiberii se opponit 4, 59. erga senatores arrogans 4, 74. filii eius necantur 5, 9. bona publicantur 6, 2. amici puniuntur 5, 6—8. 6, 3. 7. 19. 30. 13, 45.
- [Aemilia] Lepida simulati partus rea 3, 22. damnatur 3, 23.
- Aemilia Lepida iuveni Druso nupta se ipsa interficit 6, 40.
- Aemilia Musa locuples 2, 48.
- Aemilia monumenta 3, 72.
- Aemiliana praedia 15, 40.
- Aemilium genus bonorum civium fecundum 3, 22. 24, 6, 27.
- [M. Aemilii] Lepidi rogationes turbidae 3, 27.
- M. [Aemilius] Lepidus imperii capax 1, 13. sororem defendit 3, 22. adest Pisoni 3, 11.

- Africae proconsulatum recusat 3, 35. de Clutorio reo sententia 3, 50. laudes 4, 20. provinciam Asiam sortitur 4, 56. potentia 6, 5. eius filia 6, 40.
- M. Lepidus triumvir 1, 1 sq. 9 sq.
- M. Aemilius Lepidus bonorum Aemiliae Musae heres 2, 48. pro consule Asiae 3, 32. basilicam Aemilii Pauli reficit 3, 72. eius mors 6, 40.
- M. Lepidus tutor liberorum Ptolemaei 2, 67.
- M. Lepidus Agrippinae stuprator 14, 2.
- Aemilius Longinus H 4, 59. 62.
- Aemilius Mamercus 11, 22.
- Aemilius Pacensis H 1, 20. inter duces Othonis eligitur H 1, 87. a militibus custoditur H 2, 12 in Capitolio pugnans occiditur H 3, 73.
- L. Aemilius Paulus 12, 38.
- Aemilius primipilaris 2, 11.
- Aeneas 4, 9. 12, 58.
- Aenus fluvius H 3, 5.
- aequinoctii sidus 1, 70.
- Aequus v. Considius.
- aerarii cura varie habita 3, 25. 13, 29. aerarii praetores 1, 75. H 4, 9.
- aerarium militare 1, 78. 6, 3.
- Aërias conditor templi Veneris in Cypro 3, 62. H 2, 3.
- Aeschines O 15. 25.
- Aesculapius deus H 4, 84. eius asylum apud Pergamum 3, 63.
- delubrum apud Coos 4, 14.
- thesaurus apud Cyrenenses 14, 18. posterii 12, 61.
- Aesernini 11, 7.
- Aeserninus Marcellus 3, 11.
- Aestii Germaniae pop. G 45.
- Aethiopes H 5, 2.
- Aethiopia 2, 60.
- Afer Domitius v. Domitius.
- LAfinius consul 14, 48.
- Afranius Pompeianus 4, 34.
- Afranius Burrus v. Burrus.
- Afranius Quintianus in Neronem coniurat 15, 49. 56. occiditur 15, 70.
- Africa 2, 52. 3, 32. H 1, 11. 3, 48. eius iura nova H 1, 78. duabus legionibus tenebatur 4, 5. praeses eius quaestor 11, 21. eius procuratores 4, 50.
- Africanus orator v. Iulius.
- Africum mare 1, 53. A. ventus 15, 46.
- Agamemnon O 9.
- Agerinus Agrippinae libertus 14, 6 sqq.
- agger Drusi coërcendo Rheno fabricatus 13, 53. H 5, 19. aggeres structi expugnandis urbibus H 3, 20.
- agrariae leges 4, 32.
- Agrestis v. Iulius.
- Agricola Taciti socer A 3. ardor eius in studiis A 4. prima militia in Britannia A 5. quaestor in Asia A 6. legioni in Britannia praepositus A 7. inter patricos adscitus A 9. Aquitaniae praepositus ib. consul ib. Britanniae praepositus ib. Monam insulam capit A 18. acerbus in conviciis A 22. Caledoniam penetrat A 29. victoriam de Britannis consequitur A 37. Romam revertitur A 40. Domitiano suspectus A 39. moritur A 43. elogium A 44.
- Agrippa Asinius v. Asinius.
- Agrippa Fonteius v. Fonteius.
- Agrippa Haterius tribunus pl. 1, 77. praetor 2, 51. consul designatus 3, 49. consul 3, 52. illustribus viris perniciem meditatur 6, 4.

Agrippa Iulius 15, 71.
 Agrippa Menenius O 17, 21.
 Agrippa Postumus in Planasiam eiectus 1, 3. atrox ingenio 1, 4. ab Augusto visitur 1, 5. a Tiberio occiditur 1, 6. 53. 3. 30.
 Agrippa Postumus falsus 2, 39. 40.
 Agrippa Vibulenus 6, 40.
 Agrippa rex Iudaeorum 12, 23. eiusdem nominis rex contra Parthos copias ducere iubetur 13, 7. Roma a Flaviano exciditur H 2, 81. Tito auxilium ducit contra Iudaeos H 5, 1.
 MAgrrippa gener Augusti 1. 3. 4, 40. H 1, 15. tribuniciae potestatis socius 3, 56. Tiberii aemulus 6, 51. Mytilenis secretum agit 14, 53. bellorum et victoriarum Augusti socius 1, 3. 14, 53. Ubios in fidem recipit 12, 27. Agrippae monumenta 15, 39. stagnum 15, 37. liberorum fortuna 3, 19. filia v. Vipsania. nepos 3, 75. Iulia uxor adultera 1, 53.
 Agrippina Germanici uxor, neptis Augusti 1, 33. 2, 71. nurus Tiberii 1, 42. Rheni pontem solvi prohibet 1, 69. legionibus grates agit ib. fama et fecunditas 2, 43. pudicitia impenetrabilis 4, 12. Iuliam parit 2, 54. cineres Germanici Romam reportat 2, 75. 3, 1. queritur cum Tiberio 4, 52. maritum sibi poscit 4, 53. simulandi nescia 4, 54. a Tiberio apud senatum accusatur 5, 3. effigies eius a populo geritur 5, 4. in exilium pulsa 14, 63. moritur 6, 25.
 Agrippina Germanici filia, Tiberii neptis 4, 53. vitae suae

commentarios scripsit ib. Cn. Domitio nubit 4, 75. in eam Messalinae odium 11, 12. Claudii coniugium captat 12, 3. ei nubit 12, 7. Lolliam ad mortem adigit 12, 22. stuprum cum Pallante 12, 25. 65. 14, 2. Augustae cognomentum adipiscitur 12, 26. coloniam Agrippinam deduci iubet 12, 27. signis Romanis praesidet 12, 37. Capitolium carpento ingreditur 12, 42. chlamyde aurata navali proelio praesidet 12, 56. Narcisso infensa 12, 57. Claudium veneno necat 13, 67. senatui interesse cupit 13, 5. potentia infracta 13, 12. accusationi respondet 13, 21. Neronem filium illicit ad incestum 14, 2. ex dolosa navi evadit 14, 5. iussu Neronis occiditur 14, 8.
 Agrippinensis colonia H 1, 56. 57. 4, 20. 25. 28. 55. 56. 63. originis Germanicae H 4, 28. G 28. auxilium a Ceriale petit H 4, 79. cf. Ubiorum ara.
 Agrippinus Paconius 16, 28. 29. 33.
 ala equitum 1, 49. 14, 26. Aurlana H 3, 5. Batavorum H 4, 18. Britannica H 3, 41. Canninefas 4, 73. Moesicae et Pannonicae H 3, 2. Petriana H 1, 70. 4, 49. Picentina H 4, 62. Raeticae H 1, 68. Sebostiana H 3, 6. Siliana H 1, 70. 2, 17. singularium H 4, 70. Tauriana H 1, 59. 64. Treverorum H 2, 14. 4, 55. alares Pannonii 15, 10. H 2, 94. Alba Iulii orti 11, 24.
 Albana villa Domitiani A 45.
 Albanorum regum imagines 4, 9. Albanum saxum 15, 43.

Albani pop. 2, 68. 4, 5. 6, 33. 12, 45. 13, 41. H 1, 6. Thesalis orti 6, 33.
 Albigaunum Liguria oppidum H 2, 15.
 Albintimilium H 2, 13.
 Albinus Luceius v. Luceius.
 Albia fl. 1, 59. 2, 14. 19. 22. 41. 4, 44. G 41.
 albo senatorio eradere 4, 42.
 Albruna, mulier fatidica G 8.
 Albucilla amoribus famosa 6, 47. in carcerem ducitur 6, 48.
 Alci dii Germanorum G 43.
 Alesia 11, 23.
 Alexander rex 2, 73. 3, 63. 6, 31. 12, 13. O 16. Fr. 7.
 Tib. Alexander eques Rom. 15, 28. Aegypti rector H 1, 11. in Vespasianum pronus H 2, 74. legiones sacramento eius adigit H 2, 79.
 Alexandria Aegypti 2, 59. 67. H 1, 31. 5, 1. ibi imperium Vespasiani coepit H 2, 79. horreum P. R. H 3, 48. Serapin accipit H 4, 81. 84.
 Alexandrinus 14, 60.
 Alfenus Varus praef. castrorum H 2, 29. dux Vitellianorum Batavos ducit H 2, 43. praetorii praef. H 3, 36. Appenninum obsidet H 3, 55. ad Vitellium regreditur H 3, 61. infamis et ignavus H 4, 11.
 Alieni forum H 3, 6.
 Aliso castellum 2, 7.
 Alledius Severus eques 12, 7.
 Alliaria Sempronii Gracchi uxor 1, 53.
 Alliensis clades H 2, 91.
 Allobroges H 1, 66.
 Alpes Cottiae s. Cottianae H 1, 61. 87. 4, 68. Graiae H 2, 66. Iuliae H 3, 8. maritimae 15, 32. H 2, 12. 3, 42. Pannonicae H 2, 98. 3, 1. Poeninae H 1, 61. 70. 87. 4, 68. Raeticae G 1.
 Alpini H 2, 14.
 Alpinus Montanus Trevir H 3, 35. 4, 31 sq. ad Civilem transit H 5, 19.
 Dalpinus eius frater H 5, 19.
 Alpinus Iulius H 1, 68.
 Altinum oppidum H 3, 6.
 Altinus Iulius 15, 71.
 Amanus Suriae mons 2, 83.
 Amasis rex Aegypti 6, 28.
 Amathus 3, 6. Amathusia Venus ib.
 Amazones 3, 61. 4, 56.
 Ambivius Turpio O 20.
 Aminius Rebius v. Caninius.
 Amisia fl. 1, 60. 63. 2, 8. 23.
 Amorgus insula 4, 13. 30.
 Amphictyones 4, 14.
 amphitheatrum Fidenae ruit 4, 62 sq. Placentiae conflagrat H 2, 21. Neronis in Martio campo exstruitur 13, 31. Cremonense H 3, 32. struunt milites H 2, 67.
 Ampius v. Tampius.
 Ampsivarii Germ. pop. 2, 8. 22. 24. 13, 55. 56.
 Amunclanum mare 4, 59.
 Amulius Serenus H 1, 31.
 Anagnia opp. H 3, 62.
 Ancharius Priscus Caesium Cordum accusat 3, 38. 70.
 ancilium nondum conditorum religio H 1, 89.
 ancillis Graeculis delegantur infantes Romani O 29.
 Ancona 3, 9.
 Ancus rex 3, 26.
 Andecavi Galliae pop. 3, 41.
 Anemuriensis civitas 12, 55.
 Angli Germaniae pop. G 40.
 Angrivarii Germ. pop. 2, 19. G 33 sq. de illis triumphatur 2, 41.

- anguis ex muliere nata 14, 12. visa in cubiculo Neronis 11, 11.
 Anicetus Neronis libertus 14, 3. exitium Agrippinae struit 14, 3. 7. 8. postea Octaviae insidiatur 14, 62. in Sardiniam pellitur ib.
 Anicetus Polemonis libertus H 3, 47. exitium H 3, 48.
 Ancius Cerialis consul 15, 74. occiditur 16, 17.
 Annaeus Lucanus v. Lucanus.
 Annaeus Mela Lucani pater occiditur 16, 17.
 LAnnaeus Seneca ab exilio revocatur 12, 8. praetor fit ib. Neronis praeceptor 13, 2. eius potentia morte Burri infrigitur 14, 52. oratio ad Neronem 14, 53. accusatur 14, 65. 15, 56. secessum orat 15, 45. occiditur 15, 60. imperio dignus habitus 15, 65. divitiae 13, 42.
 Annaeus Serenus 13, 13.
 Annaeus Stadius 15, 64.
 annalium munus 3, 65. 4, 23. 13, 31. compositio O 22. Graecorum 2, 88.
 Annia Rufilla 3, 36.
 Annibal in Italiam ingruens H 3, 34. oris eius dehonestamentum H 4, 13.
 Annius Bassus H 3, 50.
 Annius Faustus H 2, 10.
 Annius Gallus dux Othonis H 1, 87. 2, 23. ad occupandas Padi ripas praemittitur H 2, 11. Placentiae auxilium ducit H 2, 23. moram Othoni suadet H 2, 33. milites Othonianos placat H 2, 44. a Vespasiano in Germaniam mittitur H 4, 68. 5, 19.
 Annius Pollio maiestatis postulat 6, 9.
 Annius Pollio in Neronem coniurat 15, 56. in exilium pellitur 15, 71. Serviliae maritus 16, 30.
 Annius Vinicianus 15, 28.
 annonae claustra H 3, 8. subsidia H 3, 48. praefectura 1, 7. 13, 22. H 4, 68. cura praecipua principum 3, 54. 4, 6. saevitia 2, 87.
 annus verus, magnus O 16.
 septimus Iudaeorum H 5, 4. anni divisio apud Germanos G 26.
 PAnteus Suriae praeficitur 13, 22. veneno extinguitur 16, 14.
 Antenor 16, 21.
 Anthemusias urbs 6, 41.
 Antias ager 14, 3.
 Antigonus rex 4, 43.
 Antiochenses 2, 69. H 2, 82. forum 2, 73. theatrum H 2, 80.
 Antiochia urbs H 2, 79. Germanicus in ea crematur 2, 83.
 Antiochus Cilicum rex 12, 55. 13, 7. 37. H 5, 1. regum inservientium ditissimus H 2, 81. Armeniae partem nactus 14, 26. Vespasianum iuvat H 5, 1.
 Antiochus Commagenorum rex 2, 42.
 Antiochus Epiphanes Suriae rex H 5, 8.
 Antiochus Magnus, Suriae rex 2, 63. 3, 62. 12, 62.
 Antipolis Galliae Narbonensis municipium H 2, 15.
 antiquarii O 21. 42.
 antistes caerimoniarum H 4, 83.
 Antistia Plauti uxor 14, 22.
 Antistius Labeo 3, 75.
 Antistius Sosianus trib. pl. 13, 28. praetor 14, 48. ob probrosa carmina exilio multatur 14, 48 sq. 16, 21. PAnteium

- accusat 16, 14. ab exilio ob id revocatur ib. in exilium repellitur H 4, 44.
 CAntistius consul 4, 1. alius 12, 25.
 LAntistius Vetus consul 13, 11. exercitui praest in Germania 13, 53. Plantum generum ad res novas hortatur 14, 58. Asiae proconsul 16, 10. moritur 16, 10 sq.
 Antistius Vetus e primoribus Macedonum relegatur 3, 38.
 Antium 3, 71. 14, 4. 27. Antias ager 14, 3. Neronis patria 15, 23. et secessus 15, 39. ibi Fortuna equestris 3, 71.
 CAntius ad census Galliarum missus 2, 6.
 Antonia Claudii filia 12, 2. 68. Corneliae Sullae uxor 13, 23. coniurationis in Neronem conscia 15, 53.
 Antonia minor LDomitii uxor 4, 44. Cn. Domitii et Domitiae Lepidae mater 12, 64.
 Antonia Germanici mater 3, 3. 18. et Claudii 11, 3. 13, 18.
 Antonia turris Hierosolymis H 5, 11.
 Antonius Arrius H 1, 77.
 Antoninus Haterius 13, 34.
 Antonius Felix Pallantis frater, Iudaeae procurator 12, 54. saevitia ac libido H 5, 9. Drusillam uxorem ducit ib.
 Antonius Flammas H 4, 45.
 Antonius Iulus 1, 10. 3, 18. interfectus ob adulterium Iuliae 4, 44.
 Antonius Naso tribunus praetorianorum H 1, 20.
 Antonius Natalis in Neronem coniurat 15, 50. 54. 55. ob festinatam indicium impunitus 15, 56. 71.
 Antonius Novellus Othonis dux H 1, 87. nullius auctoritatis in milites H 2, 12.
 Antonius Primus falsi damnatus 14, 40. H 2, 86. in partes Flavianas transgressus H 2, 86. oratio pro bello festinando H 3, 2. Italiam invadit H 3, 6. et vastat H 3, 49. facundia et in vulgum auctoritas H 3, 10. 80. virtus in proeliis H 3, 17. avaritia ac superbia H 3, 28. 31. Cremonam expugnat H 3, 31. Mucianum insectatur H 3, 53. ab eo timetur H 4, 39. milites alloquitur H 3, 60. prodicionis suspectus H 3, 78. 4, 68. potentia in urbe H 4, 2. fracta Muciani adventu H 4, 11. consularia accipit H 4, 4. ad Vespasianum proficiscitur H 4, 80. eius arrogantia H 3, 49. 4, 80.
 LAntonius, filius Iuli Antonii, moritur 4, 44.
 MAntonius triumvir 1, 2. 9. 10. 2, 53. Germanici avus 2, 43. 53. a Parthis exturbatur 2, 2. Artavasden interficit 2, 3. epistolae in Augustum 4, 34. Herodis amicus H 5, 11. impugnat a Cicerone O 37. eius neptis libertino nupta H 5, 9.
 Antonius Taurus tribunus praetorianorum H 1, 20.
 anulus ferreus G 31. anulum signatorium frangere 16, 19. anulo clausa utensilia 2, 2. anulis donati equites fiunt H 1, 13. 2, 57. 4, 3.
 Aorsi Asiae populus 12, 15 sq. 19.
 Apamenses 12, 58.
 Maper orator O 2. 11. 27.
 Aphrodisienses 3, 62.
 Apicata Seiani uxor pellitur 4,

3. Seiani scelus in Drusum prodit 4, 11.
 Apicius dives ac prodigus 4, 1.
 Apidius Merula 4, 42.
 Apinius Tiro H 3, 57. 76.
 Apio Cyrenensium rex 14, 18.
 Apis Aegyptiorum deus H 5, 4.
 Apollinaris v. Claudius Apollinaris.
 Apollinis aedes H 1, 27. 3, 65. oraculum 3, 63.
 Apollo Clarius 2, 54. 12, 22.
 Pythius 12, 63. H 4, 83. patria Delus 3, 61. citharoedus 14, 14.
 Apollodorus rhetor O 19.
 Apollonidenses 2, 47.
 Aponianus v. Dillius Aponianus.
 LAponius eques Ro. 1, 29.
 MAponius Saturninus Moesiae rector H 1, 79. 5, 26. triumphali statua donatus H 1, 79. pessimum facinus audet H 2, 85. defectionem Vitellio nuntiat H 2, 96. celerare cum exercitu iubetur H 3, 5. cum legione VII advenit H 3, 9. periclitatur H 3, 11.
 appellaciones ad senatum 14, 28.
 Appennini inga H 3, 42. 50. 52. 55 sq.
 Appia via 2, 30. H 4, 11.
 Appius Appianus senatu motus 2, 48.
 Appius Caecus O 18. 21.
 Appius Silanus 6, 9. 11, 29.
 Appuleia Varilla 2, 50.
 Sex. Appuleius 1, 7.
 Aprilis Neroneus dictus 15, 74. 16, 12.
 Apronia a viro in praecepta iacta 4, 22.
 Apronianus Vipstanus H 1, 76.
 LApronius eques Rom. 2, 32. 3, 64. inter Germanici duces

1, 56. triumphalia insignia obtinet 1, 72. sententia in Libonem 2, 32. Africae praefuit 3, 21. 4, 13. contra Tacfarinatem missus 3, 21. Plautium Silvanum generum accusat ob interemptam filiam 4, 22. Germaniae inferioris propraetor 4, 73. 11, 19. socer Lentuli Gaetulici 6, 30.
 Apronius Caesianus eius f. 3, 21.
 aprorum formae insigne superstitionis G 45.
 Apuli pop. 3, 2. Apula litora 4, 71.
 Apulia 16, 9.
 aqua (Claudia) 11, 13. Marcia 14, 22. Sinuessanae H 1, 72.
 aquila cum Varo amissa reperitur 1, 70. 2, 25.
 aquilae propria legionum numina 2, 17. augurium laetum ib. H 1, 62. inter aquilas vectae militum pecuniae 1, 37. aquila in fastigio templi H 3, 71.
 Aquila Iulius 12, 15.
 Aquila Vedius H 2, 44. 3, 7.
 Aquileia H 2, 46. 85. 3, 6. 8.
 Aquilia adultera exilio punita 4, 42.
 aquiliferi 1, 39. 48. H 1, 56. 4, 25.
 Aquilinus primipilaris H 4, 15.
 Aquilius Regulus H 4, 42.
 Aquinas colonia H 1, 88. 2, 63.
 Aquinus Cornelius H 1, 7.
 Aquitania H 1, 76. A 9.
 ara adoptionis 1, 14. magna Herculis 12, 24. 15, 41. Ubiorum 1, 39. 57. amicitiae et clementiae 4, 74. Consi 12, 24. Drusi 2, 7. Solis 6, 28. Veneris Paphiae H 2, 3. Ulixis G 3. ultionis 3, 18. ara in senatu 16, 31.

arae barbarae 1, 61. decretae ob trib. pot. 3, 57. dicatae fluminibus 1, 79. statutae dis Manibus 3, 2.
 Arabes 6, 28. 44. 12, 12. 14. H 5, 1.
 Arar Galliae fl. 13, 52. H 2, 59.
 Araricus Vulcatius 15, 50.
 aratro designata oppida 12, 24.
 Aravisci Pannoniae pop. G 28.
 Araxes Armeniae fl. 12, 51. Ar-taxata adluit 13, 39.
 arbor ruminalis 13, 58.
 Arcadiae reges 12, 53.
 Arcas Euander 11, 14. 15, 41.
 arcanum imperii 2, 36. 59. H 1, 4.
 Archelaus Cappad. rex 2, 42. 6, 41. 14, 26.
 Archias Licinius O 37.
 arcus dicati ob signa Vari recepta 2, 41. ob res bene gestas 2, 64. 13, 41. 15, 18. in honorem Germanici 2, 83. ob trib. pot. Drusi 3, 57.
 ardentia pila 15, 7. signa 12, 64.
 Arduenna silva 3, 42.
 Arenacum H 5, 20.
 Areum iudicium 2, 55.
 argentum signatum 6, 17. Britannicum A 12. Germanis nullum G 5. Mattiacum 11, 20.
 Argius dispensator Galbae H 1, 49.
 Argivi in Coe 12, 61.
 Argolicus Achaeus 6, 18.
 Aricia opp. H 4, 2. nemus Aricinum H 3, 36.
 aries Phrixi 6, 34. Hammonis H 5, 4.
 Arii Asiae pop. 11, 10.
 Ariminum H 3, 41. 42.
 Ariobarzanes Armeniae rex 2, 4.
 Ariovistus rex H 4, 73.
 Aristobulus minoris Armeniae rex 13, 7. 14, 26.
 Aristonicus Pergamenus 4, 55. 12, 62.
 arma Germanorum G 6. Suionum sub custode G 44. Sarmatarum 6, 35. H 1, 79. armorum agger ex victoria H 2, 70. arma diversa legionariorum et auxiliarium 12, 35. H 1, 38.
 armamenta navium H 5, 23.
 Armenia 2, 56. 3, 48. Romanis infida 2, 3. ab Hiberis occupatur 6, 33. bellum cum Hiberis gerit 12, 44. a Parthis occupata 13, 6. suo arbitrio relicta 15, 17.
 Armenia minor 11, 9. 13, 7.
 Armenii inter Parthos et Romanos ambigui 2, 3. 56. 13, 34. olim sub Aegyptiis 2, 60.
 aditi Corbuloni 15, 12. reges accipiunt a Caesaribus 2, 3. quos non defendunt 2, 4. Artaxiam a Germanico accipiunt 2, 64. petuntur Vononi 2, 68. socii Tiridatis 6, 44. subiguntur a Mithridate 11, 9. vastantur a Corbulone 14, 23. H 3, 24. Armeniorum cultus, instituta 2, 56. perfidia 12, 46.
 Arminius Germanorum dux 1, 55. vinctus a Segeste 1, 58. Cheruscos concitat 1, 60. contra Romanos pugnat 1, 63. castra eorum aggreditur 1, 68. cum Flavo fratre colloquitur 2, 9 sq. a Germanico funditur 2, 17. iterum cum Germanico pugnat 2, 21. favor apud populares 2, 44. manum cum Maroboduo conserit 2, 46. regnum affectans occiditur a suis 2, 88. uxor et filius 1, 57 sq.

Arnus Etruriae fl. 1, 79.
 Arpus Chatterum princeps 2, 7.
 Arrecinus Clemens H 4, 68.
 Arria Thraseae uxor 16, 34.
 alia huius mater ib.
 Arrius Antoninus H 1, 77.
 Arrius Varus praefectus cohortis 13, 9. infami gratia primum pilum adeptus H 3, 6. Antonio comes ad invadendam Italiam ib. Vitellianos fundit H 3, 16. 61. praefectus praetorii H 4, 2. apud Mucianum incusatur H 3, 52. ab eo timetur H 4, 39. 68. praetoria insignia obtinet H 4, 4. annonae praefectus H 4, 68.
 Arruntii 11, 7.
 Arruntius Stella 13, 22.
 LArruntius 1, 8. 3, 11. Tiberio suspectus 1, 13. 6, 27. H 2, 65. coercendo Tiberi praepositur 1, 76. de eo negotio agit in senatu 1, 79. eius potentia 6, 5. sanctissimae artes 6, 7. 11, 6. accusatus se ipse necat 6, 47 sq. accusatores puniti 6, 7.
 Arsaces rex Armeniae 6, 31. interficitur 6, 33.
 Arsaces Parthus H 5, 8. Arsacis gens 12, 14. regnum G 37.
 Arsacidae 2, 1 sqq. 6, 34. 11, 10. H 1, 40. eorum fastigium 15, 1. favor 14, 26.
 Arsamosata Armeniae castellum 15, 10.
 Arsanias Armeniae fl. 15, 15.
 Artabanus rex Parthorum 2, 3. 4. legatos ad Germanicum mittit 2, 58. superbus erga Romanos, saevus in suos 6, 31. subsidium in Armeniam mittit 6, 33. regno a suis eicitur 6, 36. revocatur 6, 43. Seleuciam subigit 6, 42.
 Artabanus, eius filius, a Gotarze fratre necatus 11, 8.
 Artavasdes Armeniae rex 2, 3. alius eius nominis 2, 4.
 Artaxata Armeniae caput 2, 56. 13, 39. ab Hiberis occupantur 6, 33. iugum Parthorum accipiunt 12, 50. a Romanis capta et incensa 13, 41. 14, 23.
 Artaxias Armeniae rex 2, 3. alius Zeno a suis coram Germanico consalutatus 2, 56. 64. obit 6, 31.
 Artemita Parthicum opp. 6, 41.
 artes civiles A 39. Graecae 15, 41. ludicrae 14, 16. O 10. militares 12, 12. Romanae 6, 11. seniles 3, 8. teatrales 14, 21. artium corruptarum causae O 28.
 Artoria Flaccilla 15, 71.
 Arverni pop. Galliae H 4, 17.
 Arulenus Rusticus trib. pl. 16, 26. praetor H 3, 80. ob Thraseam laudatum damnatus A 2.
 Aruseius accusator 6, 7.
 LAruseius 6, 40.
 arx Capitolii 11, 23. H 3, 69. 71. 78.
 Asciburgium Germaniae opp. in Rheni ripa H 4, 33. G 3.
 Asclepiodotus v. Cassius.
 Asconius Labeo 13, 10.
 Asiae urbes templum Tiberio statuunt 4, 15. 37. 55. Asia amoena 3, 7. proconsules 2, 47. 3, 32. 13, 43. H 3, 46. A 6. Asiae urbes XII terrae motu collapsae 2, 47. 4, 13. ab Europa divortium 12, 63. parata peccantibus A 6. servituti H 4, 17.
 Asiaticus dux Galliarum H 2, 94. ad supplicium postulatur ib.

Asiaticus Iulius O 14.
 Asiaticus Vitellii libertus H 2, 57. 95. servili supplicio affectus H 4, 11.
 Asiaticus Valerius v. Valerius.
 Asinius Agrippa consul 4, 34. moritur 4, 61.
 Asinius Gallus 1, 8. libertas erga Tiberium 1, 12. in senatu sententiae 1, 76 sq. 2, 32. 35. 4, 20. 30. 71. de eo Augusti iudicium 1, 13. tribunum pl. increpat 1, 77. patronus a Pisone petitur 3, 11. Tiberium adulando offendit 4, 71.
 Agrippinae adulter 6, 25. moritur 6, 23.
 MAsinius Marcellus 14, 40. consul 12, 64.
 Asinius Pollio 1, 13. 11, 6. O 17. 21. 25. scripta 4, 34. O 38.
 Asinius Pollio alae praefectus H 2, 59.
 Asinius Saloninus obiit 3, 75.
 CAsinius consul 4, 1.
 asini effigies Iudaeis coli credita H 5, 4. asini agrestes Moysen ducunt ad aquarum venas H 5, 3.
 Asitius (?) O 21.
 Asper Sulpicius v. Sulpicius.
 LAsprenas Africae proconsul 1, 53. percunctatio in senatu 3, 18.
 Asprenas Calpurnius H 2, 9.
 Assyria 12, 13. Assyrii H 5, 2. 8.
 asyla apud Graecas civitates 3, 60 sqq. 4, 14. asylum Romae H 3, 71.
 M. Ateius praetorius 2, 47.
 Ateius Capito coercendo Tiberi imponitur 1, 76. 79. Tiberii in senatu adulator 3, 70. moritur 3, 75.
 Ateste opp. H 3, 6.
 Athenae 2, 53.
 Athenienses Mithridatis Antonique socii 2, 55. honores in Germanicum 2, 53. in victos animus 11, 24. veneno extinguunt damnatos 15, 64. leges a Solone scriptae 3, 26. oratores O 25. 40. Philippus iis metuendus 2, 63.
 Atia 3, 68; Augusti mater O 28.
 Atidius Geminus 4, 43.
 Atilia Lucani mater v. Acilia.
 AAtilius bello Punico primo aedem Spei vovet 2, 49.
 Atilius libertinus, auctor magna cladis 4, 62 sq.
 Atilius Rufus Suriae praeses A 40.
 Atilius Vergilio H 1, 44.
 Atilius Verus H 3, 22.
 Atimetus Domitiae libertus et concubinus 13, 19. 21. supplicio afficitur 13, 22.
 Atria opp. H 3, 12.
 Atria Galla C Pisonis uxor 15, 59.
 atrium Libertatis H 1, 31.
 Attianus v. Nonius.
 Attici oratores O 25. Attica ora 5, 10.
 AAtticus praef. cohortis A 37.
 Atticus v. Curtius, Iulius, Pompeionus, Quintius, Vestinus.
 Attius centurio 6, 24.
 Attius poeta v. Accius.
 Attus Clausus 4, 9. 11, 24. 12, 25.
 Atys rex 4, 55.
 auditoria iudicialia O 39. recitationum O 9. scholasticorum ib.
 Aventicum Helvetiorum caput H 1, 68.
 Aventinus 6, 45. H 3, 70. 85.
 Avernus lacus 15, 42.
 Aufidienus Rufus 1, 20.
 Aufidius Bassus O 23.

augurale 2, 13. 15, 30.
 auguratus 1, 62. H 1, 77. augures 3, 64.
 Augurinus v. Iulius.
 augurium salutis 12, 23. laetum 2, 17. H 1, 62. auguriis patrum sacra silva G 39.
 Augusta v. Livia.
 Augustae nomen datum 1, 8. 12, 26. 15, 23. H 2, 89.
 Augusta Taurinorum H 2, 66.
 Augustales ludi 1, 15. 54.
 Augustales sodales 1, 54. 2, 83. 3, 64. H 2, 95.
 Augustiani equites a Nerone conscripti 14, 15.
 Augustodunum Aeduarum caput 3, 43. 45 sq.
 Augustus 1, 1. educatus ab Atia matre O 28. in locum Hirtii se consulem sufficit O 17. annos natus XIX civilia bella sustinet 13, 6. bellum cum Antonio 11, 7. H 3, 66. aspectu exterrit legiones Actiacas 1, 42. Neroni uxorem aufert 1, 10. imperium invadit 1, 2. quod nomine principis constituit 1, 9. rem publicam legibus ornat 3, 28. reperit vocabulum summi fastigii, tribuniciam potestatem 3, 56. quaedam ex antiquitate flectit ad praesentem usum 4, 16. legem maiestatis novat 1, 72. patricios creat 11, 25. pomerium urbis auget 12, 23. Aegyptio equites Ro. imponit H 1, 11. iis plenam potestatem tradit 12, 60. saepius in Orientem et Occidentem comitatus comite Livia 3, 34. item senex crebro in Germanias 1, 46. inde irritus discedit 1, 59. in collocanda filia de equitibus Romanis consultat 4, 39.

filiam relegat 1, 53. Drusi corpori obviam it 3, 5. nepotum excessum fert fortiter 3, 6. histrionibus indulget 1, 54. spectaculum proelii navalis edit 12, 57. rationarium imperii perscribit 1, 11. cohercendos imperii terminos suadet ib. et A 13. LVI annos imperat O 17. divinos honores sperat 4, 38. moritur Nolae 1, 5. testamentum 1, 8. mores et gesta 1, 9 sq. effigies inter numina 1, 11. 2, 41. inter Iovem et Martem memoratus 2, 22. imago 2, 37. statua 1, 73. templa 4, 37. 55. 57. 6, 45. cultores 1, 73. 4, 67. asyllum 3, 63. eloquentia 13, 3. epistolae O 13. indicium de Asinio Gallo aliisque 1, 13. forum 4, 25. fortuna in rem publ. valida, domi improspira 3, 24.
 Aviola v. Acilius.
 Aviones Germaniae pop. G 40.
 avis invisitata specie H 2, 50.
 aves dirae 12, 43. aquilae Romanae aves 2, 17. avium voces et volatus G 10.
 Avitus v. Dubius.
 Avona (?) Britanniae fl. 12, 31.
 aurariae in Hispania 6, 19.
 Aurelia Caesaris mater O 28.
 MAurelius Cotta consul 3, 2. 17. alius eiusdem nominis 13, 34.
 Aurelius Fulvus legatus legionis H 1, 79.
 Aurelius Pius senator 1, 75.
 Aurelius Scaurus G 37.
 Auriana ala H 3, 5.
 aurigae Britannorum A 12.
 Aurinia v. Albruna.
 aurum Germanis nullum G 5.
 Auspex Iulius H 4, 69.

auspices in nuptiis 11, 27. 15. 37.
 auspicia apud Germanos G 10.
 autumnus Germanis nullus G 26.
 Auzea castellum Numidiae 4, 25.
 Bacchae 11, 31.
 Bactriani 2, 60. campi 11, 8.
 Baduhennae lucus 4, 73.
 Baebius Massa H 4, 50. A 45.
 Baetasi superati H 4, 56. 66.
 Baetica provincia H 1, 53. civitates Maurorum dono accipit H 1, 78.
 Baiae 11, 1. 13, 21. 14, 4. 15, 52.
 Baianus lacus 14, 4.
 Ti. Balbillus 13, 22.
 Balbus v. Domitius, Laelius.
 Balbus Hispanus Caesaris opibus potens 11, 24. 12, 60. 3, 72.
 Baleares insulae 13, 43.
 balista 12, 56. 15, 9. H 3, 23. 29. 4, 23.
 balnei fervidi vapore necari 14, 64. 15, 64. 69. 16, 11.
 balsamum nascitur in Iudaea H 5, 6. G 45.
 barba ex voto H 4, 61. G 31.
 Barbis Proculus H 1, 25.
 Bardanes v. Vardanes.
 barditus Germanorum G 3.
 Barea Soranus 12, 53. a Nerone pervertitur 16, 21. 23. mortis arbitrium ei permittitur 16, 33. falso testimonio circumventus H 4, 10. 40.
 Bargioras H 5, 12.
 Barium Apuliae municipium 16, 9.
 basilicae H 1, 40. Pauli refecta 3, 72.
 Basilides sacerdos H 2, 78.
 alius e primoribus Aegypti H 4, 82.
 Bassus v. Annius, Caesellius, Lucilius, Saleius.
 Bastarnae pop. 2, 65. G 46.
 Batavi Chattorum quondam pop. H 4, 12. G 29. Gallis antiquitus infesti H 4, 73. gens ferox H 1, 59. tributorum expertes H 4, 12. 17. 5, 25. G 29. virtute praecipui G 29. nandi periti 2, 8. H 2, 17. a Civile in arma rapiuntur H 4, 21. contra Britannos pugnant cum gloria A 36. H 4, 12.
 Batavodurum opp. H 5, 19 sq.
 Batavorum cohortes H 1, 59. 64. 2, 27. 66. 69. 4, 12. 15. 19. A 36. insula 2, 6. H 4, 18. 5, 23. motus H 4, 13 sq.
 Bathyllus histrio 1, 54.
 Bauli villa 14, 4.
 Bedriacensis pugna H 2, 39. 50. 52. 66. 86. 3, 31. Bedriacenses campi H 2, 70.
 Bedriacum H 2, 23. 39. 44. 49. 3, 15. 20. 27. 31.
 Belgae 3, 40. robor Gallorum H 4, 76. Romanorum amici 4, 43. auxilia Verginii H 4, 17.
 Belgarum civitates 1, 34. H 4, 37.
 Belgica 13, 53. Belgicae legatus H 1, 59. procurator H 1, 12. 58.
 bellum Italicum 3, 27. Germanicum H 4, 12. Perusinum 5, 1. Sabinum H 3, 72. sociale 6, 12.
 Belus amnis H 5, 7.
 Beneventum 15, 34.
 Benignus v. Orfidius.
 Berenice regina H 2, 2. 81.
 Berytus H 2, 81.
 LBestia O 39.
 Betasii v. Baetasii.
 Betuus Cilo H 1, 37.

- Bibaculi carmina 4, 34.
 bibliothecae O 21, 37.
 CBibulus 3, 52.
 bigati pecuniae species G 5.
 Bingium Germaniae opp. H 4, 70.
 Bithynia 1, 74. eius proconsul CPetronius 16, 18.
 Bithyni 16, 33. accusant Cadium Rufum 12, 22. Tarquitiu Priscum 14, 16. Bithynum mare 2, 60.
 bitumen ex Iordane egeritur H 5, 6.
 Blaesus v. Iunius, Pedius.
 Blaesi duo voluntaria morte perempti 6, 40.
 Blandus v. Rubellius.
 Blitius Catulinus 15, 71.
 boarium forum 12, 24.
 Bocchoris rex Aegypti H 5, 3.
 Bodotria Britanniae aestuarium A 23, 25.
 Boihaemum G 28.
 Boii Gallica gens G 28, 42. H 2, 61.
 Boiocalus Germanus 13, 55, 56.
 Bolanus v. Vettius.
 boletus 12, 67.
 Bonna Germaniae civitas H 4, 19, 70, 77. castra ibi Romanorum H 4, 20, 25, 62, 70, 77, 5, 22.
 Bononia H 2, 53. eius amphitheatrum 67, 71. colonia 12, 58.
 Boresti pop. in Britannia A 38.
 bos a Iudaeis immolatur H 5, 4. locutus H 1, 86. ab Aegyptiis colitur H 5, 4. boum terga tributa Frisiorum 4, 72.
 Bosporanum bellum 12, 15, 63.
 Bosporus 12, 15.
 Boudicca Icenorum regina 14, 31 sq. A 16. se ipsa veneno necat 14, 37.
 Bovillae opp. 2, 41, 15, 23. H 4, 2, 46.
 bracae tegmen barbarum H 2, 20.
 Brigantes Britanniae pop. 12, 32. H 3, 45. A 31. domiti a Ceriale A 17.
 Briganticus v. Iulius.
 Brinno Canninefatium dux H 4, 15 sq.
 Britanni homines immolant 14, 30. sexum non discernunt in imperiis 14, 35. A 16. ingenia A 21. lingua G 45. arma A 36.
 Britannia H 1, 19. metallifera A 12. perdomita et statim omissa H 1, 2. deficit 14, 30. eius proconsules A 14 sqq. eius victoriae 14, 29, 32. clades 14, 37. A 37. situs et mores A 10.
 Britannicae legiones H 1, 9, 60 sq. 2, 32, 57, 65 sq. 97, 3, 22. virtus A 23, 33.
 Britannicus Claudii et Messalinae filius 11, 4, 11, 32, 12, 2. Domitio postponitur 12, 25, 41. veneno a Nerone tollitur 13, 16.
 Brixellum H 2, 33, 39, 51 sq. 54.
 Brixiana porta H 3, 27.
 Bructeri 1, 51, 60, 13, 56. H 4, 21, 61, 77, 5, 18. excisi G 33.
 Brundisium foedus 1, 10.
 Brundisium 2, 30, 3, 1, 7, 4, 27, H 2, 83.
 Bruttidius Niger 3, 66.
 LBrutus libertatis auctor 1, 1. legem curiatam de quaestoribus repetit 11, 22. patricios minorum gentium instituit 11, 25.
 MBrutus 1, 2. laudatur 4, 34. summus orator O 25. conationes 4, 34. O 18, 21. effigies

- non praelata in funere sororis 3, 76.
 bucina convivium dimittebatur 15, 30.
 Burdo v. Iulius.
 Buri Germaniae pop. G 43.
 Burrus Afranius praetorii praefectus 12, 42. Neronis rector 13, 2, 6. ei suspectus 13, 20. dignationem retinet ib. super Agrippinae caede consulitur 14, 7. adsistit ludis iuvenalibus 14, 15. moritur 14, 51.
 Byzantium Thraciae urbs 2, 54. H 2, 83, 3, 47. situs 12, 63. tributo levatur 12, 63.
 Cadicia v. Caedicia.
 Cadius Rufus repetundarum damnatur 12, 22. in senatorium locum restituitur H 1, 77.
 Cadmus litteras Graecis attulit 11, 14.
 Cadra collis 6, 41.
 Caecilianus senator 6, 7. cf. Domitius et Magius 3, 37.
 Caecilius Cornutus 4, 28.
 Caecilius Metellus consul G 37.
 L. [Caecilius] Metellus pontifex max. 3, 71.
 Caecilius Simplex H 2, 60. idem consul H 3, 68.
 ACAecina a Cicerone defensus O 20.
 Caecina Alienus legatus legionis H 1, 52. habitus et mores H 1, 53. dux a Vitellio deligitur H 1, 61. cum Helvetiis pugnat H 1, 67 sq. modeste per Italiam incedit H 2, 20. Placentiam oppugnat H 2, 20. frustra H 2, 22. favor apud milites H 2, 30. ambitio H 2, 56, 99. contra Vespasianum mittitur H 2, 99. perfidiam meditatur ib. Vicetiae genitus H 3, 8. ad Vespasianum descendit H 3, 13. vincitur H 3, 14. eius edictum H 4, 31.
 ACAecina Severus 1, 31, 3, 18, 33. Marsos caedit 1, 59. XL annis militavit 1, 64. Arminium vincit 1, 68. triumphalia insignia obtinet 1, 72. fabricandae classi praeponitur 2, 6. sententiae eius in senatu 3, 18, 33.
 PCAecina Largus 11, 33 sq.
 Caecina Licinius H 2, 53.
 Caecina Tuscus 13, 20. H 3, 38.
 Caedicia Scaevini uxor 15, 71.
 caelebs vita 12, 1. caelibum poenae 3, 25.
 Caeles Vibenna 4, 65.
 Caelius mons 15, 38. deustus 4, 64. Augustus appellatus ib. a Caelo Vibenna nominatur 4, 65.
 C. Caelius consul 2, 41.
 Caelius Cursor eques Ro. 3, 27.
 Caelius orator O 17 sq. 21, 25 sq. 38.
 Caelius Pollio 12, 45.
 Caelius Roscius H 1, 60.
 Caelius Sabinus H 1, 77.
 Caepio Crispinus 1, 74. Servilius G 37.
 Caeracates pop. H 4, 70.
 CCAesar dictator v. Iulius.
 Caesar Augustus v. Augustus.
 Caesar Tiberius v. Tiberius etc.
 CCAesar Augusti nepos 1, 3, 4, 1. ad res Orientis missus 2, 42. Armeniam obtinet 2, 4, 3, 48. Tiberii aemulus ib. et 6, 51. Liviam uxorem habuit 4, 40.
 CCAesar Caligula 1, 41, 69. Iuliam Augustam in funere laudat 5, 1. impudicitia 6, 9, 45, 15, 72. ingenium 6, 45.

Claudiam Silanam uxorem ducit 6, 20. et Lolliam 12, 22. a Seiano dolo petitus 6, 3. de eo scitum Passieni dictum 6, 20. effigiem suam in templo Hierosol. poni iubet H 5, 9. Macroni conscius in Tiberio necando 6, 50. conatus adversus Germanos irriti A 13. G 37. occultis insidiis oppressus a Cassio Chaerea 1, 32. H 3, 63.

L. Caesar Augusti nepos 1, 3. 53. Tiberii aemulus 6, 51. Lepidae sponsus 3, 23.

Caesarea caput Iudaeae H 2, 79.

Caesaris nomen principatus H 2, 80. recusatum a Vitellio H 2, 62. receptum ab eodem H 3, 58. consalutatur Domitianus H 3, 86. familia Caesarum ad unum redacta 13, 17. Caesarum tumulus 3, 9.

Caesellius Bassus Poenus 16, 1. se ipse interficit 16, 3.

Caesennius v. Paetus.

Caesennius Maximus 15, 71.

Caesia silva 1, 50.

Caesianus Apronius, v. Apronius.

Caesius Cordus 3, 38. repetundarum damnatus 3, 70.

Caesius Nasica 12, 40.

Caesoninus Suillius 11, 36.

CCAetronius legatus legionis 1, 44.

Caetronius Pisanus H 4, 50.

Caius v. Gaius.

Calabria 3, 1 sq. H 2, 83. a servis turbata 12, 65.

Calavius Sabinus 15, 7.

Caledonia A 10 sq. 25. 27. 31.

Calendis Ianuariis sollemnia incipientis anni 4, 70. ius iurandum 16, 22.

Calenus v. Iulius Calenus.

Cales 6, 15. provincia quaestoria 4, 27.

Calgacus Britannorum dux A 29 sqq.

Caligula v. C. Caesar Caligula.

Callistus Claudii libertus 11, 29. 38. Lolliae Paulinae fautor 12, 1.

calones H 1, 49. 2, 87. 3, 33.

Calpurnia illustris femina pervertitur 12, 22. ab exilio revocatur 14, 12.

Calpurnia Claudii imperatoris paelix 11, 30.

Calpurnia scita 15, 20. Calpurnium genus 3, 24. 15, 48.

Calpurnianus Decius 11, 35.

Calpurnius aquilifer 1, 39.

Calpurnius Asprenas H 2, 9.

Calpurnius Fabatus 16, 8.

Calpurnius Galerianus occiditur H 4, 11.

Calpurnius Repentinus H 1, 56. occiditur H 1, 59.

Calpurnius Salvianus 4, 36.

L. Calpurnius consul 4, 62.

L. Calpurnius Piso v. L. Piso.

Cn. Calpurnius v. Cn. Piso.

Calvia Crispinilla Neronis magistra libidinum H 1, 73.

Calvina v. Iunia.

CCalvisius Sabinus consul 4, 46. 6, 9. H 1, 48.

Calvisius Silanae cliens 13, 19. 21. relegatur 13, 22. poena exsolvitur 14, 12.

Calusidius miles 1, 35. 43.

Calvus orator O 17. 18. eius libri quot 21. 25. 34.

camarae naves Ponticae H 3, 46.

cameli 15, 12.

Camerinus Sulpicius 13, 52.

Scribonianus H 2, 72.

Camerium 11, 24.

Camillus reciperator urbis 2, 52.

Camillus Scribonianus v. Furius.

Campani magistratus 3, 2.

Campania 3, 31. 47. 4, 67. 13, 26. turbine ventorum vastata 16, 13. haustae et obrutae eius urbes H 1, 2. Campaniae lacus H 1, 23. laus H 1, 2. 3, 60. 66. classis 15, 46. 51. templa per C. a Tiberio dedicata 4, 67.

Campanus Tungrus H 4, 66.

campus (Martis) 1, 15. in eo amphitheatrum 13, 31. sepultura Augusti 1, 8. Germanici 3, 4. Britannici 13, 17.

campi mirabiles ad mare mortuum H 5, 7.

Camulodunum colonia Brit. 12, 32. 14, 31 sq.

Camurius miles, occisor Galbae H 1, 41.

candidati numero liberorum praeferuntur 2, 51. eorum ambitus 15, 20. consulatus 1, 81. praeturae duodecim 1, 14.

Cangi v. Ceangi.

Caninius Gallus 6, 12.

Caninius Rebilus unius diei consul H 3, 37.

Caninius Rebilus venas exsolvit 13, 30.

Canninefas 11, 18. ala 4, 73. tumultus H 4, 16.

Canninefates pop. H 4, 15. 32. 56. 79. 85. cohortes H 4, 19.

Canopus navis rector et Aegypti opp. 2, 60.

cantus Batavorum in acie H 4, 18. Germanorum G 2 sq. Britannorum A 33. Thracum 4, 47.

Capito v. Ateius, Cossutianus, Fonteius, Insteius, Lucilius, Valerius, Verginius.

Capitolii historia H 3, 72. a Tito Tatius additum urbi 12, 24. incensum 6, 12. H 1, 2. 3, 72. eius incendium malum omen H 4, 54. a Vespasiano restituitur H 4, 53. obsessum a Gallis 11, 23.

Cappadocia olim sub Aegyptiis 2, 60. in provinciam redacta 2, 42. 56. nova iura accipit H 1, 78. situs 15, 12. procurator 12, 49. cohortes in ea 13, 8.

Cappadocum nobilitas 14, 26.

Capreae insula 4, 67. 6, 2 sq. 10. 20.

Capua O 8. colonia 13, 31. Vitellio fida H 3, 57. ideo punita H 4, 3. templum ibi Iovis 4, 57. 67.

Caracina H 4, 5.

Caratacus Britannorum dux 12, 33. per dolum capitur 12, 36. H 3, 45. Romam ducitur 12, 36. a Claudio veniam obtinet 12, 37.

Carbo v. Papirius.

Carenes Parthorum dux 12, 12 sqq.

Carmanii 6, 36.

Carmelus mons et deus H 2, 78.

carmina Caesaris, Bruti, Ciceronis O 21. Neronis 13, 3. 14, 16. 15, 49. probrosa in eum 14, 48. 16, 14. Lucani 15, 49. 70. Domitiani H 4, 86.

Germanorum G 2 sq. ad umbras eliciendas 2, 28.

Carrinas Celer senator 13, 10.

Carrinas Secundus 15, 45.

Carsidius Sacerdos 4, 13. 6, 48.

Carsulae opp. H 3, 60.

Carthaginienses H 4, 49.

Carthago 16, 1. H 1, 76. portus H 4, 49.

Cartimandua regina Brigantum 12, 36. H 3, 45. Venutii uxor 12, 40.

- Carus Metius accusator A 45.
 Casperius centurio 12, 45 sq.
 ad Vologesen mittitur 15, 5.
 Casperius Niger H 3, 73.
 Caspia via 6, 33. Caspiarum
 claustra H 1, 6.
 Cassia familia 6, 2. 12, 12. lex
 11, 25.
 Cassii 6, 2.
 Cassius Asclepiodotus Bithynus
 16, 33.
 Cassius Chaerea 1, 32.
 CCassius interfector Caesaris
 1, 2. 10. 2, 43. 4, 34 sq. H 2, 6.
 ultimus Romanorum 4, 34.
 effigies eius 16, 7. uxor 3, 76.
 LCassius [Longinus] a Germa-
 nis victus G 37.
 LCassius Longinus Tiberii pro-
 gener 6, 15. 45.
 CCassius Suriae rector 12, 11.
 iuris peritia insignis 12, 12.
 oratio contra servos 14, 43.
 severitas 13, 48. disciplina
 15, 52. 13, 41. gravitas morum
 16, 7. in exilium agitur 16, 7.
 9, 22.
 Cassius Longus H 3, 14.
 Cassius miles 15, 66.
 Cassius mimus s. histrio 1, 73.
 Cassius Severus 1, 72. procacia
 scripta ib. in exilio consenuit
 4, 21. orator primus a ratione
 aetatis aureae discessit O
 19, 26.
 Castor et Pollux G 43.
 Castorum prope Cremonam H
 2, 24.
 castra Vetera v. Vetera.
 catafractae Sarmatarum H 1, 79.
 catapultae 12, 56. 15, 9.
 Catilina O 37.
 Cato tragoedia O 2, 3.
 CCato O 34.
 MCato 4, 34. 16, 22.
 Cato censorius 3, 66. 4, 56. O 18.

- Catonius Iustus 1, 29.
 Catualda (Chathulda?) nobilis
 iuvenis 2, 62 sq.
 Catullinus v. Blitius.
 Catulli carmina 4, 34.
 Catulus Lutatius Capitolium
 dedicavit H 3, 72.
 Catumerus Chattorum prin-
 ceptus, v. Actumerus.
 Catus Decianus 14, 32. cf. Fir-
 mius.
 Caudina clades 15, 13.
 Ceangi Britanniae pop. 12, 32.
 Cecrops 11, 14.
 Celenderis Ciliciae castellum
 2, 80.
 Celer v. Carinas, Domitius,
 Egnatius, Propertius.
 Celer architectus 15, 42.
 PCeler eques Rom. 13, 1. ac-
 cusatur 13, 33.
 cella Iunonis H 1, 86. nutricis
 O 28.
 Celsus eques Rom. coniuratio-
 nis reus 6, 14. — trib. mil.
 6, 9.
 Celsus Marius v. Marius, Iulius.
 Cenchreus amnis 3, 61.
 censorium funus 4, 15. 6, 27.
 13, 2. H 4, 47. edictum 12, 4.
 census Galliarum 1, 31. 33. 2,
 6. 14, 46. senatus et equitum
 2, 33.
 centeni apud Germanos G 6. 12.
 centesima rerum venalium 1,
 78. 2, 42.
 centumvirales causae libera
 rep. et sub Caesaribus O 7. 38.
 centurionatus 1, 44.
 centuriones a militibus verbe-
 rati 1, 32. victi H 1, 56. in-
 terfecti H 2, 60. classarii 14,
 8. insignes 4, 73. primi ordi-
 nis 1, 29. primi pili H 3, 22.
 eorum vices 1, 23. a legioni-
 bus delecti H 3, 49.

- Cepheus Aethiopum rex H 5, 2.
 Cercina insula 1, 53. 4, 13.
 Ceres dea 15, 44. 53. Cereris
 aedes 2, 49. 15, 53. Ceriales
 circenses 15, 53. 74. Iudi Ce-
 riales H 2, 55.
 Cerialis v. Anicius.
 Cerialis Petilius 14, 32. inter
 duces Vespasiani adsumitur
 H 3, 59. Romam cum equiti-
 bus praemissus H 3, 78. in
 Germaniam missus H 4, 68.
 71. culpa in bello H 4, 75.
 5, 22. castra hostium capit
 H 4, 78. Domitianum eludit
 H 4, 86. contra Civilem ducit
 exercitum H 5, 14. Germanos
 fundit H 5, 21. Batavorum
 insulam populatur H 5, 23.
 Britanniae praeficitur A 8.
 Brigantes superavit A 17.
 certamen ob puerperium Pop-
 paeae 15, 23. certamina sacra
 14, 21.
 Certus v. Quintus.
 Cervarius Proculus eques Rom.
 15, 50. Fenium Rufam accu-
 sat 15, 66. impunitus ob in-
 dicium 15, 71.
 CCestius senator 3, 36. 6, 7.
 consul 6, 31.
 Cestius Gallus Suriae legatus
 15, 25. H 5, 10.
 Cestius Proculus 13, 30.
 Cestius Severus H 4, 73.
 Cethegus Labeo 4, 73. cf. Cor-
 nelius.
 Cetrus Severus H 1, 31.
 Cetrionius v. Caetronius.
 Chaerea Cassius v. Cassius.
 Chalcedonii 12, 63.
 Chaldaei 2, 27. 12, 22. 52. 68.
 14, 9. eorum ars 3, 22. 6, 20.
 16, 14.
 Chamavi 13, 55. G 33 sq.
 Charicles medicus 6, 50.
 Chariovalda dux Batavorum 2,
 11.
 Chasuarii Germaniae pop. G 34.
 Chatti Germaniae pop. 1, 55.
 2, 7. 25. 41. 88. 11, 16. H 4,
 12. 37. atrocina agitant 12,
 27. ab Hermunduris victi 13,
 57. mores G 30. 31.
 Chauci Germaniae pop. 1, 38.
 Romanis auxiliabantur 1, 60.
 2, 17. Germaniam incursant
 11, 18. Ampsivarios pellunt
 13, 55. Civili auxilium prae-
 stant H 4, 79. 5, 19. terra eo-
 rum 2, 24. situs et mores G
 35. maiores 11, 19.
 Cherusci Germaniae pop. 1, 56.
 13, 56. 2, 9. 11. habitus et
 militia 1, 64. G 36. ab Armi-
 nio concitantur 1, 59. a Ger-
 manico pulsati 2, 17. internae
 discordiae 2, 26. bellant con-
 tra Suebos 2, 44. cum Chattis
 discordant 12, 28. inertes ac
 stulti vocantur G 36. regem
 Roma petunt 11, 16.
 chiliarchus 15, 51.
 Chobus fl. H 3, 48.
 Christiani afflicti 15, 44. ex Iu-
 daeis extiterunt Fr. 2.
 Christus 15, 44.
 Cibyrica civitas 4, 13.
 MCicero Catonem laudat 4, 34.
 eius carmina O 21. locus ex
 eius Hortensio O 16. mors O
 17. vitia O 18. liber Brutus
 O 30. orationum censura O
 22. 25. praeceptores O 30.
 obtrectatores O 18.
 Cilicia 2, 58. 68. 80. 3, 48. 6,
 31. 13, 8. H 2, 3.
 Cilices 2, 42. 78. 80. 13, 33.
 16, 21. agrestes Clitae dicti
 12, 55.
 Cilix Tamiras H 2, 3.
 Cilo Iunius 12, 21.

- Cimbri Germaniae pop. H 4, 73.
G 37.
Cincia lex v. lex.
cineres exulum in patriam reportati 14, 12. Germanici 2, 75. 3, 2.
Cingonius Varro 14, 45. consul designatus H 1, 6. occisus H 1, 37.
Cinithii Africae pop. 2, 52.
Cinna 1, 1. in urbe confligit H 3, 83. apud Ianiculum H 3, 51.
Cinyras H 2, 3. Cinyrades sacerdos ib.
circense ludicrum 2, 83. 11, 11. 12, 41. 15, 23. 44. 53. 74.
circus 15, 74. maximus 2, 49. conflagravit 6, 45. 15, 38.
Cirtensium pagi 3, 74.
Civica proconsul Asiae occiditur A 42.
Civilis v. Iulius Civilis.
civis servati decus 3, 21. 12, 31. 15, 12.
civitas Romana donata praemium virtutis 3, 40. 13, 54. H 1, 8. 78. 3, 47.
Clanis fl. 1, 79.
Clarii Apollinis oraculum 2, 54. 12, 22.
classes Romanae 4, 5. in Ponto H 2, 83. 3, 47.
classiarii 4, 27. 12, 56. 14, 4.
classica legio H 1, 31. 36. 2, 67. alia H 3, 55.
classici H 2, 11. 14. 17. 22. 67.
Classicianus Iulius 14, 38.
classicum canitur in supplicio civis 2, 32.
Classicus v. Iulius.
clavarium donativi nomen H 3, 50.
Claudia Pulchra 4, 52. 66. ob adulterium damnatur 4, 52.
Claudia Quinta 4, 64.
Claudia Sacrata mulier Ubia H 5, 22.
Claudia Silana C. Caesaris uxor 6, 20. obit 6, 45.
Claudiae familiae superbia 1, 4. 16. domus finita H 1, 16.
Claudiale flaminium 13, 2.
Claudius Apollinaris H 3, 57. remigibus praeerat H 3, 76. praefectus classis H 3, 77.
Claudius Civilis v. Iulius Civilis.
Claudius Cossus H 1, 69.
Claudius Demianus 16, 10.
Claudius Drusus 1, 3.
Claudius Faventinus H 3, 57.
Claudius Iulianus H 3, 57. gladiatoribus praeerat H 3, 76. occiditur H 3, 77.
Claudius Labeo Batavus H 4, 18. e custodia perfugit H 4, 56. Civili resistit H 4, 66. 70.
Claudius Marcellus v. Marcellus.
Claudius Pyrrhicus trierarchus H 2, 16.
Claudius Sagitta praefectus alae H 4, 49.
Claudius Sanctus (Sancus?) H 4, 62.
Claudius Senecio 13, 12. 15, 50. 56 sq. 70.
Claudius Severus Helvetiorum dux H 1, 68.
Claudius Timarchus Cretensis 15, 20.
Claudius Victor H 4, 33.
Ti. Claudius, qui deinde imperator 1, 58. 3, 18. eius filio Seianus socer destinatur 3, 29. bonarum artium cupiens 6, 46. imminutae mentis ib. hebes 11, 3. 13. 28. censoria munia usurpat 11, 13. fontes aquarum urbi infert ib. novas literarum formas adiecit 11,

- 13 sq. oratio pro Gallis 11, 24. elegantia in dicendo 13, 3. lustrum condit 11, 25. vitae caelibis intolerans 12, 1. uxori devinctus 11, 28. 12, 1. Messalinam uxorem necat 11, 38. Agrippinae coniungitur 12, 5. pomerium urbis auget 12, 53. privignum filio anteponit 12, 25. 41. ius reddit 12, 43. navale proelium in lacu adornat 12, 56. Iudaeam equitibus aut libertis permittit H 5, 9. veneno necatur 12, 67. divus 12, 69. eius templum in Britannia 14, 31.
Clausus v. Attus.
clavus latus O 7.
Clemens Arretinus H 4, 68.
Clemens Iulius centurio 1, 23. 26.
Clemens Postumi Agrippae servus 2, 39 sq.
Clemens Saliens 15, 73.
Clemens Suedius H 1, 87. 2, 12. clementiae ara 4, 74.
Cleonicus Senecae libertus 15, 45.
Cleopatra regina H 5, 9.
Cleopatra paellex Claudii 11, 30. clientelae 3, 55. O 3. 36. 39.
clipeus defunctis decernitur 2, 83.
Clitarum natio 6, 41. 12, 55.
Clodius Macer H 1, 7. 73. 2, 97. in Africa interfectus H 1, 7. 11. 37. 4, 49.
Clodius Quirinalis 13, 30.
P. Clodius 11, 7.
Clota aestuarium A 23.
Clutorius Priscus eques Ro. 3, 49-51.
Cluvidienus Quietus 15, 71.
Cluviae (Cluvia) H 4, 5.
Cluvius historicus 13, 20. 14, 2.
Cluvius Rufus Hispaniae praeses H 1, 8. laudatur per editum H 1, 76. Luceium Albinum timet H 2, 58. Vitellii comitatu adicitur H 2, 65. 3, 65. Hispania discedit H 4, 39. ab Helvidio laudatur H 4, 43.
Cocceianus Salvius H 2, 48.
Cocceius Nerva v. Nerva.
Cocceius Proculus speculator H 1, 24.
codicilli Pisonis 3, 16. Seiani 4, 39. Senecae 15, 64. Veientonis 14, 50.
Coelaetae Thraciae pop. 3, 38.
Coelius v. Caelius.
Coenus Neronis libertus H 2, 54.
Coeranus (Cornutus?) philosophus 14, 59.
Coeus Latonae parens 12, 61.
Cogidumnus Britanniae rex A 14.
cohortes leves 1, 51. 2, 52. 3, 39. 4, 73. subsidiariae 1, 63. urbanae 4, 5. H 1, 20. 87. 3, 64. millenariae H 2, 93. praetoriae 1, 7. 4, 5. Usiporum A 28. auxiliae H 1, 59. 2, 89. togatae H 1, 38.
Cois immunitas datur 12, 61. apud Coos Aesculapii delubrum 4, 14.
Colchi pop. 6, 34.
Collega consul A 44.
Collina porta H 3, 82.
coloniae ius et ratio deducendae 14, 27.
Colophon urbs 2, 54.
comae rutilae Germanorum G 4. A 11. rutilatae H 4, 61.
cometes sidus 14, 22. 15, 47.
C. Cominius 4, 31.
comites principum Germanorum G 13 sq.
comitia consularia sub Tiberio 1, 81. sub Vitellio H 2, 91. e campo ad patres translata 1,

15. magistratum in quin-
quennium 2, 36. imperii H 1,
14. ambitus O 37. quibus si-
gnis dirempta H 1, 18.
comitialis morbus 13, 16.
Commageni 2, 42. 56. 15, 12.
commanipulares H 4, 46.
commentarii senatus 15, 47.
Agrippinae iunioris 4, 53.
Claudii 13, 43. principales H
4, 40. rhetorum O 23. 26. de
quaestione habita 6, 47.
comperendinationes liberae fu-
ere ante Caesares O 38.
conciliabula 3, 40.
Concordiae aedes H 3, 68. Con-
cordiae dona decreta 2, 32.
confarrendi mos 4, 16.
congiarium plebi datum 2, 42.
3, 29. 12, 41. 13, 31. 14, 11.
O 17.
coniugales dei G 18.
coniuges in proeliis 4, 51. 14,
34. H 4, 18. 74. 5, 17. A 32.
G 6. 7. 18.
coniugia cum filiabus fratrum
12, 6 sq. consobrinorum 12, 6.
coniuratio in Gaium 16, 17. in
Neronem 15, 48 sqq.
Consi ara 12, 24.
Considius praetorius 5, 8.
Considius Aequus 3, 37.
Considius Proculus 6, 18.
consules ob mortem Drusi sede
vulgari sedent 4, 8.
consularia insignia 12, 21. 13,
10. 15, 7. 72. 16, 17. H 1, 79.
4, 4. consulatus coartati H 2,
71. a Vitellio dati abrogan-
tur H 4, 47.
contubernia ducum A 5. mili-
tum 1, 17. 41 sq. H 1, 54.
convivium bucina dimissum 15,
30. Germanorum qualia G 22.
Corbulo Domitius 3, 31. dux
Claudii 11, 18. contra Ger-

manos missus ib. in disciplina
severus 13, 35. fossam inter
Rhenum et Mosam ducit 11,
20. in Armeniam a Nerone
missus 13, 8. vires contra
Parthos dividit 13, 37. Arta-
xata capit ac delet 13, 41.
Tigranocertis potitur 14, 24.
in Suriam abscedit 14, 24. sub-
sidium Tigrani mittit 15, 3.
Euphratis ripam insedit 15, 9.
Paeto laboranti fert auxilium
15, 10. inter eum ac Vologe-
sem nuntii 15, 17. contra Par-
thos missus 15, 25. occiditur
a Nerone H 2, 76.
Corcyra insula 3, 1.
Cordus v. Caesius, Cremutius,
Iulius.
Corinthius 11, 14.
Corinthus H 2, 1. Corinthiense
litus 5, 10.
Corma fl. 2, 14.
Cornelia virgo Vestalis 4, 16.
Cornelia Cossa virgo Vestalis
15, 22.
Cornelia Gracchorum mater O
28.
Cornelius Scauri accusator 6,
29 sq.
CCornelius O 39.
PCornelius consul H 3, 34.
Cornelius Aquinus H 1, 7.
Cornelius Balbus v. Balbus.
Cornelius Cethegus consul 4, 17.
Cornelius Cossus consul 4, 34.
alius 14, 20.
PCornelius Dolabella adulator
nimius 3, 47. 69. proconsul
Africae Tacfarinatem vincit
4, 23 sqq. triumphalia ei ne-
gantur 4, 26. Quintilium Va-
rum accusat 4, 66. eius sen-
tentia de gladiatorum specta-
culis 11, 22. Cornelius Dola-
bella eius filius sepositus H

1, 88. iussu Vitellii occisus
H 2, 63.
Cornelius Flaccus 13, 39.
Cornelius Fuscus Pannoniae
procurator H 2, 86. 3, 66. eius
auctoritas H 3, 4. classis Ra-
vennatensis praefectus H 3, 12.
Ariminum obsidet H 3, 42.
praetoria insignia obtinet H
4, 4.
Cornelius Laco praetorii prae-
fectus H 1, 13. 19. ignavissim-
us H 1, 6. potentia apud
Galbam H 1, 13. occiditur H
1, 46.
Cornelius Lupus 13, 43.
Cornelius Marcellus 16, 8. H
1, 37.
Cornelius Martialis 15, 71.
Cornelius Martialis primipilaris
H 3, 70. 73.
Cornelius Merula 3, 58.
Serv. Cornelius Orfitus consul
12, 41. 16, 12. domus subversa
H 4, 42.
Cornelius Primus H 3, 74.
Cornelius Scipio v. Scipio.
Cornelius Sulla senatu move-
tur 2, 43.
Cornelius Sulla consul 3, 31.
6, 15.
Cornelius Sulla dictator v. Sulla.
Cornelius Sulla Claudii gener
13, 23. consul 12, 52. socordi
ingenio 13, 47. Massiliam ab-
legatur ib. interficitur 14, 57.
Cornelius Tacitus de suis an-
nalibus 4, 32 sq. res Domitiani
composuit 11, 11. H 1, 1. quin-
decimviralis sacerdos 11, 11.
praetor ib. eius dignitatis
progressus H 1, 1. Agricolae
filium uxorem duxit A 9.
Cornutus Caecilius 4, 28. 30.
coronae aureae in convivii 2,
57. 14, 24. civica 3, 21. 12,
31. 15, 12. 16, 15. facundiae
16, 3. spicae 11, 4. querceae
2, 83. in modum tumuli con-
gestae H 2, 55.
corpora tincta Ariorum G 43.
mortuorum odoribus differta
16, 6. clarorum virorum cer-
tis lignis a Germanis cremata
G 27. damnatorum in Tiberim
tracta 6, 19.
Corsica insula H 2, 16.
Corvinus v. Messalla.
Corvus v. Valerius.
Coruncanii 11, 24.
Cosa Etruriae promunturium
2, 39.
Cossorum familia 15, 22.
Cossus Claudius H 1, 69.
Cossus Cornelius v. Cornelius.
Cossutianus Capito legis Cin-
ciae repetitionem dissuadet
11, 6 sq. lege repetundarum
damnatur 13, 33. 16, 21. se-
natorium ordinem recipit 14,
48. Antistium praetorem ac-
cusat ib. Tigellini gener 16,
33. Thraseam accusat 16, 28.
ob id donatus 16, 33.
Cotini Germ. populus G 43.
LCotta a Scipione Africano
accusatus 3, 66.
Cotta v. Aurelius.
Cotta Messalinus 2, 32. 12, 22.
claris maioribus animo diver-
sus 4, 20. atrox sententia in
Agrippinam ac Neronem 5, 3.
accusatur 6, 5.
Cottiae Alpes v. Alpes.
Cotys Armeniae minoris rex
11, 9.
Cotys Bospori rex 12, 15. 18.
Cotys rex partis Thraciae 2,
64. a Rhescuporide occiditur
2, 66. 3, 38. eius liberi tuto-
rem Roma accipiunt 2, 67.
3, 38. 4, 5. uxor 2, 67.

- covinnarii A 35 sq. cf. A 12.
 Cous insula 2, 75.
 Crassorum domus subversa H 4, 42.
 LCrassus orator O 18. 26. 34.
 censor rhetores Latinos ludum claudere iussit O 35.
 MCrassus (triumvir) oratione valuit O 37. caesus a Parthis G 37. potentia 1, 1.
 MCrassus Pisonis Liciniani pater H 1, 14. consul 4, 62.
 Crassus eiusdem Pisonis frater H 1, 48. idem consul M. Licinius 15, 33.
 Crassus Scribonianus H 1, 47. 4, 39.
 Cremerensis clades H 2, 91.
 Cremona urbs H 2, 17. 22. 23.
 spectaculum gladiatorum a Caecina ibi editum H 2, 67.
 Vitelli in eam adventus H 2, 70. Caecina partem equitum ad eam occupandam mittit H 2, 100. oppugnatur a Flavianis H 3, 27. Vitellianis partibus obstricta H 3, 30. dives H 3, 32. excinditur H 3, 33. quo tempore condita H 3, 34.
 Cremonensis ager H 3, 15.
 Cremutius Cordus historicus 4, 34 sq.
 Crepereius Gallus 14, 5.
 Crescens Neronis libertus H 1, 76.
 Crescens Tarquitiis 15, 11.
 Creta insula 4, 21. proconsules 3, 38. 15, 20. leges 3, 26. O 40. eloquentiam negligit O 40. Romam legatos mittit 3, 63. Iudaeorum patria H 5, 2.
 Cretenses 3, 26. 63. 15, 30. Grentensis nullus orator O 40.
 Creticus Silanus 2, 4. 43.
 crinis propexus ex voto H 4, 61.
 Crispina TVinii filia H 1, 47.
 Crispinilla v. Calvia.
 Crispinus Caepio 1, 74.
 Crispinus centurio H 1, 58.
 Crispinus v. Rufrius, Varius. cruppellarii 3, 43.
 Cruptorix 4, 73.
 Ctesiphon Parthorum regia 6, 42.
 Cugerni H 4, 26. 5, 16. 18.
 Cumae 16, 19. Cumana litora 15, 46.
 Cumanus v. Ventidius. cuneus iuniorum 2, 83.
 curiae veteres 12, 24.
 Curatius Maternus v. Maternus. CCurio 11, 7. Curiones O 37.
 curru vehi in ludis vetitum 1, 15. proeliari A 12.
 Curtilius Mancina 13, 56.
 TCurtisius 4, 27.
 Curtius Atticus 4, 58. a Seiano opprimitur 6, 10.
 Curtius lacus H 1, 41. 2, 55.
 Curtius Lupus quaestor 4, 27.
 Curtius Montanus 16, 28. famosi carminis reus 16, 29. patri conceditur 16, 33. in senatu sententia H 4, 40. 42.
 Curtius Rufus 11, 20 sq.
 Curtius Severus 12, 55.
 curulis sella 1, 75. 2, 83. 15, 29. H 2, 59.
 custodia senatorum in domibus magistratum 6, 3. honorata H 3, 12. 4, 63.
 custos Iuppiter H 3, 74. legum 3, 28. 4, 30.
 Cusus fl. 2, 63.
 Cyclades insulae 2, 55. 5, 10.
 Cyclopes interfecti 3, 61.
 Cyme 2, 47.
 Cynica secta 16, 34. H 4, 40.
 Cyprus insula H 2, 2. Cyprius asyli defendunt 3, 62.
 Cyrenenses Caesium Cordum

- accusant 3, 70. Pedium Blaesus 14, 18. Antonium Flammam H 4, 45.
 Cyrrus urbs Suriae 2, 57.
 Cyrus rex 3, 62. 6, 31.
 Cythnus insula 3, 69. H 2, 8 sq.
 Cyziceni libertate privati 4, 36.
 Dacia H 3, 53. A 41.
 Daci H 1, 2. 3, 46. 4, 54. G 1. Fr. 6.
 Dahae pop. 2, 3. 11, 8. 10.
 Dalmatae (sive Delmatae) H 3, 12. 50.
 Dalmatia 2, 53. 12, 52. H 1, 76. 2, 32. 2, 86. duabus legionibus tenebatur 4, 5. Dalmaticus miles 2, 86. D. bellum 6, 37. mare 3, 9.
 damnati testamento et sepultura prohibiti 15, 62. 6, 29. bona eorum publicata ib. bona materna filiis reddita 3, 25. 68. 13, 43. nomina fastis erasa 3, 17. praenomina mutata 3, 17. corpora in Tiberim tracta 6, 19.
 Dandarica 12, 16.
 Dandaridae 12, 15.
 Danuvius fl. 2, 63. 4, 5. 12, 30. H 3, 46. G 1. 29. 41 sq.
 Dareus rex 3, 63. Codomannus 12, 13.
 Davara collis 6, 41.
 Decangi v. Ceangi.
 decemviralis potestas 1, 1. decemviri 3, 27.
 Decimus v. Pacarius.
 Decius Sannis O 21.
 Decrius 3, 20. Calpurnianus 11, 35.
 decumana porta 1, 66.
 decumatae cohortes 3, 21. legiones 14, 44. H 1, 51. decumari deditos H 1, 37.
 decumates agri G 29.
 decuriae 13, 27. equitum 3, 30. 14, 20.
 decurio equitum 13, 40. H 2, 29.
 decuriones H 1, 70.
 decursiones militum 2, 7. 55. 3, 33.
 Deiotarus O 21.
 Delmatae v. Dalmatae.
 Delphi 2, 54.
 delubrum 4, 43. 70. 15, 40. H 5, 9. Aesculapii 4, 14. Iunonis ib. Vestae 15, 41. Fortunae delubra 3, 71.
 Delus 3, 61.
 Demaratus Corinthius 11, 14.
 Demetrius Cynicus 16, 34. inhoneste reum defendit H 4, 40.
 Demianus v. Claudius.
 Demonax praefectus 11, 9.
 Demosthenes O 12. 15. 16. 25. 32. 37.
 Densus Iulius 13, 10. Sempronius H 1, 43.
 Denter Romulus 6, 11.
 Denthalias ager 4, 43.
 deus regnator omnium apud Semnones G 39. Iudaeorum H 5, 5. di Manes 3, 2. hospitales 15, 22. patrii 1, 59. ultores 4, 28. H 4, 57. praesides imperii H 4, 53. loci 12, 13. H 2, 70. Germanorum G 9. penetrales Germaniae G 2. 10. coniugales G 18. excedunt urbe H 5, 13. lacu abluuntur G 40. deorum honos quando principi habitus 15, 74. deorum simulacra H 2, 3. 78. G 9. de dis sententiae Taciti 6, 22. 14, 12. 16, 33. H 1, 3. 5, 3.
 Dexter Subrius H 1, 31.
 dextrae implicatae in foederibus 12, 47. concordiae insigne H 2, 8. hospitii H 1, 54.

- diadema imagini Neronis subiectum 15, 29.
 Dialibus non licet egredi Italia 3, 58. confarreatis parentibus geniti 4, 16.
 Dialis flaminica 4, 16.
 Diana Leucophryne 3, 62. Epheisia 3, 61. 4, 55. Persica 3, 62. Limnatidis templum 4, 43. eius patria 3, 61. lucus 12, 8.
 ADidius Gallus Britanniae legatus 12, 40. 14, 29. A 14. dux contra Mithridatem Bosporanum 12, 15.
 Didius Scaeva H 3, 73.
 Dido 16, 1.
 Didymus libertus 6, 24.
 dierum spatia apud Britannos A 12. trans Suiones G 45.
 Dii natio Thracica 3, 38.
 Dillius Aponianus H 3, 10 sq.
 Dillius Vocula legatus H 4, 24 sq. in Cugernos exercitum ducit H 4, 26. Herennium Galulum a militibus vinetum exsolvit H 4, 27. Civilis eum aggreditur H 4, 33. culpa in bello H 4, 34. militum iras servili habitu evadit H 4, 36. imperium recipit H 4, 37. Gallorum fraude decipitur H 4, 56. oratio H 4, 58. desertus a militibus H 4, 77. occiditur H 4, 59.
 Dinis dux Thracum 4, 50.
 Diodotus Stoicus O 30.
 diplomata H 2, 54. 65.
 Dis pater H 4, 84.
 diurna actorum scriptura 3, 3. populi Ro. 16, 22.
 Diurpaneus Dacorum rex Fr. 6.
 Divodurum opp. H 1, 63.
 Dolabella v. Cornelius.
 Domitia Decidiana Agricolae uxor A 6.
 Domitia Lepida Neronis amita 12, 64 sq. eius soror Agrippinae aemula 13, 19.
 Domitianus Vespasiani filius H 3, 59. in Capitolium accitur H 3, 69. inde elabatur H 3, 74. Caesar consulatur H 3, 86. 4, 2. praetura ei decernitur H 4, 3. eam suscipit H 4, 39. senatum ingreditur H 4, 40. adversa eius fama H 4, 51. indomitae libidines H 4, 2. 68. fidem Cerialis tentat H 4, 86. licentia A 7. Tacitum provehit H 1, 1. ad bellum profisciscitur H 4, 85. Lugdunum venit H 4, 86. falsus e Germania triumphus A 39. anxius erga duces insignes ib. praiceps in iram A 42. multas nobilium caedes perpetrat A 45.
 Domitius LCrassi collega in censura O 35.
 CnDomitius Ahenobarbus Neronis pater, Agrippinae vir 4, 75. Tiberii progener 6, 45. Albucillae adulter 6, 47. consul 6, 1. incendii detrimentum aestimat 6, 45. effigies ei a filio ponitur 13, 10.
 LDomitius Neronis avus 1, 63. Antoniam ducit 4, 44. Albim transcendit ib. moritur ib.
 LDomitius, Neronis abavus, acie Pharsalica cecidit 4, 44.
 CnDomitius, Neronis proavus, civili bello maris potens 4, 44.
 LDomitius Nero v. Nero.
 Domitius Afer 4, 52. O 13. 15. primoribus oratorum additus 4, 52. Varum Quintilium accusat 4, 66. obit 4, 19.
 Domitius Balbus 14, 40.
 Domitius Caecilianus 16, 34.
 Domitius Celer 2, 77—79.
 Domitius Corbulo v. Corbulo.

- mannus 4, 3. veneno a Seiano necatur 4, 8.
 Drusus Claudius Augusti privignus, Tiberii frater, imperator appellatur 1, 3. Germanici pater 1, 33. 2, 8. Agrippinae socer 1, 41. magna apud Romanos memoria 1, 33. vulgi favor in eo haud prosper 2, 41. 82. tributum Frisiis imponit 4, 72. Suebis regem dat 12, 29. Rhenum aggere coërcet 13, 53. H 5, 19. Oceanum tentat G 34. eius exsequiae 3, 5. Caesar vocatur 1, 25. 27. 55. 2, 67. 12, 29. castellum in Germania posuit 1, 56. ara ei sita 2, 7.
 Drusus Germanici f. 4, 4. togam virilem sumit ib. a Tiberio in senatum inductus 4, 8. dis a sacerdotibus commendatur 4, 17. praefectus urbis 4, 36. cum Seiano in fratrem conspirat 4, 60. in carcere moritur inedia 6, 23. falsus apud Cyclades 5, 10.
 Drusus Libo v. Libo.
 Drusus Livius largitor 3, 27.
 Drusorum familia 1, 28. 4, 7. 11, 35. Drusi cognomen ademptum Scriboniis 2, 32.
 Dubius (Duvius) Avitus Germaniae inf. legatus 13, 54. 56.
 Ducentius Geminus consularis 15, 18. praefectus urbis sub Galba H 1, 14.
 ducentesimae vectigal 2, 42.
 CDuilius Iani templum struxit 2, 49.
 Dulgubnii Germaniae pop. G 34.
 duodecim tabulae 6, 16.
 Dyrrachium H 2, 83.
 Ecbatana 15, 31.
 Edessa 12, 12.

edictum ne praesides Indos ederent 13, 31. edicto moneatur populus 1, 8. 3, 6. increpatur 5, 5.
 educatio liberorum apud Romanos O 28. apud Germanos G 20.
 effigies Caesaris in exercitu 12, 17. Germanici 2, 83. Agrippinae 5, 4. Neronis 13, 8. 15, 22. 29. Octaviae 14, 61. Pop-paeae 14, 61. H 1, 78. Seiani 4, 74. Tiberii 4, 64. 74. Vitellii H 3, 31. damnatorum demotae 11, 38. in Gemonias tractae 3, 14.
 Egnatia Maximilla 15, 71.
 Egnatii 1, 10.
 P. Egnatius Celer 16, 32. H 4, 10. 40.
 Eleazarus Iudaeorum dux H 5, 12.
 Elephantine insula 2, 61.
 Eleusis H 4, 83.
 Elymaei 6, 44.
 Emeritenses H 1, 78.
 Ennia Macronis uxor 6, 45.
 L. Ennius eques Rom. 3, 70.
 M. Ennius castrorum praef. 1, 38.
 Epaphroditus Neronis libertus 15, 55.
 Ephesii 3, 61. 4, 55. 16, 23. O 15.
 Epicharis mulier coniuratos Neronis accendit 15, 51. mira constantia 15, 57.
 Epicurus O 31.
 Epidaphne 2, 83.
 Epiphanes rex H 2, 25.
 Eporedia H 1, 70.
 Epponina Sabini uxor H 4, 67.
 Eprius Marcellus uno die praetor 12, 4. repetundarum absolvitur 13, 33. acri eloquentia 16, 22. O 5. in Thraceam

invehitur 16, 22. 28. quinquagies sestertio donatur 16, 33. sententia de sortiendis legatis H 4, 6. 8. Neronem contra multos incitat H 4, 7. ab Helvidio accusatur H 4, 6. 43. iurgium cum Licinio Caecina H 2, 53.
 epulum plebi datum H 1, 76.
 equester ordo 2, 83. H 4, 39. locus 3, 30. 6, 7. 14, 53.
 equestres Aegypto impositi 12, 60.
 equestris Fortunae templ. 3, 71.
 equites alarii 4, 73. 12, 27.
 equites Romani ludis prohibiti H 2, 62. in luctu trabeati 3, 2. locus in circo 15, 23.
 equitum Ro. societates 4, 6. 13, 50.
 equorum praesagia apud Germanos G 10.
 equus bellator G 14. Euphrati immolatur 6, 37. consularia insignia gestans 15, 7.
 Erato Armeniae regina 2, 4.
 Erindes fl. 11, 10.
 Erycus mons 4, 43.
 Erythrae 6, 12.
 Esquilina porta 3, 32. imae Esquiliae 15, 40.
 etesiarum flatus 6, 33. H 2, 98.
 Etruria 2, 39. 4, 5. 11, 15. 24. H 1, 86. 3, 41.
 Etrusci litteras a quo didicerint 11, 14. Lydorum consanguinei 4, 55.
 Euander Arcas 11, 14. 15, 41.
 Euboea insula 2, 54. 5, 10.
 Eucaerus Alexandrinus 14, 60.
 Eudemus medicus 4, 3. 11.
 Eudoses Germaniae pop. G 40.
 Eumolpidarum gens H 4, 83.
 Eunones Aorsorum principes 12, 15. 18. Mithridatem Claudio commendat 12, 19.

Euodus Claudii libertus 11, 37.
 Euphrates 2, 58. 4, 5. 6, 31. 37. 12, 11. 13, 7. 14, 25. 15, 3. 7. 9. 12. 16. 17. 26. H 5, 9.
 Euripides O 12.
 evocati 2, 68. H 1, 41. 46. 2, 82.
 exactoratio 1, 17. 36. H 1, 20.
 exsequiae publicae 3, 48. 16, 6.
 exta congruentia H 2, 4. tristitia H 1, 27. super caespitem red-dita H 4, 53.
 exulibus ius libertorum restituitur H 2, 92.
 Fabatus Calpurnius 16, 8.
 Fabianus Valerius 14, 40.
 Fabii H 2, 95.
 Fabius Fabullus legatus H 3, 14.
 Fabius Iustus O 1.
 Fabius Maximus 1, 5. moritur ib.
 Fabius Paulus consul 6, 28.
 Fabius Priscus H 4, 79.
 Fabius Romanus 16, 17.
 Fabius Rusticus historicus 13, 20. 14, 2. 15, 61. A 10.
 Fabius Valens legatus H 1, 7.
 Vitellii instigator H 1, 52. eum imperatorem consalutat H 1, 57. dux ab eo deligitur H 1, 61. mores H 1, 66. 3, 62. Othonianos per epistolas increpat H 1, 74. Gallis auxilia mittit H 2, 14. in Italiam cum exercitu venit H 2, 27. vires cum Caecina iungit H 2, 30. pontem in Pado struit H 2, 34. cum Othonianis configit H 2, 41. epistolae ad consules H 2, 55. ob luera et quaestus infamis H 2, 56. a Vitellio pro contione laudatur H 2, 59. gladiatores Bononiae edit H 2, 71. munia imperii obit H 2, 92. Romae gladiatores edit H 2, 71. 95. dux contra Ve-

spasianum delectus H 2, 99. segniter ad bellum incedit H 3, 40. a Flavianis capitur H 3, 43. Urbini interficitur H 3, 62. origo et vita ib.
 Fabricii 2, 33.
 Fabricius Veiento 14, 50
 Fabullus v. Fabius.
 faenebre malum 6, 22 sq.
 faeneratores accusati 6, 17.
 faeneris duo partes 6, 17. faenus unciarum et semiunciarum 6, 16.
 Faenius Rufus praefectus annonae 13, 22. praetorii 14, 51. Agrippinae amicus 14, 57. in Neronem coniurat 15, 50. 53. Senecam interfici patitur 15, 61. ab indicibus proditur 15, 66. occiditur 15, 68. amici damnantur 16, 12.
 Falanius eques Rom. 1, 73.
 famosorum libellorum cognitio 1, 72.
 fanum Fortunae H 3, 50.
 fasces versi 3, 2. imperatorii 13, 9.
 fasti adulatione foedati H 4, 40. nomen fastis exemptum 3, 17 sq.
 Faventinus Claudius H 3, 57.
 Favonii 16, 22.
 favonius ventus 4, 67.
 Faustus Annius H 2, 10.
 Faustus Sulla consul 12, 52.
 fecunditatis templum 15, 23.
 Felix v. Antonius Felix.
 Felix Sextilius H 3, 5. 4, 70.
 feminae belli duces apud Britannos 14, 35. A 16. 31. ob lacrimas incusatae 6, 10. illustres arena foedantur 15, 32. lupanaria complent 15, 37. in honore apud Germanos G 8. poena feminarum quae cum servis iunguntur 12, 53. libido

coërcita 2, 85. honores moderandi 1, 14.
 Fenni pop. G 46.
 fenus v. faenus.
 ferarum imagines apud Germanos pro signis H 4, 22. G 7. pellibus Germ. amicti G 17. tergis contacti Christiani 15, 44. feris obiecti seditiosi H 2, 61.
 ferentarius miles 15, 35.
 Ferentinum opp. 15, 53. municipium H 2, 50.
 feriae Latinae 4, 36. 6, 11.
 Feronia H 3, 76.
 Festus cohortis praef. opprimitur H 2, 59. Marcius 15, 50. Valerius H 2, 98.
 fetiales 3, 64.
 Fidenae opp. 4, 62. Fidenae H 3, 79.
 Firmius Catus senator 2, 27. 30. relegandus a Tiberio protegatur 4, 31.
 Firmus Plotius v. Plotius.
 Flaccilla Artoria 15, 71.
 Flaccus Cornelius 13, 39.
 Flaccus Hordeonius v. Hordeonius.
 Flaccus Pomponius 2, 32. 66. 6, 27.
 Flaccus Vescularius v. Vescularius.
 flamen Dialis post Merulam diu nullus 3, 58. Augusti 1, 10. Martialis, Quirinalis 3, 58.
 Flaminia via 3, 9. 13, 47. H 1, 86. 2, 64. 3, 79. 32.
 flaminica Dialis 4, 16.
 flaminium 4, 15. Claudiale 13, 2.
 Flamma Antonius H 4, 45.
 flammeum 15, 37.
 Flavia domus H 2, 101.
 Flavianus v. Iulius, Tampus.
 Flavius Nepos tribunus 15, 71.
 Flavius v. Sabinus, Vespasianus.

Flavius Scaevinus 15, 49. 53. e domo eius coniuratio in Neronem proditur 15, 54. constanter se defendit 15, 55. occiditur 15, 70.
 Flavius Arminii frater 2, 9. 11, 16.
 Flavius Gallorum dux H 2, 94.
 Flavius Subrius v. Subrius.
 Flevum Frisiorum castellum 4, 72.
 Florae templum 2, 49.
 Florentini legatos Romam mittunt 1, 79.
 Florus v. Gessius, Iulius, Sulpicius.
 Fonteius Agrippa Moesiae praepositur H 3, 46.
 Fonteius Capito Asiae proconsul absolvitur 4, 36.
 Fonteius Capito consul 14, 1. in Germania occiditur H 1, 7. 37. 58. causa caedis H 3, 62.
 Iulium Paulum Batavum occidit H 4, 13. avaritia ac sordes H 1, 52.
 Formiae 15, 46. Formiani agri 16, 10.
 Forciuliensis colonia 2, 63. 4, 5. H 2, 14. 3, 43. A 4.
 Fortis Fortunae templum 2, 41.
 Fortunae templum 15, 53. H 3, 50. Fortunae equestris 3, 71.
 Fortunarum effigies 15, 23.
 Fortunatus libertus 16, 10.
 forum Alieni H 3, 6. boarium 12, 24. Iulium 2, 63. 4, 5. oli-torium 2, 49. Romanum 12, 24.
 Fosi Germaniae pop. G 36.
 fossa Corbulonis 11, 29. Dru-siana 2, 8. inter Ararim et Mosellam 13, 53. navigabilis 15, 42. 4000 passuum 4, 49.
 franea G 6. 11. 14. 18.
 Fregellanus v. Pontius.
 frigoris vis 13, 35.

Frisii 1, 60. H 4, 15 sq. 56. 79. A 28. pacem frangunt 4, 72. a Corbulone subiguntur 11, 19. agros Romanos occupant 13, 54. maiores et minores G 34. Frisium nomen 4, 74.
 Frontinus v. Iulius.
 Fronto v. Iulius, Octavius, Vibius.
 frumenti pretium minutum 15, 39. sine pretio datum manipularibus 15, 72. vetustate corruptum 15, 18. ex fr. potus Germanis G 23. exactio in Britannia A 19.
 Fucinus lacus 12, 56.
 Fufius Geminus consul 5, 1 sq. eius mater necatur 6, 10.
 Fulcinius Trio accusator 2, 28. 30. Pisonem postulat 3, 10. a Tiberio monetur 3, 19. consul 5, 1. facilis capessendis inimicitis 5, 11. exitium ei differtur 6, 4. metu se ipse necat 6, 38.
 Fulvus v. Aurelius.
 Fundani montes 4, 59. lacus H 3, 69.
 funditores 2, 20. 13, 39.
 Funisulanus Vettonianus 15, 7.
 funus censorium 4, 15. 6, 27. 13, 2. H 4, 47. publicum 3, 5. 48. 6, 11.
 Furiae 14, 30.
 Furium nomen 2, 52.
 Furius Camillus reciperator urbis 2, 52.
 Furius Camillus proconsul Africae 2, 52. Tacfarinatem pellit 3, 20.
 Furius Camillus Scribonianus consul 6, 1. H 1, 89. arma civilia movet 12, 52. interfectus sub Claudio H 2, 75. eius filius 12, 52.
 Furnius Claudia Pulchrae ad-
 ulter 4, 52. damnatur ib.

Furnii O 21.
 Fuscus Fr. 6. v. Cornelius Fuscus.
 Gabinianus orator O 26.
 Gabinum saxum igni imperivium 15, 43.
 Gabolus Licinius 14, 12.
 Gaetulicus v. Lentulus.
 Gaianarum expeditionum ludibrium H 4, 15. G 37.
 Gaius Caesar Caligula v. C. Caesar.
 Galatia 13, 35. cum Pamphylia sub eodem praeside 15, 6. H 2, 9.
 Galba Sulpicius consul 3, 52. se necat 6, 40.
 SerGalba 3, 55. consul 6, 15. H 1, 1. 11. Tiberii praesagium de illius imperio 6, 20. fit princeps H 5, 16. severitas H 1, 5. 18. 35. crudelitas H 1, 6. ingenii mobilitas H 1, 7. irrisui et fastidio ob senectam H 1, 7. Vitellium in inferiorem Germaniam mittit H 1, 9. de adoptando Caesare cogitat H 1, 12. militibus non fedit H 1, 14. oratio Pisonem adoptantis H 1, 15. caelestia praesagia contemnit H 1, 18. pro Apollinis aede sacrificat H 1, 27. aurea statua H 1, 36. imago solo affligitur H 1, 41. occiditur ib. vita et mores H 1, 49. imagines in Germania saxis petuntur H 1, 55. circa templa latae H 2, 55. restitutae H 3, 7.
 SerGalba orator O 18. 25. accusatur a Catone censorio 3, 66.
 Galbani H 1, 51. Galbiana legio H 2, 86. 3, 7. 10.
 Galeria Vitellii uxor H 2, 60.

- Trachalum protegit ib. laudatur H 2, 64.
 Galerianus v. Calpurnius.
 Galerius Trachalus orator H 1, 90. ab uxore Vitellii protegitur H 2, 60.
 Galilaei Iudaeae pop. 12, 54.
 Galla Arria 15, 59. Sosia 4, 19.
 Galli a Germanis expulsi G 2. dites et imbelles 11, 18. animos tollunt H 4, 54. dilectum et tributa aspernantur H 4, 26. auxiliares H 2, 68 sq. H 4, 31. rebellionem coeptant 3, 40. Romam olim ceperunt H 3, 72. in Germaniam forte transgressi G 28, 29. in bellis flourerunt A 11. fessi ministrandis equis 2, 5. morbis obnoxii H 2, 93. Romanam civitatem adipiscuntur 11, 23. H 1, 8.
 Gallorum fraus 4, 56. inertia G 28. A 11. studia A 21.
 Gallia comata 11, 23. Lugdunensis H 1, 59. 2, 59. Narbonensis 2, 63. 12, 23. 14, 57. 16, 13. H 1, 48. 87. 2, 15. 28. 3, 41 sq. ad Rhenum Galbae adversa H 1, 51. Galliarum aditus H 1, 87. census 1, 31. 33. 2, 6. 14, 46. litus 4, 5. ora 11, 18. H 4, 12. solum fecundum H 4, 73. fides 1, 34. munificentia in legiones 1, 71.
 Gallica incendia 15, 43. Gallicae cohortes 2, 17. H 1, 70. Gallicum bellum H 1, 65. G. foedus H 4, 77. mare A 24.
 Gallio v. Iunius.
 Gallus v. Aelius, Annius, Asinius, Caninius, Cestius, Crepereius, Didius, Glitius, Herennius, Rubrius, Togonius, Vipstanus.
 PGallus eques Rom. 16, 12.
 Galvia v. Calvia.

- Gambriui G 2.
 Gannascus Chaucorum dux 11, 18 sq.
 Garamantes 3, 74. legatos Romam mittunt 4, 26. indomiti ac latrociniiis sueti H 4, 50. eorum rex 4, 23.
 Garutianus Trebonius H 1, 7.
 Gavius Silvanus praetorianorum trib. 15, 50. ad Senecam a Nerone mittitur 15, 60. se ipse interficit 15, 71.
 Gelduba castrorum locus H 4, 26. 32. 35. 58. a Civile capta H 4, 36.
 Gellius Publicola 3, 67.
 Geminus eques Rom. 6, 14.
 Geminus v. Atidius, Ducenius, Fufius, Rubellius, Tullius, Viridius.
 Gemoniae 3, 14. 5, 9. 6, 25. H 3, 74. 85.
 genialis torus 15, 37.
 Gerellanus tribunus 15, 69.
 Germaniae fines G 1. vocabulum G 2. caelum 2, 23 sq. G 2. terrarum discrimina G 5. metallorum inopia ib. ripa superior H 4, 70. Germaniae inferioris legiones 1, 31. H 1, 9. superioris 1, 31. 6, 30. H 1, 12. 53.
 Germani indigenae G 2. laeti bello H 4, 16. acie et iustis locis funduntur 2, 5. ab Agrippinensibus trucidantur H 4, 79. a Ceriale fugantur H 5, 18. 21. imperatorum custodes 13, 18. legatos ad Civilem mittunt H 4, 17. morbis obnoxii H 2, 93. natandi artem callent H 2, 35. 4, 66. 5, 14. cis Rhenum colentes 1, 56. Germanorum arma 2, 14. H 5, 14. G 6. anni distributio G 26. bella cum Romanis diuturna G 37. cau-

- sae transcendendi in Gallias H 4, 73. computationes G 22. consultationum mos G 11. dii G 9. domus G 16. educatio liberorum G 20. fides et virtus 13, 54. feminae H 5, 25. G 7. 8. 17—19. fatidicae pleeraeque habitae pro deabus H 4, 62. G 8. nox epulis festa 1, 50. funera et sepulchra G 27. heredes G 20. hospitalitas G 21. liberalitas G 15. magistratum electio G 12. militiae studium G 14. patrius mos in bello H 2, 22. migrationes G 28. poenarum diversitas G 12. proceritas corporum H 5, 14. G 4. regum et ducum potestas G 2. 7. signa in bellis imagines ferarum H 4, 22. G 7. spectacula G 24. umidae terrae, profundi amnes 2, 23. turbatio H 3, 46. 4, 3. vetus libertas 11, 16. G 37. vestitus et matrimonia G 17. 18. lingua G 43. 46. vini intemperantia G 23. sepultura G 27. usura ignota G 27.
 Germanica bella a Plinio scripta 1, 69. clades H 4, 12. defectio H 1, 19. Germanicarum legionum motus 1, 31. sedatur 1, 49.
 Germanici cognomen H 1, 62. 2, 59. 64.
 Germanicus, Drusi filius, a Tiberio adoptatus 1, 3. ab eo timetur 1, 7. legionibus Germanicis imponitur 1, 3. 31. in eum populi favor 1, 33. imperium ei a militibus offertur 1, 35. Germaniam vastat 1, 51. imperator vocatur 1, 58. ossa Varianarum legionum sepelitur 1, 62. Arminium cum exercitu sequitur 1, 63. comitas in mi-

- lites 1, 71. classem contra Germanos parat 2, 6. decurrit in honorem Drusi patris 2, 7. somnium 2, 14. navalis clades 2, 23 sq. Romam revocatur 2, 26. de Germanis triumphat 2, 41 (1, 55). Orienti praepositur 2, 43. Spei templum consecrat 2, 49. fovet Haterium Agrippam 2, 51. iterum consul 2, 53. Athenis uno tantum lictore incedit ib. Armeniae regem imponit 2, 56. a Pisone spernitur 2, 57. Aegyptum adit 2, 59. ob id a Tiberio incusatur ib. ovatio ei decernitur 2, 64. morbo corripitur 2, 69. suspicio de veneno ib. amicitiam Pisoni renuntiat 2, 70. moritur 2, 72. Alexandro Magno aequatur 2, 73. corpus Antiochiae nudatur 2, 73. 3, 12. honores decreti 2, 83. reliquiae Augusti tumulo illatae 3, 4. cineres 2, 75. laudes 1, 33. 2, 13. 43. 73. sapientia 2, 43. eloquentia 2, 83. successor ab Augusto destinatus 4, 57.
 Gessius Florus Iudaeae procurator H 5, 10.
 Geta fugitivus H 2, 72.
 Geta v. Lusius.
 gladiatores eruptionem tentant 15, 46. gladiatores milites H 2, 11. 23. 34. 43. 3, 57. 76.
 gladiatoria sagina H 2, 88.
 gladiatorum editio 1, 76. 4, 63. 11, 22. 12, 57. 13, 5. 15, 32. 34.
 gladiatoria 3, 43.
 glesum Germanis succinum G 45.
 Glitius Gallus 15, 56. 71.
 Gorneae Armeniae castellum 12, 45.
 Gotarzes Artabani frater 11, 8.

- regno Parthorum potitur 11, 10. contra eum Meherdatem expetunt Parthi 12, 10. moritur 12, 14.
 Gotini v. Cotini.
 Gotones Germ. pop. 2, 62. G 44.
 Gracchi v. Sempronii.
 Gracilis Aelius Belgicae leg. 13, 53.
 Graeci ludicras artes non spernunt O 10. prompti ad nova et mira 5, 10. laeti antiquitatis H 2, 4. sua tantum mirantur 2, 88. eorum litterae 11, 14. G 3. certamina 14, 21. amictus ib.
 Graecinus v. Iulius.
 Graeculi O 3. Graeculae ancillae O 29.
 Graiae Alpes H 2, 66. Graius mons H 4, 68. Graii O 15. grammatica O 30, 31.
 Grampus mons v. Graupius.
 QGranius Pisonem incusat 4, 21.
 Granus Marcellus Bithyniae praetor 1, 74.
 Granus Marcianus senator 6, 38.
 Graptus Neronis libertus 13, 47.
 Gratianus Tarius 6, 38.
 Gratilla Verulana H 3, 69.
 Gratus Iulius H 2, 26.
 Gratus Munatius 15, 50.
 Graupius Britanniae mons A 29.
 Grinnes castra H 5, 20 sq.
 Griphus Plotus H 3, 52. 4, 39.
 Gugerni v. Cugerni.
 Gyarus insula 3, 68 sq. 4, 30.
 gymnasium a Nerone dedicatur 14, 47. conflatur 15, 22. gymnasia improbata 14, 20.
 Hadria mare 2, 53. 15, 34. H 3, 42.
 Haedui v. Aedui.
 Haemus Thraciae mons 3, 38. 4, 51. H 2, 85.
 Halicarnasii 4, 55.
 Halotus Claudii spado 12, 66.
 Halus opp. Parthorum 6, 41.
 Hammonis oraculum H 5, 3 sq.
 Hannibal v. Annibal.
 Harii (Carii?) Germ. pop. G 43.
 harnspices 13, 24. 15, 47. H 2, 3. 78. 4, 53. collegium 11, 15.
 QHaterius 1, 13. in luxum civitatis verba facit 2, 33. senex foedissimae adulationis 3, 57. moritur 4, 61.
 Haterius Agrippa v. Agrippa.
 QHaterius Antoninus consul 12, 58. 13, 34.
 Hebraeae terrae H 5, 2.
 Heliopolis 6, 28.
 Helisii G 43.
 Helius libertus 13, 1.
 Hellusii Germaniae pop. G 46.
 Helvecones Germ. pop. G 43.
 Helvetii Gallica gens H 1, 67. G 28. a Caecina diripiuntur H 1, 67 sq. a Vitellio impunitatem impetrant H 1, 69.
 Helvidius Priscus leg. legionis 12, 49. tribunus pl. 13, 28.
 Thraseae gener 16, 28. 35.
 Italiae icitur 46, 33. sub Galba redit H 4, 6. praetor designatus H 2, 91. liber in sententiis H 2, 91. 4, 4. 6. 9. 43. patria, origo, ingenium H 4, 5. O 5. praetor Capitolii aream lustrat H 4, 53. ab Herennio laudatur A 2.
 Helvidius Prisci f. sub Domitiano in carcerem ducitur A 45.
 Helvius Rufus miles 3, 21.
 Heniochi pop. 2, 68.
 Herculeus trierarchus 14, 8.
 Hercules 4, 38. a Germanis colitur G 9. virorum fortium primus G 2. Lydia potitus 3, 61. apud Aegyptios celebratur 2, 60. posterius 4, 43. columnae G 34. venatio 12, 13. magna ara 12, 24. Monoeci portus H 3, 42. Herculis praesentis magna ara fanumque deflagrat 15, 41. ei sacra silva 2, 12. os Nili dicatum 2, 60. omne magnificum tribuitur G 34.
 Hercynia silva 2, 45. G 28. saltus G 30.
 Herennius Gallus legatus legionis H 4, 19 sq. Voculae in partem curarum additur H 4, 26. vincitur H 4, 27. custoditur H 4, 59. occiditur H 4, 70. 77.
 Herennius Senecio A 2. occisus A 45.
 heres tabulis prioribus scriptus 2, 48. heres Caesar ex parte nuncupatus 2, 48. 14, 31. 16, 11. 17. A 43.
 Hermagoras rhetor aetate Augusti O 19.
 Hermiones Germaniae pop. G 2.
 Hermunduri Germ. pop. 2, 63. 12, 30. 13, 57. G 41 sq. rex 12, 29.
 Herodes Iudaeorum rex H 5, 9. 11.
 Hiberi 4, 5. 6, 33. Thessalis orti 6, 34. bellum cum Armeniis 12, 44. Mardos adgre-diuntur 14, 23.
 Hiberi in Britanniam traieci A 11.
 Hiberiae regnum modicum 12, 44.
 Hibernia insula 12, 32. A 24.
 Hiero Parthus 6, 42 sq.
 Hierocaesaria civ. 2, 47. 3, 62.
 Hierosolyma urbs Iudaeorum H 2, 4. 5, 1. origo H 5, 2. 8. a Tito obsidetur H 2, 4. 5, 9. 11.
 Hilarius Vitellii libertus H 2, 65.
 Hirtius consul occiditur 1, 10. O 17.
 Hispalenses H 1, 78.
 Hispani 1, 78.
 Hispaniae tribus legionibus tenentur 4, 5. armis non redundant H 2, 32. validissima terrarum pars H 3, 53. angusto freto ab Africa diremptae H 2, 78. citerior 4, 45. H 1, 49. 4, 39. ulterior 4, 13. in Romanos munificentia 1, 71. 78. aurariae 6, 19.
 Hispo Romanus delator 1, 74.
 Hister v. Palpelius.
 Histria H 2, 72.
 histriones verberum immunes 1, 77. Italia pelluntur 4, 14. 13, 25. a Tuscis acciti 14, 21. discordia 1, 54. immodestia 4, 14. fautores 1, 77. 13, 25. 28. O 29.
 Homerus H 5, 2. O 12.
 Homonadenses Ciliciae pop. 3, 48.
 Horatius O 20. Lucilio postpositus O 23.
 Horatius Pulvillus H 3, 72.
 Hordeonius Flaccus legatus Germ. superioris H 1, 9. 52. 54. 56. 2, 97. ab exercitu spernitur H 1, 9. 4, 19. ad ripae curam a Vitellio relictus H 2, 57. Civilem monet ut Vitellii auxilia avertat H 4, 13. 5, 26. Civilis conatus dissimulat H 4, 18. socordia innocens H 1, 56. a militibus vincitur exsolvitur a Vocula H 4, 27. milites in verba Vespasiani adigit H 4, 31. a militibus interficitur H 4, 36.
 Hormus Vespasiani libertus H 3, 12. culpa in Cremona excisa H 3, 28. vita foeda ib.

equestri dignitate donatur H 4, 39.
 MHortalus Hortensiinepos 2, 37.
 QHortensius orator 2, 37. eius pronepotes pauperrimi 2, 38.
 Hortensius, liber Ciceronis O 16.
 horti Luculliani 11, 1. 32. 37. populo a Caesare legati 2, 41. Maecenatis 15, 39. Neronis ib. Sallustiani 13, 47. H 3, 82. Serviliani 15, 55. H 3, 38.
 hospitales mensae 2, 65. dii 15, 52. donum 14, 24.
 hospitium apud Germanos G 21.
 hostiae graevidae 15, 47. humanae G 9, 39. Paphiae Veneris H 2, 3. hostiae fuga 15, 7.
 Hostilia vicus Veronae H 2, 100. 3, 9. 14. 21. 40.
 Hostilius v. Tullus.
 Hypaepeni 4, 55.
 Hyperides O 12. 16. 25.
 Hyrcani pop. 6, 36. 43. 11, 8. 14, 25. 15, 1. Macedones 2, 47.
 Hyrcania 11, 9. 13, 37.
 Iani templum 2, 49. Fr. 4, 5.
 Ianiculum H 3, 51.
 Iaso 6, 34.
 Iazyges Sarmatae 12, 29. H 3, 5.
 Icelus Galbae libertus H 1, 13, 2, 95. Marcianus appellatur H 1, 13. anulis donatur ib.
 Laconem contra Vinium stimulat H 1, 33. rapinae H 1, 37. 2, 95. occiditur H 1, 46.
 Icenii Britanniae pop. 12, 31 sq. eorum rex 14, 31.
 Ida Cretae mons H 5, 2.
 Idaei H 5, 2. pulsus cum Saturno H 5, 4.
 Idisiavio campus 2, 16.
 ignes terra editi 13, 57.
 Ilienses 4, 55. publicis muneribus solvuntur 12, 58.
 Ilium 2, 54. 6, 12.
 Illyricum 1, 5. 46. 2, 44. 53. H 1, 9. 76. 2, 86. 4, 3. turbatum H 1, 2. Illyricae legiones 16, 13.
 imago Caesaris pro tutela 3, 36. triumphalis 15, 72. imaginum pompa 2, 32. 4, 9. imagines revulsae H 4, 62.
 imperatoris nomen 1, 3. 9. 58. 2, 26. cui postremum Tiberius concesserit 3, 74. imperator populus 3, 6. Nero consalutatus 13, 74.
 imperium maius solito Germanico datum 2, 43. Romanum ad rubrum mare patens 2, 61. sub Nerva Traiano floruit A 3.
 Indus v. Iulius.
 Ingaevones G 2.
 Inguiomerus Arminii patruus 1, 60. a Germanico fugatur 2, 17. 21. ad Maroboduum perfugit 2, 45.
 Insochi v. Moschi.
 Insteius centurio 13, 9. I. Capito castrorum praefectus 13, 39.
 Insubres pop. 11, 23.
 Intimilium A 7.
 Interamna H 2, 64. 3, 61. 63. Interamnates 1, 79.
 Ioannes dux Iudaeorum H 5, 12.
 Ionium mare 2, 53. 5, 10.
 Iordanes fl. H 5, 6.
 Isis H 5, 2. templum H 4, 84. ei Suebi sacrificant G 9.
 Istaevones Germ. pop. G 2.
 Italia externae opis indiget 3, 54. moris antiqui retinens 16, 5. stipendiaria 11, 23. fertilis 1, 79. 12, 43.
 Italicus Sueborum rex Vespasiano auxilium ducit H 3, 5. 21.
 Italicus, Flavi filius, Cheruscorum rex 11, 16. pulsus ac restitutus 11, 17.

Ituraei Suriae adduntur 12, 23.
 Iturius Silanae cliens Agrippinam accusat 13, 19. relegatur 13, 22. poena exsolvitur 14, 12.
 Iuba Maurorum rex 4, 5. Iubae filius Ptolemaeus 4, 23. 26.
 Iudaea H 4, 3. 5, 6 sqq. tributi diminutionem orat 2, 42. caput Caesarea H 2, 79. fit provincia H 5, 9. bellum cum Romanis gerit H 5, 1 sqq. in ea raro Caesares visi H 2, 6.
 Iudaei provinciae Suriae additi 12, 23. ius muniendi emunt H 5, 12. sue se abstinent H 5, 4. origo et mores H 5, 2. 4. reges H 5, 8. superstitio H 2, 4. 5, 13. sacra 2, 85. mente sola numen intelligunt H 5, 5. primum a Pompeio domiti ib. 9. obsidione clausi Fr. 1. bello deleti Fr. 3. eorum templum Fr. 2. Iudaicum bellum H 1, 10. 2, 4. mare H 5, 7. panis H 5, 4.
 Iudas dux Iudaeorum H 5, 2.
 iudicia senatui tradita equites recuperant 11, 22. Serviliae leges senatui reddunt 12, 60.
 Iulia gens 1, 8. 2, 41. 83. 6, 8. 51. 12, 2. 15, 23. sacerdotium H 2, 95. origo ab Aenea 2, 53. 4, 9. lex 2, 50. 4, 42. Iuliae leges 15, 20.
 Iulia Augusti filia, uxor Tiberii 6, 51. adultera 3, 24. 4, 44. obit 1, 53.
 Iulia Augusti neptis impudica 3, 24. moritur 4, 71.
 Iulia Augusti uxor v. Livia.
 Iulia Germanici filia nascitur 2, 54. MVinicio nubit 6, 15. a Claudio pulsa 14, 63.
 Iulia Drusi filia Neroni nubit 3, 29. iterum Rubellio Blando

6, 27. ad mortem agitur 13, 32. 43.

Iulia Procilla Agricolae mater A 4. ab Othonis militibus occisa A 7.

Iulianae partes 1, 2.

Iulianus v. Claudius, Tettius.

Iulii 11, 24. 16, 6. H 1, 16.

Iulius Africanus Gallus 6, 7.

Iulius Africanus orator O 14 sq.

Iulius Agrestis centurio H 3, 54.

Iulius Agricola v. Agricola.

Iulius Agrippa 15, 71.

Iulius Alpinus Helvetius H 1, 68.

Iulius Altinus 15, 71.

Iulius Aquila 12, 15. praetoria insignia obtinet 12, 21.

Iulius Atticus speculator H 1, 35.

Iulius Augurinus 15, 50.

Iulius Auspex Remus H 4, 69.

Iulius Briganticus alae praef.

H 2, 22. sorore Civilis genitus

H 4, 70. ei infensus et in-

visus H 5, 21. Romanis fidus

ib. occiditur ib.

Iulius Burdo H 1, 58.

Iulius Caesar 1, 8. militum se-

ditionem compescit 1, 42. uni-

cam filiam amittit 3, 6. lex

de modo credendi 6, 16. aedes

H 1, 42. statua in insula Ti-

beris H 1, 86. summus auctor

de rebus Gallicis G 28. libro

Ciceronis respondet 4, 34. pri-

mus cum exercitu Britanniam

ingreditur A 13. apud Alesiam

obsessus 11, 23. Germanos

fundit G 37. patricios creat

11, 25. Lacedaemoniis tem-

plum adiudicat 4, 43. Pom-

peium evertit H 3, 66. populo

hortos legat 2, 41. vi repen-

tina oppressus H 3, 68. orator

13, 3. O 17, 21. 25. 38. Dola-

- bellam accusat O 34. funus turbatum 1, 8. villa 14, 9. educatio O 28.
- Iulius Calenus Aeduis H 3, 35.
- Iulius Carus miles H 1, 42.
- Iulius Celsus tribunus 6, 9. 14.
- Iulius Civilis Batavorum dux H 1, 59. 4, 13. in populum Ro. ruit H 4, 54. Batavos accendit H 4, 14. Galliarum societatem adfectat H 4, 17. suos in Vespasiani verba adigit H 4, 21. viribus augetur 4, 28. castra Rom. obsidet H 4, 23. 36. iis per deditionem potitur H 4, 60. crinem post caedem legionum deponit H 4, 61. societate Agrippinensium augetur H 4, 66. ad Cerialem scribit H 4, 75. exercitum reparat H 5, 14. a Ceriali fugatur H 5, 18. navalem aciem ostentat H 5, 23. Romanis se dedit H 5, 26.
- Iulius Classicianus 14, 38.
- Iulius Classicus Treverorum alae praef. H 2, 14. a Romanis desciscit H 4, 55. 57. imperii Romani insignia sumit H 4, 59. Rhenum transit H 5, 19 sqq. equites Cerialis fundit H 4, 79. segnis in bello 4, 70.
- Iulius Clemens centurio 1, 23. 26. 28.
- Iulius Cordus H 1, 76.
- Iulius Densus equester 13, 10.
- Iulius Flavianus H 3, 79.
- Iulius Florus Trevir 3, 40. 42.
- Iulius Frontinus praetor H 4, 39. Britanniae legatus A 17.
- Iulius Fronto vigilum trib. H 1, 20. ab Othonianis vincitur H 2, 26.
- Iulius Graecinus Agricolae pater A 4.
- Iulius Gratus castrorum praef. H 2, 26.
- Iulius Indus Trevir 3, 42.
- Iulius Mansuetus H 3, 25.
- Iulius Marinus mori coactus 6, 10.
- Iulius Martialis trib. H 1, 28. 82.
- Iulius Maximus adversus Vocolam dux H 4, 33.
- Iulius Montanus mori adactus 13, 25.
- Iulius Paelignus Cappadociae procurator 12, 49.
- Iulius Paulus Batavus H 4, 13.
- Iulius Placidus tribunus H 3, 85.
- Iulius Pollio trib. 13, 15.
- Iulius Postumus Augustae intimus 4, 12.
- Iulius Priscus centurio H 2, 92.
- Appenninum obsidet H 3, 55. desertis castris ad Vitellium regreditur H 3, 61. se ipse interficit H 4, 11.
- Iulius Sabinus Lingonus H 4, 55. a Iulio Caesare stirpem ducit ib. Caesarem se salutari iubet H 4, 67. novem annis latet ib.
- Iulius Sacrovir Aeduis 3, 40 sq. 44. 4, 18 sq. fugit 3, 46. uno proelio victus H 4, 57.
- Iulius Secundus orator O 2 sqq.
- Iulius Tutor Trevir H 4, 55. 57. Agrippinenses in verba Galliarum adigit H 4, 59. proditor funditurque H 4, 70. Rhenum transit H 5, 19. a Ceriali fugatur H 5, 21.
- Iulius Valentinus H 4, 68. conditionibus potens ib. 69. a Ceriali invaditur ib. 71. capitur ib. damnatur ib. 85.
- Iulius Vindex 15, 74. caesus cum copiis H 1, 51. uno proelio H 4, 57. coepta eius H 1, 6. 8. 51.

- Iulus Antonius v. Antonius.
- Iuncus Vergilianus senator 11, 35.
- Iunia familia 3, 24. 69. 15, 35.
- Iunia MBruti soror, CCassii uxor moritur 3, 76.
- Iunia Calvina Silani soror 12, 4. Italia pellitur 12, 8. revocatur 14, 12.
- Iunia Silana CSilii uxor 11, 12. a viro per Messalinam pellitur 11, 12. 13, 19. Agrippinae accusatores parat 13, 19. 21. in exilium acta 13, 22. moritur 14, 12.
- [Iunia] Torquata soror CSilani 3, 69.
- Iunii H 3, 38.
- Ilunius consul 12, 58.
- Iunius senator 4, 64.
- Iunius artis magicae peritus 2, 28.
- Iunius Blaesus Pannoniae legatus 1, 16 sqq. Seiani avunculus 3, 35. proconsul in Africam mittitur ib. provincia ei prorogatur 3, 58. triumphus insignia obtinet 3, 72. bellum contra Tacfarinatem gerit 3, 73. imperator a legionibus salutatur 3, 74. necatus 5, 7.
- Iunius Blaesus eius filius 1, 19. ad Tiberium missus 1, 19. 29. propriam manum ducit 3, 74. perit cum fratre 6, 40.
- Iunius Blaesus Lugdunensis Galliae rector H 1, 59. magnificentia erga Vitellium H 2, 59. ob id ei invisus ib. veneno necatur H 3, 38.
- Iunius Cilo Ponti procurator 12, 21.
- Iunius Gallio Senecae frater 6, 3. fratris morte pavidus 15, 73. eius tinnitus O 26.
- Iunius Lupus senator 12, 42.
- Iunius Marullus cons. designatus 14, 48.
- Iunius Mauricus H 4, 40. A 45.
- Iunius Otho praetor 3, 66.
- Iunius Otho tribunus pl. 6, 47.
- Iunius Rusticus 5, 4.
- Iunius Silanus Asiae proconsul 13, 1. occiditur ib.
- App. Iunius Silanus consul 4, 68. maiestatis postulatus 6, 9. Narcissus eius caedis molitor 11, 29.
- Clunius Silanus Asiae proconsul 3, 66. 4, 15. accusatur 3, 66 sq. sententiae contra eum 3, 68. in exilium actus 3, 69.
- Dlunius Silanus, neptis Augusti adulter, ab exilio revocatus 3, 24.
- Dlunius Silanus Torquatus consul 12, 58. mori adactus 15, 35. patruus LSilani 16, 8.
- Llunius Silanus Octaviae Claudii filiae sponsus 12, 3. praetoram eurare cogitur 12, 4. se interficit 12, 8.
- Llunius Silanus apud CCassium educatus 15, 52. accusatur 16, 7. in exilium missus necatur 16, 9. 12.
- Mlunius Silanus consul 2, 59. nobilitas et eloquentia eius 3, 24. adulatio eius 3, 57. filia CCaesari desponsa 6, 20. CCaesari suspectus H 4, 48. accusari iussus A 4.
- Iuno 15, 44. H 4, 53. cella H 1, 86. Samiae delubrum 4, 14.
- Iuppiter 2, 22. 32. 3, 61 sq. 13, 24. H 4, 53 sq. 5, 2. Capitolinus 15, 23. conservator H 3, 74. custos ib. Dis H 4, 83. liberator 15, 64. 16, 35. Salaminus 3, 62. stator 15, 41. vindex 15, 74. optimus m. H

- 3, 72. 4, 58. Saturnum pellit H 5, 2.
iurare in acta D. Iulii et D. Augusti 4, 42. 16, 22. in acta sua iurari Tiberius vetat 1, 79. iurant magistratus in a. principum 13, 11.
iuris principia et progressus 3, 25
ius belli 12, 17. civitatis O 32.
coloniae 14, 27. commercii 2, 62. consulare 1, 1. hastae 13, 28. honorum adipiscendorum 14, 50. hospitis G 21. hostium H 4, 58. imperii 15, 31. H 2, 40. Latii 15, 32. legationis 1, 39. legatorum H 3, 80. libertorum H 2, 92. militum 11, 33. muniendi a Iudaeis emittur H 5, 12. naturae 15, 19. humanum divinumque 3, 70. patrium 4, 16. praetoris 2, 56. 77. proconsulare 3, 21. 13, 21. senatorum 11, 25. sententiae dicendae 13, 49. successionis G 32. tribuniciae potestatis 1, 13. tribunicium 1, 2. virgarum 1, 77.
insurandum Romanorum pro imperio Galliarum H 4, 59 sq. sollemne initio anni 16, 22.
institium 1, 16. 50. 2, 82. 3, 7.
Iustus Catonius centurio 1, 29.
Iustus Fabius O 1.
Iustus Minucius H 3, 7.
iuvenales ludi a Nerone instituti 14, 15. iis Nero cecinit 15, 33.
iuvenalium ludicrum 16, 21. H 3, 62.
Iuvenalis ex primoribus Tungrorum H 4, 66.
Izates Adiabenus 12, 13 sq.

Labeo v. Antistius, Asconius, Cethegus, Claudius, Pompeius, Titidius.
Lacedaemonii eloquentiam contemnunt O 40. legatos Romanam mittunt 4, 43. victos arcent 11, 24.
Laco v. Cornelius.
Laco Achaeus 6, 18.
lacus Asphaltites in Iudaea H 5, 6. Avernus 15, 42. Baianus 14, 4. Curtii H 1, 41. 2, 55. Fucinus 12, 56. Fundani H 3, 69. Lucrinus 14, 5. Velinus 1, 79. Campaniae 3, 59. H 1, 23. Nili receptacula 2, 61. secretus Germanorum G 40.
Claecanius consul 15, 33.
Laelia virgo Vestalis 15, 22.
Claelius orator O 25.
Laelius Balbus 6, 47. in insulam deportatur 6, 48.
Laenas v. Vipsanius.
Laertes Ulixis pater G 3.
Lamia Aelius 4, 13. 6, 27.
Langobardi 2, 45 sq. regem Cheruscorum iuvant 11, 17. in bello strenui G 40.
Lanuvium municipium 3, 48.
Laodiceni 4, 55.
Laodicia Suriae urbs 2, 79. terrae motu affligitur 14, 27. lapis ligatus vitis H 4, 53.
P. Larius Caecina 11, 33 sqq.
Larum sacellum 12, 24.
Latini magistratus post plebeios 11, 24.
Latinus Latiaris praetorius 4, 68. Titium Sabinum circumvenit 4, 68 sq. poenas luit 6, 4.
Latinius Pandusa Moesiae propr. 2, 66.
Latium 11, 23. H 3, 55. vetus 4, 5. Latii ius 15, 32.
Latona 3, 61. 12, 61.
latus clavus O 7.
laurea 2, 26. H 3, 77.

- laureatae statuae 4, 23. litterae A 18.
laurus fascibus imperatoriis addita 13, 9. lauru ornatae domus 15, 71. imagines H 2, 55. strata via H 2, 70.
Lecanius H 1, 41.
lectus convivalis 14, 9.
legati legionum praetores destinati 2, 36. consulares A 7. praetorii ib. legatorum ius H 3, 80.
Legerda (?) 14, 25.
legio prima (Germanica) 1, 31. 37. 39. 42. 44. 51. 59. 64 sq. H 1, 55. 57. 2, 100. 3, 22. 4, 19 sq. 25. 37. 59. 62. 70. 72. 77.
prima Adiutrix classicorum H 1, 6. 31. 36. 2, 11. 23 sq. 43. 67. 86. 3, 13. 44. alia classicorum legio H 3, 55.
prima Italica H 1, 59. 64. 74. 2, 41. 100. 3, 14. 18. 22.
secunda 1, 37. 70. 14, 37. H 3, 22. 44. alia e recens conscriptis H 4, 68. 5, 14. 16. 20.
tertia 13, 40. 15, 6. 26. H 1, 79. 2, 74. 85. 96. 3, 10. 21. 24. 27. 29. 4, 3. 39. 5, 1.
quarta 15, 6 sq. 26. Macedonia H 1, 18. 55. 66. 4, 37. H 3, 22.
quinta 1, 31. 37. 45. 51. 64. 2, 43. 4, 73. 15, 6. 10. 26. 28. H 1, 55. 61. 2, 43. 68. 100. 3, 14. 22. 4, 18. 35. 58. 60.
sexta 2, 79. 81. 13, 38. 40. 15, 6. 26. H 2, 83. 3, 46. 4, 48.
sexta Hispanica H 1, 6. 3, 44. 4, 68. 5, 14. 16.
septima Claudiana H 2, 85. 3, 9. 21. 27.
septima Galbiana H 2, 11. 67. 86. 3, 7. 10. 21 sq. 25. 27. 4, 39.
octava 1, 23. 30. H 2, 85. 3, 10. 21. 27. 4, 68.
nona 1, 23. 30. 3, 9. 4, 23. 14, 32. 38. H 3, 22. A 26.
decima 2, 57. 13, 40. 15, 6. H 5, 1.
decima Hispanica H 2, 58. 3, 44. 4, 68. 76. 5, 19 sq.
undecima H 2, 11. 67. 3, 50.
duodecima 15, 6. 7. 10. 26. H 5, 1.
tridecima Gemina 1, 37. H 2, 11. 24. 43 sq. 67. 86. 3, 1. 7. 21. 27. 32.
quartadecima 1, 37. 70. 14, 34. 37. H 1, 59. 64. 2, 11. 27. 32. 43. 54. 66. 68. 86. 3, 13. 4, 68. 76. 79. 5, 14. 16. 19.
quintadecima 1, 23. 30. 15, 25 sq. H 5, 1.
quintadecima Germanica H 1, 41. 55. 2, 100. 3, 22 sq. 4, 35 sq.
sextadecima 1, 37. H 1, 55. 2, 100. 3, 22. 4, 26. 62.
undevicensimae aquila cum Varo amissa 1, 60.
vicensima 1, 31. 37. 39. 42. 51. 64. 14, 34. 37. H 1, 60. 3, 22. A 7.
unaevicensima Rapax 1, 31. 37. 45. 51. 64. H 1, 61. 67. 2, 43. 100. 3, 14. 18. 22. 25. 4, 68. 70. 78. Rapaces H 3, 22.
duoetvicensima H 1, 18. 55 sq. 2, 100. 3, 22. 4, 24. 57. 5, 1.
legionarii milites 6, 41. 14, 26. 38. H 3, 50.
legiones octo apud Rhenum 1, 3. 4, 5. mox septem H 1, 55. 61. earum seditio 1, 31.
Actiacae Octaviani 1, 42. Varranae 1, 19. 2, 25. tres in Hispania 4, 5. duo aliquam-

diu in Africa 4, 5. quattuor in Suria 4, 5. H 1, 10. duae in Aegypto, item in Pannonia, Moesia, Delmatia 4, 5. trium Pannonicarum seditio 1, 16. tres in Iudaea 4, 5. mox quattuor H 5, 1.
 Lemovii Germ. pop. G 44.
 Lentinus Terentius 14, 40.
 Lentulus Gaetulicus 4, 42. consul 4, 46. superioris Germ. leg. 6, 30.
 CnLentulus Drusi in Pannonia comes 1, 27. in Libonem sententia 2, 32. de Silano 3, 68. maiestatis accusatur 4, 29. obit 4, 44.
 Lentulus augur 3, 59.
 Lentuli eloquentiae studiosi O 37.
 Lepida v. Aemilia.
 Lepida Cassii uxor 16, 8 sq.
 Lepida Messalinae mater 11, 37.
 Lepidi v. Aemilii.
 Leptitani 3, 74. H 4, 50.
 Lesbos insula 2, 54. 6, 3.
 Leucorum civitas H 1, 64.
 Leucophryne Diana 3, 62.
 lex Caesaris de usuris 6, 16.
 Cassia 11, 25. Cincia 11, 5. 13, 42. 15, 20. Cornelia de falsis 14, 40. de sicariis 13, 44. de quaestoribus 11, 22. curiata 11, 22. H 1, 15. Iulia de adulterio 2, 50. 4, 42. de ambitu 15, 20. maiestatis 1, 72. Oppiae 3, 33 sq. Papia Poppaea 3, 25. 28. repetundarum 11, 6. 12, 22. 13, 33. Roscia 15, 32. Saenia 11, 25. Serviliae 12, 60. sump-
 tuaria 3, 52.
 leges agrariae, frumentariae 4, 32. Iuliae 15, 20. Athenien-
 sium 3, 26. Tulli regis 12, 8. legum principia et varietates 3, 26.

Libanus mons Iudaeae H 5, 6.
 libelli accusatorum 3, 44. famosi 1, 72. libellis praefecti liberti 15, 35. 16, 8.
 libellus Augusti de imperii opibus 1, 11.
 Liber pater 4, 38. a Iudaeis non colitur H 5, 5. domitor Orientis ib. Liberi Liberae-
 que aedes 2, 49. bello victor 3, 61.
 Liberator Iuppiter 15, 64. 16, 35.
 liberi principum sedentes ve-
 scebantur 13, 15.
 liberorum numerus favorabilis 2, 37. 51. 71. 3, 33. 15, 19. firma imperii munimenta H 4, 52. educatio Romae O 28 sq. apud Germanos G 20. ibi numerum finire flagitium G 19.
 Libertatis atrium H 1, 31.
 liberti equestri dignitate donati H 1, 13. 2, 57. apud Germanos et Britannos quales G 25. A 19. ministeria principum H 1, 58. primi A 43. accusatores patronorum 15, 55. 16, 10. H 1, 2. malis temporibus in remp. praepotentes H 1, 76. ex secretioribus ministeriis A 45. inter duces habentur H 3, 12. potentes Seiani 6, 8. eos Claudius sibi adaequabat 12, 60. corpus late fusum 13, 27. servilia ingenia 2, 12. ius H 2, 92. fraudes erga patronos 13, 26.
 libertinorum filiis magistratus mandantur 11, 24. divitiae 12, 53. 14, 55.
 Libo Drusus accusatur 2, 27 sq. 30. se ipse interficit 2, 31. de eius damnatione mentio 4, 29. 31.
 LLibo consul 2, 1.

libitores 2, 20. 13, 39.
 Libya 2, 60. H 5, 2.
 Licinianus Piso H 1, 14.
 Licinius v. Crassus, Mucianus.
 MLicinius consul 4, 62. alius 15, 33.
 Licinius Archias O 37.
 Licinius Caecina H 2, 53.
 Licinius Gabolus 14, 12.
 Licinius Proculus Othoni familiaris H 1, 46. praetorii praef. H 1, 46. 82. 87. 2, 33. vitia H 1, 87. imperitia H 2, 33. in exercitu Othoniano potestas H 2, 39. fuga post proelium H 2, 44. prodidisse Othonem fatetur H 2, 60.
 lictor Liviae non conceditur 1, 14. duo Agrippinae concessi 13, 2. proximus H 3, 80.
 lictore uno Germanicus Athenis utitur 2, 53.
 Ligur Varius v. Varius.
 Ligures 16, 15. H 2, 14. cohors ib. Ligurifeminae praeclarum exemplum H 2, 13.
 Liguria H 2, 15. A 7.
 Linnatis Diana 4, 43.
 Lingones Galliae pop. H 1, 53. 54. 57. 59. 2, 27. Vitellianis partibus fidi H 1, 64. civitate Romana donantur H 1, 78. a Romanis deficiunt 4, 55. a Sequanis fusi H 4, 67. pro Verginio contra Vindicem H 4, 69. Romanos aggressi H 4, 77.
 Linus Thebanus 11, 14. O 12.
 Liris fl. 12, 56.
 litterae a quibus inventae 11, 14. Aegyptiae 2, 60. Graecae in Germania G 3. novae a Claudio additae 11, 13. sacerdotum Iudaicorum H 5, 13.
 Livia Augusti uxor 1, 3. dolus in Augusti nepotes ib. Augusti mortem celat 1, 5. in

familiam Iuliam et in nomen Augustum adsumitur 1, 8. rei p. gravis 1, 10. adulatio senatus in eam 1, 14. Agrippinae infensa 1, 33. 2, 43. 4, 12. Urgulanium diligit 2, 34. 4, 22. Plancinam protegit 3, 15. 17. comes Augusto in provinciis 3, 34. morbus gravis 3, 64. effigiem Augusto dicat ib. vota pro eius valetudine 3, 71. extrema senecta 4, 8. sedes inter Vestales in theatro 4, 16. delubrum ei ab Asia et Hispania dicatum 4, 37. in Tiberium filium exprobratio 4, 57. Iuliam neptem exulem sustentat 4, 71. moritur 5, 1.
 Livia Drusi uxor 2, 43. 4, 40. 60. soror Germanici 2, 84. adulteratur a Seiano 4, 3. 39. sententiae in eius memoriam atroces 6, 2.
 Livia familia 6, 51.
 Livineius Regulus 3, 11. alius 14, 17.
 TLivius historicus 4, 34. A 10.
 Locri Nasamones Fr. 8.
 Locusta venefica 12, 66. 13, 15.
 Lollia Paulina Claudii coniugium ambit 12, 1 sq. ad mortem adacta 12, 22. sepulchrum 14, 12.
 Lolliana clades 1, 10.
 MLollius Paulinus rector C. Caesaris 3, 48. Paulinae pater 12, 1.
 Londinium Britanniae colonia 14, 33.
 Longinus v. Aemilius, Cassius, Pompeius.
 Longobardi v. Langobardi.
 Longus v. Cassius, Lucilius.
 Lucania 11, 24. H 2, 83.
 Lucanus Annaeus Melae f. poeta 15, 49. 16, 17. O 20.

- matrem inter coniuratos in Neronem nominat 15, 56. occiditur 15, 70.
 lucaris modus decernitur 1, 77.
 Luceius Albinus Mauritaniae procurator H 2, 58. necatus H 2, 59.
 Luccius Telesinus consul 16, 14.
 Luceria H 3, 86.
 Lucilius Bassus classis praef. H 2, 100. eam Vespasiano prodit H 3, 12. 36. 40. in Campaniam missus H 4, 3.
 Lucilius poeta O 23.
 Lucilius Capito Asiae procurator 4, 15.
 Lucilius centurio interficitur 1, 23.
 Lucilius Longus Tiberii familiaris 4, 15.
 Lucretius poeta O 23.
 Sp. Lucretius 6, 11.
 Lucrinus lacus 14, 5.
 Luculliani horti 11, 1. 32. 37.
 Luculli 15, 14. eloquentiae dediti O 37.
 Lucullus 4, 36. 6, 50. 11, 1. 12, 62. 13, 34. 15, 27.
 lucus asyli H 3, 71. Baduhenae 4, 73. Dianae 12, 8. Ortygia 3, 61. Nahanarvalorum G 43. sacri Germanorum G 9.
 Lucus Vocontiorum municipium H 1, 66.
 ludi Augustales 1, 15. 54. Cereales H 2, 55. circenses 2, 83. 11, 11. 15. 53. 74. iuvenales 14, 15. 15, 33. 16, 21. H 3, 62. magni 3, 64. Megalenses 3, 6. saeculares 11, 11. ab Antenore Troiano instituti 16, 21. olim a stantibus spectati 14, 20. ludorum curator 13, 22. praeses 3, 64. ludis cohors adisistit 13, 24.
 ludicrum quinquennale 14, 20.
 16, 2. ludicrum edere magistratus provinciales prohibiti 13, 31. lud. Troiae 11, 11. Oscum 4, 14.
 Lugdunensis clades 16, 13. colonia H 1, 51. 64. Lugdunensium in Viennenses odium H 1, 65.
 Lugdunum 3, 41. H 1, 59. 2, 59. 65. 4, 85 sq.
 Lugii 12, 29 sq. G 43.
 lunae defectus 1, 28. templum 15, 41.
 lupanaria 13, 25. 15, 37.
 Lupercus v. Munius.
 Lupia fl. 1, 60. 2, 7. H 5, 22.
 Lupus v. Cornelius, Curtius, Iunius, Numisius.
 Lurius Varus 13, 32.
 Lusitani H 1, 70.
 Lusitania 13, 46. H 1, 13. 21.
 Lusius Geta praetorii praef. 11, 31. 33. praefectura privatur 12, 42.
 Lusius Saturninus 13, 43.
 lustrale certamen 16, 4.
 lustratio urbis 13, 24. H 1, 87.
 exercitus 15, 26. H 4, 3. provinciarum ib. areae Capitolinae H 4, 53.
 lustrum a Claudio conditum 11, 25. 12, 4. secundum sub Nerone 16, 2.
 Lutatia domus H 1, 15.
 Lutatius Catulus Capitolium dedicat H 3, 72.
 Lutorius Priscus, cf. Clutorius.
 luxus 3, 52 sqq.
 Lybia Fr. 8.
 Lycia 2, 79. Lycii 13, 33. L. mare 2, 60.
 Lycurgus Spartae legislator 3, 26.
 Lycurgus orator O 25.
 Lydia 3, 61. Lydi opulenti 4, 55.
 Lygdu Atye rege genitus 4, 55.

- Lygdu spado 4, 8. 10 sq.
 Lygii v. Lugii.
 Lysias O 12. 25.
 Macedones 2, 55. 3, 61. 4, 55. 6, 28. 31. 41. 12, 62. H 5, 8. oratoribus carent O 40.
 Macedones Hyrcani 2, 47.
 Macedonia 3, 38. 5, 10. proconsulari imperio levatur 1, 76. Moesiae addita 1, 80.
 Macedonica legio H 3, 22.
 Macer v. Clodius, Marcius, Pompeius.
 machinae bellicae Germanis insolitae H 4, 23.
 Macrina Pompeia 6, 18.
 Macro praetorii praef. 6, 15. 23. odium validum ad exitia 6, 29. atrocitas in eum a Trione composita 6, 38. nimia potentia 6, 45. Seianum oppressit 6, 48. Tiberium iniectum vestium necat 6, 50.
 Maecenas Cilnius in Bathylli amorem effusus 1, 54. Romae atque Italiae ab Augusto praepositus 6, 11. otium 14, 53. horti 15, 39. calamistri O 36.
 Maevius Pudens H 1, 24.
 magi 16, 30. Italia pelluntur 2, 32. eorum sacra 2, 27. 6, 29. substitutiones 12, 59.
 magistratus Calabriae, Apuli, Campani 3, 2. in funere Germanici sine insignibus 3, 4.
 Magius Caecilianus praetor 3, 37.
 Magnetes 3, 62. a Sipylo 2, 47. 4, 55.
 Magnus Pisonis frater H 1, 48.
 Magontiacum v. Mogontiacum. maiestatis lex 1, 72. 2, 50. 3, 22. 4, 34. 48. 14, 48. H 1, 77. crimen accusationum complementum 3, 38.
 Mallovendus Marsorum dux 2, 25.
 Malorix Frisiorum dux 13, 54.
 Maluginensis v. Servius.
 Mamercus v. Aemilius, Scaurus.
 Mancina v. Curtilius.
 Manimi Germaniae pop. G 43.
 Manlii 3, 76.
 GnManlius G 37.
 Manlius Patruitus senator H 4, 45.
 Manlius Valens legionis leg. in Britannia 12, 40. Italicae legionis H 1, 64.
 Manlius Varillae adulter 2, 50.
 Mannus Tuisconis f. G 2.
 manumittendi species 13, 27.
 mapalia 3, 74. 4, 25. H 4, 50.
 Marcellus Augusti nepos e sorore 1, 3. intra iuventam obit 2, 41. Tiberii aemulus 6, 51. successor ab Augusto ascitur H 1, 15. eius theatrum 3, 64. statua 1, 74.
 Marcellus v. Aeserninus, Asinius, Cornelius, Eprius, Granius, Romilius.
 Marcia Fabii Maximi uxor 1, 5.
 Marcia aqua 14, 22.
 Marcianus v. Granius, Icelus.
 Marcius Festus 15, 50.
 Marcius Macer H 2, 23. 35 sq. consulatus eius dissimulatur H 2, 71.
 PMarcius mathematicus 2, 32.
 Marcodurum vicus H 4, 28.
 Marcomani Germ. pop. 2, 46. 62. G 42 sq.
 Mardi pop. regni Parth. 14, 23.
 mare pigrum G 45. A 10. ignotum G 17. rubrum 2, 61. 14, 25. A 12. trans Suionas G 45. Aegaeum 5, 10. 15, 71.
 Amuclanum 4, 59. Bithynum et Lycium 2, 60. Britann. A 10. Dalmat. 3, 9. Hadriat. et Io-

nium 2, 54. Hadriae 15, 34. Illyr. H 3, 2. Indaic. H 5, 7. nostrum A 23. Oceanus 1, 9. H 4, 12. Ponticum 13, 39. G 1. Suebicum G 45.
 margaritae Oceani A 12.
 Mariccus Boius H 2, 61.
 Marinus v. Iulius, Valerius.
 mariti iudicium in uxorem 2, 50, 13, 32. apud Germanos G 19.
 Marius Celsus legionis leg. 15, 25. cons. designatus H 1, 14. ad electos Illyrici exercitus mittitur H 1, 31. ad Galbam redit H 1, 39. Galbae fidus H 1, 45. dux ab Othone deligitur H 1, 71, 87. qui eius consiliis in bello utebatur H 1, 90. a militibus criminibus incessitur H 2, 23. Othoni cunctationem suadet H 2, 33. ad consulatum designatur H 1, 77. quem Vitellius servat H 2, 60.
 Marius Maturus maritimarum Alpium procurator H 2, 12. Vitellio fidus H 3, 42. in verba Vespasiani adigitur H 3, 43.
 Marius Nepos senatu motus 2, 48.
 CMarius 1, 9. 12, 60. H 2, 38. Cimbros in Italia devicit G 37.
 PMarius consul 14, 48.
 Sex Marius 4, 36. Hispaniarum ditissimus 6, 19. saxo Tarpeio deicitur ib.
 Maroboduus Sueborum rex 2, 26. apud populares invisus 2, 44. ab Arminio fusus 2, 46. desertus et fractus 2, 62 sq.
 Ravennae custoditur 2, 63. 3, 11. nobile genus G 42.
 Mars Chattorum deus 13, 57. Germanorum H 4, 64. G 9. ultor 2, 64. 3, 18. 13, 8. Mar-

tis campus 1, 8. 3, 4. 13, 17. 31. 15, 39. H 1, 86. 2, 95. 3, 82.
 Marsaci pop. H 4, 56.
 Marsi 1, 50. 56. 2, 25. G 2. H 3, 59.
 Marsigni Germ. pop. G 43.
 Martiales flamines 3, 58.
 Martiales v. Cornelius.
 Martina venefica 2, 74. subita morte exstincta 3, 7.
 Marullus v. Iunius.
 Marus fl. 2, 63.
 Massa Baebius v. Baebius.
 Massilia studiorum sedes ac magistra 4, 44. A 4.
 Massilienses 4, 43 sq. 13, 47. H 3, 43.
 mater deum 4, 64. G 45.
 Materni fabulae O 2, 11.
 mathematici Italia pulsi 2, 32. H 2, 62. ea Scta irrita 12, 52.
 infidum hominum genus H 1, 22.
 Matiequitis Ro. potentia 12, 60.
 matrimi pueri H 4, 53.
 matrimonium cum fratris filia inauditum 12, 5. Scto fit licitum 12, 7. solemnia 11, 27.
 Mattiaci Germ. pop. 11, 20. H 4, 37. G 29.
 Mattium Chattorum opp. 1, 56.
 Maturus v. Marius.
 Mauri 2, 52. 4, 5. 14, 28. H 4, 50. rebellant 4, 23. latrocinia H 2, 58. civitates Baeticis donantur H 1, 78.
 Mauricus v. Iunius.
 Mauritaniae duae H 1, 11. 2, 58 sq.
 Maximilla v. Egnatia.
 Maximus v. Caesonius, Fabius, Iulius, Sanquinius, Scaurus, Trebellius.
 Mazippa Maurorum dux 2, 52.
 Medea 6, 34. Materni O 3. Ovidii O 12.

Medi 2, 4. 56. 60. 6, 34. 12, 14. 13, 41. 15, 2. 30. H 5, 8.
 Mediolanum municipium H 1, 70.
 Mediomatrici H 1, 63. 4, 70 sq.
 Mefitis templum H 3, 33.
 Megaleses ludi 3, 6.
 megistanes Armenii 15, 27.
 Meherdates Phraatis filius 11, 10. ad Parthorum regnum vocatur 11, 10. 12, 10. praecepta a Claudio data 12, 11. a Gotarze aures capto deciduntur 12, 14.
 Mela v. Annaeus Mela.
 Melitene 15, 26.
 Memmius Pollio cons. design. 12, 9.
 Memmius Regulus consul 5, 11. collegam accusat ib. incolumis evadit 6, 4. ei Lolliia Paulina nupta 12, 22. moritur 14, 47.
 Memmius Regulus consul 15, 23.
 Memnonis saxea effigies 2, 61.
 Memphis veteris Aegypti columnen 4, 84.
 Menapii pop. H 4, 28.
 Menelaus 2, 60.
 Menenius Agrippa orator O 17, 21.
 Mennius v. M. Ennius.
 mensium nomina mutata 15, 74. 16, 12.
 Mercurius Germanorum deus 13, 67. G 9.
 Merula flamen Dialis 3, 58.
 Merula Apidius v. Apidius.
 Mesopotamia 6, 36 sq. 44, 12, 12.
 Messalla Corvinus praef. urbis 6, 11. 11, 6 sq. orator 13, 34. O 17. 20. in quo Cicerone melior O 18. 21. parens Valerii Messalini 3, 34. imperatorem suum Cassium praedicabat 4, 34.
 Messalla Valerius 1, 8.

Messalla Valerius consul 13, 34.
 Messalla Vipstanus v. Vipstanus.
 Messalla Volesus 3, 68.
 Messalina Claudii uxor 11, 2. Silium perdit amat 11, 12. 13, 19. adulteriorum facilitate fastidiosa 11, 26. Silio nubit 11, 26. defertur 11, 30. simulacrum vindemiae celebrat 11, 31. convicta a Narcisso 12, 65. occiditur 11, 38.
 Messalina Statilia v. Statilia.
 Messalini atroces sententiae A 45.
 Messalinus v. Cotta, Valerius.
 Messenii pop. 4, 43.
 Metelli studiosi eloquentiae O 37.
 Metellus Caecilius consul G 37.
 LMetellus pontifex maximus 3, 71.
 Metius Carus accusator A 45.
 Metrodorus O 31.
 Mevania ab exercitu Vitellii possessa H 3, 55. 59.
 Miletus 2, 54. Milesii 3, 63. 4, 43. Apollinis cultores 4, 55.
 miliarium aureum H 1, 27.
 Milichus Scaevini libertus 15, 54. coniurationem Neroni aperit 15, 55. praemiis ditatus Conservatoris nomen sibi adsumit 15, 71.
 Milo O 37. 39.
 Milvius pons v. Mulvius.
 Minerva H 4, 53. aedes 13, 24. simulacrum 14, 12.
 Minos Cretensis legislator 3, 26.
 Minturnae H 3, 57.
 Minucius Iustus castrorum praef. H 3, 7.
 Minucius Thermus 6, 7. alius 16, 20.
 miracula 2, 24. 3, 53. 13, 41. Vespasiani H 4, 81.

- Misenensis classis 14, 3. 62. 15, 51. H 2, 9. 100. 3. 56. 60.
 Misenum 4, 5. 6, 50. 14, 3 sq. 15, 46. 51.
 missio honesta H 2, 67. ignominiosa H 3, 57. festinata 1, 52.
 Mithridates 2, 55. 3, 62. 73. 4, 14. 36.
 Mithridates Bosporanus 12, 15. deditus Romam mittitur 12, 21.
 Mithridates Hiberus 6, 33. Armenia potitur 6, 33. 11, 9. in regnum remeat 11, 8. ab Radamisto pulsus 12, 45. necatur 12, 47.
 Mnester Agrippinae libertus 14, 9.
 Mnester Poppaeae adulter 11, 4. occiditur 11, 36.
 Moenus Germaniae fl. G 28.
 Moesi 15, 6.
 Moesia 1, 80. 2, 66. 4, 5. 47. 6, 29. H 1, 76. 79. 2, 32. 74. 83. 3, 75. 5, 26. A 41.
 Moesicae legiones H 2, 44. 85. copiae H 2, 32. Moesicus exercitus H 2, 86. 3, 2. 9. auxiliares H 3, 18.
 Mogontiacum H 4, 15. 24 sq. 33. 37. 59. 61. 70.
 moles Drusi H 5, 19. Civilis H 5, 14.
 Mona insula 14, 29. A 14. 18.
 Monaeses nobilis Parthus 15, 2. 4 sq.
 Monobazus Adiabenum rex 15, 1. 14.
 Monoecus Hercules H 3, 42.
 Montanus v. Alpinus, Curtius, Iulius, Traulus, Votiennus.
 Morini Galliae pop. H 4, 28.
 Mosa fl. 2, 6. 11, 20. H 4, 28. 66. 5, 23.
 Moschi pop. 13, 37.
 Moschus libertus H 1, 87.
 Mosella fl. 13, 53. H 4, 71. 77.
 Mosteni 2, 47.
 Moyses H 5, 3 sq.
 Mucianus Licinius Suriae praeses H 1, 10. 5, 26. Othonis partibus accedit H 1, 76. mores H 1, 10. 2, 5. ad Vespasianum oratio H 2, 76. in eius verba milites adigit H 2, 80. dux contra Vitellium destinatur H 2, 82. bellum propriis opibus iuvat H 2, 84. gloriae avidus H 3, 8. motus Dacorum reprimit H 3, 46. callidus H 3, 52 sq. victoriam moratur H 3, 78. superbae litterae ad senatum H 4, 4. Romam ingreditur H 4, 11. potentia in urbe H 2, 95. 3, 49. 4, 11. 39. Vitellii filium interfici iubet H 4, 80. ad bellum proficiscitur H 4, 85. Pisonem interfici iubet H 4, 49. libros contrahit et edit O 37.
 QMucius praeceptor Ciceronis O 30.
 Mulvius pons 13, 47. H 1, 87. 2, 89. 3, 82.
 LMummius imperator 4, 43. primus theatralia spectacula edit 14, 21.
 Munatius Gratus eques Ro. 15, 50.
 Munatius Plancus 1, 39.
 Munius Luperus legatus H 4, 18. vallum murosque castrorum firmat H 4, 22. Velaedae inter dona missus H 4, 61. interfectus ib.
 Murcus v. Statius.
 Musa v. Aemilia.
 Musae O 13.
 Mursionius Rufus philosophus 14, 59. sapientiae praeceptor 15, 71. inter legatos ad Fla-

- vianos proficiscitur H 3, 81. invehitur in PCelerem 4, 10. repetitur cognitio inter eum et Celerem H 4, 40.
 Musulamii Africae pop. 2, 52. 4, 24.
 Mutilia Prisca Augustae intima 4, 12.
 Mutilus v. Papius.
 Mutina H 1, 50. 2, 52. 54.
 Mutinensis ordo H 2, 52.
 Myrina 2, 47.
 Mytilenae 6, 18. 14, 53. O 15.
 Nabalia fl. H 5, 26.
 Nabataeorum rex 2, 57.
 Naharvali Germ. pop. G 43.
 Nar fl. 1, 79. 3, 9.
 Narbonensis v. Gallia. provincia H 1, 76. 2, 12. 14. 32. 3, 41.
 Narcissus Claudii libertus 11, 29. Messalinam defert 11, 30. in eodem cum Claudio gestamine sedet 11, 33. defensionem Messalinae impedit 11, 34. eius caedem properat 11, 37. quaestoria insignia obtinet 11, 38.
 Aelium Petinam apud Claudium fovet 12, 1. Agrippinam incusat et illa ipsum 12, 57. verba eius in illam 12, 65. ad mortem agitur 13, 1.
 Naristi (al. Varisti) Germ. pop. G 42.
 Narnia 3, 9. H 3, 58. 60. 63. 77 sq.
 Nasamones v. Laetri.
 Nasica v. Caesius.
 Naso v. Antonius, Valerius. natalis dies 6, 18. 14, 2. H 2, 95.
 Natalis v. Antonius.
 Natta v. Pinarius.
 Nava fl. H 4, 70.
 naves pari utrimque prora H 3, 47. G 44. navis dolosa ad Agrippinam necandam 14, 3. F.
- Nauportus 1, 20.
 Naxus 16, 9.
 Neapolis urbs 14, 10. 15, 33. 16, 10.
 Nemetes Germ. pop. 12, 27. G 28.
 nemus Aricinum H 3, 26. sacrum H 4, 14.
 Nepos v. Flavius, Marius.
 Neptuni asylum 3, 63.
 Nero, ante adoptionem L. Domitius, populi favore excipitur 11, 11. miracula de eius infantia ib. a Claudio adoptatus Britannico anteponitur 12, 25. Octavia Claudii filia ei despondetur 12, 9. toga virilis ei maturatur 12, 41. proconsulare imperium extra urbem ib. princeps inventutis ib. Octaviae coniungitur 12, 58. Ijensium causam agit ib. imperator declaratur 12, 69. Claudium in funere laudans primus principum aliena facundia eget 13, 3. artes eius 13, 3. 14, 16. statuas recusat 13, 10. Acten libertam amat 13, 12. ab Octavia coniuge adhorret ib. exturbat eam 14, 60. dein revocat ib. tandem interfici iubet 14, 64. Britannicum veneno tollit 13, 16. num matris concubitum expetiverit 14, 2. matrem tollere nititur 14, 3. occidi iubet 14, 7. Neapolim concedit 14, 10. Romam redit 14, 13. invenales ludos instituit 14, 15. flagitia et infamia ib. ad deteriores inclinatur 14, 52. responsum ad Senecam 14, 55. Poppaeam deperit 13, 46. cum ea coniungitur 14, 60. Neapoli in scaena cantat 15, 33. periculum evadit 15, 34. Py-

thagorae nubit 15, 37. incredibilium cupitor 15, 42. Christianos suppliciiis afficit 15, 44. coniuratio in eum 15, 48. cithara in theatro canit 16, 4. equites cogit actitare mimos H 3, 62. Poppaeam ictu calcis affligit 16, 6. mortuam laudat ib. profusae donationes H 1, 20. studia 14, 14. fuga ex urbe H 3, 68. inferias ei fecit Vitellius H 2, 95.

Nero Germanici filius 2, 43. senatui a Tiberio commendatur 3, 29. 4, 8. Iuliam Drusi filiam ducit uxorem 3, 29. 6, 27. grates senatui agit 4, 17. commendatur diis 4, 17. Seianus eum insectatur 4, 59. 67. a Tiberio in senatu accusatur 5, 3. effigies a populo gesta 5, 4.

Nero Tiberii Imp. pater 1, 10. 5, 1. 6, 51.

Nero falsus H 1, 2. 2, 8.

Nero Otho appellatus H 1, 78.

Nero Materni fabula O 11.

Neroneus mensis 16, 12.

Nerthum colunt Germani G 40.

Nerva Caesar H 1, 1. principatum ac libertatem miscuit A 3. sub Nerone praetor designatus 15, 72.

Nerva Cocceius legum peritus 4, 58. voluntaria morte obit 6, 26.

Nerva Silius cons. 15, 48. alius 4, 68.

Nerva Traianus v. Traianus.

Nervii Galliae pop. H 4, 15. 56. Civili se iungunt H 4, 66. a Canninefatibus fusi H 4, 79. Germanicam originem affectant G 28. eorum cohortes H 4, 33.

Nerullinus Suillii filius 13, 43.

Nestor O 16.

Nicephorium urbs 6, 41.

Nicephorus Armeniae fl. 15, 4.

Nicetes Sacerdos O 15.

Nicopolis Achaiae urbs 2, 53. colonia Romana 5, 10.

Nicostrati robur O 10.

Niger v. Bruttadius, Casperius, Veianus.

Nilus fl. 2, 60. 61.

Ninos Assyriae urbs 12, 13.

Nisibis opp. 15, 5.

noctes, non dies Germani computant G 11.

Nola urbs 1, 5. 9. 4, 57.

nomen avi materni sumptum 13, 45. n. et effigies damnatorum demota 11, 38. n. damnatorum fastis erasum 3, 17. nomine dux milites vocat 2, 81. H 1, 23. 3, 10. nomina consulum monumentis praescripta 3, 57. fausta H 4, 53. honesta vitii praetenduntur 14, 21.

nonanus miles 1, 23. 30.

Nonianus v. Servilius.

Nonius Attianus H 4, 41.

Nonius Receptus a militibus victus H 1, 56. occiditur H 1, 59.

CNorbani consul 1, 55. alius H 3, 72.

LNorbani consul 2, 59.

Noricum 2, 63. H 1, 11. 70. G 5. Norici H 3, 5. 5, 25.

Novaesium Germaniae opp. H 4, 26. 33. 35. 57. 62. 70. 79. eo se Voecula recipit H 4, 57. castra ibi Romanorum H 4, 77. 5, 22.

Novaria municipium H 1, 70.

Novellus v. Antonius.

novendialis cena 6, 5.

CnNovius eques Rom. 11, 22.

Novius Priscus exul 15, 71.

Nuceria colonia 13, 31. Nucerrini 14, 17.

Nuitones Germ. populus G 40.

Numa 3, 26. regia eius 15, 41.

Numa Marcius 6, 11.

Numantia 15, 13.

Numantina Silvani uxor 4, 22.

Numidae 2, 52. 3, 21. 4, 23. H 2, 40. peditum aciem non tolerant 4, 24. reges 16, 1.

Numisius Lupus legionis leg. H 1, 79. consularibus ornamentis donatur ib. octavam legionem ducit H 3, 10.

Numisius Rufus legionis leg. H 4, 22. a Classico victus H 4, 59. occiditur H 4, 70.

Numisii H 4, 77.

nuptiae inter patruos et fratrum filias iustae statuuntur 12, 7. nuptiarum solemnia 11, 26. 12, 5. 15, 37.

nuptiales faces 15, 37. tabulae 11, 30.

Nurtones v. Nuitones.

nutrices O 28. nullae Germanis G 20.

Nymphidius Sabinus consularibus insignibus donatur 15, 72. origo et vita ib. praefectus praet. H 1, 5. 25. imperium sibi molitur ib. opprimitur ib. et 37.

Obaritus centurio 14, 8.

Obultronius Sabinus aerarii quaestor 13, 28. in Hispania occisus H 1, 37.

Occia virgo Vestalis moritur 2, 86.

Oceanus septentrionalis G 1. exterior G 17. Britannici natura A 10. quando maxime tumescat 1, 70. cetero mari truculentior 2, 24.

Ocriculum H 3, 78.

Octavia Augusti soror 4, 44. 75.

Octavia Claudii filia 11, 32. 34. 12, 2. 68. LSilano despondetur 12, 3. dein Domitio, qui postea imperator 12, 9. ei nubit 12, 58. sed is ab illa abhorret 13, 12. eicitur 14, 60. revocatur ib. in exilium acta 14, 63. interfecta 14, 64.

Octavianus Caesar 13, 6.

Octavium tumulus 4, 44.

Octavius Augusti pater 1, 9.

Octavius Fronto praetura functus 2, 33.

Octavius Sagitta trib. pl. 13, 44. in exilium redigitur H 4, 44.

Odrusae Thraciae pop. 3, 38.

Oeenses Africae pop. H 4, 50.

Olenius primipilaris 4, 72.

Tollius Poppaeae pater 13, 45. omen dirum H 3, 56.

Onomastus Othonis libertus H 1, 25. 27.

operae teatrales 1, 16.

Opiternum opp. H 3, 6.

Oppiae leges 3, 34.

COppius eques Ro. 12, 60.

MOpsius praetorius 4, 68. 71. optio speculatorum H 1, 25.

oraculum 2, 54. 6, 21. 12, 63. H 4, 83. 5, 13. versibus loquebantur O 12. Apollinis 3, 36. Clarii 2, 54. Hammonis H 5, 3. Phruxi 6, 34.

oratio Agrippinensium H 4, 65.

Calgaci A 30. Carataci 12, 34. 37. CCassii 14, 43. Cerialis H 4, 73. Civilis H 4, 32. 5, 17. 26. Claudii 11, 15. 24. Curtii Montani H 4, 42. Galbae H 1, 15. Germanici 1, 42. 2, 71. Hortali 2, 37. Iulii Agrippinae A 35. Iuliae Agrippinae 13, 21. MLepidi 3, 50. Muciani H 2, 76. Neronis 14, 55.

Othonis H 1, 37. 83. 2, 47.
 Paeti Thraseae 15, 20. Pisonis H 1, 29. Segestis 1, 58.
 Senecae 14, 53. Tencterorum H 4, 64. Tiberii 3, 12. 4, 37.
 Tigellini 14, 57. Titi H 4, 52.
 Vitellii 12, 5. Voculae 4, 58.
 Vologesis 15, 2.
 orator nullus apud Lacedaemonios, Cretenses, Macedonas O 40. inter innocentes supervacuus O 41. boni descriptio O 22. 30. oratorum et poetarum comparatio O 4. oratores emi prohibitum 13, 5. 42. orbitas captata 13, 42. 14, 40. O 6. valet H 1, 73. pecuniosa 13, 52. eius pretia G 20.
 Orcades insulae A 10.
 ordo Mutinensis H 2, 52. Puteolanorum 13, 48.
 Ordovices Britanniae pop. 12, 33. caeduntur A 18.
 Orfidius Benignus legatus interfectus H 2, 43. corpus crematum H 2, 45.
 Orfitus v. Cornelius, Paccius.
 Orientis imperium penes Parthos 6, 34. regnorum motus 2, 1. 43. suetus regibus H 4, 17. in partibus Othonis H 2, 32.
 Ornospades Parthorum dux 6, 37.
 Orodes regis Parthorum f. 6, 33—35.
 Orpheus O 12.
 Ortygia lucus 3, 61.
 Oscum ludicrum 4, 14.
 Osi Germaniae pop. G 28. 43.
 Osiris H 4, 84.
 Ostia 2, 40. 11, 26. 29. 31. 15, 39. 16, 9. H 2, 63. Ostiensis colonia H 1, 80. via 11, 32. paludes 15, 43.
 Ostorius Sabinus eques Rom.

16, 23. Baream Soranum accusat 16, 30. quaestoriis insignibus donatur 16, 33.
 P^Ostorius Scapula Britanniae propraetor 12, 31. victoriam adipiscitur 12, 35. bello egregius A 14. partem insulae in provinciam redigit ib. triumphi insignia obtinet 12, 38. moritur 12, 39.
 M^Ostorius Scapula P. f. 12, 31. servati civis decus meruit 12, 31. 16, 15. fidus amicus 14, 18. apud Neronem accusatur 16, 14. occiditur 16, 15.
 Otho v. Iunius.
 Otho Neronis intimus 13, 12. Poppaeam uxorem ducit 13, 45. Lusitaniae praeficitur 13, 46. H 1, 13. Galbae partibus primus accedit ib. de imperio occupando cogitat H 1, 21. mathematicorum de eo monita H 1, 22. largitio eius in milites H 1, 24. imperator salutatur H 1, 27. milites alloquitur H 1, 37. 83. Pisonis caede laetatur H 1, 44. scelera prohibere non potest H 1, 45. vacationes ex fisco suo militibus solvit H 1, 46. honores ei a senatu decreti H 1, 47. voluptates ac vitia dissimulat H 1, 71. epistolae inter ipsum ac Vitellium H 1, 74. legatos ad Germanicos exercitus mittit ib. consulatus aliasque dignitates mandat H 1, 77. militare tumultum precibus sedat H 1, 82. Galliam Narbonensem aggreditur H 1, 87. 2, 14. ab urbe proficiscitur H 1, 90. Orientis legiones pro eo iurant H 2, 6. proficiscitur ad bellum H 2, 11. cum Vitellio comparatur

H 2, 31. de bello consultat ib. pronus ad decertandum H 2, 33. duces suos segnitiae incusat H 2, 40. exercitus eius a Vitelliano funditur H 2, 43. mori destinat H 2, 46. oratio eius ante mortem H 2, 47. se ipse interficit H 2, 49. vita eius et mores H 2, 50. breve imperium O 17.
 Ovidii Medea O 12.
 Oxiones Germaniae pop. G 46.

Pacarius Decimus Corsicae procurator interfectus H 2, 16.
 Paccius Africanus H 4, 41.
 Paccius Orfitus 13, 36. primi pili centurio 13, 16. 15, 12.
 Pacensis v. Aemilius.
 Paconianus v. Sextius.
 Paconius Agrippinus 16, 28 sq. 33.
 MPaconius legatus 3, 67.
 Pacorus Medorum rex 15, 2. H 1, 40. Vologesis frater 15, 14. ad Medos digreditur 15, 31.
 Pacorus Parthorum rex H 5, 9. G 37.
 Pacuvius legatus 2, 79.
 Pacuvius poeta O 20 sq.
 Padus fl. H 1, 70. 2, 11. 17. 19 sq. 22. 32. 34. 40. 43 sq. 3, 34. 50. 52.
 Paeligni H 3, 59.
 paenulae oratorum O 39.
 Paetina v. Aelia.
 Paetus 13, 23.
 Paetus Caesennius consul 14, 29. Armeniae rector 15, 6. inconstans 15, 10. Parthi eum aggrediuntur 15, 11. militiae munia deserit ib. Parthorum regis colloquium petit 15, 14. condiciones a Parthis accipit ib. cum Corbulone colloquitur 15, 17. per Cappadociam

hibernat ib. facietis eum Nero insectatur 15, 25. eius filius tribunus sub Corbulone 15, 28.
 Paetus Thrasea v. Thrasea.
 pagani H 1, 53. 2, 14. 88. 3, 24. 43. 77. 4, 20.
 Pagyda Africae fl. 3, 20.
 Palamedes 11, 14.
 Palatinus mons 12, 24. 15, 38.
 Palatium 1, 13. 2, 34. 37. 40. 15, 39. H 1, 17. 39. 47. 3, 68. 70. 84.
 Pallas Claudii libertus 11, 29. 38. maxima apud eum gratia 11, 29. Agrippinam extollit 12, 2. adoptionem Domitii festinat 12, 25. praetoris insignibus donatur 12, 53. Agrippinae adulter 12, 25. 65. 14, 2. muneribus a Nerone demovetur 13, 14. accusatur 13, 23. superbus ib. necatur 14, 65. palmae procerae in Iudaea H 5, 6.
 Palpellius Hister Pannoniae praetor 12, 29.
 Pammenes Chaldaeus 16, 14.
 Pamphylia 2, 79. H 2, 9.
 Panda fl. 12, 16.
 Pandateria insula 1, 53. 14, 63.
 Pandusa v. Latinus.
 Pannonia 1, 47. 3, 9. 12, 29. H 1, 76. 2, 11. 32. Germaniae finitima G 5. 23. duabus legionibus tenetur 4, 5. Pannonii 15, 10. H 2, 14. Pann. cohors H 2, 17. Pann. legionum motus 1, 16. 31. 67. sedatur 1, 30. Pann. Alpes H 2, 98. lingua G 43.
 Pansa 1, 10. consul O 17.
 pantomimi 1, 77. certaminibus sacris prohibiti 14, 21.
 Pantuleius eques Rom. 2, 48.
 Paphiae Veneris templum 3, 62. H 2, 2.

Papia Poppaea lex 3, 25, 28.
 SexPapinius consul 6, 40. alius
 S. P. se iecit in praeceps 6, 49.
 Papirius centurio H 4, 29.
 Papirius Carbo victus a Ger-
 manis G 37.
 CPapirius Carbo orator O 18.
 accusatus a Crasso O 34.
 Papius Mutilus 2, 32.
 Paris histrio 13, 19, 21. Agrip-
 pinam accusat 13, 20. validus
 in gratia Neronis 13, 22. in-
 genuus indicatur 13, 27.
 Parraces 12, 14.
 parricidarum poenae 4, 29.
 Parthi 2, 56, 6, 34, 42, 15, 4.
 H 2, 82. Crassum et Antonium
 vincunt 2, 2. P. nobiles Ro-
 man veniunt 6, 31. motus 2,
 1, 12, 44. discordia 11, 8. re-
 gem a Tiberio poscunt 6, 31.
 a Claudio 12, 10. bellum in
 Armenia movent 12, 44. rursus
 in Armeniam prorumpunt
 13, 6. acre cum Romanis bel-
 lum 13, 34. Hyrcano bello dis-
 tinentur 14, 25. novi motus
 propter Armeniam 15, 1. Pae-
 tum condiciones accipere co-
 gunt 15, 14. legatos ad Cor-
 bulonem mittunt 15, 27. caesi
 a Ventidio H 5, 9. G 37. se-
 qui vel fugere pariter sueti
 6, 35. missilibus decertant 15,
 7. superbia 14, 26. dominatus
 6, 34. equite valent ib. et H
 4, 51.
 Passienus orator 6, 20.
 Patavium 16, 21. H 2, 100, 3,
 6 sq. 11.
 patres conscripti 2, 37, 3, 54,
 4, 8, 34. H 2, 52. invalidi 1,
 46. adulatio 1, 14. H 3, 37.
 factiones 3, 27. studia H 4, 4,
 45. consultum 2, 85, 11, 25,
 14, 60.
 patricii ex senatu adsciti 11, 25.
 patrimi H 4, 53.
 patris patriae cognomen a Ti-
 berio repudiatum 1, 72. pro-
 miscum 11, 25.
 Patrobius libertus Neronis H
 1, 49, 2, 95.
 Patruitus v. Manlius.
 Pauli basilica 3, 72.
 Paulina v. Lollia, Pompeia.
 Paulinus v. Lollius, Pompeius,
 Suetonius, Valerius.
 Paulus v. Aemilius, Fabius,
 Iulius.
 Paulus Venetus 15, 50.
 Paxaea Pomponii Labeonis uxor
 6, 29.
 pecunia Germanorum G 5.
 pecus aurea Silanus 13, 1.
 Pedanius Costa H 2, 71.
 Pedanius Secundus praef. ur-
 bis 14, 42.
 pedarii senatores 3, 65.
 Pedius Blaesus senatu motus
 14, 18. restitutus H 1, 77.
 QPedius O 17.
 Pedit praef. equitum 1, 60.
 Pelago Neronis spado 14, 59.
 Peloponnesus 4, 43, 55.
 Pelops 4, 55.
 penates populi Romani 15, 41.
 penetrales dii 2, 10.
 Percennius miles gregarius 1,
 16, 28, 31. seditionem mili-
 tum movet 1, 17. interficitur
 1, 29.
 Pergamena civitas 16, 23. Per-
 gameni 4, 55.
 Pergamum 3, 63, 4, 37.
 Perinthus Thraciae urbs 2, 54.
 Peripatetici O 31.
 Perpenna 3, 62.
 Persae 3, 61, 6, 31, 12, 13. H
 5, 8. O 40. olim sub Aegyptiis
 2, 60.
 Perses 4, 55, 12, 38, 62.

Persica Diana 3, 62.
 Perusia H 1, 50. bellum Peru-
 sinum 5, 1.
 Petilius Cerialis v. Cerialis.
 Petilius Rufus 4, 68.
 Petrae equites Ro. 11, 4.
 Petriana ala H 1, 70, 4, 49.
 Petronia Vitellii uxor H 2, 64.
 Petronius Norici procurator H
 1, 70.
 Petronius Priscus 15, 71.
 Petronius Turpilianus consul
 14, 29. in Britanniam missus
 14, 39. A 16. triumphalia ob-
 tinet 15, 72. a Galba inter-
 ficitur H 1, 6, 37.
 PPetronius 3, 49, 6, 45.
 TPetronius consul 16, 18. oc-
 ciditur 16, 19. vita et mores
 16, 18.
 Peucini Germaniae pop. G 46.
 Pharasmanes Hiberiae rex 6,
 32—35, 14, 26. Mithridatis
 frater 6, 32, 11, 8. filium in
 fratrem instigat 12, 44. fra-
 trem interficit 12, 47. Arme-
 nia decedere iubetur 12, 48.
 filium Radamistum interficit
 13, 37.
 Pharsalia 4, 44. H 1, 50, 2, 38.
 Philadelpheni 2, 47.
 Philippensis acies 3, 76. campi
 4, 35.
 Philippi H 1, 50, 2, 38.
 Philippopolis 3, 38.
 Philippus Macedo 2, 63, 3, 38,
 4, 43. O 16.
 Philippus (Marcius) 3, 72.
 Philo Academicus O 30.
 Philopator Cilicum rex 2, 42.
 Phoebus Neronis libertus 16, 5.
 Phoenices 11, 14. H 5, 6.
 Phoenissa 16, 1.
 phoenix in Aegypto visa 6, 28.
 Phraates Parthorum rex 2, 1 sq.
 eius filius 6, 31. rex a Tiberio
 mittitur 6, 32. morbo perit
 ib. eius nepos 11, 10, 12, 10.
 Phraates nobilis Parthus 6,
 42 sq.
 Phrixi oraculum et aries 6, 34.
 Picentina ala H 4, 62.
 Picenum 3, 9. H 3, 42.
 pignus societatis H 4, 61. im-
 perii Capitolium H 3, 72.
 pila ardentia 15, 7.
 Pilatus Pontius 15, 44.
 Pinarius Natta cliens Seiani
 4, 34.
 Piraeus portus 5, 10.
 piraticum bellum 12, 62, 15, 25.
 Pisanus Caetronius H 4, 50.
 Pisanus sinus H 3, 42.
 Piso Licinianus H 1, 14. a Galba
 adoptatur H 1, 15. in castra
 praemissus H 1, 34. occisus
 H 1, 43. aetas et fama H 1,
 48. caesi caput morsu appe-
 titum H 4, 42.
 CPiso Neroni insidiatur 14, 65,
 15, 48. genus et mores 15, 48.
 nex 15, 59.
 Piso civili bello potens 2, 43.
 CnCalpurnius Piso, eius filius
 1, 13. libere Tiberium allo-
 quitur 1, 74. sententia de Ti-
 beri fi. 1, 79. sententia de se-
 natus auctoritate 2, 35. Suriae
 praepositur 2, 43. Germani-
 cum insectatur 2, 55. iussa
 eius neglegit 2, 57. veneno
 eum necasse creditur 2, 69.
 morte eius laetatur 2, 75. ca-
 stellum Celenderin occupat
 2, 80. a Sentio fugatur ib.
 Romam reversus postulat
 3, 10. Tiberii de eo ambigua
 oratio 3, 12. effigies in Ge-
 monias tractae 3, 14. se ipse
 interficit 3, 15. sententiae se-
 natorum contra eum 3, 17.
 codicilli ad Tiberium 3, 16.
 24*

fili 3, 16 sq. uxor 3, 17 sq. 6, 26.
 CnPiso, CnPisonis filius 3, 6. 16. pars bonorum paternorum concessa 3, 17. post mortem patris L. Piso 3, 17. 4, 62.
 LPiso in accusatores invehitur 2, 34. Urgulanium in ius vocat ib. CnPisonem defendit 3, 11. in Silanum sententiam dicit 3, 68. maiestatis crimine accusatus opportune moritur 4, 21.
 LPiso pontifex moritur 6, 10.
 LPiso praetor in Hispania occiditur 4, 45.
 LPiso cons. designatus 13, 28. consul 13, 31. publicis vectigalibus praepositus 15, 18. eius filius Africae proconsul H 4, 38. interficitur H 4, 48. 50. initium et causae eius caedis H 4, 49.
 MPiso CnPisonis filius 2, 76. 78. a patre apud Tiberium excusatur 3, 16. a Tiberio ignominiae exemptus 3, 18.
 Pisonum nobilitas 3, 17. H 1, 13. insigne nomen H 4, 11.
 LPituanus magus saxo deicitur 2, 32.
 Pius Aurelius senator 1, 75.
 Placentia H 2, 17 sqq. 2, 32. 36. a Caecina oppugnatur H 2, 20. frustra H 2, 22. Placentinus ager 15, 47.
 Placidus v. Iulius.
 Planasia insula 1, 3. 5. 2, 39.
 Plancina CnPisonis uxor 2, 43. intra decora feminis se non tenet 2, 55. Germanici morte laeta 2, 75. 6, 26. Romam venit 3, 9. veniam per Augustam obtinet 3, 15. 17. accusata se interficit 6, 26.
 Plancius Varus H 2, 63.

Plancus v. Munatius.
 Plato O 31.
 APlautius Britanniae legatus 13, 32. A 14.
 QPlautius consul 6, 40.
 Plantius Aelianus pontifex H 4, 53.
 Plautius Lateranus Messalinae adulter 11, 30. mors ei remittitur 11, 36. senatui redditur 13, 11. in Neronem coniurat 15, 49. occiditur 15, 60.
 Plantius Silvanus 4, 22.
 Plautus v. Rubellius Plautus. plebiscita 6, 16. 11, 14.
 CPlinius bellorum Germanicorum scriptor 1, 69. historiae sui temporis auctor 13, 20. 15, 53. H 3, 28.
 Plotius Firmus praetorii praef. H 1, 46. 2, 49. milites manipulatim alloquitur H 1, 82. Othoni animum addit H 2, 46.
 Plotius Griphus legionis leg. H 3, 52. praetor H 4, 39 sq. poena adulterii 2, 50. G 19. homicidii G 20. more prisco 2, 32. 4, 30. 14, 18. 16, 11. feminae quae servo coniungitur 12, 53. poenae apud Germanos G 12.
 Poeni 2, 49. 59. 16, 1. G 37. auxiliares H 4, 50.
 Poeninae Alpes v. Alpes.
 Poenius Postumus 14, 37.
 poetarum et oratorum comparatio O 4. genera et discrimina O 10.
 Poetovio H 3, 1.
 Polemo Ponti rex 2, 56. 14, 26. H 3, 47.
 Pollio Iulius tribunus 13, 15.
 Pollio v. Annius, Asinius, Caecilius, Domitius, Iulius, Memmius, Vedius.

Pollitta LVeteris filia necatur 16, 10 sq.
 Pollux G 43.
 Polyclitus Neronis libertus 14, 39. H 1, 37. 2, 95.
 pomerium urbis a Claudio augetur 12, 23 sq.
 Pompeia Macrina 6, 18.
 Pompeia Paulina Senecae uxor 15, 60. mori cum viro constituit 15, 63. a Nerone inhibetur 15, 64.
 Pompei opp. Campaniae 15, 22.
 Pompei theatrum igne absumptum 3, 72. eius theatri scaenae structa 6, 45.
 Pompeiani coloni 14, 17.
 Pompeiopolis Ciliciae urbs 2, 58.
 Pompeius Aelianus 14, 41.
 Pompeius eques Rom. 6, 14.
 Pompeius Longinus H 1, 31.
 Pompeius Macer praetor 1, 72.
 CnPompeius Magnus 1, 1. 3, 28. 4, 34. 6, 18. 12, 62. 13, 6. 34. 14, 20. 15, 14. H 2, 6. 3, 66. 5, 9. Mario et Sulla occultior, non melior H 2, 38. oratione valuit O 37. potentia bello piratico 15, 25. suboles H 1, 15.
 Pompeius Paulinus 13, 53. 15, 18.
 Pompeius Propinquus Belgicae procurator H 1, 12. 58. interficitur ib.
 Pompeius Silvanus Delmatiae legatus H 2, 86. consularis bello socors H 3, 50. pecuniae curae praepositus H 4, 47. accusatus ex provincia Africa absolvitur 13, 52.
 Pompeius tribunus 15, 71.
 Pompeius Urbicus 11, 35.
 Pompeius Vopiscus H 1, 77.
 CPompeius consul 12, 5.

SexPompeius Cn. fil. 1, 2. 10. 5, 1.
 SexPompeius consul 1, 7. Pisonem defendere abnuat 3, 11.
 M'Lepidum incusat 3, 32.
 Pomponia Graecina 13, 32.
 Pomponius Atticus Drusi proavus 2, 43.
 LPomponius Flaccus 2, 32. consul 2, 41. Moesiae praeficitur 2, 66. Suriae propraeator moritur 6, 27.
 Pomponius Labeo 4, 47. Moesiae praepositus 4, 47. 6, 29. voluntaria morte obit 6, 29.
 PPomponius Secundus accusatur 5, 8. pericula 6, 18. carmina scaenica 11, 13. Chattos compescit 12, 27. triumphali honore donatus 12, 28. carminum gloria excellit ib. et O 13.
 QPomponius PSecundi frater 6, 18. bello civili immixtus 13, 43.
 Pomptinae paludes 15, 42.
 pons Mulvius v. Mulvius.
 pontes longi in Germania 1, 63.
 Pontia Postumia ab amatore occiditur 13, 44. H 4, 44.
 Ponticum mare 13, 39. G 1. os 2, 54. rex 2, 56. Pontica auxilia 15, 6. ora H 3, 47.
 Ponticus Valerius 14, 41.
 pontificatus 1, 3. 3, 29. H 1, 77. A 9. pontificatus maximus H 2, 91.
 pontifices a Tiberio incusati 4, 17. per ludibrium consulti ab Augusto 1, 10. Dialia sacra faciunt 3, 68.
 Pontius Fregellanus 6, 48.
 Pontius Pilatus 15, 44.
 CPontius consul 6, 45.
 Pontus 12, 63. 15, 10. 26. H 2, 6. 81. 3, 47. procurator Ponti

- 12, 21. classis Romana H 2, 83. 3, 47.
 Poppaea Sabina pulcherrima 13, 45. Messalinae invisa 11, 2. ad mortem adigitur ib.
 Poppaea Sabina Tullii filia 13, 45. Rufrii Crispini uxor 15, 71. Othoni nubit ib. Nerone in amorem sui pellicit 13, 46. matrimonium eius postulat 14, 1. nubit ei 14, 60. filiam ex eo parit 15, 23. moritur 16, 6. effigies prouertitur 14, 61. deum honores decreti 16, 21. statuæ ab Othone restitutæ H 1, 78.
 Poppaeus Sabinus v. Sabinus. Porcii Tusculo orti 11, 24.
 Porcius Cato 4, 56. 68.
 Porcius Septimius H 3, 5.
 Porsenna H 3, 72.
 portæ castrorum 1, 66. H 4, 20. 30.
 portoria 13, 50.
 portus Hercules Monoeci H 3, 42.
 Postumia v. Pontia.
 Postumia via H 3, 21.
 APostumius dictator 2, 49. alius 3, 71.
 Postumus v. Agrippa, Iulius, Poenius.
 Potitus v. Valerius.
 praeda quæ ad duces, quæ ad milites pertineat H 3, 19.
 praefecti praetorio 1, 7. 24. 4, 2. H 2, 92. duo 1, 24. 14, 51. H 1, 46. ex equitibus lecti H 4, 68. remigum 13, 30. ripae H 4, 55. classis 14, 3. H 3, 12. alae H 2, 22. 59. 3, 12. 79. 4, 18. 49. 5, 21. equitum 2, 68. cohortis 12, 17. H 3, 35. 4, 31 sq. A 37. vigilum H 1, 72.
 praefectura aerarii 13, 29. annonae 1, 7. 13, 22. castrorum 1, 20. 23. 33. 38. 12, 38. 13, 39. 14, 37. H 2, 26. 29. 89. 3, 7. 14. 4, 50. 59. 5, 20.
 praefecturae urbis origo et progressus 6, 11. 4, 36. 14, 41. H 1, 14. 2, 55. 63. 3, 64.
 Praeneste 15, 46.
 praetexta 2, 14. puerilis 1, 3. 12, 41. consulis insigne H 3, 31.
 Praetextata Sulpicia H 4, 42.
 praetor ad mulierem interrogandam mittitur 2, 34. senatum vocat urbanus H 1, 47. 4, 39. unius diei 12, 4. aerarii 1, 75. 13, 29. H 4, 9. praetorum comitia 1, 15. 2, 36. 14, 28. numerus 1, 14.
 praetoria insignia 12, 21. 53. H 4, 4. porta H 4, 30. navis H 5, 22. cohors 1, 29. 2, 16.
 praetoriae cohortes H 3, 55.
 praetoriani 6, 3. H 1, 74. 87. 89.
 Prasutagus Icenorum rex 14, 31.
 primipilares 2, 11. 4, 72. H 1, 31. 87. 2, 22. 3, 70.
 Primus v. Antonius, Cornelius. princeps iuventutis 1, 3.
 principia castrorum 1, 61. 67. H 1, 48. 54. 2, 93. 3, 13. legionum 4, 2.
 Prisca Mutilia 4, 12.
 Priscus v. Ancharius, Clutorius, Fabius, Helvidius, Iulius, Novius, Petronius, Tarquinius, Tarquitius.
 Priscus consul A 44.
 Procilla Iulia mater Agricolae A 4.
 proconsulare imperium 1, 14. 76. 3, 58. 12, 41. 59. 13, 52. ins 3, 21.
 CProculus 4, 40.
 Proculus v. Barbis, Cervarius, Cestius, Cocceius, Considius, Licinius, Titius, Volusius.

- procuratores Caesaris A 4. Africae H 4, 50. Alpium maritimarum H 3, 42. Aquitaniae A 9. Asiae 4, 15. Belgicae H 1, 12. 58. Britanniae 14, 32. Cappadociae 12, 49. Iudaeae 12, 54. 15, 44. Mauritaniarum H 1, 11. Norici H 1, 11. 70. Pannoniae H 2, 86. Ponti 12, 21. Raetiae H 1, 11. Thraciae ib. procuratorum ius 4, 15. potestas a Claudio aucta 12, 60. equestris nobilitas est A 4. ludi 11, 35.
 prodigia multa Romae 12, 43. 64. 14, 12. 15, 7. 47. H 1, 18. 86.
 Propertius Celer 1, 75.
 Propinquus v. Pompeius.
 Propontis 2, 54.
 Proserpina 15, 44. H 4, 83.
 provinciae Caesaris 1, 76. datae etiam iis qui in urbe retenti sunt 1, 80. 6, 27. H 2, 65. inermes H 1, 11. 2, 81. 3, 5. publicae 13, 4. sorte datae 3, 32. 58. 71. A 6. 42.
 provincialis parsimonia 3, 55. A 4.
 provocatio ad senatum 14, 28.
 Proximus Stadius 15, 50. 71.
 Pseudo-Agrippa 2, 39. Pseudo-Drusus 5, 10. Pseudo-Nero H 2, 8. Pseudo-Philippus rex Macedonum 12, 62.
 Ptolemaeus Lagi Aegypti rex H 4, 83. alius 6, 28. H 4, 84.
 Philopatoris liberi 2, 67.
 Ptolemaeus mathematicus H 1, 22.
 Ptolemaeus Iubae f. Maurorum rex 4, 23. auxilium contra Tacfarinatem praestat 4, 24. a senatu decoratur 4, 26.
 publicanorum immodestia 13, 50. G 29.
 L et MPublicii 2, 49.
 Publius Sabinus praef. praetorii H 2, 92. in vincula ducitur H 3, 36.
 Pudens Maevius H 1, 24.
 pugio velut ius vitae necisque H 3, 68.
 Pulchra v. Claudia.
 Pulvillus Horatius H 3, 72.
 pulvinaria 14, 12. 15, 23.
 Punicae acies 4, 33.
 Puteoli 15, 51.
 Puteolani 13, 48. iure coloniae donantur a Nerone 14, 27. in Vespasianum proni H 3, 57.
 pyramides Aegypti 2, 61.
 Pyramus fl. 2, 68.
 Pyrenaeus mons H 1, 23.
 Pyrricus v. Claudius.
 Pyrrus rex 2, 63. 88.
 Pythagoras Neronis maritus 15, 37.
 Pythius Apollo 12, 63. H 4, 83.
 Quadi Germaniae pop. 2, 63. G 42. 43.
 quadragesimae vectigal 13, 51.
 Quadratus v. Seius, Ummidius. quadrigarum curriculum 14, 14.
 quaestor principis 16, 27. consulis 16, 34. quaestores aerarii 13, 28. quaestores tempore regum 11, 22. provincias sortiti 11, 21. A 6. designati gladiatores edere non coacti 13, 5.
 quaestoria insignia 11, 38. 16, 33.
 quaestura Neroni Germanici f. maturata 3, 29.
 quattuordecim ordines 6, 3. 15, 32.
 querceae coronae 2, 83.
 Querquetulanus mons 4, 65.
 Quietus v. Cluvidienus.
 Quinctii 3, 76.
 quindecimviri 3, 64. 6, 12.

- quindecimvirale sacerdotium 11, 11. 16, 22.
 quinquagesimae vectigal 13, 51.
 Quinquatrum festi dies 14, 4. 12.
 quinquennale ludicrum 14, 20. 16, 2. 4.
 Quintianus v. Afranius.
 Quintilianus trib. pl. 6, 12.
 Quintilius Varus caesus cum exercitu 1, 3. 43. 55. 65. 71. 2. 45. H 4, 17. G 37. Suriam obtinuit H 5, 9. aquilae duae cum Varo amissae recuperatae 1, 60. 2, 25.
 Quintilius Varus accusatur 4, 66.
 PQuintius a Cicerone defensus O 37.
 Quintius Atticus cons. H 3, 73. reum incensi Capitolii se offert H 3, 75.
 Quintius Certus H 2, 16.
 PQuirinius Sulpicius 2, 30. dives et orbis 3, 22. moritur 3, 48. mors publice honestata ib.
 Quirinus deum numero additus 4, 38. parens urbis H 4, 58.
 Quirites Iulius Caesar milites appellavit 1, 42.
 Radamistus Hiberus 12, 44. socerum et sororem eorumque liberos necat 12, 47. Armenia potitur 12, 48. a popularibus eiicitur 12, 50. recipit eam ib. fugit 12, 51. bellum deserit 13, 6. a patre occiditur 13, 37.
 Raeti 2, 17. H 1, 68. 3, 53. 5, 25. Noricique H 3, 5. vicini Germanis G 1.
 Raetia 1, 44. H 1, 11. 3, 5. 8. 15. 4, 70. G 3. 41.
 Raetica iuga H 1, 70. copiae

- H 1, 59. alae cohortesque H 1, 68.
 Ravenna urbs 1, 58. 2, 63. 4, 5. 29. 13, 30. Ravennas classis 4, 5. H 2, 100. 3, 6. 12. 36. 40. 50.
 Reatini 1, 79.
 Rebilus v. Caninius.
 Receptus v. Nonius.
 recitationum mos O 9. poetarum O 10.
 reges Germanorum G 7. 11 sq. 42—44. inservientes H 2, 81. captivi populo Rom. ostensi 12, 38. instrumenta servitutis A 14. petiti Roma 2, 1 sq. 11. 10. 16. 12, 10. 14. dati a Romanis 2, 63. 12, 29. 14, 26. G 42. regum liberi obsides dati 2, 1. 11, 10. 12, 10. mores 4, 35. 6, 1. 42. 15, 1. 16, 23. H 2, 7. 4, 83. 5, 8. G 44.
 Regini 1, 53.
 regiones Romae xiv 14, 12. 15, 40.
 Regium Lepidum H 2, 50.
 Regulus v. Aquilius, Livineius, Memmius, Rosius.
 Remi infantia 13, 58.
 Remi Galliae pop. H 4, 67 sq.
 Remmius evocatus 2, 68.
 reorum damnatorum sors 6, 29. 40.
 Repentinus v. Calpurnius.
 repetundae pecuniae 1, 74. repetundarum crimina 3, 33. 38. 66. 70. 4, 19. 12, 22. 13, 30. 33. 43. 14, 28. H 1, 77. 4, 45.
 rerum publicarum formae 4, 33.
 Reudigni pop. G 40.
 Rhacotis locus Alexandriae H 4, 84.
 Rhamses rex Aegypti 2, 60.
 Rheni fl. cursus 2, 6. G 1. magna siccitas H 4, 26. agger 13, 53. insula G 29. ripam

- eius qui colant G 28. terminus imperii G 29.
 Rhescuporis Thraciae rex 2, 64.
 fratrem Cotyn catenis onerat 2, 65. dein interficit 2, 66. 3, 38. Romam ducitur 2, 67. fugam tentans occiditur ib.
 rhetores O 29. 42. claudere ludum impudentiae iussi O 35.
 Rhodanus fl. 13, 53.
 Rhodii 12, 58. oratores O 40.
 Rhodiis libertas redditur 12, 58. Rhodius secessus Tiberii 4, 15.
 Rhodus 1, 4. 53. 2, 42. 55. 3, 48. 4, 57. 6, 10. 20. 51. H 2, 2.
 Rhoemetalces Thraciae rex 2, 64.
 Rhoemetalces eius nepos ex fratre Thraciae partem accipit 2, 67. 3, 38. 4, 5. Romanis auxilia adducit 4, 47.
 Rhoxolani Sarmatae H 1, 79.
 Rigodulum Germ. opp. H 4, 71. robur et saxum 4, 29.
 Roma a principio sub regibus 1, 1. parens eius Troia 4, 55. 12, 58. a Senonibus incensa 15, 41. a Gallis capta, Porsennae dedita H 3, 72. capitur a Flavianis H 3, 85. facilis ad omnia credenda H 1, 19. sermonum avida 13, 6. in xiv regiones divisa 14, 12. 15, 40. incendiis vastata H 1, 2. reaedificata 15, 43. incendium sub Tiberio 4, 64. 6, 45. sub Nerone 15, 38. pestis notabilis 16, 13. vetus 15, 38. caput rerum 1, 47. 3, 47. H 2, 32. templum Smyrnae 4, 56. Pergami 4, 37. status sub Tiberio 4, 4. sub Galba H 1, 11. pomerium 12, 23 sq.
 Romani vetera extollunt, recentium incuriosi 2, 88. capti

- a Gallis, Tuscis obsides dederunt, Samnitium iugum subierunt 11, 24. raptores orbis A 30. Troia demissi 12, 58. eorum magna caedes in Britannia 14, 32.
 Romanus delator Senecae 14, 65.
 Romanus Fabius 16, 17.
 Romanus Hispano 1, 74.
 Romilius Marcellus centurio H 1, 56. interficitur H 1, 59.
 Romilius Denton 6, 11.
 Romulus 3, 26. 4, 9. 6, 11. 11, 24 sq. 12, 24. 15, 41. H 2, 95. effigies 4, 9. infantia 13, 58.
 Roscia lex 15, 32.
 Roscius Caelius legatus H 1, 60.
 Rosius Regulus uno die consul H 3, 37.
 rostra 3, 5. 4, 12. 5, 1. 12, 21.
 Rubellius Blandus Tiburs eques 6, 27.
 Rubellius Blandus 3, 23. 51. 6, 27. 45.
 Rubellius Geminus consul 5, 1.
 Rubellius Plautus 13, 19. ob celebre nomen Neroni suspectus 14, 22. 57. in Asiam se recipit 14, 22. a Tigellino accusatur 14, 57. interficitur 14, 59. LVeteris gener 16, 10. amicitia damnosa 16, 30. familiares H 1, 14.
 Rubrius eques Ro. 1, 73.
 Rubrius Fabatus 6, 14.
 Rubrius Gallus H 2, 51. Caecinae proditoris minister H 2, 99.
 Rufilla v. Annia.
 Rufinus v. Vivennius, Vinicius.
 Rufinus dux Galliarum H 2, 94.
 Rufrius Crispinus praetorii praefectus 11, 1. praeturae insignibus donatur 11, 4. praefectura privatur 12, 42. Pop-

- paeae maritus 13, 45. pellitur in exilium 15, 71. se ipse interficit 16, 17.
 Rufus v. Atilius, Aufidienus, Cadius, Cluvius, Curtius, Faenius, Helvius, Musonius, Numisius, Petilius, Sulpicius, Trebellienus, Verginius.
 Rugii Germaniae pop. G 43.
 Ruminalis arbor in comitio 13, 58.
 Ruso v. Abudius.
 Rusticus v. Arulenus, Fabius, Iunius.
 PRutilius a M. Scauro accusatus 3, 66. civis a Zmyrnaei factus 4, 43. suae vitae scriptor A 1.
 Sabina Poppaea v. Poppaea.
 Sabina nobilitas 4, 9.
 Sabinorum sacra 1, 54.
 Sabinum bellum H 3, 72. ager H 3, 78.
 Sabinus Caelius H 1, 77.
 Sabinus Calavius 15, 7.
 Sabinus Calvisius 4, 46. 6, 9. H 1, 48.
 Sabinus Domitius H 1, 31.
 Sabinus Flavius Vespasiani frater H 1, 46. praef. urbis sub Othone et Vitellio H 1, 46. 2, 63. milites urbanos sacramento Vitellii adigit H 2, 55. Dolabellam impellit ruentem H 2, 63. Caecinam ad Vespasiani partes allicit H 2, 99. cum Vitellio paciscitur H 3, 65. in Capitolium fugit H 3, 69. ex postulatum ad Vitellium mittit H 3, 70. catenis oneratur et occiditur H 3, 74. censorio funere decoratur H 4, 47.
 Sabinus Flavius consul ab Othone destinatus H 1, 77. 2,

36. ab Othone copiis rector missus H 2, 36. ad Vitellium victorem transit H 2, 51.
 Sabinus v. Iulius, Nymphidius, Obultronius, Ostorius, Publius, Titius.
 Sabinus Poppaeus 1, 80. provincia Moesia ei prorogatur ib. triumphus insignia obtinet 4, 46. Macedoniae et Achaiae praeses 5, 10. moritur 6, 39. avus Poppaeae 13, 45.
 Sabrina Britanniae fl. 12, 31. sacerdos censetur mortuae filiae Neronis 15, 23. sacerdotes Augustales 1, 54. 2, 83. H 2, 95. sacerdotibus carpento ingredi Capitolium concessum 12, 42. Germanorum G 7. 11. Iudaeorum H 5, 5. 13. Nahanarvalorum G 43.
 sacerdotia delatoribus tribuuntur 3, 19. H 1, 2. sacerdotii honor apud Iudaeos H 5, 8.
 Sacrata v. Claudia.
 sacrificialis apparatus 2, 69. 12, 47.
 sacrificandi mos apud Parthos 6, 37.
 sacrificia 2, 85. 6, 37. 14, 30. 15, 47. G 9. A 27.
 Sacrovir v. Iulius.
 saeculum quid vocetur G 19.
 Saenia lex 11, 25.
 Saevinus H 1, 77.
 Sagitta v. Claudius, Octavius.
 sagittarii equites 2, 16. pedites 2, 16. 13, 40.
 sal quomodo conficiatur 13, 57.
 Salaminius Iuppiter 3, 62.
 Salaria via H 3, 78. 82.
 salarium proconsularium A 42.
 Saleius Bassus poeta O 5. 9 sq.
 Saliare carmen 2, 83.
 Salienus Clemens 15, 73.
 Sallustiani horti 13, 47. H 3, 82.

- CSallustius rerum Ro. scriptor 3, 30. Fr. 6.
 Sallustius Crispus Tiberii secretorum particeps 1, 6. falsum Agrippam capit 2, 40. moritur 3, 50. mores ib.
 Salonina Caecinae uxor H 2, 20.
 Saloninus v. Asinius.
 Salvianus v. Calpurnius.
 Salvius Cocceianus Othonis nepos H 2, 48.
 Salvius Otho consul 12, 52. pater imperatoris H 2, 50.
 Salvius Otho imperator v. Otho.
 Salvius Titianus Othonis frater H 1, 75. consul cum Othone H 1, 77. urbi praeficitur H 1, 90. bello H 2, 23. honor imperii penes ipsum H 2, 29. cum Vitellianis congregari properat H 2, 33. a Vitellio excusatur H 2, 60. Asiae proconsul A 6.
 salutare solem H 3, 24. nomine 12, 41. imperatorem 2, 18. H 2, 80. principem 11, 22. salutantium agmina H 2, 92. coetus 13, 18. 14, 56. salutantium ambitio O 29.
 Salutis templum 15, 53. 74. augurium 12, 23.
 Samaritae Iudaeae pop. 12, 54.
 Samii 4, 14. 6, 12.
 Samius eques Ro. 11, 5.
 Samnis v. Decius.
 Samnites 11, 24. 15, 13. H 3, 59. G 37.
 Samothracia 2, 54.
 Sanbulos mons 12, 13.
 Sancia Considii soror 6, 18.
 Sanctus v. Claudius.
 sanguis gustatus in foederibus regum Orientis 12, 47.
 Sanquinius Maximus consularis 6, 4. moritur 11, 18.
 Sanquinius LArruntii accusator 6, 7.
 Santoni 6, 7.
 Sardiani 2, 47. 3, 63. Etruscorum consanguinei 4, 55.
 Sardinia 13, 30. 14, 62. 16, 9. 17. H 2, 16. grave caelum 2, 85.
 Sarioleus Vocula H 4, 41.
 Sarmatae 6, 33. H 1, 2. 3, 5. 24. 4, 4. 54. G 1. scuto non utuntur H 1, 79. in plaustris vivunt G 46. arma 6, 35. vestis G 17.
 Sarmatae Iazyges 12, 29. H 3, 5.
 Satrius Secundus Seiani cliens 4, 34. 6, 8. index coniurationis 6, 47.
 Saturnalia 13, 15.
 Saturnini turbatores plebis 3, 27.
 Saturninus v. Aponius, Lusius, Vitellius.
 Saturnus deus H 5, 2. 4. aedes 2, 41. H 1, 27. dies festi 13, 15. H 3, 78. stella H 5, 4.
 Saufeius Trogius 11, 35.
 Saxa rubra H 3, 79.
 saxum Gabinum Albanumque 15, 45. Seriphium 4, 21. Tarpeium 6, 19.
 Scaeva v. Didius.
 Scaevinus v. Flavius.
 Scantia virgo Vestalis 4, 16.
 Scapula v. Ostorius.
 Scaurus v. Aurelius.
 Scaurus Mam. 1, 13. 3, 23. CSilanum accusat 3, 66. orator insignis 3, 31. maiestatis postulatur 6, 9. se ipse necat 6, 29.
 MScaurus Rutilium accusat 3, 66. suam vitam scribit A 1. accusatus O 39.
 Scaurus Maximus centurio 15, 50.

- sceptuchi Sarmatarum 6, 33.
 scholarum vitia O 35.
 scholastici O 14, 15, 26, 35, 42.
 Scipio Caesaris adversarius 4, 34.
 Scipio cohortis praef. opprimitur H 2, 59.
 LScipio Asiaticus 3, 62. alius H 3, 72.
 PScipio Cornelius 3, 74, 12, 53.
 Poppaeae maritus 11, 2. modestum de uxore responsum 11, 4. adulatur Pallanti 12, 53. filius eius consul 13, 25.
 PScipio Africanus maior 2, 59. Syphacem captum populo Ro. ostendit 12, 38. ab oratoribus incessebatur O 40.
 PScipio Africanus minor Cottam accusat 3, 66.
 Scribonia Augusti coniux 2, 27.
 Scribonia Pisonis Liciniani mater H 1, 14.
 Scribonianus Camerinus H 2, 72.
 Scribonianus Crassus Pisonis frater H 1, 47. a novis rebus abhorret H 4, 39.
 Scribonianus Furius v. Furius.
 Scribonii fratres 13, 48. H 4, 41.
 Scriboniorum familia 2, 27, 32.
 Seydrothemis Sinopensium rex H 4, 84.
 Scythae 2, 60, 65, 68, 6, 41, 44. Fr. 7.
 Scythia 6, 36.
 ala Sebosiana H 3, 6.
 sectiones Neronianae H 1, 90. apud aerarium 13, 23.
 sector et hasta H 1, 20.
 Secundus v. Carrinas, Iulius, Pedanius, Pomponius, Satrius, Vibius.
 sedilia in theatro et circo 15, 32.
 Sedochezorum rex H 3, 48.
 Segestani 4, 43.
 Segestes Romanis fidus 1, 55.
 obsidione liberatur 1, 57. Arminio catenas inicit 1, 58. dediti oratio ad Germanicum ib. bene exceptus 1, 59.
 Segimerus Segestis frater 1, 71.
 Segimundus Segestis filius 1, 57.
 Seianus v. Aelius.
 Seius Quadratus 6, 7.
 Seius Strabo praetorii praef. 1, 7. Seiani pater 1, 24, 4, 1.
 Seius Tubero legatus 2, 20. maiestatis falso accusatur 4, 29.
 Seleucia Syriae urbs 2, 69. H 4, 84.
 Seleucia ad Tigrim 6, 42, 44, 11, 8. Seleucenses 6, 42, 11, 8.
 Seleucus mathematicus H 2, 78.
 Seleucus rex 6, 42.
 sellarii obscenum nomen 6, 1.
 sellisternia 15, 44.
 Semnones Suebiae pop. 2, 45. G 39.
 Semproniae rogationes 12, 60. nomen 1, 53.
 [Sempronii] Gracchi O 28. olim turbatores plebis 3, 27. eloquentia et leges O 40.
 TiSempronius consul bello Punico secundo H 3, 34.
 Sempronius Densus H 1, 43.
 CSempronius Gracchus orator O 18, 26.
 Sempronius Gracchus Iuliae Augusti filiae adulter 1, 53. longum eius exilium ib. pater Gaii sequentis 4, 13.
 CSempronius Gracchus 4, 13. praetor 6, 16. Granium accusat 6, 38.
 semuncia 6, 16.
 senatores domibus pantomorum prohibentur 1, 77. senatorum ius Aeduis datur 11, 25. pedarii 3, 65. per arenam foedati 15, 32. contumeliae

- in eos severe vindicatae H 4, 45. senatores provinciae Narbonensis 12, 23. multis origo a libertis 13, 27.
 senatoria aetas 15, 28. H 4, 42.
 senatus a Romulo institutus H 1, 84. habitus in Palatio 2, 37, 13, 5. in cubiculo principis 13, 5. in templo Genetricis Veneris 16, 27. infrequens 6, 12. rogatus a praetore urbano H 1, 47. iuratus censet 4, 21. iusiurandum concipit H 4, 41. templum ei decretum 4, 15. commentarii 15, 74. laus H 1, 84. discrimen H 2, 52. auctoritas restituta 13, 4. probrosi ex eo moti 11, 25. etiam pauperes 12, 52. varie adsentiendi ratio H 4, 4.
 senatus consulta ad aerarium delata 3, 51. figebantur 3, 57, 12, 53. fiebant per discessionem 6, 12. SCtum de edendis muneribus gladiatorii 4, 63. de libro Sibyllae 6, 12. de disciplina haruspicum 11, 15. de Aeduis 11, 25. de procuratoribus Caesaris 12, 60. de servorum poena ob interfectum dominum 13, 32, 14, 43. adversus eos qui pretio causas orant 13, 42. de numero gladiatorum 13, 49. contra praevaricatores 14, 41. contra fictas adoptiones 15, 19. contra accusatores H 2, 10. de statu Poppaeae reponendis H 1, 78. de mathematicis magisque Italia pellendis 2, 32, 12, 52. H 2, 62. de supplicationibus 13, 41. de gratibus praesidibus agendis 15, 22.
 Seneca v. Annaeus Seneca.
 Senecio v. Claudius, Herennius, Tullius.
 Seniensis colonia H 4, 45.
 Senones 11, 24, 15, 41.
 Sentius Vespasiani amicus H 4, 7.
 CnSentius Suriae praeficitur 2, 74. Martinam veneficam in urbem mittit 2, 74, 3, 7. Pisonem repellit 2, 79. ad deitionem eum compellit 2, 81.
 septemviri 3, 64.
 Septiminius Porcius H 3, 5.
 Septimius centurio 1, 32.
 sepulchra Germanorum G 27.
 sepultura Iudaeorum H 5, 5.
 Romanorum, regum externorum 16, 6. ei ne hostes quidem invident 1, 22. prohibiti ea damnati 6, 29. post sepulturam accusati et damnati 16, 11.
 Sequani Galliae pop. rebellant 3, 45 sq. H 1, 51. Sabinum vincunt H 4, 67.
 Serapis H 4, 81, 84.
 Serenus v. Amulius, Annaeus, Vibius.
 Serica vestis 2, 33.
 Seriphos insula 2, 85. saxum 4, 21.
 serrati, pecuniae species G 5.
 Sertorius 3, 73. oculo uno H 4, 13.
 QServaeus Commagenis praeficitur 2, 56. Pisonem accusat 3, 13. sacerdotium ei tributum 3, 19. damnatur 6, 7.
 servi in dominos non interrogabantur 2, 30. tamen interrogati ib. si dominum interfecissent, etiam qui tantum sub eodem tecto fuerant, affecti supplicio 13, 32, 14, 43. servi Germanorum G 25. servi publici H 1, 43.

- servile bellum per Italiam 4, 27.
 Servilia Sorani filia 16, 30. ad mortem adigitur 16, 33.
 Serviliae leges 12, 60.
 Serviliani horti 15, 55. H 3, 38.
 Servilius accusator 6, 29. in insulam amovetur 6, 30.
 Servilius v. Caepio.
 MServilius 2, 48. consularis 3, 22.
 MServilius Nonianus consul 6, 31. O 23. moritur 14, 19.
 Servius Maluginensis flamen Dialis 3, 58. sorte provinciae depulsus 3, 71. moritur 4, 16. filius ib.
 Servius Tullius sanctorum legum 3, 26. templa condidit 15, 41. H 3, 72.
 Servii H 2, 43.
 Sesosis rex Aegypti 6, 28.
 Severus architectus Neronis 15, 42.
 Severus v. Alledius, Caecina, Cassius, Cestius, Cetrius, Claudius, Curtius, Verulanus.
 Sextia Mamerci Scauri uxor 6, 29.
 Sextia LVeteris socrus necatur 16, 10 sq.
 Sextilia Vitellii mater H 2, 64. 89. moritur H 3, 67.
 Sextilius Felix H 3, 5. auxiliarius ductor Treveros fundit H 4, 70.
 Sextius Africanus 13, 19. 14, 46.
 Sextius Paconianus 6, 3 sq. in carcere strangulatur 6, 39.
 Sibyllae libri 1, 76. 6, 12. 15, 44. de sicariis lex 13, 44.
 Sicilia 1, 2. 2, 59. 4, 13. 6, 12. ius eius 12, 23.
 Siculum fretum 1, 53.
 sidera septem mortales regentia H 5, 4.
 Sido 12, 29. Sueborum rex 12,

30. H 3, 5. pro Vespasiano militat H 3, 21.
 signa cohortium 1, 18. 2, 17. 53. H 4, 16. s. et aquilae 1, 37. 15, 12. H 3, 21 etc. s. vexillaque H 2, 18. 43. 3, 63. 4, 15. 34. incompta 3, 2. ardent 12, 64. defixa in principiis castrorum 1, 30. convertere atque e solo convellere 1, 20. apud Germanos G 7.
 signifer 1, 48. 2, 81. 3, 20. 45.
 Silana v. Claudia, Iunia.
 Silanus v. Creticus, Iunius.
 Silia in exilium agitur 16, 20.
 Siliana ala H 1, 70. 2, 17.
 Silius Italicus H 3, 65.
 Silius Nerva consul 4, 63. alius 15, 48.
 CSilius superioris Germaniae legatus 1, 31. fabricandae classi praepositus 2, 6. in Chattos ire iubetur 2, 7. 25.
 contra Gallos legiones obicit 3, 42. Sequanorum pagos vastat 3, 45. triumphalia insignia obtinet 1, 72. 4, 18. crimen a Seiano intentatur 4, 18. mortem sumit 4, 19. effigies Scto abolita 11, 35. uxor 4, 19.
 CSilius consul designatus 11, 5. a Messalina amat 11, 12. eius nuptias petit 11, 26. sollemniter eas celebrant 11, 27. metum dissimulat 11, 32. occiditur 11, 35. Iunia uxor eius 11, 12. 13, 19.
 silva Caesia 1, 50. Herculi sacra 2, 12. Hercynia G 28. silvae in domo Neronis 15, 42.
 Silvanus v. Gavius, Plautius, Pompeius, Pomponius.
 Silures Britanniae pop. 12, 32 sq. 38. 40. 14, 29. a Frontino domiti A 17. habitus A 11.

- Simbruina stagna 14, 22. colles 11, 13.
 Simo Iudaeorum regnum invadit H 5, 9. a Quintilio Varo punitur ib.
 Simo Iudaeorum dux H 5, 12.
 Simonides 11, 14.
 Simplex v. Caecilius.
 simulacrum divi Augusti Cretae 3, 53. Apollinis 12, 22.
 Paphiae Veneris H 2, 3. Iunonis perspersum 15, 44. Minervae aureum in curia 14, 12.
 tauri aeneum in foro boario 12, 24. Victoriae delapsum Camuloduni 14, 32. simulacra deum 15, 29. nulla Iudaeis H 5, 5. et Nahanaryalis G 43. numinum 1, 73. 15, 45. montium, fluminum, proeliorum in triumpho vecta 2, 41.
 Sindes fl. 11, 10.
 singularium ala H 4, 70.
 Sinnaces Parthus 6, 31 sq. 36 sq.
 Sinope Ponti urbs H 4, 83 sq.
 Sinuessa opp. 12, 66.
 Sinuessanae aquae H 1, 72.
 Sipylus 2, 47.
 Siraci pop. 12, 15 sq.
 Sirpicus centurio 1, 23.
 Sisenna centurio H 2, 8. historicus H 3, 51. O 23.
 Sisenna Statilius Taurus cons. 2, 1.
 Sitones Germaniae pop. G 45.
 Smyrna v. Zmyrna.
 sociale bellum 6, 12.
 societates equitum Ro. 4, 6. vectigalium 13, 50. societatis firmandae mos apud reges Orientis 12, 47.
 sodales Augustales 1, 54. 3, 64. Titii 1, 54.
 Sofonius Tigellinus 14, 48.
 praef. praetorii 14, 51. validus apud Neronem 14, 57.
 15, 50. libidinosus 14, 51. 60. mirum convivium 15, 37. Faenium Rufum criminatur 15, 50. triumphale decus obtinet 15, 72. hereditatum captator 16, 17. 19. H 1, 37. exturbat Octaviam 14, 60. se occidit H 1, 72. mores eius ib.
 Sohaemus Ituraeorum rex 12, 23.
 Sohaemus rex H 2, 81. 5, 1. regionem Sophenen a Nerone accipit 13, 7.
 sol repente obscuratus 14, 12. oriens in Suria salutatus H 3, 24. solis sonus stridorque G 45.
 Solis aedes 15, 74. ara 6, 28.
 Solon Athen. legislator 3, 26.
 Solymi pop. H 5, 2.
 somnium Bassi 16, 1. Caecinae 1, 65. Germanici 2, 41. Petrae 11, 4. somniorum interpretes 2, 27.
 Sophene regio 13, 7.
 Sophocles O 12.
 Soranus v. Barea.
 sortes Germanorum G 6. sorte data provincia 3, 32. 58. 71. A 6. 42.
 Sosia Galla Silii uxor 4, 19 sq. 52.
 Sosianus v. Antistius.
 Sosibius Britannici educator 11, 1. sestertium decies donatur 11, 4.
 CSosius Iudaeos subegit H 5, 9.
 Sostratus sacerdos H 2, 4.
 Soza opp. Dandaricae 12, 16.
 spadones 12, 66. H 2, 71. 3, 40.
 Spartacus 3, 73. 15, 46.
 Spartani 2, 60. leges eorum 3, 26.
 spectacula praesides provinciarum edere vetiti 13, 31. eorum gradus exstructi 14, 13.

unum genus apud Germanos G 4. gladiatorum et ferarum 1, 76. 4, 62. 11, 22. 13, 31. 14, 17. 15, 32. H 2, 67. 71. 94. 3, 32. navalis proelii 12, 57.
 speculatores H 1, 24 sq. 27. 31. 2, 11. 33. 72. 3, 43.
 Spei aedes 2, 49.
 Spelunca villae nomen 4, 59.
 spintria obscenum nomen 6, 1.
 Spurrina v. Vestricius.
 stagna in domo Neronis 15, 42.
 stagnum Agrippae 15, 37.
 Staius tribunus 4, 27.
 Statilia Messalina 15, 68.
 Statilius Sisenna consul 2, 1.
 Statilius Taurus praef. urbi 6, 11. urbem ornavit 3, 72.
 Statilius Taurus ab Agrippina perversus 12, 59. 14, 46.
 Statius Annaeus 15, 64.
 Statius Domitius 15, 71.
 Statius Murcus H 1, 43.
 Statius Proximus 15, 50. 71.
 Statius tribunus 15, 60.
 Statoris Iovis aedes 15, 41.
 statua Claudiae vim ignium bis elapsa 4, 64. D. Iulii ab occidente in orientem sponte conversa H 1, 86. Vitellii cadentes H 2, 85. illustris A 40. laureata 4, 23. triumphalis H 1, 79. statuae honor ducibus decretas A 40. statuae oratorum O 8. auro vel argenteo solidae prohibita 13, 10.
 LStertinius Bructeros fundit 1, 60. Segimerum in dediti-
 onem accipit 1, 71. perfidiam Ampsivariorum ulciscitur 2, 8. equitibus praest contra Cheruscos 2, 11. 17. eosdem supplices in dediti-
 onem accipit 2, 22.
 stipendia tricena 1, 35. qua-

dragenae 1, 17. iusta H 4, 46. acta 6, 3.
 stipendium militis diurnum 1, 17. praetorianorum ib.
 stipes datae 14, 15. H 4, 53. 5, 5.
 Stoechades insulae H 3, 43.
 Stoica secta 16, 32. Stoicorum placita H 4, 5. arrogantia 14, 57. Stoicus O 30.
 Strabo v. Acilius, Seius.
 Stratonicensis 3, 62.
 Stratonicensis Venus 3, 63.
 stupri licentia vulgata 2, 85.
 Suardones Germaniae pop. G 40.
 Sublaqueum villa Neronis 14, 22.
 publicus pons H 1, 86.
 Subrius Dexter H 1, 31.
 Subrius Flavus in Neronem coniurat 15, 49. in scaena canentem occidere cogitat 15, 50. Senecae tradere imperium 15, 65. pervertitur 15, 67.
 subsignati milites H 1, 70. 4, 33.
 succinum G 45.
 Suebi H 1, 2. 3, 5. G 2, 9. 38. 41. 43. 45. A 28. Raetiae imminent 1, 44. 2, 26. 44. veteres praedae apud Marcomanos 2, 62. rex iis impositus a Druso 12, 29.
 Suebia G 43. 45. Suebicum mare G 45.
 Suedius Clemens primipilaris H 1, 87. Galliam Narbonensem aggreditur H 2, 12.
 Suessa Pometia H 3, 72.
 CSuetonius Paulinus Britanniae legatus 14, 29. aciem contra Britannos parat 14, 34. victoria insignis 14, 37. dux diligens et moderatus A 5. prosperae res A 14 sqq. Othonis dux H 1, 87. consiliis eius Otho utitur H 1, 90. crimi-

natur eum Othoniani milites H 2, 23. natura cunctator H 2, 25. de bello disputat H 2, 31. fuga post proelium H 2, 44. prodidisse Othonem fatetur H 2, 60. consul 16, 14.
 Suevi v. Suebi.
 Sugambri 2, 26. 4, 47. 12, 39.
 suggestus apud signa, in quo aurea imperatoris statua H 1, 36.
 Suillus Caesoninus 11, 36.
 MSuillus consul 12, 25. 3, 43.
 PSuillus Germanici quaestor 4, 31. in insulam amotus ib. Asiaticum accusat 11, 1. accusator insignis 11, 4 sq. praevanicat ib. damnatur 13, 42. in Baleares pulsus 13, 43.
 Suiones Germaniae pop. G 44. sulco designantur oppida 12, 24.
 LSulla nobilis iuvenis 3, 31. consul 6, 15.
 LSulla dictator 1, 1. 2, 55. 3, 22. 27. 62. adiutus a Zmyrnaeis 4, 56. a Byzantiis 12, 62. cum Mario bellat 12, 60. ab oratoribus incessitur O 40. Capitolium instaurat H 3, 72. iudicia tradidit senatui 11, 22. pomerium auxit 12, 23. in urbe conflixit H 3, 83. a Caligula irrisus 6, 46. saevissimus H 2, 38. v. et Cornelius.
 Sullanus centurio 3, 75.
 Sulpicia domus 3, 48. H 1, 15.
 Sulpicia Praetextata Crassi uxor H 4, 42.
 Sulpicius v. Galba.
 Sulpicius Asper 15, 49. conspirat contra Neronem 15, 50. occiditur 15, 68.
 Sulpicius Camerinus 13, 52.
 Sulpicius Florus H 1, 43.
 Sulpicius Quirinius v. Quirinius.
 Sulpicius Rufus ludi procurator 11, 35.

CSulpicius Galba consul 3, 52. obit 6, 40.
 sumptuaria lex 3, 52.
 Sunuci Germaniae pop. H 4, 66.
 suovetaurilia 6, 37. H 4, 53.
 superstitiones magicae 12, 59.
 supplicationes ob res bene gestas 13, 41. ob supplicia civium 2, 32. ob occisam a Nerone matrem 14, 12. ob Neronis amorem in R. P. 14, 59.
 Surena 6, 42.
 Suria v. Syria.
 Surrentinum promunturium 4, 67.
 Surrentum 6, 1.
 Syene opp. 2, 61.
 Syphax rex victus 12, 38.
 Syracusae 13, 49. Syracusanorum ludi gladiatorii 13, 49.
 Syri 2, 60. orientem solem salutant H 3, 24.
 Syria 1, 42. 2, 42 sq. 55. 58. 69 sq. 74. 78. 81. 4, 5. 5, 10. 6, 27. 31. 37. 13, 22. 15, 9. H 1, 10. 76. 2, 2. 6. 73. 80. 87. 4, 3. 17. 5, 1. 26. provincia vacua 14, 26. A 40. aucta Itraeis et Iudaeis 12, 23. tributi deminutionem orat 2, 42.
 Syriae legiones 4, 5. H 1, 10. 76. 2, 6. 8. Syriae equites 12, 55. caput Antiochia H 2, 79. rector 2, 4. praeses 6, 41. legatus 11, 10.

tabernaculum ducis 1, 29.
 tabulae duodecim 3, 27. 6, 16. publicae 13, 23. 28. plumbeae 2, 69. nuptiales 11, 30.
 tabularia caesarum O 39.
 Tacfarinas 4, 13. 26. bellum in Africa movet 2, 52. a Furio Camillo fusus ib. bellum renovat 3, 20. ab Apronio pellitur in deserta 3, 21. vires

reparat 3, 73. a Blaeso fusus 3, 74. auctis viribus iterum bellum gerit 4, 23. a Dolabella victus 4, 24 sq. in tela ruens occiditur ib.
 Tacitus v. Cornelius.
 Talus Geminus, v. Tullius.
 Tamisa Britanniae aestuarium 14, 32.
 Tamfanae (Tanfanae?) Marsorum templum 1, 51.
 Tamiras Cilix H 2, 3.
 Tampius Flavianus Pannoniae legatus H 2, 86. natura ac senectia cunctator H 3, 4. militibus invisus H 3, 10. vincetus ac discrimini exemptus ib. arma in Pannonia movet H 5, 26.
 Tanais fl. 12, 17.
 Tanaum Britanniae aestuarium A 22.
 Tantalus 4, 56.
 Tarentum 14, 12. 27. H 2, 83.
 Tarentinum foedus 1, 10.
 Tarius Gratianus 6, 38.
 Tarpeium saxum 2, 32. 4, 29. 6, 19. altitudo et aditus H 3, 71.
 Tarquinius Priscus 4, 65. H 3, 72.
 Tarquinius Superbus 6, 11. Capitolium exstruit H 3, 72. pulsus 3, 27.
 Tarquitiu Crescens 15, 11.
 Tarquitiu Priscus 12, 59. repetundarum damnatur 14, 46.
 Tarracina 3, 2. H 3, 57. 60. 76. 84. 4, 2 sq. a Flavianis occupatur H 3, 57. a L Vitellio expugnatur H 3, 77. Tarracineses H 4, 3.
 Tarraconensis colonia 1, 78.
 Tarsa Thracum dux 4, 50.
 Tartarus fl. H 3, 9.
 T Tatus rex Sabinorum 1, 54. 12, 24. H 2, 95.
 Taum v. Tanauum.

Taurus mons 1, 56. 12, 28.
 Tauraunitium regio 14, 24.
 Tauriana ala H 1, 59. 64.
 Taurina colonia 2, 66. Augusta Taurinorum ib.
 Taurorum litora 12, 17.
 Taurus mons 6, 41. 12, 49. 15, 8. 10.
 Taurus v. Antonius, Statilius.
 Tediis (?) 1, 10.
 Telamon 3, 62.
 Teleboae 4, 67.
 Telesinus Luccius consul 16, 14.
 Temnii pop. 2, 47.
 templum Aesculapii 4, 14. Apollinis 3, 61. H 1, 27. Augusti Romae 1, 11. 6, 45. in Hispania 1, 78. Nolae 4, 57. Pergami 4, 37. 55. Cereris 15, 53. Claudii in Britannia 14, 31. Concordiae H 3, 68. Dianae 4, 43. Fecunditatis 15, 23. Florae 2, 49. Fortunae 15, 53. Fort. equestris 3, 71. Fortis F. 2, 41. Herculis 15, 41. Hierosolymis H 5, 8 sq. 12 sq. Iani 2, 49. Iovis 4, 57. 13, 24. I. Ditis H 4, 83. I. Capuae 4, 57. divi Iulii H 1, 42. Lunae 15, 41. Martis ultoris 2, 64. 3, 18. 13, 8. Mefitis H 3, 33. Minervae 13, 24. Neronis 15, 74. filiae Neronis 15, 23. Romae 4, 56. Salutis 15, 53. 74. Saturni 2, 41. H 1, 20. Solis 15, 74. Spei 2, 49. Tamfanae 1, 51. Tiberii 4, 15. 37. 55. Veneris 4, 43. V. Genetricis 16, 27. V. Paphiae H 2, 2. Vestae 15, 36. 41. H 1, 43. templa in laetitia adita 2, 75. spoliata 15, 45. dedicata 2, 49. 4, 57. 67. 6, 45. H 3, 72. t. restituendi caerimoniae H 4, 53. t. spoliatorum dona conquisita A 6. imperatoribus et

urbi Romae exstructa 4, 37. in iis tendunt milites H 2, 93.
 Tencteri Germ. pop. 13, 56. H 4, 21. 64 sq. 77. G 32. 38.
 tendere extra vallum ignominiae nota 13, 36.
 Tenii 3, 63.
 Terentius evocatus H 1, 41.
 Terentius Lentinus 14, 40.
 M Terentius ob amicitiam Seiani reus 6, 8. absolvitur ib.
 Termestini Hispaniae pop. 4, 45.
 Terra mater G 40.
 terrae motus in Asia 2, 47. 4, 13. 12, 58. 14, 27. Romae 12, 43. in Achaia 4, 13. in Campania 15, 22.
 Tertullinus v. Volcatius.
 tesserarius speculatorum H 1, 25.
 testamentum Acerroniae 14, 6.
 Agricolae A 43. Antei 16, 14.
 Augusti 1, 8. Claudii 12, 69.
 Fulcinni Trionis 6, 38. Iuniae 3, 76. Liviae 5, 1. Petronii 16, 19. Pisonis H 1, 43. Vinii ib.
 Othonianorum H 2, 62. subiectores lege Cornelia damnati 14, 40. capitis damnatum 6, 29. 15, 64. nulla apud Germanos G 20. in iis adulationes potentium 14, 29. 16, 19. probrosa in Caesares, patres etc. 6, 38. 16, 19. in iis principes et eorum amici heredes ex parte facti 2, 48. 14, 31. 16, 11. 17. A 43.
 testudo 12, 35. 13, 39. H 3, 27 sq. 31. 84. 4, 23.
 tetrarcha 15, 25.
 Tettius Iulianus legatus H 1, 79. 2, 85. praetura ei ablata et reddita H 4, 39 sq.
 Teucer 3, 62.
 Teutoburgiensis saltus 1, 60.
 Teutoni pop. H 4, 73.
 Thala Africae opp. 3, 21.
 theatri licentia 1, 77. 11, 13. 13, 24 sq. Antiochense locus consultandi H 2, 80. Marcelli 3, 64. Neapolitanum 13, 33. Pompei 3, 23. comburitur 3, 72. eius scaena a Tiberio structa 6, 45. magnitudo populi in eo 13, 54. quale olim fuerit 14, 20. sedes mansura a Pompeio structa ib.
 Thebae veteres Aegypti 2, 60.
 Theophanes Mitylenaeus 6, 18.
 Theophilus 2, 55.
 Thermaeus sinus 5, 10.
 Thermus Minucius 6, 7.
 Theseus 4, 56.
 Thessali 6, 34.
 Thraces 2, 64. a Romanis victi 4, 46. 48. iis auxiliantur 4, 47 sq. H 1, 68.
 Thracia 2, 54. 64. 66 sq. 3, 38. 4, 5. 6, 10. H 1, 11.
 Thracium bellum 12, 63.
 Thrasea Paetus 13, 49. Patavio oriundus 16, 21. senatu exit 14, 12. 16. 21. de Antistio sententia 14, 48. firmitudo animi 14, 49. oratio contra provincialium superbiam 15, 20. occursu Neronis prohibetur 15, 23. 16, 24. apud eum accusatur 16, 21 sq. codicillos ad eum componit 16, 24. ludicris interest 16, 21. mortis arbitrium ei permissum 16, 33. venas secat 16, 35. verae gloriae exemplar H 2, 91. virtus ipsa 16, 21. ab Aruleno Rustico laudatur A 2. socer Helvidii 16, 28. 35. H 4, 5. libertas ib. amicus Vespasiani H 4, 7.
 Thrasullus mathematicus 6, 20. eius filius 6, 22.
 Thubuscum Africae opp. 4, 24.
 Thule insula A 10.

Thurii 14, 21. apud eos equorum certamina ib.
 Thyestes Materni O 3. Varii O 12.
 Tiberiana domus H 1, 27.
 Tiberina ostia 15, 42. amnis H 1, 86.
 Tiberiolus 6, 5.
 Tiberis 6. 1. 12, 56. H 2, 93. exundatio 1, 76. H 1, 86. de remediis disputatur 1, 79. in T. tracta corpora damnatorum 6, 19. 15, 2. in T. iactum frumentum corruptum 15, 18.
 Tiberius v. Alexander, Nero.
 Tiberius Nero Imperator ab Augusto imperator appellatur 1, 3. adoptatur ib. imperium adipiscitur 1, 5. Germanicum timet oditque 1, 7. 52. mores 1, 4. obscura verba 1, 11. ad exercitus se iturum simulat 1, 47. Iuliam olim uxorem necat 1, 53. sodalis Augustalis 1, 54. Agrippinam odit 1, 69. in acta sua iurari prohibet 1, 72. patris patriae nomen recusat 1, 72. legem maiestatis reducit ib. imperia ad finem vitae continuat 1, 80. imperator salutatur a militibus 2, 18. Urgulaniae adest apud praetorem 2, 34. hereditates, nisi amicorum, non adit 2, 48. novies ab Augusto in Germaniam missus 2, 56. dominus dici recusat 2, 87. Germanici morte laetus 3, 2. spernendis rumoribus et honoribus validus 3, 10. 4, 37. firmus adversus pecuniam 3, 18. in Campaniam proficiscitur 3, 31. 4, 57. litterae super luxu civitatis 3, 53. animi altitudo et simulatio 1, 7. 69. 4, 1. 29. 52. 71. calliditas 11, 3. constantia 4, 8. 12. in deterius mutatur 4, 6. liberalis 2, 48. parcus 3, 52. Drusum filium mortuum laudat 4, 12. templum eius 4, 15. in ulteriore Hispania 4, 37. Zmyrnae 4, 56. facta dictaque Angusti observat 4, 37. A 13. effigies 4, 64. 74. habitus corporis 4, 57. munificentia 2, 48. 4, 64. 6, 45. in insulam Capreas se abdit 4, 67. in specu periculum adit 4, 59. dominatur violentius mortua matre 5, 3. saevit in Drusum nepotem 6, 23 sq. libidines 6, 1. litterae 6, 6. scelerata ib. debitoribus subvenit 6, 17. Galbae praesagit imperium 6, 20. Chaldaeis dat operam ib. vestium iniectu necatur 6, 50. vita et mores 6, 51. eloquentia 13, 3. imperat annis XXIII O 17.
 Tiberius Drusi f. 6, 46.
 Tiburs 6, 27. Tiburtum fines 14, 22.
 Ticinum 3, 5. H 2, 17. 27. 30. 68. 88.
 Tigellinus v. Sofonius.
 Tigranes Armeniae rex 2, 3. Romae supplicio afficitur 6, 40.
 Tigranes Cappadox Armeniae rex 14, 26. 15, 1—6. 24.
 Tigranocerta 12, 50. Corbuloni deditur 14, 24. a Tigrae occupatur 15, 4. obsidetur a Parthis 15, 4. obsidione liberatur 15, 5. cf. 14, 23. 15, 6. 8.
 Tigris fl. 6, 37. 12, 13.
 Timarchus Cretensis 15, 20.
 Timotheus Atheniensis H 4, 83.
 Tingitana Mauritaniae provincia H 2, 58 sq.
 Tiridates regnum Parthorum occupat 6, 32. 37. 41. regio insigni decoratur 6, 42. fugae specie discedit 6, 44.

Tiridates Vologesis frater 12, 50. fit rex Armeniae 13, 34. 15, 14. Armeniam bello petit 13, 37. de colloquio cum Corbulone agit 13, 38. proelium cum Romanis parat 13, 40. discedit ib. ex Armenia abire cogitur 14, 26. 15, 1. diademate a Vologese evinctus 15, 2. diadema Romae accipere non recusat 15, 24. cf. 15, 29. legatos ad Corbulonem mittit 15, 27. cum illo colloquitur 15, 28. Romam venit 16, 23.
 Tiro v. Apinius.
 Tiro Ciceronis libertus O 17.
 Titianus v. Salvius.
 Titidius Labeo 2, 85.
 Titii sodales 1, 54.
 Titius Proculus 11, 35.
 Titus Sabinus 4, 18. accusatio differtur 4, 19. dolus in eum struitur 4, 68. 6, 4. in carcerem tractus damnatur 4, 70.
 Titus Vespasiani filius H 1, 1. 10. ingenium H 2, 1. 4, 86. ad Galbam a patre missus redit in itinere H 2, 1 sq. Benenicen reginam amat H 2, 2. Veneris templum adit ib. Vespasianum Mucianumque conciliat H 2, 5. consiliorum inter eos nuntius H 2, 79. Iudaico bello praeponitur H 2, 82. 4, 51. 5, 1. consulatum absens inquit H 4, 38. validissima exercitus pars ei traditur H 4, 51. pietas erga fratrem H 4, 52. comitas erga milites H 5, 1. Hierosolyma obsidet H 5, 1. 10 sqq.
 Tmolus urbs Asiae 2, 47.
 toga virilis 12, 41. hirta O 26. picta 4, 26. a Britannis gestari coepta A 21.
 togati 16, 27. H 1, 38. 2, 20. 3, 70. A 9. O 6.
 Togonius Gallus 6, 2.
 Tolbiacum Germ. opp. H 4, 79.
 Toranius (?) O 21.
 Toronaeus sinus 5, 10.
 Torquata et Torquatus v. Iunia et Iunius.
 trabeati equites 3, 2.
 Trachalus v. Galerius.
 Traianus imperator H 1, 1. G 37. imperii felicitas A 3, 44.
 Tralliani pop. 4, 55.
 Transalpinae gentes H 4, 54.
 transfugarum apud Germanos poena G 12.
 Transpadani 11, 24. Transpadana Italia H 2, 32. regio H 1, 70.
 Transrhenani 4, 72. H 2, 17. 4, 15. 23. 28. 63. 73. 76. 5, 16. 25.
 Trapezus 13, 39. H 3, 47.
 Traulus Montanus eques 11, 36.
 Trebellienus Rufus 2, 67. Cotyis liberorum tutor ib. et 3, 38. sua manu cadit 6, 39.
 Trebellius Maximus 14, 46. Britanniae legatus H 1, 60. A 16. inde profugit H 2, 65. A 16.
 MTrebellius legatus 6, 41.
 Trebonius Garutianus H 1, 7.
 Treveri 1, 41. 44. 3, 40. 42. H 1, 53. 57. 63. 2, 14. 28. 4, 18. 28. 32. 37. 57. 66. 69—71. 73. 75. 5, 14. 19. 24. G 28.
 Treverorum ala H 2, 14. 28. colonia H 4, 62. 72.
 Trevir H 3, 35. 4, 55. 58.
 Treviricum proelium H 5, 17.
 Triaria LVitellii uxor H 2, 63. licentia H 2, 64. superbia ac saevitia H 3, 77.
 Triboci Germ. pop. H 4, 70. G 28.
 tribunal e caespite 1, 18.
 tribuni militum consulari potestate 1, 1. urbanae cohortis 6, 9. praetoriae 1, 77. 13, 15. H 1, 82. exactorati H 1, 20.

- legionis 1, 19. 23. 4, 73. H 3, 9. 4, 78.
 tribuni plebei 1, 15. H 2, 91.
 intercedendi ius 16, 26. H 4, 9.
 tribunicia potestas 1, 3. 7. 9 sq. 13, 3. 57. H 1, 47. summi fastigii vocabulum 3, 56. tribunicii viatores 16, 12. tribuniciium ius 1, 2. coërcetur 13, 28. rogatio 6, 16.
 tribus 1, 15. 3, 4. 13, 27. 14, 13. H 3, 58. O 39.
 tributa et vectigalia 1, 11. necessaria H 4, 74. continua 3, 40. infracta H 4, 57. exactio 4, 6. A 19. deminutio 2, 56.
 trierarchus 14, 8. H 2, 16. 3, 12.
 Trimerus insula 4, 71.
 Trinobantes in Britannia 14, 31.
 Trio Fulcinus v. Fulcinus.
 Trivia 3, 62.
 triumphales imagines 15, 72. insignia 1, 72. 2, 52. 3, 48. 72. 4, 18. 26. 44. 46. 6, 10. 39. 11, 20. 12, 3. 28. 38. 15, 72. H 1, 79. 2, 78. 4, 4. A 40. vestis 1, 15. 12, 41. 13, 8. porta 1, 8.
 triumphus de populis regnisque integris acquiruntur 12, 20.
 triumphus falsus A 29. navalis 2, 49.
 triumvirale supplicium 5, 9.
 Trogius Saufeius 1, 35.
 Troia 12, 58. 15, 39. parens urbis Romae 4, 55. Troiae ludicrum 11, 11.
 Troianus 16, 21. T. tempora 11, 14.
 tropaea 2, 18. de quo posita 15, 18.
 Troxobores Clitarum dux 12, 55.
 Trucculensis portus Britanniae A 38.
 tubae sono miles ad munia belli cietur H 2, 29.
 Tubantes Germani 1, 51. 13, 55 sq.
- Tubero v. Seius.
 Tuberonum familia 12, 1. nomen veteri quoque reip. in visum 16, 22.
 Tudri nobile genus G 42.
 Tuisto Germanorum deus G 2.
 Tullinus v. Volcatius.
 MTullius a Cicerone defensus O 20.
 Tullius Geminus 14, 50.
 Tullius Senecio in Neronem coniurat 15, 50. diu abnuat 15, 56. impunitate corruptus ib. mori adigitur 15, 70.
 Tullius v. Cicero, Servius.
 Tullus Hostilius 3, 26. 6, 11. leges 12, 8.
 tumulus Agrippinae 14, 10.
 Caesarum 3, 9. Iuliorum 16, 6. Octaviorum 4, 44. Patrobii H 1, 49. Varianarum legionum 1, 62. 2, 7.
 Tungri Germaniae pop. H 2, 14 sq. H 4, 55. 79. G 2. signa ad Civilem transferunt H 4, 16. omnes se illi dedunt H 4, 66. cohortes H 2, 15. A 36.
 Turesis Thracum dux 4, 50.
 Turoni Galliae pop. 3, 41. 46.
 Turpilianus v. Petronius.
 Turpio Ambivius O 20.
 CTurranius annonae praef. 1, 7, 11, 31.
 Turullius Cerialis primipilaris H 2, 22.
 Tusci 11, 24. inde histriones 14, 21.
 Tusculum 11, 24. ager 14, 3.
 Tuscus v. Caecina.
 Tuscus vicus 4, 65.
 Tutor v. Iulius.
 Tyrrhenus Atye rege genitus 4, 55.
 Tyrus 16, 1.
 Ubii 1, 31. 36 sq. 71. 12, 27.

- H 4, 18. 28. 55. 63. 77. 5, 24. G 28.
 Ubiorum ara 1, 39. 57. oppidum 1, 36. 12, 27. civitas 1, 37. 71. 13, 57. cf. Agrippinensis colonia.
 Ulixes G 3. O 16.
 ultionis ara 3, 18.
 Umbria 4, 5. H 3, 41 sq. 52.
 Umbricius haruspex H 1, 27.
 Ummidius Quadratus Suriae praeses 12, 45. 48. 13, 8. Iudaeos coërcet 12, 54. discors Corbuloni 13, 9. obit 14, 26.
 unciarum faenus 6, 16.
 Urbicus Pompeius 11, 35.
 Urbiniae heredes O 38.
 Urbinum H 3, 62.
 urbs v. Roma. Punica 4, 56.
 urbes Achaiae 2, 53. H 1, 23. 2, 1. Asiae celebres collapsae 2, 47. 4, 14. 14, 27. Campaniae obrutae H 1, 2. Germanis nullae G 16. Graecae 3, 60. 14, 14. Thraciae 2, 54. captae explorato intrandae H 3, 20.
 Urgulania Augustae percara 2, 34. in ius a Pisone trahitur 4, 21. pugionem nepoti mittit 4, 22.
 urorum terga 4, 72.
 Usipetes vel Usipi 1, 51. 13, 55 sq. H 4, 37. G 32. A 23. 32.
 Uspe urbs 12, 16. Uspenses 12, 17.
 usurae Germanis ignotae G 26.
 ad semuncias redactae 6, 16.
 uxores exulum comites 15, 71.
 virorum comites in provinciis 3, 33.
 Vacationes militares 1, 17. ex fisco solutae H 1, 46. 58. pretia 1, 35.
 Vada H 5, 20 sq.
 Vahalis fl. 2, 6.
 Valens v. Donatius, Fabius, Manlius, Vettius.
 Valentinus v. Iulius.
 Valerius Asiaticus bis consul 11, 1. Viennae genitus ib. a Messalina pervertitur 11, 2.
 Suillio accusante 11, 2. 13, 43.
 Valerius Asiaticus Belgicae legatus H 1, 59. Vitellii gener ib. consul designatus H 4, 4. 6.
 Valerius Capito ab exilio restituitur 14, 12.
 Valerius Corvus 1, 9.
 Valerius Fabianus 14, 40.
 Valerius Festus legatus H 2, 98. affinis Vitellii H 4, 49. equites in caedem Pisonis mittit H 4, 50.
 Valerius Marinus H 2, 71.
 Valerius v. Messalla.
 Valerius Messalinus 3, 18. oratio in senatu 3, 34.
 Valerius Naso 4, 56.
 Valerius Paulinus H 3, 42 sq.
 Valerius Ponticus 14, 41.
 Valerius Potitus 11, 22.
 MValerius consul 3, 2.
 Vandilii Germaniae pop. G 2.
 Vangio Sueborum rex 12, 29 sq.
 Vangiones Germaniae pop. 12, 27. G 28. a Romanis deficiunt H 4, 70.
 Vannius Sueborum rex 2, 63. regno pellitur 12, 29.
 Vardanes a Parthis accitur pro Gotarze 11, 8. ingens gloria 11, 10. occiditur ib.
 Vardanes Vologesis filius 13, 7.
 Variana clades 1, 10. 57. 61. 12, 17. Var. exercitus 2, 7. 15. 25.
 Varilla v. Appuleia.
 Varii poetae Thyestes O 12.
 Varini Germaniae pop. G 40.
 Varius Crispinus tribunus H 1, 80.

- Varius Ligur Aquiliae adulter 4, 42. accusatores pecunia corrumpit 6, 30.
 Varro O 23.
 Varro v. Cingonius, Visellius. Varrones interfecti 1, 10.
 Varus v. Alfenus, Arrius, Crispinus, Lurii, Plancius, Quintilius.
 Vasaces praef. equitum Parthorum 15, 14.
 Vascones pop. H 4, 33.
 Vaticana vallis 14, 14. Vaticanani insalubria loca H 2, 93.
 Vatinius scurra 15, 34. gladiatores edit ib. rapinae H 1, 37. fracta potentia O 11.
 PVatinius accusatus a Calvo O 34, 39.
 vectigalia 1, 11, 13, 50. venalium mancipiorum 13, 31. societates 3, 50. iis a Nerone tres viri consulares impositi 15, 18.
 Vedii Pollionis luxus 1, 10. potentia 12, 60.
 Vedius Aquila legionis legatus H 2, 44. Patavium venit H 3, 7.
 Veianus Niger 15, 67.
 Veiento v. Fabricius.
 Velabrum H 1, 27, 3, 74.
 Velaeda virgo fatidica H 4, 61. eam alloqui negatur H 4, 65. dona ei a Germanis missa H 5, 22. eam Romani hortantur ad pacem H 5, 24. numinis loco habetur G 8.
 velamenta et infulas praeferre H 1, 66, 3, 31.
 Velinus lacus 1, 79.
 PVellaeus 3, 39.
 Vellocatus Cartimanduae adulter H 3, 45.
 vena auri G 5. argenti 11, 20.
 Venedi sintne Germani an Sarmatae incertum G 46.
 venenum quo Athenienses damnatos perimunt 15, 64.
 Veneti Galliae pop. 11, 23.
 Venetus Paulus 15, 50.
 Ventidius Cumanus 12, 54.
 PVentidius Pacorum interficit H 5, 9. G 37.
 Venus concepta mari H 2, 3. Amathusia 3, 62. Erycina 4, 43. Genetrix 16, 27. Stratonicis 3, 62. Paphia 3, 62. H 2, 2 sq.
 Venutius Britannorum dux 12, 40. ferox Romanisque infensus H 3, 45. regno potitur ib.
 Verania Pisonis Liciniani uxor H 1, 47.
 QVeranius Cappadociae legatus 2, 56. accusationem in Pisonem parat 2, 74. Trioni non concedit 3, 10, 13, 17. sacerdotio honoratur 3, 19. consul 12, 5. Britanniae legatus 14, 29. intra annum exstinctus A 14.
 Verax Civilis nepos H 5, 20.
 Vercellae oppidum H 1, 70. O 8.
 Vergilianus Iuncus 11, 36.
 Vergilio Atilius H 1, 41.
 Vergilius poeta O 12 sq. 20, 23.
 Verginius Capito H 3, 77, 4, 3.
 Verginius Rufus consul 15, 23. ad imperium sollicitatur H 1, 8 sq. 52. Germaniae inferioris legatus H 1, 8. consul ab Othone destinatur H 1, 77. domi a militibus obsidetur H 2, 49. per aversam portam fugit H 2, 51. mors a militibus exposcitur H 2, 68. infamatur a Fabio Valente H 3, 62.
 Verginius Flavus rhetor exulatur 15, 71.
 Verona civitas H 2, 23, 3, 8, 10, 15, 50, 52.
 Verres O 20, 37. ius Verrinum O 23.

- Verritus Frisiorum dux 13, 54. versura vetita 6, 16.
 Verulamium Britanniae municipium 14, 33.
 Verulana Gratilla H 3, 69.
 Verulanus Severus legatus 14, 26. subsidio Tigrani missus 15, 3.
 Verus v. Atilius.
 Vesularius Flaccus 2, 28. necatur 6, 10.
 Vespasianus Flavius adstricti moris auctor 3, 55. a Claudio in partem rerum adsumptus A 13. secundae legioni praepositus H 3, 44. periculum sub Nerone adit 16, 5. ad Iudaeum bellum missus H 1, 10. fatis ei destinatum imperium H 1, 10, 2, 1, 78. selus principum in melius mutatus H 1, 50. Othoni cum exercitu Iudaico accedit H 1, 76. bellum Iudaicum profligat H 3, 4. cum Muciano consilia miscet H 2, 7, 76. cuncta praeter Hierosolyma capit H 5, 10. virtutes H 2, 5. liberalitas O 9. vigilantia, parsimonia, diligentia, sapientia H 2, 77. bellum adversus Vitellium meditatur H 2, 74. imperator salutatur H 2, 80. Alexandriam pergit H 3, 48. in privata fortuna fratre minor 3, 65. honores a senatu Romano decreti H 4, 3. consulatum absens init H 4, 38. caecum et manu aegrum sanat H 4, 81. Serapidis templum adit H 4, 82. Iudaico bello Titum filium praeponit H 2, 82, 5, 11. Britanniam recuperat A 17. felix principatus O 17.
 TVespasianus v. Titus.
 Vestae aedes H 1, 43. templum in Capitolio 15, 36. conflagrat 15, 41.
 Vestae (Vestales) virgines 1, 8, 2, 86, 15, 22. testimonium in foro dicunt 2, 34. sedes in theatro 4, 16. obviae ducibus Flavianis ad pacem conciliandam H 3, 81. locum restituendo delubro perluunt H 4, 53. vetustissima earum pro Messalina deprecatur 11, 32.
 Vestalia sacra 2, 86.
 Vestalia sacra 2, 86.
 vestes viris feminisque promiscuae 3, 53.
 vestibulum, in quo effigies 11, 35. Capitolii H 1, 86.
 Vestilius v. Vistilius.
 Vestinus Atticus consul 15, 48. acre ingenium 15, 52. occiditur 15, 68 sq.
 LVestinus eques Rom. H 4, 53.
 Vestricius Spurinna H 2, 11. Placentiam obtinet H 2, 18, 36.
 Vesuvius mons 4, 67.
 Vetera Castra 1, 45. H 4, 18, 21, 35, 57. a Civile obsidentur H 4, 23, 36. capta ac direpta H 4, 60, 62. Civilis ibi consedit H 5, 14.
 veteranorum vexillum 3, 21. coloniae 14, 27, 31. A 14.
 Vettius Bolanus legionis legatus 15, 3. Britanniae praepositus H 2, 65. inter Vitellium ac Vespasianum ambiguus H 2, 97. feroci provinciae nimis placidus A 8. caritatem loco auctoritatis acquirit A 16.
 Vettius Valens Messalinae adulter 11, 30 sq. necatur 11, 35.
 Vettonianus v. Funisulanus.
 Veturinus H 1, 25.
 LVetus v. Antistius.
 vexilla equitum H 2, 11. nomen Vitellii praeferebat H 2, 85. legionum 4, 73. H 2, 24, 89.

100. 3, 22. A 18. delectorum 15, 26. veteranorum 3, 21. veterani sub vexillo 1, 26. 36. 39. vex. praetorianum H 3, 21. Germanorum H 1, 70. tironum 2, 78.
- vexillarii 1, 38. 14, 34. H 1, 41. 2, 18. 66. 83. 100. 3, 6. 48.
- vexillarius cohortis H 1, 41. 3, 17.
- via Appia 2, 30. H 4, 11. Bedriacensis H 3, 27. Caspia 6, 33. Flaminia 3, 9. 13, 47. H 1, 86. 2, 64. 3, 79. 82. Miseni 14, 9. Ostiensis 11, 23. Postumia 3, 21. Sacra H 3, 68. Salaria H 3, 78.
- viaticum Germanici 1, 37. militum H 1, 57.
- viatores tribunicii 16, 12.
- Vibenna Caeles 4, 65.
- Vibia Scriboniani mater 12, 52.
- Vibidia virgo Vestalis 11, 32. 34.
- Vibidius Virro senatu motus 2, 48.
- Vibilius Hermundurorum dux 2, 63. 12, 29.
- Vibius Crispus 14, 28. O 8. dives et potens H 2, 10. O 8. 13. delator H 2, 10. 4, 41. Marcellum curia excedentem sequitur H 4, 43.
- Vibius Fronto equitum praef. 2, 68.
- Vibius Marsus 2, 74. 79. 4, 56. vetustis honoribus vir 6, 47 sq. Suriae legatus 11, 10.
- Vibius Secundus eques Ro. repetundarum damnatur 14, 28.
- CVibius Serenus 2, 30. 4, 13. in Amorgum insulam deportatur ib. pater et filius eodem nomine 4, 28. filius patrem accusat ib. idem dextricus accusator 4, 36.
- Vibulenus miles 1, 22. 28. occiditur 1, 29.
- Vibulenus Agrippa eques Ro. 6, 40.
- Vibullius praetor 13, 28.
- vicesima quinta venalium mancipiorum 13, 31.
- Vicetia municipium H 3, 8.
- Victor v. Claudius.
- Victoriae simulacrum 14, 32. insistens bigae in vestibulo Capitolii H 1, 86.
- Vienna 11, 1. H 2, 66. colonia H 1, 66. Viennenses H 1, 65 sq. 77. 2, 29. 66. cum Lugdunensibus discordes H 1, 65.
- vigiliarum initia per centuriones et tubas nuntiata 15, 30. H 2, 29.
- vigilum cohortes H 3, 64. 69. praefectus 11, 35. H 1, 46. 72. vigintiviratus 3, 29.
- villae 3, 53. 14, 9.
- vincire pollices societatis sciendae causa 12, 47.
- Vindelici pop. 2, 17.
- vindemiae simulacrum 11, 31.
- Vindex v. Iulius.
- vindicta manumissi 13, 27.
- Vindonissa opp. H 4, 61. 70.
- Vinicianus v. Annius.
- Vinicianus Pollio 6, 9.
- PVinicius 3, 11.
- MVinicius Tiberii progener 6, 15. 45.
- Vinicius Rufinus 14, 40.
- TVinius consul H 1, 1. 11. 13. 39. deterrimus mortalium H 1, 6. de Galba sententia H 1, 32. occiditur H 1, 42. vita et mores H 1, 37. 48. testamentum irritum H 1, 48.
- Vipsania Agrippae filia, Tiberii uxor, mater Drusi 1, 12. moritur 3, 19.
- Vipsania porticus H 1, 31.
- Vipsanius Laenas damnatur 13, 30.

- MVipsanius Agrippa v. Agrippa.
- CVipstanus Apronianus consul 14, 1. proconsul H 1, 76.
- Vipstanus Gallus praetor obit 2, 51.
- LVipstanus consul 11, 23.
- Vipstanus Messalla tribunus H 3, 9. 18. opinio de oratorum veterum praestantia O 14 sq. 25 sqq. Saturninum militibus eripit H 3, 11. historiae scriptor H 3, 25. 28. pius erga fratrem et eloquens H 4, 42. vir virum legit H 1, 18.
- Virdius Geminus H 3, 48.
- Virgilius v. Vergilius.
- Virgilianus v. Vergilianus.
- virgo triumphali supplicio non afficitur 5, 9.
- Virro v. Vibidius.
- Visellius Varro legatus 3, 41.
- Visellius Varro consul 4, 17.
- CSilium accusat 4, 19.
- Vistilia stupri licentiam apud aediles vulgat 2, 85.
- SexVistilius praetorius 6, 9.
- Visurgis fl. 2, 9. 11. 16 sq. 1, 70 (?).
- Vitellia Petronii socrus 3, 49.
- Vitelliani vincunt H 2, 41. victi H 2, 14. 3, 15. in partes Flavianas transeunt H 3, 63. 69. virtus et constantia H 4, 2.
- Vitellius Saturninus H 1, 82.
- AVitellius consul 11, 23. pavidum ingenium 14, 49. Africae proconsul H 1, 70. 2, 97. legatus in Germaniam mittitur H 1, 9. 52. defectio ac motus H 1, 51. apud severos humilis H 1, 52. imperator consulatur H 1, 57. torpor ac luxus H 1, 62. 2, 31. 62. 3, 36. 63. 86. ingenii mobilitas H 2, 57. cum Othone comparatur H 2, 31. ad bellum proficiscitur H 2, 57. curis gravibus impar H 2, 59. Lugdunum venit ib. filium Germanici nomine appellat ib. caesos cives laetus videt H 2, 70. agmen eius H 2, 87. Romam ingreditur H 2, 88. Augusti nomen differt H 2, 62. adsumit H 2, 90. inexplebiles libidines H 2, 95. consulatus in multos annos destinat, imperium lacerat H 3, 55. Caesarem se dici vult H 3, 58. condiciones pacis ei oblatae H 3, 63. 66. cum Flavio Sabino paciscitur H 3, 65. surdae aures ad fortia consilia H 3, 67. palatio exit, dein regreditur H 3, 68. culpam in milites confert H 3, 70. occiditur H 3, 85. tempus imperii eius O 17. imagines deiectae H 3, 12. eius filius H 2, 59. 3, 60. occiditur H 4, 80.
- LVitellius imperatoris pater H 3, 86. consul 6, 28. ter consul 14, 56. H 1, 9. 52. 3, 66. Orienti praefectus 6, 32. 36. 41. Messalinae obsecundat 11, 3. 33. censor 12, 4. H 1, 9. 3, 66. matrimonium Claudii et Agrippinae perpetrat 12, 5. accusatur 12, 42. foedus adulator 6, 32. sinistra de eo in urbe fama ib. os impudicum 11, 3.
- LVitellius imperatoris frater H 1, 88. adulantibus se offert H 2, 54. atrox sententia in Caecinam H 3, 37. Blaesum accusat H 3, 38. tuendae urbi relictus H 3, 55. ad bellum in Campaniam missus H 3, 58. Terracinam obsidet et capit H 3, 76 sq. infamis, sed industrius ib. interficitur H 4, 2.
- PVitellius Germanici legatus

- 1, 70. ad census Galliarum missus. 2, 6. accusationem in Pisonem instruit 2, 74. 3, 10. 13. 17. 19. accusatur 5, 8. se ipse occidit ib. eius uxor 6, 47.
 Q Vitellius senatu movetur 2, 48.
 Vitia Fufii Gemini mater 6, 10.
 vitis centurionum 1, 23. aurea in templo Iudaeorum reperta H 5, 5.
 vitrum in Iudaea H 5, 7.
 vittis coronisque evinctum spatium templi exstruendi H 4, 53.
 vitulus cui caput in crure 15, 47.
 Vivennius Rufinus alae praef. H 3, 12.
 Vocetius Helvetiae mons H 1, 68.
 Vocentii pop. H 1, 66.
 Vocula v. Dillius et Sariolenns.
 Volaginius H 2, 75.
 Volandum Armeniae castellum 13, 39.
 Volcatius v. Vulcatius.
 Volesus Messalla 3, 68.
 Vologeses Parthorum rex 12, 14. H 1, 40. ex paelice Graecia ortus 12, 44. Armeniam invadit 12, 50. inde abscedit 13, 7. obsides Romanis tradit 13, 9. iterum bellum movet 13, 34. defectione Hyrcanorum affinetur 13, 37. 14, 25. concilium vocat 15, 2. arma Romana vitat 15, 5. adversus Paetum proficiscitur 15, 10. eum ad foedam pactionem compellit 15, 14. legatos ad Neronem mittit 15, 24. Vespasiano auxilia offert H 4, 51.
 Volsci v. Vulsci.
 Volusius Proculus 15, 51. 57.
 CVolusius H 3, 29.
 LVolusius moritur 3, 30.
 LVolusius 12, 22. extrema senectute moritur 13, 30. divitiae ib. et 14, 56.
 QVolusius consul 13, 25. census per Gallias agit 14, 46.
 Vonones Medis praesidens ad regnum Parthorum accitur 12, 14. moritur ib. pater Vologesis ib.
 Vonones Parthorum rex 2, 1 sq. 6, 31. pellitur regno 2, 3. ab Armeniis rex creatur 2, 4. eius regno depulsus 2, 56. in Ciliciam amovetur 2, 58. 68. occiditur 2, 68. eius filius Meherdates 12, 10.
 Vopiscus Pompeius H 1, 77.
 Votienus Montanus 4, 42.
 votum Civilis barbarum H 4, 61. vota Chattorum 13, 57.
 G 31. annua pro incolumitate principis 4, 17. 16, 22.
 Vulcanus 15, 44.
 Vulcatius Araricus 15, 50.
 Vulcatius Moschus 4, 43.
 Vulcatius Tertullinus H 4, 9.
 Vulcatius Tullinus (Tertullinus?) accusatur 16, 8.
 Vulsci 11, 24.
 Vulsinii 4, 1.
 Vulsiniensis Seianus 6, 8.
 Xenophontis iucunditas O 31.
 Xenophon Claudii medicus 12, 61. 67.
 Zeno Armeniae rex creatur 2, 56.
 Zenobia Radamisti uxor 12, 51.
 Zeugma opp. 12, 12.
 Zmyrna 4, 56.
 Zmyrnaei 3, 63. 4, 43. 4, 55 sq. origo et merita in populum Ro. 4, 56.
 Zorsines Siracorum rex 12, 15. 17. 19.